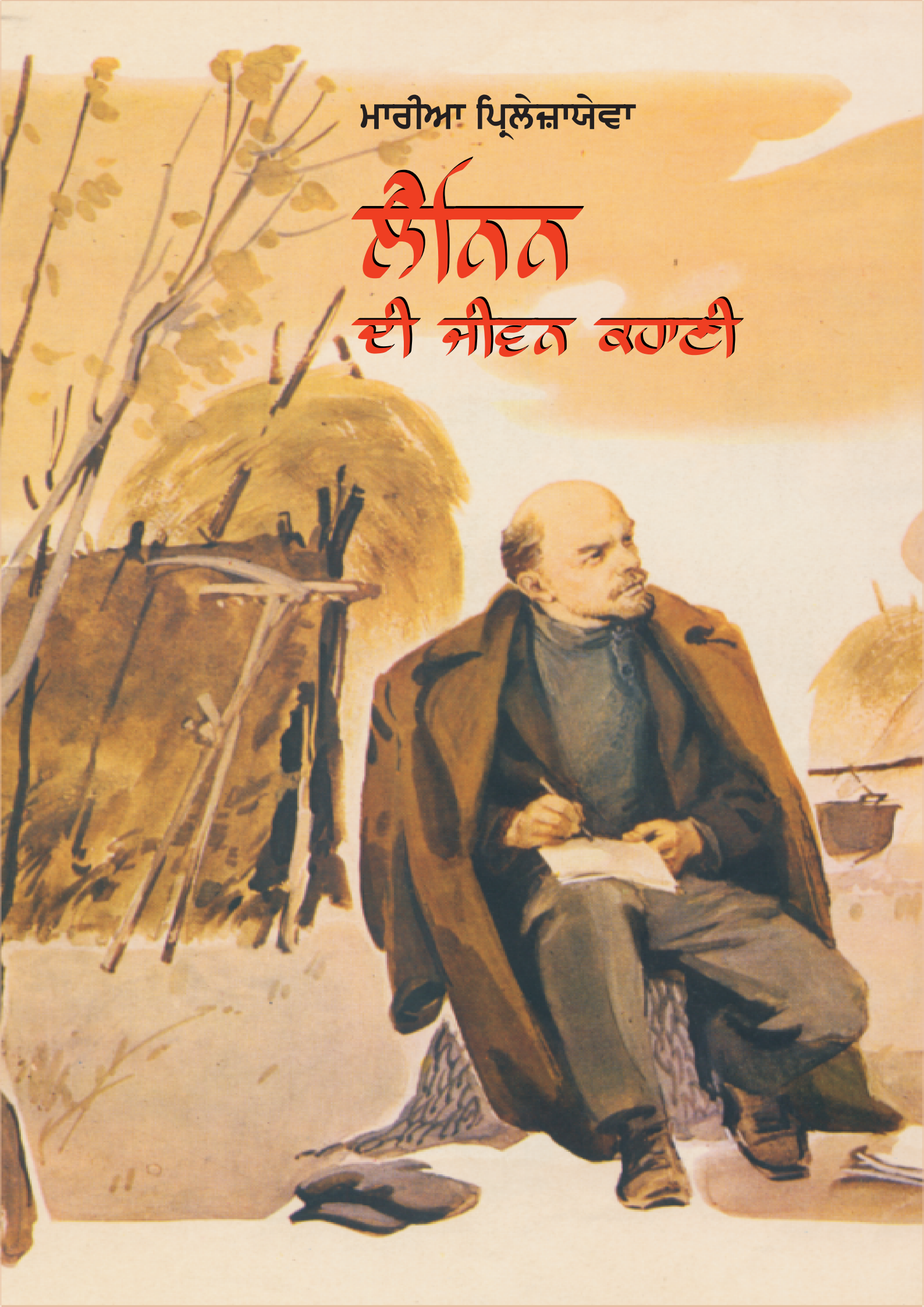

ਮਾਰੀਆ ਪਿਲੇਜ਼ਾਯੇਵਾ

ਲੈਨਿਨ

ਦੀ ਜੀਵਨ ਕਹਾਣੀ

ਲੈਨਿਨ ਦੀ ਜੀਵਨ ਕਹਾਣੀ

ਮਾਰੀਆ ਪਿਲੋਜ਼ਾਯੇਵਾ

ਸ਼ਹੀਦ ਭਗਤ ਸਿੰਘ ਯਾਦਗਾਰੀ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ, ਲੁਧਿਆਣਾ
(ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਭਾਗ, ਰਾਹੁਲ ਫਾਉਂਡੇਸ਼ਨ, ਲਖਨਊ)

ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ — 1977 ਪ੍ਰਗਤੀ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ, ਮਾਸਕੋ ।
ਇਹ ਐਡੀਸ਼ਨ — ਸਤੰਬਰ 2011 ।

ਟਾਈਟਲ ਕਵਰ — ਰਾਮਬਾਬੂ

ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਕ : ਸ਼ਹੀਦ ਭਗਤ ਸਿੰਘ ਯਾਦਗਾਰੀ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ, ਲੁਧਿਆਣਾ
(ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਭਾਗ, ਰਾਹੁਲ ਫਾਉਂਡੇਸ਼ਨ, ਲਖਨਊ)

ਪਤਾ — 69, ਬਾਬਾ ਕਾ ਪੁਰਬਾ, ਪੇਪਰਮਿਲ ਰੋਡ,
ਨਿਸ਼ਾਤਗੰਜ, ਲਖਨਊ-226006

ਕੀਮਤ : 100 ਰੁਪਏ

ਤਤਕਰਾ

ਮੁਖਬੰਧ ਵਜੋਂ	6
ਹੁਲਾਸ	9
ਸਿਆਲ ਦੀਆਂ ਸ਼ਾਮਾਂ	10
ਹੁਨਾਲ ਦਾ ਦਿਨ	11
ਦਰਿਆਈ ਜਹਾਜ਼	13
ਸਕੂਲ ਵਿੱਚ	15
ਚਿੰਤਾਵਾਂ	17
ਪਿਤਾ ਦੀ ਮੌਤ	20
ਪਹਿਲੀ ਮਾਰਚ	22
ਅਲਵਿਦਾ, ਸਿਮਬਿਰਸਕ	25
ਕਾਜ਼ਾਨ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਵਿੱਚ ਜਲਸਾ	27
ਰਾਹ ਚੁਣ ਲਿਆ ਗਿਆ	28
ਨੇਵਸਕਾਯਾ ਜ਼ਾਸਤਾਵਾ ਤੋਂ ਪਰ੍ਹੇ	32
ਪਹਿਲੀ ਪੁਸਤਕ	33
ਚਾਰ ਇਸ਼ਤਿਹਾਰ	35
ਨਾਦੇਜ਼ਦਾ ਕਨਸਤਨਤੀਨੋਵਨਾ	36
ਤੁਸੀਂ ਸਾਡੀ ਜ਼ਬਾਨ ਬੰਦ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੇ	38
ਕੋਠੜੀ ਨੰ. 193	40
ਹਰੀ ਬੱਤੀ	42
ਮੈਂ, ਤੁਹਾਥੋਂ ਸਲਾਹ ਲੈਣ ਆਇਆ ਹਾਂ	44
ਮਈ ਦੀਆਂ ਘਟਨਾਵਾਂ	46
ਵਾਨੇਯੇਵ ਦੇ ਮੰਜੇ ਕੋਲ	49
ਮੁੜ ਰਿਹਾਈ	51

ਚੰਗਿਆੜੀ ਲਾਟ ਬਣੇਗੀ	53
ਲੈਨਿਨ	56
ਬਾਲਸ਼ਵਿਕ	60
ਕਤਲਾਮ	63
ਸਮੁੰਦਰ ਉੱਤੇ ਲਾਲ ਝੰਡਾ	67
ਗੁਪਤ ਮਿਲਣੀਆਂ	72
ਮੁੜ ਪਰਵਾਸ	77
ਸਟਾਕਹਾਮ ਵਿੱਚ ਮਿਲਣੀ	81
ਲੋਜ਼ਮੋ ਪਿੰਡ ਵਿੱਚ	84
ਜੰਗ ਦੇ ਖਿਲਾਫ ਜੰਗ	87
ਘਰ-ਵਾਪਸੀ, ਸਦਾ ਲਈ	89
ਵਿਗੋਚੇ ਦੀਆਂ ਘੜੀਆਂ	93
ਕੁਲ ਸੱਤ੍ਰਾ ਸੋਵੀਅਤਾਂ ਹੱਥ ਦਿਓ!	96
ਹਰਿਆਲਾ ਦਫ਼ਤਰ	99
ਇੰਜਣ ਨੰ. 293 ਦਾ ਝੋਕਾ	102
ਅਜੀਬ ਸ਼ਰਨ	105
ਇੱਕ ਹੋਰ ਗੁਪਤ ਪਤਾ	109
ਇਨਕਲਾਬ ਤੋਂ ਐਨ ਪਹਿਲਾਂ	112
ਸਮੋਲਨੀ ਵਿਖੇ	114
ਮੁਢ	117
ਸਿਆਲ ਮਹੱਲ ਉਤੇ ਕਬਜ਼ਾ	119
ਪਹਿਲਾ ਫ਼ਰਮਾਨ	122
ਚਿਟੇ ਬੰਮ੍ਰਾਂ ਵਾਲਾ ਹਾਲ	124
ਇਹ ਸੀ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਜੀਵਨ	127
ਜੋ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ, ਸੋ ਸਿਖ ਲਵਾਂਗੇ	130
ਕਰੜਾ ਸਬਕ	132

ਮਾਸਕੋ, ਮਾਸਕੋ	136
ਇਨਕਲਾਬ ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਕਦਮ	138
ਪਿੰਡਾਂ ਵਿੱਚ	140
ਹਮਲਾ	143
ਤਿੰਨ ਮਾਰੂ ਗੋਲੀਆਂ	147
ਔਖੇ ਵਰ੍ਹੇ	150
ਸੋਕੋਲਨਿਕੀ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਦਿਨ	152
ਦੁਖਦਾਇਕ ਨੁਕਸਾਨ	153
“ਮੈਂ ਕਿਰਤੀ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਸਪੂਤ ਹਾਂ	158
ਰਿਆਸਤੀ ਸੰਪਤੀ	160
ਮਈ ਦੇ ਖੁਸ਼ੀਆਂ ਭਰੇ ਮਹੀਨੇ ਵਿੱਚ	163
ਨੌਜਵਾਨ ਕਮਿਊਨਿਸਟ ਲੀਗ	166
ਸੁਪਨੇ ਅਤੇ ਅਮਲ	168
ਸਖ਼ਤ ਬਿਪਤਾਵਾਂ ਦਾ ਵਰ੍ਹਾ	172
ਨਵੀਂ ਆਰਥਕ ਨੀਤੀ ਦੇ ਅਰਥ	175
ਜਦੋਂ ਬਰਫ਼ ਗਾਉਂਦੀ ਹੈ	177
ਚਾਨਣ ਮੁਨਾਰਾ	181
ਨਵੇਂ ਸਾਲ ਦੀਆਂ ਬਰੁਹਾਂ ਉੱਤੇ	183
ਸੰਘਰਸ਼ ਜਾਰੀ ਰਿਹਾ	186
1923 ਦੀ ਪਤਝੜ	188
ਜੀਵਨ ਲਈ ਪਿਆਰ	192
ਜਾਗੋ ਸਾਥੀਓ!	194
ਚੈਰੀ ਦੇ ਫੁੱਲ	197

ਮੁਖਬੰਧ ਵਜੋਂ

ਤੀਜੇ ਦਹਾਕੇ ਵਿੱਚ ਮੈਂ ਦੋ ਸਾਲ ਪੇਰੇਯਾਸਲਾਵਲ ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਦੇ ਇੱਕ ਨਿੱਕੇ ਜਿਹੇ ਪਿੰਡ ਵਿੱਚ ਅਧਿਆਪਕਾ ਸਾਂ। ਉਸ ਪਿੰਡ ਦੇ ਨੇੜੇ ਹੀ, ਸ਼ਾਂਤ ਸ਼ਾਖਾ ਨਦੀ ਕੰਢੇ ਗੌਰਕੀ ਪਿੰਡ ਸੀ। ਕਿਸੇ ਸਮੇਂ ਉੱਥੇ ਗਾਨਸ਼ਿਨ ਨਾਂ ਦੇ ਕਾਰਖਾਨੇਦਾਰ ਦੀ ਜਾਇਦਾਦ ਸੀ। ਗਾਨਸ਼ਿਨ ਦਾ ਪੁੱਤਰ ਉਸ ਸਮੇਂ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਸੀ ਅਤੇ ਉਹਦੇ ਯਤਨਾਂ ਸਦਕਾ ਹੀ ਲੈਨਿਨ ਦੀ ਪੁਸਤਕ “ਜਨਤਾ ਦੇ ਮਿੱਤਰ ਕੀ ਹਨ ਅਤੇ ਉਹ ਸ਼ੋਸ਼ਲ-ਡੈਮੋਕਰੇਟਾਂ ਵਿਰੁੱਧ ਕਿਵੇਂ ਲੜਦੇ ਹਨ”, 1894 ਵਿੱਚ ਉੱਥੇ ਖੁਫ਼ੀਆ ਤੌਰ 'ਤੇ ਛਾਪੀ ਗਈ।

ਮੈਨੂੰ ਇਹ ਗੱਲ ਇੱਕ ਵਡੇਰੀ ਉਮਰ ਦੇ ਅਧਿਆਪਕ ਨੇ ਦੱਸੀ। ਜਦੋਂ ਚੜ੍ਹੀਆਂ ਵਰ੍ਹਿਆਂ ਦਾ ਜਵਾਨ ਲੈਨਿਨ ਗੌਰਕੀ ਆਇਆ ਸੀ ਤਾਂ ਇਹ ਅਧਿਆਪਕ ਉਹਨੂੰ ਮਿਲਿਆ ਸੀ।

ਅਧਿਆਪਕ ਮੈਨੂੰ ਗੌਰਕੀ ਲੈ ਗਿਆ ਅਤੇ ਉੱਥੇ ਸਭ ਥਾਵਾਂ ਮੈਨੂੰ ਵਿਖਾਈਆਂ। “ਐਥੇ, ਇਸ ਬਰਚੇ ਦੇ ਰੁੱਖਾਂ ਤੋਂ ਪਹੇ 'ਤੇ ਅਸੀਂ ਇਕੱਠੇ ਤੁਰੇ ਸਾਂ ਅਤੇ ਇਹ ਹੈ ਉਹ ਬੈਂਚ ਜਿਸ ਉੱਤੇ ਲੈਨਿਨ ਅਤੇ ਉਹਦਾ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਮਿੱਤਰ ਗਾਨਸ਼ਿਨ ਬੈਠੇ ਸਨ। ਉਦੋਂ ਗਾਨਸ਼ਿਨ ਲੈਨਿਨ ਦੀ ਪੁਸਤਕ ਦੀ ਛਪਾਈ ਲਈ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰ ਸੀ।”

ਇਹ ਇੱਕ ਅਸਾਧਾਰਨ ਪੁਸਤਕ ਸੀ, ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਤੌਰ 'ਤੇ ਇਹਦੀ ਅੰਤਕਾ, ਜਿਹੜੀ ਕਿਸੇ ਭਵਿੱਖਬਾਣੀ ਜਿਹੀ ਜਾਪਦੀ ਸੀ: “...ਸਾਰੇ ਜਮਹੂਰੀ ਅੰਸ਼ਾਂ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਵਿੱਚ ਉਭਰਦੀ ਹੋਈ ਰੂਸੀ ਕਿਰਤੀ ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਨਿਰ-ਅੰਕੁਸ਼ ਰਾਜ ਦਾ ਅੰਤ ਕਰ ਦੇਵੇਗੀ ਅਤੇ (ਸਭਨਾਂ ਦੇਸਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰੋਲੇਤਾਰੀਆਂ ਦੇ ਨਾਲ ਨਾਲ) ਰੂਸੀ ਪ੍ਰੋਲੇਤਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਜੇਤੂ ਕਮਿਊਨਿਸਟ ਇਨਕਲਾਬ ਵੱਲ ਖੁੱਲ੍ਹੇ ਰਾਜਸੀ ਘੋਲ ਦੇ ਰਾਹ 'ਤੇ ਪਾਵੇਗੀ।”

ਇਸ ਫੇਰੀ ਦਾ ਮੇਰੇ 'ਤੇ ਅਭੁੱਲ ਪ੍ਰਭਾਵ ਪਿਆ।

ਮੈਂ ਵਲਾਦੀਮੀਰ ਇਲੀਚ ਦੇ ਜਵਾਨੀ ਦੇ ਦਿਨਾਂ ਨਾਲ ਸਬੰਧਿਤ ਹਰ ਚੀਜ਼ ਦਾ ਗੰਭੀਰਤਾ ਨਾਲ ਅਧਿਐਨ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ।

ਮੇਰੀ ਪਹਿਲੀ ਪੁਸਤਕ ਦਾ ਨਾਂ ਹੈ “ਆਰੰਭ”। ਇਹ ਸੇਂਟ ਪੀਟਰਜ਼ਬਰਗ ਦੀ “ਕਿਰਤੀ ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਦੀ ਮੁਕਤੀ ਘੋਲ ਦੀ ਲੀਗ” ਦੀ ਸਥਾਪਤੀ ਲਈ ਲੈਨਿਨ ਦੇ ਕੰਮਾਂ ਸਬੰਧੀ ਹੈ, ਜੱਥੇਬੰਦੀ ਜਿਸ ਨੇ ਅੱਗੋਂ ਜਾ ਕੇ ਰੂਸੀ ਸ਼ੋਸ਼ਲ-ਡੈਮੋਕ੍ਰੇਟਾਂ ਦੀ ਪਾਰਟੀ ਦੀ ਅਤੇ ਉਸ ਤੋਂ ਪਿੱਛੋਂ ਰੂਸੀ ਕਮਿਊਨਿਸਟ ਪਾਰਟੀ ਦੀ ਨੀਂਹ ਰੱਖਣੀ ਸੀ। ਇਹ ਸੁਭਾਵਕ ਸੀ ਕਿ ਜ਼ਾਰਸ਼ਾਹੀ ਹਕੂਮਤ ਇਸ ਗੱਲ ਨੂੰ ਸਹਾਰ ਨਹੀਂ ਸੀ ਸਕਦੀ ਕਿ ਲੈਨਿਨ ਅਤੇ ਉਹਦੇ ਸਾਥੀ ਉਹਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਸਾਹਮਣੇ ਜ਼ਾਰ ਅਤੇ ਸਰਮਾਏਦਾਰ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਵਿਰੁੱਧ ਘੋਲ ਕਰੀ ਜਾਣ। ਇਸੇ ਲਈ ਲੈਨਿਨ ਅਤੇ ਉਹਦੇ ਅਨੇਕਾਂ ਸਾਥੀਆਂ ਨੂੰ ਗ੍ਰਿਫ਼ਤਾਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ, ਜੇਲ੍ਹੀਂ ਕੈਦ ਕੀਤਾ

ਗਿਆ ਅਤੇ ਸਾਇਬੇਰੀਆ ਵਿੱਚ ਜਲਾਵਤਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ।

ਮੈਂ ਮਹਾਨ ਸਾਇਬੇਰੀਆਈ ਦਰਿਆ ਯੇਨਸੇਈ ਦੇ ਨੇੜੇ ਦੇ ਪਿੰਡ ਸ਼ੂਸ਼ੇਨਸਕੋਏ ਵੱਲ ਚੱਲ ਪਈ। ਇੱਥੇ ਲੈਨਿਨ ਨੇ ਲਗਭਗ ਤਿੰਨ ਵਰ੍ਹੇ ਜਲਾਵਤਨੀ ਕੱਟੀ ਸੀ। ਦੂਰ ਦਿਸ਼ਾ 'ਤੇ ਧੌਲ-ਸਿਰੇ ਸਾਯਾਨ ਪਹਾੜ ਸਨ। ਮੈਂ ਉਹਨਾਂ ਸਭਨਾਂ ਸੜਕਾਂ ਅਤੇ ਪਹਿਰਿਆਂ 'ਤੇ ਘੁੰਮੀ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਤੇ ਜਲਾਵਤਨੀ ਦੇ ਦਿਨੀਂ ਲੈਨਿਨ ਦੇ ਪੈਰ ਪਏ ਸਨ। ਮੈਂ ਉਹ ਸਾਰੀਆਂ ਪੁਸਤਕਾਂ ਅਤੇ ਲੇਖ ਪੜ੍ਹੇ ਜਿਹੜੇ ਉਹਨੇ ਸ਼ੂਸ਼ੇਨਸਕੋਏ ਵਿਖੇ ਰਹਿਣ ਸਮੇਂ ਲਿਖੇ ਸਨ। ਵਲਾਦੀਮੀਰ ਇਲੀਚ ਨੇ ਜਲਾਵਤਨੀ ਦੇ ਦਿਨੀਂ ਜਿਹੜਾ ਕੰਮ ਹੱਥੀਂ ਲਿਆ ਅਤੇ ਮੁਕੰਮਲ ਕੀਤਾ, ਉਹਦੀ ਵਿਸ਼ਾਲਤਾ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਚਕ੍ਰਿਤ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਉਹਨੇ ਪਾਰਟੀ ਸਿਰਜਣ ਦੀ ਵਿਸਥਾਰਪੂਰਵਕ ਯੋਜਨਾ ਤਿਆਰ ਕੀਤੀ। ਇਸ ਕੰਮ ਲਈ ਇਹ ਲਾਜ਼ਮੀ ਸੀ ਕਿ ਇੱਕ ਗੁਪਤ ਸੋਸ਼ਲ-ਡੈਮੋਕ੍ਰੇਟਿਕ ਕਿਰਤੀ-ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਅਖ਼ਬਾਰ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ।

ਇਸ ਪਿੱਛੋਂ ਮੈਂ ਸ਼ੂਸ਼ੇਨਸਕੋਏ ਵਿਖੇ ਲੈਨਿਨ ਦੇ ਜੀਵਨ ਸਬੰਧੀ ਇੱਕ ਪੁਸਤਕ ਲਿਖੀ। ਇਹਦਾ ਨਾਂ ਮੈਂ “ਇੱਕ ਅਦਭੁੱਤ ਵਰ੍ਹਾ” ਰੱਖਿਆ। ਭਾਵੇਂ ਇਸ ਪੁਸਤਕ ਵਿੱਚ ਵਰਨਣ ਕੀਤੀਆਂ ਘਟਨਾਵਾਂ ਦਾ ਸਬੰਧ ਉਹਦੀ ਜਲਾਵਤਨੀ ਦੇ ਇੱਕ ਵਰ੍ਹੇ ਨਾਲ ਹੈ ਪਰ ਇਹ ਵਰ੍ਹਾ ਨੇਪਰੇ ਚਾੜ੍ਹੇ ਕੰਮ, ਯੋਜਨਾਵਾਂ ਅਤੇ ਤਬਦੀਲੀਆਂ ਦੀ ਵਿਸ਼ਾਲਤਾ ਅਤੇ ਮਹੱਤਤਾ ਦੇ ਪੱਖੋਂ ਅਦਭੁੱਤ ਸੀ। ਇਹ ਵਰ੍ਹਾ ਲੈਨਿਨ ਦੇ ਜੀਵਨ ਵਿੱਚ ਬੜਾ ਖੁਸ਼ੀਆਂ ਭਰਿਆ ਵਰ੍ਹਾ ਸੀ, ਕਿਉਂਕਿ ਉਹਦੀ ਮੰਗੋਤਰ ਨਾਦੇਜ਼ਦਾ ਕਰੁਪਸਕਾਇਆ ਸ਼ੂਸ਼ੇਨਸਕੋਏ ਆਈ ਅਤੇ ਉੱਥੇ ਹੀ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਵਿਆਹ ਹੋਇਆ। ਕਰੁਪਸਕਾਇਆ ਇੱਕ ਸ਼ਾਨਦਾਰ, ਸਿਆਣੀ ਅਤੇ ਮਨਮੋਹਣੀ ਮੁਟਿਆਰ ਸੀ। ਉਹ ਇੱਕ ਇਨਕਲਾਬੀ ਸੀ ਅਤੇ ਉਹਨੂੰ ਵੀ ਜਲਾਵਤਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ।

ਇਨਕਲਾਬੀ ਅਮਲ, ਵਿਚਾਰ ਅਤੇ ਭਾਵਨਾਵਾਂ ਦੇ ਜਿਸ ਉੱਚ ਵਾਯੂ-ਮੰਡਲ ਵਿੱਚ ਉਹ ਰਹਿੰਦੇ ਸਨ ਉਸਨੇ ਮੇਰੀ ਕਲਪਨਾ ਨੂੰ ਕੀਲ ਲਿਆ। ਮੇਰੇ ਲਈ ਇਹ ਵਿਸ਼ਾ ਤਿਆਗਣਾ ਮੁਸ਼ਕਲ ਹੋ ਗਿਆ।

ਇਉਂ ਮੇਰੀ ਅਗਲੀ ਪੁਸਤਕ “ਅਰਾਮ ਦੇ ਤਿੰਨ ਹਫ਼ਤੇ” ਹੋਂਦ ਵਿੱਚ ਆਈ। ਇਹ ਲੈਨਿਨ ਦੇ ਉਫ਼ਾ ਦੇ ਸਫ਼ਰ ਦੀ ਕਹਾਣੀ ਹੈ ਜਦੋਂ ਉਹ ਆਪਣੀ ਜਲਾਵਤਨੀ ਦਾ ਸਮਾਂ ਮੁੱਕਣ 'ਤੇ ਆਪਣੀ ਪਤਨੀ ਤੋਂ ਵਿਦਾ ਹੋਣ ਗਿਆ, ਜਿਸਦੀ ਜਲਾਵਤਨੀ ਦਾ ਸਮਾਂ ਅਜੇ ਮੁੱਕਿਆ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਇਸ ਪਿੱਛੋਂ ਉਹਨੇ ਪਾਰਟੀ ਦਾ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਅਖ਼ਬਾਰ “ਇਸਕਰਾ” (ਚੰਗਿਆੜੀ) ਸ਼ੁਰੂ ਕਰਨ ਲਈ ਵਿਦੇਸ਼ ਜਾਣਾ ਸੀ।

ਲੈਨਿਨ ਨੇ ਕਦੇ ਅਰਾਮ ਜਾਂ ਜੀਅ-ਪ੍ਰਚਾਵੇ ਸਬੰਧੀ ਸੋਚਿਆ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਉਹਦਾ ਜੀਵਨ ਪਾਰਟੀ, ਜਨਤਾ ਅਤੇ ਇਨਕਲਾਬ ਲਈ ਕਰੜੀ ਘਾਲਣਾ ਦਾ ਜੀਵਨ ਸੀ। ਉਹਨੇ ਕਦੇ ਇੱਕ ਦਿਨ ਫ਼ਰਸਤ ਨਾਲ ਨਾ ਬਿਤਾਇਆ, ਕਦੇ ਛਿਣ ਭਰ ਆਲਸ ਨਾ ਕੀਤਾ।

ਇਉਂ ਮੈਂ ਆਪਣੀ ਸਭ ਤੋਂ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਪੁਸਤਕ “ਵ. ਇ. ਲੈਨਿਨ ਦੀ ਜਵਾਨੀ”

ਸਬੰਧੀ ਤਿੰਨ ਪੁਸਤਕਾਂ ਲਿਖੀਆਂ।

ਮੇਰੇ ਮਨ ਵਿੱਚ ਕਈ ਵਸਵਸੇ ਸਨ। ਕੀ ਮੈਂ ਉਹ ਆਸ਼ਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਸਕਾਂਗੀ ਜਿਹੜਾ ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਸਾਹਮਣੇ ਰੱਖਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਛੁਟੇਰੀ ਉਮਰ ਦੇ ਪਾਠਕਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਮਹਾਨ ਮਨੁੱਖ ਸਬੰਧੀ ਕੁੱਝ ਦੱਸ ਸਕਾਂਗੀ ?

ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਸਹਿਕਰਮੀਆਂ, ਸੰਪਾਦਕਾਂ ਅਤੇ ਪਾਰਟੀ ਕਾਰਕੁੰਨਾਂ ਵੱਲੋਂ ਮਿਲੀ ਸਹਾਇਤਾ ਅਤੇ ਸਲਾਹ ਲਈ ਰਿਣੀ ਹਾਂ। ਮੈਨੂੰ ਸਦਾ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਨਿੱਘੀ ਸਹਾਇਤਾ ਦਾ ਅਨੁਭਵ ਰਿਹਾ ਹੈ ਅਤੇ ਸਭ ਤੋਂ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਗੱਲ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਮੈਨੂੰ ਇਹ ਗਿਆਨ ਸੀ ਕਿ ਸਾਦੀ ਸ਼ੈਲੀ ਵਿੱਚ ਪਿਆਰ ਨਾਲ ਲਿਖੀ ਲੈਨਿਨ ਦੀ ਜੀਵਨੀ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ। ਇਉਂ ਮੈਂ ਇਹ ਪੁਸਤਕ ਲਿਖੀ।

ਫਰਵਰੀ 1971,

ਮਾਰੀਆ ਪ੍ਰੀਲੋਜ਼ਾਯੇਵਾ

ਹੁਲਾਸ

ਵੋਲਗਾ ਦਰਿਆ ਜਿੱਥੇ ਇੱਕ ਤਿੱਖਾ ਮੋੜ ਕੱਟਦਾ ਹੈ, ਉੱਥੇ ਇਹਦੇ ਕੰਢੇ ਵੱਸੇ ਸਿਮਬਿਰਸਕ ਦੇ ਸ਼ਾਂਤ ਸ਼ਹਿਰ ਦੇ ਆਕਾਸ਼ ਵਿੱਚ ਚੰਡੋਲ ਤਾਨਾਂ ਮਾਰ ਰਹੇ ਸਨ। ਦਰਿਆ ਤੋਂ ਬਰਫ਼ ਹਟੀ ਹੀ ਸੀ। ਵੋਲਗਾ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਜ਼ਹਾਜ਼ ਜਾ ਰਿਹਾ ਸੀ।

“ਸਫ਼ੇਦ ਜਹਾਜ਼, ਤੂੰ ਕਿੱਧਰ ਚੱਲਿਆਂ?”

ਸਿਮਬਿਰਸਕ ਵਿੱਚ ਬਹਾਰ ਆ ਚੁੱਕੀ ਸੀ। ਸੜਕਾਂ ਅਤੇ ਬਾਗ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਹਰ ਪਾਸੇ ਪੰਛੀਆਂ ਦੀ ਚਹਿਕ ਸੀ ਅਤੇ ਬਰਫ਼ੇ ਦੇ ਰੁੱਖ ਹਵਾ ਵਿੱਚ ਝੂਮ ਰਹੇ ਸਨ। ਹਵਾ ਵਿੱਚ ਬਸੰਤ ਦਾ ਹੁਲਾਸ ਸੀ।

ਉਸੇ ਦਿਨ ਉਲਿਆਨੋਵ ਪ੍ਰਵਾਰ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤ ਖੁਸ਼ੀ ਮਨਾਈ ਜਾ ਰਹੀ ਸੀ। ਖਿੜਕੀਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਖੂਬ ਧੁੱਪ ਆ ਰਹੀ ਸੀ ਅਤੇ ਮਕਾਨ ਵੋਲਗਾ ਦੇ ਕੰਢੇ ਹੋਣ ਕਾਰਨ ਦਰਿਆਈ ਜਹਾਜ਼ਾਂ ਦੀਆਂ ਸੀਟੀਆਂ ਸਾਫ਼ ਸੁਣਾਈ ਦੇਂਦੀਆਂ ਸਨ।

ਨਵਜਨਮੇ ਪੁੱਤਰ ਦੇ ਪੰਝੂੜੇ ਉੱਤੇ ਝੁਕੀ ਮਾਂ ਸੋਚ ਰਹੀ ਸੀ: “ਵੱਡਾ ਹੋ ਕੇ ਤੂੰ ਕੀ ਬਣੇਂਗਾ? ਜੀਵਨ ਦੀ ਕੁੱਖ ਵਿੱਚ ਤੇਰੇ ਲਈ ਕੀ ਲੁਕਿਆ ਹੈ?”

ਨਿੱਕੇ ਬਾਲ ਦਾ ਪਿਤਾ, ਇਲਿਆ ਨਿਕੋਲਾਈਵਿਚ ਕਮਰੇ ਵਿੱਚ ਆਇਆ। “ਮਸ਼ੇਨਕਾ! ਸ਼ੁੱਭ ਦਿਨ,” ਉਹਨੇ ਆਪਣੀ ਪਤਨੀ ਨੂੰ ਸੰਬੋਧਨ ਕਰਦੇ ਕਿਹਾ।

ਵਡੇਰੇ ਬੱਚੇ ਅੱਨਾ ਅਤੇ ਸ਼ਾਸ਼ਾ ਉਹਦੇ ਨਾਲ ਸਨ। ਅੱਨਾ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਕਾਲੀਆਂ ਅਤੇ ਵਾਲ਼ ਘੁੰਗਰਾਲੇ ਸਨ। ਉਹ ਛੇ ਵਰ੍ਹਿਆਂ ਦੀ ਅਤੇ ਸ਼ਾਸ਼ਾ ਚਾਰਾਂ ਦਾ। ਉਹ ਪੰਝੂੜੇ ਕੋਲ਼ ਗਏ, ਉਹਨਾਂ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਹੈਰਾਨੀ ਨਾਲ਼ ਫੈਲੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਸਨ।

“ਬੱਚਿਓ, ਉਹ ਤੁਹਾਡਾ ਨਵਾਂ ਭਰਾ ਹੈ,” ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਪਿਤਾ ਨੇ ਕਿਹਾ।

“ਕਿੰਨਾ ਨਿੱਕੇ ਇਹ,” ਅੱਨਾ ਨੇ ਕਿਹਾ।

“ਸਮੇਂ ਨਾਲ਼ ਵੱਡਾ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ,” ਪਿਤਾ ਨੇ ਜਵਾਬ ਦਿੱਤਾ।

“ਇਹਦਾ ਨਾਂ ਕੀ ਏ?” ਸ਼ਾਸ਼ਾ ਨੇ ਚੰਗੇਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵੇਖਣ ਲਈ ਪੱਬਾਂ ਭਾਰ ਖੜੇ ਹੁੰਦੇ ਕਿਹਾ।

“ਇਹਦਾ ਨਾਂ ਵੋਲੋਦੀਆ ਰੱਖ ਦੇਈਏ,” ਮਾਂ ਬੋਲੀ।

ਉਸ ਦਿਨ 1870 ਦੇ ਅਪ੍ਰੈਲ ਦੀ 22 ਤਾਰੀਖ਼ ਸੀ। ਵੋਲਗਾ ਕੰਢੇ ਸਿਮਬਿਰਸਕ ਵਿਖੇ ਜੰਮਿਆ ਵਲਾਦੀਮੀਰ ਉਲਿਆਨੋਵ ਵੱਡਾ ਹੋ ਕੇ ਮਹਾਨ ਲੈਨਿਨ ਬਣਿਆ।

ਸਿਆਲ ਦੀਆਂ ਸ਼ਾਮਾਂ

ਵਰ੍ਹੇ ਪਿੱਛੋਂ ਵਰ੍ਹਾ ਲੰਘਦਾ ਗਿਆ। ਵੋਲੋਦੀਆ ਹੁਣ ਅੱਠਾਂ ਵਰ੍ਹਿਆਂ ਦਾ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ। ਪੰਘੂੜੇ ਵਿੱਚ ਹੁਣ ਮਾਨਿਆਸ਼ਾ ਹੈ। ਉਹਦੀ ਭੈਣ ਓਲਗਾ ਅਤੇ ਭਰਾ ਮੀਤਿਆ, ਦੋਵੇਂ ਉਸ ਤੋਂ ਨਿੱਕੇ ਸਨ। ਅੱਨਾ, ਸਾਸ਼ਾ, ਵੋਲੋਦੀਆ, ਓਲਗਾ, ਮੀਤਿਆ ਅਤੇ ਮਾਨਿਆ, ਪਿਤਾ ਤੇ ਮਾਂ। ਇੱਕ ਸਬਰਕਤਾ ਪਰਿਵਾਰ।

ਅੱਨਾ ਅਤੇ ਸਾਸ਼ਾ ਸਕੂਲੇ ਪੜ੍ਹਦੇ ਸਨ ਅਤੇ ਵੋਲੋਦੀਆ ਨੂੰ ਘਰ ਵਿੱਚ ਹੀ ਸਕੂਲੇ ਦਾਖਲ ਹੋਣ ਦੀ ਤਿਆਰੀ ਕਰਵਾਈ ਜਾ ਰਹੀ ਸੀ। ਉਹਨੇ ਆਪਣੇ ਅਧਿਆਪਕ ਤੋਂ ਬਹੁਤ ਕੁੱਝ ਸਿੱਖਿਆ ਪਰ ਉਸ ਤੋਂ ਵੀ ਵੱਧ ਉਹਨੇ ਆਪਣੀ ਮਾਂ, ਮਾਰੀਆ ਅਲੈਕਸਾਂਦਰੋਵਨਾ ਤੋਂ ਸਿੱਖਿਆ। ਇਉਂ ਜਾਪਦਾ ਸੀ ਉਹ ਸਭ ਕੁੱਝ ਜਾਣਦੀ ਹੈ, ਗਰਮ ਅਤੇ ਠੰਡੇ ਦੇਸ਼ਾਂ ਸਬੰਧੀ, ਸਿਆਣੇ ਸੇਂਟ ਬਰਨਾਰਡ ਕੁੱਤਿਆਂ ਸਬੰਧੀ, ਜਿਹੜੇ ਐਲਪਸ ਪਹਾੜਾਂ ਵਿੱਚ ਗੁਆਚੇ ਪਰਬਤਾਂ ਦੇ ਚੜ੍ਹਾਈ ਕਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਬਚਾਉਂਦੇ ਹਨ, ਰੂਸ ਵਿਰੁੱਧ ਨੈਪੋਲੀਅਨ ਦੇ ਯੁੱਧ ਸਬੰਧੀ ਅਤੇ ਬੋਰੋਦੀਨੋ ਦੀ ਮਹਾਨ ਲੜਾਈ ਸਬੰਧੀ।

ਸਿਆਲ ਦੀਆਂ ਲੰਮੀਆਂ ਸ਼ਾਮਾਂ ਨੂੰ ਜਦੋਂ ਉਹ ਮੇਜ਼ ਦੁਆਲੇ ਬੈਠੇ ਹੁੰਦੇ ਤਾਂ ਮਾਂ ਦੀਆਂ ਕੀਲਣ ਵਾਲੀਆਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਮੁੱਕਣ ਵਿੱਚ ਹੀ ਨਾ ਆਉਂਦੀਆਂ।

ਵੋਲੋਦੀਆ ਨੂੰ ਇਹ ਸ਼ਾਮਾਂ ਬਹੁਤ ਚੰਗੀਆਂ ਲੱਗਦੀਆਂ। ਖਿੜਕੀਆਂ ਉੱਤੇ ਕੱਕਰ ਜੰਮਿਆਂ ਹੁੰਦਾ, ਉਹਦੀ ਮਾਂ ਦੀ ਆਵਾਜ਼ ਆਉਂਦੀ ਅਤੇ ਜਦੋਂ ਉਹ ਪੜ੍ਹਦੀ ਤਾਂ ਕਾਗਜ਼ ਦੀ ਮਧਮ ਖੜ ਖੜ ਹੁੰਦੀ।

ਨਵੇਂ ਸਾਲ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਦੀਆਂ ਸ਼ਾਮਾਂ ਖਾਸ ਮਜ਼ੇਦਾਰ ਹੁੰਦੀਆਂ। ਉਦੋਂ ਮੇਜ਼ ਉੱਤੇ ਰੰਗਦਾਰ ਕਾਗਜ਼ ਦੇ ਢੇਰ ਲੱਗੇ ਹੁੰਦੇ। ਬੱਚੇ ਕਾਗਜ਼ ਕੱਟਣ ਅਤੇ ਗੂੰਦ ਨਾਲ ਜੋੜਨ ਵਿੱਚ ਰੁੱਝੇ ਹੁੰਦੇ। ਉਹ ਕੋਲੋਂ ਦੇ ਰੁੱਖ ਲਈ ਕਾਗਜ਼ ਦੀਆਂ ਟੋਕਰੀਆਂ ਅਤੇ ਲੜੀਆਂ ਬਣਾਉਂਦੇ।

ਇਲੀਆ ਨਿਕੋਲਾਏਵਿਚ ਆਪਣੇ ਦਫ਼ਤਰ ਵਿੱਚ ਕੰਮ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਮਾਂ ਨੇ ਦਰਵਾਜ਼ਾ ਘੁੱਟ ਕੇ ਬੰਦ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਤਾਂ ਜੁ ਬੱਚਿਆਂ ਦੀਆਂ ਆਵਾਜ਼ਾਂ ਉਹਦੇ ਕੰਮ ਵਿੱਚ ਵਿਘਨ ਨਾ ਪਾਉਣ।

ਉਹ ਸਾਰੇ ਰਲ ਕੇ ਗੁਲਾਬੀ, ਨੀਲੀਆਂ, ਸੁਨਹਿਰੀ ਅਤੇ ਪੀਲੀਆਂ ਕੜੀਆਂ ਦੀ ਇੱਕ ਸ਼ਾਨਦਾਰ ਕਾਗਜ਼ੀ ਜੰਜੀਰ ਬਣਾ ਰਹੇ ਸਨ। ਛੇਤੀ ਹੀ ਰੁੱਖ 'ਤੇ ਮੋਮਬੱਤੀਆਂ ਬਾਲੀਆਂ ਜਾਣਗੀਆਂ।

“ਆਓ ਚਲ ਕੇ ਰੁੱਖ ਵੇਖੀਏ,” ਵੋਲੋਦੀਆ ਨੇ ਕਿਹਾ।

“ਚੱਲੋ!” ਓਲਿਆ ਬੋਲੀ।

“ਮੈਂ ਵੀ,” ਨਿੱਕੇ ਮੀਤਿਆ ਨੇ ਕਿਹਾ।

“ਆਓ ਅਸੀਂ ਇੱਕ ਦੂਜੇ ਦੇ ਹੱਥ ਫੜ ਕੇ ਲੜੀ ਬਣਾ ਲਈਏ”, ਅੱਨਾ ਨੇ

ਕਿਹਾ।

ਵੱਡੀ ਹਨ੍ਹੇਰੀ ਬੈਠਕ ਵਿੱਚ ਡਰ ਲੱਗਦਾ ਸੀ। ਖਿੜਕੀਆਂ ਉੱਪਰ ਬਰਫ ਨਾਲ ਬਣੇ ਨਮੂਨਿਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਚੰਨ ਦੀ ਚਾਨਣੀ ਛਣ ਕੇ ਆ ਰਹੀ ਸੀ ਅਤੇ ਇਹਦੀਆਂ ਰਿਸ਼ਮਾਂ ਫਰਸ਼ 'ਤੇ ਫੈਲ ਰਹੀਆਂ ਸਨ। ਰੁੱਖ ਉੱਚਾ ਤੇ ਭੇਤ-ਭਰਿਆ ਖੜ੍ਹਾ ਸੀ, ਉਸ ਵਿੱਚੋਂ ਬੜੀ ਤੇਜ਼ ਖੁਸ਼ਬੋ ਆ ਰਹੀ ਸੀ।

“ਆਓ ਸਾਰੇ ਘਰ ਫਿਰੀਏ”, ਵੋਲੋਦੀਆ ਨੇ ਕਿਹਾ।

ਉਹ ਸਾਰੇ ਕੁੱਝ ਕੁੱਝ ਚੁੱਪ ਚੁੱਪ ਸਨ। ਹਨ੍ਹੇਰੇ ਵਿੱਚ ਅਸਾਧਾਰਨ ਲੱਗਦਾ ਮਕਾਨ ਅਜੇ ਉਹਨਾਂ ਲਈ ਨਵਾਂ ਸੀ ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਕੁੱਝ ਦਿਨ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਇਸ ਵਿੱਚ ਆਏ ਸਨ। ਇਹ ਸੀ ਮਾਂ ਦਾ ਕਮਰਾ। ਨਿੱਕੇ ਜਿਹੇ ਲਾਂਘੇ ਤੋਂ ਇਹ ਕੰਧ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਸਗੋਂ ਪਰਦਾ ਲਾ ਕੇ ਵੱਖ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਦਰਾਜ਼ਾਂ ਵਾਲੀ ਪੇਟੀ ਉੱਪਰ ਰਾਤ ਭਰ ਬਲਣ ਵਾਲੀ ਬੱਤੀ ਜਲ ਰਹੀ ਸੀ। ਮਾਰੀਆ ਆਪਣੇ ਪੰਘੂੜੇ ਵਿੱਚ ਸੁੱਤੀ ਪਈ ਸੀ। ਪੱਬਾਂ ਭਾਰ ਤੁਰਦੀ ਬੱਚਿਆਂ ਦੀ ਲੜੀ ਨੇ ਪੰਘੂੜੇ ਦਾ ਚੱਕਰ ਕੱਟਿਆ।

ਸੌਂਦੀਆਂ ਪੌੜੀਆਂ ਚੜ੍ਹਕੇ ਉਹ ਆਪਣੇ ਕਮਰਿਆਂ ਵਿੱਚ ਗਏ। ਇੱਥੇ ਚੰਨ ਦੀ ਚਾਨਣੀ ਵਧੇਰੇ ਚਮਕੀਲੀ ਅਤੇ ਤਿੱਖੀ ਸੀ। ਬਾਰੀਆਂ ਦੇ ਸ਼ੀਸ਼ਿਆਂ ਉੱਤੇ ਬਣੇ ਬਰਫ ਦੇ ਫੁੱਲ ਫਰਨ ਦੀਆਂ ਪੱਤੀਆਂ ਵਰਗੇ ਲੱਗ ਰਹੇ ਸਨ।

ਹੱਥਾਂ ਵਿੱਚ ਹੱਥ ਪਾਈ ਬੱਚੇ ਉੱਪਰਲੀ ਮੰਜ਼ਲ ਦੇ ਕਮਰਿਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਲੰਘੇ ਅਤੇ ਫੇਰ ਸੌਂਦੀਆਂ ਪੌੜੀਆਂ ਰਾਹੀਂ ਹੇਠਾਂ ਆ ਗਏ।

ਪਿਤਾ ਦੇ ਦਫਤਰ ਦਾ ਬੂਹਾ ਖੁੱਲ੍ਹਿਆ “ਆਹਾ, ਆ ਗਈ ਮੇਰੀ ਫੌਜ਼!” ਉਹਨੇ ਉੱਚੀ ਅਵਾਜ਼ ਵਿੱਚ ਕਿਹਾ ਅਤੇ ਸਭ ਨੂੰ ਇਕੱਠੇ ਹੀ ਜੱਫੀ ਪਾ ਲਈ।

ਉਹਨੇ ਵੇਖਿਆ ਕਿ ਬੱਚੇ ਸਦਾ ਨਾਲੋਂ ਵਧੇਰੇ ਚੁੱਪ ਸਨ। ਉਹਨਾਂ ਅਜੇ ਵੀ ਇੱਕ ਦੂਜੇ ਦੇ ਹੱਥ ਫੜੇ ਹੋਏ ਸਨ। ਇਲੀਆ ਨਿਕੋਲਾਏਵਿਚ ਨੂੰ ਇਹ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਿ ਵੋਲੋਦੀਆ ਦੇ ਕਹਿਣ 'ਤੇ ਉਹ ਇੱਕ ਟੁਰਦੀ ਫਿਰਦੀ ਲੜੀ ਬਣਕੇ ਸਾਰੇ ਘਰ ਦਾ ਚੱਕਰ ਕੱਟ ਰਹੇ ਹਨ।

ਪਰ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਦਿੱਖ ਵਿੱਚ ਕੁੱਝ ਸੀ ਜਿਸਨੂੰ ਵੇਖ ਕੇ ਪਿਤਾ ਨੇ ਕਿਹਾ:

“ਮੇਰੇ ਪਿਆਰੇ ਬੱਚਿਓ! ਸਦਾ ਉਵੇਂ ਹੀ ਘੁਲਮਿਲ ਕੇ ਰਹਿਣਾ, ਜਿਵੇਂ ਤੁਸੀਂ ਹੁਣ ਰਹਿ ਰਹੇ ਹੋ।”

ਹੁਨਾਲ ਦਾ ਦਿਨ

ਹੁਨਾਲ ਦੇ ਸੁਨਹਿਰੇ ਦਿਨ ਆ ਗਏ ਸਨ। ਸਿਮਬਿਰਸਕ ਵਿੱਚ ਹੁਨਾਲ ਗਰਮ ਅਤੇ ਖੁਸ਼ਕ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਬਾਗ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਸਿਉ ਪੱਕ ਰਹੇ ਸਨ। ਸਿਮਬਿਰਸਕ ਬਾਗ਼ਾਂ ਨਾਲ ਭਰਿਆ ਪਿਆ ਸੀ।

ਉਲੀਆਨੋਵ ਪਰਵਾਰ ਦੇ ਮਕਾਨ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਵੀ ਫੁਲਾਂ ਦਾ ਬਾਗ ਸੀ। ਭਾਵੇਂ ਇਹ ਬਹੁਤ ਵੱਡਾ ਨਹੀਂ ਸੀ ਪਰ ਇਸ ਵਿੱਚ ਅਨੇਕ ਫੁਲਾਂ ਵਾਲੇ ਅਤੇ ਛਾਂਦਾਰ ਰੁੱਖ ਸਨ। ਇੱਕ ਪਾਸੇ ਸਫੈਦੇ, ਵੱਡੇ ਵੱਡੇ ਐਲਮਾਂ ਅਤੇ ਪਲਾਹ ਦੇ ਰੁੱਖਾਂ ਦੀ ਇੱਕ ਪਾਲ ਸੀ। ਇਹਨਾਂ ਰੁੱਖਾਂ 'ਤੇ ਇੰਨੇ ਫੁਲ ਆਉਂਦੇ ਸਨ ਕਿ ਇਸ ਕੋਨੇ ਨੂੰ ਸਾਰੇ “ਪੀਲਾ ਕੁੰਜ” ਕਹਿੰਦੇ।

ਸਵੇਰ ਦੇ ਸੱਤ ਵਜੇ ਸਨ। ਸੂਰਜ ਦੀ ਇੱਕ ਕਿਰਨ ਖਿੜਕੀ 'ਚੋਂ ਛੋਪਲੇ ਜਿਹੇ ਆਈ ਅਤੇ ਸਿਰਹਾਣੇ 'ਤੇ ਨਿਸਰ ਗਈ। ਵੋਲੋਦੀਆ ਜਾਗਿਆ। ਉਹਨੇ ਅੱਖਾਂ ਖੋਲੀਆਂ ਅਤੇ ਛਾਲ ਮਾਰ ਕੇ ਬਿਸਤਰੇ 'ਚੋਂ ਨਿੱਕਲਿਆ। ਜਿਸਮ ਵਿੱਚ ਫੁਰਤੀ ਲਿਆਉਣ ਲਈ ਕੁੱਝ ਕਸਰਤ ਕਰਨ ਪਿੱਛੋਂ ਉਹਨੇ ਹੱਥ ਮੂੰਹ ਧੋਤਾ ਅਤੇ ਬਾਗ ਵੱਲ ਨੱਠ ਗਿਆ। ਬਾਗ ਵਿੱਚ ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਅਪੜਨ ਅਤੇ ਰਾਤ ਸਮੇਂ ਰੁੱਖਾਂ ਤੋਂ ਡਿੱਗੇ ਸਿਉ ਇਕੱਠੇ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਬੜਾ ਮਜ਼ਾ ਆਉਂਦਾ। ਫੇਰ ਉਹ ਸਾਰੇ ਟੱਬਰ ਨੂੰ ਇਹਨਾਂ ਦਾ ਸਵਾਦ ਚਖਾ ਸਕਦਾ ਸੀ।

ਉਲੀਆਨੋਵ ਪਰਵਾਰ ਵਿੱਚ ਸਭੇ ਸਵੇਰੇ ਸਵੇਰੇ ਜਾਗ ਪੈਂਦੇ। ਖੂਹ ਤੋਂ ਪਾਣੀ ਲਿਆ ਕੇ ਢੋਲ ਭਰਨਾ ਸਾਸ਼ਾ ਅਤੇ ਵੋਲੋਦੀਆ ਦਾ ਕੰਮ ਸੀ। ਖੁੱਪ-ਗਰਮਾਇਆ ਇਹ ਪਾਣੀ ਫੁੱਲਾਂ ਦੀਆਂ ਕਿਆਰੀਆਂ ਦੀ ਸਿੰਜਾਈ ਲਈ ਵਰਤਿਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਜੇ ਉਹਨਾਂ ਸ਼ਾਮੀਂ ਢੋਲ ਨਾ ਭਰੇ ਹੁੰਦੇ ਤਾਂ ਸਵੇਰੇ ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਇਹੋ ਕੰਮ ਕਰਦੇ।

ਫੇਰ ਸਵੇਰ ਦੇ ਖਾਣੇ ਦੀ ਮੇਜ਼ 'ਤੇ ਸਾਮੋਵਰ ਰੱਖਿਆ ਜਾਂਦਾ। ਮਾਂ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਯਾਦ ਦਿਵਾਉਂਦੀ ਕਿ ਅੱਜ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਫਰਾਂਸੀਸੀ ਦਿਨ ਹੈ। ਇਹਦੇ ਅਰਥ ਸਨ ਕਿ ਉਸ ਦਿਨ ਮੇਜ਼ 'ਤੇ ਸਿਰਫ ਫਰਾਂਸੀਸੀ ਬੋਲੀ ਜਾਵੇਗੀ। ਭਲਕੇ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਜਰਮਨ ਦਿਨ ਸੀ।

ਸਾਰਾ ਸਮਾਂ ਰੂਸੀ ਬੋਲਣਾ ਸੁਭਾਵਕ ਹੀ ਸੌਖੀ ਗੱਲ ਸੀ ਪਰ ਮਾਰੀਆ ਅਲੈਕਸਾਂਦਰੋਵਨਾ ਦਾ ਵਿਚਾਰ ਸੀ ਕਿ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਕਈ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਆਉਣੀਆਂ ਚਾਹੀਦੀਆਂ ਹਨ।

“ਖਾਣੇ ਪਿੱਛੋਂ ਤੂੰ ਕੀ ਕਰੇਗਾ ? ” ਉਲਿਆ ਨੇ ਵੋਲੋਦੀਆ ਤੋਂ ਪੁੱਛਿਆ।

“ਜੇ ਕੁੱਝ ਸਾਸ਼ਾ ਕਰੇਗਾ।”

ਸਦਾ ਵਾਂਗ ਸਾਸ਼ਾ ਪੜ੍ਹਨ ਬਹਿ ਗਿਆ। ਉਹ ਸਦਾ ਗੰਭੀਰ ਪੁਸਤਕਾਂ ਪੜ੍ਹਦਾ ਕਿਉਂਕਿ ਉਹਦੀ ਰੁਚੀ ਰਸਾਇਣ ਵਿਗਿਆਨ ਅਤੇ ਪ੍ਰਾਕ੍ਰਿਤਕ ਵਿਗਿਆਨਾਂ ਵਿੱਚ ਸੀ। ਉਹਨੇ ਇੱਕ ਛਪਰ ਹੇਠਾਂ ਇੱਕ ਪ੍ਰਯੋਗਸ਼ਾਲਾ ਬਣਾਈ ਹੋਈ ਸੀ ਅਤੇ ਇੱਕ ਪ੍ਰਕ੍ਰਿਤੀ ਅਧਿਐਨ ਕੋਨਾ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਝਾਉ ਪੱਤਿਆਂ ਵਿੱਚ ਕੁੱਝ ਨਾ ਕੁੱਝ ਪੁੱਟਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਅਤੇ ਗੁਲਹਿਰੀ ਪਿੰਜਰੇ ਵਿੱਚ ਏਧਰ-ਓਧਰ ਟੱਪਦੀ ਰਹਿੰਦੀ।

ਹੁਨਾਲ ਮੌਜ ਮੇਲੇ ਦਾ ਸਮਾਂ ਸੀ। ਬੰਦਾ ਕਿਤਾਬ ਲੈ ਕੇ, ਬਾਗ ਦੀ ਕਿਸੇ ਨੁੱਕਰੇ ਛਾਂ ਵਿੱਚ ਬਹਿ ਕੇ ਸਾਰੀ ਦੁਨੀਆਂ ਨੂੰ ਭੁੱਲ ਸਕਦਾ ਸੀ। ਦੁਪਹਿਰ ਦੇ ਖਾਣੇ ਤੱਕ ਬੱਸ ਰੁੱਖਾਂ ਵਿੱਚ ਪੰਛੀਆਂ ਦੀ ਚਹਿਕ ਜਾਂ ਖੁੱਲ੍ਹੀ ਖਿੜਕੀ ਵਿੱਚੋਂ ਮਾਂ ਦੀ ਸਿਲਾਈ ਮਸ਼ੀਨ ਦੀ ਘੂਕਰ ਹੀ ਸੁਣਾਈ ਦੇਂਦੀ। ਮਾਂ ਆਪਣੇ ਛੇ ਬੱਚਿਆਂ ਲਈ ਸਦਾ ਕੱਪੜੇ ਸਿਉਂਦੀ ਰਹਿੰਦੀ। ਉਹਨੇ ਕੁੜੀਆਂ ਨੂੰ ਵੀ ਸਿਲਾਈ ਸਿਖਾ ਦਿੱਤੀ ਸੀ।

ਸਵੇਰ ਪੜ੍ਹਨ ਵਿੱਚ ਬਿਤਾ ਕੇ ਦੁਪਹਿਰ ਦੇ ਖਾਣੇ ਤੋਂ ਪਿੱਛੋਂ ਓਲਿਆ ਨੇ ਵੋਲੋਦੀਆ ਨੂੰ ਕਿਹਾ:

“ਚੱਲ, ਬਾਹਰ ਚੱਲ ਕੇ ਖੇਡੀਏ।”

“ਕਾਲੀ ਸੋਟੀ ਦੀ ਖੇਡ ਖੇਡਾਂਗੇ। “ਕਾਲੀ ਸੋਟੀ ਆਈ, ਕਿਧਰੇ ਵੀ ਨਾ ਲੱਭੀ, ਜਿਸਦੇ ਪਿੱਛੇ ਮਿਲੇਗੀ, ਉਸੇ 'ਤੇ ਵਰ੍ਹੇਗੀ!”

ਜਦੋਂ ਵਿਹੜੇ ਵਿੱਚੋਂ ਧੁੱਪ ਢਲ ਜਾਂਦੀ ਤਾਂ ਉਹ ਘਾਹ ਦੇ ਤਖ਼ਤੇ ਤੇ ਕਰਾਕਟ ਦੀ ਖੇਡ ਖੇਡਦੇ। ਵੋਲੋਦੀਆ ਅਤੇ ਇਲੀਆ ਨਿਕੋਲਾਏਵਿਚ ਬੜੀ ਗਰਮ ਗਰਮ ਬਹਿਸ ਕਰਦੇ। ਉਹ ਦੋਵੇਂ ਹੀ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਧ ਹੱਸਦੇ ਵੀ। ਖੇਡਾਂ ਵਿੱਚ ਸਦਾ ਮਜ਼ਾ ਆਉਂਦਾ।

ਸੂਰਜ ਪੱਛਮ ਵੱਲ ਰਿੜ੍ਹ ਰਿਹਾ ਹੁੰਦਾ। ਛੇਤੀ ਹੀ ਸ਼ਾਮ ਹੋ ਜਾਣੀ ਸੀ।

“ਚੱਲੋ ਬੇਟਿਓ ਸਵੀਯਾਗਾ ਵੱਲ!” ਪਿਤਾ ਆਵਾਜ਼ ਦੇਂਦਾ।

ਫਿਰ ਸਾਰਾ ਪਰਿਵਾਰ ਨਹਾਉਣ ਲਈ ਸਵੀਯਾਗਾ ਨਦੀ 'ਤੇ ਜਾਂਦਾ। ਇਹ ਹਰਿਆਲੇ ਕੰਢਿਆਂ ਵਿਚਕਾਰ ਵਹਿੰਦੀ ਇੱਕ ਬੜੀ ਸ਼ਾਂਤ ਨਦੀ ਸੀ। ਸਭੇ ਨੱਠ ਕੇ ਨਦੀ ਵਿੱਚ ਕੁੱਦ ਪੈਂਦੇ ਅਤੇ ਫਵਾਰੇ ਵਾਂਗ ਪਾਣੀ ਦੇ ਛਿੱਟੇ ਉੱਡਦੇ।

ਜਦੋਂ ਵੋਲੋਦੀਆ ਅਤੇ ਸਾਸ਼ਾ ਬਾਕੀਆਂ ਤੋਂ ਅੱਗੇ ਅੱਗੇ ਘਰ ਵੱਲ ਜਾ ਰਹੇ ਸਨ ਤਾਂ ਸੂਰਜ ਛੁਪਣ ਪਿੱਛੋਂ ਅਸਮਾਨ ਦਾ ਰੰਗ ਅਜੇ ਗੁਲਾਬੀ ਸੀ, ਭਾਵੇਂ ਪਹਿਲਾਂ ਲਿਸ਼ਕਦਾ ਤਾਰਾ ਦਿਸਣ ਲੱਗ ਪਿਆ ਸੀ।

“ਕੀ ਸੋਚ ਰਿਹੈਂ?” ਵੋਲੋਦੀਆ ਨੇ ਪੁੱਛਿਆ।

“ਬਹੁਤ ਚੀਜ਼ਾਂ ਸਬੰਧੀ। ਔਹ ਤਾਰਾ ਵੇਖਿਐ? ਇਹ ਆਪਣੀ ਥਾਂ ਕਿਵੇਂ ਅੱਪੜ ਗਿਆ? ਧਰਤੀ 'ਤੇ ਜੀਵਨ ਦਾ ਮੁੱਢ ਕਿਵੇਂ ਹੋਇਆ? ਕਾਹਦੇ ਲਈ ਅਸੀਂ ਜਿਉਂਦੇ ਹਾਂ? ਸਾਡੇ ਜੀਵਨ ਦਾ ਕੀ ਮਨੋਰਥ ਹੈ?”

ਵੋਲੋਦੀਆ ਚੁੱਪ ਚਾਪ ਆਪਣੇ ਭਰਾ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਸੁਣਦਾ ਰਿਹਾ। ਉਹਦੇ ਆਪਣੇ ਵਿਚਾਰ ਤੇਜ਼ੀ ਨਾਲ ਚੱਲ ਰਹੇ ਸਨ। “ਹਾਂ, ਅਸੀਂ ਇਸ ਧਰਤੀ ਉੱਤੇ ਕਿਉਂ ਹਾਂ? ਸਾਡਾ ਮਨੋਰਥ ਕੀ ਹੈ? ਜਿਉਂਦੇ ਹੋਣਾ, ਸੋਚਣਾ, ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਪੁੱਛਣਾ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਉੱਤਰ ਲੱਭਣਾ ਬੜੀ ਸਵਾਦਲੀ ਗੱਲ ਹੈ। ਕੁੱਝ ਕਰਨਾ। ਸਾਸ਼ਾ ਕਿੰਨਾ ਸਿਆਣਾ ਹੈ। ਮੈਂ ਵੀ ਉਹਦੇ ਜਿਹਾ ਬਣਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ।

ਦਰਿਆਈ ਜਹਾਜ਼

ਇੱਕ ਦੁਮੰਜਲਾ ਸਟੀਮਰ ਘਾਟ 'ਤੇ ਖੜ੍ਹਾ ਸੀ। ਇਹਦੀਆਂ ਗੋਲ ਖਿੜਕੀਆਂ ਦੇ ਸੀਸ਼ੇ ਤੋਂ ਚਮਕੀਲੇ ਪਿੱਤਲ ਦੇ ਹਿੱਸੇ ਧੁੱਪ ਵਿੱਚ ਲਿਸ਼ਕ ਰਹੇ ਸਨ। ਤਖ਼ਤੇ 'ਤੇ ਖੜ੍ਹਾ ਕਪਤਾਨ ਮੈਗਾਫੋਨ ਵਿੱਚੋਂ ਦੀ ਉੱਚੀ ਉੱਚੀ ਹੁਕਮ ਦੇ ਰਿਹਾ ਸੀ।

ਪਿਤਾ ਨੇ ਉਹਨਾਂ ਦੀਆਂ ਟਿਕਟਾਂ ਅਤੇ ਸਮਾਨ ਦੀ ਪੜਤਾਲ ਕੀਤੀ। ਸਾਰਿਆਂ ਨੇ ਇੱਕ ਇੱਕ ਟੋਕਰੀ ਜਾਂ ਪੋਟਲੀ ਚੁੱਕੀ ਹੋਈ ਸੀ। ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਜਹਾਜ਼ 'ਤੇ ਚੜ੍ਹਨ ਤੋਂ ਛੇਤੀ ਹੀ ਪਿੱਛੋਂ ਸੀਟੀ ਦੇ ਵਾਰ ਡੂੰਘੇ ਤੁਰਮ ਹੀ ਅਵਾਜ਼ ਵਿੱਚ ਵੱਜੀ ਅਤੇ ਫੇਰ ਇਹਨੇ ਇੱਕ ਉੱਚੀ ਸਾਰੀ ਚੀਕ ਮਾਰੀ। ਪਹੀਏ ਚੱਲਣ ਲੱਗ ਪਏ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਪਾਣੀ ਵਿੱਚ ਰਿੜਕਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਕਾਜ਼ਾਨ ਵੱਲ ਸਫ਼ਰ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ। ਕਾਜ਼ਾਨ ਤੋਂ ਕੋਕੁਸ਼ਕੀਨੋ ਪਿੰਡ ਤੱਕ 40 ਕਿਲੋਮੀਟਰ ਦਾ ਪੈਂਡਾ ਘੋੜਾ-ਗੱਡੀ ਵਿੱਚ ਤੈਅ ਕਰਨਾ ਪੈਂਦਾ ਸੀ।

ਸਿਮਬਿਰਸਕ ਦੂਰੀ ਵਿੱਚ ਪੁੰਦਲਾ ਹੁੰਦਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਕਿੰਨਾਂ ਚਿਰ ਇਸਦੀਆਂ ਲਾਲ ਛੱਤਾਂ ਦਿਸਦੀਆਂ ਰਹੀਆਂ। ਜਦੋਂ ਉਹ ਦਰਿਆ ਦੇ ਮੋੜ 'ਤੇ ਅੱਪੜੇ ਤਾਂ ਸ਼ਹਿਰ ਉੱਕਾ ਹੀ ਅੱਖੋਂ ਉਹਲੇ ਹੋ ਗਿਆ।

ਚੀਕਦੀਆਂ ਅਬਾਬੀਲਾਂ ਦਾ ਇੱਕ ਝੁੰਡ ਜਹਾਜ਼ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਪਿੱਛੇ ਚਲਾ ਆਇਆ। ਵੋਲੋਦੀਆ ਨੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਥੋੜ੍ਹੀ ਜਿਹੀ ਰੋਟੀ ਸੁੱਟੀ ਅਤੇ ਫੇਰ ਜਹਾਜ਼ ਦੇ ਇੰਜਣ ਵਾਲੇ ਕਮਰੇ ਵਿੱਚ ਚਲਾ ਗਿਆ। ਤਾਂਬੇ ਦਾ ਚਮਕੀਲਾ ਬਾਇਲਰ ਆਪਣੇ ਅੰਦਰ ਜਕੜੀ ਭਾਫ਼ ਕਾਰਨ ਕੰਬ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਪਿਸਟਨ ਠਕਾ-ਠਕ ਅੱਗੇ ਪਿੱਛੇ ਜਾ ਰਹੇ ਸਨ। ਵੈਲਵਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਜ਼ੋਰ ਨਾਲ ਸ਼ੁਕਦੇ ਭਾਫ਼ ਦੇ ਸ਼ਰਨਾਟੇ ਨਿੱਕਲ ਜਾਂਦੇ। ਪੁੰਨੀਉਂ ਉੱਪਰੋਂ ਨੰਗਾ ਛੋਕਾ ਮੈਲ ਨਾਲ ਕਾਲਾ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ। ਭੱਠੀ ਵਿੱਚ ਕੋਲਾ ਝੋਕਦੇ ਉਹਦੀ ਪਿੱਠ 'ਤੇ ਪਸੀਨੇ ਦੀਆਂ ਤਤੀਰੀਆਂ ਵਗਦੀਆਂ ਸਨ।

ਜਹਾਜ਼ ਦੇ ਪਹੀਏ ਬੜੇ ਤਾਲ ਨਾਲ ਚੱਲ ਰਹੇ ਸਨ ਅਤੇ ਉਹ ਛੁਕ ਛੁਕ ਕਰਦਾ ਵੋਲਗਾ 'ਤੇ ਚਲਿਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਮਸਾਫ਼ਰ ਤਖ਼ਤੇ 'ਤੇ ਮਟਰ-ਗਸ਼ਤ ਕਰਦੇ ਸੁਹਣੇ ਦ੍ਰਿਸ਼ਾਂ ਨੂੰ ਮਾਣ ਰਹੇ ਸਨ। ਇਲੀਆ ਨਿਕੋਲਾਏਵਿਚ ਆਪਣੇ ਕਮਰੇ ਵਿੱਚੋਂ ਬਾਹਰ ਆਇਆ। ਉਹਦੇ ਹੱਥਾਂ ਵਿੱਚ ਸ਼ਤਰੰਜ ਦੀ ਬਿਸਾਤ ਸੀ। ਉਹਨੇ ਕਾਠ ਦੇ ਸਾਰੇ ਮੁਹਰੇ ਆਪਣੇ ਹੱਥੀਂ ਬਣਾਏ ਸਨ ਅਤੇ ਕੋਈ ਵੀ ਦੋ ਬਿਲਕੁਲ ਇੱਕੋ ਜਿਹੇ ਨਹੀਂ ਸਨ।

“ਖੇਡਣੈ ?” ਉਹਨੇ ਵੋਲੋਦੀਆ ਤੋਂ ਪੁੱਛਿਆ।

ਉਹਦਾ ਪਿਤਾ ਕਦੇ ਵੋਲੋਦੀਆ ਦਾ ਲਿਹਾਜ਼ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਰਦਾ, ਭਾਵੇਂ ਉਹ ਕੇਵਲ ਨੌਂ ਵਰ੍ਹਿਆਂ ਦਾ ਸੀ। ਪਰ ਵੋਲੋਦੀਆ ਹੁਣ ਨਿੱਕਾ ਬਾਲ ਵੀ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਅਗਸਤ ਵਿੱਚ ਉਹਨੇ ਸਕੂਲ ਵਿੱਚ ਦਾਖ਼ਲੇ ਦਾ ਇਮਤਿਹਾਨ ਦੇਣਾ ਸੀ। ਉਹਦੇ ਬੇਫ਼ਿਕਰੀ ਦੇ ਦਿਨ ਛੇਤੀ ਹੀ ਮੁਕਣ ਵਾਲੇ ਸਨ।

“ਸ਼੍ਰੀਮਾਨ ਜੀ, ਇਹ ਹੈ ਸ਼ਹਿ, ਹੁਣ ਦੱਸੋ ਕੀ ਖ਼ਿਆਲ ਹੈ ?”

ਵੋਲੋਦੀਆ ਨੇ ਜਲਦੀ ਨਾਲ ਆਪਣਾ ਘੋੜਾ ਅੱਗੇ ਵਧਾ ਦਿੱਤਾ।

“ਅਹਾ! ਇਹ ਤਾਂ ਬਹੁਤ ਚਤੁਰਾਈ ਹੈ। ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਆਪਣਾ ਇਹ ਪੈਦਲ ਵਧਾਉਂਦੇ ਹਾਂ।”

“ਪਰ ਸਾਡਾ ਘੋੜਾ ਤੁਹਾਡੇ ਪੈਦਲ ਨੂੰ ਟੱਪ ਕੇ ਅੱਗੇ ਲੰਘ ਜਾਏਗਾ ਤੇ....”

ਹਵਾ ਵੋਲੋਦੀਆ ਦੇ ਭੂਰੇ ਵਾਲਾਂ ਨਾਲ ਖੇਡ ਰਹੀ ਸੀ। ਪਾਣੀ ਤੋਂ ਪੈਂਦਾ ਸੂਰਜ ਦਾ

ਲਿਸ਼ਕਾਰਾ ਅੱਖਾਂ ਚੁੰਧਿਆ ਰਿਹਾ ਸੀ।

“ਪਤੈ, ਇੰਜਣ ਵਾਲੇ ਕਮਰੇ ਵਿੱਚ ਆਖਰਾਂ ਦੀ ਗਰਮੀ ਹੈ,” ਉਹਨੇ ਕਿਹਾ ਅਤੇ ਉਹਦੇ ਮੱਥੇ ’ਤੇ ਵੱਟ ਪੈ ਗਏ। “ਉੱਥੇ ਤੇਲ ਦੀ ਬੋ ਆਉਂਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਝੋਕਾ ਪਸੀਨੋ-ਪਸੀਨੀ ਹੋਇਆ ਪਿਆ। ਉਹਦਾ ਕੰਮ ਸੌਖਾ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਕੁੱਝ ਹੋ ਸਕਦੈ?”

ਉਹਦਾ ਪਿਤਾ ਚੁੱਪ ਰਿਹਾ। ਸਾਸ਼ਾ ਅਜੇ ਆ ਕੇ ਖਲੋਤਾ ਹੀ ਸੀ। ਉਹ ਬੋਲਿਆ :

“ਮਾਲਕ ਨੂੰ ਇਸ ਗੱਲ ਦੀ ਕੋਈ ਪ੍ਰਵਾਹ ਨਹੀਂ ਕਿ ਝੋਕੇ ਨੂੰ ਕਿੰਨੀ ਹੱਡ-ਭੰਨ ਮਿਹਨਤ ਕਰਨੀ ਪੈਂਦੀ ਹੈ।”

“ਪਰ ਇਹ ਤਾਂ ਇਨਸਾਫ਼ ਨਹੀਂ!” ਵੋਲੋਦੀਆ ਨੇ ਇਕਦਮ ਕਿਹਾ।

“ਜੀਵਨ ਵਿੱਚ ਅਨੇਕ ਗੱਲਾਂ ਵਿੱਚ ਇਨਸਾਫ਼ ਨਹੀਂ।”

ਮੁੰਡੇ ਆਪਣੇ ਪਿਤਾ ਵੱਲ ਵੇਖਣ ਲੱਗ ਪਏ।

“ਪਿਤਾ ਜੀ, ਤੁਸੀਂ ਸਦਾ ਇਨਸਾਫ਼ ਦਾ ਸਾਥ ਦੇਂਦੇ ਹੋ,” ਸਾਸ਼ਾ ਨੇ ਕਿਹਾ। ਐਨ ਉਸ ਸਮੇਂ ਜਹਾਜ਼ ਦੀ ਸੀਟੀ ਨੇ ਇੱਕ ਲੰਮੀ ਅਤੇ ਉੱਚੀ ਸਾਰੀ ਚੀਕ ਮਾਰੀ। ਉਹ ਦੂਜੇ ਪਾਸਿਓਂ ਆਉਂਦੇ ਇੱਕ ਜਹਾਜ਼ ਦਾ ਸੁਆਗਤ ਕਰ ਰਹੀ ਸੀ ਅਤੇ ਜਹਾਜ਼ ਡੋਲਣ ਲੱਗ ਪਿਆ।

ਸਕੂਲ ਵਿੱਚ

ਅਗਸਤ 1879 ਵਿੱਚ ਵੋਲੋਦੀਆ ਨੇ ਪਹਿਲੀ ਜਮਾਤ ਵਿੱਚ ਦਾਖ਼ਲੇ ਦਾ ਇਮਤਿਹਾਨ ਦੇਣਾ ਸੀ। ਸਕੂਲ, ਸ਼ਹਿਰ ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ, ਵੋਲਗਾ ਦੇ ਨੇੜੇ ਹੀ ਇੱਟਾਂ ਦੀ ਦੁਮੰਜ਼ਿਲੀ ਇਮਾਰਤ ਵਿੱਚ ਸੀ। ਵੋਲੋਦੀਆ ਦੇ ਅਗਲੇ ਅੱਠ ਵਰ੍ਹੇ ਸਕੂਲ ਵਿੱਚ ਹੀ ਬੀਤਣੇ ਸਨ।

ਪਰ ਪਹਿਲਾਂ ਉਹਨੇ ਦਾਖ਼ਲੇ ਦਾ ਇਮਤਿਹਾਨ ਪਾਸ ਕਰਨਾ ਸੀ। ਅਧਿਆਪਕ ਇੱਕ ਲੰਮੀ ਮੇਜ਼ ਪਿੱਛੇ ਬੈਠੇ ਸਨ। ਮੁੰਡਿਆਂ ਨੂੰ ਵਾਰੀ ਵਾਰੀ ਬੁਲਾਇਆ ਜਾਂਦਾ। ਵੋਲੋਦੀਆ ਬੜੇ ਭਰੋਸੇ ਨਾਲ਼ ਬਲੈਕਬੋਰਡ ਵੱਲ ਗਿਆ। ਉਹਨੇ ਬਿਨਾਂ ਕਿਸੇ ਔਖ ਦੇ ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਵੱਲੋਂ ਪੁੱਛੇ ਪ੍ਰਸ਼ਨਾਂ ਦੇ ਉੱਤਰ ਦਿੱਤੇ। ਉਹਨੂੰ ਬੋਰਡ ਉੱਪਰ ਹਿਸਾਬ ਦਾ ਇੱਕ ਸਵਾਲ ਕੱਢਣ ਲਈ ਕਿਹਾ ਗਿਆ, ਜਿਹੜਾ ਉਹਨੇ ਕੱਢ ਦਿੱਤਾ। ਉਹਨੂੰ ਸਭਨਾਂ ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਨਦਾਰ ਨੰਬਰ ਮਿਲੇ।

ਉਹਦੇ ਘਰ ਅਪੜਨ ’ਤੇ ਉਹਦੇ ਭੈਣ ਭਰਾਵਾਂ ਨੇ ਰੌਲਾ ਪਾ ਦਿੱਤਾ। “ਵੋਲੋਦੀਆ ਪਾਸ ਹੋ ਗਿਆ। ਹੁਣ ਉਹ ਸਕੂਲ ਦਾ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਹੈ!” ਉਹਨਾਂ ਵੋਲੋਦੀਆ ਦੁਆਲੇ ਬਹੁਤ ਖੱਪ-ਖਪਾੜਾ ਪਾਇਆ। ਵੋਲੋਦੀਆ ਨੇ ਆਪਣੀ ਨਵੀਂ ਵਰਦੀ ਪਾ ਕੇ ਵੇਖੀ ਅਤੇ ਬੜੇ ਮਾਣ ਨਾਲ਼ ਪਿੱਤਲ ਦੇ ਚਮਕੀਲੇ ਬਟਨਾਂ ਨੂੰ ਵੇਖਿਆ। ਅਗਲੇ ਦਿਨ ਉਹਨੇ ਪਹਿਲੀ

ਜਮਾਤ ਦੀ ਪੜ੍ਹਾਈ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰਨੀ ਸੀ। ਉਹਦੀ ਮਾਂ ਖਿੜਕੀ ਵਿੱਚੋਂ ਬਾਹਰ ਵੇਖ ਰਹੀ ਸੀ। ਉਹ ਸੋਚ ਰਹੀ ਸੀ ਕਿ ਹੁਣ ਦੋ ਮੁੰਡੇ ਸਕੂਲ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਹੋ ਗਏ। ਸਾਸ਼ਾ ਤੇ ਵੋਲੋਦੀਆ ਅਤੇ ਅੱਨਾ ਕੁੜੀਆਂ ਦੇ ਸਕੂਲ ਵਿੱਚ ਪੜ੍ਹ ਰਹੀ ਸੀ। ਸਮਾਂ ਕਿਵੇਂ ਖੰਭ ਲਾ ਕੇ ਉੱਡਦਾ ਹੈ। ਬੱਚੇ ਬੜੀ ਤੇਜ਼ੀ ਨਾਲ ਵੱਡੇ ਹੋ ਰਹੇ ਹਨ।

ਸ਼ਾਮ ਨੂੰ ਖਾਣੇ ਦੇ ਕਮਰੇ ਵਿੱਚ ਚਿੱਟੇ ਸ਼ੇਡ ਵਾਲਾ ਛੱਤ ਨਾਲ ਲਟਕਦਾ ਲੈਂਪ ਬਾਲਿਆ ਗਿਆ। ਬੱਚੇ ਮੇਜ਼ ਦੁਆਲੇ ਬੈਠੇ ਘਰ ਲਈ ਮਿਲਿਆ ਕੰਮ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ। ਪੰਜ ਵਰ੍ਹਿਆਂ ਦੇ ਮੀਤਿਆ ਕੋਲ ਕਰਨ ਨੂੰ ਕੋਈ ਕੰਮ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਉਹ ਧੂੰ ਛੱਡਦੀ ਚਿਮਨੀ ਵਾਲਾ ਜਹਾਜ਼ ਵਾਹ ਰਿਹਾ ਸੀ ਜਿਸ ਦੁਆਲੇ ਲਹਿਰਾਂ ਉੱਛਲ ਰਹੀਆਂ ਸਨ। ਵੋਲੋਦੀਆ ਨੇ ਆਪਣਾ ਘਰ ਦਾ ਕੰਮ ਛੇਤੀ ਹੀ ਮੁਕਾ ਲਿਆ। ਸਕੂਲ ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਦਿਨ ਦਾ ਕੰਮ ਸੌਖਾ ਹੀ ਸੀ। ਫੇਰ ਉਹਨੇ ਕਾਗਜ਼ ਦਾ ਟਿੱਡਾ ਬਣਾਇਆ ਅਤੇ ਰੱਸੀ ਲੱਭਣ ਲਈ ਆਯਾ ਕੋਲ ਚਲਾ ਗਿਆ ਅਤੇ ਰੱਸੀ ਬੰਨ੍ਹ ਲਿਆਇਆ। ਟਿੱਡੇ ਨੇ ਛਾਲ ਮਾਰੀ ਅਤੇ ਸਿੱਧਾ ਅੱਨਾ ਦੀ ਕਿਤਾਬ ਉੱਤੇ ਜਾ ਪਿਆ।

“ਵੋਲੋਦੀਆ ਬੰਦ ਕਰ ਸ਼ਰਾਰਤਾਂ।”

ਉਹਨੇ ਰੱਸੀ ਖਿੱਚੀ ਅਤੇ ਕਾਗਜ਼ੀ ਖਿਡੌਣਾ ਲੋਪ ਹੋ ਗਿਆ। ਇੱਕ ਛਿਣ ਪਿੱਛੋਂ ਉਹ ਮੁੜ ਆ ਗਿਆ, ਐਤਕਾਂ ਉਹ ਸਾਸ਼ਾ ਦੀ ਕਾਪੀ 'ਤੇ ਉੱਛਲ ਰਿਹਾ ਸੀ!

ਸਾਰੇ ਬੱਚੇ ਹੱਸਣ ਲੱਗ ਪਏ। ਜਿੰਨਾ ਚਿਰ ਕੋਈ ਟਿੱਡੇ ਨੂੰ ਫੜ ਕੇ ਰੱਸੀ ਤੋੜ ਨਾ ਦੇਵੇ, ਇਹ ਖੇਡ ਜਾਰੀ ਰਹਿਣੀ ਸੀ।

“ਆਰਾਮ ਨਾਲ ਬੈਠ,” ਅੱਨਾ ਨੇ ਵੋਲੋਦੀਆ ਨੂੰ ਕਿਹਾ।

ਪਰ ਇਹ ਗੱਲ ਕਹਿਣੀ ਸੌਖੀ ਸੀ। ਵੋਲੋਦੀਆ ਬਹੁਤ ਹੀ ਸ਼ਰਾਰਤੀ ਸੀ।

“ਮੀਤਿਆ!” ਉਹਨੇ ਆਪਣੇ ਨਿੱਕੇ ਭਰਾ ਨੂੰ ਹੌਲੀ ਜਿਹੀ ਕਿਹਾ। “ਮੇਰੇ ਸਿੰਗ ਵੇਖੋ? ਮੈਂ ਤੈਨੂੰ ਢੁੱਡ ਮਾਰਨ ਲੱਗਾਂ!”

ਜਦੋਂ ਵੋਲੋਦੀਆ ਦੀਆਂ ਹਿਲਦੀਆਂ ਉਂਗਲਾਂ ਨੇੜੇ ਆਈਆਂ ਤਾਂ ਜ਼ੋਰ ਨਾਲ ਹੱਸਦਾ ਮੀਤਿਆ ਛਾਲ ਮਾਰ ਕੇ ਕੁਰਸੀ ਤੋਂ ਹੇਠਾਂ ਉੱਤਰਿਆ ਅਤੇ ਮੇਜ਼ ਹੇਠਾਂ ਛੁਪ ਗਿਆ।

“ਵੋਲੋਦੀਆ ਦਫ਼ਤਰ ਵਿੱਚ ਆ,” ਪਿਤਾ ਨੇ ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਵਿੱਚ ਖੜ੍ਹੇ ਹੋਏ ਕਿਹਾ।

ਸ਼ਰਾਰਤਾਂ ਕਰਦੇ ਵੋਲੋਦੀਆ ਦਾ ਮੂੰਹ ਅਜੇ ਤੱਕ ਲਾਲ ਸੀ। ਉਹ ਇਲੀਆ ਨਿਕੋਲਾਏਵਿਚ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਪਿੱਛੇ ਦਫ਼ਤਰ ਵਿੱਚ ਗਿਆ। ਇਹਦੇ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਵੱਡੀ ਸਾਰੀ ਮੇਜ਼ ਸੀ। ਇੱਕ ਕੰਧ ਕੋਲ ਕਿਤਾਬਾਂ ਦੀ ਅਲਮਾਰੀ ਅਤੇ ਦੂਜੀ ਕੰਧ ਨਾਲ ਇੱਕ ਸੋਫਾ ਅਤੇ ਇੱਕ ਅੰਡਾਹਾਰ ਮੇਜ਼।

“ਬੈਠ ਜਾ। ਮੈਂ ਚਾਹੁੰਦਾ ਤੂੰ ਥੋੜ੍ਹੀ ਦੇਰ ਚੁੱਪ ਕਰਕੇ ਬੈਠੇ,” ਇਲੀਆ ਨਿਕੋਲਾਏਵਿਚ ਨੇ ਕਿਹਾ ਅਤੇ ਫੇਰ ਆਪਣਾ ਕੰਮ ਕਰਨ ਲੱਗ ਪਿਆ। ਜਿੱਥੋਂ ਤੱਕ ਉਸਦੀ ਯਾਦ ਜਾਂਦੀ ਸੀ, ਵੋਲੋਦੀਆ ਆਪਣੇ ਪਿਤਾ ਦੇ ਦਫ਼ਤਰ ਤੋਂ ਸਦਾ ਪ੍ਰਭਾਵਤ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਉਹਦਾ ਪਿਤਾ ਆਪਣੇ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਦੇ ਸਕੂਲਾਂ ਦਾ ਇੰਸਪੈਕਟਰ ਸੀ ਅਤੇ ਉਹਦੇ ਸਿਰ ਅਨੇਕਾਂ ਜਿੰਮੇਵਾਰੀਆਂ ਸਨ।

ਪਤਝੜ ਦੀ ਰੁੱਤੇ ਠੰਢ ਅਤੇ ਚਿੱਕੜ ਵਿੱਚ ਅਤੇ ਭਰਪੂਰ ਸਿਆਲ ਵਿੱਚ ਉਹ ਸੈਂਕੜੇ ਮੀਲ ਸਫ਼ਰ ਕਰਕੇ ਪੇਂਡੂ ਸਕੂਲਾਂ ਦਾ ਮੁਆਇਨਾ ਕਰਨ ਜਾਂਦਾ। ਸਾਰੇ ਸਿਮਬਿਰਸਕ ਸੂਬੇ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਇਦ ਹੀ ਮੁੱਢਲੀ ਵਿੱਦਿਆ ਦਾ ਕੋਈ ਅਜਿਹਾ ਸਕੂਲ ਸੀ ਜਿੱਥੇ ਉਹਦਾ ਪਿਤਾ ਨਹੀਂ ਸੀ ਗਿਆ। ਜਿੱਥੇ ਵੀ ਉਹ ਜਾਂਦਾ ਉਹ ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਕਰਦਾ। ਘਰ ਹੋਣ ਸਮੇਂ ਉਹਨੇ ਰਿਪੋਰਟਾਂ ਅਤੇ ਵਿੱਦਿਆ ਸਬੰਧੀ ਲੇਖ ਲਿਖਣੇ ਹੁੰਦੇ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਦੌਰਿਆਂ ਦੀ ਪ੍ਰਗਰਾਮ ਤਿਆਰ ਕਰਨਾ ਹੁੰਦਾ। ਉਹਦੇ ਪਿਤਾ ਦਾ ਕੰਮ ਸਵੇਰ ਬਹੁਤ ਛੇਤੀ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਅਤੇ ਰਾਤੀਂ ਬਹੁਤ ਦੇਰ ਨਾਲ ਮੁਕਦਾ।

“ਅੱਜ ਲਈ ਇਹ ਕਾਫ਼ੀ ਹੈ,” ਇਲੀਆ ਨਿਕੋਲਾਏਵਿਚ ਨੇ ਕਾਗਜ਼ਾਂ ਦਾ ਦੱਬਾ ਇੱਕ ਫ਼ਾਈਲ ਵਿੱਚ ਰੱਖਦੇ ਹੋਏ ਕਿਹਾ। “ਜਿਹਾ ਕਿ ਅਖਾਣ ਹੈ : ਪਹਿਲਾਂ ਕੰਮ, ਫੇਰ ਮੌਜ ਮੇਲਾ ਅਤੇ ਦੂਜਿਆਂ ਨੂੰ ਤੰਗ ਨਾ ਕਰੋ,” ਉਹਨੇ ਅਜਿਹੀ ਆਵਾਜ਼ ਵਿੱਚ ਕਿਹਾ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਕਰੜਾਈ ਤੇ ਨਰਮੀ ਦੋਵੇਂ ਸਨ। “ਹੁਣ ਸੁਣਾ ਸਕੂਲ ਦੀ ਗੱਲ। ਸਕੂਲ ਤੈਨੂੰ ਕਿਹੋ ਜਿਹਾ ਲੱਗਾ?”

ਵੋਲੋਦੀਆ ਨੇ ਪਿਤਾ ਨੂੰ ਸਕੂਲ ਵਿੱਚ ਆਪਣੇ ਪਹਿਲੇ ਦਿਨ ਦਾ ਬ੍ਰਿਤਾਂਤ ਸੁਣਾਉਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤਾ।

ਬੈਠਕ ਵਿੱਚੋਂ ਸੰਗੀਤ ਦੀ ਧੁਨ ਸੁਣਾਈ ਦੇ ਰਹੀ ਸੀ ਅਤੇ ਦੋਵੇਂ ਦੱਬੇ ਪੈਰੀਂ ਉਧਰ ਤੁਰ ਪਏ। ਕਮਰੇ ਵਿੱਚ ਪਲਾਤਾ ਜਿਹਾ ਹਨੇਰਾ ਸੀ। ਮਾਂ ਮੋਮਬੱਤੀਆਂ ਦੀ ਰੋਸ਼ਨੀ ਵਿੱਚ ਪਿਆਨੋ ਵਜਾ ਰਹੀ ਸੀ। ਸੰਗੀਤ ਹੁਨਾਲ ਦੇ ਦਿਨਾਂ ਵਾਂਗ ਲਿਸ਼ਕਦਾ ਤੇ ਖੁਸ਼ੀਆਂ ਭਰਿਆ ਸੀ। ਉਹ ਇੱਕ ਨੁਕਰੇ ਸੌਫੇ 'ਤੇ ਬਹਿ ਗਏ ਅਤੇ ਸੁਣਨ ਲੱਗੇ।

ਚਿੰਤਾਵਾ

ਜਦੋਂ ਵੋਲੋਦੀਆ ਛੋਟੀਆਂ ਜਮਾਤਾਂ ਵਿੱਚ ਸੀ ਤਾਂ ਉਹਦਾ ਪਿਤਾ ਡਰਦਾ ਸੀ ਕਿ ਮਿਹਨਤ ਕਰਨਾ ਸਿੱਖ ਸਕੇਗਾ ਜਾਂ ਨਹੀਂ, ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਏਨਾ ਲਾਇਕ ਸੀ ਕਿ ਹਰ ਨਵੀਂ ਗੱਲ ਸੌਖੇ ਹੀ ਸਿੱਖ ਲੈਂਦਾ। ਪਿੱਛੋਂ ਜਾ ਕੇ ਪਿਤਾ ਨੂੰ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਹੋ ਗਿਆ ਕਿ ਵੋਲੋਦੀਆ ਡਟ ਕੇ ਮਿਹਨਤ ਕਰਨੀ ਜਾਣਦਾ ਹੈ। ਜਾਣਦਾ ਵੀ ਕਿਵੇਂ ਨਾ, ਘਰ ਵਿੱਚ ਹਰ ਇੱਕ ਮਿਹਨਤ ਦਾ ਏਨਾ ਆਦਰ ਕਰਦਾ ਸੀ।

ਉਹਦੇ ਭਰਾ ਸਾਸ਼ਾ ਨੇ ਸਕੂਲ ਦਾ ਇਮਤਿਹਾਨ ਪਾਸ ਕਰ ਲਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਹੁਣ ਸੇਂਟ ਪੀਟਰਜ਼ਬਰਗ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਵਿੱਚ ਦਾਖ਼ਲ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ। ਜਿਸ ਦਿਨ ਉਹਨੇ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਦੀ ਪੜ੍ਹਾਈ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰਨ ਲਈ ਜਾਣਾ ਸੀ, ਵੋਲੋਦੀਆ ਤੇ ਉਹ ਵੋਲਗਾ ਦੇ ਉੱਟੇ ਕੰਢੇ 'ਤੇ ਗਏ। ਇਹ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਮਨਪਸੰਦ ਥਾਂ ਸੀ— ਵੇਨੇਤਸ। ਇੱਥੇ ਅਕਾਸ਼ ਅਸੀਮ ਸੀ ਅਤੇ ਦ੍ਰਿਸ਼ ਬੜਾ ਸ਼ਾਨਦਾਰ ਸੀ।

“ਤੈਨੂੰ ਮਨੁੱਖ ਦੀਆਂ ਕਿਹੜੀਆਂ ਸਿਫਤਾਂ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਧ ਪਸੰਦ ਹਨ?” ਵੋਲੋਦੀਆ ਨੇ ਪੁੱਛਿਆ ਸੀ।

“ਮਿਹਨਤ, ਗਿਆਨ ਤੇ ਇਮਾਨਦਾਰੀ,” ਸਾਸ਼ਾ ਨੇ ਉੱਤਰ ਦਿੱਤਾ। ਫੇਰ ਇੱਕ ਛਿਣ ਸੋਚਣ ਪਿੱਛੋਂ ਉਹਨੇ ਕਿਹਾ, “ਮੇਰਾ ਖਿਆਲ ਹੈ ਮੈਂ ਜੋ ਕੁੱਝ ਕਿਹਾ ਹੈ ਸਾਡੇ ਪਿਤਾ ਉਹਦੀ ਸੁਹਣੀ ਮਿਸਾਲ ਹਨ।”

ਸਾਸ਼ਾ ਦੀ ਗੱਲ ਹੁਣ ਉਹਨੂੰ ਯਾਦ ਆਈ। ਇਲੀਆ ਨਿਕੋਲਾਏਵਿਚ ਦੁਰਾਡੇ ਪਿੰਡਾਂ ਦੇ ਸਕੂਲਾਂ ਦੇ ਮੁਆਇਨੇ 'ਤੇ ਗਿਆ ਸੀ। ਦੇਰ ਹੋਈ ਉਹਨੂੰ ਮੁੜ ਆਉਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਸੀ ਪਰ ਅਜੇ ਤੱਕ ਉਹਦੇ ਕੋਈ ਉੱਘ ਸੁੱਘ ਨਹੀਂ ਸੀ।

ਵੋਲੋਦੀਆ ਦੂਜੀ ਮੰਜ਼ਲ ਦੇ ਇੱਕ ਨਿੱਕੇ ਜਿਹੇ ਕਮਰੇ ਵਿੱਚ ਪੜ੍ਹਾਈ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਇਹਦੇ ਨਾਲ਼ ਹੀ ਇਹਦੇ ਵਰਗਾ ਹੀ ਇੱਕ ਹੋਰ ਕਮਰਾ ਸੀ। ਇਹ ਸਾਸ਼ਾ ਦਾ ਕਮਰਾ ਸੀ ਜਿਹੜਾ ਹੁਣ ਖਾਲੀ ਪਿਆ ਸੀ। ਸਾਸ਼ਾ ਲਗਭਗ ਤਿੰਨ ਸਾਲ ਪਹਿਲਾਂ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਪੜ੍ਹਨ ਚਲਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਅੱਨਾ ਵੀ ਸੇਂਟ ਪੀਟਰਸਬਰਗ ਵਿੱਚ ਸੀ। ਉੱਥੇ ਉਹ ਇਸਤ੍ਰੀਆਂ ਲਈ ਉਚੇਰੇ ਕੋਰਸਾਂ ਦੀ ਪੜ੍ਹਾਈ ਕਰ ਰਹੀ ਸੀ। ਵੋਲੋਦੀਆ ਦੋਹਾਂ ਲਈ ਓਦਰਿਆ ਪਿਆ ਸੀ, ਖਾਸ ਕਰਕੇ ਸਾਸ਼ਾ ਲਈ।

“ਕਾਫ਼ੀ ਓਦਰ ਲਿਆ,” ਉਹਨੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਕਿਹਾ। “ਬਹੁਤ ਕੰਮ ਬਾਕੀ ਪਿਆ ਹੈ।”

ਆਪਣਾ ਘਰ ਦਾ ਕੰਮ ਮੁਕਾ ਕੇ ਉਹਨੇ ਉਹ ਕਿਤਾਬਾਂ ਤਿਆਰ ਕਰਕੇ ਰੱਖੀਆਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਅਗਲੇ ਦਿਨ ਸਕੂਲੇ ਲੋੜ ਸੀ। ਇਹ ਆਦਤ ਉਹਨੇ ਬਚਪਨ ਤੋਂ ਹੀ ਬਣਾ ਲਈ ਸੀ। ਫੇਰ ਉਹ ਸਾਰੀ ਸ਼ਾਮ ਪੜ੍ਹਦਾ ਰਿਹਾ।

ਵੋਲੋਦੀਆ ਦੇ ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਦਬਰੋਲੀਉਬੋਵ ਪਿਸਾਰੇਵ, ਬੇਲਿੰਸਕੀ ਅਤੇ ਹਰਜ਼ਨ ਦੀਆਂ ਕਿਤਾਬਾਂ ਪੜ੍ਹਦਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਤੋਂ ਅਜਿਹੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਸਿੱਖਦਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ਜਿਹੜੀਆਂ ਉਹ ਸਕੂਲੇ ਕਦੇ ਨਹੀਂ ਸੀ ਸਿੱਖ ਸਕਦਾ। ਇਹਨਾਂ ਕਿਤਾਬਾਂ ਨੇ ਪ੍ਰਚੱਲਤ ਸਮਾਜੀ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਦੀਆਂ ਬੇਇਨਸਾਫ਼ੀਆਂ ਵੱਲ ਉਹਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਖੋਲ੍ਹ ਦਿੱਤੀਆਂ।

ਵੋਲੋਦੀਆ ਨੇ ਕਿਤਾਬ ਤੋਂ ਅੱਖਾਂ ਹਟਾਈਆਂ ਅਤੇ ਕੰਧ 'ਤੇ ਲੱਗੀ ਘੜੀ ਵੱਲ ਵੇਖਿਆ। ਸ਼ਾਮ ਕਿੰਨੀ ਛੇਤੀ ਲੰਘਦੀ ਹੈ! ਹੇਠਾਂ ਜਾ ਕੇ ਮਾਂ ਨਾਲ਼ ਕੁੱਝ ਵਕਤ ਬਿਤਾਉਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

ਮਾਂ ਇਕੱਲੀ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਉਹਦੇ ਪਿਤਾ ਦਾ ਮਿੱਤਰ ਅਤੇ ਸਾਥੀ ਈਵਾਨ ਯਾਕੋਵਲੇਵ ਖਾਣੇ ਦੇ ਕਮਰੇ ਵਿੱਚ ਸੀ। ਉਹ ਚੂਵਾਸ਼ ਕੌਮੀਅਤ ਦਾ ਸੀ ਅਤੇ ਚੂਵਾਸ਼ ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਸਕੂਲ ਦਾ ਇੰਸਪੈਕਟਰ ਸੀ। ਯਾਕੋਵਲੇਵ ਆਪਣੀ ਨਿੱਕੀ ਜਿਹੀ ਕੌਮੀਅਤ ਦਾ ਬੜਾ ਕੱਟੜ ਭਗਤ ਸੀ। ਇਸ ਕੌਮੀਅਤ ਨੂੰ ਜ਼ਾਰਸ਼ਾਹੀ ਹਕੂਮਤ ਪਸਿਤੀ ਹਾਲਤ ਵਿੱਚ ਰੱਖ ਰਹੀ ਸੀ।

“ਇਲੀਆ ਨਿਕੋਲਾਏਵਿਚ ਬਹੁਤ ਹੀ ਉੱਚਾ ਮਨੁੱਖ ਹੈ। ਉਹ ਕਦੇ ਆਪਣੇ ਵੱਡੇ

ਅਫ਼ਸਰਾਂ ਦੀ ਝੋਲੀ ਚੁੱਕੀ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ ਅਤੇ ਸਚਮੁੱਚ ਲੋਕਾਂ ਲਈ ਹਾਲਤ ਚੰਗੇਰੀ ਬਣਾਉਣ ਦੀ ਯਤਨ ਕਰਦਾ ਹੈ,” ਉਹ ਕਹਿ ਰਿਹਾ ਸੀ। “ਉਹਨੇ ਚੂਵਾਸ਼ ਅਤੇ ਮੋਰਦਵਾ ਲੋਕਾਂ ਲਈ ਕਿੰਨਾ ਕੁੱਝ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਉਹਦੇ ਸਦਕਾ ਹੀ ਸਾਡੇ ਬੱਚਿਆਂ ਲਈ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਸਕੂਲ ਖੋਲ੍ਹੇ ਗਏ ਹਨ।”

“ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਅੱਜ ਉਹਨੂੰ ਦੇਰ ਕਿਉਂ ਹੋ ਗਈ ਹੈ। ਮੈਨੂੰ ਤਾਂ ਤੌਖਲਾ ਲੱਗਾ ਹੋਇਆ।”

ਕਮਰੇ ਵਿੱਚ ਸੰਗੀਤ ਦੀ ਲੈਅ ਖਿੱਲਰ ਗਈ। ਓਲੀਆ ਪਿਆਨੋ ਤੇ ਚਾਏਕੋਵਸਕੀ ਦੀ ਇੱਕ ਧੁਨ ਵਜਾ ਰਹੀ ਸੀ। ਸੰਗੀਤ ਸੁਣਦੇ ਹੋਏ ਉਹ ਚੁੱਪ ਹੋ ਗਏ।

ਪਰ ਇਹ ਕੀ? ਸਲੀਅ ਦੀਆਂ ਘੰਟੀਆਂ ਦੀ ਅਵਾਜ਼? ਹਾਂ, ਇਹ ਅਵਾਜ਼ ਹੋਰ ਨੇੜੇ ਆ ਰਹੀ ਸੀ। ਵੋਲੋਦੀਆ ਉੱਛਲ ਪਿਆ। ਉਹਦੀ ਮਾਂ ਕਾਹਲੀ ਕਾਹਲੀ ਉੱਠੀ, ਉਹਦੇ ਹੋਠਾਂ ’ਤੇ ਉਡੀਕਾਂ ਭਰੀ ਮੁਸਕਾਨ ਸੀ।

“ਵੋਲੋਦੀਆ! ਬੱਚਿਓ! ਪਿਤਾ ਜੀ ਆ ਗਏ!”

ਹੁਣ ਸਲੀਅ ਦੀਆਂ ਘੰਟੀਆਂ ਦੀ ਅਵਾਜ਼ ਖਿੜਕੀਆਂ ਹੋਠਾਂ ਆ ਰਹੀ ਸੀ ਅਤੇ ਫੇਰ ਫਾਟਕ ਕੋਲ਼ ਆ ਕੇ ਰੁਕ ਗਈ। ਛੇਤੀ ਹੀ ਇਲੀਆ ਨਿਕੋਲਾਏਵਿਚ ਕਮਰੇ ਵਿੱਚ ਦਾਖ਼ਲ ਹੋਇਆ। ਉਹਨੇ ਭੇਡ ਦੀ ਖੱਲ ਦਾ ਕੋਟ ਪਾਇਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਉਹਦੀ ਦਾੜ੍ਹੀ ਵਿੱਚ ਕਕਰੋਟੇ ਸਨ।

ਸਾਰਿਆਂ ਕੋਟ ਲਾਹੁਣ ਵਿੱਚ ਉਹਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਕੀਤੀ। ਬੱਚੇ ਉਹਦੇ ਜੈਕਟ ਅਤੇ ਸਲੀਪਰ ਲੈ ਆਏ। ਮੇਜ਼ ’ਤੇ ਖਾਣਾ ਪਰੋਸਿਆ ਗਿਆ ਅਤੇ ਸਭੇ ਕੁੱਝ ਨਾ ਕੁੱਝ ਉਹਦੇ ਅੱਗੇ ਰੱਖਣ ਲੱਗ ਪਏ। ਇਲੀਆ ਨਿਕੋਲਾਏਵਿਚ ਭਾਵੁਕ ਹੋ ਗਿਆ ਅਤੇ ਬੋਲਿਆ, “ਇਹੋ ਜਿਹੇ ਬਰਫ਼ੀਲੇ ਸਫ਼ਰ ਪਿੱਛੋਂ ਘਰ ਆ ਕੇ ਤਾਂ ਸਵਾਦ ਹੀ ਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।”

ਜਦੋਂ ਮਿਲਣ ਦਾ ਪਹਿਲਾ ਉਮਾਹ ਮੁੱਕ ਗਿਆ ਅਤੇ ਕੱਕਰ ਨੇ ਉਹਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ’ਤੇ ਜਿਹੜੀ ਲਾਲੀ ਲਿਆਂਦੀ ਸੀ ਉਹ ਲੋਪ ਹੋ ਗਈ ਤਾਂ ਵੋਲੋਦੀਆ ਸੋਚਣ ਲੱਗਣ ਲੱਗ ਪਿਆ ਕਿ ਉਹਦੇ ਪਿਤਾ ਦਾ ਮੂੰਹ ਕੁੱਝ ਪੀਲਾ ਅਤੇ ਖਿਚਿਆ ਖਿਚਿਆ ਲਗਦਾ ਸੀ। ਉਹ ਕੁੱਝ ਉਦਾਸਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਇਉਂ ਜਾਪਦਾ ਸੀ ਕਿ ਈਵਾਨ ਯਾਕੋਵਲੇਵ ਨੂੰ ਵੀ ਇਹੋ ਅਨੁਭਵ ਹੋਇਆ ਹੈ।

“ਕੋਈ ਮਾੜੀ ਖ਼ਬਰ ਮਿਲੀ ਏ ਕੀ, ਇਲੀਆ ਨਿਕੋਲਾਏਵਿਚ?” ਉਹਨੇ ਪੁੱਛਿਆ। ਉਹਦੇ ਪਿਤਾ ਦੇ ਮੱਥੇ ’ਤੇ ਇੱਕ ਡੂੰਘੀ ਤਿਉੜੀ ਪੈ ਗਈ।

“ਮੈਂ ਹੁਣੇ ਹੁਣੇ ਸਤੈਪੀ ਦੇ ਇੱਕ ਪਿੰਡ ਤੋਂ ਆਇਆ ਹਾਂ, ਉੱਕਾ ਹੀ ਸੁੰਝੀ ਥਾਂ। ਸਕੂਲ ਪਿੰਡ ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ ਏ, ਜਿਸਨੂੰ ਚਾਰੇ ਪਾਸਿਓਂ ਹਵਾ ਦੇ ਥੱਪੜ ਲੱਗਦੇ ਹਨ। ਉਸਤਾਨੀ ਲਈ ਇੱਕ ਨਿੱਕਾ ਜਿਹਾ ਕਮਰਾ ਹੈ। ਨਾ ਤਾਂ ਉਸ ਕੋਲ਼ ਕਿਤਾਬਾਂ ਹਨ ਅਤੇ ਨਾ ਅਖ਼ਬਾਰ ਅਤੇ ਬਾਲਣ ਲਈ ਲੱਕੜੀ ਵੀ ਨਹੀਂ। ਜ਼ਰਾ ਸੋਚੋ, ਸਿਆਲ ਦੇ ਦਿਨੀਂ ਸਕੂਲ ਵਿੱਚ ਬਾਲਣ ਲਈ ਲੱਕੜੀ ਨਹੀਂ ਅਤੇ ਇਸ ਸਭ ਕੁੱਝ ਦਾ ਕਾਰਨ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਅਧਿਆਪਕਾ ਪਿੰਡ ਦੇ

ਚੌਧਰੀ ਦੀ ਝੋਲੀਚੁੱਕੀ ਨਹੀਂ ਕਰਦੀ। ਉਹ ਤਾਂ ਉਸਤਾਨੀ ਦਾ ਖੂਨ ਪੀਣਾ ਚਾਹੁੰਦੈ ਅਤੇ ਬਚਾਉਣ ਵਾਲਾ ਕੋਈ ਵੀ ਨਹੀਂ।”

“ਪਰ ਤੁਸੀਂ ਤਾਂ ਹੋ ਨਾ!” ਵੋਲੋਦੀਆ ਇੱਕਦਮ ਬੋਲਿਆ।

“ਹਾਂ, ਮੈਂ ਤਾਂ ਹਾਂ। ਪਰ ਮੈਂ ਤਾਂ ਉੱਥੋਂ ਚਲਾ ਆਇਆ ਅਤੇ ਉਹ ਉੱਥੇ ਹੀ ਰਹੀ। ਸਾਰਾ ਪਿੰਡ ਚੌਧਰੀ ਦੀ ਅੱਡੀ ਥੱਲੇ ਹੈ। ਕਿਸਾਨ ਉਹਦੇ ਅੱਗੇ ਬੋਲਣ ਦੀ ਹਿੰਮਤ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੇ। ਜ਼ਮੀਨ ਸਾਰੀ ਜਗੀਰਦਾਰਾਂ ਦੀ ਹੈ, ਕਿਸਾਨਾਂ ਦੀ ਆਪਣੀ ਭੋਂ ਬਹੁਤ ਥੋੜੀ ਏ। ਜਨਵਰੀ ਆਉਂਦਿਆਂ ਗਰੀਬ ਟੱਬਰਾਂ ਕੋਲ ਅਨਾਜ ਮੁੱਕ ਜਾਂਦੈ।”

ਇਲੀਆ ਨਿਕੋਲਾਏਵਿਚ ਕਮਰੇ ਵਿੱਚ ਇੱਧਰ ਉੱਧਰ ਫਿਰਨ ਲੱਗ ਪਿਆ। ਉਹਨੇ ਆਪਣੇ ਕਾਲਰ ਦਾ ਬਟਨ ਖੋਲ੍ਹ ਦਿੱਤਾ ਕਿਉਂਕਿ ਉਹਨੂੰ ਸਾਹ ਲੈਣ ਵਿੱਚ ਅੱਖ ਹੋ ਰਹੀ ਸੀ। ਉਹਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਦੁਖੀ ਸਨ।

“ਮੇਰੇ ਪਿਆਰੇ, ਤੁਸੀਂ ਬਹੁਤ ਥੱਕੇ ਹੋਏ ਹੋ,” ਮਾਰੀਆ ਅਲੈਕਸਾਂਦਰੋਵਨਾ ਨੇ ਕਿਹਾ। “ਤੁਹਾਨੂੰ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਆਰਾਮ ਕਰਨ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ।”

“ਨਹੀਂ, ਮੈਂ ਅਜੇ ਵੀ ਬਲੂਤ ਦੇ ਰੁੱਖ ਵਾਂਗ ਤਕੜਾ ਹਾਂ” ਉਹਨੇ ਕਿਹਾ। “ਅਤੇ ਇੱਥੇ ਤਾਂ ਦੁਆਲੇ ਬਲੂਤ ਹੀ ਬਲੂਤ ਉੱਗ ਰਹੇ ਹਨ”, ਉਹਨੇ ਆਪਣੇ ਪੁੱਤਰ ਨੂੰ ਕਲਾਵੇ ਵਿੱਚ ਲੈਂਦੇ ਹੋਏ ਕਿਹਾ। ਪਿਤਾ ਵਾਂਗ ਹੀ ਵੋਲੋਦੀਆ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਦੀਆਂ ਹੱਡੀਆਂ ਅਤੇ ਮੱਥਾ ਉੱਭਰੇ ਹੋਏ ਸਨ। ਪਿਤਾ ਦੇ ਗਲਵੱਕੜੀ ਪਾਉਣ 'ਤੇ ਉਹ ਖੁਸ਼ ਸੀ ਪਰ ਸ਼ਰਮਾਕਲ ਹੋਣ ਕਾਰਨ ਉਹ ਉੱਤਰ ਵਿੱਚ ਬਸ ਮੁਸਕਰਾ ਕੇ ਚੁੱਪ ਕਰ ਗਿਆ।

ਪਿਤਾ ਦੀ ਮੌਤ

ਸਿਆਲ ਦੀਆਂ ਛੁੱਟੀਆਂ ਛੇਤੀ ਹੀ ਮੁੱਕ ਜਾਣਗੀਆਂ ਅਤੇ ਅੱਨਾ ਮੁੜ ਸੇਂਟ ਪੀਟਰਸਬਰਗ ਪੜ੍ਹਾਈ ਕਰਨ ਚਲੀ ਜਾਵੇਗੀ। ਛੁੱਟੀਆਂ ਵਿੱਚ ਉਹ ਤਾਂ ਘਰ ਆਈ ਸੀ ਪਰ ਸਾਸ਼ਾ ਨਹੀਂ ਸੀ ਆਇਆ। ਦੋ ਬੱਚਿਆਂ ਦਾ ਕਿਰਾਇਆ ਪਰਿਵਾਰ ਲਈ ਬਹੁਤ ਜ਼ਿਆਦਾ ਸੀ।

ਅੱਨਾ ਆਪਣੇ ਘਰ ਪਰਿਵਾਰ ਲਈ ਓਦਰ ਗਈ ਸੀ ਅਤੇ ਹੁਣ ਉਹ ਹਰ ਨਿੱਕੀ ਮੋਟੀ ਚੀਜ਼ ਨੂੰ ਵੇਖ ਕੇ ਖੁਸ਼ ਹੁੰਦੀ, ਖਾਣੇ ਦੇ ਕਮਰੇ ਅਤੇ ਬੈਠਕ ਵਿੱਚ ਪਏ ਗਮਲਿਆਂ ਵਿੱਚ ਲੱਗੇ ਬੂਟਿਆਂ ਨੂੰ ਵੇਖ ਕੇ ਵੀ ਅਤੇ ਪੁਰਾਣੇ ਪਿਆਨੋ ਨੂੰ ਵੇਖ ਕੇ ਵੀ। ਹੁਣ ਕੇਵਲ ਮਾਂ ਹੀ ਪਿਆਨੋ ਨਹੀਂ ਸੀ ਵਜਾਇਆ ਕਰਦੀ, ਓਲਿਆ ਵੀ ਚੰਗੀ ਜਾਚ ਸਿੱਖ ਗਈ ਸੀ।

ਜਿੰਨਾ ਸਮਾਂ ਉਹ ਉੱਥੇ ਰਹੀ ਵੋਲੋਦੀਆ ਆਪਣੀ ਵੱਡੀ ਭੈਣ ਦੇ ਨਾਲ ਨਾਲ ਰਿਹਾ।

ਉਹ ਲੈਂਪ ਬਾਲੇ ਬਿਨਾਂ ਬੈਠਕ ਵਿੱਚ ਸੋਫੇ 'ਤੇ ਬੈਠੇ ਪਲਾਤੇ ਜਿਹੇ ਹਨ੍ਹੇਰੇ ਵਿੱਚ

ਗੱਲਾਂ ਕਰਦੇ ਰਹਿੰਦੇ, ਕਈ ਵਾਰ ਓਲਿਆ ਵੀ ਉਹਨਾਂ ਕੋਲ਼ ਆ ਬਹਿੰਦੀ ਅਤੇ ਅੱਨਾ ਨੂੰ ਸੇਂਟ ਪੀਟਰਸਬਰਗ ਦੇ ਜੀਵਨ ਦੀਆਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਦੱਸਦੇ ਸੁਣਦੀ।

“ਉੱਥੇ ਜਾ ਕੇ ਪੜ੍ਹਨ ਦੀ ਸਾਡੀ ਵਾਰੀ ਕਦੋਂ ਆਵੇਗੀ?” ਵੋਲੋਦੀਆ ਅਤੇ ਓਲਿਆ ਸੋਚਦੇ।

ਉਸ ਦਿਨ 12 ਜਨਵਰੀ 1886 ਨੂੰ ਵੀ ਉਹ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬੈਠਕ ਵਿੱਚ ਬੈਠੇ ਗੱਲਾਂ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ।

“ਬੱਚਿਓ, ਆਓ ਚਾਹ ਪੀ ਲਓ!” ਮਾਂ ਨੇ ਆਵਾਜ਼ ਦਿੱਤੀ।

ਉਹ ਉੱਠੇ ਅਤੇ ਪੱਬਾਂ ਭਾਰ ਤੁਰਦੇ ਆਪਣੇ ਪਿਤਾ ਦੇ ਦਫ਼ਤਰ ਦੇ ਸਾਮ੍ਹਣਿਓਂ ਲੰਘ ਗਏ, ਜਿਵੇਂ ਉਹ ਨਿੱਕਿਆਂ ਹੁੰਦਿਆਂ ਤੋਂ ਕਰਦੇ ਆਏ ਸਨ।

ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਪਿਤਾ ਬਹੁਤ ਰੁੱਝਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਉਹ ਸਕੂਲਾਂ ਸਬੰਧੀ ਆਪਣੀ ਸਲਾਨਾ ਰਿਪੋਰਟ ਲਿਖ ਰਿਹਾ ਸੀ ਅਤੇ ਪਹੁ-ਫੁਟਾਲੇ ਤੋਂ ਹਨ੍ਹੇਰਾ ਹੋਣ ਤੱਕ ਕੰਮ ਕਰਦਾ ਰਹਿੰਦਾ। ਸਾਰਾ ਦਿਨ ਸਕੂਲਾਂ ਦੇ ਇੰਸਪੈਕਟਰ ਅਤੇ ਅਧਿਆਪਕ ਪਾਠ-ਕ੍ਰਮ ਅਤੇ ਉੱਨਤੀ ਸਬੰਧੀ ਰਿਪੋਰਟਾਂ 'ਤੇ ਉਹਦੇ ਨਾਲ਼ ਵਿਚਾਰ ਕਰਨ ਲਈ ਆਉਂਦੇ ਜਾਂਦੇ ਰਹਿੰਦੇ।

ਵੋਲੋਦੀਆ ਨੂੰ ਖੁੱਲ੍ਹੇ ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਵਿੱਚ ਆਪਣੇ ਪਿਤਾ ਦੀ ਪਿੱਠ ਜੀ ਇੱਕ ਝਾਤ ਦਿਸੀ। ਉਹ ਆਪਣੀ ਗੱਲੁ ਹੱਥ 'ਤੇ ਟਿਕਾਈ ਮੇਜ਼ 'ਤੇ ਬੈਠਾ ਕੰਮ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ। “ਪਿਤਾ ਜੀ ਆਪਣੀ ਉੱਕਾ ਹੀ ਪ੍ਰਵਾਹ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ”, ਵੋਲੋਦੀਆ ਨੇ ਸੋਚਿਆ।

ਖਾਣੇ ਦੀ ਕਮਰਾ ਨਿੱਘਾ ਅਤੇ ਸੁਖਦਾਇਕ ਸੀ। ਸਮਾਵਰ ਉਬਲਣ ਲੱਗ ਪਿਆ ਅਤੇ ਟਰੇ ਵਿੱਚ ਪਿਆ ਪਿਆ ਹੌਲੀ ਜਿਹੀ ਸੀਟੀ ਦੀ ਅਵਾਜ਼ ਦੇਣ ਲੱਗ ਪਿਆ। ਇਹਨੇ ਵੋਲੋਦੀਆ ਦੇ ਪ੍ਰੇਸ਼ਾਨ ਕਰਨ ਵਾਲ਼ੇ ਵਿਚਾਰ ਖਿੰਡਾ ਦਿੱਤੇ। ਇੱਕ ਵਾਰ ਫੇਰ ਉਹ ਸੰਤੁਸ਼ਟ ਅਤੇ ਖੁਸ਼ ਸੀ। ਅੱਨਾ ਨੇ ਆਪਣੀ ਗੱਲ ਮੁੜ ਛੁਹੀ। ਉਹਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਸਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਚੰਗਾ ਵਿਗਿਆਨੀ ਬਣਨ ਦੀਆਂ ਸਭ ਨਿਸ਼ਾਨੀਆਂ ਹਨ। ਸਮਾਂ ਆਉਣ 'ਤੇ ਵੋਲੋਦੀਆ ਵੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਵਿੱਚ ਦਾਖ਼ਲ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ। ਓਲਿਆ ਵੱਡੀ ਹੋ ਕੇ ਸ਼ਾਇਦ ਪਿਆਨੋ-ਵਾਦਕ ਬਣੇਗੀ। ਉਹਨੇ ਪਿਆਨੋ ਵਜਾਉਣਾ ਸਿੱਖਣ ਵਿੱਚ ਚੰਗੀ ਉੱਨਤੀ ਕੀਤੀ ਹੈ ਅਤੇ ਲਗਨ ਵਾਲ਼ੀ ਅਤੇ ਮਿਹਨਤੀ ਕੁੜੀ ਸੀ। ਮਾਂ ਪਿਤਾ ਜੀ ਨੂੰ ਚਾਹ ਦਾ ਗਿਲਾਸ ਦੇ ਆਈ ਸੀ ਅਤੇ ਹੁਣ ਮੇਜ਼ ਕੋਲ਼ ਬੈਠੀ ਕੁੱਝ ਉਣਦੀ ਹੋਈ ਉਹਨਾਂ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਸੁਣ ਰਹੀ ਸੀ। ਕੁੱਝ ਸਮੇਂ ਪਿੱਛੋਂ ਪਿਤਾ ਜੀ ਵੀ ਆਪਣੇ ਦਫ਼ਤਰ ਦੇ ਬੂਹੇ ਵਿੱਚ ਦਿਸੇ। ਉਹਨਾਂ ਬੜੇ ਧਿਆਨ ਨਾਲ਼ ਸਭਨਾਂ ਵੱਲ ਵੇਖਿਆ ਤੇ ਫੇਰ ਕੁੱਝ ਕਹੇ ਬਿਨਾਂ ਵਾਪਸ ਅੰਦਰ ਚਲੇ ਗਏ।

“ਕੁੱਝ ਗੜਬੜ ਹੈ। ਉਹ ਆਮ ਵਾਂਗ ਨਹੀਂ ਜਾਪਦੇ,” ਵੋਲੋਦੀਆ ਨੇ ਚਿੰਤਾ ਨਾਲ਼ ਸੋਚਿਆ।

“ਮੈਂ ਜਾ ਕੇ ਜ਼ਰਾ ਪਿਤਾ ਜੀ ਨੂੰ ਵੇਖ ਆਵਾਂ,” ਮਾਰੀਆ ਅਲੈਕਸਾਂਦਰੋਵਨਾ ਨੇ ਕਿਹਾ।

ਉਹਨੇ ਆਪਣੀ ਉਣਾਈ ਰੱਖ ਦਿੱਤੀ ਅਤੇ ਦਫ਼ਤਰ ਦੇ ਕਮਰੇ ਵਿੱਚ ਚਲੀ ਗਈ।

“ਬੱਚਿਓ! ਅੱਨਾ! ਵੋਲੋਦੀਆ!” ਉਹ ਜ਼ੋਰ ਦੀ ਚੀਕੀ।

ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਪਿਤਾ ਕੌਚ 'ਤੇ ਲੇਟਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ ਅਤੇ ਉਹਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ 'ਤੇ ਪਰਦਾ ਜਿਹਾ ਆ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਉਹਨੂੰ ਕੰਬਣੀਆਂ ਝੂਣ ਰਹੀਆਂ ਸਨ।

ਉਹ ਨੱਠ ਕੇ ਡਾਕਟਰ ਵੱਲ ਗਏ। ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਖੜ-ਖੜ ਖੁੱਲ੍ਹੇ ਤੇ ਬੰਦ ਹੋਏ। ਚਿੰਤਾ ਭਰੀ ਘੁਸਰ-ਮੁਸਰ ਹੋਣ ਲੱਗ ਪਈ।

ਇੱਕ ਘੰਟਾ ਪਿੱਛੋਂ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਪਿਤਾ ਨਹੀਂ ਸੀ ਰਿਹਾ।

ਉਹਨਾਂ ਉਹਦਾ ਤਾਬੂਤ ਬੈਠਕ ਵਿੱਚ ਰੱਖਿਆ। ਮਾਰੀਆ ਅਲੈਕਸਾਂਦਰੋਵਨਾ ਚੁੱਪ-ਚਾਪ ਇਹਦੇ ਕੋਲ ਖੜੀ ਸੀ। ਕੁੜੀਆਂ ਰੋ ਰਹੀਆਂ ਸਨ। ਵੋਲੋਦੀਆ ਆਪਣੇ ਅੱਥਰੂ ਪੀਣ ਦਾ ਯਤਨ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ। “ਪਿਤਾ ਜੀ, ਜਾਨ ਤੋਂ ਪਿਆਰੇ ਪਿਤਾ ਜੀ, ਅਸੀਂ ਤੁਹਾਡੇ ਬਿਨਾਂ ਕਿਵੇਂ ਜੀਵਾਂਗੇ?”

ਅਨੇਕ ਲੋਕ ਆਪਣੀ ਸ਼ਰਧਾਂਜਲੀ ਭੇਂਟ ਕਰਨ ਆਏ। ਇਹ ਸਨ ਅਧਿਆਪਕ, ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਅਤੇ ਮਿੱਤਰ। ਵੋਲੋਦੀਆ ਨੂੰ ਇਹ ਤਾਂ ਸਦਾ ਪਤਾ ਸੀ ਕਿ ਉਹਦਾ ਪਿਤਾ ਵਿਦਿਆ ਲੋਕਾਂ ਤੱਕ ਪੁਚਾਉਣ ਲਈ ਸਖ਼ਤ ਮਿਹਨਤ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ ਪਰ ਹੁਣ ਉਹਨੂੰ ਇਸ ਗੱਲ ਦੀ ਪੂਰੀ ਸੋਝੀ ਆਈ ਕਿ ਉਹਨੇ ਸਾਂਝੀ ਭਲਾਈ ਲਈ ਕਿੰਨਾਂ ਕੁੱਝ ਕੀਤਾ ਸੀ।

ਇੱਕ ਨਿਰਮੂਲ, ਕਕਰੀਲੇ ਦਿਨ ਇਲੀਆ ਨਿਕੋਲਾਏਵਿਚ ਨੂੰ ਦਫ਼ਨਾਇਆ ਗਿਆ। ਕੱਕਰ ਲੱਦੇ ਰੁੱਖ ਮੂਕ ਸੰਤਰੀਆਂ ਵਾਂਗ ਖੜ੍ਹੇ ਸਨ। ਬੁਲਫਿੰਚ ਚਿੜੀਆਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸੀਨੇ 'ਤੇ ਲਾਲ ਖੰਭ ਸਨ, ਟਹਿਣਿਓਂ ਟਹਿਣੀ ਟਪੂਸੀਆਂ ਮਾਰਦੀਆਂ ਫਿਰਦੀਆਂ। ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਫੁਦਕਣ ਨਾਲ਼ ਰੁਪਹਿਲੀ ਬਰਫ਼ ਦੀ ਫੁਹਾਰ ਧਰਤੀ 'ਤੇ ਡਿੱਗਦੀ। ਤਾਬੂਤ ਚੁੱਕਣ ਵਾਲਿਆਂ ਦੇ ਅੱਗੇ ਅੱਗੇ ਇਲੀਆ ਨਿਕੋਲਾਏਵਿਚ ਦੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਚੱਲ ਰਹੇ ਸਨ। ਉਹਨਾਂ ਫੁੱਲ-ਲੜੀਆਂ ਚੁੱਕੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਸਨ।

“ਅਲਵਿਦਾ, ਪਿਤਾ ਜੀ”, ਵੋਲੋਦੀਆ ਨੇ ਕਿਹਾ। “ਮੈਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਕਦੇ ਨਹੀਂ ਭੁੱਲਾਂਗਾ।”

ਪਹਿਲੀ ਮਾਰਚ

ਇੱਕ ਦਿਨ ਜਦੋਂ ਉਹਦਾ ਪਿਤਾ ਅਜੇ ਜਿਉਂਦਾ ਸੀ, ਈਵਾਨ ਯਾਕੋਵਲੇਵ ਇੱਕ ਚੁਵਾਸ਼ ਮੁੰਡੇ ਨੂੰ ਵੋਲੋਦੀਆ ਨਾਲ਼ ਮਿਲਾਉਣ ਲਿਆਇਆ।

“ਤੂੰ ਇਹਨੂੰ ਪੜ੍ਹਾਏਂਗਾ?” ਯਾਕੋਵਲੇਵ ਨੇ ਕਿਹਾ। “ਚੁਵਾਸ਼ਾਂ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹੇ ਲਿਖੇ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ।”

ਵੋਲੋਦੀਆ ਨੇ ਓਖੋਤਨੀਕੋਵ ਨਾਲ਼ ਪੜ੍ਹਨਾ ਮੰਨ ਲਿਆ ਅਤੇ ਉਹਨੂੰ ਪੜ੍ਹਾਉਣ ਲਈ ਕੁੱਝ ਵੀ ਲੈਣੋਂ ਨਾਂਹ ਕਰ ਦਿੱਤੀ। ਹੁਣ, ਆਪਣੇ ਪਿਤਾ ਜੀ ਦੀ ਮੌਤ ਪਿੱਛੋਂ ਉਹਨੇ

ਆਪਣੇ ਸਬਕਾਂ 'ਤੇ ਪੂਰਾ ਜ਼ੋਰ ਲਾਉਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ, ਆਪਣੇ ਪਿਤਾ ਦੀ ਯਾਦ ਵਜੋਂ, ਜਿਸ ਨੇ ਚੂਵਾਸ਼ ਲੋਕਾਂ ਵਿੱਚ ਵਿੱਦਿਆ ਫੈਲਾਉਣ ਲਈ ਕਿੰਨਾ ਕੁੱਝ ਕੀਤਾ ਸੀ।

“ਉਹ ਇੱਕ ਮਹਾਨ ਮਨੁੱਖ ਸੀ। ਉਹਨੇ ਮੇਰੇ ਲੋਕਾਂ ਲਈ ਕਿੰਨਾਂ ਕੁੱਝ ਕੀਤਾ”
ਓਖੋਤਨੀਕੋਵ ਇਲੀਆ ਨਿਕੋਲਾਏਵਿਚ ਸਬੰਧੀ ਕਹਿੰਦਾ।

ਵੋਲੋਦੀਆ ਇਸ ਗੱਲ 'ਤੇ ਅਕਸਰ ਵਿਚਾਰ ਕਰਨ ਲੱਗ ਪਿਆ ਸੀ ਕਿ ਮਨੁੱਖ ਆਪਣੇ ਦੇਸ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਭਲੇ ਲਈ ਕਿਵੇਂ ਜਿਉਂ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਉਹ ਵੀ ਬੜੀ ਖੁਸ਼ੀ ਨਾਲ ਇੱਕ ਕਿਸਾਨ ਦੇ ਪੁੱਤਰ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹਾ ਰਿਹਾ ਸੀ ਪਰ ਨਿਸ਼ਚੇ ਹੀ ਇਸ ਤੋਂ ਵੱਧ ਕੁੱਝ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਸੀ। ਉਹਨੂੰ ਇਸ ਗੱਲ ਦੀ ਸੋਝੀ ਰਹੀ ਸੀ ਕਿ ਇਨਕਲਾਬੀ ਜਨਤਾ ਦੇ ਅਸਲੀ ਰੱਖਿਅਕ ਹਨ। ਪਰ ਵੋਲੋਦੀਆ ਨੂੰ ਇਸ ਗੱਲ ਦੀ ਸਮਝ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਿ ਅਸਲ ਵਿੱਚ ਇਨਕਲਾਬੀ ਕੰਮ ਕੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਉਸਨੂੰ ਸਕੂਲ ਦੇ ਨੀਰਸ ਤੇ ਭੈੜੇ ਨਿਯਮ ਚੰਗੇ ਨਹੀਂ ਸਨ ਲੱਗਦੇ। ਰੱਬ ਵਿੱਚ ਉਹਦਾ ਨਿਸ਼ਚਾ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਸਲੀਬ ਉਹਨੇ ਗਲੋਂ ਲਾਹ ਛੱਡੀ ਹੋਈ ਸੀ। ਉਹ ਜੀਵਨ ਦੀਆਂ ਬੇਇਨਸਾਫੀਆਂ ਸਬੰਧੀ ਬਹੁਤ ਸੋਚਦਾ, ਉਸ ਜੀਵਨ ਸਬੰਧੀ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਅਮੀਰ ਵਿਹਲੇ ਬੈਠੇ ਰਹਿੰਦੇ ਸਨ ਪਰ ਉਹਨਾਂ ਕੋਲ ਸਭ ਕੁੱਝ ਸੀ ਅਤੇ ਗਰੀਬ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਕਰਦੇ ਮਰ ਜਾਂਦੇ ਪਰ ਉਹਨਾਂ ਕੋਲ ਕੁੱਝ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਉਹਨੂੰ ਜ਼ਾਰ, ਜਿਹੜਾ ਜ਼ਾਲਮ ਸੀ, ਪਸੰਦ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਪਰ ਬੰਦਾ ਇਸ ਸਭ ਕੁੱਝ ਵਿਰੁੱਧ ਕਿਵੇਂ ਲੜੇ ?

ਪੀਟਰਸਬਰਗ ਵਿੱਚ ਸਾਸ਼ਾ ਇਹਨਾਂ ਗੱਲਾਂ ਸਬੰਧੀ ਸੋਚਦਾ ਸੀ ਜਾਂ ਉਹ ਰਾਜਨੀਤੀ ਤੋਂ ਦੂਰ ਸੀ, ਆਪਣੀ ਵਿੱਦਿਆ ਵਿੱਚ ਮਗਨ ? ਵੋਲੋਦੀਆ ਨੂੰ ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਪਹਿਲੀ ਮਾਰਚ 1887 ਦੀਆਂ ਘਟਨਾਵਾਂ ਵੋਲੋਦੀਆ, ਉਹਦੀ ਮਾਂ ਅਤੇ ਇੱਥੋਂ ਤੱਕ ਕਿ ਅੱਨਾ ਲਈ ਵੀ, ਜੋ ਸਾਸ਼ਾ ਦੇ ਏਨੀ ਨੇੜੇ ਸੀ, ਅਸਮਾਨੀ ਬਿਜਲੀ ਵਾਂਗ ਆਈਆਂ।

ਸਕੂਲ ਵਿੱਚ ਉਸ ਦਿਨ ਦੀ ਪੜ੍ਹਾਈ ਮੁੱਕੀ ਹੀ ਸੀ। ਕੋਈ ਗੱਲ ਅਸਾਧਾਰਨ ਨਹੀਂ ਸੀ ਜਾਪ ਰਹੀ। ਪਰ ਸਕੂਲ ਦੀ ਇਮਾਰਤ ਦੇ ਬਾਹਰ ਇੱਕ ਦੂਤ ਵੋਲੋਦੀਆ ਦੀ ਉਡੀਕ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਉਹਨੂੰ ਵੇਰਾ ਕਸ਼ਕਾਦਾਮੋਵਾ ਨੇ ਭੇਜਿਆ ਸੀ, ਜਿਹੜੀ ਇੱਕ ਅਧਿਆਪਕ ਅਤੇ ਪਰਿਵਾਰ ਦੀ ਪੁਰਾਣੀ ਮਿੱਤਰ ਸੀ।

“ਉਹਨੇ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਤੂੰ ਛੇਤੀ ਘਰ ਆ ਜਾ!”

ਉਹ ਵੋਲੋਦੀਆ ਨੂੰ ਉਡੀਕ ਰਹੀ ਸੀ। ਜਦੋਂ ਉਹਨੇ ਵੋਲੋਦੀਆ ਨੂੰ ਇੱਕ ਖਤ ਦਿੱਤਾ ਤਾਂ ਉਹਦਾ ਰੰਗ ਪੀਲਾ ਪਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ ਅਤੇ ਉਹ ਘਬਰਾਈ ਹੋਈ ਸੀ। ਖਤ 'ਤੇ ਸੇਂਟ ਪੀਟਰਸਬਰਗ ਦੀ ਮੁਹਰ ਸੀ।

ਪਹਿਲੀ ਮਾਰਚ ਨੂੰ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਦੀ ਇੱਕ ਟੋਲੀ ਨੇ ਜ਼ਾਰ ਅਲੈਕਸਾਂਦਰ ਤੀਜੇ ਨੂੰ ਕਤਲ ਕਰਨ ਦਾ ਯਤਨ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਯਤਨ ਅਸਫਲ ਰਿਹਾ ਅਤੇ ਉਹ ਸਾਰੇ ਗ੍ਰਿਫ਼ਤਾਰ ਕਰ ਲਏ ਗਏ ਸਨ। ਉਹਦਾ ਭਰਾ ਸਾਸ਼ਾ ਉਲੀਆਨੋਵ ਵੀ ਇਸ ਟੋਲੀ ਵਿੱਚ ਸੀ।

ਵੋਲੋਦੀਆ 'ਤੇ ਬਿਜਲੀ ਡਿੱਗ ਪਈ। ਉਹ ਉੱਚੇ ਲੰਮੇ ਅਤੇ ਪਤਲੇ, ਮੋਟੀਆਂ

ਸੁਪਨਿਆਲੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਵਾਲੇ ਸਾਸ਼ਾ ਸਬੰਧੀ ਸੋਚਣ ਲੱਗ ਪਿਆ। ਉਹਦਾ ਗੁਣੀ, ਸਮਝਦਾਰ ਭਰਾ ਸਾਸ਼ਾ ਅਤੇ ਉਹਦੀ ਭੈਣ ਅੱਨਾ। ਉਹਨੂੰ ਵੀ ਗਿਫ਼ਤਾਰ ਕਰ ਲਿਆ ਗਿਆ ਸੀ।

ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਪਿਤਾ ਦੀ ਮੌਤ ਨੂੰ ਅਜੇ ਇੱਕ ਵਰ੍ਹਾ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਹੋਇਆ। ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਮਾਂ ਅਜੇ ਤੱਕ ਸੋਗ ਮਨਾ ਰਹੀ ਸੀ। ਜਦੋਂ ਉਹਨੇ ਇਹ ਖ਼ਬਰ ਸੁਣੀ ਤਾਂ ਉਹ ਰੋਈ ਨਾ। ਸਗੋਂ ਉਹਨੇ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਗ਼ੈਰ ਹਾਜ਼ਰੀ ਵਿੱਚ ਘਰ ਚਲਾਉਣ ਲਈ ਹਦਾਇਤਾਂ ਦਿੱਤੀਆਂ ਅਤੇ ਉਸੇ ਦਿਨ ਸੇਂਟ ਪੀਟਰਸਬਰਗ ਜਾਣ ਦੀ ਤਿਆਰੀ ਕਰਨ ਲੱਗੀ। ਉਹਦੀਆਂ ਚੁੱਪ ਚੁੱਪ ਹਰਕਤਾਂ ਵੇਖ ਕੇ ਵੋਲੋਦੀਆ ਦੇ ਕਲੇਜੇ ਵਿੱਚ ਚੀਸ ਉੱਠਦੀ।

ਹੁਣ ਉਹ ਘਰ ਵਿੱਚ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡਾ ਸੀ। ਉਹਦੀ ਨਿੱਕੀ ਭੈਣ ਮਾਰੀਆ ਦੀ ਉਮਰ ਬੱਸ ਅੱਠ ਵਰ੍ਹੇ ਸੀ।

“ਆ ਵੋਲੋਦੀਆ ਖੇਡੀਏ,” ਉਹ ਕਹਿੰਦੀ। “ਹੁਣ ਤੂੰ ਹੱਸਦਾ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ?”

ਉਹ ਉਹਨੂੰ ਖੇਡਣ 'ਤੇ ਮਜ਼ਬੂਰ ਕਰਦੀ ਪਰ ਉਹਦਾ ਦਿਲ ਖੇਡ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਸੀ ਲੱਗਦਾ। “ਸਾਸ਼ਾ, ਮੇਰੇ ਪਿਆਰੇ, ਪਿਆਰੇ ਭਰਾ, ਉਹ ਤੇਰੇ ਨਾਲ ਕੀ ਸਲੂਕ ਕਰਨਗੇ?” ਇਹ ਵਿਚਾਰ ਉਹਨੂੰ ਚੈਨ ਨਹੀਂ ਸੀ ਲੈਣ ਦੇਂਦਾ।

ਸਕੂਲ ਦੇ ਅਖੀਰੀ ਇਮਤਿਹਾਨ ਮਈ ਵਿੱਚ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਏ। ਵੋਲੋਦੀਆ ਅਤੇ ਓਲਿਆ ਦੁਹਾਂ ਨੇ ਉਸ ਸਾਲ ਆਪਣੇ ਆਪਣੇ ਸਕੂਲ ਦੀ ਪੜ੍ਹਾਈ ਪੂਰੀ ਕਰਨੀ ਸੀ। ਪੱਥਰ ਵਰਗੀ ਮੰਨ ਧਾਰੀ ਉਹ ਇਮਤਿਹਾਨ ਦੇਣ ਗਏ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਨਾਂ ਬੁਲਾਏ ਜਾਣ ਤੱਕ ਉਡੀਕਦੇ ਰਹੇ। ਅਧਿਆਪਕ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਗਿਆਨ ਵੇਖ ਕੇ ਹੈਰਾਨ ਰਹਿ ਗਏ। ਦੋਵੇਂ ਉਲੀਆਨੋਵ ਬੱਚੇ ਆਪਣੀ ਆਪਣੀ ਜਮਾਤ ਵਿੱਚ ਸਭ ਤੋਂ ਉੱਪਰ ਆਏ ਤੇ ਉਧਰ ਸਥਾਨਕ ਅਖ਼ਬਾਰ ਵਿੱਚ ਖ਼ਬਰ ਛਪੀ ਕਿ ਸਰਕਾਰੀ ਸਕੂਲਾਂ ਦੇ ਸਵਰਗਵਾਸੀ ਇੰਸਪੈਕਟਰ ਦੇ ਪੁੱਤਰ ਅਲੈਕਸਾਂਦਰ ਉਲੀਆਨੋਵ, ਨੂੰ.....

ਵੋਲੋਦੀਆ ਅਗਲਾ ਇਮਤਿਹਾਨ ਦੇਣ ਜਾ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਸੜਕਾਂ 'ਤੇ ਪੰਛੀਆਂ ਦੀ ਚਹਿਕ ਗੂੰਜ ਰਹੀ ਸੀ, ਹਰ ਪਾਸੇ ਬਸੰਤ ਦੀ ਚਹਿਲ-ਪਹਿਲ ਅਤੇ ਖੁਸ਼ੀ ਸੀ।

ਉਹਨੇ ਇੱਕ ਖੰਬੇ ਦਵਾਲੇ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਇੱਕ ਟੋਲੀ ਨੂੰ ਖੜੇ ਵੇਖਿਆ। ਖੰਬੇ 'ਤੇ ਇੱਕ ਕਾਗਜ਼ ਚਿਪਕਾਇਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਸਭੇ ਉਹਨੂੰ ਪੜ੍ਹ ਰਹੇ ਸਨ। ਉਹਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਬੰਦਾ ਅਜਿਹਾ ਸੀ ਜਿਹੜਾ ਉਹਦੇ ਪਿਤਾ ਨਾਲ ਕੰਮ ਕਰਿਆ ਕਰਦਾ ਸੀ। ਵੋਲੋਦੀਆ ਨੂੰ ਵੇਖਦਿਆਂ ਹੀ ਉਸ ਮਨੁੱਖ ਨੇ ਮੂੰਹ ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਕਰ ਲਿਆ ਅਤੇ ਕਾਹਲੀ ਕਾਹਲੀ ਉੱਥੋਂ ਚਲਾ ਗਿਆ। ਉਹਦੇ ਵੇਖਦਿਆਂ ਵੇਖਦਿਆਂ ਭੀੜ ਖਿੰਡ ਗਈ। ਵੋਲੋਦੀਆ ਖੰਬੇ ਕੋਲ ਗਿਆ। ਉਹਨੇ ਸਰਵਜਨਕ ਇਸ਼ਤਿਹਾਰ ਪੜ੍ਹਿਆ ਅਤੇ ਉਹਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਸਾਹਮਣੇ ਹਨੇਰਾ ਆ ਗਿਆ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਪੰਜਾਂ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੇ ਜ਼ਾਰ ਨੂੰ ਕਤਲ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਵਿੱਚ ਹਿੱਸਾ ਲਿਆ ਸੀ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਫਾਂਸੀ ਦੇ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਸੀ। ਸਾਸ਼ਾ ਵੀ ਉਹਨਾਂ ਵਿੱਚ ਸੀ।

ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਫਾਹੇ ਲਾਉਣ ਸਬੰਧੀ ਇਸ਼ਤਿਹਾਰ ਸਾਰੇ ਸ਼ਹਿਰ ਵਿੱਚ ਲਾਏ ਗਏ ਸਨ।

ਜਦੋਂ ਵੋਲੋਦੀਆ ਸਕੂਲ ਦੇ ਹਾਲ ਵਿੱਚ ਦਾਖਲ ਹੋਇਆ, ਜਿੱਥੇ ਇਮਤਿਹਾਨ ਲਿਆ ਜਾਣਾ ਸੀ ਤਾਂ ਇੱਕ ਭਿਆਨਕ ਚੁੱਪ ਨੇ ਉਹਦਾ ਸਵਾਗਤ ਕੀਤਾ। ਉਹਨੇ ਆਪਣੀ ਜਮਾਤ ਵਿੱਚ ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਜੁਮੈਟਰੀ ਅਤੇ ਟ੍ਰਿਗਨੋਮੈਟਰੀ ਦੇ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਹੱਲ ਕਰ ਲਏ। ਚੁੱਪ ਚਾਪ ਉਹਨੇ ਆਪਣੀ ਕਾਪੀ ਦਿੱਤੀ ਅਤੇ ਉੱਥੋਂ ਚਲਾ ਆਇਆ।

ਵੋਲੋਦੀਆ ਸਿੱਧਾ ਵੋਲਗਾ ਦੇ ਉੱਚੇ ਕੰਢੇ ਵੱਲ ਗਿਆ। ਬਸੰਤ ਰੁੱਤੇ ਹੜਿਆਏ ਦਰਿਆ ਦਾ ਪਾਣੀ ਤੇਜ਼ੀ ਨਾਲ ਕੈਸਪੀਅਨ ਸਾਗਰ ਵੱਲ ਜਾ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਇੱਕ ਨਿੱਕੀ ਜਿਹੀ ਟਰਾ-ਬੋਟ ਇੱਕ ਬਜਰੇ ਨੂੰ ਖਿੱਚ ਰਹੀ ਸੀ। ਸਭ ਕੁੱਝ ਖ਼ਾਮੋਸ਼ ਅਤੇ ਸ਼ਾਂਤ ਸੀ। ਉਹਨਾਂ ਸਾਸ਼ਾ ਨਾਲ ਇਹ ਕੀ ਕੀਤਾ!

ਇੱਕ ਸਾਤੇ ਪਿੱਛੋਂ ਮਾਰੀਆ ਅਲੈਕਸਾਂਦਰੋਵਨਾ ਸੇਂਟ ਪੀਟਰਸਬਰਗ ਤੋਂ ਮੁੜ ਆਈ। ਉਹਦਾ ਸਿਰ ਬਿਲਕੁਲ ਧੌਲਾ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ।

ਅਲਵਿਦਾ, ਸਿਮਬਿਰਸਕ !

ਸਿਮਬਿਰਸਕ ਵਿਖੇ ਰਹਿਣ ਵਾਲੇ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਸਭਨਾਂ ਵਾਕਫ਼ਾਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਬੂਹੇ ਉਲੀਆਨੋਵ ਪਰਿਵਾਰ ਲਈ ਬੰਦ ਕਰ ਦਿੱਤੇ। ਉਹ ਤਾਂ ਰਾਹ ਚੱਲਦੇ ਵੀ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਮਿਲਣੋਂ ਕੰਨੀ ਕਤਰਾਉਂਦੇ। ਜਦੋਂ ਮਾਰੀਆ ਅਲੈਕਸਾਂਦਰੋਵਨਾ ਘਰੋਂ ਬਾਹਰ ਜਾਂਦੀ ਤਾਂ ਰਾਹ ਚੱਲਦੇ ਲੋਕ ਸੜਕ ਦੇ ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਤਾਂ ਕਿ ਫਾਹੇ ਲਾਏ ਮਨੁੱਖ ਦੀ ਮਾਂ ਨਾਲ ਰਸਮੀ ਗੱਲਬਾਤ ਵੀ ਨਾ ਕਰਨੀ ਪਵੇ।

ਪਰ ਉਹ ਬੜੇ ਮਾਣ ਨਾਲ, ਧੌਣ ਅਕੜਾ ਕੇ ਚਲਦੀ। ਨਾ ਉਹ ਕਦੇ ਰੋਂਦੀ, ਨਾ ਕਦੇ ਸਾਸ਼ਾ ਸਬੰਧੀ ਗੱਲ ਕਰਦੀ। ਵੋਲੋਦੀਆ ਉਹਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਅਤੇ ਮਾਣ ਦੀ ਕਿੰਨੀ ਭਰਪੂਰ ਸ਼ਲਾਘਾ ਕਰਦਾ।

ਵੋਲੋਦੀਆ ਦਾ ਸਕੂਲ ਦਾ ਅੰਤਿਮ ਇਮਤਿਹਾਨ ਪਾਸ ਕਰਨ ਦਾ ਦਿਨ ਨੇੜੇ ਆ ਗਿਆ। ਉਹਦੇ ਅਧਿਆਪਕ ਆਪਸ ਵਿੱਚ ਬਹਿਸਾਂ ਕਰਦੇ ਕਿ ਇੱਕ ਫਾਹੇ ਲੱਗੇ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਭਰਾ ਨੂੰ ਸੋਨੇ ਦਾ ਤਮਗਾ ਦੇਣਾ ਯੋਗ ਹੈ ਜਾਂ ਨਹੀਂ। ਪਰ ਉਹਨੇ ਸਾਰੇ ਇਮਤਿਹਾਨ ਸ਼ਾਨ ਨਾਲ ਪਾਸ ਕੀਤੇ ਸਨ। ਅਖ਼ੀਰ ਉਹਨਾਂ ਵੋਲੋਦੀਆ ਨੂੰ ਉਹ ਤਮਗਾ ਦੇਣ ਦਾ ਫ਼ੈਸਲਾ ਕੀਤਾ ਜਿਹੜਾ ਉਹਨੇ ਜਿੱਤਿਆ ਸੀ।

“ਵੋਲੋਦੀਆ ਨੂੰ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਵਿੱਚ ਪੜ੍ਹਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ,” ਉਹਦੀ ਮਾਂ ਨੇ ਪਰਿਵਾਰ ਦੇ ਪੁਰਾਣੇ ਮਿੱਤਰ ਈਵਨ ਯਾਕੋਵਲੇਵ ਨੂੰ ਕਿਹਾ। “ਪਰ ਹੁਣ ਉਹਨੂੰ ਸੇਂਟ ਪੀਟਰਸਬਰਗ ਵਿੱਚ ਤਾਂ ਦਾਖਲਾ ਮਿਲਣ ਨਹੀਂ ਲੱਗਾ, ਮਿਲੇਗਾ ਭਲਾ?”

“ਨਹੀਂ, ਉੱਥੇ ਤਾਂ ਦਾਖਲਾ ਨਹੀਂ ਮਿਲਣ ਲੱਗਾ। ਉੱਥੇ ਤਾਂ ਅਰਜ਼ੀ ਦੇਣ ਦਾ ਵੀ ਕੋਈ ਲਾਭ ਨਹੀਂ।”

ਪਿਤਾ ਦੀ ਮੌਤ ਮਗਰੋਂ ਉਲਿਆਨੋਵ ਪਰਿਵਾਰ ਦੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਮੁਸ਼ਕਲ ਹੋ ਗਈ। ਬੱਚੇ ਪੜ੍ਹ ਰਹੇ ਸਨ, ਕਮਾਈ ਕੋਈ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਰ ਰਿਹਾ। ਮਾਂ ਨੂੰ ਪਿਤਾ ਦੀ ਪੈਨਸ਼ਨ ਮਿਲਦੀ ਸੀ, ਪਰ ਇਹ ਪਰਿਵਾਰ ਲਈ ਕਾਫ਼ੀ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਗੁਜ਼ਾਰਾ ਕਰਨਾ ਵੀ ਮੁਸ਼ਕਲ ਸੀ।

ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਸਿਮਬਿਰਸਕ ਤੋਂ ਚਲੇ ਜਾਣ ਦਾ ਫ਼ੈਸਲਾ ਕਰ ਲਿਆ। “ਅਸੀਂ ਉਸ ਘਰ ਤੋਂ ਚਲੇ ਜਾਵਾਂਗੇ, ਜਿੱਥੇ ਅਸੀਂ ਪੈਦਾ ਹੋਏ ਸਾਂ, ਜਿੱਥੋਂ ਦਾ ਚੱਪਾ ਚੱਪਾ ਸਾਨੂੰ ਬੀਤੀ ਖੁਸ਼ੀ ਦੀ ਯਾਦ ਦਿਵਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਆਪਣੇ ਬਾਗ਼ ਤੋਂ, ਜਿੱਥੋਂ ਦਾ ਹਰ ਰੁੱਖ ਸਾਨੂੰ ਪਿਆਰਾ ਹੈ। ਆਪਣੇ ਮਿੱਤਰਾਂ ਤੇ ਵਾਕਫ਼ਾਂ ਤੋਂ, ਜਿਹੜੇ ਸਭ ਬੇਗਾਨੇ ਹੋ ਗਏ ਸਨ।”

ਪਰ ਨਹੀਂ, ਸਾਰੇ ਨਹੀਂ, ਸਿਮਬਿਰਸਕ ਵਿੱਚ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਮਿੱਤਰ ਸਨ ਉਹ ਸਨ ਈਵਾਨ ਯਾਕੋਵਲੇਵ, ਵੋਲੋਦੀਆ ਦਾ ਸ਼ਗਿਰਦ ਓਖੋਤਨੀਕੋਵ ਅਤੇ ਅਧਿਆਪਕਾ ਵੇਰਾ ਕਸ਼ਕਾਦਾਮੋਵਾ। ਪਰਿਵਾਰ ਦੇ ਸੋਗ ਨੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਹੋਰ ਨੇੜੇ ਲਿਆ ਦਿੱਤਾ ਸੀ।

ਬੋੜ੍ਹੇ ਹੀ ਦਿਨਾਂ ਪਿੱਛੋਂ ਸਥਾਨਕ ਅਖ਼ਬਾਰ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਇਸ਼ਤਿਹਾਰ ਛਪਿਆ: “ਅਸੀਂ ਦੂਜੇ ਸ਼ਹਿਰ ਜਾ ਰਹੇ ਹਾਂ। ਮਕਾਨ, ਜਿਸ ਨਾਲ਼ ਬਾਗ਼ ਵੀ ਹੈ, ਗਰੈਂਡ ਪਿਆਨੋ ਅਤੇ ਫ਼ਰਨੀਚਰ ਵਿਕਾਊ ਹੈ। ਮਸਕੋਵਸਕਾਯਾ ਸੜਕ, ਉਲਿਆਨੋਵਾ ਦਾ ਘਰ।”

ਛੇਤੀ ਹੀ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਘਰ ਰੇਲ ਦੇ ਸਟੇਸ਼ਨ ਵਾਂਗ ਜਾਪਣ ਲੱਗ ਪਿਆ। ਘਰ ਦੇ ਬੂਹੇ 'ਤੇ ਲੱਗੀ ਘੰਟੀ ਲਗਾਤਾਰ ਵੱਜਦੀ ਰਹਿੰਦੀ। ਭਾਵੀ ਗਾਹਕ ਜ਼ੋਰ ਜ਼ੋਰ ਦੀ ਪੈਰ ਮਾਰ ਕੇ ਵੱਖ ਵੱਖ ਕਮਰਿਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਲੰਘਦੇ, ਕੰਧਾਂ ਨੂੰ ਠੋਕ ਵਜਾ ਕੇ ਵੇਖਦੇ, ਫ਼ਰਨੀਚਰ ਦਾ ਮੁਆਇਨਾ ਕਰਦੇ, ਅੱਖਾਂ ਪਾੜ ਪਾੜ ਕੇ ਮਾਰੀਆ ਉਲਿਆਨੋਵਾ ਵੱਲ ਵੇਖਦੇ ਅਤੇ ਆਪਸ ਵਿੱਚ ਘੋਰਮਸੋਰੇ ਕਰਦੇ। ਉਹ ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਕੋਲ ਖੜੀ ਹੁੰਦੀ, ਕਾਲੇ ਕੱਪੜਿਆਂ ਵਿੱਚ ਪੀਲੀ ਵਸਾਰ ਅਤੇ ਗੰਭੀਰ ਦਿਸਦੀ, ਉਹਦੇ ਚਿੱਟੇ ਵਾਲ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਲੈਸ ਦਾ ਇੱਕ ਕਾਲ਼ਾ ਟੋਟਾ ਸੂਈਆਂ ਨਾਲ਼ ਲਾਇਆ ਹੁੰਦਾ। ਵੋਲੋਦੀਆ ਦਾ ਕਿੰਨਾ ਜੀਅ ਕਰਦਾ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਨੱਠ ਕੇ ਮਾਂ ਕੋਲ ਜਾਏ ਅਤੇ ਇਹਨਾਂ ਦੋਖੀ ਅਤੇ ਗੁਸਤਾਖ਼ ਤੱਕਣੀਆਂ ਤੋਂ ਉਹਦੀ ਰੱਖਿਆ ਕਰੇ।

ਉਹਦੇ ਵਿਚਾਰ ਸਦਾ ਆਪਣੇ ਵੱਡੇ ਭਰਾ ਸਾਸ਼ਾ ਦੁਆਲੇ ਘੁੰਮਦੇ ਰਹਿੰਦੇ। “ਸਾਸ਼ਾ ਤੂੰ ਜ਼ਾਰ ਨੂੰ ਨਫ਼ਰਤ ਕਰਦਾ ਸੀ। ਤੂੰ ਉਸਨੂੰ ਕਤਲ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ। ਤੇਰਾ ਵਿਚਾਰ ਸੀ ਇਉਂ ਤੂੰ ਦੇਸ ਵਿੱਚ ਹਾਲਾਤ ਤਬਦੀਲ ਕਰ ਦੇਵੇਂਗਾ, ਕਿ ਇਸ ਨਾਲ਼ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਚੰਗਾ ਜੀਵਨ ਮਿਲੇਗਾ। ਛੇ ਸਾਲ ਹੋਏ ਇਨਕਲਾਬੀਆਂ ਨੇ ਅਲੈਕਸਾਂਦਰ ਦੂਜੇ ਨੂੰ ਮਾਰ ਦਿੱਤਾ। ਕੀ ਉਸ ਪਿੱਛੋਂ ਕੁੱਝ ਬਿਹਤਰੀ ਆਈ ਹੈ? ਉੱਕਾ ਹੀ ਨਹੀਂ। ਪੁਰਾਣੇ ਜ਼ਾਰ ਦੀ ਥਾਂ ਇੱਕ ਨਵਾਂ ਜ਼ਾਰ ਆ ਗਿਆ। ਕੀ ਅਲੈਕਸਾਂਦਰ ਤੀਜੇ ਦੇ ਰਾਜ ਵਿੱਚ ਹਾਲਾਤ ਅਲੈਕਸਾਂਦਰ ਦੂਜੇ ਦੇ ਰਾਜ ਨਾਲੋਂ ਚੰਗੇਰੀ ਹੈ? ਰੰਚਕ ਮਾਤਰ ਵੀ ਨਹੀਂ। ਇਹਦਾ ਅਰਥ ਹੈ ਘੋਲ ਦਾ ਤੇਰਾ ਢੰਗ ਗਲਤ ਹੈ। ਕੋਈ ਹੋਰ ਰਸਤਾ ਜ਼ਰੂਰ ਹੋਵੇਗਾ।”

ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵੋਲੋਦੀਆ ਸੋਚ ਰਿਹਾ ਸੀ।

ਉਧਰ ਬੂਹੇ 'ਤੇ ਲੱਗੀ ਘੰਟੀ ਵੱਜਣੋਂ ਬੰਦ ਹੀ ਨਾ ਹੁੰਦੀ। ਗਾਹਕ ਵੇਖਣ ਪਰਖਣ ਅਤੇ ਆਪਣੀ ਨਵੀਂ ਮਿਲਖ ਲੈ ਜਾਣ ਲਈ ਆਉਂਦੇ ਹੀ ਰਹਿੰਦੇ।

ਪਰ ਪਿਆਨੋ ਦਾ ਕੋਈ ਗਾਹਕ ਨਾ ਆਇਆ।

ਵੋਲੋਦੀਆ ਇਹਦੇ ਪਾਲਸ਼ ਕੀਤੇ ਢੱਕਣ 'ਤੇ ਹੌਲੀ ਹੌਲੀ ਹੱਥ ਫੇਰਦਾ: “ਤੂੰ ਸਾਡੇ ਜੀਵਨ ਅਤੇ ਖੁਸ਼ੀਆਂ ਭਰੇ ਸਮੇਂ ਦਾ ਅੰਸ਼ ਹੈਂ,” ਉਹਨੇ ਪਿਆਨੋ ਨੂੰ ਕਿਹਾ।

ਸੋ ਪਿਆਨੋ ਪਰਿਵਾਰ ਨਾਲ ਕਾਜ਼ਾਨ ਵਿਖੇ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਨਵੇਂ ਘਰ ਚਲਾ ਗਿਆ।

ਕਾਜ਼ਾਨ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਵਿੱਚ ਜਲਸਾ

ਵੋਲੋਦੀਆ ਦਾ ਵਿਚਾਰ ਸੀ ਕਿ ਉਹਨੂੰ ਕਾਜ਼ਾਨ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਵਿੱਚ ਸਿਮਬਿਰਸਕ ਦੇ ਸਕੂਲ ਨਾਲੋਂ ਵਧੇਰੇ ਅਜ਼ਾਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਵੇਗੀ। ਪਰ ਉਹਦਾ ਇਹ ਵਿਚਾਰ ਉੱਕਾ ਹੀ ਗਲਤ ਸੀ। ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਦੇ ਨਿਰੀਖਕਾਂ ਨੂੰ ਹਰ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਦੇ ਵਿਚਾਰਾਂ ਅਤੇ ਅਮਲਾਂ ਸਬੰਧੀ ਖ਼ਬਰ ਰਹਿੰਦੀ। ਉਹ ਸਦਾ ਇਸ ਗੱਲ ਦੀ ਸੋਘ ਰੱਖਦੇ ਕਿ ਕਿਸੇ ਨੇ ਜ਼ਾਰ, ਹਕੂਮਤ ਜਾਂ ਇੰਸਪੈਕਟਰ ਪੋਤਾਪੋਵ ਵਿਰੁੱਧ ਗੱਲ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ। ਪੋਤਾਪੋਵ ਉਜੱਡ, ਢਿੱਡਲ ਬੰਦਾ ਸੀ, ਜਿਸਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਪਥਰਾਈਆਂ ਹੋਈਆਂ ਸਨ। ਨਿਰੀਖਕ ਉਹਨੂੰ ਹਰ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਸਬੰਧੀ ਰਿਪੋਰਟ ਦੇਂਦੇ। ਪੋਤਾਪੋਵ ਉਹਨਾਂ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਦੀਆਂ ਸੂਚੀਆਂ ਤਿਆਰ ਕਰਦਾ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਨਿਰੀਖਕ ਪਸੰਦ ਨਹੀਂ ਸਨ ਕਰਦੇ। ਅਜਿਹੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਬਿਨਾਂ ਢਿੱਲ-ਮਠ ਜਾਂ ਪੁੱਛ-ਪੜਤਾਲ ਦੇ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਵਿੱਚੋਂ ਕੱਢ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ। ਗਰੀਬ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਸਬੰਧੀ ਇਹ ਗੱਲ ਵਧੇਰੇ ਠੀਕ ਸੀ। ਗਰੀਬ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਲਈ ਪੜ੍ਹਾਈ ਜ਼ਾਰੀ ਰੱਖਣਾ ਸਦਾ ਵਧੇਰੇ ਔਖਾ ਹੁੰਦਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਸੀ ਕਿਉਂਕਿ ਪੜ੍ਹਾਈ ਦੀ ਫੀਸ ਕਈ ਗੁਣਾ ਵਧਾਈ ਗਈ ਸੀ।

ਕਾਜ਼ਾਨ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਵਿਖੇ ਜੀਵਨ ਜੇਲ੍ਹ ਦੇ ਜੀਵਨ ਵਾਂਗ ਹੀ ਨੀਰਸ ਅਤੇ ਸਾਹ-ਘੁੱਟਵਾਂ ਸੀ। ਸੱਚ ਤਾਂ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਸਮੇਂ ਸਾਰਾ ਰੂਸ ਇੱਕ ਵੱਡੀ ਜੇਲ੍ਹ ਵਾਂਗ ਜਾਪਦਾ ਸੀ।

ਚਾਰ ਦਸੰਬਰ 1887 ਦੇ ਕਾਜ਼ਾਨ ਦੇ ਅਖ਼ਬਾਰਾਂ ਵਿੱਚ ਮਾਸਕੋ ਵਿਖੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਦੀ ਗੜਬੜ ਦੀਆਂ ਖ਼ਬਰਾਂ ਛਪੀਆਂ। ਕਾਜ਼ਾਨ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਦੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਗੁਪਤ ਅਪੀਲ ਫੇਰੀ ਗਈ: “ਆਪਣੇ ਹੱਕਾਂ ਲਈ ਡਟ ਜਾਓ!”

ਦੁਪਹਿਰੇ ਸੱਚਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ: “ਹਾਲ ਵਿੱਚ ਮੀਟਿੰਗ ਹੋਵੇਗੀ!”

ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਦੀ ਭੀੜ ਲੰਮੇ ਲਾਂਘਿਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕਾਹਲੀ ਕਾਹਲੀ ਹਾਲ ਵੱਲ ਚੱਲ ਪਈ। ਵੋਲੋਦੀਆ ਉਲੀਆਨੋਨੋਵ ਅੱਗੇ ਅੱਗੇ ਸੀ। ਉਹ ਸ਼ਾਂਤ ਹਾਲ ਵਿੱਚ ਤੇਜ਼ੀ ਨਾਲ ਦਾਖ਼ਲ ਹੋਏ।

“ਸਾਥੀਓ!” ਪਹਿਲਾਂ ਤਿਆਰੀ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਸੱਦੀ ਗਈ ਮੀਟਿੰਗ ਦੇ ਸਭਾਪਤੀ ਨੇ ਕਿਹਾ। “ਆਓ ਅਸੀਂ ਪ੍ਰਣ ਕਰੀਏ ਕਿ ਅਸੀਂ ਇੱਕ ਦੂਜੇ ਦੀ ਹਮਾਇਤ ਕਰਾਂਗੇ ਅਤੇ ਆਪਣੇ

ਹੱਕਾਂ ਲਈ ਘੋਲ ਕਰਾਂਗੇ। ਅਸੀਂ ਅਜ਼ਾਦੀ ਅਤੇ ਇਨਸਾਫ਼ ਮੰਗਦੇ ਹਾਂ!”

ਐਨ ਉਸ ਵੇਲੇ ਦਾੜੀ ਵਾਲਾ, ਢਿੱਡਲ ਇਨਸਪੈਕਟਰ ਪੋਤਾਪੋਵ ਅੰਦਰ ਆਇਆ।

“ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਨਾਂ ’ਤੇ ਮੈਂ ਹੁਕਮ ਦੇਂਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਖਿੰਡ ਜਾਓ!” ਉਸਨੇ ਚੰਘਿਆੜਦੇ ਹੋਏ ਕਿਹਾ।

“ਦਫ਼ਾ ਹੋ ਜਾ ਏਥੋਂ! ਪੋਤਾਪੋਵ ਮੁਰਦਾਬਾਦ!” ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੇ ਨਾਅਰੇ ਲਾਏ।

ਪੋਤਾਪੋਵ ਬੜੀ ਆਕੜ ਨਾਲ਼ ਤੁਰਦਾ ਬਾਹਰ ਚਲਾ ਗਿਆ।

ਛੇਤੀ ਹੀ ਰੈਕਟਰ ਵੀ ਆ ਗਿਆ। ਸ਼ੋਰ ਰੁਕ ਗਿਆ। ਰੈਕਟਰ ਨੂੰ ਇੱਕ ਬਿਨੈ ਪੱਤਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ। ਇਹਦੇ ਇੱਕ ਹਿੱਸੇ ਵਿੱਚ ਲਿਖਿਆ ਸੀ: “ਰੂਸ ਵਿੱਚ ਜੀਵਨ ਅਸਹਿ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ। ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਦਾ ਜੀਵਨ ਅਸਹਿ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ!”

“ਕ੍ਰਿਪਾ ਕਰਕੇ ਸ਼ਾਂਤ ਰਹੋ,” ਰੈਕਟਰ ਨੇ ਭੜਕੇ ਗੱਭਰੂਆਂ ਨੂੰ ਸ਼ਾਂਤ ਕਰਨ ਦਾ ਯਤਨ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਕਿਹਾ।

“ਤੁਸੀਂ ਸਾਡੀਆਂ ਮੰਗਾਂ ਪ੍ਰਵਾਨ ਕਰਦੇ ਹੋ ਜਾਂ ਨਹੀਂ?” ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਆਪਣੀ ਗੱਲ ’ਤੇ ਦ੍ਰਿੜ ਸਨ। “ਸਾਥੀਓ, ਆਓ ਅਸੀਂ ਰੋਸ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਨ ਲਈ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਛੱਡ ਦਈਏ।” ਆਪਣੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਕਾਰਡ ਮੋੜ ਦਿਓ।”

ਇੱਕ ਕਾਰਡ ਮੇਜ਼ ’ਤੇ ਰੱਖ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ, ਫੇਰ ਦੂਜਾ ਤੇ ਤੀਜਾ। ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਆਪਣੇ ਸ਼ਨਾਖ਼ਤੀ ਕਾਰਡ ਸੁੱਟ ਰਹੇ ਸਨ। ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਕੁੱਲ ਗਿਣਤੀ 99 ਸੀ।

ਵੋਲੋਦੀਆ ਉਲੀਆਨੋਵ ਉਹਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਸੀ। ਉਸੇ ਸ਼ਾਮ ਉਹਨੂੰ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਵਿੱਚੋਂ ਕੱਢ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ।

ਉਸੇ ਰਾਤ ਪੁਲਸ ਉਹਦੇ ਘਰ ਆਈ ਅਤੇ ਉਹਨੂੰ ਗ੍ਰਿਫ਼ਤਾਰ ਕਰ ਲਿਆ। ਕੁੱਝ ਦਿਨ ਪਿੱਛੋਂ ਵਲਾਦੀਮੀਰ ਉਲੀਆਨੋਵ ਨੂੰ ਕੋਕੁਸ਼ਕੀਨੋ ਪਿੰਡ ਵਿੱਚ ਜਲਾਵਤਨ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ। ਇੱਥੇ ਉਹਨੂੰ ਲਗਾਤਾਰ ਪੁਲਸ ਦੀ ਨਿਗਰਾਨੀ ਹੇਠ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ।

ਰਾਹ ਚੁਣ ਲਿਆ ਗਿਆ

ਕੋਕੁਸ਼ਕੀਨੋ ਪਿੰਡ ਵਿੱਚ ਸਿਆਲ ਬਹੁਤ ਠੰਡਾ ਅਤੇ ਕਰੜਾ ਸੀ। ਜਿਸ ਨਿੱਕੇ ਜਿਹੇ ਮਕਾਨ ਵਿੱਚ ਉਲੀਆਨੋਵ ਰਹਿੰਦਾ ਸੀ ਉਹ ਠੰਢ ਤੋਂ ਬਹੁਤ ਹੀ ਘੱਟ ਬਚਾਅ ਕਰਦਾ ਸੀ। ਰਾਤੀਂ ਹਵਾ ਚਿਮਨੀ ਵਿੱਚ ਚੰਘਿਆੜਦੀ। ਹਵਾ ਵਿੱਚ ਉੱਡਦੀ ਬਰਫ਼ ਦੇ ਢੇਰ ਖਿੜਕੀਆਂ ਤੱਕ ਉੱਚੇ ਹੋ ਜਾਂਦੇ। ਇਹ ਬੜੀ ਉਦਾਸ ਅਤੇ ਉਜਾੜ ਥਾਂ ਸੀ।

ਵੋਲੋਦੀਆ ਦਿਨ ਦਾ ਵਧੇਰੇ ਹਿੱਸਾ ਪੜ੍ਹਨ ਵਿੱਚ ਬਿਤਾਉਂਦਾ। ਚੇਰਨੀਸ਼ੇਵਸਕੀ ਉਹਦਾ ਚਹੇਤਾ ਲੇਖਕ ਸੀ। ਉਹਦੀਆਂ ਇਨਕਲਾਬੀ ਲਿਖਤਾਂ ਨੇ ਵੋਲੋਦੀਆ ਦੀ ਕਲਪਨਾ ਵਿੱਚ ਉਬਾਲ ਲਿਆ ਦਿੱਤਾ। ਚੇਰਨੀਸ਼ੇਵਸਕੀ ਸਭ ਤੋਂ ਸਪੱਸ਼ਟ ਤੌਰ ’ਤੇ ਰੂਸ ਦੇ ਵਰਤਮਾਨ

ਸਮਾਜੀ ਪ੍ਰਬੰਧ ਦਾ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਕਰਦਾ ਸੀ। ਜ਼ਾਰ, ਉੱਚੇ ਦਰਜੇ ਦੇ ਅਫਸਰ, ਕਾਰਖਾਨਿਆਂ ਦੇ ਮਾਲਕ ਅਤੇ ਜਾਗੀਰਦਾਰ ਦੇਸ 'ਤੇ ਹਕੂਮਤ ਕਰਦੇ ਪਰ ਮਜ਼ਦੂਰ ਅਤੇ ਕਿਸਾਨ ਪੀੜਤ ਜੀਵਨ ਬਤੀਤ ਕਰਦੇ। ਚੇਰਨੀਸ਼ੇਵਸਕੀ ਇਸ ਸਮਾਜੀ ਬੇਇਨਸਾਫ਼ੀ ਨੂੰ ਉਘੇੜਦਾ ਅਤੇ ਸਾਬਤ ਕਰਦਾ ਕਿ ਘੋਲ ਅਤੇ ਇਨਕਲਾਬ ਇੱਕੋ ਇੱਕ ਹੱਲ ਹਨ। ਕਿੰਨੇ ਅਮੁੱਲੇ ਸਫੇ ਸਨ। ਵੋਲੋਦੀਆ ਉਹਦੀਆਂ ਪੁਸਤਕਾਂ ਪੜ੍ਹਦਾ ਅਤੇ ਮੁੜ ਪੜ੍ਹਦਾ ਤੇ ਹਰ ਵਾਰ ਉਹਨੂੰ ਕੁੱਝ ਨਵਾਂ ਲੱਭਦਾ।

ਹੁਣ ਉਹਨੂੰ ਭਵਿੱਖ ਦਾ ਰਾਹ ਵਧੇਰੇ ਸਾਫ਼ ਦਿਸਣ ਲੱਗ ਪਿਆ ਸੀ। ਉਹਦੀਆਂ ਯੋਜਨਾਵਾਂ ਵਾਂਗ ਹੀ ਵੋਲੋਦੀਆ ਦੇ ਵਿਚਾਰ ਵੀ ਅਨੇਕ ਸਨ। ਜੀਵਨ ਵਿੱਚ ਉਹਦਾ ਆਸ਼ਾ ਕੀ ਸੀ? ਇਨਕਲਾਬੀ ਘੋਲ। ਉਹ ਆਪਣਾ ਜੀਵਨ ਜ਼ਾਰ ਅਤੇ ਧਨੀਆਂ ਵਿਰੁੱਧ ਘੋਲ ਨੂੰ ਅਰਪਨ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ ਅਤੇ ਜਨਤਾ ਲਈ ਅਜ਼ਾਦੀ ਅਤੇ ਖੁਸ਼ੀ ਲਿਆਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ।

ਹਾਂ, ਹੁਣ ਉਹਦਾ ਇੱਕੋ ਇੱਕ ਨਿਸ਼ਾਨਾ ਸੀ ਇਨਕਲਾਬੀ ਘੋਲ। ਪਰ ਉਹਨੂੰ ਆਪਣੇ ਗੁਜ਼ਾਰੇ ਲਈ ਕਮਾਈ ਕਰਨ ਦਾ ਕੋਈ ਸਾਧਨ ਢੂੰਡਣਾ ਪੈਣਾ ਸੀ। ਇਹ ਲਾਜ਼ਮੀ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਆਪਣੀ ਪੜ੍ਹਾਈ ਮੁਕੰਮਲ ਕਰੇ ਅਤੇ ਕੋਈ ਕਿੱਤਾ ਸਿੱਖੇ।

ਉਸੇ ਸਾਲ ਬਸੰਤ ਰੁੱਤੇ ਵੋਲੋਦੀਆ ਨੇ ਇੱਕ ਵਾਰ ਫੇਰ ਕਾਜ਼ਾਨ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਵਿੱਚ ਦਾਖਲੇ ਦੀ ਅਰਜ਼ੀ ਦਿੱਤੀ। ਉਹਦੀ ਅਰਜ਼ੀ ਰੱਦ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਗਈ।

ਹੁਨਾਲ ਦੇ ਅੰਤ ਦੇ ਨੇੜੇ ਉਹਦੀ ਮਾਂ ਨੇ ਅਜਿਹੀ ਹੀ ਇੱਕ ਅਰਜ਼ੀ ਵਿੱਦਿਆ ਮੰਤਰੀ ਨੂੰ ਭੇਜੀ। ਮੰਤਰੀ ਨੇ ਇਹ ਰੱਦ ਕਰ ਦਿੱਤੀ। ਫੇਰ ਵੋਲੋਦੀਆ ਨੇ ਆਪ ਮੰਤਰੀ ਨੂੰ ਅਰਜ਼ੀ ਭੇਜੀ ਪਰ ਇਹ ਵੀ ਰੱਦ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਗਈ। ਇਸ ਹਾਲਤ ਵਿੱਚ ਉਹਨੂੰ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਦੀ ਸਾਰੀ ਪੜ੍ਹਾਈ ਆਪਣੇ ਆਪ ਮੁਕੰਮਲ ਕਰਨੀ ਪੈਣੀ ਸੀ। ਸੋ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹਦੇ ਪੜ੍ਹਦੇ ਵਲਾਦੀਮੀਰ ਇਲੀਚ ਉਲੀਆਨੋਵ ਨੇ ਕਾਨੂੰਨ ਵਿਭਾਗ ਦਾ ਚਾਰਾਂ ਵਰ੍ਹਿਆਂ ਦੇ ਕੋਰਸ ਡੇਢ ਵਰ੍ਹੇ ਵਿੱਚ ਮੁਕੰਮਲ ਕਰ ਲਿਆ ਅਤੇ ਕਾਨੂੰਨ ਦਾ ਇਮਤਿਹਾਨ ਦੇਣ ਲਈ ਸੇਂਟ ਪੀਟਰਸਬਰਗ ਤੁਰ ਗਿਆ।

ਉਸ ਤੋਂ ਜਿਹੜੇ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਪੁੱਛੇ ਗਏ ਉਹ ਸਚਮੁੱਚ ਅੱਖੇ ਸਨ। ਇਮਤਿਹਾਨ ਲੈਣ ਵਾਲੇ ਬੋਰਡ ਦੇ ਪ੍ਰੋਫੈਸਰਾਂ ਨੇ ਬੜੇ ਧਿਆਨ ਨਾਲ ਉਹਦੇ ਉੱਤਰ ਸੁਣੇ। ਜਦੋਂ ਉਹਨਾਂ ਵੇਖਿਆ ਕਿ ਉਹਦਾ ਕਾਨੂੰਨ ਦਾ ਗਿਆਨ ਨਿੱਗਰ ਤੇ ਵਿਸ਼ਾਲ ਸੀ ਤਾਂ ਉਹਨਾਂ ਸਰਬ-ਸੰਮਤੀ ਨਾਲ ਉਹਨੂੰ ਸਨਮਾਣ-ਸਹਿਤ ਪਾਸ ਕਰਨ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ। ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਨੂੰ ਇਹ ਸੁਭਾਗ ਪ੍ਰਾਪਤ ਨਹੀਂ ਸੀ।

ਵੋਲੋਦੀਆ ਹੁਣ ਬਾਲਗ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ ਇਸ ਲਈ ਉਹਨੂੰ ਵਲਾਦੀਮੀਰ ਇਲੀਚ ਦੇ ਨਾਂ ਨਾਲ ਸੰਬੋਧਨ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਉਹ ਬੜੇ ਸ਼ਾਨਦਾਰ ਰੋਂ ਵਿੱਚ ਸੀ। ਉਹ ਪਹਿਲਾਂ ਕਦੇ ਸੇਂਟ ਪੀਟਰਸਬਰਗ ਨਹੀਂ ਸੀ ਆਇਆ ਅਤੇ ਆਪਣਾ ਵਿਹਲਾ ਸਮਾਂ ਆਪਣੀ ਭੈਣ ਓਲੀਆ ਨਾਲ ਸ਼ਹਿਰ ਵੇਖਣ ਵਿੱਚ ਬਿਤਾ ਕੇ ਉਹਨੂੰ ਸਵਾਦ ਆਉਂਦਾ। ਉਸ ਵਰ੍ਹੇ ਉਹ ਵੀ

ਸੇਂਟ ਪੀਟਰਸਬਰਗ ਵਿੱਚ ਸੀ ਅਤੇ ਇਸਤ੍ਰੀਆਂ ਲਈ ਉਚੇਰੇ ਕੋਰਸਾਂ ਦੀ ਪੜ੍ਹਾਈ ਕਰ ਰਹੀ ਸੀ।

ਉਸ ਦਿਨ ਕਾਨੂੰਨ ਦਾ ਇਮਤਿਹਾਨ ਪਾਸ ਕਰਕੇ ਉਹ ਉਸ ਥਾਂ ਵੱਲ ਚੱਲ ਪਿਆ ਜਿੱਥੇ ਓਲੀਆ ਰਹਿੰਦੀ ਸੀ। ਉਸ ਆਪਣੀ ਖੁਸ਼ੀ ਉਹਦੇ ਨਾਲ ਸਾਂਝੀ ਕਰਨ ਦੀ ਉਤਾਵਲ ਵਿੱਚ ਕਾਹਲੀ ਕਾਹਲੀ ਚੱਲ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਉਹਨੇ ਜਿਹੜੇ ਵਰ੍ਹੇ ਪੜ੍ਹਾਈ ਵਿੱਚ ਬਿਤਾਏ ਸਨ ਉਹ ਵਿਅਰਥ ਨਹੀਂ ਗਏ ਸਨ। ਹੁਣ ਉਹ ਸੇਂਟ ਪੀਟਰਸਬਰਗ ਆ ਜਾਵੇਗਾ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਜੀਵਨ ਦਾ ਅਸਲੀ ਕੰਮ, ਇਨਕਲਾਬ ਲਈ ਕੰਮ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦੇਵੇਗਾ।

ਉਹਦੀ ਚਾਲ ਬੜੀ ਤਿੱਖੀ ਅਤੇ ਛੁਹਲੀ ਸੀ।

ਜਦੋਂ ਉਹ ਓਲੀਆ ਦੇ ਕਮਰੇ ਵਿੱਚ ਦਾਖਲ ਹੋਇਆ ਤਾਂ ਉਹ ਬੁਖਾਰ ਨਾਲ ਭਖਦੀ ਪਈ ਸੀ ਅਤੇ ਉਹਦਾ ਮੂੰਹ ਲਾਲ ਬਿੰਬ ਹੋ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਉਹਦੇ ਹੋਠ ਖੁਸ਼ਕ ਹੋ ਰਹੇ ਸਨ ਅਤੇ ਉਹਦੇ ਵਾਲ ਉਲਝੇ ਹੋਏ ਸਨ। ਉਹ ਵਾਵੇਲੀਆਂ ਲੈ ਰਹੀ ਸੀ ਅਤੇ ਘੜੀ ਮੁੜੀ ਕਿਸੇ ਚੀਜ਼ ਨੂੰ ਫੜਨ ਦਾ ਯਤਨ ਕਰਦੀ ਬੋਲੀ ਜਾਂਦੀ : “ਮਾਤਾ ਜੀ! ਮੈਨੂੰ ਬਚਾ ਲਓ! ਮਾਤਾ ਜੀ!”

ਵੋਲੋਦੀਆ ਨੇ ਉਹਦਾ ਹੱਥ ਫੜ ਲਿਆ ਪਰ ਓਲੀਆ ਨੇ ਉਹਨੂੰ ਨਾ ਪਛਾਣਿਆ ਅਤੇ ਆਪਣਾ ਹੱਥ ਛੁਡਾਉਣ ਦਾ ਯਤਨ ਕੀਤਾ। ਵਲਾਦੀਮੀਰ ਇਲੀਚ ਆਪਣੀ ਭੈਣ ਨੂੰ ਹਸਪਤਾਲ ਲੈ ਗਿਆ ਅਤੇ ਮਾਂ ਨੂੰ ਤਾਰ ਦਿੱਤੀ। ਜਦੋਂ ਮਾਰੀਆ ਅਲੈਕਸਾਂਦਰੋਵਨਾ ਸੇਂਟ ਪੀਟਰਸਬਰਗ ਆ ਰਹੀ ਸੀ ਤਾਂ ਓਲੀਆ ਦੀ ਹਾਲਤ ਵਿਗੜ ਗਈ। 8 ਮਈ 1891 ਨੂੰ ਉਹਦੀ ਮੌਤ ਹੋ ਗਈ। ਐਨ ਚਾਰ ਸਾਲ ਪਹਿਲਾਂ ਉਹਦੇ ਭਰਾ ਸਾਸ਼ਾ ਨੂੰ ਫਾਹੇ ਲਾਇਆ ਗਿਆ ਸੀ।

ਵਲਾਦੀਮੀਰ ਇਲੀਚ ਅਤੇ ਉਹਦੀ ਮਾਂ ਓਲੀਆ ਦੇ ਤਾਬੂਤ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਪਿੱਛੇ ਕਬਰਿਸਤਾਨ ਗਏ। ਮਾਂ ਦਾ ਮੂੰਹ ਕਿਸੇ ਮੁਖੌਟੇ ਵਾਂਗ ਚਿੱਟਾ ਸੀ। ਪਰ ਉਹਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕੋਈ ਅੱਥਰੂ ਨਾ ਕਿਰਿਆ।

ਓਲੀਆ ਦੀਆਂ ਸਹੇਲੀਆਂ ਨੇ ਉਹਦੀ ਕਬਰ ਨੂੰ ਫੁੱਲਾਂ ਨਾਲ ਕੱਜ ਦਿੱਤਾ।

ਓਲੀਆ ਨੂੰ ਦਫਨ ਕਰਨ ਪਿੱਛੋਂ ਵਲਾਦੀਮੀਰ ਇਲੀਚ ਅਤੇ ਉਹਦੀ ਮਾਂ ਸਮਾਰਾ ਚਲੇ ਗਏ, ਜਿੱਥੇ ਹੁਣ ਬਾਕੀ ਦਾ ਪਰਿਵਾਰ ਰਹਿੰਦਾ ਸੀ।

ਸਮਾਰਾ ਵਿੱਚ ਵਲਾਦੀਮੀਰ ਇਲੀਚ ਨੇ ਜਿਹੜੇ ਵਰ੍ਹੇ ਬਿਤਾਏ ਉਹ ਬਹੁਤ ਮਹੱਤਵ-ਪੂਰਨ ਹਨ। ਇੱਥੇ ਹੀ ਉਸਨੇ ਆਪਣੇ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਇਮਤਿਹਾਨ ਦੀ ਤਿਆਰੀ ਕੀਤੀ ਸੀ ਅਤੇ ਕਾਰਲ ਮਾਰਕਸ ਦੀਆਂ ਲਿਖਤਾਂ ਪੜ੍ਹਨੀਆਂ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤੀਆਂ ਸਨ।

ਮਹਾਨ ਜਰਮਨ ਆਲਮ ਅਤੇ ਇਨਕਲਾਬੀ ਕਾਰਲ ਮਾਰਕਸ ਨੇ ਇੱਕ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਪੁਸਤਕ “ਪ੍ਰਿੰਸੀਪਲਿਜ਼” ਲਿਖੀ ਸੀ। ਆਪਣੇ ਨੇੜਵੇਂ ਸਾਥੀ ਫਰੈਡਰਿਕ ਏਂਗਲਜ਼ ਨਾਲ ਰਲਕੇ ਉਹਨੇ “ਕਮਿਊਨਿਸਟ ਮੈਨੀਫੈਸਟੋ” ਲਿਖਿਆ ਸੀ। ਮਾਰਕਸ ਨੇ ਸਿੱਧ ਕੀਤਾ ਕਿ ਕਿਵੇਂ ਕਿਰਤੀ ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਸਰਮਾਏਦਾਰਾਂ ਉੱਤੇ ਜੇਤੂ ਹੋਵੇਗੀ, ਸਾਰੀ ਸੱਤਾ ਆਪਣੇ ਹੱਥਾਂ ਵਿੱਚ ਲੈ ਲਵੇਗੀ

ਅਤੇ ਧਰਤੀ 'ਤੇ ਇੱਕ ਨਵੇਂ, ਕਮਿਊਨਿਸਟ ਸਮਾਜ ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ ਕਰੇਗੀ। ਜਦੋਂ ਵਲਾਦੀਮੀਰ ਇਲੀਚ ਨੇ ਇਹ ਪੜ੍ਹਿਆ ਤਾਂ ਉਹ ਚਕਰਾ ਕੇ ਰਹਿ ਗਿਆ। ਮਾਰਕਸ ਦੀ ਸਿੱਖਿਆ ਦਾ ਸੱਚ ਸਪੱਸ਼ਟ ਸੀ। ਸੋ ਉਹਨੇ ਆਪਣਾ ਰਾਹ ਚੁਣ ਲਿਆ ਸੀ। ਉਹ ਇਸ ਤੋਂ ਕਦੇ ਨਹੀਂ ਭਟਕੇਗਾ।

ਮਾਰਕਸ ਦੇ ਪੈਰੋਆਂ ਨੂੰ ਮਾਰਕਸਵਾਦੀ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਸੋ ਵਲਾਦੀਮੀਰ ਇਲੀਚ ਮਾਰਕਸਵਾਦੀ ਬਣ ਗਿਆ। ਉਹ ਸਮਾਰਾ ਵਿਖੇ ਇੱਕ ਗੁਪਤ ਮਾਰਕਸਵਾਦੀ ਹਲਕੇ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋ ਗਿਆ। ਇਹ ਕੁਦਰਤੀ ਗੱਲ ਸੀ ਕਿ ਜੇ ਉਹਦੀਆਂ ਸਰਗਰਮੀਆਂ ਦਾ ਭੇਤ ਖੁੱਲ੍ਹ ਜਾਂਦਾ ਤਾਂ ਉਹਨੇ ਇੱਕਦਮ ਗਿਫ਼ਤਾਰ ਹੋ ਜਾਣਾ ਸੀ।

ਕਾਨੂੰਨ ਦਾ ਇਮਤਿਹਾਨ ਪਾਸ ਕਰਨ ਪਿੱਛੋਂ ਵਲਾਦੀਮੀਰ ਇਲੀਚ ਨੇ ਸਮਾਰਾ ਵਿਖੇ ਫ਼ੌਜਦਾਰੀ ਵਕੀਲ ਦੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਕੰਮ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤਾ। ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਮੁਕੱਦਮਿਆਂ ਵਿੱਚ ਉਹ ਸਥਾਨਕ ਕਿਸਾਨਾਂ ਅਤੇ ਗਰੀਬ ਲੋਕਾਂ ਵੱਲੋਂ ਪੇਸ਼ ਹੋਇਆ।

ਉਹ ਕੰਮ ਕਰਦਾ ਰਿਹਾ, ਅਧਿਐਨ ਕਰਦਾ ਰਿਹਾ ਅਤੇ ਸਮਾਰਾ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਕਿਸੇ ਵੱਡੇ ਸਨਅਤੀ ਸ਼ਹਿਰ, ਚੰਗਾ ਹੋਵੇ ਜੇ ਇਹ ਸੇਂਟ ਪੀਟਰਸਬਰਗ ਜਿਹਾ ਹੋਵੇ, ਜਾਣ ਦੇ ਸੁਪਨੇ ਲੈਂਦਾ ਰਿਹਾ।

ਉਹਦੀ ਮਾਂ ਓਲਿਆ ਦੀ ਮੌਤ ਦਾ ਸਖ਼ਤ ਸੋਗ ਮਨਾ ਰਹੀ ਸੀ ਅਤੇ ਉਹ ਸਮਾਰਾ ਵਿਖੇ ਉਹਦੇ ਕਾਰਨ ਹੀ ਠਹਿਰਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਉੱਥੋਂ ਕਦੋਂ ਦਾ ਚਲਾ ਗਿਆ ਹੁੰਦਾ। ਵਲਾਦੀਮੀਰ ਇਲੀਚ ਆਪਣੇ ਕੋਮਲ, ਪਿਆਰ-ਭਰੇ ਧਿਆਨ ਨਾਲ਼ ਆਪਣੀ ਮਾਂ ਦਾ ਦੁੱਖ ਘੱਟ ਕਰਨ ਦਾ ਯਤਨ ਕਰਦਾ।

1893 ਦੀ ਪੱਤਝੜ ਦੀ ਰੁੱਤੇ ਉਲੀਆਨੋਵ ਪਰਿਵਾਰ ਸਦਾ ਲਈ ਸਮਾਰਾ ਛੱਡ ਗਿਆ। ਮੀਤਿਆ ਦੇ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਵਿੱਚ ਦਾਖ਼ਲਾ ਲੈਣ ਦਾ ਸਮਾਂ ਆ ਗਿਆ ਸੀ। ਸੋ ਮਾਰੀਆ ਅਲੈਕਸਾਂਦਰੋਵਨਾ ਮੀਤਿਆ ਅਤੇ ਮਾਨਿਆਸ਼ਾ ਦੋਹਾਂ ਨੂੰ ਮਾਸਕੋ ਲੈ ਗਈ।

ਉਹਦੀ ਵੱਡੀ ਭੈਣ ਅੱਨਾ ਨੇ ਮਾਰਕ ਯੇਲੀਜ਼ਾਰੋਵ ਨਾਲ਼ ਵਿਆਹ ਕਰ ਲਿਆ ਸੀ, ਜਿਹੜਾ ਸਾਸ਼ਾ ਦੇ ਸੇਂਟ ਪੀਟਰਸਬਰਗ ਵਿੱਚ ਪੜ੍ਹਨ ਸਮੇਂ ਉਹਦਾ ਗੂੜ੍ਹਾ ਮਿੱਤਰ ਬਣ ਗਿਆ ਸੀ। ਮਾਰਕ ਅਤੇ ਅੱਨਾ ਉਹਨੀ ਦਿਨੀਂ ਹੀ ਇੱਕ ਦੂਜੇ ਦੇ ਵਾਕਫ਼ ਬਣੇ ਸਨ। ਸਾਸ਼ਾ ਦੀ ਮੌਤ 'ਤੇ ਉਹਨਾਂ ਸਾਂਝੇ ਦੁੱਖ ਨੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਇਕੱਠਾ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਜਦੋਂ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਵਿਆਹ ਹੋ ਗਿਆ ਤਾਂ ਉਹ ਪਰਿਵਾਰ ਦੇ ਜੀਆਂ ਵਾਂਗ ਉਲੀਆਨੋਵ ਘਰਾਣੇ ਨਾਲ਼ ਰਹਿਣ ਲੱਗ ਪਏ। ਹੁਣ ਉਹ ਮਾਰੀਆ ਅਲੈਕਸਾਂਦਰੋਵਨਾ ਅਤੇ ਉਹਦੇ ਦੋ ਛੋਟੇ ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਨਾਲ਼ ਹੀ ਮਾਸਕੋ ਆ ਗਏ।

ਸੋ ਸ਼ਕਤੀ ਅਤੇ ਇਨਕਲਾਬੀ ਭਾਵਨਾ ਨਾਲ਼ ਭਰਪੂਰ ਵਲਾਦੀਮੀਰ ਇਲੀਚ ਇਕੱਲਾ ਹੀ ਸੇਂਟ ਪੀਟਰਸਬਰਗ ਲਈ ਚੱਲ ਪਿਆ।

ਨੇਵਸਕਾਯਾ ਜ਼ਾਸਤਾਵਾ ਤੋਂ ਪਰ੍ਹੇ

ਸ਼ਾਮ ਪੈ ਗਈ ਸੀ। ਸੇਂਟ ਪੀਟਰਸਬਰਗ ਦੀਆਂ ਸੜਕਾਂ 'ਤੇ ਗੈਸ-ਲੈਂਪਾਂ ਦੀ ਧੁੰਦਲੀ ਜਿਹੀ ਰੌਸ਼ਨੀ ਪੈ ਰਹੀ ਸੀ। ਸੜਕਾਂ 'ਤੇ ਨਜ਼ਰ ਆ ਰਹੇ ਇੱਕਾ ਦੁੱਕਾ ਲੋਕ ਕਾਹਲੀ ਕਾਹਲੀ ਘਰਾਂ ਨੂੰ ਪਰਤ ਰਹੇ ਸਨ।

ਵਲਾਦੀਮੀਰ ਇਲੀਚ ਘੋੜਿਆਂ ਰਾਹੀਂ ਖਿੱਚੀ ਜਾਂਦੀ ਇੱਕ ਟ੍ਰੈਮ ਵਿੱਚ ਜਾ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਪਟੜੀ 'ਤੇ ਚੱਲਦੀ ਹੋਈ ਇਹ ਖੜ ਖੜ ਕਰਦੀ ਜਾਂਦੀ। ਖਿੜਕੀਆਂ ਉੱਤੇ ਕੱਕਰ ਜੰਮਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਉਹਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਵੇਖਣਾ ਅਸੰਭਵ ਸੀ। ਉਹਨੇ ਕਾਫ਼ੀ ਦੂਰ ਜਾਣਾ ਸੀ, ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਸ਼ਹਿਰ ਦੀਆਂ ਬਾਹਰਲੀਆਂ ਬਸਤੀਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ, ਨੇਵਸਕਾਯਾ ਜ਼ਾਸਤਾਵਾ ਵਿੱਚ ਕਿਰਤੀਆਂ ਦੀ ਇੱਕ ਅਧਿਅਨ ਮੰਡਲੀ ਵਿੱਚ ਜਾ ਰਿਹਾ ਸੀ।

ਜਦੋਂ ਉਹ ਘੋੜਾ-ਟ੍ਰੈਮ 'ਤੇ ਚੜ੍ਹਿਆ ਤਾਂ ਇੱਕ ਮਧਰਾ ਜਿਹਾ ਬੰਦਾ, ਜਿਸਨੇ ਕਾਲੀ ਐਨਕ ਲਾਈ ਹੋਈ ਸੀ, ਐਨ ਉਹਦੇ ਪਿੱਛੇ ਚੜ੍ਹ ਆਇਆ। ਵਲਾਦੀਮੀਰ ਇਲੀਚ ਨੇ ਟ੍ਰੈਮ ਦੇ ਸਟਾਪ 'ਤੇ ਹੀ ਉਹਨੂੰ ਵੇਖ ਲਿਆ ਸੀ। ਉਹ ਇੱਕ ਅਖ਼ਬਾਰ ਖੋਲ੍ਹ ਕੇ ਬੈਠ ਗਿਆ ਅਤੇ ਇਉਂ ਜਾਪਦਾ ਸੀ ਜਿਵੇਂ ਉਹ ਪੜ੍ਹ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਪਰ ਵਲਾਦੀਮੀਰ ਇਲੀਚ ਨੇ ਵੇਖ ਲਿਆ ਕਿ ਉਹ ਬੰਦਾ ਉਹਨੂੰ ਤਾੜ ਰਿਹਾ ਹੈ। “ਉਹ ਪੁਲਸੀ ਜਸੂਸ ਹੈ,” ਵਲਾਦੀਮੀਰ ਇਲੀਚ ਸਮਝ ਗਿਆ।

ਵਲਾਦੀਮੀਰ ਇਲੀਚ ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਕੋਲ ਇੱਕ ਸੀਟ 'ਤੇ ਬਹਿ ਗਿਆ। ਉਹਨੇ ਆਪਣਾ ਕਾਲਰ ਉੱਚਾ ਕਰ ਲਿਆ ਅਤੇ ਬਚ ਨਿਕਲਣ ਦਾ ਢੰਗ ਸੋਚਣ ਲੱਗ ਪਿਆ। ਉਹਨੇ ਸੌਣ ਦਾ ਬਹਾਨਾ ਬਣਾਇਆ ਪਰ ਦਰਅਸਲ ਉਹ ਖਿੜਕੀ ਦੇ ਸ਼ੀਸ਼ੇ 'ਤੇ ਫੂਕਾਂ ਮਾਰ ਰਿਹਾ ਸੀ ਤਾਂ ਜੁ ਥੋੜ੍ਹਾ ਜਿਹਾ ਕੱਕਰ ਪੰਘਰ ਜਾਵੇ ਅਤੇ ਉਹ ਬਾਹਰ ਵੇਖ ਸਕੇ ਤਾਂ ਜੁ ਇੱਕ ਖ਼ਾਸ ਸਟਾਪ ਤੋਂ ਅੱਗੇ ਨਾ ਲੰਘ ਜਾਵੇ। ਕਾਣੀ ਅੱਖ ਨਾਲ ਉਹ ਇਸ ਸਟਾਪ ਦੀ ਭਾਲ ਕਰਦਾ ਰਿਹਾ। ਇਹ ਅਗਲਾ ਸਟਾਪ ਸੀ। ਟ੍ਰੈਮ ਰੁਕੀ।

“ਕੋਈ ਉਤਰਨ ਵਾਲਾ?” ਕੰਡਕਟਰ ਨੇ ਪੁੱਛਿਆ।

ਕਿਸੇ ਨੇ ਜਵਾਬ ਨਾ ਦਿੱਤਾ।

ਘੋੜੇ ਫੇਰ ਚੱਲ ਪਏ। ਐਨ ਉਸੇ ਛਿਣ ਵਲਾਦੀਮੀਰ ਇਲੀਚ ਉੱਠਿਆ ਅਤੇ ਹੇਠਾਂ ਛਾਲ ਮਾਰ ਦਿੱਤੀ। ਪੂਰੀ ਤੇਜ਼ੀ ਨਾਲ ਨੱਠਦਾ ਉਹ ਇੱਕ ਵਿਹੜੇ ਵਿੱਚ ਵੜ ਗਿਆ ਜਿਸ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਹੋਰ ਸੜਕ ਵੱਲ ਰਸਤਾ ਸੀ। ਉਹਨੂੰ ਉੱਚੀ ਉੱਚੀ ਘੰਟੀ ਵੱਜਣ ਦੀ ਅਵਾਜ਼ ਸੁਣਾਈ ਦਿੱਤੀ। ਕੰਡਕਟਰ ਡਰਾਈਵਰ ਨੂੰ ਟ੍ਰੈਮ ਰੋਕਣ ਲਈ ਕਹਿ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਜਿੰਨੀ ਦੇਰ ਵਿੱਚ ਘੋੜਾ-ਟ੍ਰੈਮ ਰੁਕੀ ਵਲਾਦੀਮੀਰ ਇਲੀਚ ਵਿਹੜੇ ਤੱਕ ਅੱਪੜ ਗਿਆ ਸੀ। ਉਹ ਤੇਜ਼ੀ ਨਾਲ ਅੰਦਰ ਚਲਾ ਗਿਆ ਅਤੇ ਮੁੜ ਕੇ ਵੇਖਿਆ। ਪੁਲਸੀ ਜਾਸੂਸ ਵੀ ਉੱਤਰ ਪਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਸੜਕ 'ਤੇ ਚੁਤਰਫੀ ਵੇਖ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਪਰ ਸੜਕ ਸੁੰਨਸਾਨ ਪਈ ਸੀ।

ਵਲਾਦੀਮੀਰ ਇਲੀਚ ਨਾਲ਼ ਦੀ ਸੜਕ 'ਤੇ ਅੱਪੜਿਆ ਅਤੇ ਅਧਿਅਨ ਮੰਡਲੀ ਵੱਲ ਆਪਣਾ ਸਫ਼ਰ ਜਾਰੀ ਰੱਖਿਆ। ਮੰਡਲੀ ਦਾ ਇਕੱਠ ਇੱਕ ਮਕੈਨੀਕਲ ਕਾਰਖ਼ਾਨੇ ਦੇ ਫਿਟਰ ਈਵਾਨ ਬਾਬੂਸ਼ਕਿਨ ਦੇ ਘਰ ਹੋ ਰਿਹਾ ਸੀ।

ਸ਼ਹਿਰ ਦੇ ਉਸ ਹਿੱਸੇ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਫੈਕਟਰੀਆਂ ਅਤੇ ਪਲਾਂਟ ਸਨ। ਪਹੁ ਫੁਟਦਿਆਂ ਹੀ ਕਾਰਖ਼ਾਨਿਆਂ ਦੀਆਂ ਸੀਟੀਆਂ ਵਜਦੀਆਂ। ਮਜ਼ਦੂਰ ਹਨ੍ਹੇਰੇ ਵਿੱਚ ਹੀ ਆਪਣੇ ਕੰਮ ਲਈ ਚੱਲ ਪੈਂਦੇ। ਜਦੋਂ ਉਹ ਅੰਤ ਘਰੀਂ ਮੁੜਦੇ ਤਾਂ ਰਾਤ ਦਾ ਹਨ੍ਹੇਰਾ ਹੋ ਚੁੱਕਾ ਹੁੰਦਾ। ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਜੀਵਨ ਕਰੜਾ ਤੇ ਬੇਰੋਣਕ ਸੀ। ਪਰ ਲੋਕ ਅਜਿਹਾ ਜੀਵਨ ਸਦਾ ਲਈ ਨਹੀਂ ਸਨ ਬਿਤਾ ਸਕਦੇ।

ਮਜ਼ਦੂਰ ਪੁਲਸ ਤੋਂ ਲੁਕ ਕੇ ਬਾਬੂਸ਼ਕਿਨ ਦੇ ਘਰ ਆਪਣਾ ਜੀਵਨ ਚੰਗੇਰਾ ਬਣਾਉਣ ਦੇ ਢੰਗ ਵਿਚਾਰਨ ਲਈ ਇਕੱਠੇ ਹੋਏ ਸਨ।

ਉਸ ਸ਼ਾਮ ਉਹ ਇੱਕ ਵਾਰ ਫੇਰ ਇਕੱਠੇ ਹੋਏ ਸਨ। ਉਹ ਇੱਕ ਨਵੇਂ ਵਕਤੇ ਨਿਕੋਲਾਈ ਪੀਤਰੋਵਿਚ ਨੂੰ ਉਡੀਕ ਰਹੇ ਸਨ। ਅਸਲ ਵਿੱਚ ਉਹ ਵਲਾਦੀਮੀਰ ਇਲੀਚ ਸੀ।

ਪਰ ਵਲਾਦੀਮੀਰ ਇਲੀਚ ਮਜ਼ਦੂਰ ਮੰਡਲੀ ਵਿੱਚ ਕਿਉਂ ਆਇਆ ਸੀ ?

ਵਲਾਦੀਮੀਰ ਇਲੀਚ ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਦੀ ਇਸ ਮੰਡਲੀ ਅਤੇ ਹੋਰਨਾਂ ਮੰਡਲੀਆਂ ਵਿੱਚ ਤਕਰੀਰਾਂ ਕਰਦਾ ਸੀ ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਮਾਰਕਸ ਦੇ ਵਿਚਾਰਾਂ ਸਬੰਧੀ ਸਿਖਾਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ। ਉਹ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ ਕਿ ਮਜ਼ਦੂਰ ਅਨੁਭਵ ਕਰ ਲੈਣ ਕਿ ਉਹ ਖੁਦ ਉਹ ਸ਼ਕਤੀ ਹਨ ਜਿਹੜੀ ਸਮਾਜ ਵਿੱਚ ਤਬਦੀਲੀ ਲਿਆ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਜੇ ਮਜ਼ਦੂਰ ਜ਼ਾਰ ਤੇ ਕਾਰਖ਼ਾਨਿਆਂ ਦੇ ਮਾਲਕਾਂ ਵਿਰੁੱਧ ਉੱਠ ਖਲੋਣ ਤਾਂ ਕੋਈ ਤਾਕਤ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਕੁਚਲ ਨਹੀਂ ਸੀ ਸਕਦੀ। ਪਰ ਇਸ ਲਈ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਜੱਥੇਬੰਦ ਹੋਣਾ ਪੈਣਾ ਸੀ। ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਸਾਹਮਣੇ ਇੱਕ ਨਿਸ਼ਾਨਾ ਰੱਖਣਾ ਅਤੇ ਉਸ ਨਿਸ਼ਾਨੇ ਲਈ ਕੰਮ ਕਰਨਾ ਪੈਣਾ ਸੀ। ਨਿਸ਼ਾਨਾ ਇੱਕੋ ਹੋ ਸਕਦਾ ਸੀ, ਸਾਰੀ ਤਾਕਤ ਆਪਣੇ ਹੱਥਾਂ ਵਿੱਚ ਲੈਣਾ ਅਤੇ ਇੱਕ ਅਜਿਹੀ ਰਿਆਸਤ ਕਾਇਮ ਕਰਨਾ ਜਿਸ ਉੱਤੇ ਕਿਰਤੀ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਰਾਜ ਹੋਵੇ।

ਇਹ ਇੱਕ ਅਦਭੁਤ ਰਿਆਸਤ ਹੋਵੇਗੀ, ਸਚਮੁੱਚ ਮੁਨਸਫ਼ੀ ਸਮਾਜ। ਮਾਰਕਸ ਨੇ ਭਵਿੱਖ ਦੇ ਇਸ ਸਮਾਜ ਨੂੰ ਕਮਿਊਨਿਸਟ ਸਮਾਜ ਦਾ ਨਾਂ ਦਿੱਤਾ ਸੀ।

ਪਹਿਲੀ ਪੁਸਤਕ

ਜਿਨ੍ਹੀਂ ਦਿਨੀਂ ਵਲਾਦੀਮੀਰ ਇਲੀਚ ਈਵਾਨ ਬਾਬੂਸ਼ਕਿਨ ਦੇ ਘਰ ਵਿੱਚ ਲੈਕਚਰ ਦਿਆ ਕਰਦਾ ਸੀ, ਸ਼ਹਿਰ ਦੇ ਵੱਖ ਵੱਖ ਹਿੱਸਿਆਂ ਵਿੱਚ ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਦੀਆਂ ਕਈ ਹੋਰ ਅਧਿਅਨ ਮੰਡਲੀਆਂ ਦੀਆਂ ਵੀ ਇਕੱਤ੍ਰਤਾਵਾਂ ਹੋਇਆ ਕਰਦੀਆਂ ਸਨ। ਸੇਂਟ ਪੀਟਰਸਬਰਗ ਆਉਣ

ਤੋਂ ਪਿੱਛੋਂ ਵਲਾਦੀਮੀਰ ਇਲੀਚ ਨੇ ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਉੱਥੋਂ ਦੇ ਇਨਕਲਾਬੀ ਮਾਰਕਸਵਾਦੀਆਂ ਨਾਲ ਸਬੰਧ ਸਥਾਪਤ ਕੀਤੇ।

“ਸਾਬੀਓ, ਇਹ ਲਾਜ਼ਮੀ ਹੈ ਕਿ ਅਸੀਂ ਮਾਰਕਸ ਦੀ ਸਿੱਖਿਆ ਜਨਤਾ ਤੱਕ ਲਿਜਾਈਏ,” ਵਲਾਦੀਮੀਰ ਇਲੀਚ ਨੇ ਕਿਹਾ। “ਸਾਨੂੰ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਨੂੰ ਇੱਕਮੁੱਠ ਕਰੀਏ ਅਤੇ ਇਨਕਲਾਬ ਦੀ ਤਿਆਰੀ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰੀਏ।”

ਇਉਂ ਇੱਕ ਇਨਕਲਾਬੀ ਜੱਥੇਬੰਦੀ ਸਥਾਪਤ ਕੀਤੀ ਗਈ। ਇਹਦਾ ਨਾਂ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ “ਕਿਰਤੀ ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਦੀ ਮੁਕਤੀ ਲਈ ਘੋਲ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਲੀਗ”। ਇਹਦੀ ਕੇਂਦਰੀ ਟੋਲੀ ਸੇਂਟ ਪੀਟਰਸਬਰਗ ਵਿੱਚ ਸਥਿਤ ਸੀ। ਛੇਤੀ ਹੀ ਹੋਰਨਾਂ ਸ਼ਹਿਰਾਂ ਵਿੱਚ ਵੀ ਅਜਿਹੀਆਂ ਹੀ ਟੋਲੀਆਂ ਸਥਾਪਤ ਹੋ ਗਈਆਂ।

ਵਲਾਦੀਮੀਰ ਇਲੀਚ ਨੇ ਕੇਵਲ ਅਧਿਅਨ ਮੰਡਲੀਆਂ ਦੇ ਕੰਮ ਦੀ ਹੀ ਅਗਵਾਈ ਨਾ ਕੀਤੀ। ਉਹ ਲਿਖਣ 'ਤੇ ਵੀ ਚੋਖਾ ਸਮਾਂ ਲਾਉਂਦਾ ਅਤੇ ਅਕਸਰ ਰਾਤ ਨੂੰ ਦੇਰ ਤੱਕ ਕੰਮ ਕਰਦਾ ਰਹਿੰਦਾ। ਉਹ ਜਿਹੜੀ ਪੁਸਤਕ ਲਿਖ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਉਸਨੇ ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਨੂੰ ਸਿਖਾਇਆ ਕਿ ਸਰਮਾਏਦਾਰਾਂ ਦੀ ਤਾਕਤ ਵਿਰੁੱਧ ਕਿਵੇਂ ਘੋਲ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਘੋਲ ਨੂੰ ਸਭ ਤੋਂ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਿਵੇਂ ਜੱਥੇਬੰਦ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ। ਪਿੱਛੋਂ ਜਾ ਕੇ ਉਹਦੇ ਨੇੜਵੇਂ ਸਾਥੀਆਂ, ਉਹਦੇ ਸਾਥੀ ਮਾਰਕਸਵਾਦੀਆਂ ਨੇ ਇਹ ਪੁਸਤਕ ਗੁਪਤ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਛਾਪੀ ਅਤੇ ਇਹਨੂੰ ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਦੀ ਹਰ ਅਧਿਅਨ ਮੰਡਲੀ ਵਿੱਚ ਵੰਡਿਆ।

ਰਾਤ ਬਹੁਤ ਬੀਤ ਗਈ ਸੀ। ਸਾਹਮਣੇ ਮਕਾਨ ਵਿੱਚ ਬੱਤੀਆਂ ਬੁਝ ਚੁੱਕੀਆਂ ਸਨ। ਵਲਾਦੀਮੀਰ ਇਲੀਚ ਦੇ ਕਮਰੇ ਦੀ ਖਿੜਕੀ ਵਿੱਚ ਲਟਕਦੇ ਆਰਕੰਡੀ ਦੇ ਚਿੱਟੇ ਪਰਦੇ ਤੋਂ ਪਾਰ ਹਨ੍ਹੇਰਾ ਹੀ ਹਨ੍ਹੇਰਾ ਸੀ।

ਉਹਨੇ ਕਲਮ ਰੱਖੀ ਅਤੇ ਉੱਠ ਖੜਾ ਹੋਇਆ। ਤਿੰਨ ਕਦਮਾਂ ਵਿੱਚ ਉਹ ਨਿੱਕੇ ਜਿਹੇ ਕਮਰੇ ਦੀ ਪਰਲੀ ਨੁਕਰੇ ਪਹੁੰਚ ਗਿਆ। ਕਮਰੇ ਅੰਦਰ ਤੁਰਨਾ ਉਹਦੀ ਆਦਤ ਸੀ। “ਇੱਕੋ ਇੱਕ ਰਾਹ ਹੈ। ਰੂਸੀ ਮਜ਼ਦੂਰ ਜੇਤੂ ਕਮਿਊਨਿਸਟ ਇਨਕਲਾਬ ਲਈ ਰਾਜਸੀ ਘੋਲ ਦਾ ਇਹ ਸਿੱਧਾ ਰਾਹ ਅਪਣਾਏਗਾ।” ਵਲਾਦੀਮੀਰ ਇਲੀਚ ਨੇ ਉਸਨੂੰ ਵਿਚਾਰਿਆ ਜੋ ਉਹਨੇ ਹੁਣੇ ਹੁਣੇ ਲਿਖਿਆ ਸੀ। ਉਹਦੀ ਪੁਸਤਕ ਰੂਸੀ ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਨੂੰ ਕਮਿਊਨਿਸਟ ਇਨਕਲਾਬ ਵੱਲ ਵਧਣ ਦਾ ਸੱਦਾ ਦੇਂਦੀ ਸੀ। ਇਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਕਦੇ ਕਿਸੇ ਨੇ ਰੂਸੀ ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਨਾਲ ਏਨੀ ਦਲੇਰੀ ਨਾਲ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕੀਤੀ।

ਉਸ ਸਮੇਂ ਵਲਾਦੀਮੀਰ ਇਲੀਚ ਦੀ ਉਮਰ ਕੇਵਲ 24 ਵਰ੍ਹੇ ਸੀ। ਅਜੇ ਉਹ ਬਹੁਤ ਛੋਟੀ ਉਮਰ ਦਾ ਸੀ ਪਰ ਉਹਦਾ ਗਿਆਨ ਹੁਣੇ ਹੀ ਮਹਾਨ ਸੀ ਅਤੇ ਉਹਨੂੰ ਦ੍ਰਿੜ ਨਿਸ਼ਚਾ ਸੀ ਕਿ ਰੂਸੀ ਮਜ਼ਦੂਰ ਆਪਣੇ ਘੋਲ ਵਿੱਚ ਜੇਤੂ ਹੋਣਗੇ।

ਚਾਰ ਇਸ਼ਤਿਹਾਰ

ਪੁਲਸੀਏ ਫ਼ਸਾਦੀਆਂ ਦੇ ਘਰਾਂ ਦੀ ਤਲਾਸ਼ੀਆਂ ਲੈ ਰਹੇ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਗ੍ਰਿਫ਼ਤਾਰ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ। ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਨੂੰ ਹੱਥਕੜੀਆਂ ਲਾ ਕੇ ਥਾਣੇ ਲਿਜਾਇਆ ਗਿਆ।

“ਮਾਲਿਕ ਦਾ ਸਟੋਰ ਤੋੜਿਆ ਸੀ ? ਤੋੜਿਆ ਸੀ। ਚੱਲ ਜੇਲ੍ਹ ਵਿੱਚ।”

“ਮੈਨੇਜਰ ਦੀ ਡਿਊਟੀ ਨੂੰ ਅੱਗ ਲਗਾਈ ਸੀ ? ਤਾਂ ਚੱਲ ਜੇਲ੍ਹ ਵਿੱਚ।”

“ਉਹ ਜ਼ਰੂਰ ਮੈਨੂੰ ਫੜਨ ਵੀ ਆਉਣਗੇ,” ਬਾਬੂਸ਼ਕਿਨ ਨੇ ਸੋਚਿਆ।

ਕਾਫ਼ੀ ਦੇਰ ਰਾਤ ਗਏ ਕਿਸੇ ਉਹਦਾ ਬੁਹਾ ਖੜਕਾਇਆ। ਇਹ ਵਲਾਦੀਮੀਰ ਇਲੀਚ ਸੀ। ਉਹ ਬਰਫ਼ ਨਾਲ ਢੱਕਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਇੱਥੋਂ ਤੱਕ ਕਿ ਉਹਦੇ ਭਰਵੱਟਿਆਂ ਵਿੱਚ ਵੀ ਕਕਰੋਟੇ ਸਨ। ਉਹਨੇ ਆਪਣਾ ਓਵਰਕੋਟ ਲਾਹਿਆ ਅਤੇ ਕਮਰੇ ਵਿੱਚ ਚੱਕਰ ਕੱਟਣ ਲੱਗ ਪਿਆ। ਉਹ ਆਪਣੇ ਹੱਥ ਗਰਮਾਉਣ ਲਈ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਰਗੜ ਰਿਹਾ ਸੀ।

“ਹਾਂ, ਇਹ ਸਭ ਕੁੱਝ ਕਿਵੇਂ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਇਆ,” ਉਹਨੇ ਪੁੱਛਿਆ। “ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਦਾ ਵਤੀਰਾ ਕਿਹੋ ਜਿਹਾ ਸੀ ? ਬਾਬੂਸ਼ਕਿਨ ਆਪਣਾ ਸਾਰਾ ਦਿਲ ਵਲਾਦੀਮੀਰ ਇਲੀਚ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਖੋਲ੍ਹ ਕੇ ਰੱਖ ਦੇਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ।

ਬਾਬੂਸ਼ਕਿਨ ਨੇ ਉਹਨੂੰ ਪਿਛਲੇ ਦਿਨ ਦੇ ਫ਼ਸਾਦ ਸਬੰਧੀ ਦੱਸਿਆ। ਕਾਰਖ਼ਾਨੇ ਦੇ ਸਟੋਰ ਨੂੰ ਤਬਾਹ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਕੁੱਝ ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਨੇ ਮੈਨੇਜਰ ਦੇ ਘਰ ਦੀ ਡਿਊਟੀ ਨੂੰ ਅੱਗ ਲਾ ਦਿੱਤੀ ਸੀ। ਹੁਣ ਪੁਲਸ ਦਰਜਨਾਂ ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਨੂੰ ਗ੍ਰਿਫ਼ਤਾਰ ਕਰ ਰਹੀ ਸੀ।

“ਚੇਤੰਨ ਮਜ਼ਦੂਰ ਕਦੇ ਘਸੁੰਨਾਂ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਲੜੇਗਾ,” ਵਲਾਦੀਮੀਰ ਇਲੀਚ ਨੇ ਕਿਹਾ। “ਅਸੀਂ ਇਸ ਸਬੰਧੀ ਇੱਕ ਇਸ਼ਤਿਹਾਰ ਤਿਆਰ ਕਰਾਂਗੇ।”

ਉਹ ਮੇਜ਼ 'ਤੇ ਬਹਿ ਕੇ ਘੋਰ ਮਸੋਰੇ ਕਰਦੇ ਇਸ਼ਤਿਹਾਰ ਦੇ ਖਰੜੇ ਬਾਰੇ ਵਿਚਾਰ ਕਰਨ ਲੱਗ ਪਏ। ਇਹ ਇਸ਼ਤਿਹਾਰ ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਨੂੰ ਦੱਸੇਗਾ ਕਿ ਘੋਲ ਦਾ ਸਮਾਂ ਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਜੇ ਉਹ ਆਪ ਯਤਨ ਨਾ ਕਰਨ ਤਾਂ ਕੋਈ ਵੀ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਗੁਲਾਮੀ ਤੋਂ ਮੁਕਤੀ ਨਹੀਂ ਦਿਵਾ ਸਕਦਾ। ਪਰ ਲੋੜ ਇਸ ਗੱਲ ਦੀ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਜੱਥੇਬੰਦ ਹੋਣ ਨਾ ਕਿ ਨਿਹੱਥੇ ਹੀ ਲੜਨ।

ਬਹੁਤ ਦੇਰ ਹੋ ਗਈ ਸੀ। ਬਾਬੂਸ਼ਕਿਨ ਵਲਾਦੀਮੀਰ ਇਲੀਚ ਵੱਲ ਵੇਖ ਰਿਹਾ ਸੀ ਜਿਸਦੀ ਕਲਮ ਕਾਗਜ਼ ਉੱਤੇ ਸਰਪਟ ਦੌੜਦੀ ਜਾ ਰਹੀ ਸੀ। ਉਹਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਅੱਧ-ਖੁੱਲ੍ਹੀਆਂ ਸਨ। ਉਹ ਇੱਕ ਝਟਕੇ ਨਾਲ ਸਿੱਧਾ ਬੈਠ ਗਿਆ।

“ਤੂੰ ਬਹੁਤ ਥੱਕ ਗਿਆ ਹੋਵੇਂਗਾ,” ਵਲਾਦੀਮੀਰ ਇਲੀਚ ਨੇ ਕਿਹਾ। “ਜਾ ਕੇ ਸੌਂ ਜਾ, ਪਹੁ ਫੁਟਦਿਆਂ ਹੀ ਤੂੰ ਕੰਮ ਕਰਨ ਜਾਣੈ।”

ਅਖੀਰ ਬਾਬੂਸ਼ਕਿਨ ਜਾ ਕੇ ਲੇਟ ਗਿਆ। ਵਲਾਦੀਮੀਰ ਇਲੀਚ ਨੇ ਮੋਟੇ ਮੋਟੇ ਵੱਡੇ ਅੱਖਰਾਂ ਵਿੱਚ ਇਸ਼ਤਿਹਾਰ ਦਾ ਮਜ਼ਮੂਨ ਨਕਲ ਕਰਨਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਤਾਂ ਜੁ ਸਭ ਇਹਨੂੰ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪੜ੍ਹ ਸਕਣ। ਫੇਰ ਉਹਨੇ ਇਹਦੀ ਦੂਜੀ ਨਕਲ ਬਣਾਈ, ਫੇਰ ਤੀਜੀ ਅਤੇ

ਫੇਰ ਚੌਥੀ। ਅਚਣਚੇਤ ਕਾਰਖਾਨੇ ਦੀ ਸੀਟੀ ਵੱਜੀ। ਕੰਨ-ਪਾੜਵੀਂ ਆਵਾਜ਼ ਨੇ ਖਿੜਕੀਆਂ ਦੇ ਯਖ ਹੋਏ ਸ਼ੀਸ਼ੇ ਹਿਲਾ ਦਿੱਤੇ।

“ਜਾਗਣ ਦਾ ਸਮਾਂ ਹੋ ਗਿਆ,” ਵਲਾਦੀਮੀਰ ਇਲੀਚ ਨੇ ਕਿਹਾ।

ਬਾਬੂਸ਼ਕਿਨ ਨੇ ਅੱਖਾਂ ਖੋਲੀਆਂ। ਕੀ ਸੱਚੀ ਮੁੱਚੀ ਮੇਜ਼ 'ਤੇ ਬੈਠਾ ਵਲਾਦੀਮੀਰ ਇਲੀਚ ਕੰਮ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ? ਉਹਨੇ ਵੱਡੇ ਅੱਖਰਾਂ ਨਾਲ ਭਰੇ ਚਾਰ ਕਾਗਜ਼ਾਂ ਨੂੰ ਵੇਖਿਆ ਅਤੇ ਇੱਕ ਦਮ ਖੜਾ ਹੋ ਗਿਆ।

“ਇਹ ਹੱਥੋਂ ਹੱਥ ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਵਿੱਚ ਫਿਰਨੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ,” ਵਲਾਦੀਮੀਰ ਇਲੀਚ ਨੇ ਕਿਹਾ। “ਮਾੜੀ ਗੱਲ ਤਾਂ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਮੇਰੇ ਕੋਲ ਹੋਰ ਨਕਲਾਂ ਕਰਨ ਲਈ ਸਮਾਂ ਨਹੀਂ ਸੀ।”

ਉਹ ਇਕੱਠੇ ਬਾਹਰ ਸੜਕ 'ਤੇ ਆਏ। ਠੰਢੇ ਤਾਰੇ ਅਜੇ ਵੀ ਚਮਕ ਰਹੇ ਸਨ। ਚਿਮਨੀਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਚਿੱਟੇ ਪੂੰਝੇ ਦੀਆਂ ਲਪਟਾਂ ਨਿੱਕਲ ਰਹੀਆਂ ਸਨ। ਸੜਕਾਂ 'ਤੇ ਕਿਰਤੀ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਕਾਲੀ ਭੀੜ ਚੱਲਦੀ ਜਾ ਰਹੀ ਸੀ। ਉਹ ਦੋਵੇਂ ਭੀੜ ਵਿੱਚ ਰਲ ਮਿਲ ਗਏ।

ਬਾਬੂਸ਼ਕਿਨ ਜੇਬ ਵਿੱਚ ਪਏ ਇਸ਼ਤਿਹਾਰਾਂ ਨੂੰ ਟਟੋਲ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਉਹ ਛੇਤੀ ਹੀ ਇਸ਼ਤਿਹਾਰ ਆਪਣੇ ਮਿੱਤਰਾਂ ਨੂੰ ਦੇ ਦੇਵੇਗਾ ਅਤੇ ਉਹ ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹਕੇ ਹੋਰਨਾਂ ਨੂੰ ਦੇ ਦੇਣਗੇ।

“ਇਹ ਸਾਡਾ ਪਹਿਲਾ ਲੜਾਕੂ ਇਸ਼ਤਿਹਾਰ ਹੈ। ਕਿਸਮਤ ਤੇਰਾ ਸਾਥ ਦੇਵੇ ਬਾਬੂਸ਼ਕਿਨ!” ਵਲਾਦੀਮੀਰ ਇਲੀਚ ਨੇ ਕਿਹਾ।

ਨਾਦੇਜ਼ਦਾ ਕਨਸਤਨਤੀਨੋਵਨਾ

“ਮਿਨੋਗਾ” ਇਹ ਪਤਲੀ ਜਿਹੀ, ਲੰਮੀ ਮਛਲੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕਿਉਂ ਇਹ ਨਾਂ ਸੁਹਣੀ, ਆਕਰਸ਼ਕ ਕੁੜੀ ਨਾਦੇਜ਼ਦਾ ਕਨਸਤਨਤੀਨੋਵਨਾ ਕਰੂਪਸਕਾਯਾ ਨੂੰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਪਰ “ਘੋਲ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਲੀਗ” ਦੇ ਸਾਰਿਆਂ ਮੈਂਬਰਾਂ ਨੂੰ ਭਿੰਨ ਭਿੰਨ ਤੇ ਅਜੀਬ ਨਾਂ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਹੁੰਦੇ ਸਨ। ਉਦਾਹਰਣ ਵਜੋਂ ਗਲੇਬ ਕਰਜੀਜ਼ਾਨੋਵਸਕੀ ਨੂੰ “ਸੂਸਲਿਕ” (ਬਿਜੂ) ਕਹਿੰਦੇ ਸਨ। ਉਹ ਭਲਾ ਸੂਸਲਿਕ ਕਿਵੇਂ ਹੋ ਗਿਆ? ਕਿਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵੀ ਨਹੀਂ। ਜਿੱਥੋਂ ਤੱਕ ਵਲਾਦੀਮੀਰ ਇਲੀਚ ਦਾ ਸਵਾਲ ਹੈ, ਉਹਨੂੰ “ਸਤਾਰੀਕ” (ਬਜ਼ਰਗ) ਕਹਿੰਦੇ ਸਨ। ਸਿਆਣਪ ਤੇ ਪੜ੍ਹਾਈ ਕਾਰਨ ਉਹਨੂੰ ਇਸ ਨਾਂ ਨਾਲ ਬੁਲਾਉਂਦੇ ਸਨ।

ਨਵੰਬਰ ਦੇ ਇੱਕ ਦਿਨ ਜਦੋਂ ਅਲੈਕਸਾਂਦਰਿਸਕੀ ਬਾਗ ਦੇ ਬਰਫ-ਕੱਜੇ ਰੁੱਖ ਕਿਸੇ ਪਰੀ-ਕਹਾਣੀ ਵਿਚਲੇ ਰੁੱਖਾਂ ਜਿਹੇ ਜਾਪਦੇ ਸਨ, ਨਾਦੇਜ਼ਦਾ ਕਨਸਤਨਤੀਨੋਵਨਾ ਕਰੂਪਸਕਾਯਾ ਸੜਕ ਦੇ ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਪਬਲਿਕ ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀ 'ਤੇ ਘੜੀ ਮੁੜੀ ਨਿਗਾਹ ਮਾਰਦੀ ਇੱਧਰ ਉੱਧਰ ਜਾ ਰਹੀ ਸੀ। ਉਹ ਇੱਕ ਸੁਹਣੀ ਮੁਟਿਆਰ ਸੀ ਜਿਸਨੇ ਚਰੂ ਦੇ ਅਸਤਰ

ਵਾਲਾ ਇੱਕ ਛੋਟਾ ਕੋਟ ਪਾਇਆ ਹੋਇਆ ਸੀ ਅਤੇ ਜਿਸਦੇ ਸਿਰ 'ਤੇ ਚਰੂ ਦੀ ਇੱਕ ਗੋਲ ਟੋਪੀ ਬੜੀ ਛਬ ਨਾਲ ਟਿਕੀ ਹੋਈ ਸੀ। ਬੇਉਂਗਲ ਦਸਤਾਨੇ ਦੇ ਅੰਦਰ ਆਪਣੇ ਹੱਥ ਵਿੱਚ ਉਹਨੇ ਇੱਕ ਲਪੇਟੀ ਹੋਈ ਕਾਪੀ ਫੜੀ ਹੋਈ ਸੀ। ਕਾਪੀ ਕਿਰਤੀ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰਸਥਿਤੀ ਸਬੰਧੀ ਤੱਥਾਂ ਅਤੇ ਅੰਕੜਿਆਂ ਨਾਲ ਭਰੀ ਹੋਈ ਸੀ।

ਇਹਦੇ ਵਿੱਚ ਇਸ਼ਤਿਹਾਰ ਤਿਆਰ ਕਰਨ ਲਈ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀ ਲਾਹੇਵੰਦੀ ਵਾਕਫ਼ੀ ਸੀ।

ਵਲਾਦੀਮੀਰ ਇਲੀਚ ਅਤੇ ਈਵਾਨ ਬਾਬੂਸ਼ਕਿਨ ਨੇ ਜਿਸ ਰਾਤ ਪਹਿਲਾ ਇਸ਼ਤਿਹਾਰ ਤਿਆਰ ਕੀਤਾ ਸੀ ਉਸ ਤੋਂ ਪਿੱਛੋਂ ਇੱਕ ਵਰ੍ਹਾ ਲੰਘ ਗਿਆ ਸੀ। ਹੁਣ ਘੋਲ ਦੀ ਲੀਗ ਦੀ ਸੇਂਟ ਪੀਟਰਸਬਰਗ ਵਾਲੀ ਟੋਲੀ ਸੈਂਕੜੇ ਇਸ਼ਤਿਹਾਰ ਛਾਪ ਰਹੀ ਸੀ ਜਿਹੜੇ ਗੁਪਤ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਹੈਕਟੋਗ੍ਰਾਫ਼ ਮਸ਼ੀਨਾਂ 'ਤੇ ਛਾਪੇ ਜਾਂਦੇ ਅਤੇ ਸਾਰੇ ਸ਼ਹਿਰ ਵਿੱਚ ਵੰਡੇ ਜਾਂਦੇ।

ਅੰਤ ਵਲਾਦੀਮੀਰ ਇਲੀਚ ਆ ਗਿਆ! ਉਹ ਪਬਲਿਕ ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀ ਦੇ ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਵਿੱਚ ਖੜ੍ਹਾ ਸੀ। ਨਾਦੇਜ਼ਦਾ ਕਨਸਤਨਤੀਨੋਵਨਾ ਨੂੰ ਪਛਾਣ ਕੇ ਉਹ ਤਿੱਖੇ ਪੈਰੀਂ ਨੇਵਸਕੀ ਪ੍ਰਾਸਪੈਕਟ ਵੱਲ ਚੱਲ ਪਿਆ। ਉੱਥੇ ਉਹ ਇੱਕ ਦੂਜੇ ਨੂੰ ਮਿਲੇ ਅਤੇ ਦਰਿਆ ਨੇਵਾ ਵੱਲ ਤੁਰ ਪਏ। ਵਲਾਦੀਮੀਰ ਇਲੀਚ ਨੇ ਉਹਦੀ ਬਾਂਹ ਵਿੱਚ ਬਾਂਹ ਪਾ ਲਈ।

“ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀ ਵਿੱਚ ਦਿਨ ਚੰਗਾ ਲੰਘਿਆ?” ਉਹਨੇ ਕਾਪੀ ਆਪਣੇ ਬੇਉਂਗਲ ਦਸਤਾਨੇ ਵਿੱਚੋਂ ਉਹਦੇ ਕੋਟ ਦੀ ਬਾਂਹ ਵਿੱਚ ਪਾਉਂਦੇ ਹੋਏ ਕਿਹਾ।

“ਬਹੁਤ ਸ਼ਾਨਦਾਰ!” ਵਲਾਦੀਮੀਰ ਇਲੀਚ ਨੇ ਜਵਾਬ ਦਿੱਤਾ। ਨਾਲ਼ ਹੀ ਨਾਲ਼ ਉਹ ਕਾਪੀ ਨੂੰ ਕੋਟ ਦੀ ਬਾਂਹ ਵਿੱਚ ਹੋਰ ਉੱਪਰ ਧੱਕ ਰਿਹਾ ਸੀ।

“ਇਹਦੇ ਵਿਚਲੀ ਵਾਕਫ਼ੀ ਦੀ ਪੜਤਾਲ ਕਰ ਲਈ ਗਈ ਹੈ?”

“ਹਾਂ।”

“ਧੰਨਵਾਦ।”

ਨਾਦੇਜ਼ਦਾ ਕਨਸਤਨਤੀਨੋਵਨਾ ਦੀਆਂ ਨਜ਼ਰਾਂ ਉਹਦੇ ਮੂੰਹ 'ਤੇ ਪਈਆਂ। ਠੰਢ ਕਾਰਨ ਉਹਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਲਾਲ ਹੋ ਰਹੀਆਂ ਸਨ, ਉਹਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਚਮਕ ਰਹੀਆਂ ਸਨ। ਵਲਾਦੀਮੀਰ ਇਲੀਚ ਨੂੰ ਉਹਦਾ ਸਾਥ ਪਸੰਦ ਸੀ। ਉਹ ਸਿੱਧੀ ਸਾਦੀ ਅਤੇ ਗੰਭੀਰ ਸੀ। ਵਲਾਦੀਮੀਰ ਇਲੀਚ ਦੇ ਸੇਂਟ ਪੀਟਰਸਬਰਗ ਆਉਣ ਤੋਂ ਛੇਤੀ ਹੀ ਪਿੱਛੋਂ ਉਹ ਇੱਕ ਦੂਜੇ ਦੇ ਵਾਕਫ਼ ਬਣੇ ਸਨ। ਕੀ ਸਚਮੁੱਚ ਏਨਾ ਥੋੜ੍ਹਾ ਸਮਾਂ ਹੋਇਆ ਸੀ? ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕਿਉਂ ਵਲਾਦੀਮੀਰ ਇਲੀਚ ਨੂੰ ਜਾਪਦਾ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਉਹਨੂੰ ਸਦਾ ਤੋਂ ਹੀ ਜਾਣਦਾ ਸੀ। ਵਲਾਦੀਮੀਰ ਇਲੀਚ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਵਿਚਾਰ ਅਤੇ ਯੋਜਨਾਵਾਂ ਉਹਦੇ ਨਾਲ਼ ਸਾਂਝੀਆਂ ਕਰਨਾ ਪਸੰਦ ਸੀ। ਨਾਲ਼ੇ ਉਹ ਸਚਮੁੱਚ ਉਹਦੇ ਕੰਮ ਵਿੱਚ ਉਹਦੀ ਬਹੁਤ ਸਹਾਇਤਾ ਕਰਦੀ। ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਵਿਚਾਰ ਅਤੇ ਆਸ਼ੇ ਸਾਂਝੇ ਸਨ। ਉਹ ਦੋਵੇਂ ਇੱਕੋ ਉਦੇਸ਼ ਲਈ ਕੰਮ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ।

ਨਾਦੇਜ਼ਦਾ ਕਨਸਤਨਤੀਨੋਵਨਾ ਨੇ ਅਚਾਨਕ ਅਨੁਭਵ ਕੀਤਾ ਕਿ ਉਹ ਖ਼ਬਰਦਾਰ ਕਰਨ ਲਈ ਉਹਦੀ ਬਾਂਹ ਦਬਾਅ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਇੱਕ ਬੰਦਾ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਪਿੱਛੇ ਆ ਰਿਹਾ

ਸੀ। ਉਹਨੇ ਆਪਣਾ ਕਾਲਰ ਉੱਪਰ ਚੁੱਕਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ ਅਤੇ ਭੈੜਾ ਜਿਹਾ ਜਾਪਦਾ ਸੀ।

ਵਲਾਦੀਮੀਰ ਇਲੀਚ ਨੇ ਉੱਚੀ ਉੱਚੀ ਬੋਲਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਨਾਦੇਜ਼ਦਾ ਕਨਸਤਨਤੀਨੋਵਨਾ ਨੂੰ ਦੱਸਣ ਲੱਗ ਪਿਆ ਕਿ ਉਹਨੇ ਸੁਣਿਆ ਹੈ ਕਿ ਲਿਗੋਵਕਾ ਵਿਖੇ ਇੱਕ ਦੁਕਾਨ ਹੈ ਜਿਹੜੀ ਚਰੂ ਦੇ ਹੈਟ ਬੜੇ ਮੁਨਾਸਬ ਭਾਅ 'ਤੇ ਵੇਚਦੀ ਹੈ। ਪੁਲਸ ਦਾ ਜਾਸੂਸ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਐਨ ਪਿੱਛੇ ਸੀ।

“ਅਸੀਂ ਵੱਖ ਵੱਖ ਹੋ ਜਾਈਏ,” ਵਲਾਦੀਮੀਰ ਇਲੀਚ ਨੇ ਹੌਲੀ ਜਿਹੀ ਕਿਹਾ।

ਉਹਨਾਂ ਇੱਕ ਦੂਜੇ ਤੋਂ ਵਿਦਿਆ ਲਈ ਅਤੇ ਉਹ ਪਹਿਲੀ ਗਲੀ ਵਿੱਚ ਮੁੜ ਗਿਆ। ਵਲਾਦੀਮੀਰ ਇਲੀਚ ਕੁੱਝ ਛਿਣ ਬਹੁਤ ਤੇਜ਼ ਤੇਜ਼ ਚੱਲਦਾ ਰਿਹਾ ਅਤੇ ਫੇਰ ਅਚਾਨਕ ਇੱਕ ਤੰਗ ਜਿਹੀ ਗਲੀ ਵਿੱਚ ਮੁੜ ਗਿਆ। ਪੁਲਸ ਦੇ ਜਾਸੂਸ ਨੂੰ ਇਸ ਚਾਲ ਦਾ ਖਿਆਲ ਤੱਕ ਨਹੀਂ ਸੀ ਆਇਆ, ਸੋ ਉਹ ਕੁੱਝ ਛਿਣ ਸਿੱਧਾ ਤੁਰਦਾ ਗਿਆ। ਵਲਾਦੀਮੀਰ ਇਲੀਚ ਇੱਕ ਸ਼ਾਨਦਾਰ ਮਹਿਲ ਦੇ ਸਾਮ੍ਹਣੇ ਅੱਪੜ ਗਿਆ। ਉਹ ਸ਼ੀਸ਼ੇ ਵਾਲੇ ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਵਿੱਚ ਦਰਬਾਨ ਦੀ ਖ਼ਾਲੀ ਕੁਰਸੀ ਵੇਖ ਸਕਦਾ ਸੀ। ਉਹ ਨੱਠ ਕੇ ਅੰਦਰ ਗਿਆ, ਦਰਬਾਨ ਦੀ ਕੁਰਸੀ 'ਤੇ ਬਹਿ ਗਿਆ ਅਤੇ ਨੇੜੇ ਪਿਆ ਅਖ਼ਬਾਰ ਚੁੱਕ ਕੇ ਪੜ੍ਹਨ ਲੱਗ ਪਿਆ। ਐਨ ਉਸ ਵੇਲੇ ਪੁਲਸੀ ਜਾਸੂਸ ਉੱਥੇ ਆਇਆ। ਉਹ ਬਹੁਤ ਘਬਰਾਹਟ ਨਾਲ਼ ਗਲੀ ਦੇ ਦੋਵੇਂ ਪਾਸੇ ਵੇਖਣ ਲੱਗ ਪਿਆ। ਉਹਦਾ ਸ਼ਿਕਾਰ ਜਾਣੋਂ ਹਵਾ ਵਿੱਚ ਲੋਪ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ। ਉਹਨੂੰ ਜਾਂਦੇ ਵੇਖ ਕੇ ਵਲਾਦੀਮੀਰ ਇਲੀਚ ਹੱਸ ਪਿਆ। ਪਰ ਉਹਨੂੰ ਵੀ ਕਾਹਲ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਸੀ ਮਤੇ ਦਰਬਾਨ ਮੁੜ ਆਵੇ ਅਤੇ ਉਹਨੂੰ ਉੱਥੇ ਬੈਠਾ ਵੇਖ ਲਵੇ। ਉਸਨੇ ਆਪਣੇ ਕੋਟ ਦੀ ਬਾਂਹ ਵਿੱਚ ਬੜੇ ਆਰਾਮ ਨਾਲ਼ ਪਾਈ ਕਾਪੀ ਨੂੰ ਟਟੋਲਿਆ। ਖ਼ਤਰਾ ਟਲ ਗਿਆ ਸੀ। ਹੁਣ ਉਹਨੇ ਛੇਤੀ ਤੋਂ ਛੇਤੀ ਘਰ ਅਪੜਨਾ ਅਤੇ ਆਪਣਾ ਕੰਮ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰਨਾ ਸੀ।

ਤੁਸੀਂ ਸਾਡੀ ਜ਼ੁਬਾਨ ਬੰਦ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੇ

8 ਦਸੰਬਰ 1895 ਨੂੰ “ਘੋਲ ਲਈ ਲੀਗ” ਦੀ ਇੱਕ ਬੈਠਕ ਵਿੱਚ ਨਾਦੇਜ਼ਦਾ ਕਨਸਤਨਤੀਨੋਵਨਾ ਕਰੁਪਸਕਾਯਾ ਦੇ ਘਰ ਹੋਈ। ਇਹ ਫ਼ੈਸਲਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਲੀਗ ਆਪਣਾ ਗੁਪਤ ਅਖ਼ਬਾਰ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰੇ। ਇਹਦਾ ਨਾਂ “ਰਾਬੋਚੇਯੇ ਦਿਏਲੋ” “ਕਿਰਤੀਆਂ ਦਾ ਕਾਜ਼” ਹੋਣਾ ਸੀ। ਉਹ ਹੁਣ ਪਹਿਲੇ ਅੰਕ ਵਿੱਚ ਛਪਣ ਵਾਲੇ ਲੇਖਾਂ ਉੱਤੇ ਵਿਚਾਰ ਕਰਨ ਲਈ ਜੁੜੇ ਸਨ। ਵਲਾਦੀਮੀਰ ਇਲੀਚ ਨੇ ਇੱਕ ਦਲੇਰ ਤੇ ਲੜਾਕੂ ਸੰਪਾਦਕੀ ਅਤੇ ਮੁੱਖ ਲੇਖ ਲਿਖੇ ਸਨ। ਅਖ਼ਬਾਰ ਸ਼ਹਿਰ ਦੇ ਬਾਹਰਲੇ ਹਿੱਸੇ ਵਿੱਚ, ਫਿਨਲੈਂਡ ਦੀ ਖਾੜੀ ਕੰਢੇ, ਇੱਕ ਖ਼ੁਫ਼ੀਆ ਛਾਪੇਖ਼ਾਨੇ ਵਿੱਚ ਛਪਣਾ ਸੀ।

ਲੇਖ ਅਨਾਤੋਲੀ ਵਾਨੇਯੇਵ ਦੇ ਹਵਾਲੇ ਵਿੱਚ ਕੀਤੇ ਗਏ। ਉਹ 23 ਵਰ੍ਹਿਆਂ ਦਾ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਸੀ ਅਤੇ ਇਨਕਲਾਬ ਦੇ ਕਾਜ਼ ਨਾਲ਼ ਅਥਾਹ ਲਗਨ ਰੱਖਦਾ ਸੀ। ਵਲਾਦੀਮੀਰ

ਇਲੀਚ ਸਦਾ ਉਹਨੂੰ ਸਭ ਤੋਂ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਕੰਮ ਦੇਂਦਾ। ਵਾਨੇਯੇਵ ਨੇ ਲੇਖ ਅਗਲੇ ਦਿਨ ਛਾਪਾਖਾਨੇ ਲਿਜਾਣੇ ਸਨ। ਛੇਤੀ ਹੀ ਮਜ਼ਦੂਰ ਆਪਣਾ ਪਹਿਲਾ ਅਖਬਾਰ ਪੜ੍ਹ ਸਕਣਗੇ।

ਜਦੋਂ ਲੀਗ ਦੇ ਮੈਂਬਰ ਉੱਥੋਂ ਚੱਲੇ ਤਾਂ ਕਾਫ਼ੀ ਦੇਰ ਹੋ ਚੁੱਕੀ ਸੀ।

ਵਲਾਦੀਮੀਰ ਇਲੀਚ ਕੁੱਝ ਦੇਰ ਲਈ ਰੁਕ ਗਿਆ। ਉਹਨੂੰ ਅਤੇ ਨਾਦੇਜ਼ਦਾ ਕਨਸਤਨਤੀਨੋਵਨਾ ਨੂੰ ਗੱਲਾਂ ਕਰਨ ਲਈ ਚੋਖਾ ਸਮਾਂ ਕਦੇ ਨਹੀਂ ਸੀ ਮਿਲਦਾ। ਉਹਨਾਂ ਆਪਣੇ ਸਾਥੀਆਂ ਸਬੰਧੀ ਗੱਲਾਂ ਕੀਤੀਆਂ। ਵਲਾਦੀਮੀਰ ਇਲੀਚ ਬਹੁਤ ਮਿਲਾਪੜਾ ਮਨੁੱਖ ਸੀ। ਉਹ ਸਦਾ ਹਰ ਸਾਥੀ ਸਬੰਧੀ ਕੁੱਝ ਨਾ ਕੁੱਝ ਚੰਗੀ ਗੱਲ ਕਹਿਣ ਲਈ ਲੱਭ ਲੈਂਦਾ। ਉਹਨਾਂ ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਅੰਦਰ ਗਿਆਨ ਦੀ ਤਿੱਖੀ ਤ੍ਰੇਹ ਦੀਆਂ ਵੀ ਗੱਲਾਂ ਕੀਤੀਆਂ। ਮਿਸਾਲ ਵਜੋਂ ਬਾਬੂਸ਼ਕਿਨ ਹੀ ਸੀ, ਇੱਕ ਦਿਲਚਸਪ ਸਿਆਣਾ ਅਤੇ ਗੁਣੀ ਮਨੁੱਖ।

“ਅਲਵਿਦਾ, ਨਾਦੀਆ,” ਅਖੀਰ ਵਲਾਦੀਮੀਰ ਇਲੀਚ ਨੇ ਕਿਹਾ। “ਕੱਲ੍ਹ ਮੈਂ ਫੇਰ ਆਵਾਂਗਾ।”

ਸੜਕਾਂ ਸੁੰਨਸਾਨ ਸਨ। ਕਿਧਰੇ ਕਿਧਰੇ ਸੜਕ 'ਤੇ ਲੱਗੀਆਂ ਬੱਤੀਆਂ ਦੀ ਧੁੰਦਲੀ ਲੋਅ ਸੀ। ਵਲਾਦੀਮੀਰ ਇਲੀਚ ਪਬਲਿਕ ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀ ਤੱਕ ਘੋੜਾ-ਟ੍ਰੈਮ 'ਤੇ ਆਇਆ। ਬਾਗ ਵੀ ਸੁੰਨਸਾਨ ਪਏ ਸਨ। ਲਿੰਡਨ ਦੇ ਰੁੱਖ ਬਰਫ਼ ਦੇ ਭਾਰ ਨਾਲ ਝੁਕੇ ਹੋਏ ਸਨ। ਇੱਕ ਟਹਿਣੀ ਟੁੱਟੀ ਅਤੇ ਉਹਨੇ ਪੀਸੀ ਬਰਫ਼ ਦੀ ਇੱਕ ਵਾਛੜ ਹੇਠਾਂ ਸੁੱਟੀ। ਵਲਾਦੀਮੀਰ ਇਲੀਚ ਬੜੇ ਚੰਗੇ ਰੌ ਵਿੱਚ ਸੀ।

ਉਹ ਆਪਣੇ ਉਸ ਕਮਰੇ ਵਿੱਚ ਪਰਤਿਆ ਜਿਹੜਾ ਉਹਨੇ ਥੋੜ੍ਹਾ ਸਮਾਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਫ਼ਰਨੀਚਰ ਸਮੇਤ ਕਿਰਾਏ 'ਤੇ ਲਿਆ ਸੀ। ਉਹਨੂੰ ਆਪਣੀ ਰਿਹਾਇਸ਼ ਲਗਾਤਾਰ ਬਦਲਦੇ ਰਹਿਣਾ ਪੈਂਦਾ ਸੀ ਕਿਉਂਕਿ ਪੁਲਸੀ ਜਾਸੂਸ ਸਦਾ ਉਹਦੇ ਪਿੱਛੇ ਲੱਗੇ ਰਹਿੰਦੇ।

ਵਲਾਦੀਮੀਰ ਇਲੀਚ ਪੱਬਾਂ ਭਾਰ ਚੱਲਦਾ ਅੰਦਰ ਗਿਆ ਤਾਂ ਜੁ ਉਹਦਾ ਮਾਲਕ ਮਕਾਨ ਜਾਗ ਨਾ ਪਵੇ। ਸੌਣ ਨੂੰ ਉਹਦਾ ਜੀਅ ਨਾ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਉਹਨੇ ਆਪਣੀ ਨਵੀਂ ਪੁਸਤਕ ਲਈ ਕੁੱਝ ਖੋਜ ਕਰਨ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ। ਉਹ ਇੱਕ ਦਮ ਉਹਨਾਂ ਲੇਖਾਂ ਵਿੱਚ ਗੁਆਚ ਗਿਆ ਜਿਹੜੇ ਉਹ ਪੜ੍ਹ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਜਦੋਂ ਉਹਨੇ ਘੜੀ 'ਤੇ ਨਿਗਾਹ ਮਾਰੀ ਤਾਂ ਰਾਤ ਦੇ ਦੋ ਵੱਜ ਚੁੱਕੇ ਸਨ।

“ਸੌਣ ਦਾ ਸਮਾਂ ਹੋ ਗਿਐ,” ਉਹਨੇ ਕਿਹਾ, ਪਰ ਉਹ ਪੜ੍ਹਦਾ ਰਿਹਾ।

ਠੀਕ ਦੋ ਵਜੇ ਘੰਟੀ ਵੱਜੀ। ਵਲਾਦੀਮੀਰ ਇਲੀਚ ਸੋਚਣ ਲੱਗਾ ਇਸ ਕੁਵੇਲੇ ਕੌਣ ਆ ਗਿਆ ਹੈ।

ਪਹਿਲਾਂ ਪਹਿਰੇਦਾਰ ਅੰਦਰ ਆਇਆ। ਉਸਦੇ ਮਗਰ ਦੋ ਬੰਦੇ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਸਾਧਾਰਨ ਕੱਪੜੇ ਪਾਏ ਹੋਏ ਸਨ, ਕਮਰੇ ਵਿੱਚ ਦਾਖ਼ਲ ਹੋਏ। ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਪਿੱਛੇ ਇੱਕ ਪੁਲਸੀਆ ਸੀ। “ਅਸੀਂ ਤੈਨੂੰ ਗਿ੍ਫ਼ਤਾਰ ਕਰਨ ਦਾ ਵਾਰੰਟ ਲੈ ਕੇ ਆਏ ਹਾਂ,” ਉਹਨੇ ਕਿਹਾ।

ਸਾਧਾਰਨ ਕੱਪੜਿਆਂ ਵਾਲੇ ਬੰਦਿਆਂ ਨੇ ਕਮਰੇ ਦੀ ਤਲਾਸ਼ੀ ਲੈਣੀ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤੀ। ਉਹਨਾਂ ਕਿਤਾਬਾਂ ਦੀ ਫੋਲਾ-ਫਾਲੀ ਕੀਤੀ, ਬਿਸਤਰੇ 'ਤੇ ਪਈ ਵਿਛਾਈ ਨੂੰ ਉਲਟਿਆ

ਪਲਟਿਆ, ਚਿਮਨੀ ਵਿੱਚ ਨਿਗਾਹ ਮਾਰੀ ਅਤੇ ਚੁੱਲ੍ਹੇ ਵਿੱਚ ਝਾਕਿਆ। ਵਲਾਦੀਮੀਰ ਇਲੀਚ ਕੰਧ ਦੇ ਕੋਲ ਚੁੱਪ ਚਾਪ ਖੜ੍ਹਾ ਸੀ।

ਉਹ ਆਪਣੇ ਸਾਥੀਆਂ ਸਬੰਧੀ ਸੋਚ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਉਸ ਸਮੇਂ ਉਹਨਾਂ ਨਾਲ ਕੀ ਵਾਪਰ ਰਹੀ ਸੀ? ਕੀ ਕੇਵਲ ਉਹਨੂੰ ਇਕੱਲੇ ਨੂੰ ਹੀ ਗਿਫ਼ਤਾਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ? ਅਤੇ ਨਾਦੀਆ ਦਾ ਕੀ ਹਾਲ ਹੋਵੇਗਾ? ਕੀ ਇਹ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਯੁੱਧ ਦਾ ਅੰਤ ਸੀ। “ਨਹੀਂ,” ਉਹਨੇ ਮਨ ਹੀ ਮਨ ਵਿੱਚ ਕਿਹਾ, “ਤੁਸੀਂ ਹੁਣ ਸਾਡੀ ਜ਼ੁਬਾਨ ਬੰਦ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੇ। ਲੱਖਾਂ ਮਜ਼ਦੂਰ ਸਾਡੀਆਂ ਸਫ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋ ਗਏ ਹਨ। ਛੇਤੀ ਹੀ ਰੂਸ ਦੀ ਕੁੱਲ ਕਿਰਤੀ ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਉੱਠ ਖੜ੍ਹੀ ਹੋਵੇਗੀ।”

ਕੋਠੜੀ ਨੰਬਰ 193

ਜੇਲ੍ਹ ਦੀ ਕੋਠੜੀ ਵਿੱਚ ਉੱਪਰ ਛੱਤ ਦੇ ਨੇੜੇ ਇੱਕ ਸੀਖਾਂ ਵਾਲੀ ਖਿੜਕੀ ਸੀ, ਇੱਕ ਤਖ਼ਤੇ-ਜੜਿਆ ਮੰਜਾ, ਇੱਕ ਲੋਹੇ ਦੀ ਮੇਜ਼, ਜਿਹੜੀ ਕਬਜ਼ਿਆਂ ਨਾਲ ਕੰਧ ਨਾਲ ਜੁੜੀ ਹੋਈ ਸੀ ਅਤੇ ਇੱਕ ਲੋਹੇ ਦੀ ਕੁਰਸੀ। ਫ਼ਰਸ਼ 'ਤੇ ਪੁਸਤਕਾਂ ਦਾ ਢੇਰ ਸੀ। ਜੇਲ੍ਹ ਵਿੱਚ ਪੜ੍ਹਨ ਦੀ ਮਨਾਹੀ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਉਹਦੀ ਭੈਣ ਅਤੇ ਨਾਦੀਆ ਵਲਾਦੀਮੀਰ ਇਲੀਚ ਲਈ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਪੁਸਤਕਾਂ ਲਿਆਈਆਂ ਸਨ ਜਿਹੜੀਆਂ ਉਹਨੇ ਮੰਗੀਆਂ ਸਨ। ਨਾਦੀਆ ਨੂੰ ਉਸ ਰਾਤ ਗਿਫ਼ਤਾਰ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਵਲਾਦੀਮੀਰ ਇਲੀਚ ਦੇ ਗਿਫ਼ਤਾਰ ਹੋਣ ਦੀ ਖ਼ਬਰ ਸੁਣਦਿਆਂ ਹੀ ਉਹਦੀ ਮਾਂ ਅਤੇ ਭੈਣਾਂ ਮਾਸਕੋ ਤੋਂ ਆ ਗਈਆਂ ਸਨ।

ਅੱਜ ਵੀਰਵਾਰ ਸੀ, ਮੁਲਾਕਾਤ ਦਾ ਦਿਨ। ਵਲਾਦੀਮੀਰ ਇਲੀਚ ਨੇ ਹਥਲੀ ਪੁਸਤਕ ਹੇਠਾਂ ਰੱਖ ਦਿੱਤੀ ਅਤੇ ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਵੱਲ ਪਿੱਠ ਕਰਕੇ ਖੜ੍ਹਾ ਹੋ ਗਿਆ। ਦਰੋਗਾ ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਵਿੱਚ ਬਣੀ ਮੋਰੀ ਵਿੱਚੋਂ ਝਾਕਦਾ ਰਿਹਾ। ਮੋਰੀ ਵੱਲ ਪਿੱਠ ਕਰਕੇ ਵਲਾਦੀਮੀਰ ਇਲੀਚ ਨੇ ਡਬਲ-ਰੋਟੀ ਦੇ ਇੱਕ ਟੁਕੜੇ ਨੂੰ ਸਖ਼ਤ, ਆਟੇ ਦੇ ਗੋਲੇ ਦਾ ਰੂਪ ਦਿੱਤਾ। ਫੇਰ ਉਹਨੇ ਆਪਣੇ ਅੰਗੂਠੇ ਨਾਲ ਇਹਦੇ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਟੋਇਆ ਜਿਹਾ ਬਣਾਇਆ। ਇਹ ਉਹਦੀ ਦਵਾਤ ਸੀ। ਉਹਨੇ ਇਹਨੂੰ ਦੁੱਧ ਨਾਲ ਭਰਿਆ ਅਤੇ ਇੱਕ ਪੁਸਤਕ ਦੀਆਂ ਸਤਰਾਂ ਵਿਚਕਾਰ ਲਿਖਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਜਿਉਂ ਹੀ ਦੁੱਧ ਸੁੱਕ ਗਿਆ, ਅੱਖਰ ਲੋਪ ਹੋ ਗਏ। ਉਹਨੇ ਪੁਸਤਕ ਆਪਣੇ ਮੁਲਾਕਾਤੀਆਂ ਨੂੰ ਮੋੜ ਦੇਣੀ ਸੀ। ਫੇਰ ਨਾਦੀਆ ਜਾਂ ਉਹਦੀਆਂ ਭੈਣਾਂ ਪੁਸਤਕ ਦੇ ਵਰਕਿਆਂ ਨੂੰ ਮੋਮਬੱਤੀ ਦੀ ਲਾਟ ਉੱਤੇ ਸੇਕਣਗੀਆਂ ਅਤੇ ਜਿਵੇਂ ਧੋਣ ਸਮੇਂ ਫੋਟੋ ਦਿਸਣ ਲੱਗ ਪੈਂਦੀ ਹੈ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਲਿਖਤ ਉੱਭਰ ਆਵੇਗੀ। ਵਲਾਦੀਮੀਰ ਇਲੀਚ ਇੱਕ ਇਸ਼ਤਿਹਾਰ ਦਾ ਮਜ਼ਮੂਨ ਤਿਆਰ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ।

ਅੱਠ ਦਸੰਬਰ ਦੀ ਰਾਤ ਨੂੰ “ਘੋਲ ਲਈ ਲੀਗ” ਦੇ 160 ਹੋਰ ਮੈਂਬਰ ਗਿਫ਼ਤਾਰ ਕੀਤੇ ਗਏ ਸਨ। ਪਰ ਲੀਗ ਦਾ ਕੰਮ ਜਾਰੀ ਸੀ। ਲੀਗ ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਹੇਠ

ਹੜਤਾਲਾਂ ਜਾਰੀ ਰਹੀਆਂ। ਵਲਾਦੀਮੀਰ ਇਲੀਚ ਹੜਤਾਲੀਆਂ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਜੇਲ੍ਹ ਦੀ ਕੋਠੜੀ ਵਿੱਚੋਂ ਇਸ਼ਤਿਹਾਰ ਲਿਖ ਲਿਖ ਭੇਜਦਾ ਸੀ।

ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਦੇ ਬਾਹਰ ਚਾਬੀਆਂ ਛਣਕੀਆਂ। ਜੰਦਰਾ ਖੁੱਲ੍ਹਿਆ ਅਤੇ ਦਰੋਗਾ ਅੰਦਰ ਆਇਆ। ਵਲਾਦੀਮੀਰ ਇਲੀਚ ਨੇ ਆਪਣੀ ਦਵਾਤ ਚੁੱਕੀ ਅਤੇ ਉਹਨੂੰ ਨਿਗਲ ਗਿਆ। ਦਰੋਗਾ ਉਹਦੇ ਕੋਲ ਆਇਆ, ਪਰ ਉਹਨੂੰ ਕੋਈ ਸ਼ੱਕ ਵਾਲੀ ਗੱਲ ਨਾ ਦਿਸੀ, ਸੋ ਉਹ ਮੁੜ ਗਿਆ ਅਤੇ ਜਾਂਦਾ ਹੋਇਆ ਕੋਠੜੀ ਦੇ ਦਰਵਾਜ਼ੇ 'ਤੇ ਫਿਰ ਜੰਦਰਾ ਲਗਾ ਗਿਆ।

ਵਲਾਦੀਮੀਰ ਇਲੀਚ ਨੇ ਛੇਤੀ ਛੇਤੀ ਡਬਲ-ਰੋਟੀ ਦੀ ਇੱਕ ਹੋਰ ਦਵਾਤ ਬਣਾਈ ਅਤੇ ਲਿਖਣਾ ਜਾਰੀ ਰੱਖਿਆ।

ਇੱਕ ਘੰਟਾ ਪਿੱਛੋਂ ਜੰਦਰਾ ਇੱਕ ਵਾਰ ਫੇਰ ਖੁੱਲ੍ਹਿਆ। ਇਸ ਵਾਰ ਵਲਾਦੀਮੀਰ ਇਲੀਚ ਨੂੰ ਮੁਲਾਕਾਤੀਆਂ ਦੇ ਕਮਰੇ ਵਿੱਚ ਲਿਜਾਇਆ ਗਿਆ ਤਾਂ ਜੁ ਉਹ ਆਪਣੀ ਮੰਗੋਤਰ ਨੂੰ ਮਿਲ ਸਕੇ। ਲੋਹੇ ਦੀ ਦੂਹਰੀ ਜਾਲੀ ਦੇ ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਨਾਦੇਜ਼ਦਾ ਕਨਸਤਨਤੀਨੋਵਨਾ ਉਹਦੀ ਉਡੀਕ ਕਰ ਰਹੀ ਸੀ। ਉਹ ਉਹਦਾ ਹੱਥ ਆਪਣੇ ਹੱਥ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਸੀ ਲੈ ਸਕਦਾ। ਉਹ ਤਾਂ ਕੇਵਲ ਸਿਰ ਹਿਲਾ ਕੇ ਉਹਨੂੰ ਸ਼ੁੱਭ ਇਛਾਵਾਂ ਭੇਟ ਕਰ ਸਕਦਾ ਸੀ। ਭਾਵੇਂ ਉਹਨੂੰ ਜੇਲ੍ਹ ਵਿੱਚ ਵੇਖ ਕੇ ਦਿਲ ਬੜਾ ਦੁਖੀ ਹੁੰਦਾ ਸੀ ਪਰ ਨਾਦੀਆ ਉਹਨੂੰ ਵੇਖ ਕੇ ਮੁਸਕਾਈ। ਉਹ ਬੜੇ ਚੰਗੇ ਰੋਂ ਵਿੱਚ ਜਾਪਦਾ ਸੀ ਅਤੇ ਅਸਲੀ ਗੱਲ ਤਾਂ ਇਹੋ ਸੀ।

ਨਾਦੇਜ਼ਦਾ ਕਨਸਤਨਤੀਨੋਵਨਾ ਨੇ ਉਹਨੂੰ ਉਹਦੇ ਪਰਿਵਾਰ ਵੱਲੋਂ ਸ਼ੁੱਭ-ਇਛਾਵਾਂ ਦਿੱਤੀਆਂ। ਸਭਨਾਂ ਨੇ ਪਿਆਰ ਘੱਲਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਜਾਣਨਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਸਨ ਕਿ ਉਹਦਾ ਹਾਲ ਕੀ ਹੈ। ਫੇਰ ਉਹਨਾਂ ਕੰਮ ਦੀ ਗੱਲ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤੀ ਕਿਉਂਕਿ ਉਹਨਾਂ ਉਸ ਸਮੇਂ ਇਨਕਲਾਬੀ ਮਾਮਲਿਆਂ ਦੀ ਗੱਲ ਕਰਨੀ ਸੀ ਜਦੋਂ ਦੂਹਰੀ ਜਾਲੀ ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ ਟਹਿਲ ਰਿਹਾ ਦਰੋਗਾ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਸਾਰੀ ਗੱਲ ਸੁਣ ਰਿਹਾ ਸੀ।

“ਮੈਂ ਭੈਣ ਦੀਆਂ ਪੁਸਤਕਾਂ ਮੋੜ ਰਿਹਾ ਹਾਂ,” ਵਲਾਦੀਮੀਰ ਇਲੀਚ ਨੇ ਕਿਹਾ। “ਅਤੇ ਮਾਰੀਆ ਦੀ ਪੁਸਤਕ ਵੀ,” ਉਹਨੇ ਕਿਹਾ ਅਤੇ ਬੜੇ ਧਿਆਨ ਨਾਲ ਉਹਦੇ ਵੱਲ ਵੇਖਿਆ।

ਕਿਉਂਕਿ ਉਹਨੇ “ਮਾਰੀਆ ਦੀ ਪੁਸਤਕ” ਸ਼ਬਦ ਜ਼ਰਾ ਜ਼ੋਰ ਨਾਲ ਕਹੇ ਸਨ, ਇਹਦਾ ਅਰਥ ਇਹ ਸੀ ਕਿ ਖ਼ਤ ਜਾਂ ਇਸ਼ਤਿਹਾਰ ਉਸ ਕਿਤਾਬ ਵਿੱਚ ਹੈ।

ਉਹ ਬੁਝਾਰਤਾਂ ਜਿਹੀਆਂ ਪਾ ਕੇ ਗੱਲ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ। “ਤੈਨੂੰ ਮੇਰੀ ਕੋਠੜੀ ਦਾ ਨੰਬਰ ਪਤਾ ਹੈ?”

“ਜ਼ਰੂਰ। ਉਹਦਾ ਨੰਬਰ 193 ਹੈ।”

ਨਾਦੇਜ਼ਦਾ ਕਨਸਤਨਤੀਨੋਵਨਾ ਸੋਚ ਰਹੀ ਸੀ ਕਿ “193” ਨੰਬਰ ਦੇ ਅਰਥ ਕੀ ਹਨ। ਹਾਂ, ਸ਼ੈਦ ਇਹ ਪੁਸਤਕ ਦਾ ਉਹ ਪੰਨਾਂ ਹੋਵੇਗਾ ਜਿਸ ਉੱਤੇ ਕੁੱਝ ਲਿਖਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ।

ਦਰੋਗਾ ਪਿਆ ਸਾਰੀ ਗੱਲ ਸੁਣੇ। ਉਹਦੇ ਪੱਲੇ ਕੁੱਝ ਨਹੀਂ ਸੀ ਪੈਣਾ। ਦਰੋਗੇ ਨੇ ਕੰਧ 'ਤੇ ਲੱਗੀ ਘੜੀ 'ਤੇ ਨਿਗਾਹ ਮਾਰੀ। “ਸਮਾਂ ਪੂਰਾ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ।”

ਇੱਕ ਘੰਟਾ ਕਿੰਨੀ ਛੇਤੀ ਲੰਘ ਗਿਆ ਸੀ! ਦੁਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕੋਈ ਵਿਦਾ ਨਹੀਂ ਸੀ ਹੋਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ।

“ਵੋਲੋਦੀਆ, ਅਗਲੇ ਵੀਰਵਾਰ ਮੈਂ ਫੇਰ ਆਵਾਂਗੀ। ਆਪਣਾ ਧਿਆਨ ਰੱਖੀ।” ਦਰੋਗਾ ਵਲਾਦੀਮੀਰ ਇਲੀਚ ਨੂੰ ਵਾਪਸ ਕੋਠੜੀ ਵੱਲ ਲੈ ਗਿਆ। ਉਹਨੇ ਮੁੜ ਕੇ ਨਾਦੀਆ ਨੂੰ ਵੇਖਣ ਦਾ ਯਤਨ ਕੀਤਾ। ਜਿੰਨੀ ਦੇਰ ਉਹ ਬੂਹੇ ਪਿੱਛੇ ਲੋਪ ਨਾ ਹੋ ਗਿਆ ਉਹ ਉੱਥੇ ਹੀ ਖੜੀ ਰਹੀ।

ਜੰਦਰੇ ਵਿੱਚ ਚਾਬੀ ਫਿਰੀ। ਉਹ ਵਾਪਸ ਆਪਣੀ ਕੋਠੜੀ ਵਿੱਚ ਆ ਗਿਆ ਸੀ, ਪਰ ਅਜੇ ਵੀ ਉਹਦੇ 'ਤੇ ਮੁਲਾਕਾਤ ਦੀ ਮਸਤੀ ਛਾਈ ਹੋਈ ਸੀ। ਨਾਦੀਆ ਹੁਣ ਜੇਲ੍ਹ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਜਾ ਰਹੀ ਹੋਵੇਗੀ। ਸ਼ੈਦ ਉਹ ਹੁਨਾਲੀ ਬਾਗ ਵੱਲ ਜਾ ਰਹੀ ਸੀ।

ਵਲਾਦੀਮੀਰ ਇਲੀਚ ਉਹਦੇ ਬਾਰੇ ਸੋਚਦਾ ਆਪਣੀ ਹਨ੍ਹੇਰੀ ਕੋਠੜੀ ਵਿੱਚ ਚੱਕਰ ਕੱਟਦਾ ਰਿਹਾ।

ਹਰੀ ਬੱਤੀ

ਵਲਾਦੀਮੀਰ ਇਲੀਚ ਨੂੰ ਸਾਇਬੇਰੀਆ ਦੇ ਦੁਰਾਡ ਪਿੰਡ ਸ਼ੂਸ਼ੇਨਸਕੋਏ ਵਿੱਚ ਰਹਿੰਦਿਆਂ ਪੂਰਾ ਇੱਕ ਵਰ੍ਹਾ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਜਲਾਵਤਨੀ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਉਹਨੇ ਚੌਦਾਂ ਮਹੀਨੇ ਜੇਲ੍ਹ ਵਿੱਚ ਕੱਟੇ ਸਨ। ਉਹਦੀ ਜਲਾਵਤਨੀ ਦੀ ਮਿਆਦ ਅਜੇ ਹੋਰ ਦੋ ਸਾਲ ਪਿੱਛੋਂ ਮੁੱਕਣੀ ਸੀ।

ਉਸ ਦਿਨ, 7 ਮਈ 1898 ਨੂੰ ਵਲਾਦੀਮੀਰ ਇਲੀਚ ਨੇ ਆਪਣੇ ਨਿੱਤ ਦੇ ਨੇਮ ਅਨੁਸਾਰ ਕੰਮ ਨਾ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਆਪਣੀ ਨਵੀਂ ਪੁਸਤਕ “ਰੂਸ ਵਿੱਚ ਸਰਮਾਏਦਾਰੀ ਦਾ ਵਿਕਾਸ” ਨੂੰ ਹੱਥ ਨਾ ਲਾਇਆ। ਇਸ ਪੁਸਤਕ ਦਾ ਵਿਸ਼ਾ ਸੀ, ਕਿਵੇਂ ਸਰਮਾਏਦਾਰ ਅਤੇ ਧਨੀ ਕਿਸਾਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕੁਲਕ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਸੀ, ਦਿਨੋ ਦਿਨ ਵਧੇਰੇ ਅਮੀਰ ਅਤੇ ਬਲਵਾਨ ਹੁੰਦੇ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ ਜਦੋਂ ਕਿ ਕਿਰਤੀ ਅਤੇ ਕਿਸਾਨ ਵਧੇਰੇ ਗਰੀਬ ਅਤੇ ਪਸਿੱਤੇ ਹੁੰਦੇ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ।

ਉਸ ਦਿਨ ਦੁਪਹਿਰ ਦੇ ਖਾਣੇ ਪਿੱਛੋਂ ਸ਼ੂਸ਼ੇਨਸਕੋਏ ਦੇ ਇੱਕ ਗਰੀਬ ਕਿਸਾਨ ਸੋਸੀਪਾਤਿਚ ਨੇ ਵਲਾਦੀਮੀਰ ਇਲੀਚ ਦਾ ਬੂਹਾ ਖੜਕਾਇਆ। ਉਹ ਇੱਕ ਪਤਲਾ, ਚੁਸਤ ਮਨੁੱਖ ਸੀ ਜਿਸ ਨੇ ਚਰੂ ਦਾ ਪੁਰਾਣਾ ਹੈਟ ਅਤੇ ਇੱਕ ਘਸਿਆ ਹੋਇਆ ਕੋਟ ਪਾਇਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਉਹਦੇ ਮੋਢੇ 'ਤੇ ਬੰਦੂਕ ਲਟਕ ਰਹੀ ਸੀ। “ਵਲਾਦੀਮੀਰ ਇਲੀਚ! ਚੱਲ ਸ਼ਿਕਾਰ ਖੇਡਣ ਚੱਲੀਏ,” ਉਹਨੇ ਕਿਹਾ।

ਵਲਾਦੀਮੀਰ ਇਲੀਚ ਬੇਚੈਨ ਸੀ। ਨਾਦੇਜ਼ੁਦਾ ਕਨਸਤਨਤੀਨੋਵਨਾ ਨੂੰ ਸੇਂਟ ਪੀਟਰਸਬਰਗ ਤੋਂ ਸ਼ੂਸ਼ੇਨਸਕੋਏ ਆਪੜ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਸੀ ਪਰ ਅਜੇ ਤੱਕ ਉਹਦੀ ਕੋਈ

ਉੱਘ-ਸੁੱਘ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਉਹ ਵੀ ਇਨਕਲਾਬੀ ਕੰਮ ਕਰਨ ਕਾਰਨ ਗ੍ਰਿਫ਼ਤਾਰ ਹੋ ਗਈ ਸੀ ਅਤੇ ਸੇਂਟ ਪੀਟਰਸਬਰਗ ਵਿਖੇ ਕੈਦ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ। ਉਹਨੂੰ ਉਫ਼ਾ ਦੇ ਸ਼ਹਿਰ ਵਿਖੇ ਜਲਾਵਤਨ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਪਰ ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਵਲਾਦੀਮੀਰ ਇਲੀਚ ਦੀ ਮੰਗੋਤਰ ਸੀ ਇਸ ਲਈ ਉਹਨੂੰ ਆਪਣੀ ਸਜ਼ਾ ਦਾ ਸਮਾਂ ਸ਼ੂਸ਼ੇਨਸਕੋਏ ਵਿਖੇ ਬਿਤਾਉਣ ਦੀ ਆਗਿਆ ਮਿਲ ਗਈ ਸੀ। ਹੁਣ ਉਹ ਉੱਥੇ ਆ ਰਹੀ ਸੀ। ਉਹਨੂੰ ਦੇਰ ਕਿਸ ਕਾਰਨ ਹੋ ਗਈ ?

ਆਪਣੀ ਬੇਚੈਨੀ ਦੂਰ ਕਰਨ ਲਈ ਵਲਾਦੀਮੀਰ ਇਲੀਚ ਨੇ ਆਪਣੀ ਬੰਦੂਕ ਚੁੱਕੀ ਤੇ ਸੋਸੀਪਾਤਿਚ ਨਾਲ ਚੱਲ ਪਿਆ।

“ਇਹ ਬੂਟ ਤਾਂ ਵਾਹਵਾ ਸੁਹਣੇ ਨੇ,” ਵਲਾਦੀਮੀਰ ਇਲੀਚ ਦੇ ਸਾਥੀ ਨੇ ਕਿਹਾ। ਜੰਗਲਾਂ ਅਤੇ ਜਿਲ੍ਹਣਾਂ ਵਿੱਚ ਦੂਰ ਤੱਕ ਚੱਲਣ ਲਈ ਉਹ ਸਚਮੁੱਚ ਬਹੁਤ ਹੀ ਸੁਹਣੇ ਸਨ। ਦੋਵੇਂ ਪਿੰਡ ਤੋਂ ਕੋਈ ਦਸ ਕੁ ਮੀਲ ਦੂਰ ਪੈਰੋਵੋ ਛੰਡ ਵੱਲ ਤੁਰ ਪਏ। ਛੰਡ ’ਤੇ ਇੰਨੀਆਂ ਮੁਰਗਾਬੀਆਂ ਸਨ ਕਿ ਕੰਢੇ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਖੰਭਾਂ ਨਾਲ ਚਿੱਟੇ ਹੋਏ ਪਏ ਸਨ।

ਦਿਨ ਬਹੁਤ ਹੀ ਸੁਹਣਾ ਸੀ। ਧੁੱਪ ਐਨ ਠੀਕ ਸੀ, ਘਾਹ ਦੀ ਹਰ ਪੱਤੀ ਅਤੇ ਤਿੜ ਦੇ ਰੰਗ ਹਰਾ ਕਚੂਰ ਸੀ। ਚਰਾਂਦਾਂ ਵੀ ਮਖ਼ਮਲ ਵਾਂਗ ਹਰੀਆਂ ਸਨ। ਦੂਰ ਦਿਸਹੱਦੇ ’ਤੇ ਚਿੱਟੇ ਅਤੇ ਨਿਰਮਲ ਸਾਯਾਨ ਪਹਾੜ ਉੱਭਰ ਰਹੇ ਸਨ। ਉਹ ਹਲਕੇ ਨੀਲੇ ਆਕਾਸ਼ ਦੀ ਪਿਛੋਕੜ ਅੱਗੇ ਸਾਫ਼ ਉੱਕਰੇ ਹੋਏ ਸਨ।

“ਦੇਖ, ਧਿਆਨ ਰੱਖੀਂ ਵਲਾਦੀਮੀਰ ਇਲੀਚ, ਨਿਸ਼ਾਨਾ ਉੱਕ ਨਾ ਜਾਵੇ। ਪਹਿਲਾ ਫੈਰ ਉੱਕ ਜਾਣਾ ਕੁਸਗਣੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਸੋ ਜ਼ਰਾ ਚੌਕਸ ਰਹੀਂ!”

ਵਲਾਦੀਮੀਰ ਇਲੀਚ ਨੇ ਆਪਣੀ ਬੰਦੂਕ ਦਾ ਰੁਖ ਉੱਪਰ ਵੱਲ ਕੀਤਾ। ਜੰਗਲ ਦੀਆਂ ਕਨਸੋਆਂ, ਪੰਛੀਆਂ ਦੀ ਚਹਿਕ ਅਤੇ ਚੱਕੀਰਾਹਾਂ ਦੀ ਖਟ ਖਟ ਸੁਣਦੇ ਉੱਥੇ ਖੜੇ ਹੋਣ ਵਿੱਚ ਬੜਾ ਲੁਤਫ਼ ਆ ਰਿਹਾ ਸੀ।

ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਸਿਰਾਂ ਉੱਪਰ ਖੰਭਾਂ ਦੀ ਫੜ ਫੜ ਸੁਣਾਈ ਦਿੱਤੀ। ਇੱਕ ਮੋਟੀ, ਬਦਾਮੀ ਰੰਗ ਦੀ ਮੁਰਗਾਬੀ ਸਰਕੰਡਿਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਉੱਠ ਕੇ ਉੱਡ ਰਹੀ ਸੀ। ਉਹ ਉਹਨਾਂ ਤੋਂ ਦਸ ਕਦਮਾਂ ਵੀ ਦੂਰ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਵਲਾਦੀਮੀਰ ਇਲੀਚ ਨੇ ਘੋੜਾ ਦੱਬਿਆ। ਉਹਦਾ ਨਿਸ਼ਾਨਾ ਉੱਕ ਗਿਆ।

“ਮੈਂ ਤੈਨੂੰ ਕਿਹਾ ਨਹੀਂ ਸੀ!” ਸੋਸੀਪਾਤਿਚ ਬੁੜਬੁੜਾਇਆ।

ਪਰ ਇਸ ਕੁਸਗਣੀ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਉਸ ਦਿਨ ਦਾ ਸ਼ਿਕਾਰ ਚੰਗਾ ਰਿਹਾ। ਉਹਨਾਂ ਅੱਗ ਬਾਲੀ ਅਤੇ ਇੱਕ ਧੁਆਂਖੀ ਕੇਤਲੀ ਵਿੱਚ ਚਾਹ ਬਣਾਈ। ਸੋਸੀਪਾਤਿਚ ਹੁਣ ਚੰਗੇ ਰੌਂ ਵਿੱਚ ਸੀ ਅਤੇ ਉਹਨੇ ਵਲਾਦੀਮੀਰ ਇਲੀਚ ਨੂੰ ਰਾਤ ਛੰਡ ਦੇ ਕੰਢੇ ਬਿਤਾਉਣ ਲਈ ਮਨਾਉਣ ਦਾ ਯਤਨ ਕੀਤਾ। ਭਾਵੇਂ ਇਹ ਬਹੁਤ ਲੁਭਾਉਣੀ ਗੱਲ ਸੀ ਪਰ ਵਲਾਦੀਮੀਰ ਇਲੀਚ ਦੇ ਮਨ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਕਹਿ ਰਿਹਾ ਜਪਦਾ ਸੀ ਕਿ ਛੇਤੀ ਵਾਪਸ ਮੁੜਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

ਸ਼ਾਮ ਧੁੰਦਲੀ ਹੋ ਗਈ ਸੀ। ਚਰਾਂਦ ਤੋਂ ਵੱਗ ਪਿੰਡ ਨੂੰ ਮੁੜ ਆਇਆ ਸੀ। ਗਊਆਂ ਦਾ ਦੁੱਧ ਹੁਣ ਚੋਇਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਦੁੱਧ ਦੀਆਂ ਧਾਰਾਂ ਡੋਹਣਿਆਂ ਵਿੱਚ ਪੈਣ ਦੀਆਂ

ਆਵਾਜ਼ਾਂ ਆ ਰਹੀਆਂ ਸਨ।

“ਤੇਰੇ ਕਮਰੇ ਵਿੱਚ ਲੋਅ ਹੈ, ਵਲਾਦੀਮੀਰ ਇਲੀਚ,” ਸੋਸੀਪਾਤਿਚ ਨੇ ਕਿਹਾ।

ਵਲਾਦੀਮੀਰ ਇਲੀਚ ਨੇ ਵੀ ਇਹ ਲੋਅ ਵੇਖੀ ਸੀ। ਨੁੱਕਰ ਵਾਲੇ ਉਹਦੇ ਮਕਾਨ ਵਿੱਚ ਉਹਦੇ ਕਮਰੇ ਦੀਆਂ ਦੋ ਖਿੜਕੀਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਹਰੀ ਲੋਅ ਆ ਰਹੀ ਸੀ। ਉਹਦੇ ਦਿਲ ਵਿੱਚੋਂ ਖੁਸ਼ੀ ਦੀ ਇੱਕ ਲਹਿਰ ਉੱਠੀ।

ਡਿਉਢੀ ਵਿੱਚ ਨਾਦੇਜ਼ਦਾ ਕਨਸਤਨਤੀਨੋਵਨਾ ਖੜੀ ਸੀ। ਗੂੜ੍ਹੇ ਰੰਗ ਦੇ ਲਿਬਾਸ ਵਿੱਚ ਉਹ ਪਤਲੀ ਅਤੇ ਛਬੀਲੀ ਲੱਗ ਰਹੀ ਸੀ। ਉਹ ਜੰਗਲੇ ਨਾਲ਼ ਟੇਕ ਲਾ ਕੇ ਖੜੀ ਸੀ। ਵਲਾਦੀਮੀਰ ਇਲੀਚ ਨੱਠਦਾ ਹੋਇਆ ਪੌੜੀਆਂ ਚੜ੍ਹ ਗਿਆ।

“ਨਾਦੀਆ!” ਉਹਨੇ ਉੱਚੀ ਜਿਹੀ ਕਿਹਾ।

“ਵੋਲੋਦੀਆ,” ਨਾਦੀਆ ਨੇ ਕਿਹਾ।

“ਐਧਰ ਆ ਮੈਂ ਵੀ ਤਾਂ ਤੈਨੂੰ ਵੇਖਾਂ,” ਨਾਦੀਆ ਦੀ ਮਾਂ ਯੇਲੀਜ਼ਾਵੇਤਾ ਵਾਸੀਲੀਯੇਵਨਾ ਅੰਦਰੋਂ ਬੋਲੀ। “ਲਾੜੀ ਮਿਲਣ ਆਈ ਹੈ ਅਤੇ ਅੱਗੋਂ ਗਿਐ ਅਵਾਰਾਗਰਦੀ ਕਰਨ। ਹੋਰ ਤੇ ਹੋਰ ਮੁਰਗਾਬੀਆਂ ਦਾ ਸ਼ਿਕਾਰ ਕਰਨ!”

ਹਰੀ ਚਿਮਨੀ ਵਾਲਾ ਇੱਕ ਲੈਂਪ ਮੇਜ਼ ’ਤੇ ਪਿਆ ਸੀ।

“ਇਹ ਲੈਂਪ ਤੇਰੇ ਲਈ ਹੈ,” ਨਾਦੇਜ਼ਦਾ ਕਨਸਤਨਤੀਨੋਵਨਾ ਨੇ ਕਿਹਾ। “ਕੰਮ ਕਰਨ ਸਮੇਂ ਹਰਾ ਰੰਗ ਤੇਰੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਲਈ ਚੰਗਾ ਰਹੇਗਾ।”

ਉਹ ਇਹ ਨਾਜ਼ਕ ਲੈਂਪ ਮਾਸਕੋ ਤੋਂ ਸਾਰਾ ਰਸਤਾ ਆਪਣੇ ਨਾਲ਼ ਲਿਆਈ ਸੀ। ਪਹਿਲਾਂ ਦਸ ਦਿਨ ਅਤੇ ਰਾਤਾਂ ਗੱਡੀ ’ਤੇ, ਫੇਰ ਦਰਿਆਈ ਕਿਸ਼ਤੀ ਉੱਤੇ ਅਤੇ ਫੇਰ ਟੋਏ-ਟਿੱਬਿਆਂ ਭਰੀਆਂ ਸੜਕਾਂ ਉੱਤੇ ਇੱਕ ਘੋੜੇ ਵਾਲੇ ਰੇੜ੍ਹੇ ’ਤੇ। ਸਾਰਾ ਸਮਾਂ ਉਹਨੂੰ ਤੌਖਲਾ ਲੱਗਾ ਰਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਕਿਤੇ ਇਹ ਟੁੱਟ ਨਾ ਜਾਏ ਅਤੇ ਉਹ ਇਹਨੂੰ ਸਾਲਮ ਸਬੂਤ ਸ਼ੂਸ਼ੇਨੋਕੋਏ ਲੈ ਹੀ ਆਈ ਸੀ!

ਮੈਂ ਤੁਹਾਥੋਂ ਸਲਾਹ ਲੈਣ ਆਇਆ ਹਾਂ

ਨਾਦੇਜ਼ਦਾ ਕਨਸਤਨਤੀਨੋਵਨਾ ਵੀ ਹੁਣ ਸ਼ੂਸ਼ੇਨੋਕੋਏ ਆ ਗਈ ਸੀ। ਉਹ ਸਭ ਇੱਕ ਪਰਿਵਾਰ ਵਾਂਗ ਰਹਿਣ ਲੱਗ ਪਏ। ਦਰਿਆ ਸ਼ੂਸ਼ਾ ਦੇ ਕੰਢੇ ਇੱਕ ਨਵੇਂ ਮਕਾਨ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਫਲੈਟ ਕਿਰਾਏ ’ਤੇ ਲੈ ਲਿਆ ਗਿਆ। ਨਵੇਂ ਮਕਾਨ ਵਿੱਚ ਵਲਾਦੀਮੀਰ ਇਲੀਚ ਲਈ ਇੱਕ ਦਫ਼ਤਰ ਸੀ ਜਿਸ ਕਿਤਾਬਾਂ ਦੀ ਇੱਕ ਵੱਡੀ ਅਲਮਾਰੀ ਅਤੇ ਇੱਕ ਉੱਚੀ ਮੇਜ਼। ਹਰਾ ਲੈਂਪ ਮੇਜ਼ ਦੇ ਉੱਤੇ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ। ਸਿਆਲ ਦੇ ਦਿਨੀਂ ਪਿੰਡ ਦੇ ਘਰਾਂ ਵਿੱਚ ਬੱਤੀਆਂ ਛੇਤੀ ਹੀ ਬੁਝ ਜਾਂਦੀਆਂ ਪਰ ਵਲਾਦੀਮੀਰ ਇਲੀਚ ਦਾ ਹਰਾ ਲੈਂਪ ਰਾਤ ਬਹੁਤ ਦੇਰ ਤੱਕ ਜਗਦਾ ਰਹਿੰਦਾ।

ਉਹਨੂੰ ਉੱਚੀ ਮੇਜ਼ ਦੇ ਕੋਲ ਖੜ੍ਹਾ ਹੋ ਕੇ ਲਿਖਣਾ ਚੰਗਾ ਲੱਗਦਾ ਸੀ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੀ ਉਸਨੇ ਆਪਣੀ ਪੁਸਤਕ “ਰੂਸ ਵਿੱਚ ਸਰਮਾਏਦਾਰੀ ਦਾ ਵਿਕਾਸ” ਲਿਖੀ। ਵਲਾਦੀਮੀਰ ਇਲੀਚ ਇਸ ਪੁਸਤਕ 'ਤੇ ਕੰਮ ਵੀ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ ਅਤੇ ਇਹਦੇ ਨਾਲ਼ ਹੀ ਨਾਲ਼ ਉਹ ਲੇਖ ਵੀ ਲਿਖਦਾ ਅਤੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਤੋਂ ਅਨੁਵਾਦ ਵੀ ਕਰਦਾ। ਨਾਦੇਜ਼ਦਾ ਕਨਸਤਨਤੀਨੋਵਨਾ ਉਹਦੇ ਕੰਮ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤ ਸਹਾਈ ਹੁੰਦੀ। ਨਾਲੇ ਉਹਨੇ ਆਪਣਾ ਕੰਮ ਵੀ ਕਰਨਾ ਸੀ। ਉਹ ਕਿਰਤੀ ਇਸਤ੍ਰੀਆਂ ਸਬੰਧੀ ਇੱਕ ਪੈਂਫਲਟ ਲਿਖ ਰਹੀ ਸੀ। ਉਹਨੂੰ ਕਿਰਤੀ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਜੀਵਨ ਸਬੰਧੀ ਬਹੁਤ ਚੰਗੀ ਸੋਝੀ ਸੀ।

ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਇਕੱਠੇ ਕੰਮ ਕਰਨਾ ਚੰਗਾ ਲੱਗਦਾ ਸੀ। ਵਲਾਦੀਮੀਰ ਇਲੀਚ ਉੱਚੀ ਮੇਜ਼ ਉੱਤੇ ਅਤੇ ਨਾਦੇਜ਼ਦਾ ਕਨਸਤਨਤੀਨੋਵਨਾ ਇੱਕ ਸਧਾਰਨ ਮੇਜ਼ ਉੱਤੇ। ਉਹ ਆਪਣਾ ਸਾਰਾ ਵਿਹਲਾ ਸਮਾਂ ਵੀ ਇਕੱਠੇ ਬਿਤਾਉਂਦੇ। ਉਹ ਜੰਗਲਾਂ ਵਿੱਚ ਜਾਂ ਦਰਿਆ ਸ਼ੂਸ਼ਾ ਦੇ ਕੰਢੇ ਟਹਿਲਦੇ ਜਾਂ ਮਹਾਨ ਦਰਿਆ ਯੇਨੇਸੇਈ ਦੇ ਕੰਢੇ ਤੱਕ ਜਾਂਦੇ। ਉਹ ਦੋਵੇਂ ਜਵਾਨ ਸਨ ਅਤੇ ਇੱਕ ਦੂਜੇ ਨੂੰ ਪਿਆਰ ਕਰਦੇ ਸਨ।

ਇੱਕ ਦਿਨ ਦੁਪਹਿਰੇ ਨਾਦੇਜ਼ਦਾ ਕਨਸਤਨਤੀਨੋਵਨਾ ਦੀ ਮਾਂ ਨੇ ਲੈਨਿਨ ਦੇ ਦਫ਼ਤਰ ਦਾ ਦਰਵਾਜ਼ਾ ਖੜਕਾਇਆ। ਕੋਈ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਆਇਆ ਸੀ। ਵਲਾਦੀਮੀਰ ਇਲੀਚ ਬਹੁਤ ਰੁੱਝਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ ਅਤੇ ਆਪਣੀ ਪੁਸਤਕ ਦੇ ਖਰੜੇ 'ਤੇ ਕੰਮ ਰੋਕਣਾ ਨਹੀਂ ਸੀ ਚਾਹੁੰਦਾ। ਪਰ ਕਿਉਂਕਿ ਇੱਕ ਗ਼ਰੀਬ ਕਿਸਾਨ ਉਸਤੋਂ ਸਲਾਹ ਲੈਣ ਆਇਆ ਸੀ ਇਸ ਲਈ ਹੋਰ ਸਭ ਕੁਝ ਇੱਕ ਪਾਸੇ ਰੱਖ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ। ਯੇਲੀਜ਼ਾਵੇਤਾ ਵਾਸੀਲੀਯੇਵਨਾ ਨੇ ਉਸ ਬੰਦੇ ਨੂੰ ਅੰਦਰ ਆਉਣ ਲਈ ਕਿਹਾ। ਭਾਵੇਂ ਉਹ ਬੁੱਢਾ ਨਹੀਂ ਸੀ ਪਰ ਉਸ ਬੰਦੇ ਦੀ ਹਰ ਚੀਜ਼, ਉਹਦੇ ਕੱਪੜੇ, ਉਹਦੀ ਨੁਹਾਰ ਮੁਰਝਾਈ ਜਿਹੀ ਜਾਪਦੀ ਸੀ। ਉਹਨੇ ਨੁੱਕਰ ਵਿੱਚ ਪਵਿੱਤਰ ਮੂਰਤੀ ਦੀ ਭਾਲ ਕੀਤੀ ਪਰ ਉੱਥੇ ਮੂਰਤੀ ਹੈ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਸੋ ਉਹਨੇ ਬਾਰੀ ਵੱਲ ਝੁਕ ਕੇ ਸਲੀਬ ਦਾ ਨਿਸ਼ਾਨ ਬਣਾਇਆ।

“ਬੈਠੋਗੇ ਨਹੀਂ?” ਵਲਾਦੀਮੀਰ ਇਲੀਚ ਨੇ ਕਿਹਾ।

ਉਹ ਬੰਦਾ ਬੈਠ ਗਿਆ। ਉਸਨੇ ਲਾਲ ਰੁਮਾਲ ਬੰਨ੍ਹਿਆ ਇੱਕ ਜੱਗ ਆਪਣੇ ਪੈਰਾਂ ਕੋਲ ਰੱਖਿਆ।

“ਵਲਾਦੀਮੀਰ ਇਲੀਚ, ਮੈਂ ਤੁਹਾਥੋਂ ਸਲਾਹ ਲੈਣ ਆਇਆ ਹਾਂ।”

ਉਹ ਇੱਕ ਦੁਰਾਡੇ ਪਿੰਡੋਂ ਆਇਆ ਸੀ। ਇਹ ਦੱਸਣ ਵਿੱਚ ਉਹਨੂੰ ਚੋਖਾ ਚਿਰ ਲੱਗਾ ਕਿ ਉਹ ਕੌਣ ਸੀ ਅਤੇ ਕਿੱਥੋਂ ਦਾ ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ ਸੀ। ਅਖੀਰ ਉਹਨੇ ਆਪਣੇ ਆਉਣ ਦਾ ਕਾਰਨ ਦੱਸਿਆ। ਉਹਦਾ ਪਰਿਵਾਰ ਬੜਾ ਗ਼ਰੀਬ ਸੀ ਅਤੇ ਇਸੇ ਲਈ ਉਹਦੀ ਵੱਡੀ ਧੀ ਇੱਕ ਧਨੀ ਕਿਸਾਨ ਕੋਲ ਖੇਤ ਮਜ਼ਦੂਰ ਵਜੋਂ ਕੰਮ ਕਰਦੀ ਸੀ। ਧਨੀ ਕਿਸਾਨ ਨੇ ਉਹਨੂੰ ਸਾਲ ਭਰ ਦੇ ਕੰਮ ਲਈ ਵੀਹ ਰੂਬਲ ਦੇਣੇ ਸਨ। ਪਰ ਜਦੋਂ ਉਹ ਯਾਰਾਂ ਮਹੀਨੇ ਕੰਮ ਕਰ ਚੁੱਕੀ ਤਾਂ ਉਹਦੀ ਮਾਂ ਬਿਮਾਰ ਹੋ ਗਈ। ਪਰਿਵਾਰ ਵਿੱਚ ਏਨੀ ਗਿਣਤੀ ਵਿੱਚ ਛੋਟੇ ਬੱਚੇ ਸਨ ਕਿ ਉਹਨੇ ਨੌਕਰੀ ਛੱਡ ਦਿੱਤੀ ਅਤੇ ਘਰ ਮੁੜ ਆਈ। ਪਰ ਮਾਲਕ ਹੁਣ ਪੈਸੇ ਦੇਣੋਂ ਇਨਕਾਰੀ ਸੀ। ਉਹ

ਕਹਿੰਦਾ ਸੀ ਕਿ ਕੁੜੀ ਨੇ ਕਰਾਰ ਤੋੜ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਅਤੇ ਪੂਰਾ ਵਰ੍ਹਾ ਕੰਮ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ।

“ਇਹਦਾ ਮਤਲਬ ਤਾਂ ਇਹ ਹੋਇਆ ਕਿ ਲਗਭਗ ਪੂਰਾ ਵਰ੍ਹਾ ਕੁੜੀ ਮੁਫਤ ਵਿੱਚ ਗੁਲਾਮੀ ਕਰਦੀ ਰਹੀ। ਕੀ ਅਸੀਂ ਮਾਮਲਾ ਇੱਥੇ ਹੀ ਛੱਡ ਦੇਈਏ?”

“ਉੱਕਾ ਹੀ ਨਹੀਂ!” ਵਲਾਦੀਮੀਰ ਇਲੀਚ ਨੇ ਕਿਹਾ।

“ਮੈਂ ਤੈਨੂੰ ਦਸਨਾ ਅਸੀਂ ਕੀ ਕਰੀਏ। ਅਸੀਂ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ਕ ਪ੍ਰਬੰਧਕਾਂ ਨੂੰ ਖਤ ਲਿਖਦੇ ਹਾਂ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਕਹਾਂਗੇ ਕਿ ਉਹ ਇਹ ਮਸਲਾ ਹੱਲ ਕਰਨ। ਇਚਰ ਤੂੰ ਉਸ ਕੁਲਕ ਨੂੰ ਦੱਸ ਦੇ ਕਿ ਤੂੰ ਕਚਹਿਰੀ ਜਾ ਰਿਹੈਂ। ਇਹਦੇ ਨਾਲ ਉਹਦੇ ਦਿਲ ਵਿੱਚ ਰੱਬ ਦਾ ਭੈ ਜਾਗ ਪਵੇਗਾ।”

ਵਲਾਦੀਮੀਰ ਇਲੀਚ ਆਪਣੀ ਉੱਚੀ ਮੇਜ਼ ਕੋਲ ਗਿਆ। ਉਹਨੇ ਇੱਕ ਕਾਗਜ਼ ਲਿਆ ਅਤੇ ਛੇਤੀ ਹੀ ਸ਼ਿਕਾਇਤ ਲਿਖ ਦਿੱਤੀ। ਇਹ ਬਹੁਤ ਮਨਾਉਣੀ ਸੀ। ਫੇਰ ਵਲਾਦੀਮੀਰ ਇਲੀਚ ਨੇ ਉਸ ਕਿਸਾਨ ਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਉਹ ਕਿੱਥੇ ਜਾਵੇ, ਕਿਸ ਨੂੰ ਮਿਲੇ ਅਤੇ ਕੀ ਕਰੇ।

“ਇਨਸਾਫ਼ ਸਾਡੇ ਹੱਕ ਵਿੱਚ ਹੈ,” ਵਲਾਦੀਮੀਰ ਇਲੀਚ ਨੇ ਹੌਸਲਾ ਦਿੱਤਾ। “ਹਿੰਮਤ ਨਾ ਹਾਰੀਂ। ਜੇ ਪਹਿਲੀ ਅਰਜ਼ੀ ਮਨਜ਼ੂਰ ਨਾ ਹੋਈ ਤਾਂ ਫੇਰ ਆਵੀਂ। ਅਸੀਂ ਹੋਰ ਉਪਰਲੇ ਹਾਕਮਾਂ ਨੂੰ ਲਿਖਾਂਗੇ ਅਤੇ ਇਨਸਾਫ਼ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਕੇ ਰਹਾਂਗੇ।”

ਉਹ ਬੰਦਾ ਵਲਾਦੀਮੀਰ ਇਲੀਚ ਦਾ ਧੰਨਵਾਦ ਕਰਦਾ, ਆਪਣੀ ਟੋਪੀ ਆਪਣੇ ਹੱਥ ਵਿੱਚ ਇੱਧਰ ਉੱਧਰ ਘੁਮਾ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਫੇਰ ਉਹਨੇ ਲਾਲ ਰੁਮਾਲ ਵਿੱਚ ਬੰਨ੍ਹਿਆ ਜੱਗ ਚੁੱਕਿਆ ਅਤੇ ਨਾਦੇਜ਼ਦਾ ਕਨਸਤਨਤੀਨੋਵਨਾ ਨੂੰ ਕਿਹਾ, “ਇਹ ਮੱਖਣ ਰੱਖ ਲਓ, ਬੀਬੀ ਜੀ। ਇਹ ਮੇਰੇ ਵੱਲੋਂ ਸ਼ੁਕਰਾਨਾ ਹੈ।”

“ਬਿਲਕੁਲ ਨਹੀਂ!” ਉਹ ਬੋਲੀ। “ਮੈਂ ਤਾਂ ਇਹ ਲੈਣ ਦੀ ਗੱਲ ਸੋਚ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸਕਦੀ।”

“ਨਹੀਂ, ਅਸੀਂ ਇਹ ਮੱਖਣ ਨਹੀਂ ਲੈ ਸਕਦੇ,” ਵਲਾਦੀਮੀਰ ਇਲੀਚ ਨੇ ਕਿਹਾ।

ਕਿਸਾਨ ਨੂੰ ਸਮਝ ਨਹੀਂ ਸੀ ਆ ਰਹੀ ਕਿ ਉਹ ਕੁੱਝ ਲੈਣ ਲਈ ਕਿਉਂ ਤਿਆਰ ਨਹੀਂ ਸਨ। ਬੜੇ ਅਜੀਬ ਸਨ ਇਹ ਸ਼ਹਿਰੀ ਲੋਕ। ਭਲਾ ਵਲਾਦੀਮੀਰ ਇਲੀਚ ਨੇ ਉਹਦੇ ਲਈ ਅਰਜ਼ੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਲਿਖੀ? ਬਿਲਕੁਲ ਮੁਫਤ?

ਆਪਣੇ ਦਿਲ ਹੀ ਦਿਲ ਵਿੱਚ ਰਾਜਸੀ ਜਲਾਵਤਨ ਵਲਾਦੀਮੀਰ ਇਲੀਚ ਨੂੰ ਅਸੀਸਾਂ ਦੇਂਦਾ ਉਹ ਬੰਦਾ ਉੱਥੋਂ ਚਲਾ ਗਿਆ। ਵਲਾਦੀਮੀਰ ਇਲੀਚ ਨੇ ਸਥਾਨਕ ਕਿਸਾਨਾਂ ਦੇ ਦਿਲਾਂ ਵਿੱਚ ਸ਼ੂਸ਼ੇਨਸਕੋਏ ਵਿਖੇ ਆਪਣੀ ਜਲਾਵਤਨੀ ਦੇ ਦਿਨਾਂ ਦੀਆਂ ਅਨੇਕਾਂ ਪਿਆਰੀਆਂ ਯਾਦਾਂ ਛੱਡੀਆਂ।

ਮਈ ਦੀਆਂ ਘਟਨਾਵਾਂ

ਪਿਛਲੇ ਵਰ੍ਹੇ ਵਲਾਦੀਮੀਰ ਇਲੀਚ ਮਈ ਦਿਵਸ 'ਤੇ ਇਕੱਲਾ ਸੀ। ਇਸ ਵਰ੍ਹੇ ਨਾਦੇਜ਼ਦਾ ਕਨਸਤਨਤੀਨੋਵਨਾ ਉਹਦੇ ਨਾਲ ਸੀ। ਸ਼ੂਸ਼ੇਨਸਕੋਏ ਵਿਖੇ ਰਹਿੰਦੇ ਜਲਾਵਤਨਾਂ

ਨੇ ਫ਼ੈਸਲਾ ਕੀਤਾ ਕਿ ਉਹ ਮਈ ਦਿਵਸ ਰਵਾਇਤੀ ਇਨਕਲਾਬੀ ਢੰਗ ਨਾਲ਼ ਮਨਾਉਣਗੇ।

ਉਸ ਦਿਨ ਸਵੇਰ ਦੇ ਖਾਣੇ ਪਿੱਛੋਂ ਉਹਨਾਂ ਆਪਣੇ ਸਭ ਤੋਂ ਚੰਗੇ ਕੱਪੜੇ ਪਹਿਨੇ। ਇੱਕ ਜਲਾਵਤਨ ਪੋਲ ਪ੍ਰੋਮਿਸਕੀ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਆਇਆ। ਉਹਨੇ ਵੀ ਆਪਣੇ ਸਭ ਤੋਂ ਚੰਗੇ ਕੱਪੜੇ ਪਹਿਨੇ ਹੋਏ ਸਨ; ਚਿੱਟਾ ਕਾਲਰ, ਟਾਈ ਅਤੇ ਹੋਰ ਸਭ ਕੁੱਝ।

ਇਕੱਠੇ ਉਹ ਤਿੰਨੇ ਇੱਕ ਜਲਾਵਤਨ ਫ਼ਿਨਲੈਂਡੀਏ ਓਸਕਰ ਐਗਬਰਗ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਗਏ।

ਉਸ ਸਾਲ ਬਸੰਤ ਰੁੱਤ ਪਛੜ ਗਈ ਸੀ। ਦਰਿਆ ਸ਼ੂਸ਼ਾ ਉੱਤੇ ਅਜੇ ਤੱਕ ਬਰਫ਼ ਦੇ ਵੱਡੇ ਵੱਡੇ ਟੁਕੜੇ ਤਰ ਰਹੇ ਸਨ। ਯੈਨੇਸੇਈ ਦਰਿਆ ਵੱਲ ਜਾਣ ਦੀ ਕਾਹਲ ਵਿੱਚ ਉਹ ਇੱਕ ਦੂਜੇ ਨਾਲ਼ ਟਕਰਾਉਂਦੇ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਢੇਰ ਜਿਹੇ ਬਣ ਜਾਂਦੇ। ਦਰਿਆ ਉੱਤੇ ਟੁੱਟਦੀ ਬਰਫ਼ ਦੀ ਅਵਾਜ਼ ਗੂੰਜ ਰਹੀ ਸੀ। ਭਾਵੇਂ ਦਿਨ ਠੰਡਾ ਸੀ ਪਰ ਵਾਤਾਵਰਨ ਜਸ਼ਨੀ ਸੀ। ਸਭੇ ਜਸ਼ਨ ਦੇ ਰੌਂ ਵਿੱਚ ਸਨ।

ਐਗਬਰਗ ਦੇ ਘਰ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਕਿਰਤੀਆਂ ਦਾ ਇੱਕ ਰਵਾਇਤੀ ਮਈ ਦਿਵਸ ਗੀਤ ਗਾਇਆ।

ਮਈ ਦੇ ਖ਼ੁਸ਼ੀਆਂ ਭਰੇ ਮਹੀਨੇ,
ਦੁੱਖ, ਹਟ ਜਾਵੇ ਸਾਡੇ ਰਾਹੋਂ!
ਸਾਡੇ ਗੀਤ ਅਜ਼ਾਦੀ ਬੋਲਣ,
ਅੱਜ ਅਸੀਂ ਹੜਤਾਲ ਕਰਾਂਗੇ।

ਫੇਰ ਉਹਨਾਂ ਇੱਕ ਹੋਰ ਗੀਤ ਗਾਇਆ। ਕੁੱਝ ਦੇਰ ਪਿੱਛੋਂ ਉਹ ਚਰਾਂਦ ਵੱਲ ਤੁਰ ਪਏ। ਉਥੇ, ਪਿੰਡ ਦੀ ਬਿੜਕ ਤੋਂ ਦੂਰ, ਜਿੱਥੇ ਬਸ ਨੀਲਾ ਆਕਾਸ਼ ਹੀ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਸਿਰਾਂ ਉੱਤੇ ਸੀ, ਉਹਨਾਂ ਪੁਰਾਣੇ ਇਨਕਲਾਬੀ ਗੀਤ ਗਾਏ।

ਛਾਏ ਹੋਏ ਹਨ ਹਾਨੀ ਦੇ ਬੱਦਲ,
ਦਬਾ ਰਹੀ ਹੈ ਜਬਰ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ।
ਲੜਾਂਗੇ ਅਸੀਂ ਕਰਕੇ ਇੱਕ ਧਰਤੀ ਅਸਮਾਨ,
ਕਿਹੋ ਜਿਹੀ ਹੋਵੇਗੀ ਸਾਡੀ ਨੀਤੀ।

ਹਲੂਣਵੇਂ ਸ਼ਬਦ ਮਈ ਦਿਵਸ 'ਤੇ ਚਰਾਂਦ ਵਿੱਚ ਗੂੰਜੇ। ਇਹ ਖ਼ੁਸ਼ੀ ਭਰਿਆ ਦਿਨ ਸੀ। ਵਲਾਦੀਮੀਰ ਇਲੀਚ ਅਤੇ ਨਾਦੇਜ਼ੁਦਾ ਕਨਸਤਨਤੀਨੋਵਨਾ ਰਾਤ ਬਹੁਤ ਦੇਰ ਤੱਕ ਬੈਠੇ ਗੱਲਾਂ ਕਰਦੇ ਅਤੇ ਭਵਿੱਖ ਦੇ ਸੁਪਨੇ ਲੈਂਦੇ ਰਹੇ। ਕੀ ਕਦੇ ਉਹ ਦਿਨ ਵੀ ਆਵੇਗਾ ਜਦੋਂ ਇੱਕ ਅਜ਼ਾਦ ਰੂਸ ਵਿੱਚ ਕਿਰਤੀ ਅਤੇ ਸਭ ਲੋਕ ਖੁੱਲ੍ਹਮ-ਖੁੱਲ੍ਹਾ, ਲਾਲ ਝੰਡੇ ਲੈ ਕੇ ਮਈ ਦਿਵਸ ਮਨਾਉਣਗੇ?

ਅਗਲੇ ਦਿਨ ਸੜਕ 'ਤੇ ਧੂੜ ਉੱਠਦੀ ਦਿਸੀ। ਘੁੜਸਵਾਰ ਪੁਲਸ ਦਾ ਇੱਕ ਦਸਤਾ ਦਗੜ ਦਗੜ ਕਰਦਾ ਪਿੰਡ ਆਣ ਵੜਿਆ। ਹੱਥਾਂ ਵਿੱਚ ਨੰਗੀਆਂ ਤਲਵਾਰਾਂ ਲਈ ਦੋ ਸਿਪਾਹੀ ਇੱਕ ਅਫ਼ਸਰ ਦੀ ਰੱਖਿਆ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ ਜਿਹੜਾ ਘੋੜਾ-ਗੱਡੀ ਵਿੱਚ ਬੈਠਾ ਸੀ।

ਉਹ ਉਲੀਆਨੋਵ ਪਰਿਵਾਰ ਦੇ ਘਰ ਅੱਗੇ ਰੁਕੇ।

“ਅਸੀਂ ਘਰ ਦੀ ਤਲਾਸ਼ੀ ਲੈਣ ਆਏ ਹਾਂ!” ਮਧਰੇ, ਮੋਟੇ ਇਨਸਪੈਕਟਰ ਨੇ ਬੜੀ ਖਰ੍ਹਵੀ ਆਵਾਜ਼ ਵਿੱਚ ਕਿਹਾ ਅਤੇ ਸਿੱਧਾ ਦਫ਼ਤਰ ਅਤੇ ਕਿਤਾਬਾਂ ਦੀ ਅਲਮਾਰੀ ਵੱਲ ਵਧਿਆ।

ਅਲਮਾਰੀ ਦੇ ਹੇਠਲੇ ਖਾਨੇ ਵਿੱਚ ਗੈਰਕਾਨੂੰਨੀ ਇਨਕਲਾਬੀ ਲਿਖਤਾਂ, ਇਨਕਲਾਬੀਆਂ ਦੇ ਖ਼ਤ ਅਤੇ ਨਾ ਦਿਸਣ ਵਾਲੀ ਸਿਆਹੀ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਦਵਾਈਆਂ ਸਨ। ਜੇ ਇਹ ਪੁਲਸ ਦੇ ਹੱਥ ਆ ਗਏ ਤਾਂ ਦੰਪਤੀ ਦੀ ਜਲਾਵਤਨੀ ਦੀ ਮਿਆਦ ਵਧ ਜਾਣੀ ਸੀ। ਸ਼ੈਦ ਇਹ ਬਹੁਤ ਵਰ੍ਹਿਆਂ ਲਈ ਵਧ ਜਾਂਦੀ।

“ਐਹ ਲਓ,” ਵਲਾਦੀਮੀਰ ਇਲੀਚ ਨੇ ਇੱਕ ਕੁਰਸੀ ਅਲਮਾਰੀ ਦੇ ਕੋਲ ਰੱਖਦੇ ਹੋਏ ਕਿਹਾ। “ਕਿੱਥੋਂ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹੋ?” ਇਹ ਕਹਿੰਦੇ ਹੋਏ ਉਹਨੇ ਸਿਰ ਨਾਲ ਉਪਰਲੇ ਖ਼ਾਨੇ ਵੱਲ ਇਸ਼ਾਰਾ ਕੀਤਾ। ਮਧਰਾ ਇਨਸਪੈਕਟਰ ਸਿਪਾਹੀਆਂ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਨਾਲ ਕੁਰਸੀ 'ਤੇ ਚੜ੍ਹ ਗਿਆ। ਉਹਨੇ ਉਪਰਲੇ ਖ਼ਾਨੇ ਵਿੱਚ ਰੱਖੀਆਂ ਕਿਤਾਬਾਂ ਦਾ ਮੁਆਇਨਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਉੱਥੇ ਸੈਂਕੜੇ ਹੀ ਪੁਸਤਕਾਂ ਸਨ ਅਤੇ ਇਨਸਪੈਕਟਰ ਹਰ ਇੱਕ ਦੀ ਫੋਲਾ-ਫਾਲੀ ਕਰਨ ਲੱਗ ਪਿਆ।

ਅੱਧਾ ਘੰਟਾ ਲੰਘ ਗਿਆ। ਫੇਰ ਇੱਕ ਘੰਟਾ। ਇਨਸਪੈਕਟਰ ਥੱਕ ਗਿਆ। ਉਹਨੇ ਆਪਣੇ ਆਦਮੀਆਂ ਨੂੰ ਤਲਾਸ਼ੀ ਜਾਰੀ ਰੱਖਣ ਲਈ ਕਿਹਾ ਅਤੇ ਆਪ ਬੈਠ ਗਿਆ। ਉਹ ਤਾਂ ਕਿਤਾਬਾਂ ਦੇ ਉੱਪਰ ਚੜ੍ਹੇ ਕਾਗਜ਼ ਵੇਖ ਕੇ ਹੀ ਅੱਕ ਗਿਆ ਸੀ, ਉਹਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਹਰ ਇੱਕ ਦੀ ਫੋਲਾ-ਫਾਲੀ ਕਰਨ ਦੀ ਤਾਂ ਗੱਲ ਹੀ ਛੱਡੋ। ਸਮਾਂ ਕੀੜੀ ਦੀ ਚਾਲ ਚੱਲ ਰਿਹਾ ਸੀ।

ਅਖੀਰ ਪੁਲਸੀਏ ਹੇਠਲੇ ਖ਼ਾਨੇ ਤੱਕ ਅੱਪੜ ਗਏ। ਉਲੀਆਨੋਵ ਦੰਪਤੀ ਦੀ ਕਿਸਮਤ ਅਤਿੱਕੇ ਵਿੱਚ ਸੀ।

ਐਨ ਉਸ ਸਮੇਂ ਨਾਦੇਜ਼ਦਾ ਕਨਸਤਨਤੀਨੋਵਨਾ ਨੇ ਮੁਸਕਰਾ ਕੇ ਕਿਹਾ, “ਇਹ ਤਾਂ ਮੇਰੀਆਂ ਸਕੂਲ ਦੀਆਂ ਕਿਤਾਬਾਂ ਨੇ। ਤੁਹਾਨੂੰ ਪਤਾ ਹੀ ਹੈ ਮੈਂ ਅਧਿਆਪਕਾ ਹਾਂ।”

“ਛੱਡੋ ਪਰ੍ਹੇ,” ਇਨਸਪੈਕਟਰ ਨੇ ਹੁਕਮ ਦਿੱਤਾ। ਉਹ ਕੁੱਝ ਖਾਣਾ ਅਤੇ ਇੱਕ ਦੋ ਪੈਂਗ ਵੇਦਕਾ ਪੀਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ। ਉਹ ਬਹੁਤ ਥੱਕ ਗਿਆ ਸੀ।

ਤਲਾਸ਼ੀ ਖ਼ਤਮ ਹੋ ਗਈ। ਹੇਠਲੇ ਖ਼ਾਨੇ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਨੇ ਨਾ ਵੇਖਿਆ। ਉਸ ਵਿੱਚ ਗੈਰ-ਕਾਨੂੰਨੀ ਸਾਹਿਤ, ਰਸਾਇਣੀ ਪਦਾਰਥ, ਆਦਿ ਸਨ।

ਜਿਉਂ ਹੀ ਪੁਲਸ ਬਾਹਰ ਗਈ ਯੇਲੀਜ਼ਾਵੇਤਾ ਵਾਸੀਲੇਯੇਵਨਾ ਕਮਰੇ ਵਿੱਚ ਆਈ। ਉਹ ਨਾਲ ਦੇ ਕਮਰੇ ਵਿੱਚ ਬੈਠੀ ਲੜੀਵਾਰ ਸਿਗਰਟ ਪੀਂਦੀ ਰਹੀ ਸੀ।

“ਸਭ ਠੀਕ ਠਾਕ?” ਉਹਨੇ ਪੁੱਛਿਆ।

“ਹਾਂ, ਸਭ ਠੀਕ ਠਾਕ,” ਵਲਾਦੀਮੀਰ ਇਲੀਚ ਨੇ ਹੱਸਦਿਆਂ ਕਿਹਾ ਅਤੇ ਖ਼ਾਲਸ ਸਾਇਬੇਰਿਆਈ ਢੰਗ ਨਾਲ ਕਿਹਾ: “ਪਰ....”

ਵਾਨੇਯੇਵ ਦੇ ਮੰਜੇ ਕੋਲ

ਡਾਕੀਆ ਮਿੱਤਰਾਂ ਤੇ ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰਾਂ ਦੇ ਖਤ ਲੈ ਕੇ ਹਫ਼ਤੇ ਵਿੱਚ ਦੋ ਵਾਰ ਆਇਆ ਕਰਦਾ ਸੀ। ਘੋਲ ਲਈ ਲੀਗ ਦੇ ਜਲਾਵਤਨ ਮੈਂਬਰ ਸ਼ੂਸ਼ੇਨਸਕੋਏ ਦੇ ਇਰਦ ਗਿਰਦ ਪੰਜਾਹ ਤੋਂ ਸੌ ਮੀਲ ਦੇ ਘੇਰੇ ਵਿੱਚ ਖਿੱਲਰੇ ਹੋਏ ਸਨ। ਕੁੱਝ ਤਾਂ ਹੋਰ ਵੀ ਦੂਰ ਸਨ, ਜਿਉਂਦੇ ਹੀ ਸਾਇਬੇਰੀਆ ਦੀਆਂ ਯਖ ਉਜਾੜਾਂ ਵਿੱਚ ਦਫ਼ਨ।

ਇੱਕ ਦਿਨ ਵਲਾਦੀਮੀਰ ਇਲੀਚ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਭੈਣ ਅੱਨਾ ਦਾ ਇੱਕ ਖਤ ਮਿਲਿਆ। ਲਿਫ਼ਾਫ਼ੇ ਉੱਤੇ ਮਸਾਂ ਹੀ ਦਿਸਦੀ ਨਿਸ਼ਾਨੀ ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਸੰਕੇਤ ਸੀ ਕਿ ਇਸ ਵਿੱਚ ਗੁਪਤ ਵਾਕਫ਼ੀ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਉਸਨੇ ਅਦਿੱਖ ਸਿਆਹੀ ਨੂੰ ਉਘਾੜਿਆ ਤਾਂ ਉਹਨੂੰ ਇੱਕ ਅਖ਼ਬਾਰ ਤੋਂ ਨਕਲ ਕੀਤਾ ਲੇਖ ਦਿਸਿਆ। ਇਹ ਲੇਖ ਉਹਨੂੰ ਚੰਗਾ ਨਾ ਲੱਗਾ। ਇਹਦਾ ਸਿਰਲੇਖ ਸੀ “ਕਰੈਡੋ” (“ਸਾਡਾ ਨਿਸ਼ਚਾ”)।

ਉਹਦੀ ਭੈਣ ਨੇ ਲਿਖਿਆ ਸੀ ਕਿ ਇੱਕ ਨਿੱਕੀ ਜਿਹੀ ਪਰ ਬੜੀ ਸਰਗਰਮ ਟੋਲੀ ਮਾਰਕਸਵਾਦ 'ਤੇ ਨੁਕਤਾਚੀਨੀ ਕਰਨ ਲਈ ਇਕੱਠੀ ਹੋਈ ਸੀ। ਉਹ ਇਸ ਗੱਲ 'ਤੇ ਜ਼ੋਰ ਦੇਂਦੇ ਸਨ ਕਿ ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਨੂੰ ਰਾਜਨੀਤੀ ਵਿੱਚ ਦਿਲਚਸਪੀ ਨਹੀਂ, ਉਹ ਤਾਂ ਵਧੇਰੇ ਉਜ਼ਰਤਾਂ ਲੈਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਇਸ ਲਈ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਇਨਕਲਾਬ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ।

ਅਜਿਹੇ ਵਿਚਾਰਾਂ ਨੂੰ “ਆਰਥਕਤਾਵਾਦ” ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਸੀ।

“ਕੀ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ?” ਵਲਾਦੀਮੀਰ ਇਲੀਚ ਵਿਚਾਰਾਂ ਵਿੱਚ ਡੁੱਬਾ ਬੋਲ ਪਿਆ।

“ਉਹ ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਯਕੀਨ ਦਿਵਾਉਣ ਦਾ ਯਤਨ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ ਕਿ ਇਨਕਲਾਬ ਲਈ ਜੂਝਣ ਦੀ ਕੋਈ ਲੋੜ ਨਹੀਂ।”

ਨਾਦੇਜ਼ਦਾ ਕਨਸਤਨਤੀਨੋਵਨਾ ਨੂੰ ਪਤਾ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਸੋਚਦਾ ਸੋਚਦਾ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬੋਲਣ ਲੱਗ ਪੈਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਉਹ ਕਦੇ ਉਹਨੂੰ ਟੋਕਦੀ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਛੇਤੀ ਹੀ ਉਹ ਕਿਸੇ ਨਿਰਣੇ 'ਤੇ ਅੱਪੜ ਜਾਵੇਗਾ। ਤੇ ਠੀਕ। ਕੁੱਝ ਦੇਰ ਸੋਚਣ ਮਗਰੋਂ ਹੱਲ ਮਿਲ ਗਿਆ।

“ਅਸੀਂ ਸਭਨਾਂ ਸਾਥੀਆਂ ਨੂੰ ਬੁਲਾਉਂਦੇ ਹਾਂ ਅਤੇ ‘ਕਰੈਡੋ’ 'ਤੇ ਵਿਚਾਰ ਕਰਾਂਗੇ। ਫੇਰ ਅਸੀਂ ਇਸ ਮਸਲੇ ਸਬੰਧੀ ਆਪਣੇ ਵਿਚਾਰ ਲਿਖਾਂਗੇ ਅਤੇ ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕਰਾਂਗੇ ਕਿ ਕਾਰਖ਼ਾਨਿਆਂ ਅਤੇ ਮਿੱਲਾਂ ਵਿੱਚ ਕਿਰਤੀਆਂ ਨੂੰ ਉਹਨਾਂ ਵਿਚਾਰਾਂ ਦਾ ਪਤਾ ਲੱਗ ਜਾਏ।”

ਫੇਰ ਉਹਨੇ ਬੈਠ ਕੇ ਆਪਣੇ ਸਭ ਜਲਾਵਤਨ ਸਾਥੀਆਂ ਨੂੰ ਖਤ ਲਿਖੇ। ਉਹਨੇ ਸਭ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਹ ਕੋਈ ਅਜਿਹਾ ਕਾਰਨ ਲੱਭਣ ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਸਫ਼ਰ ਕਰਨ ਦੀ ਆਗਿਆ ਮਿਲ ਸਕੇ। ਫੇਰ ਉਹ ਇਕੱਠੇ ਹੋਣਗੇ। ਪਰ ਕਿੱਥੇ? ਸ਼ੂਸ਼ੇਨਸਕੋਏ ਸਭ ਤੋਂ ਯੋਗ ਥਾਂ ਸੀ ਪਰ ਤਾਂ ਵੀ ਵਲਾਦੀਮੀਰ ਇਲੀਚ ਨੇ ਯੇਰਮਾਕੋਵਸਕੋਏ ਦਾ ਪਿੰਡ ਚੁਣਿਆ ਜਿਹੜਾ ਸੱਠ ਮੀਲ ਦੂਰ ਸੀ। ਉਹਦਾ ਇੱਕ ਪਿਆਰਾ ਮਿੱਤਰ ਅਤੇ ਲੀਗ ਦਾ ਸਾਥੀ ਮੈਂਬਰ ਅਨਾਤੋਲੀ

ਵਾਨੇਯੇਵ ਉੱਥੇ ਜਲਾਵਤਨ ਸੀ। ਜੇਲ੍ਹ ਵਿੱਚ ਉਹ ਸਖ਼ਤ ਬਿਮਾਰ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਹੁਣ ਤਪਦਿਕ ਰੋਗ ਨਾਲ ਮਰ ਰਿਹਾ ਸੀ।

ਇਸੇ ਲਈ ਵਲਾਦੀਮੀਰ ਇਲੀਚ ਨੇ ਸਲਾਹ ਦਿੱਤੀ ਕਿ ਉਹ ਯੇਰਮਾਕੋਵਸਕੋਏ ਵਿਖੇ ਇਕੱਠੇ ਹੋਣ।

ਵਾਨੇਯੇਵ ਸਿਰਹਾਣਿਆਂ ਸਹਾਰੇ ਬੈਠਾ ਸੀ। ਉਹਦਾ ਮੂੰਹ ਬਿਸਤਰੇ ਦੀਆਂ ਚਾਦਰਾਂ ਨਾਲੋਂ ਵੀ ਥੱਗਾ ਸੀ। ਉਹ ਬਹੁਤ ਪਤਲਾ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਉਹਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਰੋਗੀ ਚਮਕ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਪਰ ਉਹ ਉਹਨਾਂ ਸਭਨਾਂ ਨੂੰ ਮਿਲ ਕੇ, ਸਾਂਝੇ ਕੰਮ ਵਿੱਚ ਹਿੱਸਾ ਲੈ ਕੇ, ਕਿੰਨਾ ਹੁਲਾਸਿਆ ਸੀ! ਉਹਦਾ ਕਿੰਨਾ ਜੀਅ ਕਰਦਾ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਜਿਉਂਦਾ ਰਹੇ, ਕੰਮ ਕਰਦਾ ਰਹੇ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਸਾਥੀ ਮਨੁੱਖਾਂ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਕਰੇ।

ਉਹਨਾਂ ‘ਕਰੈਡੋ’ ਦੀ ਲਿਖਤ ਵਿਚਾਰਨ ਤੋਂ ਮੁੱਢ ਬੰਨ੍ਹਿਆ। ਫੇਰ ਉਹਨਾਂ ਆਪਣਾ ਜਵਾਬ ਲਿਖਿਆ। ਇਹਦਾ ਸਿਰਲੇਖ ਉਹਨਾਂ ਰੱਖਿਆ “ਰੂਸੀ ਸੋਸ਼ਲ-ਡੈਮੋਕਰੇਟਾਂ ਦਾ ਰੋਸ”। ਇਹਦੇ ਮੁੱਢਲੇ ਸ਼ਬਦ ਸਨ: “ਸਾਥੀਓ, ਆਰਥਕਤਾਵਾਦੀਆਂ ਦੀ ਗੱਲ ਨਾ ਸੁਣੋ। ਸਾਡੇ ਲਈ ਇੱਕੋ ਇੱਕ ਰਾਹ ਇਨਕਲਾਬ ਹੈ!” ਦੁਰਾਡੇ ਸਾਇਬੇਰੀਆ ਤੋਂ ਇਹ ਅਪੀਲ ਹਰ ਸ਼ਹਿਰ ਵਿੱਚ ਕਿਰਤੀਆਂ ਦੀਆਂ ਟੋਲੀਆਂ ਨੂੰ ਭੇਜੀ ਜਾਣੀ ਸੀ।

ਜਦੋਂ ਬਾਕੀ ਲੋਕ ਚਲੇ ਗਏ ਤਾਂ ਵਲਾਦੀਮੀਰ ਇਲੀਚ ਵਾਨੇਯੇਵ ਕੋਲ ਰੁਕ ਗਿਆ। ਅਨਾਤੋਲੀ ਥੱਕ ਕੇ ਚੂਰ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ। ਵਲਾਦੀਮੀਰ ਇਲੀਚ ਉਹਦੇ ਮੰਜੇ ਕੋਲ ਬੈਠਾ ਆਪਣੇ ਮਿੱਤਰ ਦਾ ਹੱਥ ਪਲੋਸ ਰਿਹਾ ਸੀ ਜਿਹੜਾ ਕਾਗਜ਼ ਵਾਂਗ ਪਤਲਾ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ। ਜ਼ਾਰਸ਼ਾਹੀ ਜੇਲ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਕੱਟੀਆਂ ਕੈਦਾਂ ਕਾਰਨ ਵਾਨੇਯੇਵ ਮਰ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਵਲਾਦੀਮੀਰ ਇਲੀਚ ਉਹਨੂੰ ਸਾਂਝੀਆਂ ਯੋਜਨਾਵਾਂ ਸਬੰਧੀ ਦੱਸ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਛੇਤੀ ਹੀ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਜਲਾਵਤਨੀ ਦਾ ਸਮਾਂ ਮੁੱਕ ਜਾਵੇਗਾ। ਫੇਰ ਉਹ ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਦੀ ਮਾਰਕਸੀ ਪਾਰਟੀ ਜੱਥੇਬੰਦ ਕਰਨਗੇ। ਉਹ ਆਪਣਾ ਪ੍ਰੋਲੇਤਾਰੀ ਅਖਬਾਰ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰਨਗੇ ਅਤੇ ਜ਼ਾਰਸ਼ਾਹੀ ਹਕੂਮਤ ਵਿਰੁੱਧ ਲੜਾਈ ਜਾਰੀ ਰੱਖਣਗੇ।

ਵਾਨੇਯੇਵ ਉਹਦੀ ਗੱਲ ਬੜੇ ਧਿਆਨ ਨਾਲ ਸੁਣ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਅਗਸਤ ਦੀ ਸ਼ਾਮ ਹੋਰ ਵੀ ਹੋਰ ਹਨੇਰੀ ਹੁੰਦੀ ਜਾ ਰਹੀ ਸੀ। ਦੂਰੋਂ ਆਉਂਦੀ ਅਕਾਰਡੀਅਨ ਦੇ ਸਰੋਦੀ ਸੰਗੀਤ ਦੀ ਲੈਅ ਸੁਣਾਈ ਦੇ ਰਹੀ ਸੀ।

“ਪੰਨਵਾਦ ਵੋਲੋਦੀਆ,” ਵਾਨੇਯੇਵ ਨੇ ਬਹੁਤ ਨਿੰਮੀ ਆਵਾਜ਼ ਵਿੱਚ ਕਿਹਾ। ਬੁਖਾਰ ਨਾਲ ਉਹਦੇ ਬੁੱਲ੍ਹ ਸੁੱਕੇ ਹੋਏ ਸਨ। “ਤੂੰ ਮੈਨੂੰ ਨਵੀਂ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਬਖ਼ਸ਼ੀ ਹੈ। ਮੈਨੂੰ ਨਿਸ਼ਚਾ ਹੈ ਕਿ ਸਭ ਕੁੱਝ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੋਵੇਗਾ।”

ਇਹ ਉਹਦਾ ਅਖੀਰੀ ਖੁਸ਼ੀਆਂ-ਭਰਿਆ ਦਿਨ ਸੀ।

ਤਿੰਨ ਹਫ਼ਤੇ ਪਿੱਛੋਂ ਵਲਾਦੀਮੀਰ ਇਲੀਚ ਅਤੇ ਨਾਦੇਜ਼ੁਦਾ ਕਨਸਤਨਤੀਨੋਵਨਾ ਇੱਕ ਵਾਰ ਫੇਰ ਯੇਰਮਾਕੋਵਸਕੋਏ ਗਏ। ਉਹ ਅਨਾਤੋਲੀ ਨੂੰ ਦਫ਼ਨ ਕਰਨ ਆਏ ਸਨ।

“ਅਲਵਿਦਾ ਅਨਾਤੋਲੀ,” ਵਲਾਦੀਮੀਰ ਇਲੀਚ ਨੇ ਆਪਣੇ ਸਾਥੀ ਦੀ ਕਬਰ

ਕੰਢੇ ਖੜੇ ਹੋਏ ਕਿਹਾ। “ਅਸੀਂ ਪ੍ਰਣ ਕਰਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਅਸੀਂ ਇਨਕਲਾਬੀ ਘੋਲ ਜਾਰੀ ਰੱਖਾਂਗੇ।”

ਬਰਫ਼ ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਪਹਿਲੇ ਗੋਹੜੇ ਹਵਾ ਵਿੱਚ ਉੱਡ ਰਹੇ ਸਨ। ਮੋਏ ਵਾਨੇਯੇਵ ਦੇ ਮੂੰਹ ਉੱਤੇ ਡਿੱਗ ਕੇ ਵੀ ਇਹ ਪਿਘਲ ਨਹੀਂ ਸੀ ਰਹੀ।

ਕੁੱਝ ਸਮਾਂ ਪਿੱਛੋਂ ਵਲਾਦੀਮੀਰ ਇਲੀਚ ਨੇ ਦੇਰੀ ਲੋਹੇ ਦੀ ਇੱਕ ਤਖ਼ਤੀ ਬਣਵਾਈ। ਇਹਦੇ ਉੱਤੇ ਉੱਕਰਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ, “ਅਨਾਤੋਲੀ ਅਲੈਕਸਾਂਦਰੋਵਿਚ ਵਾਨੇਯੇਵ, ਰਾਜਸੀ ਜਲਾਵਤਨ। 8 ਸਤੰਬਰ 1899 ਨੂੰ 27 ਵਰ੍ਹੇ ਦੀ ਉਮਰੇ ਮੌਤ ਹੋਈ। ਸੁਖ ਦੀ ਨੀਂਦੇ ਸੌਂ ਸਾਡੇ ਸਾਥੀ।”

ਮੁੜ ਰਿਹਾਈ

ਹਰ ਪਾਸੇ ਗੜਬੜ ਸੀ। ਹਰ ਨੁਕਰੇ ਸੂਟਕੇਸ, ਬੰਡਲ ਅਤੇ ਪੁਸਤਕਾਂ ਦੇ ਢੇਰ ਪਏ ਸਨ। ਸਾਰਾ ਸਾਧਾਰਨ ਜੀਵਨ ਗੜਬੜ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ। ਨੀਲੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਵਾਲੀ ਪਾਸ਼ਾ ਰੋ ਰਹੀ ਸੀ। ਉਹ ਪਿੰਡ ਦੀ ਇੱਕ ਕੁੜੀ ਸੀ ਜਿਹੜੀ ਘਰ ਦੇ ਕੰਮ ਵਿੱਚ ਯੇਲੀਜ਼ਾਵੇਤਾ ਵਾਸੀਲੀਯੇਵਨਾ ਦਾ ਹੱਥ ਵਟਾਉਂਦੀ। ਉਲੀਆਨੋਵ ਪਰਿਵਾਰ ਉੱਥੋਂ ਜਾ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਜਲਾਵਤਨੀ ਦਾ ਸਮਾਂ ਮੁੱਕ ਗਿਆ ਸੀ।

29 ਜਨਵਰੀ 1900 ਨੂੰ, ਪਹੁ-ਫੁਟਾਲੇ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ, ਜਦੋਂ ਅਜੇ ਸੂਸ਼ੇਨਸਕੋਏ ਦੀਆਂ ਸਭ ਖਿੜਕੀਆਂ ਹਨ੍ਹੇਰੀਆਂ ਸਨ ਅਤੇ ਕਿਸੇ ਚਿਮਨੀ ਤੋਂ ਧੂੰ ਨਹੀਂ ਸੀ ਨਿਕਲ ਰਿਹਾ, ਜਦੋਂ ਅਜੇ ਪਹੁ-ਫੁਟਾਲੇ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਦਾ ਆਕਾਸ਼ ਪਿੰਡ ਦੇ ਅਖੀਰੀ ਝੋਪੜਿਆਂ ਤੋਂ ਪਰ੍ਹੇ ਧਰਤੀ ਨੂੰ ਛੁਹ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਦੋ ਸਲੀਅ-ਗੱਡੀਆਂ ਘਰ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਆ ਕੇ ਰੁਕੀਆਂ। ਆਪਣੇ ਉਤੇਰਨ ਦੀ ਇੱਕ ਨੁਕਰ ਨਾਲ ਅੱਖਾਂ ਪੂੰਝਦੀ ਪਾਸ਼ਾ ਇਧਰ ਉਧਰ ਦੌੜ ਰਹੀ ਸੀ। ਵਲਾਦੀਮੀਰ ਇਲੀਚ ਨੇ ਸਲੀਅ-ਗੱਡੀਆਂ ਵਿੱਚ ਆਪਣੇ ਸਾਮਾਨ ਅਤੇ ਪੁਸਤਕਾਂ ਦਾ ਢੇਰ ਲਾਉਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ।

“ਆਓ, ਸਫ਼ਰ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਇੱਕ ਛਿਣ ਚੁੱਪ ਬੈਠੀਏ,” ਯੇਲੀਜ਼ਾਵੇਤਾ ਵਾਸੀਲੀਯੇਵਨਾ ਨੇ ਕਿਹਾ, ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਇੱਕ ਪੁਰਾਣੀ ਰੂਸੀ ਰੀਤ ਸੀ।

ਉਹ ਸਭ ਚੁੱਪ ਚਾਪ ਬੈਠ ਗਏ।

“ਅੱਛਾ, ਹੁਣ ਚੱਲਣ ਦਾ ਸਮਾਂ ਹੋ ਗਿਆ,” ਵਲਾਦੀਮੀਰ ਇਲੀਚ ਨੇ ਕੁੱਝ ਛਿਣ ਪਿੱਛੋਂ ਕਿਹਾ। ਉਹੋ ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਉੱਠਿਆ।

ਉਸ ਦਿਨ ਬਹੁਤ ਠੰਡ ਸੀ। ਵਲਾਦੀਮੀਰ ਇਲੀਚ ਨੇ ਦੁਹਾਂ ਇਸਤ੍ਰੀਆਂ ਦੀ ਪੋਸਤੀਨ ਦੇ ਲੰਮੇ ਕੋਟ ਪਾਉਣ ਅਤੇ ਆਰਾਮ ਨਾਲ ਬਹਿਣ ਵਿੱਚ ਸਹਾਇਤਾ ਕੀਤੀ।

“ਪਰ ਤੇਰੇ ਲਈ ਤਾਂ ਪੋਸਤੀਨ ਦਾ ਕੋਟ ਨਹੀਂ,” ਯੇਲੀਜ਼ਾਵੇਤਾ ਵਾਸੀਲੀਯੇਵਨਾ ਨੇ ਫਿਕਰ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਕਿਹਾ। “ਤੂੰ ਤਾਂ ਯਖ ਹੋ ਜਾਵੇਂਗਾ!”

“ਇੱਥੋਂ ਰਿਹਾਈ ਦਾ ਵਿਚਾਰ ਹੀ ਮੈਨੂੰ ਗਰਮ ਰੱਖੇਗਾ। ਠੰਡ ਹੋ ਜਾਵੇ ਮੈਨੂੰ ਪ੍ਰਵਾਹ ਨਹੀਂ।”

“ਘੱਟੋ ਘੱਟ ਮੇਰਾ ਬੇਉਂਗਲ ਦਸਤਾਨਾ ਪਹਿਨ ਲੈ, ਤੇਰੇ ਹੱਥ ਤਾਂ ਗਰਮ ਰਹਿਣ।”
ਵਲਾਦੀਮੀਰ ਇਲੀਚ ਹੱਸ ਪਿਆ, ਪਰ ਉਹਨੇ ਯੇਲੀਜ਼ਾਵੇਤਾ ਵਾਸੀਲੀਯੇਵਨਾ ਦਾ ਦਸਤਾਨਾ ਲੈ ਲਿਆ ਅਤੇ ਗੱਡੀ 'ਤੇ ਬੈਠ ਗਿਆ। ਉਹ ਉੱਥੋਂ ਚੱਲ ਪਏ।

ਉਹ ਸੂਸ਼ੇਨਸਕੋਏ ਤੋਂ ਚੱਲ ਰਹੇ ਸਨ, ਸਦਾ ਲਈ। ਅਸਮਾਨ 'ਤੇ ਲੋਅ ਖਿੱਲਰ ਰਹੀ ਸੀ। ਇੱਕ ਬੱਦਲ ਗੁਲਾਬੀ ਭਾਗ ਮਾਰਨ ਲੱਗ ਪਿਆ। ਹੌਲੀ ਹੌਲੀ ਦਿਸਹੱਦੇ ਦੇ ਸਾਰੇ ਪੂਰਬੀ ਕੋਨੇ 'ਤੇ ਲੋਅ ਹੋ ਗਈ। ਫੇਰ ਸੂਰਜ ਚੜ੍ਹ ਪਿਆ।

ਮਨ ਹੀ ਮਨ ਵਿੱਚ ਵਲਾਦੀਮੀਰ ਇਲੀਚ ਜੇਤੂ ਅਨੁਭਵ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਉਹਦੀ ਅਜ਼ਾਦੀ ਦੀ ਪਹਿਲੀ ਸਵੇਰ ਸੀ। ਪਿਛਲੇ ਕੁੱਝ ਮਹੀਨਿਆਂ ਵਿੱਚ ਆਪਣੀ ਜਲਾਵਤਨੀ ਦੀ ਮਿਆਦ ਮੁੱਕਣ ਦੀ ਉਡੀਕ ਕਰਦਿਆਂ, ਇਸ ਗੱਲ ਬਾਰੇ ਫਿਕਰ ਕਰਦਿਆਂ ਕਿ ਕਿਤੇ ਅਧਿਕਾਰੀ ਇਹਨੂੰ ਵਧਾਉਣ ਦਾ ਨਿਰਣਾ ਨਾ ਕਰ ਦੇਣ, ਉਹ ਬਹੁਤ ਪਤਲਾ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ।

ਹੁਣ ਉਹਦੇ ਸਾਰੇ ਵਿਚਾਰ ਪਾਰਟੀ ਦਾ ਕੰਮ ਮੁੜ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰਨ 'ਤੇ ਇਕੱਤਰ ਹੋ ਗਏ ਸਨ। 1898 ਵਿੱਚ, ਜਦੋਂ ਵਲਾਦੀਮੀਰ ਇਲੀਚ ਅਜੇ ਜਲਾਵਤਨ ਸੀ, ਰੂਸੀ ਸੋਸ਼ਲ-ਡੈਮੋਕਰੈਟਿਕ ਲੇਬਰ ਪਾਰਟੀ ਦੀ ਪਹਿਲੀ ਕਾਂਗਰਸ ਮਿੰਸਕ ਸ਼ਹਿਰ ਵਿਖੇ ਹੋਈ ਸੀ। ਪੁਲਸ ਨੇ ਜਲਦੀ ਹੀ ਪਾਰਟੀ ਦੇ ਸਭ ਜੱਥੇਬੰਦਕਾਂ ਨੂੰ ਗ੍ਰਿਫ਼ਤਾਰ ਕਰ ਲਿਆ ਸੀ। ਹੁਣ ਪਾਰਟੀ ਦੀ ਮੁੜ-ਸਥਾਪਨਾ ਕਰਨੀ ਪੈਣੀ ਸੀ। ਇਹ ਆਸ਼ਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਲਈ ਪਾਰਟੀ ਦਾ ਅਖ਼ਬਾਰ ਪਹਿਲਾ ਕਦਮ ਸੀ। ਇਹ ਅਖ਼ਬਾਰ ਗ਼ੈਰ-ਕਾਨੂੰਨੀ, ਮਾਰਕਸਵਾਦੀ ਅਖ਼ਬਾਰ ਹੋਵੇਗਾ, ਜਿਹੜਾ ਰੂਸ ਦੀਆਂ ਸਭਨਾਂ ਅੱਗੇ-ਵਧੂ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਨੂੰ ਇਕੱਤਰ ਅਤੇ ਇੱਕਮੁੱਠ ਕਰੇਗਾ। ਅਜਿਹੇ ਸਨ ਵਲਾਦੀਮੀਰ ਇਲੀਚ ਦੇ ਵਿਚਾਰ।

ਇੱਕ ਤੋਂ ਪਿੱਛੋਂ ਦੂਜਾ ਮੀਲ ਲੰਘ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਉਹ ਡਾਕ ਚੌਕੀਆਂ 'ਤੇ ਘੋੜੇ ਬਦਲਣ ਅਤੇ ਖਾਣਾ ਖਾਣ ਲਈ ਰੁਕਦੇ।

ਮਿਨੂਸਿੰਸਕ ਤੱਕ ਸਫ਼ਰ ਬਹੁਤ ਲੰਮਾ ਸੀ। ਉੱਥੋਂ ਅਚਿੰਸਕ ਦਾ ਰੇਲਵੇ ਸਟੇਸ਼ਨ ਦੋ ਸੌ ਮੀਲ ਦੂਰ ਸੀ। ਉਹ ਦਿਨ ਰਾਤ ਸਫ਼ਰ ਕਰਦੇ ਰਹੇ। ਦਿਨ ਬੜੇ ਨਿਰਮਲ ਅਤੇ ਧੁਪਿਆਲੇ ਸਨ, ਆਕਾਸ਼ ਨੀਲਾ ਸੀ, ਰੁੱਖਾਂ 'ਤੇ ਕੱਕਰ ਜੰਮਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਬਰਫ਼ ਚਮਕਦੀ ਸੀ। ਰਾਤੀਂ ਚੰਨ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਰਾਹ ਰੁਸ਼ਨਾਉਂਦਾ। ਅਸੀਮ ਆਕਾਸ਼ ਵਿੱਚ ਇਹ ਕਿਸੇ ਬਾਦਬਾਨੀ ਜਹਾਜ਼ ਵਾਂਗ ਸੀ, ਜਿਹੜਾ ਖਿੱਲਰੇ ਤਾਰਿਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਰਾਹ ਬਣਾਈ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਰਾਤ ਨੂੰ ਸਲੀਅ-ਗੱਡੀਆਂ ਦੀਆਂ ਘੰਟੀਆਂ ਦੀ ਟੁਣਕਾਰ ਵੀ ਵਧੇਰੇ ਸਾਫ਼ ਹੁੰਦੀ।

ਪੰਜਵੇਂ ਦਿਨ ਪਹੁ-ਫੁਟਾਲੇ ਸਮੇਂ ਉਹ ਅਚਿੰਸਕ ਅਪੜੇ।

ਸਟੇਸ਼ਨ ਦੀ ਘੰਟੀ ਵੱਜ ਰਹੀ ਸੀ।

ਛੇਤੀ ਹੀ ਗੱਡੀ ਆ ਜਾਵੇਗੀ। ਛੁਕ ਛੁਕ ਕਰਦਾ, ਭਾਫ਼ ਛੱਡਦਾ, ਕਾਲਾ ਇੰਜਣ ਸਟੇਸ਼ਨ ਵਿੱਚ ਦਾਖ਼ਲ ਹੋਇਆ। ਇੱਕਦਮ ਉਹ ਰੁਕ ਗਿਆ। ਸਟੇਸ਼ਨ ਦੀ ਘੰਟੀ ਫੇਰ ਵੱਜੀ

ਅਤੇ ਗੱਡੀ ਚੱਲ ਪਈ। ਚਿਰਾਂ ਤੋਂ ਉਡੀਕਿਆ ਦਿਨ ਆ ਗਿਆ ਸੀ। ਅੱਗੇ ਨਵਾਂ ਜੀਵਨ ਸੀ।

ਚੰਗਿਆੜੀ ਲਾਟ ਬਣੇਗੀ

ਸਾਇਬੇਰੀਆ ਦੀਆਂ ਡੂੰਘਾਣਾਂ ਵਿੱਚ,
ਧੀਰਜ, ਮਾਣ ਦੀ ਲੋੜ ਅਪਾਰ,
ਵਿਅਰਥ ਉੱਕਾ ਹੀ ਜਾ ਨਹੀਂ ਸਕਦੇ,
ਕਰੜੇ ਘੋਲ, ਤੇਰੇ ਉੱਚ ਵਿਚਾਰ।

ਇਹ ਸਤਰਾਂ ਕਵੀ ਪੁਸ਼ਕਿਨ ਨੇ, ਨੇਰਚਿੰਸਕ, ਸਾਇਬੇਰੀਆ ਵਿਖੇ ਜਲਾਵਤਨ ਦਸੰਬਰੀਆਂ ਨੂੰ ਲਿਖੀਆਂ ਸਨ। ਇਹਨਾਂ ਦੇ ਉੱਤਰ ਵਿੱਚ ਦਸੰਬਰੀ ਕਵੀ ਓਦੋਯੇਵਸਕੀ ਨੇ ਉਹਨੂੰ ਲਿਖਿਆ ਸੀ :

ਸਾਡਾ ਅਣਥੱਕ ਘੋਲ,
ਨਹੀਂ ਜਾਵੇਗਾ ਕਦੇ ਵਿਅਰਥ,
ਚੰਗਿਆੜੀ ਇੱਕ ਲਾਟ ਬਣੇਗੀ।

ਵਲਾਦੀਮੀਰ ਇਲੀਚ ਨੇ ਅਖ਼ਬਾਰ ਦਾ ਨਾਂ “ਇਸਕਰਾ” (ਚੰਗਿਆੜੀ) ਰੱਖਣ ਦਾ ਫ਼ੈਸਲਾ ਕੀਤਾ।

ਇਸ ਪੰਗਤੀ ਨੂੰ ਵਲਾਦੀਮੀਰ ਇਲੀਚ ਨੇ ਪਾਰਟੀ ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਅਖ਼ਬਾਰ ਦਾ ਨੀਤੀ-ਵਾਕ ਬਣਾਇਆ। ਉਹਨੇ ਨਿਰਣਾ ਕੀਤਾ ਕਿ “ਇਸਕਰਾ” (ਚੰਗਿਆੜੀ) ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਅਖ਼ਬਾਰ ਲਈ ਯੋਗ ਨਾਂ ਹੋਵੇਗਾ।

ਸਤੰਬਰ ਵਿੱਚ ਜਦੋਂ ਉਹ ਅਜੇ ਸ਼ੂਸ਼ੇਨਸਕੋਏ ਵਿਖੇ ਜਲਾਵਤਨ ਹੀ ਸੀ ਉਹਨੇ ਅਖ਼ਬਾਰ ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਪੰਨੇ ਤੋਂ ਅਖ਼ੀਰੀ ਪੰਨੇ ਤੱਕ ਪੂਰੀ ਯੋਜਨਾ ਬਣਾਈ ਸੀ। ਹੁਣ ਇਸ ਸਬੰਧੀ ਕੰਮ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰਨ ਦਾ ਸਮਾਂ ਆ ਗਿਆ ਸੀ। ਵਲਾਦੀਮੀਰ ਇਲੀਚ ਪਸਕੋਵ ਦੇ ਸ਼ਹਿਰ ਵਿਖੇ ਰਹਿਣ ਲੱਗ ਪਿਆ ਕਿਉਂਕਿ ਉਹਨੂੰ ਇਥੇ ਰਹਿਣ ਦੀ ਆਗਿਆ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਸੀ। ਨਾਦੇਜ਼ਦਾ ਕਨਸਤਨਤੀਨੋਵਨਾ ਉਸ ਤੋਂ ਪਿੱਛੋਂ ਗ੍ਰਿਫ਼ਤਾਰ ਹੋਈ ਸੀ ਇਸ ਲਈ ਅਜੇ ਉਹਦੀ ਜਲਾਵਤਨੀ ਦੀ ਮਿਆਦ ਖ਼ਤਮ ਨਹੀਂ ਸੀ ਹੋਈ। ਇਸੇ ਲਈ ਉਹਨੂੰ ਮਿਆਦ ਖ਼ਤਮ ਹੋਣ ਤੱਕ ਉਛਾ ਵਿਖੇ ਰਹਿਣ ਲਈ ਕਿਹਾ ਗਿਆ। ਪਸਕੋਵ ਵਿਖੇ ਵਲਾਦੀਮੀਰ ਇਲੀਚ ਨੇ ਪਾਰਟੀ ਦੇ ਨਵੇਂ ਅਖ਼ਬਾਰ ਲਈ ਰਾਹ ਪੱਧਰਾ ਕਰਨਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਉਹ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਕਸਬਿਆਂ ਅਤੇ ਸ਼ਹਿਰਾਂ ਵਿਖੇ ਗਿਆ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਸਾਥੀਆਂ ਨਾਲ ਸਬੰਧ ਸਥਾਪਤ ਕੀਤੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਅਖ਼ਬਾਰ ਲਈ ਲਿਖਣਾ ਸੀ। ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਅਜਿਹੇ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਵੀ ਲੋੜ ਸੀ ਜਿਹੜੇ ਅਖ਼ਬਾਰ ਵੰਡਣ। “ਇਸਕਰਾ” ਬਾਕੀ ਅਖ਼ਬਾਰਾਂ ਵਾਂਗ ਖੁੱਲ੍ਹਾ ਤਾਂ ਵੇਚਿਆ ਨਹੀਂ ਸੀ ਜਾਣਾ। ਇਹ ਤਾਂ ਇੱਕ

ਗੈਰ-ਕਾਨੂੰਨੀ ਰਾਜਸੀ ਅਖ਼ਬਾਰ ਹੋਣਾ ਸੀ। ਇਹਦਾ ਅਰਥ ਇਹ ਸਨ ਕਿ ਜਿਸ ਕਿਸੇ ਕੋਲੋਂ ਇਹਦਾ ਇੱਕ ਪਰਚਾ ਨਿੱਕਲ ਆਇਆ ਉਹਨੇ ਗਿ੍ਫ਼ਤਾਰ ਹੋ ਜਾਣਾ ਸੀ। ਇਸ ਲਈ ਇਹ ਅਖ਼ਬਾਰ ਗੁਪਤ ਤੌਰ 'ਤੇ ਵੰਡਿਆ ਜਾਣਾ ਸੀ। ਅੰਤਲੀ ਗੱਲ, ਪਰ ਇਹਦੀ ਮਹੱਤਤਾ ਕੋਈ ਘੱਟ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਅਖ਼ਬਾਰ ਲਈ ਪੈਸੇ ਦੀ ਲੋੜ ਸੀ। ਵਲਾਦੀਮੀਰ ਇਲੀਚ ਪੈਸੇ ਇਕੱਠੇ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਵੀ ਸਫਲ ਹੋ ਗਿਆ।

ਹੁਣ ਸਭ ਕੁੱਝ ਤਿਆਰ ਸੀ। ਚਾਰ ਮਹੀਨਿਆਂ ਵਿੱਚ ਵਲਾਦੀਮੀਰ ਇਲੀਚ ਨੇ, ਅਖਾਣ ਅਨੁਸਾਰ ਪਰਬਤ ਹਿਲਾ ਦਿੱਤੇ ਸਨ।

ਅਜੇ ਉਹਨਾਂ ਇਹ ਨਿਰਣਾ ਕਰਨਾ ਸੀ ਕਿ ਅਖ਼ਬਾਰ ਛਾਪਿਆ ਕਿੱਥੋਂ ਜਾਵੇ। ਰੂਸ ਵਿੱਚ ਰਹਿੰਦੇ ਹੋਏ, ਭਲਾ ਕੋਈ ਜ਼ਾਰ ਦੇ ਖ਼ਿਲਾਫ਼, ਜਾਗੀਰਦਾਰਾਂ ਅਤੇ ਕਾਰਖ਼ਾਨੇਦਾਰਾਂ ਦੇ ਖ਼ਿਲਾਫ਼, ਪੁਲਸ ਦੇ ਅਫ਼ਸਰਾਂ ਦੇ ਖ਼ਿਲਾਫ਼ ਅਖ਼ਬਾਰ ਛਾਪਣ ਲਈ ਤਿਆਰ ਹੋ ਸਕਦਾ ਸੀ। ਵਲਾਦੀਮੀਰ ਇਲੀਚ ਨੂੰ ਇਸ ਸਬੰਧੀ ਬਹੁਤ ਸੋਚਣਾ ਪਿਆ। ਉਹਨਾਂ ਸਾਥੀਆਂ ਨਾਲ਼ ਸਲਾਹ ਕੀਤੀ। ਅੰਤ ਇਹ ਨਿਰਣਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਕਿ ਅਖ਼ਬਾਰ ਦੇਸ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਛਾਪਿਆ ਜਾਵੇ। ਪਰ ਇਹਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਇਹਦੇ ਨਾਲ਼ ਸਬੰਧਤ ਹਰ ਗੱਲ ਗੁਪਤ ਰੱਖਣੀ ਲਾਜ਼ਮੀ ਸੀ। ਵਿਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਵੀ ਤਾਂ ਰੂਸੀ ਪੁਲਸ ਦੇ ਜਾਸੂਸ ਸਨ।

ਵਲਾਦੀਮੀਰ ਇਲੀਚ ਨੇ ਵਿਦੇਸ਼ ਜਾਣ ਦੀ ਆਗਿਆ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਲਈ। ਵੇਖਣ ਨੂੰ ਇਹ ਆਗਿਆ ਸਿਹਤ ਚੰਗੇਰੀ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ। ਪਹਿਲਾਂ ਉਹ ਨਾਦੇਜ਼ਦਾ ਕਨਸਤਨਤੀਨੋਵਨਾ ਤੋਂ ਵਿਦਾਇਗੀ ਲੈਣ ਲਈ ਉਛਾ ਗਿਆ, ਕਿਉਂਕਿ ਉਹਦੀ ਪਤਨੀ ਦੀ ਜਲਾਵਤਨੀ ਦੀ ਮਿਆਦ ਵਿੱਚ ਅਜੇ ਨੌਂ ਮਹੀਨੇ ਰਹਿੰਦੇ ਸਨ। ਫੇਰ ਉਹ ਵਿਦੇਸ਼ ਜਾਣ ਲਈ ਚੱਲ ਪਿਆ। ਭਾਵੇਂ ਉਹਨੂੰ ਉਸ ਸਮੇਂ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਿ, ਉਹਨੇ ਕਿੰਨਾਂ ਲੰਮਾ ਅਰਸਾ ਵਿਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਬਿਤਾਉਣਾ ਸੀ।

ਤੰਗ ਸੜਕਾਂ ਅਤੇ ਤਿੱਖੀਆਂ ਛੱਤਾਂ ਵਾਲੇ ਮਕਾਨਾਂ ਅਤੇ ਗਿਰਜਿਆਂ ਵਾਲੇ ਜਰਮਨ ਸ਼ਹਿਰ ਲਾਈਪਜ਼ਿਗ ਵਿਖੇ ਅਨੇਕ ਕਾਰਖ਼ਾਨੇ ਸਨ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਤੋਂ ਵੀ ਵੱਧ ਛਾਪਾਖ਼ਾਨੇ ਅਤੇ ਪੁਸਤਕਾਂ ਦੀਆਂ ਦੁਕਾਨਾਂ। ਲਾਈਪਜ਼ਿਗ ਵਿਖੇ ਇੱਕ ਬੰਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਸੀ ਜਿਸਦਾ ਨਾਂ ਸੀ ਹਰਮਨ ਰਾਓ। ਉਹਦੀ ਉਮਰ ਲਗਭਗ 35 ਸਾਲ ਦੀ ਸੀ ਅਤੇ ਉਹ ਨੇੜੇ ਦੇ ਇੱਕ ਪਿੰਡ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਛੋਟੇ ਜਿਹੇ ਛਾਪੇਖ਼ਾਨੇ ਦਾ ਮਾਲਕ ਸੀ। ਛਾਪੇਖ਼ਾਨੇ ਵਿੱਚ ਛਪਾਈ ਦੀ ਇੱਕੋ ਹੀ — ਪਰ ਕਾਫ਼ੀ ਵੱਡੀ — ਮਸ਼ੀਨ ਸੀ। ਖੇਡਾਂ ਸਬੰਧੀ ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਦਾ ਇੱਕ ਅਖ਼ਬਾਰ, ਵੱਖ ਵੱਖ ਇਸ਼ਤਿਹਾਰ ਅਤੇ ਕਿਤਾਬਚੇ ਇੱਕ ਬਹੁਤ ਵੱਡੀ, ਪੁਰਾਣੀ ਕਿਸਮ ਦੀ ਮਸ਼ੀਨ 'ਤੇ ਛਾਪੇ ਜਾਂਦੇ।

ਹਰਮਨ ਰਾਓ ਇੱਕ ਸੋਸ਼ਲ-ਡੈਮੋਕਰੈਟ ਸੀ। ਇੱਕ ਦਿਨ ਉਹਦੇ ਲਾਈਪਜ਼ਿਗ ਵਿਚਲੇ ਮਿੱਤਰਾਂ ਨੇ ਉਹਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਇੱਕ ਰੂਸੀ ਮਾਰਕਸਵਾਦੀ ਸ਼ਹਿਰ ਵਿੱਚ ਆਇਆ ਹੈ। ਰੂਸੀ ਮਾਰਕਸਵਾਦੀ ਇੱਕ ਇਨਕਲਾਬੀ ਅਖ਼ਬਾਰ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਹਨ। ਫੇਰ ਨਿਰਣਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ “ਇਸਕਰਾ” ਦਾ ਪਹਿਲਾ ਪਰਚਾ ਲਾਈਪਜ਼ਿਗ ਵਿਖੇ ਛਾਪਿਆ ਜਾਵੇ।

“ਰੂਸੀ ਸਾਥੀਆਂ ਨੂੰ ਹਿਮਾਇਤ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ,” ਹਰਮਨ ਰਾਓ ਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਗਿਆ ਸੀ।

ਵਲਾਦੀਮੀਰ ਇਲੀਚ ਉਹ ਰੂਸੀ ਮਾਰਕਸਵਾਦੀ ਸੀ ਜਿਹੜਾ ਲਾਈਪਜ਼ਿਗ ਵਿਖੇ ਆਇਆ ਸੀ। ਉਹਨੇ ਸ਼ਹਿਰ ਦੀਆਂ ਬਾਹਰਲੀਆਂ ਬਸਤੀਆਂ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਕਮਰਾ ਕਿਰਾਏ 'ਤੇ ਲਿਆ ਤੇ ਕੰਮ ਵਿੱਚ ਜੁਟ ਗਿਆ। ਅਖੀਰ ਉਹ ਅੰਤਿਮ ਦਿਨ ਆ ਗਿਆ। ਵਲਾਦੀਮੀਰ ਇਲੀਚ ਕਾਰਖਾਨਿਆਂ ਦੀਆਂ ਸੀਟੀਆਂ ਵੱਜਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਜਾਗ ਪਿਆ। ਕਮਰੇ ਵਿੱਚ ਠੰਢ ਸੀ। ਲਾਈਪਜ਼ਿਗ ਦਾ ਦਸੰਬਰ ਸਿਲ੍ਹਾ ਅਤੇ ਠੰਢਾ ਸੀ।

ਵਲਾਦੀਮੀਰ ਇਲੀਚ ਨੇ ਕੇਤਲੀ ਸਟੋਵ ਉੱਤੇ ਰੱਖ ਦਿੱਤੀ ਤੇ ਹਲਕੀ ਚਾਹ ਦਾ ਬੁਲ੍ਹ-ਸੜਦਾ ਪਿਆਲਾ ਪੀਤਾ। ਫੇਰ ਉਹ ਆਪਣੇ ਨੇਮ ਅਨੁਸਾਰ ਰਾਓ ਦੇ ਛਾਪਾਖਾਨੇ ਵੱਲ ਚੱਲ ਪਿਆ ਜਿਹੜਾ ਛੇ ਕੁ ਮੀਲ ਦੂਰ ਸੀ। ਇੱਥੇ ਕੋਈ ਘੋੜਾ ਗੱਡੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਸੋ ਉਹਨੂੰ ਦੁਹਾਂ ਪਾਸਿਆਂ ਦਾ ਸਫ਼ਰ ਪੈਦਲ ਹੀ ਤੈਅ ਕਰਨਾ ਪਿਆ। ਮਜ਼ਦੂਰ ਪੈਦਲ ਅਤੇ ਬਾਈਸਾਈਕਲਾਂ ਉੱਤੇ ਸ਼ਹਿਰ ਆ ਰਹੇ ਸਨ। ਕਿਸਾਨ ਗੱਡਿਆਂ 'ਤੇ ਆਪਣੀ ਉਪਜ ਲਿਆ ਰਹੇ ਸਨ। ਮਕਾਨਾਂ ਦੀਆਂ ਲੜੀਆਂ ਛੇਤੀ ਹੀ ਮੁੱਕ ਗਈਆਂ। ਅੱਗੇ ਇੱਕ ਬਰਫ-ਕੱਜੇ ਮੈਦਾਨ ਤੋਂ ਪਾਰ ਇੱਕ ਹਨੇਰਾ ਜੰਗਲ ਸੀ। ਫੇਰ ਗਵਾਂਢੀ ਪਿੰਡ ਦੀਆਂ ਬੱਤੀਆਂ ਦਿਸਣ ਲੱਗ ਪਈਆਂ। ਵਲਾਦੀਮੀਰ ਇਲੀਚ ਨੂੰ ਰਾਓ ਦੇ ਛਾਪੇਖਾਨੇ ਦੀਆਂ ਖਿੜਕੀਆਂ ਦਿਸੀਆਂ।

ਛਾਪਾਖਾਨਾ ਬੱਸ ਇੱਕ ਵੱਡਾ ਕਮਰਾ ਸੀ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਮਿੱਟੀ ਦੇ ਤੇਲ ਦੇ ਲੈਂਪ ਦੀ ਲੋਅ ਸੀ। ਭਾਰੀ ਮਸ਼ੀਨ ਨੇ ਅੱਧਾ ਕਮਰਾ ਮੱਲਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਲੋਹੇ ਦੇ ਚੁੱਲ੍ਹੇ ਵਿੱਚ ਬਲਦੀਆਂ ਲੱਕੜਾਂ ਚਟਖ ਰਹੀਆਂ ਸਨ। ਅੱਗ ਦੀਆਂ ਲਾਟਾਂ ਕੰਧਾਂ ਉੱਤੇ ਹਿਲਦੇ ਪਰਛਾਵੇਂ ਸੁੱਟਦੀਆਂ।

“ਅੱਜ ਬਹੁਤ ਹੀ ਖ਼ਾਸ ਦਿਨ ਹੈ,” ਰਾਓ ਨੇ ਵਲਾਦੀਮੀਰ ਇਲੀਚ ਨੂੰ ਕਿਹਾ।

ਵਲਾਦੀਮੀਰ ਇਲੀਚ ਨੇ ਸਿਰ ਹਿਲਾਇਆ। ਹਾਂ, ਇਹ ਬਹੁਤ ਹੀ ਖ਼ਾਸ ਦਿਨ ਸੀ। ਅੱਜ, ਅਖੀਰ ਪਹਿਲਾ ਪਰਚਾ ਛਾਪਿਆ ਜਾਣਾ ਸੀ।

ਕੰਪੋਜ਼ੀਟਰ ਨੇ ਉਹ ਭਾਰਾ ਚੌਖਟਾ ਚੁੱਕਿਆ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਟਾਈਪ ਕਸਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ ਅਤੇ ਉਹਨੂੰ ਮਸ਼ੀਨ ਤੱਕ ਲੈ ਗਿਆ। ਰਾਓ ਨੇ ਹੱਥੀ 'ਤੇ ਹੱਥ ਰੱਖਿਆ। ਪਹੀਏ ਚੱਲਣ ਲੱਗੇ। ਫੇਰ ਅਖ਼ਬਾਰੀ ਕਾਗਜ਼ ਦਾ ਇੱਕ ਤਾਅ ਪ੍ਰੈੱਸ ਤੋਂ ਉਤਰਿਆ। ਇਹ ਅਜੇ ਗਿੱਲਾ ਸੀ। ਇਹ “ਇਸਕਰਾ” ਦਾ ਪਹਿਲਾ ਪਰਚਾ ਸੀ।

ਵਲਾਦੀਮੀਰ ਇਲੀਚ ਨੇ ਪਰਚਾ ਹੱਥ ਲਿਆ। ਉਹ ਚਿਰਾਂ ਤੋਂ ਇਸ ਦਿਨ ਦੇ ਸੁਪਨੇ ਲੈ ਰਿਹਾ ਸੀ। “ਹੁਣ ਸਾਡਾ ਆਪਣਾ ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਦਾ ਇਨਕਲਾਬੀ ਅਖ਼ਬਾਰ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ!” ਉਹਨੇ ਸੋਚਿਆ। “ਉੱਡ ਕੇ ਜਾ ਵਤਨਾਂ ਨੂੰ, ਸਾਡੇ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਦਿਮਾਗ ਅਤੇ ਦਿਲ ਜਗਾ, ਇਨਕਲਾਬ ਦੇ ਸੱਦਾ ਲੈ ਕੇ ਜਾ।”

ਉਹਨੇ ਅਖ਼ਬਾਰ ਦਾ ਨਾਂ ਉੱਚੀ ਪੜ੍ਹਿਆ :

“ਇਸਕਰਾ।”

ਉੱਪਰ ਸੱਜੇ ਕੋਨੇ ਵਿੱਚ ਮੋਟੇ ਹਰਫ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਛਪਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ : “ਚੰਗਿਆੜੀ
ਚੋਂ ਇੱਕ ਲਾਟ ਉੱਠੇਗੀ !”

ਲੈਨਿਨ

ਗੱਡੀ ਜਰਮਨੀ ਨੂੰ ਪਾਰ ਕਰਕੇ ਕੇਨਿਗਜ਼ਬਰਗ ਵੱਲ ਜਾ ਰਹੀ ਸੀ। ਇੱਕ ਗੱਭਰੂ
ਤੀਜੇ ਦਰਜੇ ਦੇ ਇੱਕ ਡੱਬੇ ਵਿੱਚ ਉੱਘ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਉਹ ਮਿਊਨਿਖ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਉੱਘਦਾ ਹੀ
ਆਇਆ ਸੀ। ਉਹਦੇ ਪੈਰਾਂ ਕੋਲ ਇੱਕ ਵੱਡਾ ਸੂਟਕੇਸ ਪਿਆ ਸੀ।

ਇੱਕ ਪੁਰਾਣੇ ਕਿਲ੍ਹੇ, ਅਨੇਕਾਂ ਗਿਰਜਿਆਂ ਅਤੇ ਲਾਲ ਟਾਈਲਾਂ ਦੀਆਂ ਛੱਤਾਂ
ਵਾਲਾ ਪ੍ਰਾਚੀਨ ਨਗਰ ਕੇਨਿਗਜ਼ਬਰਗ ਬਾਲਟਿਕ ਸਾਗਰ ਦੇ ਕੰਢੇ ਇੱਕ ਬੰਦਰਗਾਹ ਸੀ।
ਇਹਦੀ ਬੰਦਰਗਾਹ ਦੇ ਪੁਸ਼ਤਿਆਂ 'ਤੇ ਅਨੇਕ ਜਹਾਜ਼ ਲੰਗਰ ਸੁੱਟੀ ਬੈਠੇ ਸਨ। ਇੱਕ ਜਹਾਜ਼
ਸੀ “ਸੇਂਟ ਮਾਰਗਰੇਟਾ”। ਮਿਊਨਿਖ ਤੋਂ ਆਏ ਜਰਮਨ ਨੇ ਇੱਧਰ ਉੱਧਰ ਝਾਕਿਆ ਅਤੇ ਫੇਰ
ਬੰਦਰਗਾਹ ਵੱਲ ਨਾ ਜਾ ਕੇ ਨੇੜੇ ਦੇ ਇੱਕ ਬੀਅਰ ਸੈਲਰ ਵਿੱਚ ਚਲਾ ਗਿਆ। ਬੀਅਰ ਸੈਲਰ
ਵਿੱਚ ਬਹੁਤ ਭੀੜ ਸੀ, ਖੱਪ ਪੈ ਰਹੀ ਸੀ ਅਤੇ ਸਾਰਾ ਕਮਰਾ ਤੰਬਾਕੂ ਦੇ ਧੂੰ ਨਾਲ ਭਰਿਆ
ਹੋਇਆ ਸੀ। ਗੱਭਰੂ ਇੱਕ ਵਿਹਲੀ ਸੀਟ 'ਤੇ ਬਹਿ ਗਿਆ ਅਤੇ ਆਪਣਾ ਸੂਟਕੇਸ ਮੇਜ਼ ਦੇ
ਹੇਠਾਂ ਧਕੇਲ ਦਿੱਤਾ। ਉਹਨੇ ਸਾਸੇਜ਼ ਦੀ ਇੱਕ ਪਲੇਟ ਅਤੇ ਬੀਅਰ ਦਾ ਇੱਕ ਗਲਾਸ
ਮੰਗਵਾਇਆ। ਉਹ ਬਹੁਤ ਹੀ ਹੌਲੀ ਹੌਲੀ ਖਾ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਜਾਪਦਾ ਸੀ ਉਹ ਸਾਰਾ ਦਿਨ
ਇਸ ਖਾਣੇ ਵਿੱਚ ਹੀ ਲਾ ਦੇਵੇਗਾ। ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਉਹ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਉਡੀਕ ਰਿਹਾ ਹੋਵੇ ? ਹਾਂ, ਉਹ
“ਸੇਂਟ ਮਾਰਗਰੇਟਾ” ਦੇ ਇੱਕ ਜਹਾਜ਼ੀ ਨੂੰ ਉਡੀਕ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਉਹ ਮਿਊਨਿਖ ਤੋਂ ਇਹ ਲੰਮਾ
ਸਫ਼ਰ ਤੈਅ ਕਰਕੇ ਇਸ ਜਹਾਜ਼ੀ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਆਇਆ ਸੀ ਭਾਵੇਂ ਉਹਨੇ ਪਹਿਲਾਂ ਉਹਨੂੰ ਕਦੇ
ਵੇਖਿਆ ਤੱਕ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਜਦੋਂ ਕੋਈ ਨਵਾਂ ਗਾਹਕ ਅੰਦਰ ਆਉਂਦਾ ਤਾਂ ਉਹ ਜਵਾਨ ਬੜੇ
ਧਿਆਨ ਨਾਲ ਉਸ ਵੱਲ ਵੇਖਦਾ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਸੱਜੇ ਹੱਥ ਨਾਲ ਆਪਣੇ ਸਿਰ ਦੇ ਸੱਜੇ ਪਾਸੇ
ਦੇ ਵਾਲ ਸਵਾਰਨ ਲੱਗ ਜਾਂਦਾ। ਕੁਦਰਤੀ ਗੱਲ ਸੀ ਕਿਸੇ ਨੇ ਉਸ ਵੱਲ ਧਿਆਨ ਨਾ ਦਿੱਤਾ।
ਜੇ ਕੋਈ ਆਪਣੇ ਵਾਲ ਸੰਵਾਰ ਰਿਹਾ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਇਹ ਕੋਈ ਅਜੀਬ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਪਰ ਇਹ
ਉਹ ਇਸ਼ਾਰਾ ਸੀ ਜਿਸ ਰਾਹੀਂ ਉਹਨਾਂ ਇੱਕ ਦੂਜੇ ਨੂੰ ਪਛਾਣਨਾ ਸੀ।

ਮੌਸਮ ਦੀ ਮਾਰ ਖਾ ਕੇ ਕਰੜੇ ਹੋਏ ਮੂੰਹ ਵਾਲਾ ਇੱਕ ਜਹਾਜ਼ੀ ਅੰਦਰ ਆਇਆ।
ਉਹਨੇ ਸਭ ਮੇਜ਼ਾਂ 'ਤੇ ਨਿਗਾਹ ਮਾਰੀ, ਵਾਲ ਸੰਵਾਰਦੇ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਵੇਖਿਆ ਅਤੇ ਸਿੱਧਾ ਉਹਦੇ
ਵੱਲ ਚੱਲ ਪਿਆ। ਉਹ ਮੇਜ਼ ਕੋਲ ਬਹਿ ਗਿਆ, ਪੈਰ ਨਾਲ ਸੂਟਕੇਸ ਨੂੰ ਟੋਹਿਆ ਅਤੇ ਫੇਰ
ਬੋਲਿਆ, “ਬਹੁਤ ਮਾੜੀ ਹਵਾ ਚੱਲ ਰਹੀ ਹੈ।”

“ਜੇ ਨਿਰਮਲ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਨਹੀਂ”, ਮਿਊਨਿਖ ਤੋਂ ਆਏ ਬੰਦੇ ਨੇ ਜਵਾਬ ਦਿੱਤਾ।

“ਤੂੰ ਠੀਕ ਬੁੱਝਿਐ, ਇਹ ਚੰਗੀ ਹਵਾ ਹੈ।”

ਇਉਂ ਉਹਨਾਂ ਇੱਕ ਦੂਜੇ ਨੂੰ ਪਛਾਣਨਾ ਸੀ। ਉਹ ਘੋਲ ਵਿੱਚ ਸਾਥੀ ਸਨ, ਜਿਹੜੇ ਇੱਕੋ ਉਦੇਸ਼ ਲਈ ਕੰਮ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ ਅਤੇ ਉਸੇ ਉਦੇਸ਼ ਲਈ ਇੱਥੇ ਇਕੱਠੇ ਹੋਏ ਸਨ।

ਉਹਨਾਂ ਥੋੜੀ ਦੇਰ ਗੱਲਾਂ ਕੀਤੀਆਂ ਅਤੇ ਫੇਰ ਉੱਥੋਂ ਚੱਲ ਪਏ। ਹੁਣ ਸੂਟਕੇਸ ਜਹਾਜ਼ੀ ਨੇ ਚੁੱਕਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਕਿਸੇ ਨੇ ਇਸ ਤਬਦੀਲੀ ਵੱਲ ਧਿਆਨ ਨਾ ਦਿੱਤਾ ਕਿਉਂਕਿ ਇਹਦਾ ਸਬੰਧ ਕਿਸੇ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਪਹਿਲੇ ਚੌਕ ਵਿੱਚ ਆ ਕੇ ਦੋਵੇਂ ਵਿਛੜ ਗਏ। ਮਿਊਨਿਖ ਤੋਂ ਆਇਆ ਗੱਭਰੂ ਘਰ ਮੁੜਨ ਲਈ ਰੇਲਵੇ ਸਟੇਸ਼ਨ ਵੱਲ ਚੱਲ ਪਿਆ ਅਤੇ ਸੂਟਕੇਸ ਨੇ “ਸੇਂਟ ਮਾਰਗਰੇਟਾ” ਉੱਤੇ ਬਾਲਟਿਕ ਸਾਗਰ ਦੇ ਪਾਰ ਸਵੀਡਨ ਦੀ ਰਾਜਧਾਨੀ ਸਟਾਕਹੋਮ ਵੱਲ ਆਪਣਾ ਸਫ਼ਰ ਜਾਰੀ ਰੱਖਿਆ।

ਰਾਤ ਨੂੰ ਤੇਜ਼ ਹਵਾ ਚੱਲਣ ਲੱਗ ਪਈ। ਇਸ ਨਾਲ ਵੱਡੀਆਂ ਵੱਡੀਆਂ ਲਹਿਰਾਂ ਉੱਠੀਆਂ ਜਿਹੜੀਆਂ ਨਿੱਕੇ ਜਿਹੇ ਜਹਾਜ਼ ਨੂੰ ਹਿਲਾ ਰਹੀਆਂ ਸਨ। ਰਾਤ ਕਾਲੀ ਸ਼ਾਹ ਸੀ।

ਉਹ ਛੇ ਘੰਟੇ ਪਛੜ ਕੇ ਸਟਾਕਹੋਮ ਅੱਪੜੇ। ਫਿਨਲੈਂਡ ਦਾ ਜਹਾਜ਼ “ਸੂਓਮੀ” ਸ਼ਾਇਦ ਹੁਣ ਤੱਕ ਹੈਲਸਿੰਗਫੋਰਜ਼ ਵੱਲ ਚੋਖਾ ਪੈਂਡਾ ਮਾਰ ਚੁੱਕਾ ਸੀ।

“ਮੈਂ ਪਛੜ ਕੇ ਅੱਪੜਿਆਂ”, ਉਹਨੇ ਦੁਖੀ ਹੋ ਕੇ ਸੋਚਿਆ।

ਅਚਣਚੇਤ ਉਹਦੀ ਨਿਗਾਹ “ਸੂਓਮੀ” ’ਤੇ ਪਈ। ਫਿਨਲੈਂਡੀ ਜਹਾਜ਼ ਅਜੇ ਬੰਦਰਗਾਹ ਵਿੱਚ ਹੀ ਸੀ ਉਹ ਭਾਫ਼ ਇਕੱਠੀ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਤੂਫ਼ਾਨ ਨੇ ਉਹਨੂੰ ਰੋਕੀ ਰੱਖਿਆ ਸੀ।

“ਲੰਗਰ ਚੁੱਕੋ!” “ਸੂਓਮੀ” ਦੇ ਕਪਤਾਨ ਨੇ ਹੁਕਮ ਦਿੱਤਾ।

ਚੱਕੇ ਹੇਠਾਂ ਪਾਣੀ ਉਬਲਣ ਲੱਗ ਪਿਆ।

“ਹੇ! ਠਹਿਰੋ!” ਪੁਸ਼ਤੇ ਤੇ ਸੂਟਕੇਸ ਖਿੱਚੀ ਆਉਂਦੇ ਜਹਾਜ਼ੀ ਨੇ ਜ਼ੋਰ ਨਾਲ ਕਿਹਾ। “ਮੇਰੇ ਕੋਲ ਪਹਿਲੇ ਮੇਟ ਲਈ ਇੱਕ ਸੁਗਾਤ ਹੈ ਜਿਹੜੀ ਕੇਨਿਗਜ਼ਬਰਗ ਤੋਂ ਉਹਦੀ ਮਾਸੀ ਨੇ ਭੇਜੀ ਹੈ।

ਜਹਾਜ਼ੀ ਨੂੰ ਸਾਹ ਚੜ੍ਹਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ ਅਤੇ ਉਹ ਨੱਠਦਾ ਆ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਉਧਰ “ਸੂਓਮੀ” ਹੌਲੀ ਹੌਲੀ ਪੁਸ਼ਤੇ ਤੋਂ ਪਰ੍ਹਾਂ ਹਟ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਸਭ ਯਤਨ ਨਿਸਫਲ ਰਹੇ ਸਨ।

ਪਰ ਜ਼ਰਾ ਰੁਕੋ! ਇਹ ਕੀ? ਕਪਤਾਨ ਨੇ ਉਹਦੀ ਅਵਾਜ਼ ਸੁਣ ਲਈ ਸੀ।

“ਵਾਪਸ ਮੋੜੋ!” ਕਪਤਾਨ ਨੇ ਹੁਕਮ ਦਿੱਤਾ।

“ਜਨਾਬ, ਮੇਰੇ ਕੋਲ ਤੁਹਾਡੀ ਮਾਸੀ ਦੇ ਭੇਜੇ ਕੁੱਝ ਸਵੈਟਰ ਹਨ!” ਜਹਾਜ਼ੀ ਨੇ ਉੱਚੀ ਉੱਚੀ ਬੋਲ ਕੇ ਪਹਿਲੇ ਮੇਟ ਨੂੰ ਕਿਹਾ।

ਪੁਸ਼ਤੇ ’ਤੇ ਖੜੇ ਲੋਕਾਂ ਵਿੱਚ ਹਾਸਾ ਫੈਲ ਗਿਆ। ਸਭਨਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਵੇਖ ਕੇ ਖੁਸ਼ੀ ਹੋਈ ਕਿ “ਸੂਓਮੀ” ਪਹਿਲੇ ਮੇਟ ਦੇ ਸਵੈਟਰਾਂ ਲਈ ਵਾਪਸ ਆ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਪਹਿਲੇ ਮੇਟ ਨੇ ਸੂਟਕੇਸ ਮਲਾਹ ਤੋਂ ਲਿਆ, ਹੱਥ ਹਿਲਾ ਕੇ ਉਹਨੂੰ ਵਿਦਾ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਸੂਟਕੇਸ ਆਪਣੇ ਕੈਬਿਨ ਵਿੱਚ ਲੈ ਗਿਆ। ਕੈਬਿਨ ਵਿੱਚ ਜਾ ਕੇ ਉਹਨੇ ਇਹਨੂੰ ਬੜੀ ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਥਾਂ ’ਤੇ ਰੱਖ ਕੇ ਜੰਦਰਾ ਲਾ ਦਿੱਤਾ।

ਫ਼ਿਨਲੈਂਡ ਦੀ ਰਾਜਧਾਨੀ ਹੈਲਸਿੰਗਫੋਰਜ਼ ਵਿਖੇ ਜ਼ੋਰਾਂ ਦਾ ਮੀਂਹ ਪੈ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਹਰ ਪਰਨਾਲਾ ਜ਼ੋਰ ਜ਼ੋਰ ਨਾਲ਼ ਵਗ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਨਾਲ਼ੀਆਂ ਵਿੱਚ ਪਾਣੀ ਦੀਆਂ ਨਦੀਆਂ ਵਹਿ ਰਹੀਆਂ ਸਨ।

“ਸੂਓਮੀ” ਦਾ ਪਹਿਲਾ ਮੇਟ ਕਾਹਲੀ ਕਾਹਲੀ ਘੋੜਾ-ਟ੍ਰੈਮ ਦੀ ਸਟਾਪ ਵੱਲ ਚੱਲ ਪਿਆ। ਕਿਹਾ ਆਖ਼ਰਾਂ ਦਾ ਮੀਂਹ ਪੈ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਕਿਧਰੇ ਸੂਟਕੇਸ ਅੰਦਰਲਾ ਮਾਲ ਗਿੱਲਾ ਨਾ ਹੋ ਜਾਵੇ। ਫ਼ਿਨਲੈਂਡ ਵਿੱਚ ਅਕਸਰ ਮੀਂਹ ਪੈਂਦਾ ਸੀ ਪਰ ਇਹ ਮੀਂਹ ਤਾਂ ਫ਼ਿਨਲੈਂਡ ਲਈ ਵੀ ਹੜ੍ਹ ਸੀ। ਪਹਿਲਾ ਮੇਟ ਉਸ ਬੰਦੇ ਨੂੰ ਢੂੰਡ ਰਿਹਾ ਸੀ ਜਿਸਨੇ ਉਹਨੂੰ ਸਟਾਪ 'ਤੇ ਮਿਲਣਾ ਸੀ। ਪਰ “ਸੂਓਮੀ” ਕਈ ਘੰਟੇ ਪਛੜ ਕੇ ਪੁਸ਼ਤੇ 'ਤੇ ਲੱਗਾ ਸੀ ਅਤੇ ਮੀਂਹ ਵੀ ਤਾਂ ਆਖ਼ਰਾਂ ਦਾ ਪੈ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਸੜਕਾਂ ਸੁੰਨਸਾਨ ਪਈਆਂ ਸਨ। ਕੀ ਸੇਂਟ ਪੀਟਰਸਬਰਗ ਤੋਂ ਆਇਆ ਬੰਦਾ ਮੁੜ ਗਿਆ ਸੀ? ਇਹ ਕਿੰਨੀ ਨਿਰਾਸ਼ਾ ਵਾਲ਼ੀ ਗੱਲ ਹੋਵੇਗੀ? ਇੱਕ ਘੋੜਾ-ਟ੍ਰੈਮ ਸਾਹਮਣਿਉਂ ਆ ਰਹੀ ਸੀ। ਪਰ ਉਹ ਬੰਦਾ ਤਾਂ ਕਿਤੇ ਦਿਸਦਾ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਐਨ ਉਸ ਸਮੇਂ ਇੱਕ ਮਨੁੱਖ ਤੇਜ਼ੀ ਨਾਲ਼ ਦੂਜੇ ਪਾਸਿਉਂ ਇੱਕ ਡਾਟ ਹੇਠੋਂ ਨਿੱਕਲ ਕੇ ਆਇਆ। ਉਹਨੇ ਆਸੇ ਪਾਸੇ ਵੇਖਿਆ ਅਤੇ ਫੇਰ ਪਹਿਲੇ ਮੇਟ ਕੋਲ ਆਇਆ। ਇਹ ਬੰਦਾ ਸੇਂਟ ਪੀਟਰਸਬਰਗ ਤੋਂ ਆਇਆ ਕਾਮਾ ਸੀ।

“ਮੈਂ ਤਾਂ ਉੱਕਾ ਹੀ ਗੜ੍ਹਚ ਹੋ ਗਿਆ ਹਾਂ,” ਉਹਨੇ ਬੁੜ ਬੁੜ ਜਿਹੀ ਕੀਤੀ।
“ਏਨੀ ਦੇਰ ਕਾਹਨੂੰ ਕਰ ਦਿੱਤੀ।”

“ਸਾਡਾ ਜਹਾਜ਼ ਤੂਫ਼ਾਨ ਵਿੱਚ ਫਸ ਗਿਆ ਸੀ। ਤੂੰ ਵਾਪਸ ਕਦੋਂ ਮੁੜ ਰਿਹੈਂ?”

“ਅੱਜ ਹੀ।”

“ਬਹੁਤ ਅੱਛਾ। ਮੈਂ ਹੁਣੇ ਹੀ ਤਾਰ ਦੇ ਦੇਂਦਾ ਹਾਂ।”

ਕਾਮੇਂ ਨੇ ਸਿਰ ਹਿਲਾਇਆ, ਸੂਟਕੇਸ ਲਿਆ ਅਤੇ ਘੋੜਾ-ਟ੍ਰੈਮ 'ਤੇ ਚੜ੍ਹ ਗਿਆ। ਕੁੱਝ ਘੰਟੇ ਪਿੱਛੋਂ ਸੂਟਕੇਸ ਫੇਰ ਆਪਣੇ ਰਸਤੇ ਪੈ ਗਿਆ। ਐਤਕੀਂ ਇਹ ਰੇਲ ਗੱਡੀ ਰਾਹੀਂ ਸੇਂਟ ਪੀਟਰਸਬਰਗ ਜਾ ਰਿਹਾ ਸੀ।

ਗੱਡੀ ਖ਼ਾਲੀ ਖੇਤਾਂ, ਮੀਂਹ-ਗੜ੍ਹਚੇ ਪਿੰਡਾਂ ਅਤੇ ਅਜਿਹੇ ਹੁਨਾਲੀ ਘਰਾਂ ਕੋਲੋਂ ਨੱਠਦੀ ਲੰਘ ਰਹੀ ਸੀ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਖਿੜਕੀਆਂ ਲੱਕੜੀ ਦੇ ਤਖ਼ਤੇ ਲਾ ਕੇ ਬੰਦ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਸਨ। ਜਿਹੜਾ ਬੰਦਾ ਸੂਟਕੇਸ ਸਫ਼ਰ ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਪੜਾਅ 'ਤੇ ਲਿਜਾ ਰਿਹਾ ਸੀ ਉਹ ਇਸ ਇਲਾਕੇ ਤੋਂ ਬਹੁਤ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਾਣੂ ਸੀ ਅਤੇ ਉਹਨੂੰ ਖਿੜਕੀ 'ਚੋਂ ਬਾਹਰ ਵੇਖਣ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਉਹ ਅਖ਼ਬਾਰ ਪੜ੍ਹਦਾ ਆਪਣੇ ਸਟੇਸ਼ਨ ਨੂੰ ਉਡੀਕ ਰਿਹਾ ਸੀ।

ਇਹ ਬੋਲੋਓਸਤਰੋਵ ਸਟੇਸ਼ਨ ਸੀ। ਇਹੋ ਫ਼ਿਨਲੈਂਡ ਅਤੇ ਰੂਸ ਦੀ ਸਰਹੱਦ ਸੀ। ਇਸ ਸਟੇਸ਼ਨ 'ਤੇ ਹਮੇਸ਼ਾ ਕਸਟਮ ਵਾਲੇ ਪੜਤਾਲ ਕਰਦੇ ਸਨ।

ਬੋਲੋਓਸਤਰੋਵ ਸਟੇਸ਼ਨ 'ਤੇ ਕਸਟਮ ਦਾ ਇੱਕ ਅਫ਼ਸਰ ਡੱਬੇ ਵਿੱਚ ਆਇਆ ਅਤੇ ਉਹਨੇ ਕਿਹਾ, “ਸਮਾਨ ਦੀ ਪੜਤਾਲ।”

ਉਸ ਬੰਦੇ ਨੇ ਆਰਾਮ ਨਾਲ਼ ਆਪਣਾ ਸੂਟਕੇਸ ਖੋਲ੍ਹਿਆ। ਸੂਟਕੇਸ ਵਿੱਚ ਬਨੈਣਾਂ

ਦਾ ਇੱਕ ਜੋੜਾ, ਇੱਕ ਪੁਰਾਣਾ ਚਾਰਖਾਨਾ ਕੰਬਲ ਅਤੇ ਚਾਕਲੇਟਾਂ ਦਾ ਇੱਕ ਡੱਬਾ ਸੀ। ਕਸਟਮ ਅਫ਼ਸਰ ਨੇ ਸੂਟਕੇਸ ਦੇ ਦੁਹਾਂ ਪਾਸਿਆਂ ਨੂੰ ਫੋਲਿਆ ਪਰ ਉਹਨੂੰ ਕੋਈ ਸ਼ੱਕੀ ਚੀਜ਼ ਨਾ ਮਿਲੀ।

ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਦਿਨੇ ਕਾਮਾਂ ਸੇਂਟ ਪੀਟਰਸਬਰਗ ਵਿਖੇ ਵਾਸੀਲੀਯੇਵਸਕੀ ਟਾਪੂ 'ਤੇ ਬਣੇ ਇੱਕ ਇੱਟਾਂ ਦੇ ਮਕਾਨ ਦੀ ਪੌੜੀਆਂ ਚੜ੍ਹਿਆ। ਦਰਵਾਜ਼ੇ 'ਤੇ ਲੱਗੀ ਪਿੱਤਲ ਦੀ ਨਾਂ-ਤਖ਼ਤੀ 'ਤੇ ਲਿਖਿਆ ਸੀ: “ਦੰਦਾਂ ਦਾ ਡਾਕਟਰ।”

ਉਹਨੇ ਘੰਟੀ ਵਜਾਈ। ਦੋ ਵਾਰੀ ਲੰਮੀ ਤੇ ਇੱਕ ਵਾਰੀ ਛੋਟੀ। ਇਹਦਾ ਅਰਥ ਸੀ ਫ਼ਿਕਰ ਨਾ ਕਰੋ, ਆਉਣ ਵਾਲਾ ਮਿੱਤਰ ਹੈ।”

ਦੰਦਾਂ ਦੇ ਡਾਕਟਰ ਨੇ ਦਰਵਾਜ਼ਾ ਖੋਲਿਆ। “ਅੰਦਰ ਆ ਜਾਓ। ਅਸੀਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਉਡੀਕ ਰਹੇ ਹਾਂ,” ਉਹਨੇ ਕਿਹਾ।

ਇਹ ਇੱਕ ਗੁਪਤ ਪਤਾ ਸੀ। ਇਹਨੂੰ ਗੁਪਤ ਇਸ ਲਈ ਕਹਿੰਦੇ ਸਨ ਕਿਉਂਕਿ ਇਨਕਲਾਬੀ ਇੱਥੇ ਗੁਪਤ ਅਤੇ ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਤੌਰ 'ਤੇ ਇਕੱਠੇ ਹੋ ਸਕਦੇ ਸਨ।

ਇੱਕ ਮੁਟਿਆਰ ਦੰਦਾਂ ਦੇ ਡਾਕਟਰ ਦੇ ਦਫ਼ਤਰ ਵਿੱਚ ਬੈਠੀ ਉਡੀਕ ਰਹੀ ਸੀ।

“ਅਖ਼ੀਰ”, ਮੁਟਿਆਰ ਬੋਲੀ। ਉਹਨੇ ਸੂਟਕੇਸ ਖੋਲਿਆ ਅਤੇ ਇਹਦੇ ਵਿਚਲੀਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਬਾਹਰ ਸੁੱਟਣੀਆਂ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤੀਆਂ। ਫੇਰ ਕਾਮੇ ਨੇ ਸੂਟਕੇਸ ਦੇ ਥੱਲੇ ਨੂੰ ਇੱਕ ਖ਼ਾਸ ਢੰਗ ਨਾਲ਼ ਦਬਾਇਆ ਅਤੇ ਇਹ ਇੱਕ ਦੂਜੇ ਢੱਕਣ ਵਾਂਗ ਖੁੱਲ੍ਹ ਗਿਆ। ਸੂਟਕੇਸ ਦਾ ਤਲਾ ਦੁਹਰਾ ਸੀ ਅਤੇ ਦੁਹਾਂ ਵਿਚਕਾਰ “ਇਸਕਰਾ” ਦੇ ਪਰਚੇ ਠਸਾ ਠਸ ਭਰੇ ਹੋਏ ਸਨ।

ਇਹ ਸੀ ਉਹ ਕੁੱਝ ਜੋ ਏਨੇ ਔਖ ਨਾਲ਼ ਅਤੇ ਏਨੇ ਲੋਕਾਂ ਹੱਥੀਂ ਮਿਊਨਿਖ ਤੋਂ ਕੇਨਿਗਜ਼ਬਰਗ, ਸਟਾਕਹੋਮ, ਹੈਲਸਿੰਗਫੋਰਜ਼ ਅਤੇ ਅੰਤ ਵਿੱਚ ਸੇਂਟ ਪੀਟਰਸਬਰਗ ਅੱਪੜਿਆ।

ਮੁਟਿਆਰ ਨੇ ਪਰਚੇ ਸੂਟਕੇਸ ਵਿੱਚੋਂ ਕੱਢ ਕੇ ਇੱਕ ਹੈਟ ਰੱਖਣ ਵਾਲ਼ੇ ਬਕਸੇ ਵਿੱਚ ਪਾਏ ਅਤੇ ਉਹਨੂੰ ਪੱਕੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬੰਦ ਕੀਤਾ। ਫੇਰ ਉਹ ਉੱਥੋਂ ਚਲੀ ਗਈ।

ਉਹਨੇ ਸ਼ਹਿਰ ਦੀਆਂ ਬਾਹਰਲੀਆਂ ਬਸਤੀਆਂ ਵਿੱਚ ਪਰਚੇ ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਅਤੇ ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਦੀਆਂ ਅਧਿਐਨ-ਟੋਲੀਆਂ ਵਿੱਚ ਵੰਡਣੇ ਸਨ। ਉਹ “ਇਸਕਰਾ” ਦੇ ਏਜੰਟਾਂ ਦੇ ਜਾਲ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਹੀ ਸੀ। ਰੂਸ ਦੇ ਸਾਰੇ ਵੱਡੇ ਸ਼ਹਿਰਾਂ ਵਿੱਚ “ਇਸਕਰਾ” ਦੇ ਏਜੰਟ ਸਨ।

“ਇਸਕਰਾ” ਗੁਪਤ ਤੌਰ 'ਤੇ ਜਹਾਜ਼ਾਂ ਰਾਹੀਂ, ਰੇਲ-ਗੱਡੀਆਂ ਰਾਹੀਂ ਲਿਆਇਆ ਜਾਂਦਾ ਅਤੇ ਸਰਹੱਦ ਪਾਰ ਪਹੁੰਚਾਇਆ ਜਾਂਦਾ।

ਅਖ਼ਬਾਰ ਨੇ ਉਹਨਾਂ ਦੀਆਂ ਕੰਮ ਅਤੇ ਜੀਵਨ ਦੀਆਂ ਹਾਲਤਾਂ ਸਬੰਧੀ ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਅਤੇ ਕਿਸਾਨਾਂ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਖੋਲ੍ਹ ਦਿੱਤੀਆਂ।

“ਇਸਕਰਾ” ਨੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਜ਼ਾਰਸ਼ਾਹੀ ਹਕੂਮਤ, ਜਾਰੀਰਦਾਰਾਂ ਅਤੇ ਕਾਰਖ਼ਾਨਿਆਂ ਦੇ ਮਾਲਕਾਂ ਵਿਰੁੱਧ, ਜਿਹੜੇ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਲੁੱਟ-ਖਸੁੱਟ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ, ਘੋਲ ਕਰਨਾ ਸਿਖਾਇਆ।

“ਇਸਕਰਾ” ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਪਾਰਟੀ ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ ਲਈ, ਇਨਕਲਾਬ ਲਈ ਸੱਦਾ ਦੇਂਦਾ।

ਛੇਤੀ ਹੀ “ਇਸਕਰਾ” ਦੀ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਕਾਰਨ ਰੂਸ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਬਲਵਾਨ ਮਜ਼ਦੂਰ ਲਹਿਰ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਗਈ।

ਰੂਸ ਵਿੱਚ ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਦੀ ਇੱਕ ਮਹਾਨ ਇਨਕਲਾਬੀ ਲਹਿਰ ਤਾਕਤ ਪਕੜ ਰਹੀ ਸੀ। ਇਸ ਲਹਿਰ ਵਿੱਚ ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਦੇ ਅਖ਼ਬਾਰ “ਇਸਕਰਾ” ਨੇ ਜਾਨ ਪਾਈ।

“ਇਸਕਰਾ” ਦਾ ਮੋਢੀ ਅਤੇ ਮੁੱਖ-ਸੰਪਾਦਕ ਵਲਾਦੀਮੀਰ ਇਲੀਚ ਉਲੀਆਨੋਵ ਇਸ ਮਹਾਨ ਸ਼ਕਤੀ ਦਾ ਆਗੂ ਸੀ।

ਗੁਪਤ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਲਿਖੇ ਸੈਂਕੜੇ ਖ਼ਤ ਸਾਰੇ ਰੂਸ ਤੋਂ ਉਹਨੂੰ ਆਉਂਦੇ, ਰੂਸੀ ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਵੱਲੋਂ ਅਤੇ “ਇਸਕਰਾ” ਦੇ ਏਜੰਟਾਂ ਵੱਲੋਂ। ਵਲਾਦੀਮੀਰ ਇਲੀਚ ਉਹਨਾਂ ਖ਼ਤਾਂ ਦਾ ਜਵਾਬ ਦੇਂਦਾ। ਕਾਰਖ਼ਾਨਿਆਂ ਅਤੇ ਮਿੱਲਾਂ ਦੇ ਮਜ਼ਦੂਰ ਲੇਖ ਭੇਜਦੇ। ਇਹ ਲੇਖ ਅਖ਼ਬਾਰ ਵਿੱਚ ਛਾਪੇ ਜਾਂਦੇ। “ਇਸਕਰਾ” ਲਈ ਲੇਖ ਲਿਖਣ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਵਲਾਦੀਮੀਰ ਇਲੀਚ ਰਾਜਨੀਤੀ ਅਤੇ ਇਨਕਲਾਬੀ ਘੋਲ ਸਬੰਧੀ ਪੁਸਤਕਾਂ ਲਿਖਦਾ।

ਦਸੰਬਰ 1901 ਵਿੱਚ ਵਲਾਦੀਮੀਰ ਇਲੀਚ ਨੇ ਆਪਣੀਆਂ ਲਿਖਤਾਂ ਉੱਤੇ ਲੈਨਿਨ ਦੇ ਨਾਂ ਹੇਠ ਦਸਖ਼ਤ ਕਰਨੇ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤੇ।

ਸਾਰੀ ਦੁਨੀਆਂ ਛੇਤੀ ਹੀ ਇਸ ਨਾਂ ਤੋਂ ਜਾਣੂ ਹੋ ਗਈ।

ਬਾਲਸ਼ਵਿਕ

ਜਨੇਵਾ ਦਾ ਸੁੰਦਰ ਸ਼ਹਿਰ ਸਵਿੱਟਜ਼ਰਲੈਂਡ ਵਿੱਚ ਜਨੇਵਾ ਛੰਡ ਦੇ ਕੰਢੇ ਵਸਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਉਸ ਸਮੇਂ ਸੋਸ਼ੋਰੋਨ ਦੀ ਬਾਹਰਲੀ ਬਸਤੀ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਬਹੁਤ ਨਿੱਕਾ ਜਿਹਾ ਦੁਮੰਜਲਾ ਮਕਾਨ ਸੀ, ਜਿਹੜਾ ਛੰਡ ਤੋਂ ਬਹੁਤਾ ਦੂਰ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਇਹਦੇ ਅਗਲੇ ਪਾਸੇ ਇੱਕ ਨਿੱਕਾ ਜਿਹਾ ਬਾਗ਼ ਸੀ ਅਤੇ ਇਰਦ ਗਿਰਦ ਦੇ ਹੋਰਨਾਂ ਸਭਨਾਂ ਵਾਂਗ ਇਹਦੀ ਛੱਤ ਵੀ ਟਾਈਲਾਂ ਦੀ ਸੀ ਅਤੇ ਮਕਾਨ ਦੇ ਨਾਲ਼ ਇੱਕ ਨਿੱਕਾ ਜਿਹਾ ਹਰਾ ਬਗ਼ੀਚਾ ਵੀ ਸੀ।

“ਇਲੀਚ” ਪਰਿਵਾਰ ਇਸੇ ਮਕਾਨ ਵਿੱਚ ਰਹਿੰਦਾ ਸੀ। ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਸਾਥੀ ਵਲਾਦੀਮੀਰ ਇਲੀਚ ਅਤੇ ਉਹਦੀ ਪਤਨੀ ਨੂੰ ਪਿਆਰ ਨਾਲ਼ ਇਸੇ ਨਾਂ ਨਾਲ਼ ਸੱਦਦੇ।

ਇਲੀਚ ਪਰਿਵਾਰ ਪਹਿਲਾਂ ਮਿਊਨਿਖ਼ ਵਿੱਚ ਰਿਹਾ। ਪਰ ਛੇਤੀ ਹੀ ਮਿਊਨਿਖ਼ ਦੀ ਪੁਲਸ ਨੂੰ “ਇਸਕਰਾ” ਦੀ ਸੂਹ ਮਿਲ ਗਈ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਸ਼ਹਿਰ ਛੱਡਣਾ ਪਿਆ। ਉਹ ਲੰਦਨ ਚਲੇ ਗਏ ਅਤੇ ਉੱਥੋਂ ਪੂਰਾ ਇੱਕ ਵਰ੍ਹਾ ਅਖ਼ਬਾਰ ਛਾਪਦੇ ਰਹੇ। ਫੇਰ ਇੰਗਲੈਂਡ ਵਿੱਚ ਰਹਿਣਾ ਵੀ ਉਹਨਾਂ ਲਈ ਖ਼ਤਰਨਾਕ ਹੋ ਗਿਆ। “ਇਸਕਰਾ” ਲਈ ਨਵਾਂ ਘਰ ਚੁੰਡਣਾ ਲਾਜ਼ਮੀ ਹੋ ਗਿਆ। ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਭਾਲ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਜਨੇਵਾ ਦੇ ਨੇੜੇ ਸੋਸ਼ੋਰੋਨ ਦੇ ਕਸਬੇ ਵਿੱਚ ਲੈ ਆਈ।

“ਇਹ ਤਾਂ ਬਹੁਤ ਸ਼ਾਨਦਾਰ ਥਾਂ ਹੈ!” ਉਹ ਨਿੱਕਾ ਜਿਹਾ ਮਕਾਨ ਵੇਖਣ ਪਿੱਛੋਂ

ਵਲਾਦੀਮੀਰ ਇਲੀਚ ਨੇ ਕਿਹਾ। ਹੇਠਾਂ ਇੱਕ ਵੱਡੀ ਸਾਰੀ ਰਸੋਈ ਸੀ ਅਤੇ ਇੱਕ ਤੰਗ ਜਿਹੀਆਂ ਪੌੜੀਆਂ ਚੜ੍ਹ ਕੇ ਬੰਦਾ ਦੂਜੀ ਮੰਜਲ ਦੇ ਨਿੱਕੇ ਨਿੱਕੇ, ਲੋਅ ਭਰੇ ਕਮਰਿਆਂ ਤੱਕ ਅੱਪੜਦਾ ਸੀ। “ਬਹੁਤ ਖੂਬ! ਇੱਥੇ ਬਹੁਤ ਸ਼ਾਂਤੀ ਹੈ ਅਤੇ ਮੈਂ ਇੱਥੇ ਚੈਨ ਨਾਲ ਕੰਮ ਕਰ ਸਕਾਂਗਾ।”

ਵਲਾਦੀਮੀਰ ਇਲੀਚ ਲਈ ਬਹੁਤ ਕੰਮ ਸੀ ਪਰ ਉੱਥੋਂ ਦੀ ਸ਼ਾਂਤੀ ਛੇਤੀ ਹੀ ਖਤਮ ਹੋ ਗਈ। ਛੇਤੀ ਹੀ ਕਸਬੇ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਧਿਆਨ ਇਸ ਗੱਲ ਵੱਲ ਖਿੱਚਿਆ ਗਿਆ ਕਿ ਨਿੱਕੇ ਜਿਹੇ ਮਕਾਨ ਵਿੱਚ ਰਹਿਣ ਵਾਲੇ ਰੂਸੀਆਂ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਬਹੁਤ ਲੋਕ ਆਉਂਦੇ ਹਨ। ਜੁਲਾਈ 1903 ਤੋਂ ਤਾਂ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਨਿਰੰਤਰ ਪਰਵਾਹ ਲੱਗ ਗਿਆ। ਉਹ ਇਕੱਲੇ ਇਕੱਲੇ ਵੀ ਆਉਂਦੇ, ਦੋ ਦੋ ਅਤੇ ਤਿੰਨ ਤਿੰਨ ਦੀਆਂ ਟੋਲੀਆਂ ਬਣਾ ਕੇ ਵੀ। ਪਹਿਲੀ ਨਜ਼ਰੇ ਹੀ ਪਤਾ ਲੱਗ ਜਾਂਦਾ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਪ੍ਰਦੇਸੀ ਹਨ। ਉਹਨਾਂ ਵੱਖਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕੱਪੜੇ ਪਾਏ ਹੁੰਦੇ ਅਤੇ ਉਹ ਵੱਖਰੀ ਹੀ ਬੋਲੀ ਬੋਲਦੇ। ਉਹ ਜਿਹੜੀ ਬੋਲੀ ਬੋਲਦੇ ਸਨ ਉਹ ਰੂਸੀ ਸੀ। ਉਹ ਧੁਪਿਆਲੇ ਨੀਲੇ ਆਕਾਸ਼ ਦੀ, ਖਿੜਕੀਆਂ ਵਿੱਚ ਲੱਗੇ ਸੁਹਣੇ ਤਾਕਾਂ ਦੀ ਅਤੇ ਹਰ ਘਰ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਲੱਗੇ ਫੁੱਲਾਂ ਦੇ ਬਾਗਾਂ ਦੀ ਸ਼ਲਾਘਾ ਕਰਦੇ।

ਸੋਸ਼ੋਰੋਨ ਦੇ ਲੋਕ ਉਸ ਹੁਨਾਲ ਆਪਣੇ ਨਿੱਕੇ ਕਸਬੇ ਵਿੱਚ ਏਨੇ ਪ੍ਰਦੇਸੀ ਵੇਖ ਕੇ ਸਚਮੁੱਚ ਹੈਰਾਨ ਹੋਏ। ਕੁਦਰਤੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਉਹ ਕਿਸੇ ਵੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਹ ਨਹੀਂ ਸਨ ਜਾਣ ਸਕਦੇ ਕਿ ਇਹ ਪਾਰਟੀ ਦੀ ਦੂਜੀ ਕਾਂਗਰਸ ਦੇ ਡੈਲੀਗੇਟ ਸਨ, ਜਿਹੜੇ ਰੂਸ ਦੇ ਸਭਨਾਂ ਹਿੱਸਿਆਂ ਤੋਂ ਲੁਕ ਛਿਪ ਕੇ ਆਏ ਸਨ। ਡੈਲੀਗੇਟ ਏਜੰਡੇ ਵਿੱਚ ਰੱਖੇ ਗਏ ਮਸਲਿਆਂ ਸਬੰਧੀ ਗੱਲ-ਬਾਤ ਕਰਨ ਜਾਂ ਵਿਚਾਰ ਵਟਾਂਦਰਾ ਕਰਨ ਲੈਨਿਨ ਦੇ ਘਰ ਆਉਂਦੇ ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਜਾਣਦੇ ਸਨ ਕਿ ਦੂਜੀ ਕਾਂਗਰਸ ਜੱਥੇਬੰਦ ਕਰਨ ਲਈ ਉਹੋ ਵਧੇਰੇ ਜਿੰਮੇਵਾਰ ਹੈ। ਲੈਨਿਨ ਨੇ ਕਾਂਗਰਸ ਦੀ ਤਿਆਰੀ ਲਈ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਲੇਖ ਲਿਖੇ। ਇਹ “ਇਸਕਰਾ” ਵਿੱਚ ਛਾਪੇ ਗਏ ਸਨ। ਉਹਨੇ “ਕੀ ਕਰਨਾ ਲੋੜੀਏ?” ਨਾਂ ਦੀ ਪੁਸਤਕ ਵੀ ਲਿਖੀ ਸੀ, ਜਿਹੜੀ ਇੱਕ ਮਾਰਕਸਵਾਦੀ ਪਾਰਟੀ ਖੜੀ ਕਰਨ ਦੇ ਤਰੀਕੇ ਦੱਸਦੀ ਸੀ। ਉਹਨੇ ਪਾਰਟੀ ਦੇ ਨਿਯਮ ਅਤੇ ਪਾਰਟੀ ਦਾ ਲੜਾਕੂ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਤਿਆਰ ਕੀਤਾ ਸੀ।

“ਅਸੀਂ ਸਮਾਜ ਦੀ ਇੱਕ ਨਵੀਂ ਅਤੇ ਚੰਗੇਰੀ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਾਂ”, ਲੈਨਿਨ ਨੇ ਲਿਖਿਆ। “ਇੱਕ ਨਵੇਂ ਅਤੇ ਚੰਗੇਰੇ ਸਮਾਜ ਵਿੱਚ ਨਾ ਅਮੀਰ ਹੋਣਗੇ ਨਾ ਗਰੀਬ; ਸਭਨਾਂ ਨੂੰ ਕੰਮ ਕਰਨਾ ਪਵੇਗਾ।”

ਵਲਾਦੀਮੀਰ ਇਲੀਚ ਨੇ ਇਹ ਸਭ ਕੁੱਝ ਬਹੁਤ ਵਿਚਾਰ ਪਿੱਛੋਂ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਉਹਨੇ ਪਾਰਟੀ ਦੇ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਦੀ ਯੋਜਨਾ ਉਦੋਂ ਬਣਾਈ ਜਦੋਂ ਉਹ ਜਲਾਵਤਨ ਸੀ। ਉਹਨੂੰ ਆਸ ਸੀ ਕਿ ਕਾਂਗਰਸ ਵਿੱਚ ਨਵੇਂ ਸਮਾਜ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਦੇ ਸਭ ਤੋਂ ਚੰਗੇ ਅਤੇ ਸਭ ਤੋਂ ਤਿੱਖੇ ਢੰਗਾਂ 'ਤੇ ਵਿਚਾਰ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇਗੀ।

ਡੈਲੀਗੇਟ ਜਨੇਵਾ ਤੋਂ ਬੈਲਜੀਅਮ ਦੀ ਰਾਜਧਾਨੀ ਬਰੱਸਲਜ਼ ਚਲੇ ਗਏ। ਉੱਥੇ ਛੇਤੀ ਹੀ ਆਟੇ ਦੇ ਇੱਕ ਵੱਡੇ, ਹਨ੍ਹੇਰੇ ਗੁਦਾਮ ਵਿੱਚ ਗੁਪਤ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਕਾਂਗਰਸ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਈ।

ਗੁਦਾਮ ਨੂੰ ਹਵਾ ਲਵਾਈ ਗਈ ਸੀ, ਝਾੜੂ ਫੇਰਿਆ ਗਿਆ ਸੀ, ਇੱਕ ਪਾਸੇ, ਲੱਕੜੀ ਦਾ ਇੱਕ ਮੰਚ ਬਣਾਇਆ ਗਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਕੰਧਾਂ ਦੇ ਨੇੜੇ ਬੈਂਚ ਰੱਖੇ ਗਏ ਸਨ। ਵੱਡੀਆਂ ਵੱਡੀਆਂ ਖਿੜਕੀਆਂ ਦਵਾਲੇ ਲਾਲ ਕਨਾਤ ਲਟਕੀ ਹੋਈ ਸੀ। ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਪਲੈਖਾਨੋਵ ਬੋਲਿਆ। ਉਹ ਮਾਰਕਸਵਾਦੀ ਬਣਨ ਵਾਲਾ ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾ ਰੂਸੀ ਸੀ। ਉਹ ਇੱਕ ਆਲਮ ਸੀ ਅਤੇ ਉਹਨੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਕਿਤਾਬਾਂ ਲਿਖੀਆਂ ਸਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਉਹਨੇ ਇਸ ਗੱਲ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਕੀਤੀ ਸੀ ਕਿ ਮਾਰਕਸਵਾਦ ਕੀ ਹੈ ਅਤੇ ਇਹਦੇ ਅਰਥ ਕੀ ਹਨ। ਇਹ ਉਦੋਂ ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ ਜਦੋਂ ਵਲਾਦੀਮੀਰ ਇਲੀਚ ਅਜੇ ਮੁੰਡਾ-ਖੁੰਡਾ ਹੀ ਸੀ। ਹੁਣ ਪਲੈਖਾਨੋਵ ਨੇ ਦੂਜੀ ਪਾਰਟੀ ਕਾਂਗਰਸ ਦਾ ਉਦਘਾਟਨ ਕੀਤਾ। ਉਹਨੇ ਇੱਕ ਬੜੀ ਹਲੂਣਵੀਂ ਤਕਰੀਰ ਕੀਤੀ।

ਡੈਲੀਗੇਟਾਂ ਨੇ ਉਹਨੂੰ ਬੜੇ ਧਿਆਨ ਨਾਲ ਸੁਣਿਆ। ਵਲਾਦੀਮੀਰ ਇਲੀਚ ਨੇ ਬੜੇ ਸੰਤੋਖ ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਅਨੁਭਵ ਕੀਤੀ। ਉਹਨੇ ਬੜੇ ਚਿਰ ਤੋਂ ਇਸ ਪਾਰਟੀ ਕਾਂਗਰਸ ਦੇ ਅਤੇ ਪਾਰਟੀ ਨੂੰ ਮੁੜ-ਸਥਾਪਤ ਕਰਨ ਦੇ ਸੁਪਨੇ ਲਏ ਸਨ। ਹੁਣ ਉਹਦਾ ਸੁਪਨਾ ਸਾਕਾਰ ਹੋ ਰਿਹਾ ਸੀ।

ਫੇਰ ਕਾਂਗਰਸ ਨੇ ਆਪਣਾ ਕੰਮ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤਾ। ਲਗਭਗ ਮੁੱਢ ਤੋਂ ਹੀ ਘੋਲ ਛਿੜ ਪਿਆ ਕਿਉਂਕਿ ਕੁੱਝ ਡੈਲੀਗੇਟ ਅਜਿਹੇ ਸਨ ਜਿਹੜੇ ਲੈਨਿਨ ਦੇ ਤਿਆਰ ਕੀਤੇ ਲੜਾਕੂ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਵਿਰੁੱਧ ਸਨ।

ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਬਹੁਤ ਨਵਾਂ ਅਤੇ ਬਹੁਤ ਦਲੇਰ ਜਾਪਦਾ ਸੀ ਅਤੇ ਇਹਦੀ ਨਵੀਨਤਾ ਤੋਂ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਡਰ ਲੱਗਦਾ ਸੀ। ਉਹਨਾਂ ਲੈਨਿਨ ਦੀਆਂ ਤਜਵੀਜ਼ਾਂ ਵਿਰੁੱਧ ਦਲੀਲਾਂ ਦਿੱਤੀਆਂ ਪਰ ਉਹਨੇ ਆਪਣੇ ਵਲੋਂ ਤਿਆਰ ਕੀਤੇ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਦੀ ਇਉਂ ਹਮਾਇਤ ਕੀਤੀ ਕਿ ਡੈਲੀਗੇਟਾਂ ਦੀ ਬਹੁਗਿਣਤੀ ਨੇ ਉਹਦਾ ਸਾਥ ਦਿੱਤਾ। ਕਾਂਗਰਸ ਨੇ ਪਾਰਟੀ ਦੇ ਨਿਯਮਾਂ ਅਤੇ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ 'ਤੇ ਵਿਚਾਰ ਕੀਤੀ। ਕੇਂਦਰੀ ਕਮੇਟੀ ਦੇ ਮੈਂਬਰ ਅਤੇ “ਇਸਕਰਾ” ਦਾ ਸੰਪਾਦਕੀ ਮੰਡਲ ਵੀ ਚੁਣਿਆ ਗਿਆ। ਏਜੰਡੇ ਦੇ ਹਰ ਨੁਕਤੇ 'ਤੇ ਬਹੁਤ ਕਰੜਾ ਘੋਲ ਹੋਇਆ। ਲੈਨਿਨ ਨੇ ਇੱਕ ਰਿਪੋਰਟ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੀ ਜਿਹੜੀ ਬਹੁਤ ਸੰਖੇਪ ਵੀ ਸੀ ਅਤੇ ਮਨਾਉਣੀ ਵੀ। ਕੁੱਲ 37 ਸਮਾਗਮ ਹੋਏ ਅਤੇ ਲੈਨਿਨ 120 ਵਾਰੀ ਬੋਲਿਆ। ਕਿਉਂਕਿ ਡੈਲੀਗੇਟਾਂ ਦੀ ਬਹੁ-ਗਿਣਤੀ ਨੇ ਲੈਨਿਨ ਦੀ ਹਮਾਇਤ ਕੀਤੀ ਇਸ ਲਈ ਉਹਦਾ ਨਾਂ ਬਾਲਸ਼ਵਿਕ (ਬਹੁਗਿਣਤੀ) ਪੈ ਗਿਆ। ਬਾਲਸ਼ਵਿਕ ਉਹ ਸੀ ਜਿਹੜਾ ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਦੇ ਇਨਕਲਾਬ ਦਾ, ਲੈਨਿਨਵਾਦੀ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਦਾ ਅਤੇ ਲੈਨਿਨ ਦਾ ਹਮਾਇਤੀ ਸੀ। ਜਿਹੜੇ ਲੋਕ ਇਸ ਕਾਂਗਰਸ ਵਿੱਚ ਲੈਨਿਨ ਨਾਲੋਂ ਟੁੱਟ ਗਏ ਸਨ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਨਾਂ ਮੈਨਸ਼ਵਿਕ (ਘੱਟਗਿਣਤੀ) ਪੈ ਗਿਆ। ਮੈਨਸ਼ਵਿਕ ਇਨਕਲਾਬੀ ਘੋਲ ਤਿਆਗਣ ਦੇ ਹੱਕ ਵਿੱਚ ਸਨ। ਬਾਲਸ਼ਵਿਕ ਲੈਨਿਨ ਦੇ ਦੁਆਲੇ ਜੁੜ ਗਏ।

ਕਾਂਗਰਸ ਦੇ ਸਮਾਗਮ ਚੱਲਦੇ ਰਹੇ। ਇਚਰ, ਗੁਦਾਮ ਦੇ ਬਾਹਰ ਸ਼ੱਕੀ ਜਿਹੇ ਲੋਕ ਦਿਸਣ ਲੱਗ ਪਏ। ਬੈਲਜੀਅਮ ਦੀ ਪੁਲਸ ਨੂੰ ਇਸ ਗੱਲ ਦੀ ਸੋਘ ਮਿਲ ਗਈ ਸੀ ਕਿ ਰੂਸੀ

ਇਨਕਲਾਬੀ ਉੱਥੇ ਇਕੱਠੇ ਹੋਏ ਸਨ ਅਤੇ ਉਹਨੇ ਇਨਕਲਾਬੀਆਂ 'ਤੇ ਨਿਗਾਹ ਰੱਖਣ ਲਈ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਪੁਲਸੀ ਜਾਸੂਸ ਭੇਜ ਦਿੱਤੇ ਸਨ। ਖ਼ਤਰਾ ਪੈਦਾ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ। ਸਾਰੀ ਕਾਂਗਰਸ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਥਾਂ ਬਦਲਣੀ ਪੈਣੀ ਸੀ। ਕਾਂਗਰਸ ਨੇ ਆਪਣੇ ਸਮਾਗਮ ਲੰਦਨ ਤਬਦੀਲ ਕਰਨ ਦਾ ਨਿਰਣਾ ਕੀਤਾ। ਅੰਤ ਲੈਨਿਨ ਦੀ ਜਿੱਤ ਹੋਈ। ਬਾਲਸ਼ਵਿਕ, ਉਹਦੇ ਨਿਡਰ ਅਤੇ ਲਗਨ ਵਾਲੇ ਘੋਲ ਦੇ ਸਾਥੀ, ਉਹਦੇ ਪਿੱਛੇ ਸਨ।

ਲੰਦਨ ਵਿੱਚ ਮੀਂਹ ਬਹੁਤ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। ਉਸ ਦਿਨ ਵੀ ਫੁਹਾਰ ਪੈ ਰਹੀ ਸੀ। ਸੜਕਾਂ 'ਤੇ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਭੀੜ ਸੀ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵੱਡੀਆਂ ਵੱਡੀਆਂ ਛਤਰੀਆਂ ਲਈਆਂ ਹੋਈਆਂ ਸਨ। ਜਲ-ਡਮਰੂ-ਮੱਧ ਤੋਂ ਆਉਂਦੀ ਹਵਾ ਗੂੜ੍ਹੇ ਬੱਦਲਾਂ ਨੂੰ ਖਿੰਡਾ ਦੇਂਦੀ, ਇੱਕ-ਅੱਧ ਘੰਟੇ ਲਈ ਸੂਰਜ ਚਮਕਣ ਲੱਗਦਾ ਅਤੇ ਆਕਾਸ਼ ਨੀਲਾ ਹੋ ਜਾਂਦਾ, ਉਸ ਪਿੱਛੋਂ ਫੇਰ ਮੀਂਹ ਪੈਣ ਲੱਗ ਪੈਂਦਾ।

ਕਾਂਗਰਸ ਖ਼ਤਮ ਹੋਈ ਹੀ ਸੀ। ਲੈਨਿਨ ਨੇ ਕਿਹਾ: “ਵੀਹ ਵਰ੍ਹੇ ਹੋਏ ਲੰਦਨ ਵਿੱਚ ਕਾਰਲ ਮਾਰਕਸ ਦੀ ਮੌਤ ਹੋਈ ਸੀ। ਮੇਰੀ ਤਜਵੀਜ਼ ਹੈ ਅਸੀਂ ਇਸ ਮਹਾਨ ਮਨੁੱਖ ਦੀ ਕਬਰ 'ਤੇ ਚੱਲੀਏ।”

ਉਹ ਸਾਰੇ ਕਬਰਿਸਤਾਨ ਵੱਲ ਚੱਲ ਪਏ। ਧੁਆਂਖੀਆਂ ਇਮਾਰਤਾਂ, ਕਾਲੀਆਂ ਛੱਤਾਂ ਅਤੇ ਧੂੰ ਛੱਡਦੀਆਂ ਚਿਮਨੀਆਂ ਦੇ ਇਸ ਸ਼ਹਿਰ ਤੇ ਝਾਕਦੀ ਇੱਕ ਪਹਾੜੀ 'ਤੇ ਇਹ ਕਬਰਿਸਤਾਨ ਸੀ।

ਮਾਰਕਸ ਦੀ ਕਬਰ 'ਤੇ ਸਫ਼ੇਦ ਸੰਗਮਰਮਰ ਦੀ ਤਖ਼ਤੀ ਲੱਗੀ ਹੋਈ ਸੀ ਅਤੇ ਇਹਦੇ ਇਰਦ-ਗਿਰਦ ਹਰੇ ਘਾਹ ਦਾ ਚੌਖਟਾ ਸੀ। ਸਿਰਹਾਣੇ ਵੱਲ ਗੁਲਾਬ ਦਾ ਇੱਕ ਬੂਟਾ ਸੀ। ਫੁੱਲਾਂ ਦੀਆਂ ਪੰਖੜੀਆਂ ਝੁਕੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਸਨ ਜਿਵੇਂ ਆਪਣਾ ਦੁੱਖ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰ ਰਹੀਆਂ ਹੋਣ। ਨਿੱਕਾ ਨਿੱਕਾ ਮੀਂਹ ਪੈ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਸੜਕਾਂ ਉੱਤੇ ਕਾਲੀਆਂ ਛੱਤਰੀਆਂ ਲਈ ਲੋਕ ਹੌਲੀ ਹੌਲੀ ਆ ਜਾ ਰਹੇ ਸਨ।

“ਸਾਥੀਓ”, ਲੈਨਿਨ ਨੇ ਪੋਲੇ ਜਿਹੇ ਆਪਣਾ ਹੈਟ ਲਾਹੁੰਦੇ ਹੋਏ ਕਿਹਾ, “ਕਾਰਲ ਮਾਰਕਸ ਸਾਡਾ ਉਸਤਾਦ ਹੈ। ਆਓ ਅਸੀਂ ਪ੍ਰਣ ਕਰੀਏ ਕਿ ਅਸੀਂ ਉਹਦੀ ਸਿੱਖਿਆ ਵੱਲ ਵਫ਼ਾਦਾਰ ਰਹਾਂਗੇ। ਅਸੀਂ ਕਦੇ ਆਪਣਾ ਘੋਲ ਨਹੀਂ ਤਿਆਗਾਂਗੇ। ਅੱਗੇ ਵਧੋ, ਸਾਥੀਓ, ਸਦਾ ਅੱਗੇ।”

ਕਤਲਾਮ

ਸੇਂਟ ਪੀਟਰਸਬਰਗ ਦੇ ਪੁਤੀਲੋਵ ਕਾਰਖ਼ਾਨੇ ਦੇ ਮਾਲਕਾਂ ਨੇ ਅਕਾਰਣ ਹੀ ਤਿੰਨ ਕਾਮਿਆਂ ਨੂੰ ਕੰਮ ਤੋਂ ਹਟਾ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਇਸ 'ਤੇ ਰੋਸ ਦਾ ਹੜ੍ਹ ਆ ਗਿਆ। ਕਾਰਖ਼ਾਨੇ ਦੇ ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਨੇ ਕਿਹਾ :

“ਅਸੀਂ ਆਪਣੇ ਹੱਕ ਮੰਗਦੇ ਹਾਂ! ਫੋਰਮੈਨਾਂ ਨੂੰ ਹਟਾ ਦਿਓ! ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਹੀ ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ

ਨੂੰ ਹਟਵਾਇਆ ਹੈ ਅਤੇ ਇਹਦਾ ਕੋਈ ਕਾਰਨ ਵੀ ਨਹੀਂ!”

ਇਸ ਪਿੱਛੋਂ ਹੜਤਾਲ ਹੋ ਗਈ। ਸਾਰਿਆਂ ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਔਜ਼ਾਰ ਛੱਡ ਦਿੱਤੇ। ਫੇਰ ਦੋ ਹੋਰ ਕਾਰਖ਼ਾਨਿਆਂ ਵਿੱਚ ਹੜਤਾਲ ਹੋ ਗਈ। ਅਗਲੇ ਦਿਨ 360 ਕਾਰਖ਼ਾਨੇ ਅਤੇ ਮਿੱਲਾਂ ਬੰਦ ਹੋ ਗਈਆਂ। ਸੇਂਟ ਪੀਟਰਸਬਰਗ ਉਜਾੜ ਸ਼ਹਿਰ ਵਾਂਗ ਜਾਪਣ ਲੱਗ ਪਿਆ। ਸਾਰੇ ਉਡੀਕ ਰਹੇ ਸਨ ਕਿ ਹੁਣ ਕੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਐਤਵਾਰ 9 ਜਨਵਰੀ 1905 ਨੂੰ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਮਜ਼ਦੂਰ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਪਰਿਵਾਰਾਂ ਦੀ ਜੀਅ ਸੜਕਾਂ 'ਤੇ ਆ ਗਏ।

“ਅਸੀਂ ਜ਼ਾਰ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਜਾ ਰਹੇ ਹਾਂ”, ਉਹਨਾਂ ਕਿਹਾ। “ਉਹ ਜ਼ਰੂਰ ਇਨਸਾਫ਼ ਦੀ ਹਮਾਇਤ ਕਰੇਗਾ। ਉਹ ਸਾਨੂੰ ਭੁੱਖਾ ਨਹੀਂ ਮਰਨ ਦੇਵੇਗਾ।”

ਬਾਲਸ਼ਵਿਕਾਂ ਨੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਮਨਾਉਣ ਦਾ ਯਤਨ ਕੀਤਾ ਕਿ ਉਹ ਅਜਿਹਾ ਨਾ ਕਰਨ। ਉਹਨਾਂ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਜ਼ਾਰ ਨੂੰ ਇਸ ਗੱਲ ਦੀ ਕੋਈ ਪ੍ਰਵਾਹ ਨਹੀਂ ਕਿ ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਦਾ ਜੀਵਨ ਕਿੰਨਾ ਔਖਾ ਹੈ।

ਪਰ ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਦਾ ਵਿਚਾਰ ਸੀ ਕਿ ਜ਼ਾਰ ਨੂੰ ਪਤਾ ਹੀ ਨਹੀਂ ਕਿ ਹਾਲਤ ਕਿੰਨੀ ਖ਼ਰਾਬ ਹੈ ਅਤੇ ਜਿਉਂ ਹੀ ਉਹਨੂੰ ਪਤਾ ਲੱਗੇਗਾ ਉਹ ਸਭ ਕੁੱਝ ਠੀਕ ਕਰ ਦੇਵੇਗਾ। ਜ਼ਾਰ ਲਹੂ-ਪੀਣੇ ਫ਼ੋਰਮੈਨਾਂ ਅਤੇ ਕਾਰਖ਼ਾਨਿਆਂ ਦੇ ਮਾਲਕਾਂ ਵਿਰੁੱਧ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਰੱਖਿਆ ਕਰੇਗਾ।

ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਨੇ ਆਪਣੀਆਂ ਮੰਗਾਂ ਦੀ ਇੱਕ ਅਰਜ਼ਦਾਸ਼ਤ ਤਿਆਰ ਕੀਤੀ। ਉਸ ਐਤਵਾਰ ਦੀ ਸਵੇਰ ਸਿਆਲ ਮਹੱਲ ਵੱਲ ਜਾਂਦੇ ਜਲੂਸ ਨਾਲ਼ ਸੜਕਾਂ ਅਤੇ ਚੌਕ ਭਰ ਗਏ। ਸੋਨਾ-ਚੜ੍ਹੇ ਧਾਰਮਕ ਝੰਡੇ ਅਤੇ ਤਸਵੀਰਾਂ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਸਿਰਾਂ ਉੱਤੇ ਲਹਿਰਾ ਰਹੀਆਂ ਸਨ। ਮਰਦ, ਇਸਤ੍ਰੀਆਂ ਅਤੇ ਬੱਚੇ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ ਕਿਉਂਕਿ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਜ਼ਾਰ 'ਤੇ ਭਰੋਸਾ ਸੀ।

ਪਰ ਇਹ ਕੀ? ਚੌਰਾਹੇ 'ਤੇ ਫ਼ੌਜੀ ਪਾਲਾਂ ਬੰਨ੍ਹ ਕੇ ਖੜ੍ਹੇ ਸਨ। ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਆਪਣੀਆਂ ਰਫ਼ਲਾਂ 'ਤੇ ਸੰਗੀਨਾਂ ਚਾੜ੍ਹੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਸਨ। ਚਿੱਟੇ ਦਸਤਾਨੇ ਪਹਿਨੀ ਅਫ਼ਸਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਅੱਗੇ ਖੜ੍ਹੇ ਸਨ।

ਉਸ ਸਮੇਂ ਦੂਰ ਪੂਰਬ ਵਿੱਚ ਰੂਸ ਜਾਪਾਨ ਵਿਰੁੱਧ ਯੁੱਧ ਲੜ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਜਾਪਾਨ ਨੇ ਲਗਭਗ ਇੱਕ ਵਰ੍ਹਾ ਪਹਿਲਾਂ ਰੂਸ 'ਤੇ ਹਮਲਾ ਕੀਤਾ ਸੀ ਅਤੇ ਰੂਸੀ ਜਰਨੈਲ ਬੇਖ਼ਬਰੇ ਫਸ ਗਏ ਸਨ। ਹੁਣ ਰੂਸੀ ਫ਼ੌਜਾਂ ਨੂੰ ਇੱਕ ਤੋਂ ਪਿੱਛੋਂ ਦੂਜੀ ਹਾਰ ਹੋ ਰਹੀ ਸੀ ਅਤੇ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਰੂਸੀ ਫ਼ੌਜੀ ਕਤਲ ਹੋ ਰਹੇ ਸਨ।

ਪਰ ਸੇਂਟ ਪੀਟਰਸਬਰਗ ਵਿਖੇ ਜ਼ਾਰਸ਼ਾਹੀ ਅਫ਼ਸਰ ਆਪਣੇ ਹੀ ਦੇਸਵਾਸੀਆਂ ਵਿਰੁੱਧ, ਨਿਹੱਥੇ ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਪਰਿਵਾਰਾਂ ਵਿਰੁੱਧ ਫ਼ੌਜਾਂ ਚਾੜ੍ਹ ਲਿਆਏ ਸਨ। ਸਾਰੇ ਸ਼ਹਿਰ ਵਿੱਚ ਫ਼ੌਜ ਖੜ੍ਹੀ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ। ਕਾਹਦੇ ਲਈ?

“ਅਮਨ ਅਮਾਨ ਕਾਇਮ ਰੱਖਣ ਲਈ,” ਕੰਵਾਰੀ ਮਰੀਅਮ ਦੀ ਤਸਵੀਰ ਚੁੱਕੀ ਇੱਕ ਮਜ਼ਦੂਰ ਨੇ ਕਿਹਾ। “ਉਹ ਨਹੀਂ ਚਾਹੁੰਦੇ ਕਿ ਬਹੁਤ ਜ਼ਿਆਦਾ ਭੀੜ ਹੋਵੇ।”

ਸਿਆਲ ਮਹੱਲ ਦੀ ਧੜਵੈਲ ਇਮਾਰਤ ਚੌਕ ਦੇ ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਦਿਸੀ, ਇਹਦੀਆਂ ਸੈਂਕੜੇ ਖਿੜਕੀਆਂ ਅੰਨ੍ਹੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਨਾਲ ਜਲੂਸ ਨੂੰ ਵੇਖ ਰਹੀਆਂ ਸਨ। ਮਹੱਲ ਦੇ ਗਿਰਦ ਬਰਫ ਅਛੂਹ ਪਈ ਸੀ। ਕਰੜੇ ਮੂੰਹਾਂ ਵਾਲੇ ਫੌਜੀ ਜ਼ਾਰ ਦੇ ਨਿਵਾਸ-ਅਸਥਾਨ ਦੀ ਰੱਖਿਆ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ। ਲੋਕ ਅੱਗੇ ਵਧੇ ਤਾਂ ਇੱਕ ਅਫਸਰ ਨੇ ਆਪਣਾ ਚਿੱਟਾ ਦਸਤਾਨੇ ਵਾਲਾ ਹੱਥ ਉੱਪਰ ਚੁੱਕਿਆ। ਫੌਜੀਆਂ ਨੇ ਆਪਣੀਆਂ ਰਫਲਾਂ ਮੋਢਿਆਂ 'ਤੇ ਰੱਖ ਲਈਆਂ।

“ਭਰਾਵੋ ਆਪਣੀਆਂ ਬੰਦੂਕਾਂ ਦਾ ਨਿਸ਼ਾਨਾ ਸਾਨੂੰ ਨਾ ਬਣਾਓ!” ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਨੇ ਉੱਚੀ ਉੱਚੀ ਕਿਹਾ। “ਅਸੀਂ ਤਾਂ ਅਮਨ-ਅਮਾਨ ਨਾਲ ਜ਼ਾਰ ਨੂੰ ਅਰਜ਼ਦਾਸ਼ਤ ਦੇਣ ਆਏ ਹਾਂ।”

“ਰੁਕ ਜਾਓ! ਹੋਰ ਇੱਕ ਕਦਮ ਵੀ ਅੱਗੇ ਨਾ ਵਧੋ!” ਅਫਸਰ ਚੀਕ ਕੇ ਬੋਲਿਆ। “ਜਿੱਥੇ ਹੋ ਉੱਥੇ ਹੀ ਖੜੋ ਹੋ ਜਾਓ!”

ਭੀੜ ਵਿੱਚ ਖਲਬਲੀ ਮੱਚ ਗਈ। ਪਿਛਲੀਆਂ ਪਾਲਾਂ ਨੂੰ ਫੌਜੀ ਨਹੀਂ ਸਨ ਦਿਸਦੇ ਅਤੇ ਉਹ ਪਿੱਛੋਂ ਅੱਗੇ ਵੱਲ ਧੱਕਾ ਦੇਈ ਜਾ ਰਹੇ ਸਨ।

“ਰੱਬ ਜ਼ਾਰ ਦੀ ਰੱਖਿਆ ਕਰੋ!” ਭੀੜ ਗੀਤ ਗਾ ਰਹੀ ਸੀ।

ਅਗਲੀਆਂ ਕਤਾਰਾਂ ਦੇ ਕਿਰਤੀ ਚਿੱਟੇ ਰੁਮਾਲ ਲਹਿਰਾਉਣ ਲੱਗ ਪਏ।

“ਅਸੀਂ ਅਮਨ ਨਾਲ ਆਏ ਹਾਂ! ਅਸੀਂ ਜ਼ਾਰ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਆਏ ਹਾਂ!” ਹੌਲੀ ਹੌਲੀ ਅੱਗੇ ਵਧਦੇ ਉਹਨਾਂ ਨਾਹਰੇ ਲਾਏ।

“ਗੋਲੀ ਚਲਾਓ!” ਅਫਸਰ ਨੇ ਹੁਕਮ ਦਿੱਤਾ।

ਕਾੜ ਦੀ ਖੁਸ਼ਕ ਜਿਹੀ ਆਵਾਜ਼ ਆਈ, ਕੁੱਝ ਦਬੀ ਹੋਈ। ਅਗਲੀ ਪਾਲ ਦੇ ਵੀਹ ਕੁ ਬੰਦੇ ਧਰਤੀ 'ਤੇ ਡਿੱਗ ਪਏ।

“ਗੋਲੀ ਚਲਾਓ!” ਅਫਸਰ ਨੇ ਫਿਰ ਹੁਕਮ ਦਿੱਤਾ।

ਇੱਕ ਵਾਰ ਫੇਰ ਅੱਗ ਮੱਚੀ, ਕਾੜ ਕਾੜ ਦੀ ਖੁਸ਼ਕ ਆਵਾਜ਼ ਫੇਰ ਆਈ।

“ਗੋਲੀ ਚਲਾਓ!”

“ਗੋਲੀ ਚਲਾਓ!”

“ਗੋਲੀ ਚਲਾਓ!”

ਲੋਕ ਸਭ ਪਾਸੇ ਨੱਠਣ ਲੱਗ ਪਏ। ਉਹ ਬੂਹਿਆਂ ਵਿੱਚ ਲੁਕ ਗਏ। ਅਨੇਕ ਧਰਤੀ 'ਤੇ ਡਿੱਗ ਪਏ। ਸਿਆਲ ਮਹੱਲ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਦੀ ਬਰਫ ਛੇਤੀ ਹੀ ਮੁਰਦਿਆਂ ਨਾਲ ਕੱਜੀ ਗਈ। ਫੇਰ ਰਸਾਲੇ ਦੇ ਇੱਕ ਦਸਤੇ ਨੇ ਤਲਵਾਰਾਂ ਸੂਤ ਕੇ ਚੌਕ 'ਤੇ ਹਮਲਾ ਬੋਲ ਦਿੱਤਾ।

“ਉਹ ਸਾਨੂੰ ਕਤਲ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ!” ਭੀੜ 'ਚੋਂ ਚੀਕ ਉੱਠੀ।

“ਇਹ ਹੈ ਤੁਹਾਡਾ ਜ਼ਾਰ!” ਇੱਕ ਜਵਾਨ ਬਾਲਸ਼ਵਿਕ ਬੋਲਿਆ। “ਇਹ ਹੈ ਉਹ ਮਨੁੱਖ ਜਿਸ 'ਤੇ ਤੁਹਾਨੂੰ ਇਤਬਾਰ ਸੀ! ਉਹ ਖੂਨੀ ਦਰਿੰਦਾ ਹੈ!”

ਹੁਣ ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਗੱਲ ਦੀ ਸਮਝ ਆ ਗਈ ਸੀ। ਜ਼ਾਰ ਤੋਂ ਛੁੱਟ ਹੋਰ ਕੋਈ ਵੀ ਕਤਲਾਮ ਦਾ ਹੁਕਮ ਨਹੀਂ ਸੀ ਦੇ ਸਕਦਾ। ਇਹਨੇ ਜ਼ਾਰ ਵਿੱਚ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਭਰੋਸੇ ਖਤਮ ਕਰ

ਦਿੱਤਾ।

9 ਜਨਵਰੀ 1905 ਦਾ ਨਾਂ ਖ਼ੂਨੀ ਐਤਵਾਰ ਪੈ ਗਿਆ। ਉਸ ਦਿਨ ਸੇਂਟ ਪੀਟਰਸਬਰਗ ਵਿਖੇ ਇੱਕ ਹਜ਼ਾਰ ਤੋਂ ਵੱਧ ਮਜ਼ਦੂਰ ਕਤਲ ਹੋਏ ਅਤੇ ਪੰਜ ਹਜ਼ਾਰ ਤੋਂ ਵੱਧ ਫੱਟੜ ਹੋਏ।

ਉਸ ਦਿਨ ਸ਼ਾਮ ਹੋਣ ਤੱਕ ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਨੇ ਸੜਕਾਂ 'ਤੇ ਮੋਰਚੇ ਬੰਨ੍ਹਣੇ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤੇ। ਉਹਨਾਂ ਜ਼ਾਰ ਦੀ ਹਕੂਮਤ ਵਿਰੁੱਧ ਬਗ਼ਾਵਤ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਸੀ।

ਜਨੇਵਾ ਦੀਆਂ ਬਾਹਰਲੀਆਂ ਬਸਤੀਆਂ ਵਿੱਚ ਦਰਿਆ ਅਰਵੇ ਦੇ ਨੇੜੇ ਕੈਰੂਜ਼ ਨਾਂ ਦੀ ਇੱਕ ਸੜਕ ਸੀ। ਜਨੇਵਾ ਵਿੱਚ ਰਹਿੰਦੇ ਵਧੇਰੇ ਰੂਸੀ ਪਰਵਾਸੀਆਂ ਦਾ ਨਿਵਾਸ ਇਸੇ ਸੜਕ 'ਤੇ ਸੀ। ਇੱਥੇ ਹੀ ਲਿਪੇਸ਼ਿਸਕੀ ਦੰਪਤੀ ਵੱਲੋਂ ਚਲਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਭੋਜਨਾਲਾ ਸੀ। ਵਲਾਦੀਮੀਰ ਇਲੀਚ ਸਾਇਬੇਰੀਆ ਵਿੱਚ ਜਲਾਵਤਨੀ ਸਮੇਂ ਤੋਂ ਇਸ ਦੰਪਤੀ ਦਾ ਵਾਕਫ਼ ਸੀ। ਸਾਰੇ ਰੂਸੀ ਪਰਵਾਸੀ ਇਸ ਭੋਜਨਾਲੇ ਤੋਂ ਜਾਣੂ ਸਨ। ਇਹ ਪਹਿਲੀ ਮੰਜਲੇ ਇੱਕ ਵੱਡਾ ਹਾਲ ਸੀ ਜਿਸਦੀਆਂ ਦੋ ਵੱਡੀਆਂ ਸਜਾਵਟੀ ਖਿੜਕੀਆਂ ਸਨ। ਅੰਦਰ ਲੱਕੜੀ ਦੇ ਮੇਜ਼ਾਂ ਦੀ ਇੱਕ ਲੰਮੀ ਪਾਲ ਅਤੇ ਇੱਕ ਪਿਆਨੋ ਸੀ। ਇਹ ਕੇਵਲ ਖਾਣੇ ਦਾ ਹਾਲ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਇੱਥੇ ਬਾਲਸ਼ਵਿਕਾਂ ਦੀਆਂ ਇਕੱਤ੍ਰਤਾਵਾਂ ਵੀ ਹੁੰਦੀਆਂ ਸਨ। ਇੱਥੇ ਤਕਰੀਰਾਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਸਨ ਅਤੇ ਬੰਦਾ ਸ਼ਤਰੰਜ ਖੇਡ ਸਕਦਾ ਸੀ ਅਤੇ ਚਾਲੂ ਮਸਲਿਆਂ 'ਤੇ ਬਹਿਸ ਕਰ ਸਕਦਾ ਸੀ।

ਜਦੋਂ ਜਨੇਵਾ ਦੇ ਅਖ਼ਬਾਰਾਂ ਵਿੱਚ ਖ਼ੂਨੀ ਐਤਵਾਰ ਦੀ ਖ਼ਬਰ ਛਪੀ ਤਾਂ ਹਾਲ ਵਿੱਚ ਪਰਵਾਸੀਆਂ ਦੀ ਭੀੜ ਲੱਗ ਗਈ। ਬਹੁਤ ਘੱਟ ਗੱਲਾਂ ਹੋਈਆਂ। ਉਹ ਚੁੱਪ ਚਾਪ ਬੈਠੇ ਸਨ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਮੂੰਹ ਲਮਕੇ ਹੋਏ ਸਨ। ਬਾਲਸ਼ਵਿਕਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਅਨੁਭਵ ਸੀ ਕਿ ਕੁੱਝ ਮਹਾਨ, ਕੁੱਝ ਅਜਿਹਾ, ਜਿਹੜਾ ਪਹਿਲਾਂ ਕਦੇ ਨਹੀਂ ਸੀ ਵਾਪਰਿਆ, ਰੂਸ ਵਿੱਚ ਵਾਪਰ ਰਿਹਾ ਸੀ।

“ਸਾਨੂੰ ਛੇਤੀ ਤੋਂ ਛੇਤੀ ਦੇਸ ਮੁੜਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ!” ਵਲਾਦੀਮੀਰ ਇਲੀਚ ਸੋਚ ਰਿਹਾ ਸੀ।

ਕੋਈ ਸੋਗੀ ਸੁਰ ਵਿੱਚ ਗਾਉਣ ਲੱਗ ਪਿਆ

ਫਾਂਸੀ ਦੇ ਤਖ਼ਤੇ

ਪੈਰ ਤੂੰ ਧਰਿਆ,

ਸੰਘਰਸ਼ਾਂ ਦੇ.....

ਹੋਰਨਾਂ ਨੇ ਖੜੇ ਹੋ ਕੇ ਉਹਦਾ ਸਾਥ ਦਿੱਤਾ,

ਜਨ-ਸਨੇਹ, ਬੇਗ਼ਰਜ਼ ਪਿਆਰ

ਦੇ ਤਖ਼ਤੇ ਉੱਤੇ

ਵਾਰ ਦਿੱਤਾ ਸਰਬੰਸ

ਤੂੰ ਆਪਣਾ

ਜਨਤਾ ਦੇ ਸੁਖ,

ਅਜ਼ਾਦੀ ਖਾਤਰ।

ਬਹੁਤਿਆਂ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਵਿੱਚ ਅੱਥਰੂ ਸਨ।

“ਰੂਸ ਵਿੱਚ ਇਨਕਲਾਬ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ”, ਵਲਾਦੀਮੀਰ ਇਲੀਚ ਨੇ ਬੜੇ ਜੋਸ਼ ਨਾਲ ਕਿਹਾ।

ਉਹਦੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੇ ਬਿਜਲੀ ਦੀ ਲਹਿਰ ਦੌੜਾ ਦਿੱਤੀ। ਹੁਣ ਇਨਕਲਾਬ ਹੋਣ ਹੀ ਵਾਲਾ ਸੀ। ਉਸੇ ਸ਼ਾਮ ਲੈਨਿਨ ਨੇ ਅਖ਼ਬਾਰ “ਵਪੇਰਿਯੋਦ” (ਅੱਗੇ-ਵਧੋ) ਲਈ ਇੱਕ ਲੇਖ ਲਿਖਿਆ। ਇਹ “ਇਸਕਰਾ” ਉੱਤੇ ਮੈਨਸ਼ਵਿਕਾਂ ਦਾ ਕਬਜ਼ਾ ਹੋ ਜਾਣ ਪਿੱਛੋਂ ਬਾਲਸ਼ਵਿਕਾਂ ਵੱਲੋਂ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤਾ ਨਵਾਂ ਅਖ਼ਬਾਰ ਸੀ।

ਲੈਨਿਨ ਨੇ ਲਿਖਿਆ : “ਬਗ਼ਾਵਤ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਗਈ ਹੈ। ਤਾਕਤ ਵਿਰੁੱਧ ਤਾਕਤ। ਸੜਕਾਂ ’ਤੇ ਯੁੱਧ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਮੋਰਚੇ ਬੰਨ੍ਹੇ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ, ਰਫ਼ਲਾਂ ਕੜਕ ਰਹੀਆਂ ਹਨ, ਤੋਪਾਂ ਧਾੜ ਰਹੀਆਂ ਹਨ। ਖ਼ੂਨ ਦੀਆਂ ਨਦੀਆਂ ਵਹਿ ਰਹੀਆਂ ਹਨ, ਅਜ਼ਾਦੀ ਲਈ ਖ਼ਾਨਾ-ਜੰਗੀ ਮਚੀ ਹੋਈ ਹੈ.....”

“ਇਨਕਲਾਬ ਜ਼ਿੰਦਾਬਾਦ!”

“ਬਾਗ਼ੀ ਪ੍ਰੋਲੇਤਾਰੀ ਜ਼ਿੰਦਾਬਾਦ!”

ਸਮੁੰਦਰ ਉੱਤੇ ਲਾਲ ਝੰਡਾ

ਹੁਨਾਲ ਦੇ ਅੰਤ ਦੇ ਨੇੜੇ ਇੱਕ ਦਿਨ ਉਲਿਆਨੋਵ ਪਰਿਵਾਰ ਦੇ ਘਰ ਦੀ ਘੰਟੀ ਵੱਜੀ।

“ਵੋਲੋਦੀਆ, ਤੈਨੂੰ ਕੋਈ ਮਿਲਣ ਆਇਆ ਹੈ,” ਨਾਦੇਜ਼ਦਾ ਕਨਸਤਨਤੀਨੋਵਨਾ ਨੇ ਕਿਹਾ।

ਆਉਣ ਵਾਲੇ ਦਾ ਮੂੰਹ ਖੁੱਲ੍ਹਾ, ਗੋਲ, ਮੁੰਡਿਆਂ ਵਰਗਾ ਸੀ ਅਤੇ ਕਾਲੇ ਭਰਵੱਟਿਆਂ ਹੇਠ ਉਹਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਨੀਲੀਆਂ ਤੇ ਗੰਭੀਰ ਸਨ।

“ਅੰਦਰ ਆ ਜਾਓ”, ਨਾਦੇਜ਼ਦਾ ਕਨਸਤਨਤੀਨੋਵਨਾ ਨੇ ਕਿਹਾ। “ਉਹ ਚੰਗਾ ਮੁੰਡਾ ਜਾਪਦੈ”, ਉਹਨੇ ਸੋਚਿਆ। “ਉਹਦਾ ਮੂੰਹ ਕਿੰਨਾ ਦਿਆਲ ਅਤੇ ਚੰਗਾ ਹੈ। ਉਹ ਹੁਣੇ ਹੁਣੇ ਹੀ ਆਇਆ ਹੋਣੈ।”

ਰੂਸ ਵਿੱਚ ਹੜਤਾਲਾਂ ਦੀ ਅਨੰਤ ਲੜੀ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਗਈ ਸੀ ਅਤੇ ਬਾਲਸ਼ਵਿਕ ਲੈਨਿਨ ਨਾਲ ਸਲਾਹ ਕਰਨ ਅਕਸਰ ਜਨੇਵਾ ਆਇਆ ਕਰਦੇ ਸਨ।

ਗੱਭਰੂ ਨਾਦੇਜ਼ਦਾ ਕਨਸਤਨਤੀਨੋਵਨਾ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਪਿੱਛੇ ਅੰਦਰ ਆਇਆ। ਜਿਵੇਂ ਉਹ ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਵਿੱਚ ਆ ਕੇ ‘ਸਾਵਧਾਨ’ ਅਟਨਸ਼ਨ ਖੜਾ ਹੋ ਗਿਆ, ਉਸ ਤੋਂ ਸੌਖੇ ਹੀ ਅਨੁਮਾਨ ਲਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਫੌਜੀ ਜਵਾਨ ਸੀ।

“ਤੂੰ ਕਿੱਥੋਂ ਆਇਐਂ?” ਵਲਾਦੀਮੀਰ ਇਲੀਚ ਨੇ ਮੁਸਕਾਨ ਨਾਲ ਉਹਦਾ ਸਵਾਗਤ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਕਿਹਾ।

“ਜੰਗੀ ਜਹਾਜ਼ ‘ਪੋਤਿਯੋਮਕਿਨ’ ਦਾ ਜਹਾਜ਼ੀ ਅਫ਼ਾਨਾਸੀ ਮਾਤਯੂਸ਼ੈਨਕੋ”, ਜਵਾਨ ਨੇ ਫੌਜੀ ਢੰਗ ਨਾਲ ਉੱਤਰ ਦਿੱਤਾ।

ਵਲਾਦੀਮੀਰ ਇਲੀਚ ਕਾਹਲੀ ਕਾਹਲੀ ਉਸ ਵੱਲ ਆਇਆ ਅਤੇ ਉਹਦੇ ਨਾਲ ਹੱਥ ਮਿਲਾਇਆ।

“ਨਾਦੀਆ, ਇਹ ‘ਪੋਤਿਯੋਮਕਿਨ’ ਦੇ ਇਨਕਲਾਬੀ ਅਮਲੇ ਦਾ ਆਗੂ ਹੈ! ਮੈਂ ਕਦੇ ਸੋਚਿਆ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਿ ਤੂੰ ਏਨੀ ਛੋਟੀ ਉਮਰ ਦਾ ਹੋਵੇਗਾ”, ਉਹਨੇ ਗੱਲ ਜਾਰੀ ਰੱਖਦਿਆਂ ਕਿਹਾ।

ਅੱਧੇ ਘੰਟੇ ਪਿੱਛੋਂ ਤਾਮ-ਚੀਨੀ ਦੀ ਕੇਤਲੀ ਸਪਿਰਿਟ ਦੇ ਚੁੱਲ੍ਹੇ ’ਤੇ ਉੱਬਲ ਰਹੀ ਸੀ। ਤਾਜ਼ਾ ਬਣੀ ਡਬਲ-ਰੋਟੀ ਦੇ ਟੁਕੜਿਆਂ ਨਾਲ ਭਰੀ ਇੱਕ ਪਲੇਟ ਅਤੇ ਤਾਜ਼ੇ ਮੱਖਣ ਦੀ ਇੱਕ ਪਲੇਟ ਵੀ ਮੇਜ਼ ’ਤੇ ਪਈ ਸੀ।

“ਹਾਂ, ਬੀਬਾ ਮਾਤਯੂਸ਼ੈਨਕੋ, ਹੁਣ ਤੂੰ ਸਾਨੂੰ ਸਾਰੀ ਵਾਰਤਾ ਦੱਸ”, ਜਦੋਂ ਗੱਭਰੂ ਨੇ ਆਪਣੀ ਭੁੱਖ ਮਿਟਾ ਲਈ ਤਾਂ ਵਲਾਦੀਮੀਰ ਇਲੀਚ ਨੇ ਕਿਹਾ।

ਅਫ਼ਾਨਾਸੀ ਮਾਤਯੂਸ਼ੈਨਕੋ ਨੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ “ਪੋਤਿਯੋਮਕਿਨ” ਦੀ ਸਾਰੀ ਕਹਾਣੀ ਸੁਣਾਈ।

“ਪੋਤਿਯੋਮਕਿਨ” ਇੱਕ ਨਵਾਂ ਜਹਾਜ਼ ਸੀ, ਰੂਸੀ ਬੇੜੇ ਦਾ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡਾ ਜੰਗੀ ਜਹਾਜ਼। ਇਹ ਸੇਵਾਸਤੋਪੋਲ ਦੀ ਬੰਦਰਗਾਹ ਵਿੱਚ ਖੜ੍ਹਾ ਸੀ ਅਤੇ ਇਹਦੇ ਅਮਲੇ ਵਿੱਚ ਸੱਤ ਸੌ ਚਾਲੀ ਬੰਦੇ ਸਨ।

ਰੂਸ ਵਿੱਚ ਬਗ਼ਾਵਤਾਂ ਦੀ ਲਹਿਰ ਫੈਲ ਗਈ ਸੀ। ਪਿੰਡਾਂ ਵਿੱਚ ਕਿਸਾਨ ਜਾਗੀਰਦਾਰਾਂ ਵਿਰੁੱਧ ਉੱਠ ਰਹੇ ਸਨ। ਰੂਸ-ਜਾਪਾਨ ਯੁੱਧ ਜਾਰੀ ਸੀ ਅਤੇ ਰੂਸੀ ਫੌਜਾਂ ਦਾ ਭਾਰੀ ਨੁਕਸਾਨ ਹੋ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਤਸ਼ੂਸ਼ੀਮਾ ਪਣਜੋੜ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਪੂਰਾ ਰੂਸੀ ਸਕਾਡਰਨ ਡੁਬੋ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਜ਼ਾਰਸ਼ਾਹੀ ਹਕੂਮਤ ਵਿਚਲਾ ਸਭ ਕੁੱਝ ਭ੍ਰਿਸ਼ਟਾਚਾਰੀ ਤੇ ਨਾਲਾਇਕ ਸੀ। ਲੋਕ ਆਪਣੇ ਬਾਦਸ਼ਾਹ, ਨਿਕੋਲਸ ਦੂਜੇ ਨੂੰ ਘ੍ਰਿਣਾ ਕਰਦੇ ਸਨ।

ਜੰਗੀ ਜਹਾਜ਼ ਦਾ ਕਮਾਨ ਅਫ਼ਸਰ ਜ਼ਾਲਮ ਤੇ ਅੱਖੜ ਬੰਦਾ ਸੀ ਅਤੇ ਉਹਨੂੰ ਇਹ ਡਰ ਖਾਈ ਜਾਂਦਾ ਸੀ ਕਿ ਮੁੱਖ-ਧਰਤੀ ’ਤੇ ਜਿਹੜੀ ਇਨਕਲਾਬੀ ਭਾਵਨਾ ਫੈਲ ਰਹੀ ਸੀ ਉਸਦੀ ਲਾਗ “ਪੋਤਿਯੋਮਕਿਨ” ਦੇ ਅਮਲੇ ਨੂੰ ਵੀ ਲੱਗ ਜਾਵੇਗੀ। ਸੋ ਉਹ ਜਹਾਜ਼ ਨੂੰ ਦੂਰ ਸਮੁੰਦਰ ਵਿੱਚ ਲੈ ਗਿਆ। ਕਹਿਣ ਨੂੰ ਦਲੀਲ ਇਹ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਕਿ ਮਸ਼ਕਾਂ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾਣਗੀਆਂ। ਉਹ ਜਹਾਜ਼ੀਆਂ ਅਤੇ ਹੜਤਾਲੀ ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਵਿੱਚ ਸਬੰਧ ਕਾਇਮ ਹੋਣੋਂ ਰੋਕਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ।

ਇੱਕ ਦਿਨ ਸਵੇਰੇ ਅਮਲੇ ਨੂੰ ਆਮ ਵਾਂਗ ਜਗਾਇਆ ਗਿਆ। ਜਹਾਜ਼ੀਆਂ ਨੂੰ ਉਸ ਦਿਨ ਲਈ ਕੰਮ ਵੰਡ ਦਿੱਤੇ ਗਏ। ਅਮਲੇ ਦੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਜਹਾਜ਼ ਦਾ ਤਖ਼ਤਾ

ਧੋਣ ਲਈ ਕਿਹਾ ਗਿਆ।

ਛੇਤੀ ਹੀ ਉਪਰਲੇ ਤਖ਼ਤੇ ਤੋਂ ਹਵਾ ਸਖ਼ਤ ਬਦਬੋ ਲਿਆਉਣ ਲੱਗ ਪਈ। ਜਹਾਜ਼ੀ ਇਹਦੇ ਕਾਰਨ ਦੀ ਪੜਤਾਲ ਕਰਨ ਉੱਥੇ ਗਏ। ਉੱਥੇ, ਲੋਹੇ ਦੇ ਕੁੰਡਿਆਂ ਤੋਂ ਗੋਸ਼ਤ ਦੇ ਵੱਡੇ ਵੱਡੇ ਟੁਕੜੇ ਲਟਕੇ ਹੋਏ ਸਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਕੀੜੇ ਕੁਰਬਲ ਕੁਰਬਲ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ।

“ਸੋ ਸਾਨੂੰ ਇਹ ਖਾਣਾ ਖਾਣਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ!”

“ਅਸੀਂ ਕੀੜੇ ਨਹੀਂ ਖਾਵਾਂਗੇ! ਅਫ਼ਸਰ ਖਾਣ ਕੀੜੇ!”

“ਕੀ ਤੁਹਾਨੂੰ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਰਸਦ ਵੱਖਰੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ?”

ਜਦੋਂ ਦੁਪਹਿਰ ਦੇ ਖਾਣੇ ਦਾ ਸਿਗਨਲ ਹੋਇਆ ਤਾਂ ਅਮਲਾ ਜਹਾਜ਼ ਦੀ ਰਸੋਈ ਕੋਲ ਗਿਆ। ਰਸੋਈਆ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਸ਼ੋਰਬਾ ਵੰਡਣ ਹੀ ਵਾਲਾ ਸੀ। ਇਹਦੇ ਉੱਪਰ ਮਰੇ ਹੋਏ ਕੀੜੇ ਤਰ ਰਹੇ ਸਨ।

“ਅਸੀਂ ਇਹ ਨਹੀਂ ਖਾਵਾਂਗੇ!” ਜਹਾਜ਼ੀਆਂ ਨੇ ਕਿਹਾ।

ਰਸੋਈ 'ਤੇ ਮੁਕੰਮਲ ਅਤੇ ਡਰਾਉਣੀ ਚੁੱਪ ਛਾ ਗਈ। ਰਸੋਈਆ ਡਰ ਗਿਆ ਅਤੇ ਕਿਸੇ ਅਫ਼ਸਰ ਨੂੰ ਬੁਲਾਉਣ ਲਈ ਨੱਠਿਆ। ਅਫ਼ਸਰ ਜਹਾਜ਼ੀਆਂ 'ਤੇ ਟੁੱਟ ਪਿਆ ਅਤੇ ਫੇਰ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅਚਣਚੇਤ ਚੁੱਪ ਹੋ ਗਿਆ। ਉਹਨੇ ਜਹਾਜ਼ੀਆਂ ਦੇ ਤਣੇ ਹੋਏ ਮੂੰਹ ਵੇਖੇ ਅਤੇ ਫੇਰ ਕਪਤਾਨ ਨੂੰ ਖ਼ਬਰ ਦੇਣ ਚਲਾ ਗਿਆ। ਛੇਤੀ ਹੀ ਅਮਲੇ ਨੂੰ ਸੱਦਦੇ ਢੋਲ ਵੱਜਣ ਲੱਗ ਪਏ। ਜਹਾਜ਼ੀ ਕਾਹਲੀ ਕਾਹਲੀ ਸਭ ਤੋਂ ਉੱਪਰਲੇ ਤਖ਼ਤੇ 'ਤੇ ਗਏ ਅਤੇ ਜਹਾਜ਼ ਦੇ ਦੁਹੀਂ ਪਾਸੀਂ ਪਾਲਾਂ ਬੰਨ੍ਹ ਕੇ ਖੜੇ ਹੋ ਗਏ। ਉਹ ਸਮੁੰਦਰ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤ ਦੂਰ ਗਏ ਹੋਏ ਸਨ, ਹੇਠਾਂ ਨੀਲਾ ਸਾਗਰ ਸੀ ਅਤੇ ਉੱਪਰ ਨੀਲਾ ਆਕਾਸ਼। ਸਾਗਰ ਦੇ ਉੱਪਰ ਨਿੱਕੀਆਂ ਨਿੱਕੀਆਂ ਚਿੱਟੀਆਂ ਲਹਿਰਾਂ ਖੇਡ ਰਹੀਆਂ ਸਨ। ਡੋਲਫਿਨ ਮੱਛੀਆਂ ਦਾ ਇੱਕ ਇੱਜੜ ਨੇੜੇ ਹੀ ਕਲੋਲ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ।

“ਮੈਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਦੱਸਦਾਂ ਜਹਾਜ਼ 'ਤੇ ਬਗ਼ਾਵਤ ਕਿਵੇਂ ਕਰੀਦੀ ਹੈ!” ਕਪਤਾਨ ਕੜਕਿਆ। “ਤੁਹਾਡੇ ਵਿੱਚੋਂ ਸਰਗਨੇ ਕੌਣ ਹਨ?”

ਜਹਾਜ਼ੀ ਚੁੱਪ ਸਨ। ਉਹ ਬੁੱਤ ਬਣੇ ਅਟਨਸ਼ਨ ਖੜ੍ਹੇ ਸਨ। ਅਫ਼ਸਰ ਇੱਕ ਹਥਿਆਰਬੰਦ ਪਹਿਰੇਦਾਰ ਦਸਤੇ ਨੂੰ ਤਖ਼ਤੇ 'ਤੇ ਲਿਆਇਆ। ਦਸਤਾ ਜਹਾਜ਼ੀਆਂ ਦੇ ਸਾਮ੍ਹਣੇ ਪਾਲਾਂ ਬੰਨ੍ਹ ਕੇ ਖੜਾ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ।

“ਤਰਪਾਲ ਲਿਆਓ!” ਕਪਤਾਨ ਨੇ ਹੁਕਮ ਦਿੱਤਾ।

ਇਹਦਾ ਮਤਲਬ ਸੀ ਉਹ ਨੇ ਸ਼ਿਕਾਰ ਚੁਣ ਲਏ ਸਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮੌਤ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਦਿੱਤੀ ਜਾਣੀ ਸੀ। ਉਹਨੇ ਕਿਸੇ ਜਹਾਜ਼ੀ ਵੱਲ ਇਸ਼ਾਰਾ ਕਰਨਾ ਸੀ ਅਤੇ ਕਹਿਣਾ ਸੀ: “ਤੂੰ ਇਹਨਾਂ ਦਾ ਸਰਗਨਾ ਹੈਂ!” ਅਤੇ ਬੱਸ ਗੱਲ ਮੁੱਕ ਜਾਣੀ ਸੀ।

ਤਰਪਾਲ ਲਿਆ ਕੇ ਤਖ਼ਤੇ 'ਤੇ ਵਿਛਾ ਦਿੱਤੀ ਗਈ। ਇਹ ਸ਼ਿਕਾਰਾਂ ਉੱਪਰ ਸੁੱਟੀ ਜਾਣੀ ਸੀ। ਜਿਹੜਾ ਕੋਈ ਇਸਦੇ ਹੇਠਾਂ ਹੁੰਦਾ ਉਹ ਨੂੰ ਬਿਨਾਂ ਮੁਕੱਦਮਾ ਚਲਾਏ ਗੋਲੀ ਨਾਲ਼ ਉਡਾ ਦਿੱਤਾ ਜਾਣਾ ਸੀ।

ਜਹਾਜ਼ੀ ਬੁੱਤ ਪਾਲਾਂ ਵਿੱਚ ਖੜ੍ਹੇ ਸਨ। ਮੌਤ ਉਹਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਹਰ ਇੱਕ ਦੇ ਸਿਰ 'ਤੇ ਮੰਡਲਾ ਰਹੀ ਸੀ। ਬਚਣ ਦਾ ਕੋਈ ਰਾਹ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਉੱਥੇ ਉਹ ਖੜ੍ਹੇ ਸਨ, ਨਿਮੀ ਪੌਣ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਵਾਲਾਂ ਨੂੰ ਹਿਲਾ ਰਹੀ ਸੀ ਅਤੇ ਉਹ ਅੱਖਾਂ ਟੱਡੀ ਮੌਤ ਵੱਲ ਵੇਖ ਰਹੇ ਸਨ।

ਅਚਾਨਕ ਇੱਕ ਜਹਾਜ਼ੀ ਪਾਲ ਵਿੱਚੋਂ ਅੱਗੇ ਆਇਆ ਅਤੇ ਉੱਚੀ ਉੱਚੀ ਬੋਲਿਆ: “ਭਰਾਓ! ਅਸੀਂ ਹੋਰ ਕਿੰਨੀ ਦੇਰ ਇਹ ਬਰਦਾਸ਼ਤ ਕਰਾਂਗੇ? ਹਥਿਆਰ ਚੁੱਕੋ, ਜਵਾਨੋ!”

ਉਹ ਅੱਗੇ ਵਧਿਆ ਅਤੇ ਰਫਲਾਂ ਦੇ ਇੱਕ ਢੇਰ ਵੱਲ ਵਧਿਆ। ਇਹ ਅਫ਼ਾਨਾਸੀ ਮਾਤਯੂਸ਼ੈਨਕੋ ਸੀ।

“ਕਪਤਾਨ ਮੁਰਦਾਬਾਦ!” ਮਾਤਯੂਸ਼ੈਨਕੋ ਨੇ ਨਾਹਰਾ ਲਾਇਆ। “ਜ਼ਾਰ ਮੁਰਦਾਬਾਦ! ਅਜ਼ਾਦੀ ਜ਼ਿੰਦਾਬਾਦ, ਸਾਥੀਓ!”

ਜਹਾਜ਼ੀ ਰਫਲਾਂ ਵੱਲ ਵਧੇ ਅਤੇ ਪਾਲਾਂ ਟੁੱਟ ਗਈਆਂ।

ਪਹਿਲਾ ਮੇਟ ਇੱਕ ਚਿਮਨੀ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਲੁਕ ਗਿਆ ਅਤੇ ਸ਼ਿਸਤ ਬੰਨ੍ਹਣ ਲੱਗਾ। ਉਹਦੀ ਗੋਲੀ ਵਾਕੂਲਿੰਚੁਕ ਨੂੰ ਲੱਗੀ, ਜਿਹੜਾ ਇੱਕ ਦਲੇਰ ਜਹਾਜ਼ੀ ਅਤੇ ਬਾਲਸ਼ਵਿਕ ਅਤੇ ਅਮਲੇ ਦਾ ਮੰਨਿਆ ਹੋਇਆ ਨੇਤਾ ਸੀ।

“ਤੈਨੂੰ ਇਹਦਾ ਮੁੱਲ ਤਾਰਨਾ ਪਵੇਗਾ,” ਮਾਤਯੂਸ਼ੈਨਕੋ ਨੇ ਕਿਹਾ ਅਤੇ ਅਫ਼ਸਰ ਨੂੰ ਗੋਲੀ ਨਾਲ ਉਡਾ ਦਿੱਤਾ।

ਅਮਲੇ ਨੂੰ ਗੁੱਸਾ ਆਇਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਕੁੱਝ ਅਫ਼ਸਰ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਾਰੇ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਧ ਨਫ਼ਰਤ ਕਰਦੇ ਸਨ ਜਾਨੋ ਮਾਰ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਅਤੇ ਸਮੁੰਦਰ ਵਿੱਚ ਸੁੱਟ ਦਿੱਤੇ ਗਏ। ਕਪਤਾਨ ਲੁਕ ਗਿਆ ਪਰ ਜਹਾਜ਼ੀਆਂ ਨੇ ਉਹਨੂੰ ਲੱਭ ਲਿਆ ਅਤੇ ਉਹਨੂੰ ਵੀ ਸਮੁੰਦਰ ਵਿੱਚ ਸੁੱਟ ਦਿੱਤਾ।

“ਪੋਤਯੋਮਕਿਨ” ਅਜ਼ਾਦ ਸੀ। ਪਰ ਹੁਣ ਕੀ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ? ਜਹਾਜ਼ ਦੀ ਕਮਾਨ ਕੌਣ ਸੰਭਾਲੇਗਾ? ਹੁਣ ਉਹ ਕਿਧਰ ਜਾਣਗੇ?

ਜਹਾਜ਼ੀਆਂ ਨੇ ਜਹਾਜ਼ ਦੀ ਇੱਕ ਕਮੇਟੀ ਚੁਣੀ, ਜਿਸਦਾ ਮੁਖੀ ਅਫ਼ਾਨਾਸੀ ਮਾਤਯੂਸ਼ੈਨਕੋ ਸੀ। ਉਹਨਾਂ ਉਦੇਸ਼ ਵੱਲ ਚਾਲੇ ਪਾਉਣ ਦਾ ਨਿਰਣਾ ਕੀਤਾ। ਜਹਾਜ਼ੀਆਂ ਨੇ ਜ਼ਾਰ ਦੇ ਝੰਡੇ ਦੀ ਥਾਂ ਆਪਣਾ ਲਾਲ ਝੰਡਾ ਝੁਲਾ ਦਿੱਤਾ। ਇਹ ਘਟਨਾਵਾਂ 14 ਜੂਨ 1905 ਨੂੰ ਹੋਈਆਂ।

ਜੰਗੀ ਜਹਾਜ਼ “ਪੋਤਯੋਮਕਿਨ” ਲਾਲ ਝੰਡਾ ਲਹਿਰਾਉਂਦਾ ਪੂਰੀ ਰਫ਼ਤਾਰ ਨਾਲ ਚੱਲ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਉਹ ਉਦੇਸ਼ ਵੱਲ ਜਾ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਹਵਾ ਵਿੱਚ ਝੰਡਾ ਕਿਸੇ ਲਾਟ ਵਾਂਗ ਫੜਫੜਾ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਕਿਸੇ ਆਕਾਸ਼-ਦੀਪ ਵਾਂਗ ਇਹ ਜਹਾਜ਼ੀਆਂ ਨੂੰ ਅਜ਼ਾਦੀ ਦੇ ਯੁੱਧ ਵੱਲ ਲਿਜਾ ਰਿਹਾ ਸੀ।

ਜਹਾਜ਼ ਨੇ ਬੰਦਰਗਾਹ ਵਿੱਚ ਲੰਗਰ ਸੁੱਟਿਆ। ਰਾਤ ਪਈ ਤਾਂ ਸਰਚਲਾਈਟਾਂ ਹਨ੍ਹੇਰੇ ਨੂੰ ਚੀਰਨ ਲੱਗ ਪਈਆਂ। ਉਹ ਪਾਣੀ ਅਤੇ ਉਦੇਸ਼ ਦੀਆਂ ਹਨ੍ਹੇਰੀਆਂ ਸੋਘਵਾਨ ਸੜਕਾਂ ਉੱਤੇ ਪਸਰ ਰਹੀਆਂ ਸਨ। ਸ਼ਹਿਰ ਵਿੱਚ ਅਨੇਕਾਂ ਹੜਤਾਲਾਂ ਫੈਲ ਗਈਆਂ ਸਨ ਅਤੇ

ਜਹਾਜ਼ ਦੀਆਂ ਤੋਪਾਂ ਦਾ ਮੂੰਹ ਸ਼ਹਿਰ ਵੱਲ ਸੀ। ਜੇ ਕਿਤੇ “ਪੋਤਿਯੋਮਕਿਨ” ਦਾ ਅਮਲਾ ਰਾਠਾਂ ਅਤੇ ਹਾਕਮਾਂ ਦੀਆਂ ਹਵੇਲੀਆਂ ’ਤੇ ਗੋਲੇ ਚਲਾ ਕੇ ਹੜਤਾਲੀਆਂ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਕਰਦਾ ! ਪਰ ਜਹਾਜ਼ੀਆਂ ਦਾ ਬਾਲਸ਼ਵਿਕ ਨੇਤਾ ਵਾਕੂਲਿੰਚੁਕ ਮਰ ਚੁੱਕਾ ਸੀ ਅਤੇ ਜਹਾਜ਼ੀ ਸਾਰੇ ਜਵਾਨ ਅਤੇ ਅੱਲ੍ਹੜ ਸਨ ।

ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਜ਼ਾਰ ਨੂੰ ਸੇਵਾਸਤੋਪੋਲ ਨੂੰ ਇਹ ਹੁਕਮ ਭੇਜਿਆ:

“ਬਗ਼ਾਵਤ ਫੌਰਨ ਦਬਾ ਦਿੱਤੀ ਜਾਏ !”

ਸੇਵਾਸਤੋਪੋਲ ਦੇ ਸਾਰੇ ਜਹਾਜ਼ “ਪੋਤਿਯੋਮਕਿਨ” ਦੇ ਬਾਗੀ ਅਮਲੇ ਨੂੰ ਕੁਚਲਣ ਲਈ ਭੇਜੇ ਗਏ ।

ਚੌਥੇ ਦਿਨ ਦੀ ਸਵੇਰੇ “ਪੋਤਿਯੋਮਕਿਨ” ਉੱਤੇ ਚੌਕੀਦਾਰੀ ਕਰਦੇ ਜਹਾਜ਼ੀ ਨੇ ਦੂਰ ਦਿਸਦੇ ’ਤੇ ਮਸਤੂਲ ਅਤੇ ਧੂੰਆਂ ਵੇਖਿਆ । ਪਹਿਲਾਂ ਇੱਕ ਜਹਾਜ਼ ਦਿਸਣ ਲੱਗ ਪਿਆ, ਫਿਰ ਦੂਜਾ ਅਤੇ ਤੀਜਾ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਅਨੇਕਾਂ ਹੋਰ ਆ ਰਹੇ ਸਨ । ਉਹ “ਪੋਤਿਯੋਮਕਿਨ” ਦੇ ਗਿਰਦ ਘੇਰਾ ਪਾ ਰਹੇ ਸਨ ।

ਹੁਣ ਇੱਕ ਜਹਾਜ਼ ਤੇਰ੍ਹਾਂ ਵਿਰੁੱਧ ਇਕੱਲਾ ਸੀ ।

ਜਹਾਜ਼ ’ਤੇ ਚੌਕਸੀ ਦਾ ਬਿਗਲ ਵਜਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ । ਜਹਾਜ਼ੀ ਆਪਣੀ ਆਪਣੀ ਯੁੱਧ ਸਮੇਂ ਦੀ ਥਾਂ ’ਤੇ ਖੜੇ ਹੋ ਗਏ । ਹੁਣ ਕੀ ਹੋਵੇਗਾ ?

ਜੰਗੀ ਜਹਾਜ਼ ਪੂਰੇ ਸੁਕਾਡਰਨ ਦਾ ਮੁਕਾਬਲਾ ਕਰਨ ਲਈ ਅੱਗੇ ਵਧਿਆ । ਮਾਤਯੂਸ਼ੈਨਕੋ ਦੇ ਕਹਿਣ ’ਤੇ ਸਿਗਨਲ ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਨੇ ਸਿਗਨਲ ਦਿੱਤੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਅਰਥ ਇਹ ਸੀ : “ਪੋਤਿਯੋਮਕਿਨ” ਦਾ ਅਮਲਾ ਤੋਪਚੀਆਂ ਅੱਗੇ ਬੇਨਤੀ ਕਰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਗੋਲੇ ਨਾ ਚਲਾਉਣ ।”

ਅਚਾਨਕ ਬਗ਼ਾਵਤ ਖ਼ਤਮ ਕਰਨ ਲਈ ਲਿਆਂਦੇ ਤੇਰ੍ਹਾਂ ਜਹਾਜ਼ਾਂ ’ਤੇ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਜਹਾਜ਼ੀਆਂ ਦੇ ਨਾਹਰੇ ਗੂੰਜੇ । ਇੱਕ ਜਹਾਜ਼ ਨੇ ਸਿਗਨਲ ਦਿੱਤਾ: “ਅਸੀਂ ਤੁਹਾਡੇ ਨਾਲ ਰਲ ਰਹੇ ਹਾਂ”, ਅਤੇ ਤੇਜ਼ੀ ਨਾਲ ਜਹਾਜ਼ ਵੱਲ ਵਧਿਆ ।

ਸੁਕਾਡਰਨ ਦੇ ਕਮਾਂਡਰ ਨੂੰ ਡਰ ਸੀ ਕਿ ਕਿਤੇ ਸਾਰੇ ਅਮਲੇ ਹੀ ਬਗ਼ਾਵਤ ਨਾ ਕਰ ਦੇਣ, ਉਹਨੇ ਕਾਹਲੀ ਨਾਲ ਜਹਾਜ਼ਾਂ ਨੂੰ ਸੇਵਾਸਤੋਪੋਲ ਮੁੜਨ ਦਾ ਹੁਕਮ ਦਿੱਤਾ ।

ਹੁਣ ਓਦੇਸਾ ਦੀ ਬੰਦਰਗਾਹ ਵਿੱਚ ਦੋ ਬਾਗੀ ਜਹਾਜ਼ਾਂ ਉੱਤੇ ਲਾਲ ਝੰਡਾ ਝੁਲ ਰਿਹਾ ਸੀ । ਉਹਨਾਂ ਲੰਗਰ ਸੁੱਟੇ ਹੋਏ ਸਨ ਪਰ ਉਹਨਾਂ ਸ਼ਹਿਰ ’ਤੇ ਕਬਜ਼ਾ ਕਰਨ ਦਾ ਕੋਈ ਯਤਨ ਨਾ ਕੀਤਾ । ਉਹ ਜਕੋ ਤਕੋ ਵਿੱਚ ਫਸੇ ਰਹੇ । ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਸਮਝ ਨਹੀਂ ਸੀ ਆਉਂਦੀ ਉਹ ਕੀ ਕਰਨ ।

ਹੁਣ “ਪੋਤਿਯੋਮਕਿਨ” ਵਿੱਚ ਪੀਣ ਵਾਲਾ ਪਾਈ ਬਹੁਤ ਥੋੜ੍ਹਾ ਰਹਿ ਗਿਆ ਸੀ । ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਕੋਲਾ ਵੀ ਮੁੱਕ ਰਿਹਾ ਸੀ । ਜਹਾਜ਼ੀਆਂ ਵਿੱਚ ਬੇਚੈਨੀ ਸੀ । ਉਹ ਅਮਲ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਸਨ ਪਰ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਸਮਝ ਨਹੀਂ ਸੀ ਆ ਰਹੀ ਕਿ ਉਹ ਕੀ ਕਰਨ ।

ਦੂਜਾ ਜਹਾਜ਼ ਬਹੁਤ ਦੇਰ ਤੱਕ ਡਟਿਆ ਨਾ ਰਿਹਾ । ਛੇਤੀ ਹੀ ਇਨਕਲਾਬ ਦਾ

ਲਾਲ ਝੰਡਾ ਹੌਲੀ ਹੌਲੀ ਹੇਠਾਂ ਉਤਾਰ ਲਿਆ ਗਿਆ।

“ਪੋਤਿਯੋਮਕਿਨ” ਨੇ ਲੰਗਰ ਚੁੱਕਿਆ ਅਤੇ ਦੂਰ ਖੁੱਲ੍ਹੇ ਸਾਗਰ ਵੱਲ ਚੱਲ ਪਿਆ।

ਉਸ ਸਮੇਂ ਜਨੇਵਾ ਤੋਂ ਲੈਨਿਨ ਦਾ ਇੱਕ ਏਲਚੀ ਜੰਗੀ ਜਹਾਜ਼ ਦੇ ਬਾਗੀ ਅਮਲੇ ਵੱਲ ਕਾਹਲੀ ਕਾਹਲੀ ਆ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਲੈਨਿਨ ਦੀ ਹਦਾਇਤ ਸੀ : “ਜਹਾਜ਼ੀਆਂ ਨੂੰ ਛੇਤੀ ਅਤੇ ਨਿਰਣਾਇਕ ਢੰਗ ਨਾਲ ਅਮਲ ਕਰਨ ਲਈ ਪ੍ਰੇਰੋ। ਸ਼ਹਿਰ 'ਤੇ ਕਬਜ਼ਾ ਕਰਨਾ ਲਾਜ਼ਮੀ ਹੈ।” ਪਰ ਜਦੋਂ ਏਲਚੀ ਓਦੇਸਾ ਅੱਪੜਿਆ ਤਾਂ “ਪੋਤਿਯੋਮਕਿਨ” ਦੂਰ ਸਮੁੰਦਰ ਵਿੱਚ ਸੀ।

ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਪੀਣ ਵਾਲਾ ਪਾਣੀ ਲਗ ਭਗ ਖਤਮ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ। ਛੇਤੀ ਹੀ ਕੋਈ ਰਾਹ ਲੱਭਣਾ ਲਾਜ਼ਮੀ ਸੀ ਸੋ ਉਹ ਕਾਲੇ ਸਾਗਰ ਕੰਢੇ ਇੱਕ ਹੋਰ ਬੰਦਰਗਾਹ ਫਿਓਦੇਸੀਆ ਵੱਲ ਚੱਲ ਪਏ। ਉਹਨਾਂ ਪਾਣੀ ਮੰਗਿਆ ਪਰ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਨੇ ਇਨਕਾਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਹ ਬਾਗੀਆਂ ਨੂੰ ਪਾਣੀ ਨਹੀਂ ਦੇਣਗੇ।

ਇੱਕ ਵਾਰ ਫੇਰ ਲਾਲ ਝੰਡਾ ਝੁਲਾਉਂਦਾ ਜਹਾਜ਼ ਸਮੁੰਦਰ ਵੱਲ ਚੱਲ ਪਿਆ। ਅਜੇ ਤੱਕ ਉਹ ਹਾਰਿਆ ਨਹੀਂ ਸੀ ਪਰ ਉਹ ਬੇਘਰ ਸੀ। ਜਹਾਜ਼ੀ ਚਿੰਤਾਤੁਰ ਸਨ। ਉਹ ਕੀ ਕਰਨ ?

ਯਾਰੂਵੇਂ ਦਿਨ ਦੀ ਸ਼ਾਮ ਹੋ ਰਹੀ ਸੀ ਜਦੋਂ ਜਹਾਜ਼ ਨੇ ਰੁਮਾਨੀਆ ਦੀ ਇੱਕ ਬੰਦਰਗਾਹ ਵਿੱਚ, ਲੰਗਰ ਸੁੱਟਿਆ। ਇਹ ਵਿਦੇਸੀ ਤੱਟ ਸੀ, ਵਿਦੇਸੀ ਬੰਦਰਗਾਹ ਦੀਆਂ ਬੱਤੀਆਂ, ਵਿਦੇਸੀ ਮਕਾਨ।

ਹੁਣ ਜਹਾਜ਼ 'ਤੇ ਨਾ ਤਾਜ਼ਾ ਪਾਣੀ ਸੀ, ਨਾ ਕੋਲਾ ਅਤੇ ਨਾ ਡਬਲ-ਰੋਟੀ।

ਰੁਮਾਨੀਆ ਦੀ ਹਕੂਮਤ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਜੇ ਜਹਾਜ਼ੀ ਹਥਿਆਰ ਸੁੱਟ ਦੇਣ ਤਾਂ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਸ਼ਰਣ ਦੇ ਦਿੱਤੀ ਜਾਵੇਗੀ ਅਤੇ ਨਿਕਾਲਾ ਦੇ ਕੇ ਰੂਸ ਨਹੀਂ ਭੇਜਿਆ ਜਾਵੇਗਾ।

ਸੋ ਇਹ ਜੰਗੀ ਜਹਾਜ਼ 'ਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਅਖੀਰੀ ਰਾਤ ਸੀ। ਅਲਵਿਦਾ ਮਾਣ-ਮੱਤੇ ਜਹਾਜ਼! ਯਾਰੂਂ ਦਿਨ ਅਤੇ ਯਾਰੂਂ ਰਾਤਾਂ ਤੂੰ ਜਰਨੈਲਾਂ, ਅਫ਼ਸਰਾਂ, ਜ਼ਾਰ ਅਤੇ ਦੇਸ ਦੇ ਧਨੀਆਂ ਦੇ ਦਿਲਾਂ ਵਿੱਚ ਭੈ ਜਗਾਈ ਰੱਖਿਆ। ਤੂੰ ਆਪਣੇ ਇਨਕਲਾਬੀ ਝੰਡੇ ਦਾ ਵਫ਼ਾਦਾਰ ਰਿਹਾ। ਸ਼ਾਲਾ! ਤੇਰਾ ਨਾਂ ਇਤਿਹਾਸ ਵਿੱਚ ਸੁਨਹਿਰੀ ਅੱਖਰਾਂ ਵਿੱਚ ਲਿਖਿਆ ਜਾਵੇ!

ਗੁਪਤ ਮਿਲਣੀਆਂ

ਮਾਸਕੋ ਤੋਂ ਸੇਂਟ ਪੀਟਰਸਬਰਗ ਜਾਣ ਵਾਲੀ ਐਕਸਪ੍ਰੈਸ ਗੱਡੀ ਚੱਲਣ ਹੀ ਵਾਲੀ ਸੀ। ਇਹਦੇ ਚੱਲਣ ਵਿੱਚ ਚਾਰ ਮਿੰਟ ਰਹਿੰਦੇ ਸਨ। ਮੁਸਾਫ਼ਰ ਆਪੋ ਆਪਣੀ ਥਾਂ 'ਤੇ ਬਹਿ ਗਏ। ਪਲੇਟਫਾਰਮ ਉੱਤੇ ਲੋਕਾਂ ਦੀਆਂ ਟੋਲੀਆਂ ਖੜ੍ਹੀਆਂ ਸਨ। ਦੋ ਪੁਲਸੀ ਜਾਸੂਸ ਅਖੀਰੀ ਡੱਬੇ ਦੇ ਬਾਹਰ ਖੜ੍ਹੇ ਸਨ।

“ਅਜੇ ਤੱਕ ਤਾਂ ਉਹ ਆਇਆ ਨਹੀਂ,” ਪਹਿਲੇ ਨੇ ਕਿਹਾ।

“ਹੋ ਸਕਦੈ ਅਖੀਰੀ ਛਿਣ ਉਹ ਅੰਦਰ ਖਿਸਕ ਆਉਣ ਦਾ ਯਤਨ ਕਰੇ। ਅਸੀਂ ਉਹਨੂੰ ਜ਼ਰੂਰ ਹੀ ਫੜਨਾ ਹੈ।” ਦੂਜੇ ਨੇ ਕਿਹਾ।

ਆਪਣੇ ਮੱਥਿਆਂ ਉੱਤੇ ਹੇਠਾਂ ਖਿਸਕਾਏ ਹੋਣਾਂ ਹੇਠੋਂ ਉਹ ਬੜੀ ਚੌਕਸੀ ਨਾਲ਼ ਦੇਖ ਭਾਲ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ। ਦੋ ਹੋਰ ਮੁਸਾਫ਼ਰ ਆਏ। ਇੱਕ ਜ਼ਰਾ ਭਾਰੇ ਸਰੀਰ ਦਾ ਸੀ ਅਤੇ ਉਹਨੇ ਨੀਲੀ ਐਨਕ ਲਾਈ ਹੋਈ ਸੀ। ਉਹਦੇ ਹੱਥ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਸੂਟਕੇਸ ਅਤੇ ਬਦਾਮੀ ਰੰਗ ਦਾ ਇੱਕ ਸਫ਼ਰੀ ਬਕਸਾ ਸੀ। ਉਹਨੀਂ ਦਿਨੀਂ ਫ਼ਿਨਲੈਂਡ ਵਿੱਚ ਅਜਿਹੇ ਬਕਸਿਆਂ ਦਾ ਬਹੁਤ ਫੈਸ਼ਨ ਸੀ। ਦੂਜਾ ਸ਼ੁਕੀਨ ਜਿਹਾ ਬੰਦਾ ਸੀ, ਜਿਸਨੇ ਗੂੜ੍ਹੇ ਰੰਗ ਦਾ ਚਾਰਖ਼ਾਨਾ ਕੋਟ ਪਹਿਨਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ।

ਨੀਲੀ ਐਨਕ ਵਾਲਾ ਬੰਦਾ ਬੋਲ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਪੁਲਸੀ ਜਾਸੂਸ ਉਹਦੀ ਗੱਲ ਸੁਣ ਨਹੀਂ ਸਨ ਸਕਦੇ। ਉਹ ਬਹੁਤ ਪ੍ਰੇਸ਼ਾਨ ਸਨ। ਜਿਸ ਬੰਦੇ ਨੂੰ ਉਹ ਲੱਭ ਰਹੇ ਸਨ ਉਹ ਨਹੀਂ ਸੀ ਆਇਆ।

ਐਨ ਉਸ ਸਮੇਂ ਗੱਡੀ ਚੱਲ ਪਈ। ਨੀਲੀ ਐਨਕ ਵਾਲ਼ਾ ਬੰਦਾ ਛਾਲ਼ ਮਾਰ ਕੇ ਫੱਟੇ 'ਤੇ ਚੜ੍ਹ ਗਿਆ। ਸ਼ੁਕੀਨ ਪਲੈਟਫਾਰਮ 'ਤੇ ਖੜ੍ਹਾ ਰਿਹਾ। ਉਹ ਆਪਣੇ ਮਿੱਤਰ ਨੂੰ ਵਿਦਾ ਕਰਨ ਆਇਆ ਸੀ।

“ਚਲੋ, ਇਹ ਫਸਤਾ ਤਾਂ ਵੱਢਿਆ ਗਿਆ,” ਪਹਿਲੇ ਜਾਸੂਸ ਨੇ ਕਿਹਾ। “ਸਾਡੇ ਮੁਖੀ ਨੇ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਬੰਦਾ ਅੱਜ ਸੇਂਟ ਪੀਟਰਸਬਰਗ ਜਾਵੇਗਾ। ਪਰ ਉਹ ਗਿਆ ਹੀ ਨਹੀਂ। ਮੈਂ ਤਾਂ ਕੋਈ ਅਜਿਹਾ ਬੰਦਾ ਨਹੀਂ ਵੇਖਿਆ ਜਿਸਦੀ ਸ਼ਕਲ ਉਹਦੇ ਜਿਹੀ ਹੋਵੇ।”

ਉਹਨੇ ਆਪਣੀ ਜੇਬ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਫੋਟੋ ਕੱਢੀ ਸੀ। ਫੋਟੋ ਵਿਚਲੇ ਮਨੁੱਖ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਦੀਆਂ ਹੱਡੀਆਂ ਉੱਭਰਵੀਆਂ ਸਨ, ਮੱਥਾ ਚੌੜਾ ਸੀ ਅਤੇ ਭਰਵੱਟੇ ਮਹੀਨ ਸਨ। ਉਹਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਹੱਸਦੀਆਂ ਜਾਪਦੀਆਂ ਸਨ।

“ਇਹ ਲੈਨਿਨ-ਉਲੀਆਨੋਵ ਇਹਨਾਂ ਸਾਰੀਆਂ ਹੜਤਾਲਾਂ ਕਾਰਨ ਜਨੇਵਾ ਤੋਂ ਆਇਆ ਹੈ। ਭਾਵੇਂ ਕੁੱਝ ਵੀ ਹੋਵੇ ਅਸਾਂ ਉਹਨੂੰ ਜ਼ਰੂਰ ਫੜਨਾ ਹੈ। ਸੋ ਅਸੀਂ ਕੱਲ੍ਹ ਫੇਰ ਆਵਾਂਗੇ,” ਉਹਨੇ ਇਹ ਕਹਿ ਕੇ ਫੋਟੋ ਫੇਰ ਆਪਣੀ ਜੇਬ ਵਿੱਚ ਰੱਖ ਲਈ।

ਉੱਧਰ ਗੱਡੀ ਤਾਰਿਆਂ-ਭਰੀ ਰਾਤ ਵਿੱਚ ਦਗੜ ਦਗੜ ਕਰਦੀ ਜਾ ਰਹੀ ਸੀ। ਉਹ ਧੂੰਆਂ ਛੱਡ ਰਹੀ ਸੀ ਜਿਹੜਾ ਰੁੱਖਾਂ ਦੀਆਂ ਚੋਟੀਆਂ ਵਿੱਚ ਫਸ ਜਾਂਦਾ। ਬਰਫ-ਕੱਜੇ ਸ਼ਾਂਤ ਜੰਗਲ ਇਹਦੇ ਸਾਮ੍ਹਣੇ ਅਨੰਤ ਖਿੱਲਰੇ ਹੋਏ ਸਨ। ਗੱਡੀ ਚੱਲਦੀ ਗਈ। ਇੰਜਣ ਦੀ ਸਰਚਲਾਈਟ ਹਨ੍ਹੇਰੇ ਨੂੰ ਚੀਰ ਰਹੀ ਸੀ, ਇਹਦੇ ਪਹੀਏ ਪਟੜੀ ਉੱਤੇ ਖਾੜ ਖਾੜ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ।

ਅਗਲੇ ਦਿਨ ਸਵੇਰੇ ਨੀਲੀ ਐਨਕ ਵਾਲ਼ੇ ਬੰਦੇ ਨੇ ਸੇਂਟ ਪੀਟਰਸਬਰਗ ਅੱਪੜ ਕੇ ਇੱਕ ਘੋੜਾ-ਗੱਡੀ ਰੋਕੀ। ਛੇਤੀ ਹੀ ਉਹ ਸ਼ਹਿਰ ਦੇ ਕੇਂਦਰ ਵਿੱਚ ਆਪਣੇ ਘਰ ਅੱਪੜ ਗਿਆ। ਪਰ ਕੀ ਇਹ ਸਚਮੁੱਚ ਉਹਦਾ ਘਰ ਸੀ? ਇਹ ਇੱਕ ਨਿੱਕਾ ਜਿਹਾ ਕਮਰਾ ਸੀ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਲੋਹੇ ਦਾ ਪਲੰਗ ਸੀ ਜਿਸ ਉੱਤੇ ਇੱਕ ਬਹੁਤ ਘਸਿਆ ਕੰਬਲ ਪਿਆ ਸੀ,

ਖਿੜਕੀ ਕੋਲ ਇੱਕ ਨਿੱਕੀ ਜਿਹੀ ਮੇਜ਼ ਅਤੇ ਇੱਕ ਕੁਰਸੀ ਸੀ। ਇਹ ਬੜਾ ਬੇਰੰਗ ਅਤੇ ਉਦਾਸੀ ਭਰਿਆ ਕਮਰਾ ਸੀ।

ਉਸ ਬੰਦੇ ਨੇ ਆਪਣੀ ਐਨਕ ਲਾਹੀ ਅਤੇ ਸੂਟਕੇਸ ਵਿੱਚ ਰੱਖ ਦਿੱਤੀ। ਫੇਰ ਉਹਨੇ ਸਫਰੀ ਬਕਸ ਵਿੱਚੋਂ ਕਾਗਜ਼ ਦੇ ਕਈ ਤਾਅ ਕੱਢੇ ਤੇ ਮੇਜ਼ ਕੋਲ ਬਹਿ ਕੇ ਲਿਖਣ ਲੱਗ ਪਿਆ।

ਇੱਕ ਘੰਟਾ ਪਿੱਛੋਂ ਬੂਹੇ 'ਤੇ ਖੁਸਰ ਖੁਸਰ ਹੋਈ। ਜੰਦਰੇ ਵਿੱਚ ਚਾਬੀ ਹੌਲੀ ਹੌਲੀ ਲੱਗ ਰਹੀ ਸੀ। ਬੂਹਾ ਖੁੱਲ੍ਹਾ। ਨਾਦੇਜ਼ਦਾ ਕਨਸਤਨਤੀਨੋਵਨਾ ਅੰਦਰ ਆਈ। ਉਹਨੇ ਇੱਕ ਅਜਿਹਾ ਸਿਆਲੀ ਕੋਟ ਪਹਿਨਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ ਜਿਸਨੂੰ ਚਰੂ ਦੀ ਕਿਨਾਰੀ ਲੱਗੀ ਹੋਈ ਸੀ, ਉਹਦੇ ਸਿਰ ਉੱਤੇ ਹੈਟ ਸੀ ਅਤੇ ਹੱਥ ਵਿੱਚ ਬੇਉਂਗਲ ਦਸਤਾਨਾ।

ਵਲਾਦੀਮੀਰ ਇਲੀਚ ਉੱਛਲ ਪਿਆ। “ਨਾਦੀਆ, ਮੇਰੀ ਜਾਨ!” ਉਹਨੇ ਉੱਚੀ ਜਿਹੀ ਕਿਹਾ।

“ਮਾਸਕੋ ਵਿੱਚ ਉਹ ਤੇਰਾ ਪਿੱਛਾ ਕਰਦੇ ਰਹੇ ਸਨ?” ਨਾਦੇਜ਼ਦਾ ਕਨਸਤਨਤੀਨੋਵਨਾ ਨੇ ਫਿਕਰਮੰਦੀ ਨਾਲ ਪੁੱਛਿਆ।

“ਸਾਰਾ ਸਮਾਂ,” ਉਹਨੇ ਕਿਹਾ ਅਤੇ ਮੁਸਕਰਾ ਪਿਆ।

ਨਾਦੇਜ਼ਦਾ ਕਨਸਤਨਤੀਨੋਵਨਾ ਨੇ ਯਤਨ ਕੀਤਾ ਕਿ ਉਹ ਇਹ ਪ੍ਰਗਟ ਨਾ ਹੋਣ ਦੇਵੇ ਕਿ ਉਹ ਕਿੰਨੀ ਫਿਕਰਮੰਦ ਸੀ ਅਤੇ ਵਲਾਦੀਮੀਰ ਇਲੀਚ ਦਾ ਸੂਟਕੇਸ ਖੋਲ ਦੇ ਚੀਜ਼ਾਂ ਥਾਂ ਸਿਰ ਰੱਖਣ ਲੱਗ ਪਈ। ਉਹਨੂੰ ਨੀਲੀ ਐਨਕ ਦਿਸੀ।

“ਇਹ ਮੇਰਾ ਭੇਖ ਹੈ,” ਵਲਾਦੀਮੀਰ ਇਲੀਚ ਨੇ ਕਿਹਾ। “ਇਹਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਨਾਲ ਮੈਂ ਪੁਲਸੀ ਜਾਸੂਸਾਂ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਸਾਹਮਣੇ ਉਂ ਨਿੱਕਲ ਕੇ ਆ ਗਿਆ।”

ਵਲਾਦੀਮੀਰ ਇਲੀਚ ਅਤੇ ਨਾਦੇਜ਼ਦਾ ਕਨਸਤਨਤੀਨੋਵਨਾ ਜਨੇਵਾ ਤੋਂ ਗੈਰ-ਕਾਨੂੰਨੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਰੂਸ ਵਾਪਸ ਆਏ ਸਨ ਅਤੇ ਸੇਂਟ ਪੀਟਰਸਬਰਗ ਵਿਖੇ ਵੱਖ ਵੱਖ ਕਿਰਾਏ ਦੇ ਕਮਰਿਆਂ ਵਿੱਚ ਰਹਿ ਰਹੇ ਸਨ। ਉਹ ਖੁਫ਼ੀਆ ਤੌਰ 'ਤੇ ਮਿਲਦੇ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਕੋਲ ਇਕੱਠੇ ਰਹਿਣ ਲਈ ਬਹੁਤ ਹੀ ਥੋੜ੍ਹਾ ਸਮਾਂ ਹੁੰਦਾ।

ਵਲਾਦੀਮੀਰ ਇਲੀਚ ਹੁਣ ਉਹਨੂੰ ਕਾਹਲੀ ਕਾਹਲੀ ਮਾਸਕੋ ਦੀਆਂ ਤਾਜ਼ੀਆਂ ਘਟਨਾਵਾਂ ਦੱਸਣ ਲੱਗ ਪਿਆ। ਉਹ ਪਾਰਟੀ ਦੇ ਸਾਥੀਆਂ ਨਾਲ ਇਹਨਾਂ ਘਟਨਾਵਾਂ 'ਤੇ ਵਿਚਾਰ ਕਰਨ ਲਈ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਤੌਰ 'ਤੇ ਮਾਸਕੋ ਗਿਆ ਸੀ।

ਇਹ ਘਟਨਾਵਾਂ ਅਕਤੂਬਰ ਵਿੱਚ ਹੋਈਆਂ ਸਨ ਜਦੋਂ ਮਾਸਕੋ ਰੇਲਵੇ ਜਨਕਸ਼ਨ 'ਤੇ ਹੜਤਾਲ ਹੋ ਗਈ ਸੀ। ਫੇਰ ਮਾਸਕੋ ਦੇ ਕਾਰਖਾਨਿਆਂ ਵਿੱਚ ਹੜਤਾਲ ਹੋ ਗਈ। ਘੋੜਾ-ਗੱਡੀਆਂ ਅਤੇ ਟਰਾਮਾਂ ਚੱਲਣੀਆਂ ਬੰਦ ਹੋ ਗਈਆਂ। ਬਿਜਲੀ ਬੰਦ ਹੋ ਗਈ ਅਤੇ ਪਾਣੀ ਦੀ ਸਪਲਾਈ ਬੰਦ ਹੋ ਗਈ ਸੀ। ਮਾਸਕੋ ਦੀ ਸਾਰੀ ਕਿਰਤੀ ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਹੜਤਾਲ 'ਤੇ ਸੀ। ਹੋਰਨਾਂ ਕਸਬਿਆਂ ਅਤੇ ਸ਼ਹਿਰਾਂ ਵਿੱਚ ਵੀ ਹੜਤਾਲ ਹੋ ਗਈ ਸੀ ਅਤੇ ਹੜਤਾਲਾਂ ਦੀ ਲਹਿਰ ਪੇਂਡੂ ਇਲਾਕੇ ਵਿੱਚ ਵੀ ਫੈਲ ਗਈ ਸੀ।

ਵਧ ਰਹੀ ਇਨਕਲਾਬੀ ਲਹਿਰ ਨੂੰ ਰੋਕਣ ਲਈ ਜ਼ਾਰ ਨੇ ਇੱਕ ਘੋਸ਼ਣਾ-ਪੱਤਰ ਜਾਰੀ ਕੀਤਾ ਸੀ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਉਹਨੇ ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਨੂੰ ਵਧੇਰੇ ਅਜ਼ਾਦੀ ਦੇਣ ਦਾ ਇਕਰਾਰ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਪਰ ਇਹ ਤਾਂ ਇੱਕ ਚਾਲ ਸੀ। ਹੁਣ ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਨੂੰ ਸਮਝ ਆ ਚੁੱਕੀ ਸੀ ਅਤੇ ਉਹ ਜ਼ਾਰ 'ਤੇ ਇਤਬਾਰ ਨਹੀਂ ਸਨ ਕਰ ਸਕਦੇ। ਉਹ ਖ਼ੂਨੀ ਐਤਵਾਰ ਨੂੰ ਸਿਆਲ ਮਹੱਲ ਦੇ ਬਾਹਰ ਹੋਇਆ ਕਤਲਾਮ ਭੁੱਲੇ ਨਹੀਂ ਸਨ।

ਸੋ 7 ਦਸੰਬਰ 1905 ਹੀ ਦੁਪਹਿਰੇ ਮਾਸਕੋ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਹੋਰ ਹੜਤਾਲ ਦਾ ਸੱਦਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ। ਹੜਤਾਲੀਆਂ ਨੂੰ ਕੁਚਲਣ ਲਈ ਫ਼ੌਜ ਭੇਜੀ ਗਈ। ਇਸ ਸਮੇਂ ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਦੀਆਂ ਹਥਿਆਰਬੰਦ ਟੁਕੜੀਆਂ ਨੇ ਕਾਰਵਾਈ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤੀ। ਸੜਕਾਂ ਅਤੇ ਚੌਕਾਂ ਵਿੱਚ, ਕਾਰਖ਼ਾਨਿਆਂ ਅਤੇ ਮਿੱਲਾਂ ਦੇ ਸਾਮਣੇ ਮੋਰਚੇ ਬੰਨ੍ਹ ਦਿੱਤੇ ਗਏ।

ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਦੀਆਂ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡੀਆਂ ਟੁਕੜੀਆਂ ਪ੍ਰੇਸਨਯਾ ਦੇ ਕਿਰਤੀ ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਇਲਾਕੇ ਵਿੱਚ ਖਿੱਲਰੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਸਨ ਜਿੱਥੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਕਾਰਖ਼ਾਨੇ ਸਨ। ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਦੇ ਡਿਪਟੀਆਂ ਦੀ ਇੱਕ ਸੋਵੀਅਤ ਸਥਾਪਤ ਕੀਤੀ ਗਈ। ਹੁਣ ਇੱਥੇ ਸੱਤ੍ਰਾ ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਦੇ ਹੱਥ ਸੀ।

ਪੈਦਲ ਅਤੇ ਰਸਾਲਾ ਰਜ਼ਮੰਟਾਂ, ਕੱਸਾਕਾਂ ਦੇ ਦਸਤੇ ਅਤੇ ਤੋਪਖ਼ਾਨਾ ਮਾਸਕੋ ਭੇਜਿਆ ਗਿਆ। ਭਾਰੀਆਂ ਤੋਪਾਂ ਨੇ ਪ੍ਰੇਸਨਯਾ 'ਤੇ ਗੋਲੀਬਾਰੀ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤੀ। ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਦੀਆਂ ਲੱਕੜੀ ਦੀਆਂ ਕੁੱਲੀਆਂ ਅਤੇ ਬਾਰਕਾਂ ਸੁੱਕੇ ਕਾਠ ਵਾਂਗ ਬਲਣ ਲੱਗ ਪਈਆਂ।

ਪ੍ਰੇਸਨਯਾ ਦੀ ਲੜਾਈ ਦਸ ਦਿਨ ਅਤੇ ਦਸ ਰਾਤਾਂ ਜਾਰੀ ਰਹੀ। ਲੋਕ ਅਤੇ ਬਾਲਸ਼ਵਿਕ ਬੜੀ ਦਲੇਰੀ ਨਾਲ਼ ਲੜੇ ਪਰ ਮੁਕਾਬਲੇ 'ਤੇ ਸ਼ਕਤੀ ਬਹੁਤ ਜ਼ਿਆਦਾ ਸੀ ਅਤੇ ਅਖ਼ੀਰ ਬਗ਼ਾਵਤ ਦਬਾ ਦਿੱਤੀ ਗਈ।

ਕੀ ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਨੇ ਹਥਿਆਰ ਚੁੱਕੇ ਕੇ ਚੰਗਾ ਕੀਤਾ ?

“ਨਹੀਂ” ਮੈਨਸ਼ਵਿਕਾਂ ਨੇ ਕਿਹਾ। “ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਹਥਿਆਰ ਨਹੀਂ ਸਨ ਚੁੱਕਣੇ ਚਾਹੀਦੇ,” ਪਲੇਖ਼ਾਨੋਵ ਨੇ ਕਿਹਾ।

ਰੂਸ ਵਿੱਚ ਇਨਕਲਾਬੀ ਲੜਾਈਆਂ ਹੋ ਰਹੀਆਂ ਸਨ ਪਰ ਰੂਸ ਦਾ ਪਹਿਲਾ ਮਾਰਕਸਵਾਦੀ ਪਲੇਖ਼ਾਨੋਵ ਬਾਲਸ਼ਵਿਕਾਂ ਤੋਂ ਸਦਾ ਵਧੇਰੇ ਦੂਰ ਹੁੰਦਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਸੀ।

“ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਨੇ ਹਥਿਆਰ ਚੁੱਕ ਕੇ ਠੀਕ ਕੀਤਾ”, ਲੈਨਿਨ ਨੇ ਕਿਹਾ। “ਇਉਂ ਕਿਰਤੀ ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਨੂੰ ਅੱਗ ਦੀ ਪਹੁਲ ਮਿਲੀ ਹੈ।”

ਹੁਣ, ਨਿੱਕੇ ਜਿਹੇ ਕਮਰੇ ਦੇ ਜੰਦਰਾ ਲੱਗੇ ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਪਿੱਛੇ, ਵਲਾਦੀਮੀਰ ਇਲੀਚ ਨਾਦੇਜ਼ਦਾ ਕਨਸਤਨਤੀਨੋਵਨਾ ਨੂੰ ਮਾਸਕੋ ਦੀ ਬਗ਼ਾਵਤ ਸਬੰਧੀ ਦੱਸ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਨਾਦੇਜ਼ਦਾ ਕਨਸਤਨਤੀਨੋਵਨਾ ਗੁਪਤ ਪਤਿਆਂ, ਪਾਰਟੀ ਸੰਪਰਕਾਂ ਅਤੇ ਬਾਲਸ਼ਵਿਕ ਇਕੱਤ੍ਰਤਾਵਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕਰਨ ਲਈ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰ ਸੀ ਤੇ ਪਾਰਟੀ ਦੀ ਕੇਂਦਰੀ ਕਮੇਟੀ ਦੀ ਸਕੱਤਰ ਸੀ। ਉਹ ਲੈਨਿਨ ਦੀ ਸਭ ਤੋਂ ਨਜ਼ਦੀਕੀ ਸਹਾਇਕ ਸੀ।

ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਪਿਆਰਾ ਸਾਥੀ ਨਿਕੋਲਾਈ ਬਾਉਮਾਨ ਯਾਦ ਆਇਆ, ਜਿਸਦੀ ਪਿੱਛੇ ਜਿਹੇ ਹੋਈ ਮੌਤ ਨਾਲ਼ ਪਾਰਟੀ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਨੁਕਸਾਨ ਪੁੱਜਾ ਸੀ। ਉਹਨੇ

“ਇਸਕਰਾ” ਦਾ ਪਹਿਲਾ ਪਰਚਾ ਤਿਆਰ ਕਰਨ ਅਤੇ ਇਹਨੂੰ ਚੋਰੀ ਚੋਰੀ ਰੂਸ ਪੁਚਾਉਣ ਵਿੱਚ ਲੈਨਿਨ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਕੀਤੀ ਸੀ। ਪੁਲਸ ਸ਼ਿਕਾਰੀ ਕੁੱਤਿਆਂ ਵਾਂਗ ਉਹਦੇ ਪਿੱਛੇ ਲੱਗੀ ਰਹੀ ਸੀ ਅਤੇ ਅੰਤ ਉਹਨੂੰ ਗ੍ਰਿਫ਼ਤਾਰ ਕਰਕੇ ਕੈਦ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਪਰ ਉਹ ਕੈਦ ਵਿੱਚੋਂ ਨੱਠ ਗਿਆ ਅਤੇ ਇਨਕਲਾਬ ਲਈ ਬੇਗਰਜ਼ੀ ਅਤੇ ਨਿੱਡਰਤਾ ਨਾਲ ਕੰਮ ਕਰਦਾ ਰਿਹਾ। ਫੇਰ ਉਹਨੂੰ ਦੁਬਾਰਾ ਕੈਦ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ।

ਬਾਉਮਾਨ ਨੂੰ ਅਕਤੂਬਰ 1905 ਵਿੱਚ ਜੇਲ੍ਹ ਤੋਂ ਰਿਹਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਕੁੱਝ ਦਿਨ ਪਿੱਛੋਂ ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਦੇ ਇੱਕ ਮੁਜ਼ਾਹਰੇ ਸਮੇਂ ਇੱਕ ਭਾੜੇ ਦੇ ਕਾਤਲ ਨੇ ਉਹਨੂੰ ਸਿੱਕੇ ਦੇ ਪਾਈਪ ਨਾਲ ਮਾਰ ਕੇ ਕਤਲ ਕਰ ਦਿੱਤਾ।

ਮਾਸਕੋ ਦੇ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਮਜ਼ਦੂਰ ਬਾਲਸ਼ਵਿਕ, ਇਨਕਲਾਬੀ ਅਤੇ ਸੂਰਮੇ ਨਿਕੋਲਾਈ ਬਾਉਮਾਨ ਦੇ ਨੜੋਏ ਨਾਲ ਗਏ। ਉਹ ਬੜਾ ਸ਼ਾਨਦਾਰ ਅਤੇ ਦਲੇਰ ਮਨੁੱਖ ਸੀ।

“ਸਾਡੀ ਪਾਰਟੀ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਉਹਦੇ ਜਿਹੇ ਮਨੁੱਖ ਹੀ ਹਨ,” ਲੈਨਿਨ ਨੇ ਕਿਹਾ। ਉਹ ਉੱਠ ਕੇ ਖਿੜਕੀ ਵੱਲ ਗਿਆ। ਨਾਦੇਜ਼ਦਾ ਕਨਸਤਨਤੀਨੋਵਨਾ ਆ ਕੇ ਉਹਦੇ ਕੋਲ ਖੜੀ ਹੋ ਗਈ।

“ਔਹ ਵੇਖ ਵੋਲੋਦੀਆ,” ਉਹਨੇ ਕਿਹਾ।

ਸੜਕ 'ਤੇ, ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਘਰ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਇੱਕ ਬੰਦਾ ਖੜਾ ਸੀ ਜਿਸਨੇ ਚਰੂ ਦੀ ਟੋਪੀ ਅਤੇ ਰੰਗ-ਬਰੰਗਾ ਮਫਲਰ ਪਹਿਨਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਉਹ ਬੜਾ ਸਾਊ ਲੱਗਦਾ ਸੀ ਪਰ ਉਹਦਾ ਉੱਥੇ ਖੜ੍ਹੇ ਹੋਣਾ ਬੜਾ ਅਜ਼ੀਬ ਸੀ। ਇੱਕ ਹੋਰ ਬੰਦਾ ਬੜੀ ਬੇਸਬਰੀ ਨਾਲ ਇੱਧਰ ਉੱਧਰ ਚੱਲ ਰਿਹਾ ਸੀ।

“ਮੈਨੂੰ ਆਪਣਾ ਕਮਰਾ ਫੇਰ ਬਦਲਣਾ ਪਵੇਗਾ,” ਵਲਾਦੀਮੀਰ ਇਲੀਚ ਨੇ ਕਿਹਾ। ਉਹਨੇ ਉਹ ਲੇਖ ਚੁੱਕਿਆ ਜਿਹੜਾ ਉਹਨੇ ਹੁਣੇ ਹੁਣੇ ਲਿਖਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਇਹ ਨਾਦੇਜ਼ਦਾ ਕਨਸਤਨਤੀਨੋਵਨਾ ਨੂੰ ਦੇ ਦਿੱਤਾ। ਉਹਨੇ ਲੇਖ ਆਪਣੇ ਬਲਾਉਜ਼ ਅੰਦਰ ਰੱਖ ਲਿਆ। ਫੇਰ ਵਲਾਦੀਮੀਰ ਇਲੀਚ ਨੇ ਸਫ਼ਰੀ ਬਕਸਾ ਪਲੰਗ ਹੇਠਾਂ ਧੱਕ ਦਿੱਤਾ।

“ਚੰਗਾ ਹੀ ਹੋਵੇ ਜੇ ਤੂੰ ਉਹਨਾਂ ਤੋਂ ਪੱਲਾ ਬਚਾ ਸਕੇਂ,” ਉਹਨੇ ਫਿਕਰਮੰਦੀ ਨਾਲ ਕਿਹਾ। ਉਹਨੂੰ ਵਲਾਦੀਮੀਰ ਇਲੀਚ ਦੀ ਰੱਖਿਆ ਸਬੰਧੀ ਬਹੁਤ ਫਿਕਰ ਸੀ।

ਲੈਨਿਨ ਹਰ ਦਿਨ, ਹਰ ਘੜੀ, ਹਰ ਮਿੰਟ ਖਤਰੇ ਵਿੱਚ ਸੀ। ਉਹ ਗ੍ਰਿਫ਼ਤਾਰ ਹੋ ਸਕਦਾ ਸੀ, ਕੈਦ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਸੀ ਅਤੇ ਸਜ਼ਾ ਦੇ ਕੇ ਜਲਾਵਤਨ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਸੀ।

ਪਰ ਆਪਣੇ ਤੌਖਲਿਆਂ ਦੀ ਗੱਲ ਕਰਨ ਦੀ ਥਾਂ ਉਹਨੇ ਲੈਨਿਨ ਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਬਾਕੀ ਸਾਥੀ ਅਮਕੇ ਟਿਕਾਣੇ 'ਤੇ ਉਹਨੂੰ ਉਡੀਕ ਰਹੇ ਹੋਣਗੇ ਅਤੇ ਉਹ ਖਾਸ ਤੌਰ 'ਤੇ ਇਹੋ ਸੁਨੇਹਾ ਦੇਣ ਆਈ ਹੈ। ਉਹ ਇਸ ਗੱਲ 'ਤੇ ਰਜ਼ਾਮੰਦ ਹੋ ਗਈ ਕਿ ਲੈਨਿਨ ਆਪਣਾ ਕਮਰਾ ਤਬਦੀਲ ਕਰ ਲਵੇ ਕਿਉਂਕਿ ਪੁਲਸ ਬਹੁਤ ਨੇੜੇ ਅੱਪੜਦੀ ਜਾ ਰਹੀ ਸੀ।

ਉਹ ਇਕੱਠੇ ਉੱਥੋਂ ਚੱਲੇ ਅਤੇ ਬਾਂਹ ਵਿੱਚ ਬਾਂਹ ਪਾਈ ਉਸ ਤੋਂ ਉਲਟੇ ਪਾਸੇ ਚੱਲ

ਪਏ ਜਿਧਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਜਾਣਾ ਸੀ। ਵਲਾਦੀਮੀਰ ਇਲੀਚ ਬੜੇ ਮਜ਼ੇ ਨਾਲ਼ ਇੱਕ ਸੰਗੀਤ ਸਭਾ ਦੀ ਗੱਲ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ ਜਿੱਥੇ ਇਹ ਸ਼ਾਮ ਨੂੰ ਸ਼ਾਇਦ ਜਾਵੇ। ਨਾਦੇਜ਼ਦਾ ਕਨਸਤਨਤੀਨੋਵਨਾ ਨੇ ਜਵਾਬ ਵਿੱਚ ਸਿਰ ਹਿਲਾਇਆ। ਟੇਢੀ ਅੱਖ ਨਾਲ਼ ਉਹਨੇ ਦੁਹਾਂ ਜਾਸੂਸਾਂ ਨੂੰ ਵੇਖਿਆ। ਚਰੂ ਦੀ ਟੋਪੀ ਵਾਲ਼ਾ ਪੱਥਰ ਦੇ ਬੁੱਤ ਵਾਂਗ ਖੜ੍ਹਾ ਸੀ ਪਰ ਦੂਜੇ ਬੰਦੇ ਨੇ ਬੜੀ ਬੇਸਬਰੀ ਨਾਲ਼ ਇੱਧਰ ਉੱਧਰ ਚੱਕਰ ਕੱਟਣੇ ਜਾਰੀ ਰੱਖੇ।

“ਕੋਚਵਾਨ!” ਵਲਾਦੀਮੀਰ ਇਲੀਚ ਨੇ ਆਵਾਜ਼ ਦਿੱਤੀ।

ਸੜਕ 'ਤੇ ਚੱਲ ਰਹੀ ਘੋੜਾ-ਗੱਡੀ ਰੁਕ ਗਈ। ਜਦੋਂ ਉਹ ਗੱਡੀ ਵਿੱਚ ਬਹਿ ਗਏ ਤਾਂ ਵਲਾਦੀਮੀਰ ਇਲੀਚ ਨੇ ਕਿਹਾ, “ਸਦੋਵਾਯਾ ਸੜਕ!” ਇਹ ਪਹਿਲੀ ਸੜਕ ਸੀ ਜਿਸਦਾ ਨਾਂ ਉਹਦੇ ਮਨ ਵਿੱਚ ਆਇਆ ਸੀ। ਫੇਰ ਜਰਮਨ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਬੋਲਦੇ ਹੋਏ ਉਹਨੇ ਕਿਹਾ। “ਚੰਗਾ ਹੋਵੇ ਜੇ ਅੱਜ ਖ਼ੂਬ ਕੱਕਰ ਜੰਮੇ ਨਾਲ਼ੇ ਜ਼ੋਰ ਦੀ ਹਵਾ ਚੱਲੇ ਤਾਂ ਜੁ ਇਹਨਾਂ ਬੁੱਧੂਆਂ ਨੂੰ ਅਕਲ ਆ ਜਾਏ।”

ਸਦੋਵਾਯਾ ਸੜਕ 'ਤੇ ਅੱਪੜਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਉਹਨਾਂ ਗੱਡੀ ਛੱਡ ਦਿੱਤੀ ਅਤੇ ਇੱਕ ਨਾਲ਼ ਲੱਗਦੇ ਵਿਹੜੇ ਵਿੱਚੋਂ ਲੰਘੇ। ਜੇ ਜਾਸੂਸ ਅਜੇ ਵੀ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਲੱਗੇ ਸਨ ਤਾਂ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਵਾਪਸ ਮੁੜਨਾ ਪਵੇਗਾ, ਸੋ ਉਹ ਅੱਗੇ ਪਿੱਛੇ ਚੱਲਦੇ ਰਹੇ। ਉਹ ਜਨਵਰੀ ਦਾ ਅਸਾਧਾਰਨ ਤੌਰ 'ਤੇ ਨਿਰਮਲ ਤੇ ਧੁਪਿਆਲਾ ਦਿਨ ਸੀ। ਹਰ ਚੀਜ਼ ਚਿੱਟੀ ਚਮਕ ਮਾਰ ਰਹੀ ਸੀ।

“ਆਹ, ਮੈਂ ਕਿੰਨਾਂ ਹਰ ਚੀਜ਼ ਬਰਫ਼ ਹੇਠ ਕੱਜੀ ਵੇਖਣ ਨੂੰ ਤਰਸਦਾ ਰਿਹਾ ਹਾਂ।” ਵਲਾਦੀਮੀਰ ਇਲੀਚ ਨੇ ਕਿਹਾ।

“ਸਾਡੇ ਰੂਸੀ ਸਿਆਲ ਦਾ ਕੋਈ ਜਵਾਬ ਨਹੀਂ,” ਨਾਦੇਜ਼ਦਾ ਕਨਸਤਨਤੀਨੋਵਨਾ ਬੋਲੀ।

ਏਨਾ ਥੋੜ੍ਹਾ ਜਿਹਾ ਸਮਾਂ ਇਕੱਠਾ ਬਿਤਾ ਕੇ ਵੀ ਉਹ ਖੁਸ਼ ਸਨ।

ਸ਼ਾਮ ਨੂੰ ਜਦੋਂ ਉਹਨੂੰ ਯਕੀਨ ਹੋ ਗਿਆ ਕਿ ਕੋਈ ਉਸਦੇ ਪਿੱਛੇ ਨਹੀਂ ਲੱਗਾ ਤਾਂ ਵਲਾਦੀਮੀਰ ਇਲੀਚ ਉਸ ਪਤੇ 'ਤੇ ਗਿਆ ਜਿਹੜਾ ਨਾਦੇਜ਼ਦਾ ਕਨਸਤਨਤੀਨੋਵਨਾ ਨੇ ਉਹਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਸੀ। ਸੇਂਟ ਪੀਟਰਸਬਰਗ ਦੇ ਬਾਲਸ਼ਵਿਕ ਅਤੇ ਲੜਾਕੂ ਮਜ਼ਦੂਰ ਉਹਨੂੰ ਸੁਣਨ ਲਈ ਇਕੱਠੇ ਹੋਏ ਸਨ।

ਮੁੜ ਪਰਵਾਸ

ਰੂਸ ਵਿੱਚ ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਅਤੇ ਕਿਸਾਨਾਂ ਦੀਆਂ ਬਗ਼ਾਵਤਾਂ ਦੋ ਵਰ੍ਹੇ ਜਾਰੀ ਰਹੀਆਂ। ਦੋ ਵਰ੍ਹੇ ਜ਼ਾਰਸ਼ਾਹੀ ਹਕੂਮਤ ਨੇ ਜਨਤਾ ਦੀ ਇਨਕਲਾਬੀ ਭਾਵਨਾ ਦਾ ਗਲਾ ਘੁੱਟਣ ਲਈ ਹਰ ਸੰਭਵ ਯਤਨ ਕੀਤਾ। ਉਸ ਵੱਲੋਂ ਕੀਤੀਆਂ ਬਦਲੇ ਦੀਆਂ ਕਾਰਵਾਈਆਂ ਬਹੁਤ ਜਾਬਰ

ਸਨ। ਗ੍ਰਿਫ਼ਤਾਰੀਆਂ ਹੋਈਆਂ, ਅਨੇਕ ਲੋਕ ਜਲਾਵਤਨ ਕੀਤੇ ਗਏ ਪਰ ਉਹਨਾਂ ਤੋਂ ਵੀ ਬਹੁਤੇ ਜਾਨੋਂ ਮਾਰ ਦਿੱਤੇ ਗਏ।

ਵਲਾਦੀਮੀਰ ਇਲੀਚ ਹੁਣ ਫ਼ਿਨਲੈਂਡ ਵਿੱਚ ਸੀ, ਸੇਂਟ ਪੀਟਰਸਬਰਗ ਦੇ ਨੇੜੇ ਹੀ। ਇੱਥੋਂ ਉਹ ਗ਼ੈਰਕਾਨੂੰਨੀ ਬਾਲਸ਼ਵਿਕ ਅਖ਼ਬਾਰ “ਪ੍ਰੋਲੇਤਾਰੀ” ਦਾ ਸੰਪਾਦਨ ਕਰਦਾ। ਇੱਥੋਂ ਉਹ ਸੇਂਟ ਪੀਟਰਸਬਰਗ ਦੀ ਬਾਲਸ਼ਵਿਕ ਜੱਥੇਬੰਦੀ ਨਾਲ਼ ਨੇੜਵੇਂ ਸਬੰਧ ਕਾਇਮ ਰੱਖਦਾ ਅਤੇ ਨਾਦੇਜ਼ਦਾ ਕਨਸਤਨਤੀਨੋਵਨਾ ਉਹਦੇ ਏਲਚੀ ਦਾ ਕੰਮ ਕਰਦੀ, ਇੱਕ ਥਾਂ ਤੋਂ ਦੂਜੀ ਥਾਂ ਸਫ਼ਰ ਕਰਦੀ।

ਇੱਕ ਦਿਨ ਜਦੋਂ ਉਹ ਸੇਂਟ ਪੀਟਰਸਬਰਗ ਤੋਂ ਆਈ ਤਾਂ ਉਹ ਬਹੁਤ ਪ੍ਰੇਸ਼ਾਨ ਸੀ। ਵਲਾਦੀਮੀਰ ਇਲੀਚ ਨੂੰ ਫੌਰਨ ਗ੍ਰਿਫ਼ਤਾਰ ਕਰਨ ਦਾ ਹੁਕਮ ਜਾਰੀ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ।

ਉਸ ਸਮੇਂ ਫ਼ਿਨਲੈਂਡ ਰੂਸ ਦਾ ਹਿੱਸਾ ਸੀ। ਬਾਲਸ਼ਵਿਕ ਕੇਂਦਰ ਨੇ ਨਿਰਣਾ ਕੀਤਾ ਕਿ ਲੈਨਿਨ ਦੇਸ ਛੱਡ ਦੇਵੇ ਅਤੇ ਵਿਦੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਰਹੇ ਜਿੱਥੇ ਵਧੇਰੇ ਸੁਰੱਖਿਆ ਪ੍ਰਾਪਤ ਸੀ। ਇਹ ਵੀ ਨਿਰਣਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਕਿ “ਪ੍ਰੋਲੇਤਾਰੀ” ਵਿਦੇਸ਼ ਤੋਂ ਹੀ ਛਪੇ।

“ਅਲਵਿਦਾ, ਮੇਰੀ ਜਾਨ,” ਨਾਦੇਜ਼ਦਾ ਕਨਸਤਨਤੀਨੋਵਨਾ ਨੇ ਵਿਛੜਦੇ ਸਮੇਂ ਕਿਹਾ। “ਸਵੀਡਨ ਵਿੱਚ ਮਿਲਣ ਤੱਕ ਅਲਵਿਦਾ।”

ਲੈਨਿਨ ਨੇ ਇਕੱਲੇ ਹੀ ਜਾਣਾ ਸੀ ਅਤੇ ਨਾਦੇਜ਼ਦਾ ਕਨਸਤਨਤੀਨੋਵਨਾ ਨੇ ਪਿੱਛੋਂ ਸਟਾਕਹੋਮ ਅੱਪੜਨਾ ਸੀ।

1907 ਦਾ ਦਸੰਬਰ ਸੀ। ਹੈਲਸਿੰਗਫੋਰਸ ਤੋਂ ਗੱਡੀ ਫ਼ਿਨਲੈਂਡ ਦੇ ਬੰਦਰਗਾਹ ਵਾਲ਼ੇ ਸ਼ਹਿਰ ਅਬੋ ਵੱਲ ਜਾ ਰਹੀ ਸੀ।

ਆਪਣੇ ਵਿਚਾਰਾਂ ਵਿੱਚ ਗੁੰਮ ਵਲਾਦੀਮੀਰ ਇਲੀਚ ਨੇ ਪਹਿਲਾਂ ਉਸ ਬੰਦੇ ਵੱਲ ਧਿਆਨ ਨਾ ਦਿੱਤਾ ਜਿਹੜਾ ਲਾਂਘੇ ਵਿੱਚ ਖੜ੍ਹਾ ਸੀ। ਜਦੋਂ ਅਖੀਰ ਉਹਦੀ ਨਿਗਾਹ ਪਈ ਤਾਂ ਉਹਦੀ ਤਜਰਬੇਕਾਰ ਅੱਖ ਨੇ ਪਛਾਣ ਲਿਆ ਕਿ ਉਹ ਪੁਲਸੀ ਜਾਸੂਸ ਹੈ। ਇਹਦਾ ਇੱਕੋ ਇੱਕ ਅਰਥ ਸੀ ਕਿ ਅਬੋ ਦੇ ਸਟੇਸ਼ਨ 'ਤੇ ਪੁਲਸ ਉਹਨੂੰ ਉਡੀਕ ਰਹੀ ਹੋਵੇਗੀ। ਹਾਲਤ ਕੁੱਝ ਨਿਰਾਸ਼ਾਜਨਕ ਜਾਪਦੀ ਸੀ ਕਿਉਂਕਿ ਅਗਲਾ ਸਟੇਸ਼ਨ ਅਬੋ ਸੀ। ਉਹ ਪੁਲਸ ਦੇ ਹੱਥ ਵਿੱਚ ਜਾ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਵਲਾਦੀਮੀਰ ਇਲੀਚ ਨੇ ਖਿੜਕੀ ਦੇ ਸ਼ੀਸ਼ੇ ਵਿੱਚੋਂ ਲਾਂਘੇ ਵਿੱਚ ਝਾਕਿਆ। ਜਾਸੂਸ ਚਲਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਸ਼ਾਇਦ ਇਹ ਤਸੱਲੀ ਕਰਕੇ ਕਿ ਉਹਦਾ ਸ਼ਿਕਾਰ ਕਾਬੂ ਆ ਗਿਆ ਸੀ ਉਹ ਆਪਣੇ ਡੱਬੇ ਵਿੱਚ ਮੁੜ ਗਿਆ ਸੀ। ਇਸ ਗੱਲ ਦੀ ਪੂਰੀ ਸੰਭਾਵਨਾ ਸੀ ਕਿ ਇੱਕ ਹੋਰ ਘੰਟੇ ਵਿੱਚ ਵਲਾਦੀਮੀਰ ਇਲੀਚ ਜੇਲ੍ਹ ਵਿਚ ਹੋਵੇ।

ਉਹ ਖੜ੍ਹਾ ਹੋ ਗਿਆ। ਉਹਦਾ ਸਮਾਨ ਬਸ ਇੱਕ ਨਿੱਕਾ ਜਿਹਾ ਬੁਗਚਾ ਸੀ। ਉਹ ਡੱਬੇ ਵਿੱਚੋਂ ਬਾਹਰ ਆਇਆ, ਹੌਲੀ ਹੌਲੀ ਪਲੈਟਫਾਰਮ ਵੱਲ ਜਾਂਦੇ ਲਾਂਘੇ ਵਿੱਚ ਚੱਲਣ ਲੱਗ ਪਿਆ ਅਤੇ ਦਰਵਾਜ਼ਾ ਖੋਲਿਆ। ਬਰਫ਼ੀਲੀ ਹਵਾ ਛਾਂਟੇ ਵਾਂਗ ਉਹਦੇ ਮੂੰਹ 'ਤੇ ਲੱਗੀ। ਗੱਡੀ ਬਹੁਤ ਤੇਜ਼ ਚੱਲ ਰਹੀ ਸੀ ਅਤੇ ਡੱਬੇ ਖੜ-ਖੜ ਕਰਦੇ ਝੂਲ ਰਹੇ ਸਨ। ਵਲਾਦੀਮੀਰ ਇਲੀਚ ਜੱਕੋ-ਤੱਕ ਵਿੱਚ ਪਿਆ ਕਈ ਮਿੰਟ ਪਹੀਆਂ ਦੀ ਖੜ-ਖੜ ਸੁਣਦਾ ਰਿਹਾ। ਕੀ

ਇਹ ਉਹਦੀ ਕਲਪਨਾ ਸੀ ਜਾਂ ਗੱਡੀ ਦੀ ਰਫ਼ਤਾਰ ਮੋੜ ਆਉਣ 'ਤੇ ਕੁੱਝ ਹੌਲੀ ਹੋ ਗਈ ਸੀ? ਪਰ ਹੋਰ ਕੋਈ ਰਾਹ ਵੀ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਸਵਾਲ ਸੀ ਹੁਣ ਜਾਂ ਕਦੇ ਨਹੀਂ। ਉਹਨੇ ਛਾਲ ਮਾਰ ਦਿੱਤੀ।

ਡਿੱਗਣ ਤੋਂ ਪਿੱਛੋਂ ਸਾਹ ਸੰਭਾਲਦੇ ਹੋਏ ਉਹਨੇ ਵੇਖਿਆ ਕਿ ਉਹ ਬਰਫ਼ ਦੇ ਇੱਕ ਵੱਡੇ ਢੇਰ 'ਤੇ ਡਿੱਗਾ ਹੈ। ਉਹਦੇ ਕਾਲਰ ਹੇਠ, ਬੂਟਾਂ ਵਿੱਚ, ਮੂੰਹ ਤੇ ਬਰਫ਼ ਚੰਬੜ ਗਈ ਸੀ ਪਰ ਉਹਨੂੰ ਕੋਈ ਸੱਟ ਨਹੀਂ ਸੀ ਲੱਗੀ। ਗੱਡੀ ਖੜ-ਖੜ ਕਰਦੀ ਚਲੀ ਗਈ। ਫੇਰ ਗੱਡੀ ਦੇ ਅਖੀਰ 'ਤੇ ਲੱਗੀ ਲਾਲ ਬੱਤੀ ਦੂਰ ਟਿਮਟਿਮਾਈ ਅਤੇ ਲੋਪ ਹੋ ਗਈ। ਪਹੀਆਂ ਦੀ ਖੜ-ਖੜ ਹੌਲੀ ਹੁੰਦੀ ਖ਼ਤਮ ਹੋ ਗਈ। ਸਭ ਕੁੱਝ ਖ਼ਾਮੋਸ਼ ਹੋ ਗਿਆ। ਤਾਰਿਆਂ ਭਰੀ ਰਾਤ ਨੇ ਉਹਨੂੰ ਆਪਣੀ ਵਲਗਣ ਵਿੱਚ ਲੈ ਲਿਆ।

ਵਲਾਦੀਮੀਰ ਇਲੀਚ ਬਰਫ਼ ਦੇ ਢੇਰ ਵਿੱਚੋਂ ਨਿੱਕਲਿਆ, ਆਪਣੇ ਉੱਤੇ ਪਈ ਬਰਫ਼ ਝਾੜੀ ਅਤੇ ਰੇਲ ਦੀ ਪਟੜੀ ਦੇ ਨਾਲ ਨਾਲ ਅਬੋ ਵੱਲ ਚੱਲ ਪਿਆ। ਇਹ ਸਿਆਲ ਦੀ ਠੰਢੀ ਰਾਤ ਨੂੰ 12 ਮੀਲ ਦਾ ਲੰਮਾ ਪੈਂਡਾ ਸੀ ਪਰ ਉਹ ਗਿਫ਼ਤਾਰੀ ਤੋਂ ਬਚ ਗਿਆ ਸੀ। ਇਹ ਸੋਚਦੇ ਹੋਏ ਕਿ ਜਦੋਂ ਜਾਸੂਸ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਨੁਕਸਾਨ ਦਾ ਪਤਾ ਲੱਗੇਗਾ ਅਤੇ ਉਹ ਆਪਣੇ ਸ਼ਿਕਾਰ ਨੂੰ ਢੂੰਡਣ ਲਈ ਘਾਬਰਿਆ ਹੋਇਆ ਇੱਕ ਡੱਬੇ ਤੋਂ ਦੂਜੇ ਡੱਬੇ ਵੱਲ ਨੱਠੇਗਾ ਤਾਂ ਉਹਦਾ ਮੂੰਹ ਕਿਹੋ ਜਿਹਾ ਹੋਵੇਗਾ, ਵਲਾਦੀਮੀਰ ਇਲੀਚ ਉੱਚੀ ਸਾਰੀ ਹੱਸ ਪਿਆ। “ਬੱਲੇ ਓ ਸ਼ੇਰਾ, ਇਸ ਕਾਰਗੁਜ਼ਾਰੀ ਲਈ ਤੈਨੂੰ ਪਿੱਠ 'ਤੇ ਥਾਪੀ ਨਹੀਂ ਮਿਲਣ ਲੱਗੀ,” ਵਲਾਦੀਮੀਰ ਇਲੀਚ ਨੇ ਸੋਚਿਆ।

ਲੈਨਿਨ ਨੇ ਇਹ ਯੋਜਨਾ ਬਣਾਈ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਅਬੋ ਤੋਂ ਸਵੀਡਨ ਦੇ ਜਹਾਜ਼ 'ਤੇ ਚੜ੍ਹ ਜਾਵੇਗਾ ਅਤੇ ਫੇਰ ਖ਼ਤਰੇ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ।

ਪਰ ਵਲਾਦੀਮੀਰ ਇਲੀਚ ਜਹਾਜ਼ ਨਾ ਫੜ ਸਕਿਆ ਅਤੇ ਖ਼ਤਰੇ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਹੋਣ ਦੀ ਥਾਂ ਉਹ ਹੁਣ ਐਨ ਖ਼ਤਰੇ ਵਿੱਚ ਫਸ ਗਿਆ ਸੀ। ਬੰਦਰਗਾਹ ਅਤੇ ਸ਼ਹਿਰ ਵਿੱਚ ਰੂਸੀ ਪੁਲਸੀਏ ਅਤੇ ਪੁਲਸੀ ਜਾਸੂਸ ਕੁਰਬਲ ਕੁਰਬਲ ਪਏ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਉਹ ਉੱਥੇ ਬਾਹਰ ਨਿਕਲਣ ਦੀ ਹਿੰਮਤ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਰ ਸਕਦਾ। ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਉਦੋਂ ਪਤਾ ਲੱਗਾ ਜਦੋਂ ਉਹ ਫਿਨਲੈਂਡ ਦੇ ਉਸਦੇ ਸਾਥੀ ਦੇ ਘਰ ਅੱਪੜਿਆ ਜਿਸਨੂੰ ਬਾਲਸ਼ਵਿਕ ਕੇਂਦਰ ਨੇ ਵਲਾਦੀਮੀਰ ਇਲੀਚ ਨੂੰ ਸੁਰੱਖਿਆ ਨਾਲ ਸਟਾਕਹੋਮ ਭੇਜਣ ਦੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਸੌਂਪੀ ਸੀ। ਉਹ ਸ਼ਹਿਰ ਵਿੱਚ ਉੱਕਾ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਰਹਿ ਸਕਦਾ।

ਫਿਨਲੈਂਡੀ ਸਾਥੀ ਵਲਾਦੀਮੀਰ ਇਲੀਚ ਨੂੰ ਫਿਨਲੈਂਡ ਦੀ ਖਾੜੀ ਕੰਢੇ ਮਛੇਰਿਆਂ ਦੇ ਇੱਕ ਪਿੰਡ ਵਿੱਚ ਲੈ ਗਿਆ। ਉੱਥੇ ਸੈਂਕੜੇ ਟਾਪੂ, ਟਾਪੂਗਾਰ, ਖਾੜੀਆਂ ਅਤੇ ਖੁਹਾਂ ਸਨ। ਟਾਪੂ ਸਮੁੰਦਰ ਵਿੱਚ ਦੂਰ ਤੱਕ ਖਿੱਲਰੇ ਹੋਏ ਸਨ। ਜਿੱਥੋਂ ਤੱਕ ਨਿਗਾਹ ਜਾਂਦੀ ਹਰ ਚੀਜ਼ ਬਰਫ਼ ਨਾਲ ਕੱਜੀ ਹੋਈ ਸੀ।

ਦੋ ਸਥਾਨਕ ਮਛੇਰੇ ਇਸ ਗੱਲ ਲਈ ਰਾਜ਼ੀ ਹੋ ਗਏ ਕਿ ਉਹ ਵਲਾਦੀਮੀਰ ਇਲੀਚ ਨੂੰ ਇੱਕ ਅਜਿਹੇ ਟਾਪੂ 'ਤੇ ਲੈ ਜਾਣ ਜਿੱਥੇ ਸਵੀਡਨ ਦੇ ਜਹਾਜ਼ ਥੋੜ੍ਹੀ ਦੇਰ ਲਈ ਰੁਕਦੇ ਸਨ।

ਬਰਫ਼-ਤੋੜ ਜਹਾਜ਼ਾਂ ਨੇ ਬਰਫ਼ ਤੋੜ ਕੇ ਟਾਪੂ ਦੇ ਨੇੜੇ ਰਾਹ ਖੋਲ ਦਿੱਤਾ ਸੀ।

ਰਾਤ ਹਨੇਰੀ ਅਤੇ ਵਾਉਲੀ ਸੀ। ਉਹਨਾਂ ਰਾਤ ਨੂੰ ਸਫ਼ਰ ਕਰਨ ਦਾ ਨਿਰਣਾ ਕੀਤਾ ਸੀ ਕਿਉਂਕਿ ਜੇ ਉਹ ਦਿਨੇਂ ਸਫ਼ਰ ਕਰਦੇ ਤਾਂ ਜਿਹੜਾ ਵੀ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਵੇਖਦਾ ਉਹ ਹੈਰਾਨ ਹੁੰਦਾ ਕਿ ਅਜੇ ਬਰਫ਼ ਦੀ ਤਹਿ ਬਹੁਤ ਪਤਲੀ ਸੀ ਤਾਂ ਉਹ ਇਸ ਉੱਤੇ ਕਿਉਂ ਚੱਲ ਰਹੇ ਸਨ। ਬਰਫ਼ ਵਿੱਚ ਖਿੱਲਰੀਆਂ ਤਰੇੜਾਂ ਸਨ ਅਤੇ ਕਿਧਰੇ ਕਿਧਰੇ ਬਰਫ਼ ਵਿੱਚੋਂ ਪਾਣੀ ਸਿੱਮ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਮਛੇਰਿਆਂ ਨੂੰ ਪਤਾ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਜਿਸ ਰੂਸੀ ਨੂੰ ਰਾਹ ਵਿਖਾ ਰਹੇ ਹਨ ਉਹ ਇੱਕ ਇਨਕਲਾਬੀ ਅਤੇ ਜ਼ਾਰ ਵਿਰੁੱਧ ਸਰਗਰਮੀ ਨਾਲ਼ ਲੜਨ ਵਾਲਾ ਬੰਦਾ ਹੈ। ਫ਼ਿਨਲੈਂਡੀਏ ਜ਼ਾਰ ਨੂੰ ਘਿਣਾ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਜੇ ਇਹ ਰੂਸੀ ਜ਼ਾਰ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਸੀ ਤਾਂ ਉਹ ਇਹਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਕਰਨ ਲਈ ਸਭ ਕੁੱਝ ਕਰਨਗੇ।

ਦੋਵੇਂ ਜਣੇ ਚੁੱਪ ਚਾਪ ਚਲਦੇ ਗਏ, ਉਹ ਲੰਮੀਆਂ ਸੋਟੀਆਂ ਨਾਲ਼ ਆਪਣੇ ਸਾਮ੍ਹਣੇ ਦੀ ਬਰਫ਼ ਨੂੰ ਟੋਹਦੇ ਅਤੇ ਬੜੇ ਧਿਆਨ ਨਾਲ਼ ਇੱਕ ਤੋਂ ਪਿੱਛੋਂ ਦੂਜਾ ਕਦਮ ਪੁੱਟਦੇ। ਅਸਮਾਨ 'ਤੇ ਬੱਦਲ ਘਿਰੇ ਹੋਏ ਸਨ ਅਤੇ ਹਵਾ ਤਿੱਖੀ ਹੁੰਦੀ ਜਾ ਰਹੀ ਸੀ। ਉੱਡਦੀ ਬਰਫ਼ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਮੂੰਹਾਂ ਨੂੰ ਕੱਟਦੀ। ਦੂਰੋਂ, ਜਿੱਥੇ ਜਹਾਜ਼ ਵਗਦੇ ਬਰਫ਼ਾਨੀ ਤੂਫ਼ਾਨ ਵਿੱਚ ਚੱਲ ਰਹੇ ਸਨ, ਹੁੰਦ ਸਮੇਂ ਵਜਾਏ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਧੂੜੂਆਂ ਦੀ ਅਵਾਜ਼ ਆ ਰਹੀ ਸੀ।

ਵਲਾਦੀਮੀਰ ਇਲੀਚ ਨੂੰ ਸਚ ਮੁੱਚ ਇਹ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਿ ਅਜਿਹੀ ਰਾਤ ਨੂੰ ਬਰਫ਼ ਪਾਰ ਕਰਨਾ ਕਿਵੇਂ ਬਹੁਤ ਖ਼ਤਰਨਾਕ, ਲਗਭਗ ਅਸੰਭਵ ਸੀ। ਉਹ ਚਲਦਾ ਗਿਆ, ਉਹਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਪੈਰਾਂ ਥੱਲੇ ਖਿੱਲਰੀ ਬਰਫ਼ 'ਤੇ ਜੰਮੀਆਂ ਸਨ, ਕਦੇ ਕਦੇ ਉਹ ਅੱਖਾਂ ਚੁੱਕ ਕੇ ਆਪਣੇ ਅੱਗੇ ਚੱਲਦੇ ਬੰਦੇ 'ਤੇ ਨਿਗਾਹ ਮਾਰ ਲੈਂਦਾ। ਅਚਾਨਕ ਉਹਦੇ ਪੈਰਾਂ ਹੇਠਲੀ ਬਰਫ਼ ਹਿੱਲੀ; ਜ਼ੋਰ ਦੀ ਤਿੜਕਣ ਦੀ ਅਵਾਜ਼ ਆਈ। ਬਰਫ਼ ਦਾ ਤੋੜਾ ਇੱਕ ਪਾਸੇ ਝੁਕਿਆ ਅਤੇ ਫੇਰ ਉਹਦੇ ਹੇਠੋਂ ਪਰ੍ਹੇ ਜਾਣ ਲੱਗ ਪਿਆ। ਇੱਕ ਤਰੇੜ ਵਿੱਚੋਂ ਪਾਣੀ ਦਾ ਫੁਹਾਰਾ ਉੱਠਿਆ। ਵਲਾਦੀਮੀਰ ਇਲੀਚ ਨੇ ਆਪਣੀ ਸੋਟੀ ਨਾਲ਼ ਅੱਗੇ ਟੋਹਿਆ ਪਰ ਉੱਥੇ ਕੋਈ ਨਿੱਗਰ ਚੀਜ਼ ਨਹੀਂ ਸੀ।

ਉਹ ਇਹ ਗੱਲ ਕਦੇ ਚੇਤੇ ਨਾ ਕਰ ਸਕਿਆ ਕਿ ਕਿਵੇਂ ਉਹ ਛਾਲ ਮਾਰ ਕੇ ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਥਾਂ 'ਤੇ ਅੱਪੜਿਆ। ਉਹਨੇ ਆਪਣੇ ਵੱਲ ਵਧਿਆ ਹੱਥ ਫੜ ਕੇ ਛਾਲ ਮਾਰ ਦਿੱਤੀ ਸੀ।

ਮਛੇਰਿਆਂ ਉਹਦੀ ਪਿੱਠ 'ਤੇ ਥਾਪੀ ਮਾਰ ਦਿੱਤੀ। ਉਹ ਉਹਦੇ ਨਾਲ਼ ਫ਼ਿਨਲੈਂਡੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਹੌਸਲਾ-ਵਧਾਊ ਗੱਲਾਂ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ ਪਰ ਇੱਕੋ ਸ਼ਬਦ ਜਿਹੜਾ ਉਹਨੂੰ ਸਮਝ ਆਇਆ ਉਹ ਸੀ “ਸਾਥੀ”। ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਕਿੰਨਾਂ ਸਾਹ ਵਿੱਚ ਸਾਹ ਆਇਆ ਸੀ ਕਿ ਰੂਸੀ ਸਾਥੀ ਬਰਫ਼ 'ਤੇ ਖ਼ਤਮ ਨਹੀਂ ਸੀ ਹੋ ਗਿਆ!

ਅਖੀਰ ਉਹ ਉਸ ਟਾਪੂ 'ਤੇ ਅੱਪੜ ਗਏ। ਵਲਾਦੀਮੀਰ ਇਲੀਚ ਸਵੀਡਨ ਦੇ ਜਹਾਜ਼ 'ਤੇ ਚੜ੍ਹ ਗਿਆ ਅਤੇ ਛੇਤੀ ਹੀ ਸਟਾਕਹਾਮ ਅੱਪੜ ਗਿਆ। ਉਥੇ ਉਹ ਨਾਦੇਜ਼ਦਾ ਕਨਸਤਨਤੀਨੋਵਨਾ ਦੀ ਉਡੀਕ ਕਰਨ ਲੱਗਾ। ਇਕੱਠੇ ਉਹ ਜਨੇਵਾ ਚੱਲ ਪਏ।

ਇੱਕ ਵਾਰ ਫੇਰ ਉਹ ਦੇਸ ਤੋਂ ਦੂਰ ਪਰਵਾਸ ਵਿੱਚ ਰਹਿਣ ਲਈ ਮਜ਼ਬੂਰ ਹੋ ਗਏ ਸਨ।

ਜਿਸ ਦਿਨ ਵਲਾਦੀਮੀਰ ਇਲੀਚ ਅਤੇ ਉਹਦੀ ਵਫ਼ਾਦਾਰ ਸਾਥੀ, ਉਹਦੀ ਅਤਿ ਪਿਆਰੀ ਨਾਦੀਆ ਇਨਕਲਾਬੀ ਰੂਸ ਨੂੰ ਪਿੱਛੇ ਛੱਡ ਕੇ ਜਨੇਵਾ ਅੱਪੜੇ ਤਾਂ ਉਹ ਦਸੰਬਰ ਦਾ ਬੜਾ ਬੇਰੰਗ ਦਿਨ ਸੀ।

ਭਾਵੇਂ ਰੁੱਤ ਸਿਆਲ ਦੀ ਸੀ ਪਰ ਕਿਧਰੇ ਬਰਫ਼ ਨਹੀਂ ਸੀ ਦਿਸਦੀ। ਫੁੱਟ ਪਾਥਾਂ ਉੱਤੇ ਠੰਢੀ ਧੂੜ ਉਡਾਉਂਦੀ ਹਵਾ ਹਰ ਸਮੇਂ ਚੱਲਦੀ ਰਹਿੰਦੀ।

ਸ਼ਹਿਰ ਦੇ ਲੋਕ ਆਪਣੇ ਘਰਾਂ ਵਿੱਚ ਦੁਬਕ ਕੇ ਬੈਠੇ ਸਨ। ਸੜਕਾਂ ਸੁੰਨਸਾਨ ਸਨ। ਪਰ ਜਨੇਵਾ ਵਿੱਚ ਵੀ ਉਹਨਾਂ ਲਈ ਚੈਨ ਨਹੀਂ ਸੀ।

ਸਟਾਕਹਾਮ ਵਿੱਚ ਮਿਲਣੀ

1910 ਦਾ ਵਰ੍ਹਾ ਸੀ। ਇੱਕ ਵਾਰ ਫੇਰ ਵਲਾਦੀਮੀਰ ਇਲੀਚ ਸਟਾਕਹਾਮ ਵਿਖੇ ਸੀ ਪਰ ਇਸ ਵਾਰ ਉਹ ਇੱਕ ਬਹੁਤ ਹੀ ਖ਼ਾਸ ਕੰਮ 'ਤੇ ਆਇਆ ਸੀ।

ਉਹ ਕਾਹਲੀ ਕਾਹਲੀ ਚੱਲ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਪਤਝੜ ਦੇ ਉਸ ਦਿਨ ਉਹਦੀ ਆਤਮਾ ਉਡਾਰੀ ਮਾਰ ਰਹੀ ਸੀ। ਉਹਨੇ ਸਥਾਨਕ ਜਨਤਾ ਭਵਨ ਵਿੱਚ ਤਕਰੀਰ ਕਰਨੀ ਸੀ। ਵਲਾਦੀਮੀਰ ਇਲੀਚ ਨੇ ਅਨੇਕ ਸ਼ਹਿਰਾਂ ਵਿੱਚ ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਅਤੇ ਪਾਰਟੀ ਦੀਆਂ ਅਣਗਿਣਤ ਇਕੱਤ੍ਰਤਾਵਾਂ ਵਿੱਚ ਤਕਰੀਰਾਂ ਕੀਤੀਆਂ ਸਨ ਪਰ ਇਹ ਬਹੁਤ ਹੀ ਖ਼ਾਸ ਅਵਸਰ ਸੀ। ਸਾਫ਼-ਸੁਥਰੇ, ਨਿਮ੍ਰੀਆਂ ਅਵਾਜ਼ਾਂ, ਤੰਗ, ਵੱਲ ਖਾਂਦੀਆਂ ਸੜਕਾਂ ਵਾਲੇ ਸ਼ਹਿਰ ਵਿੱਚ ਇਧਰ ਉੱਧਰ ਨਿਗਾਹ ਮਾਰਦੇ ਹੋਏ ਉਹ ਮੁਸਕਰਾ ਪਿਆ। ਹੁਣ ਉਹ ਸਟਾਕਹਾਮ ਤੋਂ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਾਣੂ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ।

ਜਦੋਂ ਉਹ ਫੁੱਲ ਵੇਚਣ ਵਾਲੀ ਇੱਕ ਕੁੜੀ ਕੋਲ ਅੱਪੜਿਆ, ਜਿਸਨੇ ਲਾਲ ਅਤੇ ਗੁਲਾਬੀ ਗੁਲਾਬ ਦੀ ਇੱਕ ਟੋਕਰੀ ਫੜੀ ਹੋਈ ਸੀ ਤਾਂ ਉਹ ਰੁਕ ਗਿਆ।

“ਮੈਨੂੰ ਇਹ ਲਾਲ ਗੁਲਾਬ ਦਿਓ”, ਉਹਨੇ ਕਿਹਾ।

ਸੋ ਲਾਲ ਗੁਲਾਬ ਦਾ ਗੁਲਦਸਤਾ ਹੱਥ ਵਿੱਚ ਲਈ ਵਲਾਦੀਮੀਰ ਇਲੀਚ ਪਾਰਟੀ ਦੀ ਇਕੱਤ੍ਰਤਾ ਵਿੱਚ ਤਕਰੀਰ ਕਰਨ ਜਾ ਰਿਹਾ ਸੀ।

ਪਰਵਾਸੀ ਰੂਸੀ ਬਾਲਸ਼ਵਿਕ ਜਨਤਾ ਭਵਨ ਦੇ ਇੱਕ ਹਾਲ ਕਮਰੇ ਵਿੱਚ ਇਕੱਠੇ ਹੋਏ ਸਨ।

“ਲੈਨਿਨ! ਲੈਨਿਨ!” ਉਹਨਾਂ ਵਲਾਦੀਮੀਰ ਇਲੀਚ ਦੇ ਅੰਦਰ ਆਉਣ 'ਤੇ ਨਾਹਰੇ ਲਾਏ।

ਸਾਥੀ ਉਹਦੇ ਦੁਆਲੇ ਇਕੱਠੇ ਹੋ ਗਏ। ਸਭੇ ਉਹਦੇ ਨਾਲ ਹੱਥ ਮਿਲਾਉਣਾ

ਚਾਹੁੰਦੇ ਸਨ। ਉਹ ਸਾਰੇ ਰਾਜਸੀ ਪਰਵਾਸੀ ਸਨ ਅਤੇ ਉਹ ਸਾਰੇ ਉਹਦੀਆਂ ਕਿਤਾਬਾਂ ਅਤੇ ਲੇਖਾਂ, ਬਾਲਸ਼ਵਿਕ ਅਖ਼ਬਾਰਾਂ, ਪਹਿਲਾਂ “ਇਸਕਰਾ” ਅਤੇ ਫੇਰ “ਵਪੇਰਯੋਦ”, “ਨੋਵਾਯਾ ਜ਼ਿਜ਼ਨ” ਅਤੇ “ਪ੍ਰੋਲੇਤਾਰੀ” ਸਬੰਧੀ ਉਹਦੇ ਕੰਮ ਕਾਰਨ ਲੈਨਿਨ ਨੂੰ ਜਾਣਦੇ ਸਨ। ਕਈ ਉਹਨੂੰ ਪਾਰਟੀ ਕਾਂਗਰਸਾਂ ਵਿੱਚ ਮਿਲੇ ਸਨ।

ਛੋਟੇ ਜਿਹੇ ਹਾਲ ਦੇ ਪਰਲੇ ਸਿਰੇ ਦੋ ਇਸਤ੍ਰੀਆਂ ਬੈਠੀਆਂ ਸਨ। ਉਹਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਦੇ ਨੈਣ-ਨਕਸ਼ ਬਹੁਤ ਤਿੱਖੇ ਸਨ ਅਤੇ ਉਹ ਸੱਤਰਾਂ ਤੋਂ ਉੱਪਰ ਦੀ ਸੀ। ਉਹਨੇ ਕਾਲੇ ਕੱਪੜੇ ਪਾਏ ਹੋਏ ਸਨ ਅਤੇ ਸੂਈਆਂ ਨਾਲ ਕਾਲੀ ਲੈਸ ਦਾ ਇੱਕ ਟੋਟਾ ਉਹਦੇ ਦੁੱਧ-ਚਿੱਟੇ ਵਾਲਾਂ ਉੱਤੇ ਲੱਗਾ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਜਦੋਂ ਉਹਨੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਉੱਚੀ ਉੱਚੀ “ਲੈਨਿਨ!” ਕਹਿੰਦੇ ਸੁਣਿਆਂ ਤਾਂ ਉਹਦੇ ਮੂੰਹ ’ਤੇ ਮੁਸਕਾਨ ਚਮਕ ਪਈ ਜਿਸਨੇ ਉਹਦੀ ਨੁਹਾਰ ਖਾਸੀ ਜਵਾਨ ਬਣਾ ਦਿੱਤੀ।

ਉਹਦੇ ਨੇੜੇ ਇੱਕ ਜਵਾਨ ਇਸਤ੍ਰੀ ਬੈਠੀ ਸੀ, ਜਿਸਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਕਾਲੀਆਂ ਅਤੇ ਗੱਲਾਂ ਦੀਆਂ ਹੱਡੀਆਂ ਉੱਭਰੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਸਨ। ਉਹ ਵੀ ਵਲਾਦੀਮੀਰ ਇਲੀਚ ਨੂੰ ਵੇਖ ਕੇ ਖਿੜ ਉੱਠੀ ਸੀ। ਉਹ ਉਹਨਾਂ ਕੋਲ ਗਿਆ ਅਤੇ ਗੁਲਾਬ ਦੇ ਲਾਲ ਫੁੱਲ ਵਡੇਰੀ ਉਮਰ ਦੀ ਇਸਤ੍ਰੀ ਦੀ ਝੋਲੀ ਵਿੱਚ ਰੱਖ ਦਿੱਤੇ।

“ਮੇਰੀ ਮਾਂ ਅਤੇ ਭੈਣ ਰੂਸ ਤੋਂ ਮੈਨੂੰ ਮਿਲਣ ਆਈਆਂ ਹਨ”, ਉਹਨੇ ਉੱਥੇ ਇਕੱਠੇ ਹੋਏ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਦੱਸਿਆ।

“ਆਉਣ ਲਈ ਤੁਹਾਡਾ ਧੰਨਵਾਦ”, ਇੱਕ ਬਾਲਸ਼ਵਿਕ ਨੇ ਮਾਰੀਆ ਅਲੈਕਸਾਂਦਰੋਵਨਾ ਨੂੰ ਕਿਹਾ। “ਇਹੋ ਜਿਹੇ ਪੁੱਤਰ ’ਤੇ ਤੁਸੀਂ ਮਾਣ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹੋ।”

ਫੇਰ ਲੈਨਿਨ ਇੱਕ ਨਿੱਕੇ ਜਿਹੇ ਮੇਜ਼ ਪਿੱਛੇ ਖੜ੍ਹਾ ਹੋ ਗਿਆ ਅਤੇ ਆਪਣੀ ਤਕਰੀਰ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤੀ। ਇਹ ਇਸ ਲਈ ਇੱਕ ਅਸਾਧਾਰਨ ਗੱਲ ਸੀ ਕਿ ਉਹਦੀ ਮਾਂ ਨੇ ਉਹਨੂੰ ਤਕਰੀਰ ਕਰਦਿਆਂ ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ ਹੀ ਸੁਣਿਆ ਸੀ। ਉਹ ਆਪਣੇ ਲੜਾਕੂ ਸਾਥੀਆਂ ਨੂੰ, ਉੱਥੇ ਇਕੱਠੇ ਹੋਏ ਬਾਲਸ਼ਵਿਕਾਂ ਨੂੰ, ਆਪਣੀ ਮਾਂ ਨੂੰ ਸੰਬੋਧਨ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਉਹਦੀ ਮਾਂ ਆਪਣੇ ਬੱਚਿਆਂ ਦੀ ਸਦਾ ਹੀ ਸੱਚੀ ਮਿੱਤਰ ਰਹੀ ਸੀ, ਜਿਹੜੇ ਸਾਰੇ ਹੀ ਇਨਕਲਾਬੀ ਬਣ ਗਏ ਸਨ। ਉਹ ਜੇਲ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਗਈ ਸੀ। 1895 ਵਿੱਚ ਜਦੋਂ ਵਲਾਦੀਮੀਰ ਇਲੀਚ ਗ੍ਰਿਫ਼ਤਾਰ ਹੋਇਆ ਸੀ ਤਾਂ ਉਹ ਸਿੱਧੀ ਸੇਂਟ ਪੀਟਰਸਬਰਗ ਆਈ ਸੀ। ਉਹ ਸੋਚ ਰਿਹਾ ਸੀ, “ਮਾਂ ਮੈਨੂੰ ਯਾਦ ਹੈ ਲੋਹੇ ਦੀ ਜਾਲੀ ਤੋਂ ਪਾਰ ਖੜ੍ਹੀ ਤੂੰ ਮੈਨੂੰ ਵੇਖ ਕੇ ਮੁਸਕਰਾਈ ਮੈਂ ਭਾਵੇਂ ਤੇਰੇ ਬੁੱਲ੍ਹ ਕੰਬ ਰਹੇ ਸਨ।”

ਆਪਣੀ ਤਕਰੀਰ ਵਿੱਚ ਵਲਾਦੀਮੀਰ ਇਲੀਚ ਨੇ ਪਾਰਟੀ ਅੰਦਰਲੀ ਹਾਲਤ ਨੂੰ ਜੋਖਿਆ ਅਤੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਬਾਲਸ਼ਵਿਕਾਂ ਨੇ ਹਰ ਉਸ ਝੁਕਾਅ ਵਿਰੁੱਧ ਜੂਝਣਾ ਹੈ ਜਿਹੜਾ ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਨੂੰ ਇਨਕਲਾਬੀ ਰਾਹ ਤੋਂ ਪਰ੍ਹੇ ਲਿਜਾਂਦਾ ਹੈ।

1905 ਦਾ ਇਨਕਲਾਬ ਅਸਫਲ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ ਪਰ ਇਹਦੇ ਅਰਥ ਇਹ ਨਹੀਂ ਕਿ ਉਹ ਆਪਣਾ ਘੋਲ ਛੱਡ ਦੇਣ। ਇਹ ਲਾਜ਼ਮੀ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਲੇਰੀ ਨਾਲ

ਅੱਗੇ ਵਧੀ ਜਾਣ ਕਿਉਂਕਿ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਚੱਲਣ ਜੋਗਾ ਰਾਹ ਬੱਸ ਇੱਕੋ ਹੈ।

ਤਕਰੀਰ ਤੋਂ ਪਿੱਛੋਂ ਇੱਕ ਵਾਰ ਫੇਰ ਉਹਦੇ ਦੁਆਲੇ ਭੀੜ ਇਕੱਠੀ ਹੋ ਗਈ ਅਤੇ ਉਹ ਉੱਥੋਂ ਕਾਫੀ ਦੇਰ ਪਿੱਛੋਂ ਹੀ ਨਿੱਕਲ ਸਕਿਆ।

ਸ਼ਾਮ ਠੰਢੀ ਸੀ, ਸਮੁੰਦਰ ਅਤੇ ਬੰਦਰਗਾਹ ਦੀਆਂ ਖੁਸ਼ਬੋਆਂ ਨਾਲ਼ ਭਰਪੂਰ। ਦੂਰੋਂ ਸੰਗੀਤ ਦੀ ਅਵਾਜ਼ ਆ ਰਹੀ ਹੈ।

ਉਹਦੀ ਮਾਂ ਅਤੇ ਭੈਣ ਮਾਰੀਆ ਬਾਹਰ ਉਹਨੂੰ ਉਡੀਕ ਰਹੀਆਂ ਸਨ।

“ਮਾਂ ਤੈਨੂੰ ਮਿਲ ਕੇ ਮੈਂ ਅਤਿਅੰਤ ਖੁਸ਼ ਹਾਂ!” ਵਲਾਦੀਮੀਰ ਇਲੀਚ ਨੇ ਕਿਹਾ।

ਉਹ ਸੁਣਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ ਕਿ ਅੱਜ ਦੀ ਸ਼ਾਮ ਬਾਰੇ ਮਾਂ ਦਾ ਕੀ ਖ਼ਿਆਲ ਹੈ। ਉਹਨੂੰ ਆਪਣਾ ਬਚਪਨ ਯਾਦ ਆਇਆ। ਉਹਦੀ ਮਾਂ ਨੇ ਕਦੇ ਕਾਹਲ ਨਾਲ਼ ਕੋਈ ਕੰਮ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕੀਤਾ। ਉਹ ਸਦਾ ਸ਼ਾਂਤ ਅਤੇ ਨਿਆਈਂ ਰਹੀ ਸੀ। ਉਹਨੂੰ ਇੱਕ ਵੀ ਅਜਿਹਾ ਸਮਾਂ ਯਾਦ ਨਹੀਂ ਸੀ ਜਦੋਂ ਉਹ ਆਪਣੀ ਮਾਂ ਦੇ ਨਿਰਣੇ ਨਾਲ਼ ਸਹਿਮਤ ਨਾ ਹੋਇਆ ਹੋਵੇ।

“ਵੋਲੋਦੀਆ, ਪਤਾ ਈ,” ਉਹਦੀ ਮਾਂ ਨੇ ਕਿਹਾ, “ਮੈਂ ਤੇਰੀਆਂ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਕਿਤਾਬਾਂ ਤੇ ਲੇਖ ਪੜ੍ਹੇ ਹਨ ਅਤੇ ਮੈਂ ਤੇਰੇ ਸ਼ਾਨਦਾਰ ਦਿਮਾਗ ਅਤੇ ਉਸ ਆਸ਼ੇ ਦਾ ਸਤਿਕਾਰ ਕਰਦੀ ਹਾਂ ਜਿਹੜਾ ਤੂੰ ਆਪਣੇ ਸਾਮ੍ਹਣੇ ਰੱਖਿਆ ਹੈ। ਅੱਜ ਸ਼ਾਮ ਮੈਂ ਆਪਣੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਨਾਲ਼ ਵੇਖ ਲਿਆ ਹੈ ਤੇਰੇ ਲੋਕ ਤੇਰੀ ਕਿੰਨੀ ਕਦਰ ਕਰਦੇ ਹਨ।”

ਮਾਰੀਆ ਅਲੈਕਸਾਂਦਰੋਵਨਾ ਅਤੇ ਲੈਨਿਨ ਦੀ ਭੈਣ ਦਸ ਦਿਨ ਸਟਾਕਹੋਮ ਵਿਖੇ ਰਹੀਆਂ। ਇਹ ਸਮਾਂ ਕਿੰਨੀ ਛੇਤੀ ਬੀਤ ਗਿਆ!

ਇੱਕ ਰੂਸੀ ਜਹਾਜ਼ ਉਸ ਦਿਨ ਸਟਾਕਹੋਮ ਤੋਂ ਚੱਲਣ ਵਾਲ਼ਾ ਸੀ। ਪਤਝੜ ਨੇ ਅਸਮਾਨ 'ਤੇ ਘਣੇ ਬੱਦਲ ਖਲੋਰ ਦਿੱਤੇ ਸਨ। ਹਵਾ ਰੁੱਖਾਂ ਤੋਂ ਅਖੀਰੀ ਪੱਤੇ ਤੋੜ ਰਹੀ ਸੀ ਅਤੇ ਖਾੜੀ ਦੇ ਇੱਕ ਸਿਰੇ ਤੋਂ ਦੂਜੇ ਸਿਰੇ ਤੱਕ ਨਿੱਕੀਆਂ ਨਿੱਕੀਆਂ ਲਹਿਰਾਂ ਉਡਾ ਰਹੀ ਸੀ। ਪਾਣੀ ਪੁਸ਼ਤੇ ਨਾਲ਼ ਬੰਨ੍ਹੀਆਂ ਨਿੱਕੀਆਂ ਨਿੱਕੀਆਂ ਕਿਸ਼ਤੀਆਂ ਦੇ ਤਲਿਆਂ ਨਾਲ਼ ਟਕਰਾ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਬੜਾ ਅਸ਼ਾਂਤ ਅਤੇ ਬੜਾ ਉਦਾਸ ਦਿਨ ਸੀ।

ਜਦੋਂ ਉਹਦੀ ਮਾਂ ਉਹਨੂੰ ਘੜੀ-ਮੁੜੀ ਗਲਵੱਕੜੀ ਪਾ ਕੇ ਜਹਾਜ਼ ਦੇ ਤਖ਼ਤੇ 'ਤੇ ਚੜ੍ਹ ਰਹੀ ਸੀ ਤਾਂ ਵਲਾਦੀਮੀਰ ਇਲੀਚ ਦੇ ਦਿਲ ਵਿੱਚ ਖੋਹ ਪਈ। ਉਹ ਘੜੀ-ਮੁੜੀ ਮੁੜ ਕੇ ਉਹਦੇ ਵੱਲ ਆਪਣਾ ਰੁਮਾਲ ਹਿਲਾਉਂਦੀ। ਭਾਵੇਂ ਜਹਾਜ਼ ਦੇ ਚੱਲਣ ਵਿੱਚ ਅਜੇ ਕੁੱਝ ਸਮਾਂ ਸੀ ਪਰ ਵਲਾਦੀਮੀਰ ਇਲੀਚ ਜਹਾਜ਼ 'ਤੇ ਨਹੀਂ ਸੀ ਜਾ ਸਕਦਾ ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਇੱਕ ਰੂਸੀ ਕੰਪਨੀ ਦਾ ਜਹਾਜ਼ ਸੀ ਅਤੇ ਇਹਦੇ 'ਤੇ ਜਾਂਦਿਆਂ ਹੀ ਉਹਦੇ ਗ੍ਰਿਫ਼ਤਾਰ ਹੋ ਜਾਣ ਦਾ ਖ਼ਤਰਾ ਸੀ।

ਖਾੜੀ ਉੱਪਰ ਧੂੜ ਦੀ ਹਲਕੀ ਅਵਾਜ਼ ਗੂੰਜੀ। ਇੱਕ ਸਮੁੰਦਰੀ ਅਬਾਬੀਲ ਤੇਜ਼ੀ ਨਾਲ਼ ਚੀਕੀ। ਜਹਾਜ਼ ਚੱਲ ਪਿਆ।

“ਅਲਵਿਦਾ, ਮਾਂ!”

ਉਹਨੇ ਮੁੜ ਕੇ ਆਪਣੀ ਮਾਂ ਦਾ ਮੂੰਹ ਕਦੇ ਨਾ ਵੇਖਿਆ।

ਲੌਜ਼ੂਮੋ ਪਿੰਡ ਵਿੱਚ

ਫ਼ਰਾਂਸ ਵਿੱਚ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਰੂਸੀ ਰਾਜਸੀ ਪਰਵਾਸੀ ਰਹਿ ਰਹੇ ਸਨ। ਵਲਾਦੀਮੀਰ ਇਲੀਚ ਹੁਣ ਪੈਰਿਸ ਵਿਖੇ ਰਹਿੰਦਾ ਸੀ। 1911 ਦੇ ਹੁਨਾਲ ਵਿੱਚ ਉਹ ਅਤੇ ਨਾਦੇਜ਼ਦਾ ਕਨਸਤਨਤੀਨੋਵਨਾ ਪੈਰਿਸ ਦੇ ਨੇੜੇ ਲੌਜ਼ੂਮੋ ਪਿੰਡ ਵਿੱਚ ਰਹਿਣ ਲੱਗ ਪਏ।

ਲੌਜ਼ੂਮੋ ਪੈਰਿਸ ਤੋਂ 15 ਕਿਲੋਮੀਟਰ ਦੂਰ ਹੈ। ਰਾਤ ਸਮੇਂ ਕਿਸਾਨ ਸੜਕਾਂ 'ਤੇ ਆਪਣੇ ਗੱਡੇ ਹਕਦੇ ਆਪਣੇ ਖੇਤਾਂ ਦੀ ਉਪਜ ਕਈ ਮੀਲ ਦੂਰ ਪੈਰਿਸ ਦੀਆਂ ਮੰਡੀਆਂ ਵਿੱਚ ਲਿਜਾਂਦੇ।

ਲੌਜ਼ੂਮੋ ਦੇ ਮਕਾਨ ਪੱਥਰ ਦੇ ਬਣੇ ਹੋਏ ਸਨ, ਜਿਹੜੇ ਪੂੰਝੇ ਨਾਲ ਕਾਲੇ ਹੋ ਗਏ ਸਨ। ਇਹ ਪੂੰਝਾਂ ਚਮੜਾ ਬਣਾਉਣ ਵਾਲੇ ਸਥਾਨਕ ਕਾਰਖ਼ਾਨੇ ਦੀ ਚਿਮਨੀ 'ਚੋਂ ਆਉਂਦਾ। ਇੱਥੇ ਤਾਂ ਘਾਹ ਅਤੇ ਪੱਤਿਆਂ ਦਾ ਰੰਗ ਵੀ ਪੂੰਝੇ ਨੇ ਪੁੰਦਲਾ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਪਰ ਬਾਹਰਲੇ ਖੇਤ ਹਰੇ ਸਨ। ਪਰ ਇਲੀਚ ਦੰਪਤੀ ਇੱਥੇ ਕੋਈ ਹੁਨਾਲ ਦੀਆਂ ਛੁੱਟੀਆਂ ਬਿਤਾਉਣ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਸੀ ਆਈ। ਇਹਦੇ ਉਲਟ ਉਹਨਾਂ ਬਹੁਤ ਕੰਮ ਕਰਨਾ ਸੀ।

ਵਲਾਦੀਮੀਰ ਇਲੀਚ ਬਹੁਤ ਸਵੇਰੇ ਜਾਗਿਆ। ਹੁਨਾਲ ਦੀ ਧੁਪਿਆਲੀ ਸਵੇਰ ਨੂੰ ਵੀ ਕਮਰਾ ਹਨੇਰਾ ਅਤੇ ਸਿਲ੍ਹਾ ਸੀ। ਸੱਚ ਤਾਂ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਕਮਰੇ ਵਿੱਚ ਏਨਾ ਹਨੇਰਾ ਸੀ ਕਿ ਇਹ ਇਤਬਾਰ ਕਰਨਾ ਔਖਾ ਸੀ ਕਿ ਬਾਹਰ ਸੂਰਜ ਚਮਕ ਰਿਹਾ ਸੀ।

ਐਨ ਉਸ ਵੇਲੇ ਨਾਦੇਜ਼ਦਾ ਕਨਸਤਨਤੀਨੋਵਨਾ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਸਵੇਰ ਦਾ ਖਾਣਾ ਲਿਆਈ।

“ਆਹਾ, ਸ਼ੀਮਾਨ ਜੀ, ਅੱਜ ਤੁਸੀਂ ਬਹੁਤੀ ਦੇਰ ਸੁੱਤੇ ਰਹੇ। ਅਸੀਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਅੱਜ ਗਲਤ ਵਤੀਰੇ ਦਾ ਜੁਰਮਾਨਾ ਕਰਾਂਗੇ।” ਵਲਾਦੀਮੀਰ ਇਲੀਚ ਨੇ ਛਾਲ ਮਾਰ ਕੇ ਬਿਸਕਰੇ ਵਿੱਚੋਂ ਬਾਹਰ ਨਿੱਕਲਦੇ ਹੋਏ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਕਿਹਾ। ਛੇਤੀ ਹੀ ਉਹ ਖਾਣਾ ਮੇਜ਼ 'ਤੇ ਪ੍ਰੈਸਣ ਵਿੱਚ ਆਪਣੀ ਪਤਨੀ ਦਾ ਹੱਥ ਵਟਾ ਰਿਹਾ ਸੀ।

ਖੰਡਦਾਨੀ ਉਹਦੇ ਹੱਥੋਂ ਤਿਲਕ ਗਈ ਪਰ ਉਹਨੇ ਕਾਹਲੀ ਨਾਲ ਮੁੜ ਕੇ ਫੜ ਲਈ।

“ਕੈਸੀ ਰਹੀ ਮੇਰੀ ਬਾਜ਼ੀਗਰੀ?” ਉਹਨੇ ਕਿਹਾ।

“ਬੱਸ, ਕੁੱਝ ਐਸੀ ਹੀ ਹੈ,” ਨਾਦੇਜ਼ਦਾ ਕਨਸਤਨਤੀਨੋਵਨਾ ਨੇ ਕਿਹਾ।

ਉਸ ਸਾਲ ਫ਼ਰਾਂਸ ਵਿੱਚ ਹੁਨਾਲ ਅਸਾਧਾਰਨ ਤੌਰ 'ਤੇ ਗਰਮ ਸੀ। ਸਵੇਰੇ ਨਿਕਲਣ ਸਾਰ ਹੀ ਸੂਰਜ ਬੇਕਿਰਕੀ ਨਾਲ ਅੱਗ ਵਰ੍ਹਾਉਣੀ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੰਦਾ। ਇੱਕ ਜੱਤਲ ਕੁੱਤਾ ਜੰਗਲੇ ਦੀ ਛਾਵੇਂ ਬੈਠਾ ਸੀ। ਉਹਦੀ ਜੀਭ ਬਾਹਰ ਲਮਕੀ ਹੋਈ ਸੀ ਅਤੇ ਉਹਦੇ ਪਾਸੇ ਧੌਂਕ ਰਹੇ ਸਨ।

“ਗਰਮੀ ਲੱਗ ਰਹੀ ਏ?” ਵਲਾਦੀਮੀਰ ਇਲੀਚ ਨੇ ਕਿਹਾ ਅਤੇ ਝੁਕ ਕੇ ਕੁੱਤੇ ਨੂੰ ਪੁਚਕਾਰਿਆ। “ਸੁੱਭ ਸਵੇਰ,” ਉਹਨੇ ਚਮੜੇ ਦੇ ਕਾਰਖ਼ਾਨੇ ਦੇ ਉਸ ਮਜ਼ਦੂਰ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਜਿਸ

ਤੋਂ ਉਹਨਾਂ ਕਮਰੇ ਕਿਰਾਏ 'ਤੇ ਲਏ ਸਨ।

ਉਸ ਦਿਨ ਐਤਵਾਰ ਸੀ। ਮਜ਼ਦੂਰ ਇੱਕ ਜੰਗਲੇ ਦੀ ਛਾਵੇਂ ਬੈਠਾ ਸੀ ਅਤੇ ਉਹਦੇ ਗੰਢਿਆਲੇ ਹੱਥ ਉਹਦੀ ਝੋਲੀ ਵਿੱਚ ਪਏ ਸਨ। ਉਹਦਾ ਮੂੰਹ ਪਤਲਾ ਅਤੇ ਤੰਗ ਸੀ ਅਤੇ ਇਉਂ ਜਾਪਦਾ ਸੀ ਉਹਦਾ ਸਾਹ-ਸਤ ਖ਼ਤਮ ਹੋ ਚੁੱਕਾ ਹੈ।

ਇੱਕ ਇਸਤਰੀ ਜਿਸਨੇ ਲੈਸ ਦੀ ਖੁੱਲ੍ਹੀ ਛਤਰੀ ਫੜੀ ਹੋਈ ਸੀ ਅਤੇ ਜਿਸਦੇ ਦੁਆਲੇ ਉਹਦੇ ਬੱਚੇ ਬੈਠੇ ਸਨ, ਇੱਕ ਸ਼ਾਨਦਾਰ ਗੱਡੀ ਵਿੱਚ ਉੱਥੋਂ ਲੰਘੀ। ਮਜ਼ਦੂਰ ਕਾਹਲ ਨਾਲ ਖੜਾ ਹੋ ਗਿਆ ਅਤੇ ਸਿਰ ਨਿਵਾ ਦਿੱਤਾ। ਇਸਤਰੀ ਨੇ ਸਿਰਫ਼ ਮਾੜਾ ਜਿਹਾ ਸਿਰ ਹਿਲਾਇਆ।

“ਇਹ ਸਾਡੇ ਮਾਲਕ ਦੀ ਪਤਨੀ ਹੈ,” ਮਜ਼ਦੂਰ ਨੇ ਬੜੀ ਸਤਿਕਾਰ ਭਰੀ ਅਵਾਜ਼ ਵਿੱਚ ਲੈਨਿਨ ਨੂੰ ਕਿਹਾ।

“ਸੱਚਮੁੱਚ ਇਹਨਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਪਤਾ ਹੈ ਕਿ ਜੀਵਨ ਦਾ ਰਸ ਕਿਵੇਂ ਮਾਣੀਦਾ ਹੈ,” ਵਲਾਦੀਮੀਰ ਇਲੀਚ ਨੇ ਜਵਾਬ ਦਿੱਤਾ।

ਮਜ਼ਦੂਰ ਚੁੱਪ ਰਿਹਾ। ਫੇਰ ਉਹ ਬੋਲਿਆ,

“ਰੱਬ ਨੇ ਕੁੱਝ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਅਮੀਰ ਹੋਣ ਲਈ ਬਣਾਇਆ ਹੈ ਅਤੇ ਕੁੱਝ ਨੂੰ ਗਰੀਬ ਹੋਣ ਲਈ। ਇਹਦਾ ਮਤਲਬ ਹੈ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੀ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।”

ਸੜਕ ਦੇ ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਗਿਰਜੇ ਦੀ ਘੰਟੀ ਵੱਜਣ ਲੱਗੀ। ਸਵੇਰ ਦੀ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਲਈ ਗਿਰਜੇ ਦੇ ਬੂਹੇ ਖੋਲ੍ਹੇ ਗਏ।

“ਇਹ ਜੱਗ ਰੱਬ ਨੇ ਬਣਾਇਆ ਹੈ, ਅਸੀਂ ਕੌਣ ਹਾਂ ਉਹਦੇ ਕੰਮਾਂ ਦੀ ਪੜਚੋਲ ਕਰਨ ਵਾਲੇ,” ਮਜ਼ਦੂਰ ਨੇ ਕਿਹਾ ਅਤੇ ਗਿਰਜੇ ਵੱਲ ਚੱਲ ਪਿਆ।

“ਸ਼੍ਰੀਮਾਨ ਜੀ, ਤੁਸੀਂ ਸਕੂਲ ਜਾ ਰਹੇ ਹੋ?” ਗਵਾਂਢੀ ਦੇ ਪੁੱਤਰ ਨੇ ਲੈਨਿਨ ਤੋਂ ਪੁੱਛਿਆ। “ਤੁਹਾਡਾ ਸਕੂਲ ਐਤਵਾਰ ਨੂੰ ਵੀ ਬੰਦ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ?”

ਲੈਨਿਨ ਦਾ ਸਕੂਲ ਸੜਕ ਦੇ ਦੁਰਾਡੇ ਸਿਰੇ ਇੱਕ ਅਸਾਧਾਰਨ ਕਿਸਮ ਦਾ ਸਕੂਲ ਸੀ। ਇਹ ਤਾਂ ਸਕੂਲ ਲੱਗਦਾ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਸਾਮ੍ਹਣੇ ਦੀ ਇਮਾਰਤ ਕਿਸੇ ਸਮੇਂ ਇੱਕ ਸਰਾਂ ਸੀ। ਵਿਹੜੇ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਵੱਡਾ ਕੋਠਾ ਸੀ। ਪੈਰਿਸ ਜਾਣ ਵਾਲੀਆਂ ਘੋੜਾ-ਗੱਡੀਆਂ ਇੱਥੇ ਠਹਿਰਦੀਆਂ ਸਨ ਅਤੇ ਕੋਚਵਾਨ ਇੱਥੇ ਦਮ ਲੈਂਦੇ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਘੋੜਿਆਂ ਨੂੰ ਦਾਣਾ ਪਾਣੀ ਦੇਂਦੇ। ਇਹ ਬੜੀ ਪੁਰਾਣੀ ਗੱਲ ਸੀ।

1911 ਦੀ ਬਸੰਤ ਰੁੱਤੇ ਵਲਾਦੀਮੀਰ ਇਲੀਚ ਨੇ ਕੋਠਾ ਕਿਰਾਏ 'ਤੇ ਲੈ ਲਿਆ ਸੀ। ਇਹਦੇ ਵਿੱਚ ਸਕੂਲ ਖੁੱਲ੍ਹਣਾ ਸੀ। ਅੱਗੋਂ ਜਾ ਕੇ ਬਣਨ ਵਾਲੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੇ ਕੋਠੇ ਨੂੰ ਸਾਫ਼ ਕੀਤਾ, ਲੱਕੜੀ ਦੀ ਇੱਕ ਮੇਜ਼ ਬਣਾਈ ਅਤੇ ਗਵਾਂਢੀਆਂ ਤੋਂ ਪੁਰਾਣੀਆਂ ਕੁਰਸੀਆਂ ਅਤੇ ਸਟੂਲ ਉਧਾਰੇ ਲਏ।

ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਉਹ ਰੂਸੀ ਮਜ਼ਦੂਰ ਸਨ ਜਿਹੜੇ ਰੂਸ ਦੇ ਵੱਖ ਵੱਖ ਸ਼ਹਿਰਾਂ ਅਤੇ

ਕਸਬਿਆਂ ਤੋਂ ਆਏ ਸਨ। ਉਹ ਗ਼ੈਰ-ਕਾਨੂੰਨੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਪੁਲਸੀ ਚੌਕੀਆਂ ਤੋਂ ਬਚਦੇ ਰੂਸ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਆਏ ਸਨ। ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਅਧਿਆਪਕ ਸਨ ਵਲਾਦੀਮੀਰ ਇਲੀਚ, ਨਾਦੇਜ਼ਦਾ ਕਨਸਤਨਤੀਨੋਵਨਾ ਅਤੇ ਕਈ ਹੋਰ ਬਾਲਸ਼ਵਿਕ।

ਜਦੋਂ ਲੈਨਿਨ ਉੱਥੇ ਆਇਆ ਤਾਂ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਮੇਜ਼ ਦੁਆਲੇ ਬੈਠੇ ਸਨ। ਉਹਦਾ ਸਵਾਗਤ ਕਰਨ ਲਈ ਉੱਠ ਖੜੇ ਹੋਏ, ਜਿਵੇਂ ਸਕੂਲੀ ਬੱਚੇ ਆਪਣੇ ਅਧਿਆਪਕ ਦਾ ਸਵਾਗਤ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਪਰ ਹਾਸੇ ਦੀ ਗੱਲ ਇਹ ਸੀ ਕਿ ਸਭ ਦੇ ਸਭ ਨੰਗੇ ਪੈਰੀਂ ਸਨ, ਲੌਜੂਮੋ ਵਿੱਚ ਗਰਮੀ ਏਨੀ ਹੁੰਦੀ ਸੀ ਕਿ ਜੁੱਤੀ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਪਾਈ ਜਾ ਸਕਦੀ।

ਉਹ ਜਵਾਨ ਅਤੇ ਲਾਇਕ ਸਨ। ਉਹ ਸਿੱਖਣ ਲਈ ਉਤਾਵਲੇ ਸਨ।

“ਰੱਬ ਨੇ ਕੁੱਝ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਅਮੀਰ ਹੋਣ ਲਈ ਬਣਾਇਆ ਹੈ ਅਤੇ ਕੁੱਝ ਨੂੰ ਗਰੀਬ ਹੋਣ ਲਈ। ਇਹਦਾ ਮਤਲਬ ਹੈ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੀ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।” ਲੈਨਿਨ ਨੇ ਇਹਨਾਂ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨਾਲ ਉਸ ਦਿਨ ਦਾ ਸ਼ਬਦ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤਾ।

ਉਹ ਸ਼ਰਾਰਤੀ ਢੰਗ ਨਾਲ ਮੁਸਕਰਾਇਆ, ਉਹਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਹੱਸ ਰਹੀਆਂ ਸਨ। ਸਭ ਹੈਰਾਨੀ ਨਾਲ ਉਸ ਵੱਲ ਵੇਖਣ ਲੱਗ ਪਏ।

“ਮੈਨੂੰ ਇਹ ਗੱਲ ਅੱਜ ਸਥਾਨਕ ਚਮੜੇ ਦੇ ਕਾਰਖਾਨੇ ਦੇ ਇੱਕ ਮਜ਼ਦੂਰ ਨੇ ਦੱਸੀ”, ਲੈਨਿਨ ਨੇ ਥੋੜੀ ਦੇਰ ਪਿੱਛੋਂ ਵਿਆਖਿਆ ਕੀਤੀ।

“ਕੋਈ ਅਜਿਹਾ ਕਾਮਾਂ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਚੇਤਨਤਾ ਹੋਵੇ ਅਜਿਹੀ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਕਹਿ ਸਕਦਾ!”

“ਉਹਨੂੰ ਇੱਥੇ ਲਿਆਓ! ਅਸੀਂ ਉਹਨੂੰ ਦੋ ਚਾਰ ਗੱਲਾਂ ਸਿਖਾ ਦਿਆਂਗੇ!”

ਇੱਕ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਖੜ੍ਹਾ ਹੋਇਆ ਅਤੇ ਬੋਲਿਆ।

“ਮੈਂ ਵੀ ਚਮੜੇ ਦੇ ਕਾਰਖਾਨੇ ਦਾ ਮਜ਼ਦੂਰ ਹਾਂ ਪਰ ਮੇਰਾ ਵਿਚਾਰ ਹੈ ਕਿ ਰੱਬ ਦੇ ਨਿਯਮ ਸਾਡੇ ਬਹੁਤੇ ਕੰਮ ਦੇ ਨਹੀਂ। ਬੱਸ ਇੱਕੋ ਕੰਮ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਅਮੀਰਾਂ ਤੋਂ ਛੁਟਕਾਰਾ ਪਾਇਆ ਜਾਵੇ ਅਤੇ ਇੱਕ ਨਵਾਂ ਸਮਾਜ ਉਸਾਰਿਆ ਜਾਵੇ।”

“ਬਿਲਕੁਲ ਠੀਕ!” ਬਾਕੀਆਂ ਨੇ ਉਹਦੇ ਨਾਲ ਸਹਿਮਤ ਹੁੰਦੇ ਕਿਹਾ।

ਸਬਕ ਬਹੁਤ ਸ਼ੋਰੀਲਾ ਸੀ ਪਰ ਇਹ ਜਿਵੇਂ ਚੱਲਿਆ ਉਸ ਤੋਂ ਲੈਨਿਨ ਬਹੁਤ ਖੁਸ਼ ਸੀ।

“ਇਹਦੇ ਅਰਥ ਹਨ ਕਿ ਸੱਚ-ਮੁੱਚ ਅਮੀਰ ਅਤੇ ਗਰੀਬ ਹੋਣੇ ਜ਼ਰੂਰੀ ਨਹੀਂ”, ਉਹਨੇ ਕਿਹਾ ਅਤੇ ਬਹਿਸ ਦਾ ਰੁੱਖ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਆਰਥਕਤਾ ਸਬੰਧੀ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਚਾਲੂ ਸਬਕ ਵੱਲ ਮੋੜਿਆ। ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਆਰਥਕਤਾ ਉਹ ਵਿਗਿਆਨ ਹੈ ਜਿਹੜਾ ਸਮਾਜੀ ਉਤਪਾਦਨ ਦੇ ਵਿਕਾਸ ਦਾ ਅਧਿਅਨ ਕਰਦਾ ਹੈ।

ਵਲਾਦੀਮੀਰ ਇਲੀਚ ਜਵਾਨ ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਨੂੰ ਮਾਰਕਸਵਾਦ ਦੇ ਮੁੱਢਲੇ ਨੇਮ ਸਮਝਾ ਰਿਹਾ ਸੀ ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਲਾਜ਼ਮੀ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਪੜ੍ਹੇ ਲਿਖੇ ਅਤੇ ਜਾਣਕਾਰ ਹੋਣ! ਇਹ ਵੀ ਜ਼ਰੂਰੀ ਸੀ ਕਿ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਰਾਜਨੀਤੀ ਦੀ ਚੰਗੀ ਵਾਕਫ਼ੀ ਹੋਵੇ।

ਕੀ ਚਮੜੇ ਦੇ ਕਾਰਖਾਨੇ ਦੇ ਮਜ਼ਦੂਰ ਜਿਹਾ ਮਨੁੱਖ, ਜਿਹੜਾ ਆਪਣੀ ਕਿਸਮਤ ਰੱਬ ਦੇ ਹਵਾਲੇ ਕਰਕੇ ਦੁਨੀਆਂ ਦੀਆਂ ਸਭਨਾਂ ਬੇਇਨਸਾਫ਼ੀਆਂ ਵੱਲੋਂ ਆਪਣੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਬੰਦ ਕਰ ਲੈਂਦਾ ਹੈ, ਕਦੇ ਆਪਣੇ ਹੱਕਾਂ ਲਈ ਲੜੇਗਾ ? ਰੂਸ ਵਿੱਚ ਵੀ ਅਜਿਹੇ ਪੱਛੜੇ ਹੋਏ ਕਾਮੇ ਸਨ। ਪਛੜੇਵਾਂ ਇਨਕਲਾਬੀ ਘੋਲ ਦੇ ਰਾਹ ਵਿੱਚ ਰੋਕ ਬਣ ਜਾਵੇਗਾ।

“ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਨੂੰ ਗਿਆਨ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ!” ਵਲਾਦੀਮੀਰ ਇਲੀਚ ਨੇ ਕਿਹਾ ਸੀ।

ਇਸੇ ਲਈ ਉਹਨੇ ਲੋਜ਼ਮੋ ਵਿਖੇ ਪਾਰਟੀ ਸਕੂਲ ਜੱਥੇਬੰਦ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਚਾਰ ਮਹੀਨੇ ਪੜ੍ਹਾਈ ਕਰਨ ਪਿੱਛੋਂ, ਇਨਕਲਾਬੀ ਗਿਆਨ ਅਤੇ ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਦੇ ਕਾਜ ਵਿੱਚ ਨਿਸ਼ਚੇ ਨਾਲ਼ ਲੈਸ ਹੋ ਕੇ, ਉਹ ਦੇਸ ਮੁੜ ਜਾਂਦੇ।

ਲੋਜ਼ਮੋ ਦਾ ਫ਼ਰਾਂਸੀਸੀ ਪਿੰਡ, ਜਿਹੜਾ ਫ਼ਰਾਂਸ ਦੇ ਅਨੇਕਾਂ ਹੋਰ ਪਿੰਡਾਂ ਜਿਹੀ ਹੀ ਹੈ, ਹੁਣ ਦੂਰ ਦੂਰ ਤੱਕ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਲੈਨਿਨ ਦਾ ਪਹਿਲਾ ਪਾਰਟੀ ਸਕੂਲ ਉੱਥੇ ਜੱਥੇਬੰਦ ਕੀਤਾ ਗਿਆ।

ਜੰਗ ਦੇ ਖ਼ਿਲਾਫ਼ ਜੰਗ

“ਉਫ, ਮੈਨੂੰ ਤਾਂ ਇਸ ਗੱਲ 'ਤੇ ਇਤਬਾਰ ਹੀ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ ਕਿ ਅਸੀਂ ਬਚ ਨਿਕਲੇ!”

ਨਾਦੇਜ਼ਦਾ ਕਨਸਤਨਤੀਨੋਵਨਾ ਨੇ ਬੜੇ ਗਹੁ ਨਾਲ਼ ਵਲਾਦੀਮੀਰ ਇਲੀਚ ਵੱਲ ਵੇਖਦੇ ਹੋਏ ਕਿਹਾ। ਉਹ ਜੇਲ੍ਹ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਸਗੋਂ ਇੱਥੇ ਉਹਦੇ ਕੋਲ ਸੀ। ਖ਼ਤਰਾ ਟਲ਼ ਗਿਆ ਸੀ।

“ਇਹ ਤਾਂ ਕਿਸੇ ਭੈੜੇ ਸੁਪਨੇ ਵਾਂਗ ਸੀ। ਇਸ ਸਭ ਕੁੱਝ ਨੂੰ ਭੁੱਲ ਜਾਣ ਦਾ ਯਤਨ ਕਰ”, ਵਲਾਦੀਮੀਰ ਇਲੀਚ ਨੇ ਕਿਹਾ। “ਜ਼ਰਾ ਇਹ ਬਰਨ ਦਾ ਸ਼ਹਿਰ ਵੇਖ ਨਾਦੀਆ। ਪਤਝੜ ਦੀ ਰੁੱਤੇ ਇਹ ਕਿੰਨਾ ਸੁਹਣਾ ਲੱਗਦਾ ਹੈ।”

ਹੁਣ ਉਹ ਬਰਨ ਵਿੱਚ ਸਨ, ਨਿਰਪੱਖ ਸਵਿਟਜ਼ਰਲੈਂਡ ਦੀ ਰਾਜਧਾਨੀ ਵਿੱਚ। ਉਹ ਅਜ਼ਾਦ ਸਨ ਪਰ ਅਜੇ ਥੋੜ੍ਹਾ ਸਮਾਂ ਹੀ ਪਹਿਲਾਂ ਵਲਾਦੀਮੀਰ ਇਲੀਚ ਪੋਰੋਨੀਨ ਦੇ ਸ਼ਹਿਰ ਵਿੱਚ ਕੈਦ ਸੀ।

ਪੋਰੋਨੀਨ ਪੋਲੈਂਡ ਦਾ ਇੱਕ ਸ਼ਹਿਰ ਸੀ ਜਿਸ ਉੱਤੇ ਉਸ ਸਮੇਂ ਆਸਟਰੀਆ ਦਾ ਕਬਜ਼ਾ ਸੀ। ਅਗਸਤ 1914 ਵਿੱਚ ਪਹਿਲਾ ਸੰਸਾਰ ਯੁੱਧ ਛਿੜ ਗਿਆ ਸੀ।

ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਰੂਸੀ, ਜਰਮਨ, ਫ਼ਰਾਂਸੀਸੀ, ਬਰਤਾਨਵੀ, ਆਸਟਰਵੀ ਅਤੇ ਹੰਗੇਰਵੀ ਇਸਤ੍ਰੀਆਂ ਆਪਣੇ ਪਤੀਆਂ ਅਤੇ ਪੁੱਤਰਾਂ ਨੂੰ ਵਿਦਿਆ ਕਰਦੇ ਸਮੇਂ ਰੋਈਆਂ ਸਨ। ਉਹਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਅਨੇਕ ਕਦੇ ਮੁੜ ਕੇ ਨਹੀਂ ਆਉਣਗੇ। ਰੂਸੀ ਫੌਜ ਦੀਆਂ ਵਰਦੀਆਂ ਪਾਈ ਮਜ਼ਦੂਰ ਅਤੇ ਕਿਸਾਨ ਮੋਰਚਿਆਂ 'ਤੇ ਭੇਜੇ ਜਾ ਰਹੇ ਸਨ।

ਯੁੱਧ ਸ਼ੁਰੂ ਹੁੰਦਿਆਂ ਹੀ ਪੋਰੋਨੀਨ ਵਿੱਚ ਆਸਟਰਵੀ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਨੇ ਲੈਨਿਨ ਨੂੰ ਜ਼ਾਰਸ਼ਾਹੀ ਹਕੂਮਤ ਲਈ ਜਾਸੂਸੀ ਕਰਨ ਦੇ ਦੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰ ਕਰ ਲਿਆ। ਉਹ ਰੂਸੀ ਸੀ ਅਤੇ ਆਸਟਰੀਆ ਰੂਸ ਵਿਰੁੱਧ ਯੁੱਧ ਲੜ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਉਹ ਸਦਾ ਲਿਖਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਸੀ ਅਤੇ ਆਪਣੀਆਂ ਲਿਖਤਾਂ ਰੂਸ ਭੇਜਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਸੀ। ਇਹਦਾ ਮਤਲਬ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਜਾਸੂਸ ਹੈ। ਸਬੂਤ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਸੀ ਪਰ ਸਬੂਤ ਦੀ ਲੋੜ ਕਿਸਨੂੰ ਸੀ? ਜੇ ਪੁਲਸ ਕਹਿੰਦੀ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਜਾਸੂਸ ਹੈ ਤਾਂ ਬੱਸ ਇਹ ਕਾਫ਼ੀ ਸਬੂਤ ਸੀ।

ਇਸ ਜੁਰਮ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਮੌਤ ਸੀ। ਦੋ ਹਫ਼ਤੇ ਲੈਨਿਨ ਦੀ ਜਾਨ ਖ਼ਤਰੇ ਵਿੱਚ ਸੀ। ਇਹ ਰਾਤਾਂ ਨਾਦੇਜ਼ਦਾ ਕਨਸਤਨਤੀਨੋਵਨਾ ਨੇ ਜਾਗ ਕੇ ਕੱਟੀਆਂ। ਉੱਧਰ ਪੋਲੈਂਡ ਅਤੇ ਆਸਟਰੀਆ ਦੇ ਉੱਘੇ ਸਰਵਜਨਕ ਨੇਤਾਵਾਂ ਨੇ ਲੈਨਿਨ ਦੀ ਹਮਾਇਤ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਉਹਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਦੋਸ਼ ਦੀ ਵਾਹਿਆਤੀ ਸਾਬਤ ਕੀਤੀ। ਫ਼ੌਜੀ ਅਧਿਕਾਰੀ ਉਹਨੂੰ ਰਿਹਾ ਕਰਨ 'ਤੇ ਮਜ਼ਬੂਰ ਹੋ ਗਏ।

ਉਹ ਪਹਿਲੇ ਦਿਨ ਪੋਰੋਨੀਨ ਤੋਂ ਚੱਲੇ ਸਨ। ਬਰਨ ਵਿੱਚ ਹਰ ਚੀਜ਼ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸੀ ਕੁੱਝ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਬਦਲਿਆ ਕਿਉਂਕਿ ਸਵਿਟਜ਼ਰਲੈਂਡ ਯੁੱਧ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਨਹੀਂ ਸੀ ਹੋਇਆ। ਕਿਸੇ ਸਵਿਸ ਮਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਪੁੱਤਰਾਂ ਦੇ ਖੋਹੇ ਜਾਣ 'ਤੇ ਰੋਣਾ ਨਹੀਂ ਸੀ ਪਿਆ।

ਹਮੇਸ਼ਾਂ ਵਾਂਗ ਉਹਨਾਂ ਸ਼ਹਿਰ ਦੇ ਬਾਹਰਲੇ ਹਿੱਸੇ ਵਿੱਚ ਰਹਿਣ ਲਈ ਥਾਂ ਲੱਭੀ। ਇਹ ਇੱਕ ਤੰਗ ਜਿਹੀ ਸੜਕ 'ਤੇ ਸੀ ਜਿਸਦਾ ਨਾਂ ਸੀ ਡਿਸਟਿਲਵੇਗ। ਇਸ ਨਾਂ ਦੇ ਅਰਥ ਹਨ ਕੰਡਿਆਲੀ ਝਾੜੀਆਂ ਵਾਲੀ ਸੜਕ। ਇਹ ਕਹਿਣ ਦੀ ਤਾਂ ਲੋੜ ਹੀ ਨਹੀਂ ਕਿ ਇਹ ਬਹੁਤ ਹੀ ਨਿਰਮਾਣ ਇਲਾਕਾ ਸੀ।

ਪਹਿਲੀ ਸਵੇਰ ਉਹ ਸੜਕ 'ਤੇ ਚੱਲਦੇ ਚੱਲਦੇ ਇੱਕ ਜੰਗਲ ਵਿੱਚ ਅੱਪੜ ਗਏ। ਸਤੰਬਰ ਦਾ ਮਹੀਨਾ ਆ ਗਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਰੁੱਖਾਂ ਦੇ ਪੱਤੇ ਲਾਲ ਅਤੇ ਸੁਨਹਿਰੀ ਹੋ ਗਏ ਸਨ। ਜੰਗਲ ਇੱਕ ਪਹਾੜੀ 'ਤੇ ਉੱਗਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ ਜਿਹੜੀ ਇੱਕ ਹੋਰ ਪਹਾੜੀ ਵਿੱਚ ਮਿਲ ਜਾਂਦੀ ਜੋ ਉੱਚੀ ਤੇ ਵਧੇਰੇ ਤਿੱਖੀ ਸੀ।

ਵਲਾਦੀਮੀਰ ਇਲੀਚ ਅਚਾਨਕ ਰੁਕ ਗਿਆ। “ਨਾਦੀਆ। ਕੀ ਇਹੋ ਉਹ ਥਾਂ ਹੈ?” ਉਹਨੇ ਉਹ ਨਿਸ਼ਾਨੀ ਪਛਾਣ ਕੇ, ਜਿੱਥੋਂ ਉਹਨਾਂ ਮੁੜਨਾਂ ਸੀ, ਪੁੱਛਿਆ। ਉਹਨਾਂ ਇੱਕ ਖਾਈ ਪਾਰ ਕੀਤੀ, ਇੱਕ ਪਹੇ 'ਤੇ ਚਲਦੇ ਗਏ ਅਤੇ ਫੇਰ ਕੁੱਝ ਝਾੜੀਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਲੰਘੇ। ਅੱਗੇ ਇੱਕ ਥਾਂ ਕੁੱਝ ਰੁੱਖ ਕਟੇ ਹੋਏ ਸਨ ਅਤੇ ਖੁੱਲ੍ਹੀ ਥਾਂ ਸੀ। ਕੁੱਝ ਲੋਕ ਘਾਹ ਉੱਤੇ ਆਪਣੇ ਕੋਟ ਵਿਛਾ ਕੇ ਬੈਠੇ ਹੋਏ ਸਨ।

“ਹੈਲੋ, ਸਾਥੀਓ!” ਵਲਾਦੀਮੀਰ ਇਲੀਚ ਨੇ ਕਿਹਾ।

ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਇੱਕ ਟਹਿਣੀ ਟੁੱਟਣ ਦੀ ਆਵਾਜ਼ ਆਈ। ਫੇਰ ਇੱਕ ਸਿਰ ਦਿਸਿਆ। ਪਿਕਨਿਕ ਦੇ ਸਾਮਾਨ ਵਾਲੀ ਟੋਕਰੀ ਚੁੱਕੀ ਇੱਕ ਬੰਦਾ ਆ ਰਿਹਾ ਸੀ।

ਪਹਿਲੇ ਦਿਨ ਬਰਨ ਆਉਂਦਿਆਂ ਹੀ ਲੈਨਿਨ ਆਪਣੀ ਪਛਾਣ ਦੇ ਇੱਕ ਰੂਸੀ ਬਾਲਸ਼ਵਿਕ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਗਿਆ ਸੀ। ਉਸ ਬੰਦੇ ਨੇ ਇੱਕ ਹੋਰ ਬਾਲਸ਼ਵਿਕ ਨਾਲ ਗੱਲ ਕੀਤੀ

ਅਤੇ ਇਉਂ ਸਭ ਨੂੰ ਖ਼ਬਰ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਕਿ ਉਹ ਅਗਲੀ ਸਵੇਰ ਬਰਨ ਦੇ ਬਾਹਰਵਾਰ ਜੰਗਲ ਵਿੱਚ ਇਕੱਠੇ ਹੋਣਗੇ।

ਬਾਲਸ਼ਵਿਕ ਮਿੱਥੇ ਸਮੇਂ ਇਸ ਖੁੱਲ੍ਹੀ ਥਾਂ ਇਕੱਠੇ ਹੋ ਗਏ ਸਨ। ਸਭ ਸੁਣਨਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਸਨ ਕਿ ਲੈਨਿਨ ਨੇ ਕੀ ਕਹਿਣਾ ਹੈ।

“ਰੂਸੀ ਅਤੇ ਹੋਰ ਕੌਮਾਂ ਯੁੱਧ ਵਿੱਚ ਫਸ ਗਈਆਂ ਹਨ,” ਵਲਾਦੀਮੀਰ ਇਲੀਚ ਨੇ ਕਿਹਾ। “ਇਸ ਯੁੱਧ ਤੋਂ ਕਿਸਨੂੰ ਲਾਭ ਹੋਵੇਗਾ? ਸਰਮਾਏਦਾਰਾਂ ਨੂੰ। ਯੁੱਧ ਤੋਂ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਅਰਬਾਂ ਦੇ ਨਫੇ ਮਿਲ ਰਹੇ ਹਨ। ਉਹ ਨਵੀਆਂ ਤੋਂ ਨਵੀਆਂ ਮੰਡੀਆਂ ਹਥਿਆਉਣ ਦਾ, ਹੋਰ ਵਧੇਰੇ ਨਫੇ ਕਮਾਉਣ ਦਾ ਯਤਨ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ। ਉਹਨਾਂ ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਅਤੇ ਕਿਸਾਨਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਧੋਖਾ ਦੇਣਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਆਪਣੇ ਦੇਸ਼ਾਂ ਦੀ ਰੱਖਿਆ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ ਜਦੋਂ ਕਿ ਅਸਲ ਵਿੱਚ ਉਹ ਸਰਮਾਏਦਾਰਾਂ ਦੇ ਨਫਿਆਂ ਦੀ ਰੱਖਿਆ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ। ਇਹ ਲਾਜ਼ਮੀ ਹੈ ਕਿ ਅਸੀਂ ਆਪਣਾ ਗਿਆਨ ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ, ਕਿਸਾਨਾਂ ਅਤੇ ਫ਼ੌਜੀਆਂ ਤੱਕ ਪੁਚਾਈਏ। ਇਹ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਕਿ ਅਸੀਂ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਦੱਸੀਏ ਕਿ ਹੁਣ ਹਥਿਆਰ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਹੱਥ ਆ ਗਏ ਹਨ। ਇਹ ਲਾਜ਼ਮੀ ਹੈ ਅਸੀਂ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਕਹੀਏ : ਸਭਨਾਂ ਕੌਮਾਂ ਦੇ ਫ਼ੌਜੀਓ ਅਤੇ ਪ੍ਰੋਲੇਤਾਰੀਓ, ਆਪਣੀਆਂ ਬੰਦੂਕਾਂ ਦਾ ਮੂੰਹ ਆਪਣੇ ਦੇਸ਼ਾਂ ਦੇ ਹਾਕਮਾਂ ਅਤੇ ਸਰਮਾਏਦਾਰਾਂ ਵੱਲ ਕਰ ਦਿਓ। ਹਰ ਥਾਂ ਇਨਕਲਾਬ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰੋ! ਇਹ ਅਨਿਆਈਂ ਯੁੱਧ ਮੁਰਦਾਬਾਦ! ਯੁੱਧ ਵਿਰੁੱਧ ਯੁੱਧ ਦਾ ਐਲਾਨ ਕਰ ਦਿਓ!”

ਬਰਨ ਦੇ ਬਾਹਰਵਾਰ ਜੰਗਲ ਵਿੱਚ ਲੈਨਿਨ ਨੇ ਇਹ ਗੱਲ ਕਹੀ। ਉਹਨੇ ਇਸ ਵਿਸ਼ੇ 'ਤੇ ਲੇਖ ਲਿਖੇ ਅਤੇ ਉਹ ਰੂਸ ਵਿੱਚ ਬਾਲਸ਼ਵਿਕਾਂ ਨੂੰ ਭੇਜੇ। ਆਪਣੀ ਵਾਰੀ ਉਹਨਾਂ ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕੀਤਾ ਕਿ ਲੈਨਿਨ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਅਤੇ ਖੰਦਕਾਂ ਵਿੱਚ ਫ਼ੌਜੀਆਂ ਤੱਕ ਅਪੜਨ।

ਫ਼ੌਜੀਆਂ ਨੇ ਇਹ ਸੁਣੇਗਾ ਪੜ੍ਹਿਆ ਅਤੇ ਇਸਨੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਸੋਚਣ 'ਤੇ ਮਜ਼ਬੂਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਸ਼ਾਇਦ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੀਆਂ ਬੰਦੂਕਾਂ ਦਾ ਮੂੰਹ ਜ਼ਾਰ, ਕਾਰਖ਼ਾਨਿਆਂ ਦੇ ਮਾਲਕਾਂ ਅਤੇ ਜਾਗੀਰਦਾਰਾਂ ਵੱਲ ਕਰ ਦੇਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਸ਼ਾਇਦ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਸੱਚਮੁੱਚ ਜ਼ਾਰ ਦਾ ਤਖ਼ਤਾ ਉਲਟ ਦੇਣਾ ਅਤੇ ਜੀਵਨ ਦਾ ਨਵਾਂ ਢੰਗ ਸਥਾਪਤ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

ਘਰ-ਵਾਪਸੀ, ਸਦਾ ਲਈ

ਬਰਨ ਵਿੱਚ ਰਹਿਣ ਸਮੇਂ ਲੈਨਿਨ ਨੇ ਸਾਮਰਾਜ ਸਬੰਧੀ ਇੱਕ ਪੁਸਤਕ ਲਿਖੀ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਉਹਨੇ ਸਪੱਸ਼ਟ ਕੀਤਾ ਕਿ ਕਿਉਂ ਸਰਮਾਏਦਾਰ ਧਾੜਵੀ ਯੁੱਧਾਂ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਬਚ ਨਹੀਂ ਸਕਦੇ। ਸਰਮਾਏਦਾਰ ਹੋਰਨਾਂ ਦੇਸ਼ਾਂ 'ਤੇ ਕਬਜ਼ਾ ਕਰ ਲੈਂਦੇ ਹਨ, ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਬਸਤੀਆਂ ਬਣਾ ਲੈਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਪਸਿਤੇ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਕੀਮਤ 'ਤੇ ਵਧੇਰੇ ਅਮੀਰ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਇੱਕ ਸਮਾਂ ਅਜਿਹਾ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ਜਦੋਂ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਲਾਲਚ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਸਮੁੱਚਾ ਸੰਸਾਰ ਆਪੋ ਵਿੱਚ

ਵੰਡਣ 'ਤੇ ਮਜਬੂਰ ਕਰ ਦੇਂਦਾ ਹੈ। ਹਰ ਇੱਕ ਵੱਧ ਤੋਂ ਵੱਧ ਹਿੱਸਾ ਹਥਿਆਉਣ ਦਾ ਯਤਨ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਲੈਨਿਨ ਨੇ ਭਵਿੱਖਬਾਣੀ ਕੀਤੀ ਕਿ ਸਮਾਂ ਲੰਘਣ ਨਾਲ ਇਹਨਾਂ ਧਾੜਵੀ ਯੁੱਧਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਵਧਦੀ ਜਾਵੇਗੀ ਅਤੇ ਜਨਤਾ ਦਾ ਜੀਵਨ ਵਧੇਰੇ ਖਰਾਬ ਹੁੰਦਾ ਜਾਵੇਗਾ। ਪਰ ਕਿਰਤੀ ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਅਤੇ ਸ਼੍ਰੇਣੀ-ਚੇਤਨਤਾ ਵਧਦੇ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ। ਸੋਸ਼ਲਿਸਟ ਇਨਕਲਾਬ ਦਾ ਸਮਾਂ ਆਉਣ ਹੀ ਵਾਲਾ ਹੈ।

ਅਜਿਹੀ ਪੁਸਤਕ ਲਿਖਣ ਲਈ ਮਨੁੱਖਜਾਤੀ ਦੇ ਇਤਿਹਾਸ ਦਾ ਡੂੰਘਾ ਗਿਆਨ ਹੋਣਾ ਲਾਜ਼ਮੀ ਹੈ। ਲੈਨਿਨ ਨੇ ਕਦੇ ਇੱਕ ਦਿਨ ਵੀ ਪੜ੍ਹੇ ਬਿਨਾਂ ਨਹੀਂ ਸੀ ਬਿਤਾਇਆ, ਕਿਉਂਕਿ ਉਹਨੂੰ ਆਪਣੀ ਪੁਸਤਕ ਲਈ ਬਹੁਤ ਜ਼ਿਆਦਾ ਖੋਜ ਦੀ ਲੋੜ ਸੀ।

ਇਸ ਲਈ ਉਹ ਅਤੇ ਨਾਦੇਜ਼ਦਾ ਕਨਸਤਨਤੀਨੋਵਨਾ ਜ਼ਿਊਰਿਖ ਚਲੇ ਗਏ। ਉਹਨਾਂ ਉੱਥੇ ਇੱਕ ਪਖਵਾੜਾ ਰਹਿਣ ਦੀ ਸਲਾਹ ਬਣਾਈ ਸੀ ਪਰ ਉਹ ਉੱਥੇ ਇੱਕ ਸਾਲ ਰਹੇ। ਵਲਾਦੀਮੀਰ ਇਲੀਚ ਉੱਥੋਂ ਦੀ ਸ਼ਾਨਦਾਰ ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀ ਵਿੱਚ ਖੋਜ ਕਰਨ ਲਈ ਠਹਿਰਿਆ ਰਿਹਾ। ਫੇਰ ਸ਼ਹਿਰ ਵੀ ਕੋਈ ਮਾੜਾ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਚੌਖਾ ਵੱਡਾ, ਚਹਿਲ-ਪਹਿਲ ਭਰਿਆ, ਅਨੇਕ ਕਾਰਖਾਨੇ ਅਤੇ ਬਹੁਤ ਵੱਡੀ ਗਿਣਤੀ ਵਿੱਚ ਕਾਮੇਂ।

ਵਲਾਦੀਮੀਰ ਇਲੀਚ ਸਾਰਾ ਦਿਨ ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀ ਵਿੱਚ ਬਿਤਾਉਂਦਾ। ਦੁਪਹਿਰ ਵੇਲੇ ਉਹ ਛੇਤੀ ਛੇਤੀ ਖਾਣਾ ਖਾਣ ਲਈ ਘਰ ਦਾ ਫੇਰਾ ਮਾਰਦਾ।

ਇੱਕ ਤੰਗ ਜਿਹੀ ਸੜਕ, ਜਿਸ ਦੇ ਦੋਵੇਂ ਪਾਸੇ ਚੈਸਟਨਟ ਦੇ ਰੁੱਖ ਲੱਗੇ ਸਨ, ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀ ਵੱਲ ਜਾਂਦੀ ਸੀ। ਪੂਰਾ ਵਰ੍ਹਾ ਉਹਨੇ ਮੁਨਾਰੇ ਵਾਲੇ ਟਾਊਨ ਹਾਲ ਅੱਗੋਂ ਲੰਘ ਕੇ, ਪ੍ਰਾਚੀਨ ਗਿਰਜੇ ਅਤੇ ਪੁਰਾਣੇ ਮਕਾਨਾਂ ਅੱਗੋਂ ਲੰਘ ਕੇ ਇਹਨਾਂ ਚੈਸਟਨਟ ਦੇ ਰੁੱਖਾਂ ਹੇਠੋਂ ਲੰਘਣਾ ਸੀ।

ਸਦਾ ਬਦਲਦੀ ਰਹਿੰਦੀ ਜ਼ਿਊਰਿਖ ਦੀ ਝੀਲ ਬਹੁਤ ਦੂਰ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਤੂਫ਼ਾਨੀ ਦਿਨਾਂ ਨੂੰ ਜ਼ੋਰ ਦੀਆਂ ਲਹਿਰਾਂ ਉੱਠਦੀਆਂ ਅਤੇ ਕੰਢਿਆਂ 'ਤੇ ਆ ਕੇ ਡਿੱਗਦੀਆਂ। ਸ਼ਾਂਤ, ਧੁਪਿਆਲੇ ਦਿਨੀਂ ਝੀਲ ਅਤਿ-ਅੰਤ ਸੁੰਦਰ ਲੱਗਦੀ। ਵਲਾਦੀਮੀਰ ਇਲੀਚ ਨੂੰ ਸਵਿੱਟਰਜ਼ਰਲੈਂਡ ਦਾ ਪੇਂਡੂ ਇਲਾਕਾ ਬਹੁਤ ਚੰਗਾ ਲੱਗਦਾ ਪਰ ਉਹਨੂੰ ਆਪਣੇ ਵਤਨ ਦੀ ਯਾਦ ਬਹੁਤ ਸਤਾਉਂਦੀ। ਉਦਰੇਵੇਂ ਦੀ ਇਹ ਭਾਵਨਾ ਕਦੇ ਉਹਦਾ ਸਾਥ ਨਾ ਛੱਡਦੀ।

ਇੱਕ ਦਿਨ ਦੁਪਹਿਰ ਦੇ ਖਾਣੇ ਪਿੱਛੋਂ ਜਦੋਂ ਉਹ ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀ ਵੱਲ ਜਾਣ ਦੀ ਤਿਆਰੀ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ ਕਿਸੇ ਨੇ ਦਰਵਾਜ਼ਾ ਖੜਕਾਇਆ। ਦਰਵਾਜ਼ਾ ਉੱਚੀ ਉੱਚੀ ਅਤੇ ਤਿੱਖੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਖੜਕਾਇਆ ਗਿਆ ਸੀ। ਇੱਕ ਰੂਸੀ ਪਰਵਾਸੀ ਜਿਸਨੂੰ ਉਹ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਾਣਦਾ ਸੀ ਕਾਹਲੀ ਕਾਹਲੀ ਅੰਦਰ ਆਇਆ।

“ਖਬਰ ਸੁਣੀ ਏ? ਨਹੀਂ ਸੁਣੀ? ਰੂਸ ਵਿੱਚ ਇਨਕਲਾਬ ਹੋ ਗਿਆ!”

ਵਲਾਦੀਮੀਰ ਇਲੀਚ ਨੇ ਕਾਹਲੀ ਕਾਹਲੀ ਨਾਲ ਆਪਣਾ ਹੈਟ ਚੁੱਕਿਆ। ਉਹਨੇ ਅਤੇ ਨਾਦੇਜ਼ਦਾ ਕਨਸਤਨਤੀਨੋਵਨਾ ਨੇ ਆਪਣੇ ਕੋਟ ਬੂਹੇ ਵਿੱਚ ਖੜੋ ਕੇ ਪਹਿਨੇ। ਉਹ ਤੇਜ਼ੀ ਨਾਲ ਝੀਲ ਵੱਲ ਗਏ, ਝੀਲ ਦਾ ਪਾਣੀ ਧੁੱਪ ਵਿੱਚ ਚਾਂਦੀ ਵਾਂਗ ਚਮਕ ਰਿਹਾ ਸੀ।

ਮਾਣ ਨਾਲ ਗਰਦਨਾਂ ਚੁੱਕੀ ਹੰਸ ਪਾਣੀ ਵਿੱਚ ਤੈਰ ਰਹੇ ਸਨ। ਵਲਾਦੀਮੀਰ ਇਲੀਚ ਤੇਜ਼ੀ ਨਾਲ ਅਖਬਾਰ ਦੇ ਸਟੈਂਡ ਵੱਲ ਗਿਆ! ਉੱਥੇ ਸਦਾ ਤਾਜ਼ੀਆਂ ਅਖਬਾਰਾਂ ਲਟਕੀਆਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਸਨ।

ਉਹਨਾਂ ਤਾਜ਼ਾ ਖ਼ਬਰਾਂ ਕਾਹਲੀ ਕਾਹਲੀ ਪੜ੍ਹੀਆਂ।

ਇਹ ਫਰਵਰੀ 1917 ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ। ਰੂਸ ਵਿੱਚ ਇਨਕਲਾਬ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ।

“ਆਖ਼ਰਕਾਰ!” ਵਲਾਦੀਮੀਰ ਇਲੀਚ ਨੇ ਉੱਚੀ ਆਵਾਜ਼ ਵਿੱਚ ਕਿਹਾ।

ਉਹਨੇ ਰੂਸ ਨਾਲ ਨੇੜਵੇਂ ਸਬੰਧ ਕਾਇਮ ਰੱਖੇ ਸਨ, ਉਹ ਰੂਸ ਵਿੱਚ ਵਧ ਰਹੀ ਇਨਕਲਾਬੀ ਲਹਿਰ ਦਾ ਨੇਤਾ ਸੀ ਅਤੇ ਉਹਨੂੰ ਪਤਾ ਸੀ ਕਿ ਦੇਸ਼ ਇਨਕਲਾਬ ਦੀ ਦੰਦੀ 'ਤੇ ਖੜ੍ਹਾ ਹੈ। ਫੇਰ ਵੀ ਦੇਸ਼ੋਂ ਆਈ ਇਸ ਖ਼ਬਰ ਨੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਅਤਿ-ਅੰਤ ਉਤੇਜਤ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ।

ਇਸ ਸਬੰਧੀ ਕੋਈ ਸ਼ੱਕ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਿ ਰੂਸ ਵਿੱਚ ਮਹਾਨ ਘਟਨਾਵਾਂ ਵਾਪਰ ਰਹੀਆਂ ਹੋਣਗੀਆਂ। ਲੈਨਿਨ ਫੌਰਨ ਦੇਸ਼ ਮੁੜਨ ਲਈ ਹੱਦੋਂ ਵੱਧ ਉਤਾਵਲਾ ਸੀ। ਉਹਦੇ ਸਾਰੇ ਜੀਵਨ ਦਾ ਕੰਮ ਰੂਸ ਵਿੱਚ ਇਨਕਲਾਬ ਦੀ ਤਿਆਰੀ ਕਰਨਾ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਪਰ ਉਹ ਜਾਣ ਕਿਵੇਂ ?

ਵਲਾਦੀਮੀਰ ਇਲੀਚ ਬੇਚੈਨ ਹੋ ਗਿਆ। ਨਾ ਉਹ ਖਾਣਾ ਖਾ ਸਕਦਾ ਸੀ ਨਾ ਸੌਂ ਸਕਦਾ। ਅਖ਼ੀਰ ਸਵਿੱਟਜ਼ਰਲੈਂਡ ਦੇ ਸਾਬੀਆਂ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਨਾਲ ਲੈਨਿਨ ਅਤੇ ਤੀਹ ਰੂਸੀ ਬਾਲਸ਼ਵਿਕਾਂ ਦੀ ਟੋਲੀ ਨੂੰ ਦੇਸ਼ ਪਰਤਣ ਦੀ ਆਗਿਆ ਮਿਲ ਗਈ।

ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਆਗਿਆ ਮਿਲਣ ਤੋਂ ਦੋ ਘੰਟੇ ਪਿੱਛੋਂ ਗੱਡੀ ਚੱਲਣੀ ਸੀ। ਦੋ ਘੰਟੇ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਸਾਮਾਨ ਬੰਨ੍ਹਣਾ ਸੀ, ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀ ਨੂੰ ਕਿਤਾਬਾਂ ਵਾਪਸ ਕਰਨੀਆਂ ਸਨ ਅਤੇ ਮਾਲਕ ਮਕਾਨ ਦਾ ਹਿਸਾਬ ਚੁਕਾਣਾ ਸੀ। ਉਹਨਾਂ ਸਭ ਕੰਮ ਮਕਾ ਲਏ ਅਤੇ ਦੋ ਘੰਟੇ ਪਿੱਛੋਂ ਉਹ ਗੱਡੀ 'ਤੇ ਬੈਠੇ ਬਰਨ ਵੱਲ ਜਾ ਰਹੇ ਸਨ। ਉੱਥੋਂ ਉਹਨਾਂ ਦੇਸ਼ ਵਾਪਸੀ ਦਾ ਸਫ਼ਰ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰਨਾ ਸੀ।

“ਤੁਹਾਡੀ ਦਿਆਲਤਾ ਅਤੇ ਪ੍ਰਾਹੁਣਾਚਾਰੀ ਲਈ ਧੰਨਵਾਦ,” ਲੈਨਿਨ ਨੇ ਸਵਿੱਟਜ਼ਰਲੈਂਡ ਦੇ ਸਾਬੀਆਂ ਦੇ ਨਾਂ ਵਿਦਾਈ-ਪੱਤਰ ਵਿੱਚ ਲਿਖਿਆ।

ਗੱਡੀ ਸਵਿੱਟਜ਼ਰਲੈਂਡ ਵਿੱਚੋਂ ਲੰਘਦੀ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਦੂਰ ਲਿਜਾ ਰਹੀ ਸੀ, ਇਹਦੀਆਂ ਚਮਕਦੀਆਂ ਝੀਲਾਂ ਅਤੇ ਸ਼ਾਨਦਾਰ ਪਹਾੜਾਂ ਨੂੰ ਪਿੱਛੇ ਛੱਡਦੀ।

ਉਹਨਾਂ ਜਰਮਨੀ ਪਾਰ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਬਾਲਟਿਕ ਸਾਗਰ ਦੇ ਤੂਫ਼ਾਨੀ ਤੱਟ 'ਤੇ ਅੱਪੜ ਗਏ। ਬਾਲਟਿਕ ਸਾਗਰ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤ ਜ਼ਿਆਦਾ ਬਾਰੂਦੀ ਸੁਰੰਗਾਂ ਵਿਛੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਸਨ। ਉਹਨਾਂ ਇੱਕ ਭਾਰ-ਢੋਣੇ ਜਹਾਜ਼ 'ਤੇ ਇਹਨੂੰ ਪਾਰ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਸਵੀਡਨ ਅੱਪੜ ਗਏ। ਉੱਥੋਂ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਟੋਲੀ ਫ਼ਿਨਲੈਂਡ ਵੱਲ ਚੱਲੀ। ਯੁੱਧ ਸਮੇਂ ਇਹ ਲੰਮਾਂ ਅਤੇ ਖ਼ਤਰਨਾਕ ਸਫ਼ਰ ਸੀ। ਛੇਤੀ ਹੀ ਉਹ ਪੀਤਰੋਗਰਾਦ ਅੱਪੜ ਜਾਣਗੇ। ਇਹ ਸੇਂਟ ਪੀਟਰਸਬਰਗ ਦਾ ਨਵਾਂ ਨਾਂ ਸੀ।

“ਅਸੀਂ ਅੱਧੀ ਰਾਤੀਂ ਪੀਤਰੋਗਰਾਦ ਅਪੜਾਂਗੇ। ਸ਼ਹਿਰ ਸੁੱਤਾ ਪਿਆ ਹੋਵੇਗਾ।”
ਨਾਦੇਜ਼ਦਾ ਕਨਸਤਨਤੀਨੋਵਨਾ ਨੇ ਕਿਹਾ।

ਸੜਕਾਂ ਦੀਆਂ ਬੱਤੀਆਂ ਦੀ ਨਿਮੀ ਲੋਅ ਵਿੱਚ ਪੱਥਰ ਦੀਆਂ ਧੜਵੈਲ ਇਮਾਰਤਾਂ ਦਿਸਣ ਲੱਗ ਪਈਆਂ। ਉਹ ਗੁਦਾਮਾਂ ਅਤੇ ਇੰਜਣ ਦਾ ਰੁਖ਼ ਬਦਲਣ ਵਾਲੀ ਥਾਂ ਕੋਲੋਂ ਲੰਘ ਰਹੇ ਸਨ। ਫਿਨਲੈਂਡ ਸਟੇਸ਼ਨ ਦੇ ਨੇੜੇ ਅੱਪੜਨ 'ਤੇ ਗੱਡੀ ਦੀ ਰਫ਼ਤਾਰ ਢਿੱਲੀ ਹੋ ਗਈ। ਸੀਟੀ ਦੀ ਉੱਚੀ ਚੀਕ ਨੇ ਰਾਤ ਦੀ ਚੁੱਪ ਨੂੰ ਚੀਰ ਦਿੱਤਾ। ਹੁਣ ਗੱਡੀ ਸਟੇਸ਼ਨ ਵਿੱਚ ਦਾਖ਼ਲ ਹੋ ਰਹੀ ਸੀ। ਪਰ ਇਹ ਕੀ? ਇਹ ਤਾਂ ਸੰਗੀਤ ਦੀ ਲੋਅ ਸੀ। ਇੱਕ ਬੈਂਡ “ਮਾਰਸੇਲਜ਼” ਦੀ ਧੁਨ ਵਜਾ ਰਿਹਾ ਸੀ।

“ਸਾਵਧਾਨ!” ਇੱਕ ਆਵਾਜ਼ ਨੇ ਉੱਚੀ ਜਿਹੀ ਹੁਕਮ ਦਿੱਤਾ।

ਸਟੇਸ਼ਨ ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ, ਰੈੱਡ ਗਾਰਡਾਂ ਦੀਆਂ ਟੁਕੜੀਆਂ ਅਤੇ ਇਨਕਲਾਬੀ ਜਹਾਜ਼ੀਆਂ ਨਾਲ਼ ਖਚਾ ਖਚ ਭਰਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ।

“ਸਲਾਮੀ ਦਿਓ!”

ਜਦੋਂ ਰੈੱਡ ਗਾਰਡ ਅਤੇ ਜਹਾਜ਼ੀ ਸਲਾਮੀ ਦੇ ਰਹੇ ਸਨ ਤਾਂ ਸਭ ਪਾਸੇ ਚੁੱਪ ਛਾ ਗਈ।

ਲੈਨਿਨ ਪਲੈਟਫਾਰਮ 'ਤੇ ਆਇਆ। ਉਹ ਸ਼ਸ਼ਿਦਰ ਰਹਿ ਗਿਆ ਸੀ।

“ਸਾਬੀਓ!”

“ਲੈਨਿਨ ਜ਼ਿੰਦਾਬਾਦ! ਯੁੱਧ ਮੁਰਦਾਬਾਦ! ਇਨਕਲਾਬ ਜ਼ਿੰਦਾਬਾਦ!” ਭੀੜ ਜੋਸ਼ ਨਾਲ਼ ਨਾਹਰੇ ਲਾ ਰਹੀ ਸੀ।

ਬਾਹਰਵਾਰ ਸਟੇਸ਼ਨ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਦੇ ਚੌਕ ਵਿੱਚੋਂ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਆਵਾਜ਼ਾਂ ਇਹਨਾਂ ਨਾਹਰਿਆਂ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋ ਗਈਆਂ। ਉਹਦਾ ਸਵਾਗਤ ਕਰਨ ਲਈ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਠਾਠਾਂ ਮਾਰਦਾ ਸਾਗਰ ਉਮੜ ਆਇਆ ਸੀ। ਸਰਚਲਾਈਟਾਂ ਦੀ ਤਿੱਖੀ ਲੋਅ ਵਿੱਚ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਲਾਲ਼ ਝੰਡੇ ਭਖਦੀਆਂ ਲਾਟਾਂ ਵਾਂਗ ਝੂਲ ਰਹੇ ਸਨ।

ਬਾਹਰ ਇੱਕ ਬਖਤਰਬੰਦ ਗੱਡੀ ਤਿਆਰ ਖੜੀ ਸੀ। ਲੈਨਿਨ ਉਸ ਉੱਤੇ ਸਵਾਰ ਹੋਇਆ। ਸਭਨਾਂ ਪਾਸਿਆਂ ਤੋਂ ਪਾਰਟੀ ਅਤੇ ਕਿਰਤੀ ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਦੇ ਨੇਤਾ ਵੱਲ ਹੱਥ ਵਧ ਰਹੇ ਸਨ। ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਲੋਕ ਉਹਨੂੰ ਵੇਖ ਕੇ ਮੁਸਕਰਾ ਰਹੇ ਸਨ।

ਲੈਨਿਨ ਦਾ ਜੀਅ ਕਰਦਾ ਸੀ ਉਹ ਉਹਨਾਂ ਸਭਨਾਂ ਨੂੰ ਗਲਵਕੜੀ ਵਿੱਚ ਲੈ ਲਵੇ, ਆਪਣੇ ਮਿਹਨਤੀ ਕਿਰਤੀ ਦੇਸ ਵਾਸੀਆਂ ਨੂੰ ਜਿਹੜੇ ਯੁੱਧ ਅਤੇ ਥੁੜਾਂ ਤੋਂ ਤੰਗ ਆਏ ਹੋਏ ਸਨ।

“ਸਾਬੀਓ!” ਲੈਨਿਨ ਨੇ ਕਿਹਾ। “ਤੁਸਾਂ ਇਨਕਲਾਬ ਲਿਆਂਦਾ ਹੈ। ਤੁਸਾਂ ਜ਼ਾਰ ਦਾ ਤਖ਼ਤਾ ਉਲਟਿਆ ਹੈ। ਪਰ ਸਰਮਾਏਦਾਰਾਂ ਨੇ ਰਾਜ-ਸੱਤ੍ਰਾ ਹਥਿਆ ਲਈ ਹੈ ਅਤੇ ਉਹ ਸਾਡੇ 'ਤੇ ਰਾਜ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਸਾਨੂੰ ਕਿਰਤੀ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਰਾਜ-ਸੱਤ੍ਰਾ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ। ਅੱਠ ਘੰਟਿਆਂ ਦੀ ਕੰਮ ਦਿਹਾੜੀ। ਕਿਸਾਨਾਂ ਨੂੰ ਜ਼ਮੀਨ ਮਿਲੇ। ਭੁੱਖਿਆਂ ਨੂੰ ਰੋਟੀ ਮਿਲੇ। ਜਨਤਾ

ਲਈ ਅਮਨ। ਸਾਨੂੰ ਸੋਸ਼ਲਿਸਟ ਇਨਕਲਾਬ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ!”

“ਲੈਨਿਨ ਜ਼ਿੰਦਾਬਾਦ!” ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਨਾਹਰੇ ਲਾਏ।

ਇਉਂ ਜਾਪਦਾ ਸੀ ਕਿ ਇਹ ਰਾਤ ਦਾ ਅੱਧ ਨਹੀਂ ਸਗੋਂ ਲਿਸ਼ਕਦੀ ਅਤੇ ਧੁਪਿਆਲੀ ਸਵੇਰ ਹੈ।

ਬਖਤਰਬੰਦ ਗੱਡੀ ਹੌਲੀ ਹੌਲੀ ਚੱਲਣ ਲੱਗੀ। ਲੈਨਿਨ ਦੇਸ ਪਰਤ ਆਇਆ ਸੀ। ਉਹ ਸਦਾ ਲਈ ਮੁੜ ਆਇਆ ਸੀ।

ਵਿਗੋਚੇ ਦੀਆਂ ਘੜੀਆਂ

ਵਲਾਦੀਮੀਰ ਇਲੀਚ ਨੇ ਆਪਣਾ ਸਿਰ ਸਿਰਹਾਣੇ ਤੋਂ ਚੁੱਕਿਆ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਆਲੇ ਦਵਾਲੇ ਵੇਖਿਆ। ਉਹ ਛੋਟੇ ਜਿਹੇ, ਰੌਸ਼ਨ ਕਮਰੇ ਵਿੱਚ ਸੀ। ਕਮਰੇ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਮੇਜ਼ ਸੀ ਅਤੇ ਮੇਜ਼ ਉੱਤੇ ਅਖਬਾਰ ਪਏ ਸਨ। ਖਿੜਕੀ ਦੀ ਸਰਦਲ 'ਤੇ ਇੱਕ ਗਮਲਾ ਪਿਆ ਸੀ। ਕਸ਼ੀਦਾ ਕੀਤੇ ਕਿਰਮਚੀ ਰੋਸ਼ਮ ਨਾਲ ਮੜੀ ਇੱਕ ਆਰਾਮ ਕੁਰਸੀ ਇੱਕ ਕੋਨੇ ਵਿੱਚ ਪਈ ਸੀ। ਕੀ ਇਹ ਸੁਪਨਾ ਸੀ ?

ਨਹੀਂ ਉਹ ਸੁਪਨਾ ਨਹੀਂ ਸੀ ਵੇਖ ਰਿਹਾ। ਉਹ ਆਪਣੀ ਭੈਣ ਅੱਨਾ ਦੇ ਘਰ ਵਿੱਚ ਸੀ। ਉਹ ਅਤੇ ਉਹਦਾ ਪਤੀ ਮਾਰਕ ਯੇਲੀਜ਼ਾਰੋਵ ਪੀਤਰੋਗਰਾਦ ਵਿਖੇ ਰਹਿੰਦੇ ਸਨ।

ਬੀਤੇ ਦਿਨ ਦੀਆਂ ਘਟਨਾਵਾਂ ਉਹਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਸਾਹਮਣਿਓਂ ਤੇਜ਼ੀ ਨਾਲ ਲੰਘ ਗਈਆਂ। ਮੇਲ ਦਾ ਕਿੰਨਾਂ ਖੁਸ਼ ਦਿਹਾੜਾ ਸੀ ਇਹ! ਬਖਤਰਬੰਦ ਗੱਡੀ ਉਹਨੂੰ ਬੈਲੇ-ਨਾਚੀ ਕਸ਼ੇਸਿਸਕਾਯਾ ਦੇ ਮਹਲ ਵਿਖੇ ਲੈ ਗਈ ਸੀ। ਹੁਣ ਇਹ ਬਾਲਸ਼ਵਿਕ ਪਾਰਟੀ ਦੀ ਕੇਂਦਰੀ ਕਮੇਟੀ ਅਤੇ ਸ਼ਹਿਰ ਕਮੇਟੀ ਦਾ ਦਫ਼ਤਰ ਸੀ।

ਬਖਤਰਬੰਦ ਗੱਡੀ ਬਹੁਤ ਹੌਲੀ ਹੌਲੀ ਚੱਲ ਰਹੀ ਸੀ। ਭਾਵੇਂ ਰਾਤ ਦਾ ਸਮਾਂ ਸੀ ਪਰ ਅਨੇਕ ਘਰਾਂ ਵਿੱਚ ਬੱਤੀਆਂ ਜਗ ਰਹੀਆਂ ਸਨ। ਸੜਕਾਂ 'ਤੇ ਭੀੜਾਂ ਸਨ।

“ਲੈਨਿਨ!” ਸਾਰਾ ਰਾਹ ਉਹਦੇ ਪਿੱਛੇ ਨਾਹਰੇ ਲੱਗਦੇ ਰਹੇ। ਥੋੜੀ ਥੋੜੀ ਦੇਰ ਪਿੱਛੋਂ ਬਖਤਰਬੰਦ ਗੱਡੀ ਰੁਕ ਜਾਂਦੀ ਅਤੇ ਉਹ ਤਕਰੀਰ ਕਰਦਾ। ਉਹਨੇ ਸੋਸ਼ਲਿਸਟ ਇਨਕਲਾਬ ਸਬੰਧੀ ਅਤੇ ਕਿਰਤੀ ਲੋਕਾਂ ਲਈ ਇਸ ਇਨਕਲਾਬ ਦੇ ਅਰਥ ਸਬੰਧੀ ਸਪੱਸ਼ਟ ਅਤੇ ਸਾਦੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿੱਚ ਬੋਲਣ ਦਾ ਯਤਨ ਕੀਤਾ। ਉਹਦੇ ਮਨ ਵਿੱਚ ਜੁਸ਼ੀਲੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦਾ ਤੂਫ਼ਾਨ ਆ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਸੈਂਕੜੇ ਲੋਕ ਪਹਿਲੀਆਂ ਦੇ ਮਹਲ ਵਿਖੇ ਆਏ।

“ਅਸੀਂ ਲੈਨਿਨ ਨੂੰ ਵੇਖਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਾਂ! ਅਸੀਂ ਉਹਦੀ ਗੱਲ ਸੁਣਨਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਾਂ!” ਉਹ ਨਾਹਰੇ ਲਾਉਂਦੇ।

ਉਸ ਰਾਤ ਲੈਨਿਨ ਨੇ ਮਹਲ ਦੀ ਬਾਲਕੋਨੀ 'ਤੇ ਆ ਕੇ ਕਈ ਵਾਰ ਤਕਰੀਰਾਂ ਕੀਤੀਆਂ। ਜੇ ਹਨੇਰਾ ਨਾ ਹੁੰਦਾ ਤਾਂ ਉਹ ਉੱਥੇ ਖੜ੍ਹਾ ਪੀਟਰ ਅਤੇ ਪਾਲ ਦੇ ਕਿਲ੍ਹੇ ਦੀ ਸੋਨੇ ਦੀ

ਝਾਲ ਵਾਲਾ ਕਾਲਮ ਵੇਖ ਸਕਦਾ ਅਤੇ ਇਹਦੀਆਂ ਧੜਵੈਲ, ਡਰਾਉਣੀਆਂ ਕੰਧਾਂ ਵੀ ਵੇਖ ਸਕਦਾ। ਰੂਸ ਦੇ ਕਿੰਨੇ ਸਭ ਤੋਂ ਸ਼ਾਨਦਾਰ ਪੁੱਤਰ ਇਹਦੇ ਹਨ੍ਹੇਰੇ ਭੋਰਿਆਂ ਵਿੱਚ ਜਿਉਂਦੇ ਦਫ਼ਨਾ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਸਨ। ਪਰ ਹੁਣ ਇਹ ਕਦੇ ਭਿਆਨਕ ਤਸੀਹਿਆਂ ਦੀ ਥਾਂ ਨਹੀਂ ਰਹੇਗੀ।

“ਬੀਤਿਆ ਕਦੇ ਵਾਪਸ ਨਹੀਂ ਆਵੇਗਾ”, ਵਲਾਦੀਮੀਰ ਇਲੀਚ ਨੇ ਕਿਹਾ।
“ਸਾਥੀਓ, ਅੱਗੇ ਵਧੋ! ਸੋਸ਼ਲਿਸਟ ਇਨਕਲਾਬ ਜ਼ਿੰਦਾਬਾਦ!”

ਸਾਰੇ ਪੀਤਰੋਗਰਾਦ ਤੋਂ ਬਾਲਸ਼ਵਿਕ ਲੈਨਿਨ ਦੀ ਤਕਰੀਰ ਸੁਣਨ ਲਈ ਮਹਲ ਵਿੱਚ ਇਕੱਠੇ ਹੋਏ ਸਨ। ਉਹ ਉਹਨੂੰ ਜਾਣ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸਨ ਦੋਂਦੇ।

ਅੰਤ ਸਵੇਰੇ ਪੰਜ ਵਜੇ ਉਹ ਅਤੇ ਨਾਦੇਜ਼ਦਾ ਕਨਸਤਨਤੀਨੋਵਨਾ ਘਰ ਅਪੜੇ। ਉਹ ਥੱਕ ਕੇ ਚੂਰ ਹੋ ਗਏ ਸਨ ਪਰ ਉਹ ਪਹਿਲਾਂ ਕਿਸੇ ਵੀ ਸਮੇਂ ਤੋਂ ਵਧੇਰੇ ਖੁਸ਼ ਸਨ। ਕਈ ਕਰੜੇ ਵਰ੍ਹਿਆਂ ਪਿੱਛੋਂ ਉਹ ਅਖੀਰ ਦੇਸ ਪਰਤ ਆਏ ਸਨ। ਉਹ ਮਹਾਨ ਤਬਦੀਲੀ ਦੇ ਸਮੇਂ ਰੂਸ ਪਰਤੇ ਸਨ।

ਵਲਾਦੀਮੀਰ ਇਲੀਚ ਲਗਭਗ ਇੱਕ ਘੰਟਾ ਉਂਘਦਾ ਰਿਹਾ ਅਤੇ ਫੇਰ ਚੇਤੰਨ ਹੋ ਕੇ ਉੱਠ ਪਿਆ। ਫ਼ਲੈਟ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤ ਚੁੱਪ ਸੀ।

ਫ਼ਲੈਟ ਕਿਸੇ ਜਹਾਜ਼ ਜਿਹਾ ਜਾਪਦਾ ਸੀ। ਵਿਚਕਾਰ ਇੱਕ ਲੰਮਾ ਲਾਂਘਾ ਸੀ ਅਤੇ ਦੁਹਾਂ ਪਾਸਿਆਂ ਦੇ ਕਮਰਿਆਂ ਦੇ ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਇਸ ਵਿੱਚ ਖੁੱਲ੍ਹਦੇ ਸਨ। ਲਾਂਘਾ ਇੱਕ ਖਾਣੇ ਦੇ ਤਿਕੋਨੇ ਕਮਰੇ ਵਿੱਚ ਖੁੱਲ੍ਹਦਾ ਸੀ, ਜਿਸ ਤੋਂ ਅੱਗੇ ਇੱਕ ਤਿਕੋਨੀ ਬਾਲਕੋਨੀ ਸੀ। ਇਹ ਤਾਂ ਸਮੁੰਦਰੀ ਜਹਾਜ਼ ਦਾ ਅਗਲਾ ਹਿੱਸਾ ਸੀ। ਖਾਣੇ ਦੇ ਕਮਰੇ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਪਿਆਨੋ ਪਿਆ ਸੀ। ਉਲੀਆਨੋਵ ਪਰਿਵਾਰ ਦੇ ਘਰ ਸਦਾ ਹੀ ਪਿਆਨੋ ਹੁੰਦਾ ਸੀ ਅਤੇ ਸਦਾ ਹੀ ਸੰਗੀਤ।

ਵਲਾਦੀਮੀਰ ਇਲੀਚ ਪੱਥਾਂ ਭਾਰ ਚੱਲਦਾ ਖਾਣੇ ਦੇ ਕਮਰੇ ਵਿੱਚ ਗਿਆ। ਉਹ ਪਿਆਨੋ ਕੋਲ ਗਿਆ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਕਾਗਜ਼ਾਂ ਨੂੰ ਫੋਲਣ ਲੱਗ ਪਿਆ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਉੱਤੇ ਸੰਗੀਤ ਲਿਖਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਇਹ ਉਹਦੀ ਮਾਂ ਦੇ ਸਨ। ਉਹ ਸੱਤ ਮਹੀਨੇ ਪਹਿਲਾਂ ਮਰ ਗਈ ਸੀ ਅਤੇ ਇਹ ਦਿਨ ਵੇਖਣ ਲਈ ਜਿਉਂਦੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਰਹੀ। ਨਾਦੀਆ ਦੀ ਮਾਂ ਵੀ ਜਿਉਂਦੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਰਹੀ।

ਵਲਾਦੀਮੀਰ ਇਲੀਚ ਨੇ ਬੜੇ ਸੋਗੀ ਢੰਗ ਨਾਲ ਕਮਰੇ ਦੇ ਚਾਰੇ ਪਾਸੇ ਨਿਗਾਹ ਮਾਰੀ। ਇੱਥੇ ਉਹਦੀ ਮਾਂ, ਮੋਢਿਆਂ 'ਤੇ ਸ਼ਾਲ ਲਈ ਝੂਲਣੀ ਕੁਰਸੀ ਉੱਤੇ ਬੈਠਦੀ ਸੀ। ਆਪਣੇ ਬੱਚਿਆਂ ਲਈ ਫ਼ਿਕਰਮੰਦੀ ਨਾਲ ਭਾਰੇ ਉਹਦੇ ਦਿਲ ਵਿੱਚ ਬੁਢੇਪੇ ਦੀ ਠੰਢ ਵੀ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋ ਗਈ ਸੀ। ਉਹਦੇ ਬੱਚੇ ਜੇਲ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਕੈਦ ਰਹੇ ਸਨ ਅਤੇ ਜਲਾਵਤਨ ਵੀ। “ਮੇਰੀ ਪਿਆਰੀ ਅੰਮਾਂ! ਆਪਣੇ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਲਈ ਤੈਨੂੰ ਕਿੰਨੀਆਂ ਜੇਲ੍ਹਾਂ ਦੇ ਚੱਕਰ ਕੱਟਣੇ ਪਏ! ਸੇਂਟ ਪੀਟਰਸਬਰਗ ਦੀ ਜੇਲ੍ਹ, ਮਾਸਕੋ ਦੀ ਜੇਲ੍ਹ ਅਤੇ ਕੀਵ ਅਤੇ ਸਾਰਾਤੋਵ ਦੀਆਂ ਜੇਲ੍ਹਾਂ। ਕਿਸਮਤ ਨੇ ਬੜੀ ਨਿਰਦੈਤਾ ਨਾਲ ਤੈਨੂੰ ਧੱਕੇ ਮਾਰੇ ਸਨ।”

ਵਲਾਦੀਮੀਰ ਇਲੀਚ ਨੇ ਸੰਗੀਤ ਵਾਲੇ ਕਾਗਜ਼ ਪਿਆਨੋ 'ਤੇ ਰੱਖ ਦਿੱਤੇ ਅਤੇ ਪੋਲੇ ਪੈਰੀਂ ਆਪਣੇ ਕਮਰੇ ਨੂੰ ਮੁੜ ਗਿਆ। ਇਹ ਪਹਿਲਾਂ ਉਹਦੀ ਮਾਂ ਦਾ ਕਮਰਾ ਸੀ। ਇਹ

ਉਹ ਅਖੀਰੀ ਥਾਂ ਸੀ ਜਿੱਥੇ ਉਹ ਰਹੀ ਸੀ। ਇਸੇ ਕਮਰੇ ਵਿੱਚ ਉਹਦੀ ਕਿਰਮਚੀ ਆਰਾਮ ਕਰਸੀ ਸੀ। ਉਹਨੇ ਕਰਸੀ 'ਤੇ ਮੜ੍ਹੇ ਰੇਸ਼ਮੀ ਕੱਪੜੇ 'ਤੇ ਫੁੱਲ ਕੱਢੇ ਸਨ। ਜੇ ਕਿਤੇ ਉਹ ਇੱਕ ਛਿਣ ਲਈ ਆਪਣੀ ਮਾਂ ਨੂੰ ਫੇਰ ਮਿਲ ਸਕਦਾ, ਉਹਨੂੰ ਪਿਆਰ ਕਰ ਸਕਦਾ, ਉਹਦੇ ਕੋਮਲ, ਸਾਬਰ, ਮਾਂ ਵਾਲੇ ਹੱਥ ਆਪਣੇ ਹੱਥ ਵਿੱਚ ਲੈ ਸਕਦਾ।

ਛੇਤੀ ਹੀ ਸਭ ਲੋਕ ਜਾਗ ਪਏ। ਪਰ ਇਸ ਸਵੇਰ ਸਭਨਾਂ ਦਾ ਰੋਂ ਪਿਛਲੀ ਰਾਤ ਨਾਲੋਂ ਵੱਖਰਾ ਸੀ। ਇਸ ਸਵੇਰ ਸਭ ਬੜੀ ਨਰਮ ਆਵਾਜ਼ ਵਿੱਚ ਬੋਲ ਰਹੇ ਸਨ। ਲਿਗੋਵਕਾ ਤੇ ਵੋਲਕੋਵੋ ਕਬਰਿਸਤਾਨ ਤੱਕ ਰੱਸਤਾਨਾਯਾ ਸੜਕ ਤੋਂ ਹੋ ਕੇ ਜਾਣਾ ਪੈਂਦਾ ਸੀ। ਇਹ ਮਾਤਮੀ ਸੜਕ ਸੀ, ਅਖੀਰੀ ਮੰਜ਼ਲ ਸੀ। ਇਸ ਤੋਂ ਪਿੱਛੋਂ ਵਿਛੋੜਾ। ਸਦਾ ਸਦਾ ਲਈ ਵਿਛੋੜਾ।

ਉਹ ਇਕੱਠੇ ਕਬਰਿਸਤਾਨ ਵੱਲ ਚੱਲ ਪਏ।

ਬਰਫ਼ ਨੇ ਅਜੇ ਤੱਕ ਧਰਤੀ ਨੂੰ ਕੱਜਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਕਬਰਾਂ ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ ਬਰਫ਼ ਦੇ ਢੇਰ ਲੱਗੇ ਹੋਏ ਸਨ। ਉਹਦੀ ਮਾਂ ਦੀ ਕਬਰ 'ਤੇ ਕੋਲੋਂ ਦੇ ਰੁੱਖ ਦੀ ਇੱਕ ਟਹਿਣੀ ਪਈ ਸੀ। ਉਹਦੀ ਕਬਰ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਇੱਕ ਹੋਰ ਕਬਰ ਸੀ। ਵਲਾਦੀਮੀਰ ਇਲੀਚ ਦੀ ਭੈਣ ਓਲਿਆ ਉਸ ਵਿੱਚ ਦਫ਼ਨ ਸੀ। ਇੱਕ ਚਨਾਰ ਦੀਆਂ ਨੰਗ ਮੁੰਗੀਆਂ ਟਹਿਣੀਆਂ ਬੜੇ ਸੋਗੀ ਢੰਗ ਨਾਲ ਇਸ ਉੱਤੇ ਝੁਕੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਸਨ।

ਲੈਨਿਨ ਨੇ ਆਪਣਾ ਹੈਟ ਲਾਹਿਆ। ਉਹਨੇ ਸਿਰ ਝੁਕਾ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਬੜੀ ਦੇਰ ਤੱਕ ਚੁੱਪ ਖੜਾ ਰਿਹਾ।

ਬਚਪਨ ਦੇ ਦ੍ਰਿਸ਼ ਉਹਦੀ ਯਾਦ ਦੇ ਪਰਦੇ ਤੋਂ ਲੰਘਣ ਲੱਗ ਪਏ। ਉਹ ਆਪਣੇ ਸਿਮਬਰਸਿਕ ਵਾਲੇ ਮਕਾਨ ਵਿੱਚ ਸਨ। ਖਾਣੇ ਦੇ ਕਮਰੇ ਵਿੱਚ ਲੈਂਪ ਬੜੇ ਨਿੱਘ ਨਾਲ ਚਮਕ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਬੱਚੇ ਮੇਜ਼ ਦੁਆਲੇ ਬੈਠੇ ਸਨ। ਮਾਂ ਨੇ ਇੱਕ ਕਿਤਾਬ ਖੋਲੀ ਹੋਈ ਸੀ। ਕਿੰਨੇ ਸ਼ਾਨਦਾਰ, ਕੀਲਣ ਵਾਲੇ ਮਾਅਰਕੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਉਡੀਕ ਰਹੇ ਸਨ! ਉਹ ਕਿੰਨੇ ਸੁਹਣੇ ਢੰਗ ਨਾਲ ਪੜ੍ਹਦੀ ਸੀ। ਉਹਦੀ ਆਵਾਜ਼ ਕਿੰਨੀ ਸੁਰੀਲੀ ਅਤੇ ਭਾਵ-ਪੂਰਨ ਸੀ।

ਫੇਰ ਇੱਕ ਹੋਰ ਦ੍ਰਿਸ਼ ਉਹਨੂੰ ਚੇਤੇ ਆਇਆ। ਉਹਦੀ ਜੇਲ੍ਹ ਦੀ ਕਾਲ ਕੋਠੜੀ ਦੇ ਤਾਲੇ ਵਿੱਚ ਚਾਬੀ ਘੁੰਮਣ ਦੀ ਆਵਾਜ਼ ਆਈ।

“ਕੈਦੀ ਉਲੀਆਨੋਵ, ਤੇਰੀ ਮਾਂ ਤੈਨੂੰ ਮਿਲਣ ਆਈ ਹੈ।”

ਉਹ ਤੇਜ਼ੀ ਨਾਲ ਜੇਲ੍ਹ ਦੇ ਲਾਂਘੇ ਵਿੱਚ ਚਲ ਰਿਹਾ ਸੀ ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਇਸ ਮੁਲਾਕਾਤ ਲਈ ਮਿਲੇ ਥੋੜ੍ਹੇ ਜਿਹੇ ਸਮੇਂ ਦਾ ਇੱਕ ਛਿਣ ਵੀ ਵਿਅਰਥ ਨਹੀਂ ਸੀ ਗੁਆਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ। ਉਹ ਨੀਵੀਂ ਛੱਤ ਵਾਲੇ ਉਦਾਸ ਜਿਹੇ ਕਮਰੇ ਵਿੱਚ ਅੱਪੜ ਗਿਆ। ਸਾਮ੍ਹਣੇ ਦੂਹਰੀ ਜਾਲੀ ਸੀ। ਉਹਦੀ ਮਾਂ ਦਾ ਪਿਆਰਾ ਮੂੰਹ ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਦੀ ਜਾਲੀ ਨਾਲ ਚਿਪਕਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਉਹਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਪਿਆਰ ਨਾਲ ਲਿਸ਼ਕ ਰਹੀਆਂ ਸਨ। “ਵੋਲੋਦੀਆ, ਤੂੰ ਰਾਜ਼ੀ ਬਾਜ਼ੀ ਏਂ! ਮੈਂ ਕੁੱਝ ਦੁੱਖ ਅਤੇ ਕੁੱਝ ਹੋਰ ਚੀਜ਼ਾਂ ਲਿਆਈ ਹਾਂ ਅਤੇ ਜਿਹੜੀਆਂ ਕਿਤਾਬਾਂ ਤੂੰ ਮੰਗੀਆਂ ਸਨ....”

“ਮੇਰੀ ਪਿਆਰੀ ਅੰਮਾਂ! ਤੂੰ ਸਾਡੀ ਜਿੱਤ, ਸਾਡਾ ਨਵਾਂ ਜੀਵਨ ਵੇਖਣ ਲਈ ਜਿਉਂਦੀ ਨਾ ਰਹੀ! ਇਸ ਗਿਆਨ ਵਿੱਚ ਕਿੰਨੀ ਕੁੜਿਤਣ ਹੈ ਕਿ ਤੂੰ ਸਾਡੀ ਖੁਸ਼ੀ ਵਿੱਚ ਭਿਆਲ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੀ। ਪਰ ਮੈਂ ਤੇਰਾ ਪਿਆਰ, ਤੇਰੀ ਮਿਹਰਬਾਨੀ ਅਤੇ ਤੇਰੀ ਸੂਝ ਕਦੇ ਨਹੀਂ ਭੁੱਲ ਸਕਾਂਗਾ।”

ਕੁੱਲ ਸੱਤ੍ਰਾ ਸੋਵੀਅਤਾਂ ਹੱਥ ਦਿਓ

ਕਬਰਿਸਤਾਨ ਤੋਂ ਲੈਨਿਨ ਬਾਲਸ਼ਵਿਕਾਂ ਦੀ ਇੱਕ ਇਕੱਤ੍ਰਤਾ ਵਿੱਚ ਤਕਰੀਰ ਕਰਨ ਗਿਆ। ਇਹ 4 ਅਪ੍ਰੈਲ 1917 ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ। ਉਹਨੇ ਇਸ ਇਕੱਤ੍ਰਤਾ ਵਿੱਚ ਜਿਹੜੀ ਰਿਪੋਰਟ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੀ ਉਹ “ਅਪਰੈਲ ਥੀਸਿਸ” ਦੇ ਨਾਂ ਨਾਲ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਹੋਈ। ਇਹ ਉਹਨੇ ਸਵਿੱਟਜ਼ਰਲੈਂਡ ਤੋਂ ਦੇਸ ਪਰਤਦੇ ਹੋਏ ਗੱਡੀ ਵਿੱਚ ਲਿਖੀ ਸੀ। ਇਸ ਵਿੱਚ ਉਹਨੇ ਉਹ ਠੋਸ ਯੋਜਨਾ ਉਲੀਕੀ ਸੀ ਜਿਸ ਉੱਤੇ ਬਾਲਸ਼ਵਿਕਾਂ ਅਤੇ ਜਨਤਾ ਨੂੰ ਹੁਣ ਚੱਲਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਸੀ ਜਦੋਂ ਕਿ ਆਪਹੁਦਰਾਸ਼ਾਹੀ ਦਾ ਤਖ਼ਤਾ ਉਲਟ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ।

ਰਾਜ-ਸੱਤ੍ਰਾ ਆਰਜ਼ੀ ਹਕੂਮਤ ਦੇ ਹੱਥ ਵਿੱਚ ਸੀ। ਇਹਦੇ ਸਾਰੇ ਮੈਂਬਰ ਜਾਗੀਰਦਾਰ ਅਤੇ ਸਰਮਾਏਦਾਰ ਸਨ, ਜਿਹੜੇ ਬਹੁਤ ਹੀ ਅਮੀਰ ਲੋਕ ਸਨ ਅਤੇ ਅਮੀਰਾਂ ਨੂੰ ਕਦੋਂ ਕਦੀ ਗਰੀਬਾਂ ਦੀ ਹਾਲਤ ਸਬੰਧੀ ਫ਼ਿਕਰ ਹੋਈ ਹੈ? ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਅਤੇ ਕਿਸਾਨਾਂ ਲਈ ਚੰਗੇਰੇ ਜੀਵਨ ਵਿੱਚ ਉੱਕਾ ਹੀ ਕੋਈ ਦਿਲਚਸਪੀ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਤਾਂ ਆਪਣੀ ਦੌਲਤ ਦੀ ਰੱਖਿਆ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਹੀ ਦਿਲਚਸਪੀ ਸੀ। ਫੇਰ ਬਾਲਸ਼ਵਿਕ ਅਜਿਹੀ ਹਕੂਮਤ ਦੀ ਹਮਾਇਤ ਕਿਉਂ ਕਰਨ? ਨਿਸ਼ਚੇ ਹੀ ਉਹ ਅਜਿਹਾ ਨਹੀਂ ਕਰਨਗੇ। ਬਾਲਸ਼ਵਿਕਾਂ ਨੂੰ ਸੋਵੀਅਤਾਂ ਦੀ ਹਮਾਇਤ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਉਸ ਸਮੇਂ ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਅਤੇ ਕਿਸਾਨਾਂ ਦੇ ਡਿਪਟੀਆਂ (ਪ੍ਰਤੀਨਿਧਾਂ) ਦੀਆਂ ਸੋਵੀਅਤਾਂ ਸਥਾਪਤ ਹੋ ਚੁੱਕੀਆਂ ਸਨ ਪਰ ਉਹ ਅਜੇ ਬਹੁਤ ਮਜ਼ਬੂਤ ਨਹੀਂ ਸਨ। ਸੋਵੀਅਤਾਂ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਮੈਨਸ਼ਵਿਕ ਸਨ ਅਤੇ ਹੋਰ ਅਜਿਹੇ ਲੋਕ ਵੀ ਸਨ ਜਿਹੜੇ ਬਾਲਸ਼ਵਿਕਾਂ ਨਾਲ ਸਹਿਮਤ ਨਹੀਂ ਸਨ।

“ਸੋਵੀਅਤਾਂ ਨੂੰ ਮਜ਼ਬੂਤ ਬਣਾਉਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ,” ਲੈਨਿਨ ਨੇ ਕਿਹਾ।

ਇਹਦਾ ਅਰਥ ਇਹ ਸੀ ਕਿ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਬਾਲਸ਼ਵਿਕ ਸੋਵੀਅਤਾਂ ਬਣਾਉਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਫੇਰ ਸੋਵੀਅਤਾਂ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਨਾਲ ਜ਼ਮੀਨ ਅਤੇ ਕਾਰਖ਼ਾਨੇ ਅਮੀਰਾਂ ਤੋਂ ਲੈ ਲਏ ਜਾਣਗੇ ਅਤੇ ਜਨਤਾ ਦੀ ਮਾਲਕੀ ਬਣ ਜਾਣਗੇ। ਨਾਲੇ ਬਾਲਸ਼ਵਿਕ ਯੁੱਧ ਦਾ ਅੰਤ ਕਰ ਦੇਣਗੇ।

ਇਹਨਾਂ ਲਈ ਹੀ ਲੈਨਿਨ ਬਾਲਸ਼ਵਿਕਾਂ ਅਤੇ ਕਾਮਿਆਂ ਨੂੰ ਸੱਦਦਾ ਸੀ। ਲੈਨਿਨ ਆਪਣੀ ਪਲਾਨ ਉੱਤੇ ਦ੍ਰਿੜ ਰਿਹਾ। ਉਹਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਇੱਕ ਮਹਾਨ ਆਸ਼ਾ ਸੀ ਅਤੇ ਉਹ ਇਸ ਆਸ਼ੇ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਨੂੰ ਅਰਪਨ ਸੀ।

ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਦੀ ਬਹੁ-ਗਿਣਤੀ ਨੇ ਇਹ ਅਨੁਭਵ ਕਰ ਲਿਆ ਕਿ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਭਵਿੱਖ ਬਾਲਸ਼ਵਿਕਾਂ ਨਾਲ਼ ਹੈ। ਪਰ ਕੁੱਝ ਅਜਿਹੇ ਵੀ ਸੀ ਜਿਹੜੇ ਅਜੇ ਇਸ ਗੱਲ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਸਨ ਸਮਝਦੇ ਅਤੇ ਸਭ ਕਿਸਾਨ ਵੀ ਤਾਂ ਇਹ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਸਨ ਸਮਝਦੇ। ਮੈਨਸ਼ਵਿਕ ਅਤੇ ਬੁਰਜੂਆਜ਼ੀ ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਅਤੇ ਕਿਸਾਨਾਂ ਨੂੰ ਭੁਚਲਾਉਣ ਦਾ ਪੂਰਾ ਯਤਨ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ। ਉਹ ਇਸ ਗੱਲ 'ਤੇ ਜ਼ੋਰ ਦੇਂਦੇ ਕਿ ਰੂਸ ਉਸ ਸਮੇਂ ਤੱਕ ਯੁੱਧ ਜਾਰੀ ਰੱਖੇ ਜਦੋਂ ਤੱਕ ਪੂਰਨ ਜਿੱਤ ਨਹੀਂ ਹੋ ਜਾਂਦੀ। ਉਹ ਜਾਗੀਰਦਾਰਾਂ ਅਤੇ ਸਰਮਾਏਦਾਰਾਂ ਦੀ ਹਕੂਮਤ ਦੀ ਹਮਾਇਤ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਬਾਲਸ਼ਵਿਕਾਂ ਦਾ ਆਪਣਾ ਅਖ਼ਬਾਰ ਨਿੱਕਲ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਇਹਦਾ ਨਾਂ ਸੀ “ਪਰਾਵਦਾ” (ਸੱਚ)। ਇਹ ਪੀਤਰੋਗਰਾਦ ਵਿਖੇ ਮੋਇਕਾ ਦਰਿਆ ਕੰਢੇ ਬਣੀ ਇੱਕ ਵੱਡੀ ਇਮਾਰਤ ਦੇ ਤਿੰਨ ਕਮਰਿਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕੱਢਿਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਇਹ ਇੱਕ ਅਜਿਹਾ ਅਖ਼ਬਾਰ ਸੀ ਜਿਹੜਾ ਜਨਤਾ ਨੂੰ ਸਚਮੁੱਚ ਸੱਚਾਈ ਦੱਸਦਾ ਸੀ।

ਪੀਤਰੋਗਰਾਦ ਪਰਤਦਿਆਂ ਹੀ ਲੈਨਿਨ ਨੇ ਅਖ਼ਬਾਰ ਲਈ ਲਿਖਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਉਹ ਰੋਜ਼ “ਪਰਾਵਦਾ” ਲਈ ਇੱਕ, ਦੋ ਜਾਂ ਇੱਥੋਂ ਤੱਕ ਕਿ ਤਿੰਨ ਲੇਖ ਲਿਖਦਾ। ਉਹ ਸਾਰੇ ਸ਼ਹਿਰ ਵਿੱਚ ਕਾਰਖ਼ਾਨਿਆਂ ਵਿੱਚ ਤਕਰੀਰਾਂ ਕਰਦਾ। ਉਹ ਜਨਤਾ ਲਈ ਚੰਗੇਰੇ ਜੀਵਨ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਸਬੰਧੀ ਬਾਲਸ਼ਵਿਕਾਂ ਦੀ ਨੀਤੀ ਬਾਰੇ ਏਨੇ ਸਪੱਸ਼ਟ ਢੰਗ ਨਾਲ਼ ਬੋਲਦਾ ਕਿ ਦਿਨੋਂ ਦਿਨ ਵਧੇਰੇ ਮਜ਼ਦੂਰ ਅਤੇ ਕਿਸਾਨ ਇਹਨੂੰ ਸਮਝਣ ਅਤੇ ਬਾਲਸ਼ਵਿਕ ਪਾਰਟੀ ਦੀ ਹਮਾਇਤ ਕਰਨ ਲੱਗ ਪਏ।

ਭਾਵੇਂ ਲੈਨਿਨ ਨੂੰ ਰੂਸ ਵਿੱਚ ਆਇਆਂ ਤਿੰਨ ਮਹੀਨੇ ਹੀ ਹੋਏ ਸਨ ਪਰ ਇਸ ਥੋੜ੍ਹੇ ਸਮੇਂ ਜਿਹੇ ਵਿੱਚ ਮਹਾਨ ਤਬਦੀਲੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਸਨ। ਉਹਨੂੰ ਆਪਣੇ ਜੁਝਾਰ ਸਾਥੀਆਂ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਸੀ। ਇਕੱਠੇ ਉਹ ਜੀਵਨ ਦੇ ਨਵੇਂ ਢੰਗ ਲਈ ਜੂਝਦੇ। ਫ਼ੌਜੀ ਹੋਰ ਲੜਨਾ ਨਹੀਂ ਸਨ ਚਾਹੁੰਦੇ। ਮਜ਼ਦੂਰ ਸਰਮਾਏਦਾਰਾਂ ਲਈ ਗੁਲਾਮੀ ਨਹੀਂ ਸਨ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦੇ। ਕਿਸਾਨ ਆਪਣੇ ਲਈ ਜ਼ਮੀਨ ਮੰਗ ਰਹੇ ਸਨ।

4 ਜੁਲਾਈ 1917 ਨੂੰ ਪੀਤਰੋਗਰਾਦ ਦੇ ਮਜ਼ਦੂਰ ਅਤੇ ਫ਼ੌਜੀ ਸੜਕਾਂ 'ਤੇ ਆ ਗਏ। ਇਸ ਮੁਜ਼ਾਹਰੇ ਦਾ ਸੱਦਾ ਬਾਲਸ਼ਵਿਕਾਂ ਨੇ ਨਹੀਂ ਸੀ ਦਿੱਤਾ ਪਰ ਉਹਨਾਂ ਇਸਦੀ ਅਗਵਾਈ ਹੱਥ ਵਿੱਚ ਲਈ ਅਤੇ ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਯਤਨ ਕੀਤਾ ਕਿ ਇਹ ਪੁਰਾਮਨ ਮੁਜ਼ਾਹਰਾ ਰਹੇ। ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਨੇ ਮਾਟੋ ਚੁੱਕੇ ਹੋਏ ਸਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਉੱਤੇ ਲਿਖਿਆ ਸੀ: “ਕੁੱਲ ਸੱਤ੍ਰਾ ਸੋਵੀਅਤਾਂ ਨੂੰ ਦਿਓ!”, “ਸਰਮਾਏਦਾਰ ਵਜ਼ੀਰ ਮੁਰਦਾਬਾਦ!”, “ਸਾਨੂੰ ਰੋਟੀ, ਅਮਨ ਅਤੇ ਅਜ਼ਾਦੀ ਦਿਓ!”

ਇਹ ਇੱਕ ਜੱਥੇਬੰਦ ਮਾਰਚ ਸੀ ਅਤੇ ਇਹਨੇ ਕਿਰਤੀ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਮਹਾਨ ਸ਼ਕਤੀ ਵਿਖਾ ਦਿੱਤੀ।

ਆਰਜ਼ੀ ਹਕੂਮਤ ਦੇ ਵਜ਼ੀਰ ਡਰ ਗਏ। ਭਾਵੇਂ ਉਹ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਇੱਕ ਇਨਕਲਾਬੀ ਹਕੂਮਤ ਕਹਿੰਦੇ ਸਨ ਪਰ ਉਹਨਾਂ ਐਨ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਵਤੀਰਾ ਅਪਣਾਇਆ ਜਿਹੋ ਜਿਹਾ 1905 ਦੇ ਖ਼ੂਨੀ ਐਤਵਾਰ ਨੂੰ ਜ਼ਾਰ ਨੇ ਅਪਣਾਇਆ ਸੀ। ਉਹਨਾਂ ਫ਼ੌਜ ਬੁਲਾ

ਲਈ ਅਤੇ ਪੁਰਅਮਨ ਮੁਜ਼ਾਹਰਾ ਕਰਨ ਵਾਲਿਆਂ 'ਤੇ ਗੋਲੀ ਚਲਾਉਣ ਦਾ ਹੁਕਮ ਦੇ ਦਿੱਤਾ।

ਅਗਲੇ ਦਿਨ ਲੈਨਿਨ ਪਰੂਫ ਵੇਖਣ ਅਤੇ ਸਾਬੀਆਂ ਨੂੰ ਸਲਾਹ ਦੇਣ ਲਈ “ਪਰਾਵਦਾ” ਦੇ ਦਫ਼ਤਰ ਗਿਆ।

ਇੱਕ ਫੌਜੀ ਗੱਡੀ ਚੀਂ ਕਰਕੇ ਦਫ਼ਤਰ ਦੇ ਬਾਹਰ ਆ ਰੁਕੀ। ਪੌੜੀਆਂ 'ਤੇ ਦਗੜ ਦਗੜ ਕਰਦੇ ਪੈਰਾਂ ਦੀ ਅਵਾਜ਼ ਆਈ। ਦਰਵਾਜ਼ਾ ਜ਼ੋਰ ਨਾਲ ਖੁੱਲ੍ਹਿਆ ਅਤੇ ਕਈ ਹਥਿਆਰਬੰਦ ਕੈਡਟ ਅੰਦਰ ਆ ਗਏ।

“ਲੈਨਿਨ ਕਿੱਥੇ ਹੈ?” ਉਹਨਾਂ ਪੁੱਛਿਆ।

ਖੁਸ਼-ਕਿਸਮਤੀ ਨਾਲ ਉਹ ਕੁੱਝ ਦੇਰ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਉੱਥੋਂ ਚਲਾ ਗਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਹੁਣ ਲਗਭਗ ਘਰ ਅੱਪੜ ਗਿਆ ਸੀ। ਨਾਦੇਜ਼ਦਾ ਕਨਸਤਨਤੀਨੋਵਨਾ ਅਤੇ ਲੈਨਿਨ ਦੀ ਭੈਣ ਅੱਨਾ ਲਾਂਘੇ ਵਿੱਚ ਬੜੀ ਫ਼ਿਕਰਮੰਦੀ ਨਾਲ ਉਹਨੂੰ ਉਡੀਕ ਰਹੀਆਂ ਸਨ।

“ਵੋਲੋਦੀਆ! ਆਰਜ਼ੀ ਹਕੂਮਤ ਨੇ ਤੈਨੂੰ ਗੈਰ-ਕਾਨੂੰਨੀ ਬੰਦਾ ਕਰਾਰ ਦੇ ਦਿੱਤਾ ਹੈ।”

ਘੰਟੀ ਵੱਜੀ। ਉਹ ਸਭੇ ਤੁਭਕੇ ਗਏ।

“ਕੀ ਉਹ ਤੈਨੂੰ ਫੜਨ ਆ ਵੀ ਗਏ ਹਨ?” ਨਾਦੇਜ਼ਦਾ ਕਨਸਤਨਤੀਨੋਵਨਾ ਨੇ ਗੋਲੀ ਜਿਹੀ ਕਿਹਾ।

ਵਲਾਦੀਮੀਰ ਇਲੀਚ ਕਾਹਲੀ ਕਹਾਲੀ ਆਪਣੇ ਕਮਰੇ ਵਿੱਚ ਗਿਆ। ਇਹ ਲਾਜ਼ਮੀ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਸਾਬੀਆਂ ਦੇ ਪਤੇ ਅਤੇ ਕੁੱਝ ਹੋਰ ਕਾਗਜ਼ ਤਬਾਹ ਕਰ ਦੇਵੇ। ਉਹ ਪੁਲਸ ਦੇ ਹੱਥ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਸਨ ਪੈਣੇ ਚਾਹੀਦੇ।

“ਮੈਂ ਹਾਂ!” ਬਾਹਰੋਂ ਇੱਕ ਦਬੀ ਆਵਾਜ਼ ਨੇ ਕਿਹਾ।

“ਇਹ ਤਾਂ ਸਵੇਰਦਲੋਵ ਏ!” ਅੱਨਾ ਨੇ ਪਛਾਣ ਲਿਆ।

ਪੁਲਸ ਦੀ ਥਾਂ ਇੱਕ ਮਿੱਤਰ ਨੂੰ ਵੇਖ ਕੇ ਸਭ ਨੇ ਸੁਖ ਦਾ ਸਾਹ ਲਿਆ।

“ਅੰਦਰ ਆ ਜਾਓ, ਯਾਕੋਵ ਮਿਖਾਈਲੋਵਿਚ!” ਉਹਨਾਂ ਕਿਹਾ। ਉਹ ਪਤਲੇ ਜਿਹੇ, ਕਾਲੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਵਾਲੇ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ, ਜਿਸ ਨੇ ਬਗੈਰ ਫ਼ਰੇਮ ਦੇ ਐਨਕ ਲਾਈ ਹੋਈ ਸੀ, ਵੇਖ ਕੇ ਮੁਸਕਰਾ ਰਹੀਆਂ ਸਨ। ਇਹ ਸਵੇਰਦਲੋਵ ਸੀ, ਜਿਸ ਨੇ ਆਪਣੀ ਜਵਾਨੀ ਦੇ ਸਮੇਂ ਤੋਂ ਆਪਣਾ ਸਾਰਾ ਜੀਵਨ ਪਾਰਟੀ ਦੇ ਕਾਜ ਨੂੰ ਅਰਪਨ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਜ਼ਾਰਸ਼ਾਹੀ ਹਕੂਮਤ ਨੇ ਉਹਨੂੰ ਸਾਇਬੇਰੀਆ ਵਿੱਚ ਨਾਰਿਮ ਦੇ ਦੁਰਾਡੇ ਇਲਾਕੇ ਵਿੱਚ ਜਲਾਵਤਨ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਉਹਨੇ ਕਈ ਵਾਰੀ ਉੱਥੋਂ ਨੱਠ ਆਉਣ ਦਾ ਯਤਨ ਕੀਤਾ ਸੀ ਪਰ ਉਹ ਪੰਜਵੇਂ ਯਤਨ 'ਤੇ ਹੀ ਸਫਲ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਪਰ ਪੁਲਸ ਨੇ ਉਹਨੂੰ ਛੇਤੀ ਹੀ ਗਿ੍ਫ਼ਤਾਰ ਕਰ ਲਿਆ ਸੀ। ਉਹਦੀ ਨਵੀਂ ਜਲਾਵਤਨੀ ਦੀ ਥਾਂ ਸੀ ਤੁਰੂਖਾਨਸਕ ਦੀਆਂ ਬਰਫਾਂ ਜੰਮੀਆਂ ਉਜਾੜਾਂ, ਜਿੱਥੋਂ ਬਹੁਤ ਹੀ ਘੱਟ ਲੋਕ ਜਿਉਂਦੇ ਮੁੜੇ ਹਨ।

ਇਨਕਲਾਬ ਨੇ ਸਵੇਰਦਲੋਵ ਨੂੰ ਅਜ਼ਾਦ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਉਹ ਇੱਕ ਅਤਿ

ਸਿਆਣਾ ਅਤੇ ਗੁਣੀ ਮਨੁੱਖ ਸੀ ਅਤੇ ਛੇਤੀ ਹੀ ਲੈਨਿਨ ਦੇ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਧ ਵਫ਼ਾਦਾਰ ਅਤੇ ਸੁਯੋਗ ਸਹਾਇਕਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਬਣ ਗਿਆ।

“ਕੈਡਟਾਂ ਨੇ ‘ਪ੍ਰਾਵਦਾ’ ਦੇ ਦਫ਼ਤਰ ਨੂੰ ਤਬਾਹ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਪੁਲਸ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਗਿ੍ਫ਼ਤਾਰ ਕਰ ਰਹੀ ਅਤੇ ਘਰਾਂ ਦੀਆਂ ਤਲਾਸ਼ੀਆਂ ਲੈ ਰਹੀ ਹੈ। ਕਿਸੇ ਛਿਣ ਉਹ ਇੱਥੇ ਆ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਵਲਾਦੀਮੀਰ ਇਲੀਚ ਤੁਸੀਂ ਕਿੰਨੀ ਛੇਤੀ ਇੱਥੋਂ ਚੱਲ ਸਕਦੇ ਹੋ!” ਸਵੇਰਦਲੋਵ ਨੇ ਪੁੱਛਿਆ।

ਵਲਾਦੀਮੀਰ ਇਲੀਚ ਚੁੱਪ ਸੀ। ਉਹ ਸੋਚ ਰਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਇੱਕ ਵਾਰ ਫੇਰ ਇਨਕਲਾਬੀਆਂ ਨੂੰ ਫੜਿਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਇੱਕ ਵਾਰ ਫੇਰ ਪੁਲਸੀ ਜਾਸੂਸ, ਕੈਦਾਂ ਅਤੇ ਜਲਾਵਤਨੀ ਅਤੇ ਫਾਂਸੀਆਂ ਦਾ ਮੂੰਹ ਵੇਖਣਾ ਪਵੇਗਾ। ਇਕ ਵਾਰ ਫੇਰ ਇਨਕਲਾਬੀਆਂ ਨੂੰ ਲੁਕ-ਛੁਪ ਕੇ ਕੰਮ ਕਰਨਾ ਪਵੇਗਾ।

ਉਹ ਜਕੋ-ਤਕੇ ਵਿੱਚ ਸੀ। ਪਰ ਖ਼ਤਰਾ ਬਹੁਤ ਅਸਲੀ ਸੀ। ਉਹ ਗੈਰ-ਕਾਨੂੰਨੀ ਬੰਦਾ ਕਰਾਰ ਦੇ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਇਹਦਾ ਅਰਥ ਸੀ ਕਿ ਉਹਨੂੰ ਕਿਸੇ ਤਾੜਨਾ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਗੋਲੀ ਮਾਰੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਸੀ। ਮੁਕੱਦਮਾ ਚਲਾਏ ਬਿਨਾਂ ਫਾਂਸੀ ਦਿੱਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਸੀ। ਆਰਜ਼ੀ ਹਕੂਮਤ ਨੇ ਉਸਤੋਂ ਛੇਤੀ ਹੀ ਛੁਟਕਾਰਾ ਪਾਉਣ ਦਾ ਨਿਰਣਾ ਕਰ ਲਿਆ ਸੀ।

“ਤੁਹਾਡਾ ਇੱਥੋਂ ਚਲਾ ਜਾਣਾ ਲਾਜ਼ਮੀ ਹੈ,” ਸਵੇਰਦਲੋਵ ਨੇ ਗੱਲ ਦੁਹਰਾਈ। ਉਹਨੇ ਆਪਣਾ ਓਵਰਕੋਟ ਲਾਹਿਆ ਅਤੇ ਲੈਨਿਨ ਦੇ ਮੋਢਿਆਂ ਉੱਤੇ ਸੁੱਟ ਦਿੱਤਾ। “ਮੇਰੇ ਕੋਟ ਵਿੱਚ ਉਹ ਤੁਹਾਨੂੰ ਛੇਤੀ ਪਛਾਣ ਨਹੀਂ ਸਕਣਗੇ। ਕਾਲਰ ਉੱਪਰ ਚੁੱਕ ਲਓ।”

ਵਲਾਦੀਮੀਰ ਇਲੀਚ ਨੇ ਕਾਲਰ ਉੱਪਰ ਚੁੱਕ ਲਿਆ। ਫੇਰ ਉਹਨੇ ਆਪਣੀ ਪਤਨੀ ਅਤੇ ਭੈਣ ਨੂੰ ਗਲਵੱਕੜੀ ਪਾਈ। ਉਹਨੇ ਉਸ ਘਰ ਵਿੱਚ ਚਾਰੇ ਪਾਸੇ ਨਿਗਾਹ ਮਾਰੀ ਜਿੱਥੇ ਉਹਨੇ ਤਿੰਨ ਮਹੀਨੇ ਖ਼ੁਸ਼ੀ ਨਾਲ ਕੱਟੇ ਸਨ ਅਤੇ ਜਿਹੜਾ ਉਹਨੂੰ ਕਿਸੇ ਜਹਾਜ਼ ਜਿਹਾ ਲੱਗਦਾ ਸੀ ਅਤੇ ਬਾਹਰ ਨਿੱਕਲ ਗਿਆ। ਉਹਨੂੰ ਇਹ ਵੀ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਕਿੱਥੇ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਇਨਕਲਾਬੀਆਂ ਦੀ ਬੋਲੀ ਵਿੱਚ ਇਸ ਨੂੰ ਗੁਪਤ-ਵਾਸ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਹਰਿਆਲਾ ਦਫ਼ਤਰ

ਪੀਤਰੋਗਰਾਦ ਤੋਂ ਥੋੜ੍ਹੀ ਦੂਰ, ਫਿਨਲੈਂਡ ਦੀ ਸਰਹੱਦ ਦੇ ਨੇੜੇ ਸੋਸਤ੍ਰੋਤਸਕ ਵਿਖੇ ਬੰਦੂਕਾਂ ਬਣਾਉਣ ਦਾ ਇੱਕ ਕਾਰਖ਼ਾਨਾ ਸੀ। ਨਿਕੋਲਾਈ ਯੇਮੇਲਿਆਨੋਵ ਲਗਭਗ ਤੀਹ ਵਰ੍ਹਿਆਂ ਤੋਂ ਇਸ ਕਾਰਖ਼ਾਨੇ ਵਿੱਚ ਕੰਮ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਉਹ ਰਾਜ਼ਲੀਵ ਸਟੇਸ਼ਨ 'ਤੇ ਰਹਿੰਦਾ ਸੀ। ਕਾਰਖ਼ਾਨੇ ਤੋਂ ਉੱਥੇ ਅਪੜਨ ਲਈ ਅੱਧਾ ਘੰਟਾ ਲੱਗਦਾ ਸੀ। ਸਟੇਸ਼ਨ ਦਾ ਨਾਂ ਨੇੜੇ ਦੀ ਰਾਜ਼ਲੀਵ ਝੀਲ ਦੇ ਨਾਂ 'ਤੇ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ ਸੀ।

ਇੱਕ ਦਿਨ ਬਾਲਸ਼ਵਿਕ ਪਾਰਟੀ ਦੀ ਕੇਂਦਰੀ ਕਮੇਟੀ ਦਾ ਇੱਕ ਇਤਬਾਰੀ ਸਾਥੀ

ਯੇਮੇਲਿਆਨੋਵ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਆਇਆ। ਇਹ ਨਿਰਣਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਪਾਰਟੀ ਦਾ ਨੇਤਾ ਲੈਨਿਨ ਉਲਟ-ਇਨਕਲਾਬੀ ਆਰਜ਼ੀ ਹਕੂਮਤ ਦੇ ਜ਼ਬਰ ਤੋਂ ਬਚਣ ਲਈ ਗੁਪਤ-ਵਾਸ ਕਰੇ।

“ਇਹ ਕੰਮ ਤੈਨੂੰ ਸੌਂਪਿਆ ਗਿਆ ਹੈ।” ਕੇਂਦਰੀ ਕਮੇਟੀ ਵਲੋਂ ਆਏ ਸਾਥੀ ਨੇ ਯੇਮੇਲਿਆਨੋਵ ਨੂੰ ਕਿਹਾ।

ਪਹਿਲਾਂ ਤਾਂ ਯੇਮੇਲਿਆਨੋਵ ਨੇ ਸੋਚਿਆ ਕਿ ਉਹ ਆਪਣੇ ਘਰ ਅੰਦਰ ਜਿਸ ਮਿਆਨੀ ਵਿੱਚ ਸੁੱਕਾ ਘਾਹ ਰੱਖਦਾ ਹੈ ਉਹਦੇ ਲੁਕਣ ਲਈ ਸੁਹਣੀ ਥਾਂ ਹੋਵੇਗੀ ਪਰ ਫੇਰ ਉਹਨੇ ਸੋਚਿਆ ਕਿ ਇਹ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਥਾਂ ਨਹੀਂ। ਆਸ ਪਾਸ ਗਵਾਂਢੀ ਸਨ ਅਤੇ ਗਲੀ ਮੁਹੱਲੇ ਦੇ ਬੱਚੇ ਕਦੇ ਵੀ ਮਿਆਨੀ ਵਿੱਚ ਝਾਕ ਸਕਦੇ ਸਨ। ਫੇਰ ਉਹਦੇ ਆਪਣੇ ਵੀ ਤਾਂ ਸੱਤ ਬੱਚੇ ਸਨ। ਉਹਨੂੰ ਕੋਈ ਹੋਰ ਦੁਰੇਡੀ ਅਤੇ ਭਰੋਸੇ-ਯੋਗ ਥਾਂ ਲੱਭਣੀ ਪਵੇਗੀ।

ਅਗਲੀ ਸਵੇਰ ਸਵੱਖਤੇ ਹੀ ਯੇਮੇਲਿਆਨੋਵ ਨੇ ਵਲਾਦੀਮੀਰ ਇਲੀਚ ਨੂੰ ਜਗਾਇਆ। ਉਹਦੇ ਘਰ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਛੱਪੜ ਤੇ ਨੀਵੀਂ ਧੁੰਦ ਫੈਲੀ ਹੋਈ ਸੀ। ਯੇਮੇਲਿਆਨੋਵ ਲੈਨਿਨ ਨੂੰ ਇੱਕ ਚੱਪੂਆਂ ਵਾਲੀ ਕਿਸ਼ਤੀ ਤੱਕ ਲੈ ਗਿਆ ਅਤੇ ਛੇਤੀ ਹੀ ਉਹ ਚੁੱਪ ਚਾਪ ਚੱਲ ਪਏ। ਜਦੋਂ ਉਹ ਚੱਪੂ ਚਲਾਉਂਦੇ ਪਹਿਲੇ ਛੱਪੜ ਅਤੇ ਫੇਰ ਰਾਜ਼ਲੀਵ ਝੀਲ ਨੂੰ ਪਾਰ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ ਤਾਂ ਉਹ ਕਸਬੇ ਦੇ ਸ਼ਾਂਤ ਘਰਾਂ ਕੋਲੋਂ ਲੰਘਦੇ ਗਏ। ਸਾਰੀ ਦੁਨੀਆਂ ਸੁੱਤੀ ਪਈ ਸੀ।

ਦੂਰ ਦਿਸਹੱਦੇ ਤੇ ਗੁਲਾਬੀ ਭਾਗ ਮਾਰਦੀ ਇੱਕ ਪਤਲੀ ਜਿਹੀ ਪੱਟੀ ਨੇ ਉਜਾੜ ਝੀਲ ਨੂੰ ਰੁਸ਼ਨਾ ਦਿੱਤਾ। ਯੇਮੇਲਿਆਨੋਵ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਲੈਨਿਨ ਨੂੰ ਛੇਤੀ ਤੋਂ ਛੇਤੀ ਦੋ-ਤਿੰਨ ਮੀਲ ਦੂਰ ਇੱਕ ਥਾਂ 'ਤੇ ਲੈ ਜਾਵੇ, ਇਸਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਕਿ ਉਹਦੇ ਗਵਾਂਢੀ ਉਹਨੂੰ ਇੱਕ ਓਪਰੇ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਇਸ ਸਮੇਂ ਕਿਸ਼ਤੀ ਵਿੱਚ ਲਿਜਾਂਦੇ ਵੇਖ ਕੇ ਸੋਚਣ ਲੱਗ ਪੈਣ ਕਿ ਇਹ ਮਾਮਲਾ ਕੀ ਹੈ। ਆਰਜ਼ੀ ਹਕੂਮਤ ਵਲੋਂ ਲੈਨਿਨ ਨੂੰ ਫੜਨ ਲਈ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤੀ ਮੁਹਿੰਮ ਦੀ ਖ਼ਬਰ ਸਾਰੇ ਅਖ਼ਬਾਰਾਂ ਵਿੱਚ ਛਪ ਗਈ ਸੀ ਅਤੇ ਕਿਉਂਕਿ ਦੁਨੀਆਂ ਵਿੱਚ ਸਭ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਲੋਕ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਇਸ ਲਈ ਕਾਹਲ ਦੀ ਲੋੜ ਸੀ।

ਵਲਾਦੀਮੀਰ ਇਲੀਚ ਚੁੱਪ ਚਾਪ ਪਤਵਾਰ ਦੀ ਹੱਥੀ ਫੜੀ ਬੈਠਾ ਸੀ। ਹੌਲੀ ਹੌਲੀ ਚੱਲਦੀ ਪੌਣ ਧੁੰਦ ਨੂੰ ਖਿੰਡਾ ਰਹੀ ਸੀ। ਪੂਰਬ ਵਿੱਚੋਂ ਉਠੀ ਗੁਲਾਬੀ ਲੋਅ ਫੈਲ ਰਹੀ ਸੀ।

ਵਲਾਦੀਮੀਰ ਇਲੀਚ ਬੀਤੇ ਸਮਿਆਂ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਸੱਚੇ ਮਿੱਤਰਾਂ ਸਬੰਧੀ ਸੋਚ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਉਹਨੂੰ ਈਵਾਨ ਬਾਬੂਸ਼ਕਿਨ ਯਾਦ ਆਇਆ। ਸੇਂਟ ਪੀਟਰਸਬਰਗ ਦਾ ਮਜ਼ਦੂਰ, ਜਿਸ ਨਾਲ ਰਲ ਕੇ ਉਹਨੇ “ਘੋਲ ਲਈ ਲੀਗ” ਦਾ ਪਹਿਲਾ ਇਸ਼ਤਿਹਾਰ ਤਿਆਰ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਜਵਾਨ ਬਾਬੂਸ਼ਕਿਨ ਪਰਪੱਕ ਹੋ ਕੇ ਇੱਕ ਜੁਸ਼ੀਲਾ ਇਨਕਲਾਬੀ, ਇੱਕ ਲਗਨ ਵਾਲਾ ਬਾਲਸ਼ਵਿਕ ਬਣਿਆ ਸੀ। 1906 ਵਿੱਚ ਜ਼ਾਰਸ਼ਾਹੀ ਹਕੂਮਤ ਨੇ ਉਹਨੂੰ ਮੁਕੱਦਮਾ ਚਲਾਏ ਬਿਨਾਂ ਕਤਲ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ।

ਫੇਰ ਅਫ਼ਾਨਸੀ ਮਾਤਯੂਸ਼ੈਨਕੋ ਸੀ, “ਪੋਤਯੋਮਕਿਨ” ਦਾ ਜਹਾਜ਼ੀ, ਜਿਹੜਾ ਜਨੇਵਾ ਵਿਖੇ ਲੈਨਿਨ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਅਤੇ ਉਹਨੂੰ ਬਗ਼ਾਵਤ ਸਬੰਧੀ ਦੱਸਣ ਆਇਆ ਸੀ। ਉਹਨੂੰ ਵੀ

ਰੂਸ ਪਰਤਣ 'ਤੇ ਮਾਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ।

ਊਫ਼ਾ ਦਾ ਜਵਾਨ ਮਜ਼ਦੂਰ ਈਵਾਨ ਯਾਕੂਤੋਵ ਸੀ। ਯਾਕੂਤੋਵ ਨੇ 1905 ਦੇ ਇਨਕਲਾਬ ਸਮੇਂ ਊਫ਼ਾ ਵਿਖੇ ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਦਾ ਲੋਕਰਾਜ ਸਥਾਪਤ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਇਨਕਲਾਬ ਕੁਚਲ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਯਾਕੂਤੋਵ ਨੂੰ ਜੇਲ੍ਹ ਦੇ ਨਾਲ ਲੱਗਦੇ ਵਿਹੜੇ ਵਿੱਚ ਫਾਹੇ ਲਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਕਿੰਨੇ ਹਜ਼ਾਰ ਲੜਾਕੂ ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਨੇ ਇਨਕਲਾਬ ਲਈ ਆਪਣੀਆਂ ਜਾਨਾਂ ਦਿੱਤੀਆਂ ਸਨ! ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਨਾਂ ਕਦੇ ਭੁਲਾਏ ਨਹੀਂ ਜਾਣਗੇ।

ਲੈਨਿਨ ਜਾਣਦਾ ਸੀ ਕਿ ਉਹਨੂੰ ਬੁਰਜੂਆ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਤੋਂ ਛੁਪਾ ਕੇ ਨਿਕੋਲਾਈ ਯੇਮੇਲਿਆਨੋਵ ਬਹੁਤ ਖਤਰਾ ਸਹੇੜ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਜੇ ਉਹ ਫੜਿਆ ਗਿਆ ਤਾਂ ਸੱਤਾਂ ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਪਿਤਾ ਯੇਮੇਲਿਆਨੋਵ 'ਤੇ ਕੋਈ ਤਰਸ ਨਹੀਂ ਕਰਨ ਲੱਗਾ।

“ਧੰਨਵਾਦ, ਸਾਥੀ ਯੇਮੇਲਿਆਨੋਵ,” ਲੈਨਿਨ ਨੇ ਕਿਹਾ।

ਯੇਮੇਲਿਆਨੋਵ ਨੇ ਉਹਦੇ 'ਤੇ ਨਿਗਾਹ ਮਾਰੀ। “ਇਹ ਵੀ ਕੋਈ ਗੱਲ ਏ ਵਲਾਦੀਮੀਰ ਇਲੀਚ। ਤੁਹਾਡੀ ਸਹਾਇਤਾ ਕਰਨਾ ਤਾਂ ਮਾਣ ਵਾਲੀ ਗੱਲ ਏ।”

ਉਹ ਰੁੱਖਾਂ ਦੀਆਂ ਪਾਲਾਂ ਵਾਲੇ ਕੰਢੇ ਤੱਕ ਕਿਸ਼ਤੀ ਲੈ ਆਇਆ। ਇਹ ਜੰਗਲ ਤਾਂ ਉੱਕਾ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਬੱਸ ਆਲਡਰ ਅਤੇ ਚਨਾਰ ਦੇ ਗੰਢਿਆਲੇ ਰੁੱਖਾਂ ਅਤੇ ਵਲੂੰਧਰੇ ਕੇਲੋਂ ਦੇ ਰੁੱਖਾਂ ਦੀ ਇੱਕ ਝੰਗੀ ਸੀ।

ਰਲਕੇ ਉਹਨਾਂ ਕਿਸ਼ਤੀ 'ਚੋਂ ਸਮਾਨ ਲਾਹਿਆ ਅਤੇ ਖਾਣੇ ਦਾ ਸਮਾਨ ਅਤੇ ਕੰਬਲ ਝੰਗੀ ਵਿੱਚ ਅੱਧਾ ਮੀਲ ਦੂਰ ਲੈ ਗਏ। ਵਲਾਦੀਮੀਰ ਇਲੀਚ ਆਪਣੇ ਨਾਲ ਲਿਖਣ ਲਈ ਕਾਗਜ਼, ਅਖ਼ਬਾਰਾਂ ਦਾ ਢੇਰ ਅਤੇ ਇੱਕ ਨੀਲੀ ਕਾਪੀ ਲਿਆਇਆ ਸੀ।

ਲੈਨਿਨ ਨੇ ਜ਼ਿਊਰਿਖ ਦੀ ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀ ਵਿੱਚ ਪੂਰਾ ਇੱਕ ਸਾਲ ਇਸ ਨੀਲੀ ਕਾਪੀ ਵਿੱਚ ਟੂਕਾਂ ਨਕਲ ਕਰਦੇ ਬਿਤਾਇਆ ਸੀ ਅਤੇ ਹੁਣ ਇਹ ਉਹਦੇ ਲਈ ਅਮੋਲਕ ਹੋ ਗਈ ਸੀ।

ਉਹ ਝੰਗੀ ਵਿੱਚੋਂ ਲੰਘੇ ਅਤੇ ਇੱਕ ਵੱਡੀ ਸਾਰੀ ਖੁੱਲ੍ਹੀ ਥਾਂ 'ਤੇ ਅੱਪੜੇ ਜਿਸ ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ ਇੱਕ ਝੁੰਗੀ ਬਣੀ ਹੋਈ ਸੀ। ਬਾਹਰ ਦੋ ਦੁਸਾਂਗੀਆਂ ਲੱਕੜਾਂ ਉੱਤੇ ਆਡੇ ਦਾਅ ਰੱਖੀ ਇੱਕ ਲੱਕੜੀ ਤੋਂ ਇੱਕ ਕੇਤਲੀ ਲਟਕ ਰਹੀ ਸੀ।

“ਇਹ ਤਾਂ ਬਹੁਤ ਹੀ ਸ਼ਾਨਦਾਰ ਥਾਂ ਹੈ।” ਵਲਾਦੀਮੀਰ ਇਲੀਚ ਬੋਲ ਉੱਠਿਆ। “ਇਸ ਤੋਂ ਚੰਗੀ ਥਾਂ ਦੀ ਤਾਂ ਮੈਂ ਕਲਪਨਾ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸਾਂ ਕਰ ਸਕਦਾ।”

“ਜ਼ਰਾ ਨਿਗਾਹ ਮਾਰੋ”, ਯੇਮੇਲਿਆਨੋਵ ਨੇ ਕਿਹਾ ਅਤੇ ਸਿਰ ਹਿਲਾਕੇ ਇੱਕ ਲੰਮੇ ਦਸਤੇ ਵਾਲੀ ਦਾਤਰੀ ਵੱਲ ਇਸ਼ਾਰਾ ਕੀਤਾ ਜਿਹੜੀ ਝੁੰਗੀ ਨਾਲ ਖੜ੍ਹੀ ਸੀ। “ਮੈਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਇਹ ਘਾਹ ਕੱਟਣ ਲਈ ਨੌਕਰ ਰੱਖਿਆ ਹੈ, ਵਲਾਦੀਮੀਰ ਇਲੀਚ। ਜੇ ਕੋਈ ਬੇਰ ਚੁਗਣ ਵਾਲੇ ਲੋਕ ਆ ਜਾਣ ਤਾਂ ਤੁਸੀਂ ਮੂੰਹ ਨਾ ਖੋਲਣਾ। ਤੁਸੀਂ ਫਿਨਲੈਂਡੀ ਘਸਿਆਰੇ ਹੋ, ਅਜੇ ਤੁਹਾਨੂੰ ਰੂਸੀ ਉੱਕਾ ਹੀ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦੀ।” ਯੇਮੇਲਿਆਨੋਵ ਨੇ ਫੇਰ ਬੜੇ ਗਹੁ ਨਾਲ ਲੈਨਿਨ ਵੱਲ ਵੇਖਿਆ। ਲੈਨਿਨ ਨੇ ਆਪਣੀ ਦਾੜ੍ਹੀ ਮੁਨ ਦਿੱਤੀ ਸੀ ਅਤੇ ਮੁੱਛਾਂ ਛੋਟੀਆਂ ਕਰ

ਲਈਆਂ ਸਨ। ਹੁਣ ਉੱਚੇ ਕਾਲਰ ਵਾਲੀ ਕਮੀਜ਼ ਅਤੇ ਇੱਕ ਪੁਰਾਣਾ ਕੋਟ ਪਹਿਨੀ ਉਹ ਸਚਮੁਚ ਮਜ਼ਦੂਰ ਲਗਦਾ ਸੀ। “ਹਾਂ, ਤੁਸੀਂ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਫਿਨਲੈਂਡੀ ਮਜ਼ਦੂਰ ਵਾਂਗ ਲਗਦੇ ਹੋ”, ਯੇਮੇਲਿਆਨੋਵ ਨੇ ਕਿਹਾ, “ਮੈਂ ਸਵੇਰੇ ਜਾਂ ਸ਼ਾਮ ਨੂੰ ਤੁਹਾਡੇ ਲਈ ਖਾਣ ਪੀਣ ਦਾ ਸਮਾਨ ਲਿਆਇਆ ਕਰਾਂਗਾ।”

“ਪਰ ਅਖ਼ਬਾਰ ਨਾ ਭੁੱਲਣਾ। ਜਿਹੜਾ ਵੀ ਅਖ਼ਬਾਰ ਮਿਲ ਸਕੇ ਉਹਦਾ ਇੱਕ ਪਰਚਾ ਲਈ ਆਉਣਾ। ਨਾਲੇ, ਤੁਹਾਡੇ ਘਸਿਆਰੇ ਨੇ ਬਹੁਤ ਕੁੱਝ ਲਿਖਣਾ ਹੈ। ਤੁਹਾਡੀ ਕੀ ਸਲਾਹ ਹੈ ਮੈਂ ਆਪਣਾ ਦਫ਼ਤਰ ਕਿੱਥੇ ਬਣਾਵਾਂ?”

“ਐਥੇ,” ਯੇਮੇਲਿਆਨੋਵ ਨੇ ਝਾੜੀਆਂ ਇੱਕ ਪਾਸੇ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਕਿਹਾ। ਕੁੱਝ ਕਦਮਾਂ ਦੀ ਵਿੱਥ ’ਤੇ ਝਾੜ-ਬੂਟ ਕੱਟ ਕੇ ਇੱਕ ਚੁਕੋਰ ਥਾਂ ਸਾਫ਼ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ। ਰੁੱਖਾਂ ਦੇ ਦੋ ਮੁੱਢ ਵੀ ਉੱਥੇ ਸਨ, ਉੱਚਾ ਮੇਜ਼ ਸੀ ਅਤੇ ਨੀਵਾਂ ਕੁਰਸੀ। “ਇੱਥੇ ਤੁਹਾਨੂੰ ਕੋਈ ਲੱਭ ਨਹੀਂ ਸਕੇਗਾ ਅਤੇ ਇਸ ਥਾਂ ਤੋਂ ਵੱਧ ਸ਼ਾਂਤ ਥਾਂ ਮਿਲਣੀ ਔਖੀ ਹੈ।”

ਕੁੱਝ ਚਿਰ ਪਿੱਛੋਂ ਲੈਨਿਨ ਨੂੰ ਉਹਦੇ ਨਵੇਂ ਘਰ ਵਿੱਚ ਆਰਾਮ ਨਾਲ਼ ਟਿਕਾ ਕੇ ਯੇਮੇਲਿਆਨੋਵ ਮੁੜ ਗਿਆ। ਵਲਾਦੀਮੀਰ ਇਲੀਚ ਝੀਲ ਦੇ ਕੰਢੇ ਤੱਕ ਗਿਆ, ਉਹਨੂੰ ਵਿਦਿਆ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਉਦੋਂ ਤੱਕ ਉੱਥੇ ਖੜ੍ਹਾ ਰਿਹਾ ਜਦ ਤੱਕ ਕਿਸ਼ਤੀ ਅੱਥੋਂ ਉਹਲੇ ਨਾ ਹੋ ਗਈ। ਫੇਰ ਉਹ ਕਾਹਲੀ ਕਾਹਲੀ ਆਪਣੇ “ਹਰਿਆਲੇ ਦਫ਼ਤਰ” ਵੱਲ ਚੱਲ ਪਿਆ। ਉਹ ਕੁਰਸੀ ’ਤੇ ਬਹਿ ਗਿਆ ਅਤੇ ਆਪਣੀ ਨੀਲੀ ਕਾਪੀ ਖੋਲੀ। ਲੈਨਿਨ ਇਸ ਸਬੰਧੀ ਇੱਕ ਕਿਤਾਬ ਲਿਖ ਰਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਮਜ਼ਦੂਰ ਪ੍ਰੋਲੇਤਾਰੀ ਦੀ ਡਿਕਟੇਟਰਸ਼ਿਪ ਲਈ ਕਿਵੇਂ ਲੜਨ ਅਤੇ ਆਪਣੀ ਰਿਆਸਤ ਕਿਵੇਂ ਸਥਾਪਤ ਕਰਨ।

ਇੰਜਣ ਨੰ : 293 ਦਾ ਝੋਕਾ

ਪਾਰਟੀ ਦੀ ਕੇਂਦਰੀ ਕਮੇਟੀ ਨੇ ਲੈਨਿਨ ਦੇ ਗੁਪਤ-ਵਾਸ ਵਿੱਚ ਚਲੇ ਜਾਣ ਦਾ ਨਿਰਣਾ ਕਰਕੇ ਸਿਆਣੀ ਗੱਲ ਕੀਤੀ ਸੀ ਕਿਉਂਕਿ ਉਹਦੇ ਘਰੋਂ ਨਿੱਕਲਣ ਤੋਂ ਪਿੱਛੋਂ ਅਗਲੇ ਦਿਨ ਕੈਡਟ ਉਹਨੂੰ ਢੂੰਡਦੇ ਉੱਥੇ ਆਏ।

ਉਧਰ ਲੈਨਿਨ ਰਾਜ਼ਲੀਵ ਝੀਲ ਦੇ ਕੰਢੇ ਝੁੱਗੀ ਵਿੱਚ ਸੀ। ਇਹ ਗੁਪਤ-ਵਾਸ ਲਈ ਬਹੁਤ ਹੀ ਸ਼ਾਨਦਾਰ ਥਾਂ ਸੀ ਜੇ ਉੱਥੇ ਮੱਛਰਾਂ ਦੇ ਝੁੰਡ ਨਾ ਹੁੰਦੇ।

“ਮੈਂ ਆਰਜ਼ੀ ਹਕੂਮਤ ਦੇ ਹੱਥੋਂ ਤਾਂ ਬਚ ਨਿੱਕਲਿਆ ਪਰ ਇਹਨਾਂ ਮੱਛਰਾਂ ਤੋਂ ਬਚਣ ਦਾ ਸੁਭਾਗ ਮੈਨੂੰ ਨਹੀਂ ਮਿਲਿਆ,” ਵਲਾਦੀਮੀਰ ਇਲੀਚ ਨੇ ਯੇਮੇਲਿਆਨੋਵ ਨੂੰ ਕਿਹਾ। ਫੇਰ ਬਰਸਾਤ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਗਈ ਜਿਸ ਨਾਲ਼ ਉਹਦਾ ਚੁੱਲ੍ਹਾ ਠੰਢਾ ਹੋ ਗਿਆ ਅਤੇ ਉਹਨੂੰ ਝੁੱਗੀ ਦੇ ਅੰਦਰ ਰਹਿਣ ’ਤੇ ਮਜ਼ਬੂਰ ਹੋਣਾ ਪਿਆ। ਲੈਨਿਨ ਤਾਂ ਆਪਣੇ ਲਈ ਚਾਹ ਦਾ ਇੱਕ ਗਰਮ ਗਲਾਸ ਵੀ ਤਿਆਰ ਨਾ ਕਰ ਸਕਿਆ। ਪਰ ਉਹ ਇਹਨਾਂ ਅੰਧਿਆਈਆਂ ਤੋਂ ਨਿਰਾਸ਼

ਨਾ ਹੋਇਆ ਕਿਉਂਕਿ ਉਹਦੇ ਕੋਲ ਬਹੁਤ ਕੰਮ ਸੀ, ਬਾਲਸ਼ਵਿਕ ਅਖ਼ਬਾਰਾਂ ਲਈ ਲੇਖ ਲਿਖਣੇ, ਆਪਣੀ ਕਿਤਾਬ 'ਤੇ ਕੰਮ ਕਰਨਾ, ਪੀਤਰੋਗਰਾਦ ਵਿਖੇ ਹੋ ਰਹੀ ਬਾਲਸ਼ਵਿਕ ਪਾਰਟੀ ਦੀ ਛੇਵੀਂ ਕਾਂਗਰਸ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਕਰਨੀ। ਪਾਰਟੀ ਦੇ ਸਾਥੀ ਤੇ ਕਾਂਗਰਸ ਦੇ ਕੰਮ ਸਬੰਧੀ ਲੈਨਿਨ ਦੀਆਂ ਹਦਾਇਤਾਂ ਅਤੇ ਸਲਾਹ ਲੈਣ ਲਈ ਗੁਪਤ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਰਾਜ਼ਲੀਵ ਆਉਂਦੇ।

ਲੈਨਿਨ ਨੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਪਾਰਟੀ ਨੂੰ ਹਥਿਆਰਬੰਦ ਬਗ਼ਾਵਤ ਦੀ ਤਿਆਰੀ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਜਿਹੜੀ ਰਾਜ-ਸ਼ੜ੍ਹਾ ਪ੍ਰੋਲੇਤਾਰੀ ਅਤੇ ਸਭ ਤੋਂ ਗਰੀਬ ਕਿਸਾਨਾਂ ਦੇ ਹੱਥ ਦੇ ਦੇਵੇਗਾ। ਇਹ ਸੀ ਉਹ ਮਹਾਨ ਕਾਰਜ ਜਿਹੜੀ ਵਲਾਦੀਮੀਰ ਇਲੀਚ ਨੇ ਪਾਰਟੀ ਸਾਮ੍ਹਣੇ ਰੱਖਿਆ। ਕਾਂਗਰਸ ਵਿੱਚ ਜੁੜੇ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧਾਂ ਨੇ ਲੈਨਿਨ ਦੀ ਤਜਵੀਜ਼ ਪ੍ਰਵਾਨ ਕਰ ਲਈ।

ਕਾਂਗਰਸ ਵੱਲੋਂ ਜਾਰੀ ਕੀਤੀ ਅਪੀਲ ਵਿੱਚ ਹੋਰਨਾਂ ਗੱਲਾਂ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਸੀ: “ਸਾਡੀ ਪਾਰਟੀ ਝੂਲਦੇ ਝੰਡਿਆਂ ਨਾਲ ਘੋਲ ਵਿੱਚ ਉੱਤਰ ਰਹੀ ਹੈ.....ਪੁਰਾਣੀ ਦੁਨੀਆਂ ਦੀ ਮੌਤ ਦੀ ਘੜੀ ਆ ਗਈ ਹੈ।”

ਬੁਰਜੂਆ ਆਰਜ਼ੀ ਹਕੂਮਤ ਲੈਨਿਨ ਤੋਂ ਡਰਦੀ ਅਤੇ ਉਹਨੂੰ ਘ੍ਰਿਣਾ ਕਰਦੀ ਸੀ। ਉਹ ਜਾਣਦੀ ਸੀ ਕਿ ਲੈਨਿਨ ਦਲੇਰੀ ਨਾਲ ਅੰਤਿਮ ਟੱਕਰ ਲਈ ਬਾਲਸ਼ਵਿਕ ਪਾਰਟੀ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸੇ ਲਈ ਉਹ ਉਹਨੂੰ ਫੜਨ ਲਈ ਹਰ ਸੰਭਵ ਯਤਨ ਕਰ ਰਹੀ ਸੀ। ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਪੁਲਸੀ ਜਾਸੂਸ ਚੌਕਸ ਹੋਏ ਫਿਰਦੇ ਸਨ।

ਛੇਤੀ ਹੀ ਲੈਨਿਨ ਲਈ ਰਾਜ਼ਲੀਵ ਝੀਲ ਦੇ ਕੰਢੇ ਰਹਿਣਾ ਵੀ ਖਤਰਨਾਕ ਹੋ ਗਿਆ। ਨਾਲੇ ਹੁਨਾਲ ਖਤਮ ਹੋ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਰਾਤਾਂ ਠੰਢੀਆਂ ਹੋ ਗਈਆਂ ਸਨ ਅਤੇ ਬਰਸਾਤ ਦਾ ਮੌਸਮ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ। ਗਿੱਲੇ ਰੁੱਖ ਕਾਲੇ ਅਤੇ ਹਨ੍ਹੇਰੇ ਜਾਪਦੇ ਸਨ।

ਸੋ ਕੇਂਦਰੀ ਕਮੇਟੀ ਨੇ ਨਿਰਣਾ ਕੀਤਾ ਕਿ ਲੈਨਿਨ ਨੂੰ ਹੋਰ ਦੁਰਾਡੇ ਭੇਜਿਆ ਜਾਏ।

ਇੱਕ ਦਿਨ ਯੇਮੇਲਿਆਨੋਵ ਤੜਕਸਾਰ ਕਾਰਖ਼ਾਨੇ ਗਿਆ ਅਤੇ ਸਿੱਧਾ ਮੈਨੇਜਰ ਦੇ ਦਫ਼ਤਰ ਵੱਲ ਚੱਲ ਪਿਆ। ਉਹਨੂੰ ਫੜੇ ਜਾਣ ਦਾ ਡਰ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਿਉਂਕਿ ਏਨੇ ਸਵਖਤੇ ਕੋਈ ਮੈਨੇਜਰ ਕੰਮ 'ਤੇ ਨਹੀਂ ਸੀ ਆਉਂਦਾ। ਦਫ਼ਤਰ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਉਹਨੇ ਚੌਕੀਦਾਰ ਨੂੰ, ਜਿਹੜਾ ਉਹਦਾ ਪੁਰਾਣਾ ਮਿੱਤਰ ਸੀ, ਇੱਕ ਮਨ-ਘੜਤ ਕਿੱਸਾ ਸੁਣਾਇਆ ਅਤੇ ਚੌਕੀਦਾਰ ਨੇ ਉਹਨੂੰ ਅੰਦਰ ਜਾਣ ਦਿੱਤਾ। ਯੇਮੇਲਿਆਨੋਵ ਅਜਿਹਾ ਪਾਸ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਦਾ ਯਤਨ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ ਜਿਸ ਨਾਲ ਬੰਦਾ ਫ਼ਿਨਲੈਂਡ ਦੀ ਸਰਹੱਦ ਪਾਰ ਕਰ ਸਕੇ। ਕਾਰਖ਼ਾਨੇ ਦੇ ਕਈ ਮਜ਼ਦੂਰ ਨੇੜੇ ਦੇ ਫ਼ਿਨਲੈਂਡੀ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿੱਚ ਰਹਿੰਦੇ ਸਨ। ਮੈਨੇਜਰ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਪਾਸ ਜਾਰੀ ਕਰਦਾ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਸਹਾਰੇ ਉਹ ਆ ਜਾ ਸਕਦੇ ਸਨ। ਉਹਦੇ ਮੇਜ਼ 'ਤੇ ਪਾਸਾਂ ਦਾ ਢੇਰ ਸੀ। ਯੇਮੇਲਿਆਨੋਵ ਨੇ ਸਭ ਤੋਂ ਉਪਰਲਾ ਪਾਸ ਚੁੱਕਿਆ, ਉਹਨੂੰ ਆਪਣੀ ਜੇਬ ਵਿੱਚ ਰੱਖਿਆ ਅਤੇ ਝੀਲ ਵੱਲ ਚੱਲ ਪਿਆ। ਇਉਂ ਵਲਾਦੀਮੀਰ ਇਲੀਚ, ਕਨਸਤਨਤਿਨ ਪੇਤਰੋਵਿਚ ਇਵਾਨੋਵ ਬਣ ਗਿਆ। ਉਹਨੇ ਆਪਣੀਆਂ ਮੁੱਛਾਂ ਮੁੰਨ ਦਿੱਤੀਆਂ

ਸਨ, ਭਰਵੱਟੇ ਕਾਲੇ ਕਰ ਲਏ ਸਨ ਅਤੇ ਸਿਰ 'ਤੇ ਵਿਗ (ਨਕਲੀ ਵਾਲਾਂ ਦੀ ਟੋਪੀ) ਪਹਿਨ ਲਈ ਸੀ। ਉਹਦੀ ਟੋਪੀ ਹੇਠੋਂ ਘੁੰਗਰਾਲੇ ਵਾਲਾਂ ਦੇ ਗੁੱਛੇ ਲਟਕ ਰਹੇ ਸਨ। ਕੋਈ ਵੀ, ਉਹਦਾ ਆਪਣਾ ਪਰਿਵਾਰ ਵੀ ਉਹਨੂੰ ਇਸ ਹਾਲਤ ਵਿੱਚ ਪਛਾਣ ਨਾ ਸਕਦਾ।

ਉਸ ਰਾਤ ਬਹੁਤ ਦੇਰ ਨਾਲ ਚਾਰ ਬੰਦੇ ਰਾਜ਼ਲੀਵ ਝੀਲ ਦੇ ਕੰਢੇ ਉਸ ਝੁੰਗੀ ਵਿੱਚੋਂ ਨਿੱਕਲੇ ਅਤੇ ਝੁੰਗੀ ਵਿੱਚੋਂ ਹੁੰਦੇ ਰੇਲਵੇ ਸਟੇਸ਼ਨ ਵੱਲ ਚੱਲ ਪਏ। ਯੇਮੇਲਿਆਨੋਵ ਅਤੇ ਫ਼ਿਨਲੈਂਡ ਦੇ ਦੋ ਸਾਥੀ ਲੈਨਿਨ ਦੇ ਨਾਲ ਜਾ ਰਹੇ ਸਨ। ਜਦੋਂ ਉਹ ਇੱਕ ਹਨ੍ਹੇਰੇ ਅਤੇ ਤੰਗ ਰਸਤੇ ਉੱਤੇ ਇੱਕ ਦੂਜੇ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਚਲਦੇ ਜਾ ਰਹੇ ਸਨ ਤਾਂ ਚਾਰੇ ਪਾਸੇ ਚੁੱਪ ਚਾਪ ਸੀ। ਉਲਰੀਆਂ ਟਹਿਣੀਆਂ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਮੂੰਹ ਨਾਲ ਟਕਰਾਉਂਦੀਆਂ। ਛੇਤੀ ਹੀ ਉਹ ਟਿੱਬਿਆਂ 'ਤੇ ਠੋਕਰਾਂ ਖਾਣ ਲੱਗ ਪਏ। ਫੇਰ ਰਸਤਾ ਲੋਪ ਹੋ ਗਿਆ। ਰੁੱਖ ਵਿਰਲੇ ਹੋ ਗਏ ਸਨ। ਪਰ ਧਰਤੀ 'ਤੇ ਉੱਗਿਆ ਝਾੜ-ਬੂਟ ਸੰਘਣਾ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ। ਅਚਾਨਕ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਧੂੰ ਦੀ ਬੋ ਆਈ। ਇਹ ਰਾਤ ਸਮੇਂ ਬਾਹਰ ਰਹਿ ਰਹੇ ਕਿਸੇ ਦੀ ਪੂਣੀ ਸੀ ਜਾਂ ਦਾਵਾਨਲ। ਧੂੰ ਏਨਾ ਸੰਘਣਾ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਸਾਹ ਲੈਣਾ ਔਖਾ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ। ਉਹਨਾਂ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਸੜ ਰਹੀਆਂ ਸਨ।

“ਇੱਕ ਪਾਸੇ ਮੁੜ ਚੱਲੀਏ”, ਯੇਮੇਲਿਆਨੋਵ ਨੇ ਕਿਹਾ। “ਜਿੱਲ੍ਹਣ ਵਿੱਚ ਕੱਚਾ ਕੋਲਾ ਸੜ ਰਿਹਾ ਹੈ।”

ਕੱਚੇ ਕੋਲੇ ਦੀ ਅੱਗ ਨਾਲੋਂ ਵੱਧ ਦਗ਼ਾਬਾਜ਼ ਕੋਈ ਚੀਜ਼ ਨਹੀਂ। ਲਾਟਾਂ ਕੱਚੇ ਕੋਲੇ ਦੀ ਉੱਪਰਲੀ ਤਹਿ ਦੇ ਹੇਠਾਂ ਸੁਲਘਦੀਆਂ, ਹਰ ਪਾਸੇ ਫੈਲ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਫੇਰ ਅਚਾਨਕ ਅੱਗ ਦੀ ਲਾਟ ਵਾਂਗ ਉੱਠ ਖੜ੍ਹੀਆਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਅਤੇ ਆਪਣੀ ਪਹੁੰਚ ਦੇ ਘੇਰੇ ਵਿੱਚ ਹਰ ਚੀਜ਼ ਨੂੰ ਸਾੜ ਸੁਆਹ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ।

“ਮੇਰੇ ਪਿੱਛੇ ਪਿੱਛੇ ਆਓ”, ਯੇਮੇਲਿਆਨੋਵ ਨੇ ਉੱਚੀ ਆਵਾਜ਼ ਵਿੱਚ ਕਿਹਾ।

ਧੂੰ ਦੀਆਂ ਲਹਿਰਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਉਹ ਖੰਘਦੇ ਅਤੇ ਸਾਹ-ਘੁਟੀਂਦੇ, ਡਿੱਗਦੇ ਢਹਿੰਦੇ ਅੱਗੇ ਵੱਲ ਚੱਲਦੇ ਗਏ। ਕੁੱਝ ਚਿਰ ਮਗਰੋਂ ਧੂੰਆਂ ਪਤਲਾ ਹੋ ਗਿਆ। ਛੇਤੀ ਹੀ ਉਹ ਇਹਦੀ ਹੱਦ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਨਿੱਕਲ ਗਏ। ਹੁਣ ਉਹ ਹਿਲਦੇ ਟਿੱਬਿਆਂ 'ਤੇ ਠੋਕਰਾਂ ਨਹੀਂ ਸਨ ਖਾ ਰਹੇ। ਅੰਤ ਅੱਗ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਰਹਿ ਗਈ ਸੀ। ਚਾਰੇ ਜਣੇ ਭੋਂ 'ਤੇ ਬਹਿ ਕੇ ਆਰਾਮ ਕਰਨ ਲੱਗ ਪਏ।

ਅਗਲੀ ਰਾਤ ਪੌਣੇ ਇੱਕ ਵਜੇ ਪੀਤਰੋਗਰਾਦ ਤੋਂ ਆਉਂਦੀ ਗੱਡੀ ਉਦੇਲਨਾਯਾ ਸਟੇਸ਼ਨ 'ਤੇ ਰੁਕੀ। ਇਹਨੇ ਫ਼ਿਨਲੈਂਡ ਜਾਣਾ ਸੀ। ਗੁਰੋ ਜਲਾਵਾ ਇੱਕ ਫ਼ਿਨਲੈਂਡੀ ਇੰਜੀਨੀਅਰ ਸੀ, ਜਿਹੜਾ ਪੀਤਰੋਗਰਾਦ ਵਿਖੇ ਰਹਿੰਦਾ ਸੀ। ਉਹਨੂੰ ਆਪਣਾ 293 ਨੰਬਰ ਦਾ ਇੰਜਣ, ਜਿਸਦੀ ਚਿਮਨੀ ਪੀਕ ਵਰਗੀ ਅਤੇ ਪਾਸੇ ਗਰਮ ਅਤੇ ਗੋਲ ਸਨ, ਪਸੰਦ ਸੀ। ਗੁਰੋ ਨੇ ਇੱਕ ਫਾਟਕ ਕੋਲ ਗੱਡੀ ਖੜ੍ਹੀ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਬਾਹਰ ਵੇਖਿਆ। ਹਾਂ, ਇੱਕ ਬੰਦਾ ਖੜ੍ਹਾ ਸਿਗਰਟ ਪੀ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਇੱਕ ਹੋਰ ਖੰਭੇ ਕੋਲ ਖੜ੍ਹਾ ਅਖ਼ਬਾਰ ਪੜ੍ਹ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਇਹ ਸਭ ਕੁੱਝ ਯੋਜਨਾ ਅਨੁਸਾਰ ਸੀ। ਇਹਦਾ ਅਰਥ ਸੀ ਸਭ ਠੀਕ ਠਾਕ ਹੈ। ਪਰ ਲੈਨਿਨ ਕਿੱਥੇ ਸੀ। ਗੁਰੋ ਜਲਾਵਾ

ਨੂੰ ਚਿੰਤਾ ਹੋਈ।

ਐਨ ਉਸ ਸਮੇਂ ਇੱਕ ਠੁੱਲ੍ਹਾ ਜਿਹਾ ਮਜ਼ਦੂਰ ਕਾਹਲੀ ਕਾਹਲੀ ਇੰਜਣ ਵੱਲ ਆ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਉਹਦੀ ਟੋਪੀ ਹੇਠਾਂ ਭੂਰੇ ਵਾਲਾਂ ਦੇ ਗੁੱਛੇ ਲਟਕ ਰਹੇ ਸਨ। ਉਹਨੇ ਇੰਜਣ ਨਾਲ ਲੱਗੀ ਹੱਥੀ ਨੂੰ ਫੜਿਆ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਖਿੱਚ ਕੇ ਇੰਜਣ 'ਤੇ ਚੜ੍ਹ ਆਇਆ।

“ਕੀ ਹਾਲ ਚਾਲ ਹੈ”, ਉਹਨੇ ਕਿਹਾ। “ਮੈਂ ਇਵਾਨੋਵ ਹਾਂ, ਤੁਹਾਡਾ ਨਵਾਂ ਝੋਕਾ।”

“ਬਹੁਤ ਅੱਛਾ ਸਾਥੀ ਝੋਕਾ”, ਹੂਗੋ ਨੇ ਉੱਤਰ ਦਿੱਤਾ।

ਵਲਾਦੀਮੀਰ ਇਲੀਚ ਨੇ ਆਪਣਾ ਓਵਰਕੋਟ ਲਾਹ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਅੰਗੀਠੀ ਕੋਲ ਲੱਕੜਾਂ ਜੋੜਨ ਲੱਗ ਪਿਆ। ਸੀਟੀ ਵੱਜੀ ਅਤੇ ਪਿਸਟਨ ਚੱਲਣ ਲੱਗ ਪਏ। ਛੇਤੀ ਹੀ ਉਹ ਛੁਕ ਛੁਕ ਕਰਦੇ ਇੱਕ ਜੰਗਲ ਕੋਲੋਂ ਲੰਘ ਰਹੇ ਸਨ।

ਬੋੜੀ ਦੇਰ ਪਿੱਛੋਂ ਉਹ ਬੇਲੋਓਸਤੋਵ ਸਟੇਸ਼ਨ 'ਤੇ ਅੱਪੜੇ। ਇਹ ਸਰਹੱਦੀ ਪੜਤਾਲ ਦੀ ਚੌਕੀ ਸੀ। ਸਟੇਸ਼ਨ ਪੁਲਸੀਆਂ ਅਤੇ ਕੈਡਟਾਂ ਨਾਲ ਭਰਿਆ ਪਿਆ ਸੀ। ਗੱਡੀ ਰੁਕੀ ਹੀ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਧਾ ਕੇ ਡੱਬਿਆਂ ਵਿੱਚ ਘੁਸ ਗਏ ਅਤੇ ਹਰ ਮੁਸਾਫਰ ਦੀ ਸਖਤੀ ਨਾਲ ਪੜਤਾਲ ਕਰਨ ਲੱਗੇ। ਪੁਲਸ ਦੀਆਂ ਸੀਟੀਆਂ ਚੀਕੀਆਂ। ਇੱਕ ਕੰਡਕਟਰ ਤੇਜ਼ੀ ਨਾਲ ਲੰਘਿਆ, ਹਨ੍ਹੇਰੇ ਵਿੱਚ ਉਹਦੀ ਲਾਲਟੈਨ ਹਿੱਲ ਰਹੀ ਸੀ।

“ਚੰਗਾ ਹੀ ਹੋਵੇ ਜੇ ਉਹ ਇੱਥੇ ਆਪਣੀ ਬੂਥੀ ਨਾ ਵਿਖਾਉਣ”, ਹੂਗੋ ਨੇ ਕਿਹਾ। ਉਹਦੀ ਆਵਾਜ਼ ਫਿਕਰਮੰਦ ਸੀ। “ਭਾਵੇਂ ਤੇਰੇ ਕੋਲ ਪਾਸ ਹੈ ਪਰ ਉਹਨਾਂ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਤੋਂ ਦੂਰ ਰਹਿਣਾ ਹੀ ਠੀਕ ਏ।” ਉਹਨੇ ਇੰਜਣ ਦੇ ਕੈਬਨ 'ਚੋਂ ਛਾਲ ਮਾਰੀ, ਇੰਜਣ ਨੂੰ ਗੱਡੀ ਨਾਲੋਂ ਕੱਟਦਿਆਂ, ਉਹ ਪਾਣੀ ਲੈਣ ਟੈਂਕੀ ਵੱਲ ਚੱਲ ਪਏ।

ਗੱਡੀ ਚੱਲਣ ਦੀ ਪਹਿਲੀ ਘੰਟੀ ਵੱਜੀ। ਪੁਲਸ ਅਜੇ ਵੀ ਡੱਬਿਆਂ ਵਿੱਚ ਤਲਾਸ਼ੀਆਂ ਲੈ ਰਹੀ ਸੀ। ਫੇਰ ਦੂਜੀ ਘੰਟੀ ਵੱਜੀ। ਤੀਜੀ ਘੰਟੀ ਤੋਂ ਛਿਣ ਭਰ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਹੂਗੋ ਇੰਜਣ ਨੰਬਰ 293 ਨੂੰ ਪੁੱਠਾ ਚਲਾਉਂਦਾ ਗੱਡੀ ਕੋਲ ਲਿਆਇਆ। ਫੇਰ ਤੀਜੀ ਤੇ ਅਖੀਰੀ ਘੰਟੀ ਵੱਜੀ। ਇੰਜਣ ਦੀ ਸੀਟੀ ਸ਼ੋਖੀ ਨਾਲ ਚੀਕੀ ਜਿਵੇਂ ਹੂਗੋ ਪੁਲਸੀਆਂ ਨੂੰ ਕਹਿ ਰਿਹਾ ਹੋਵੇ, “ਐਤਕਾਂ ਤਾਂ ਕੁੱਝ ਪੱਲੇ ਨਹੀਂ ਪਿਆ, ਬੱਚੂ!”

ਗੱਡੀ ਰਾਤ ਵਿੱਚ ਦਨਦਨਾਉਂਦੀ ਚਲੀ ਗਈ। ਜਦੋਂ ਵਲਾਦੀਮੀਰ ਇਲੀਚ ਨੇ ਕੈਬਨ ਦੀ ਖਿੜਕੀ ਵਿੱਚੋਂ ਸਿਰ ਬਾਹਰ ਕੱਢਿਆ ਤਾਂ ਹਵਾ ਉਹਦੇ ਕੰਨਾਂ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਂ ਸ਼ਾਂ ਕਰ ਰਹੀ ਸੀ। ਬੋੜੀ ਦੇਰ ਪਿੱਛੋਂ ਉਹ ਫਿਨਲੈਂਡ ਵਿੱਚ ਦਾਖਲ ਹੋ ਗਏ।

ਅਜੀਬ ਸ਼ਰਨ

ਭਾਵੇਂ ਗੁਸਤਾਵ ਰੋਵੀਓ ਅਜੇ ਮਸਾਂ ਤੀਹਾਂ ਵਰ੍ਹਿਆਂ ਦਾ ਹੀ ਸੀ ਪਰ ਉਹ ਫਿਨਲੈਂਡ ਦੀ ਰਾਜਧਾਨੀ ਹੈਲਸਿੰਗਫੋਰਸ ਦੀ ਪੁਲਸ ਦਾ ਮੁਖੀ ਸੀ। ਇੱਕ ਦਿਨ ਗਵਰਨਰ ਜਨਰਲ ਨੇ,

ਜਿਹੜਾ ਫਿਨਲੈਂਡ ਦੇ ਰੂਸ ਦਾ ਭਾਗ ਹੋਣ ਕਾਰਨ ਰੂਸੀ ਸੀ, ਉਹਨੂੰ ਬੁਲਾਇਆ ਅਤੇ ਬੜੇ ਭਾਵ-ਪੂਰਤ ਢੰਗ ਨਾਲ ਕਿਹਾ, “ਮੈਨੂੰ ਹੁਣੇ ਹੁਣੇ ਪੀਤਰੋਗਰਾਦ ਤੋਂ ਇੱਕ ਗੁਪਤ ਹੁਕਮ ਮਿਲਿਆ ਹੈ।”

“ਹਾਂ, ਜਨਾਬ”, ਰੋਵੀਓ ਨੇ ਕਿਹਾ।

“ਤੂੰ ਲੈਨਿਨ ਨਾਂ ਦੇ ਬੰਦੇ ਨੂੰ ਜਾਣਨੈਂ?”

ਰੋਵੀਓ ਇੱਕ ਛਿਣ ਚੁੱਪ ਰਿਹਾ। ਫੇਰ ਉਹਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਹ ਜਾਣਦਾ ਹੈ। ਸਾਰੇ ਅਖਬਾਰਾਂ ਵਿੱਚ ਆਰਜ਼ੀ ਹਕੂਮਤ ਵੱਲੋਂ ਲੈਨਿਨ ਦੀ ਭਾਲ ਦੀਆਂ ਖ਼ਬਰਾਂ ਛਪੀਆਂ ਸਨ ਪਰ ਉਹ ਹਵਾ ਵਿੱਚ ਲੋਪ ਹੋ ਗਿਆ ਜਾਪਦਾ ਸੀ।

“ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਸ਼ੱਕ ਹੈ ਕਿ ਲੈਨਿਨ ਸ਼ੈਦ ਹੈਲਸਿੰਗਫੋਰਸ ਵਿੱਚ ਲੁਕਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ।” ਗਵਰਨਰ ਨੇ ਕਿਹਾ। “ਤੂੰ ਉਹਨੂੰ ਲੱਭਣ ਲਈ ਫ਼ੌਰੀ ਕਾਰਵਾਈ ਕਰ।”

“ਬਹੁਤ ਅੱਛਾ, ਜਨਾਬ!”

“ਜੇ ਤੂੰ ਉਹਨੂੰ ਫੜ ਲਵੇਂ....” ਅਤੇ ਗਵਰਨਰ ਦੀ ਅਵਾਜ਼ ਲੰਮੀ ਹੋ ਕੇ ਚੁੱਪ ਹੋ ਗਈ।

“ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਵੱਲੋਂ ਪੂਰਾ ਯਤਨ ਕਰਾਂਗਾ, ਜਨਾਬ!”

“ਯਾਦ ਰੱਖ ਲੈਨਿਨ ਦੀ ਗ੍ਰਿਫ਼ਤਾਰੀ ਲਈ ਬਹੁਤ ਵੱਡਾ ਇਨਾਮ ਏ।”

ਰੋਵੀਓ ਨੇ ਸਿਰ ਝੁਕਾ ਕੇ ਸਲਾਮ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਚਲਾ ਗਿਆ। ਕਮਰੇ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਆ ਕੇ ਉਹਨੇ ਆਪਣੇ ਮੱਥੇ ਤੋਂ ਪਸੀਨਾ ਪੂੰਝਿਆ।

ਆਪਣੇ ਦਫ਼ਤਰ ਵੱਲ ਜਾਣ ਦੀ ਥਾਂ ਉਹ ਸਿੱਧਾ ਰੇਲਵੇ ਸਟੇਸ਼ਨ ਗਿਆ। ਹੈਲਸਿੰਗਫੋਰਸ ਤੋਂ ਪੀਤਰੋਗਰਾਦ ਜਾਣ ਵਾਲੀ ਗੱਡੀ ਚੱਲਣ ਹੀ ਵਾਲੀ ਸੀ। ਨਿੰਦਰਾਵਲੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਵਾਲਾ ਪੋਸਟਮਾਸਟਰ, ਜਿਹੜਾ ਹਰ ਚੀਜ਼ ਵੱਲੋਂ ਲਾਪਰਵਾਹ ਜਾਪਦਾ ਸੀ, ਪਲੈਟਫਾਰਮ ਉੱਤੇ ਉਹਨੂੰ ਉਡੀਕ ਸੀ। ਉਹ ਦੋਵੇਂ ਹੌਲੀ ਹੌਲੀ ਇਕੱਠੇ ਇੱਕ ਪਾਸੇ ਤੁਰ ਪਏ। ਇਹ ਤਸੱਲੀ ਕਰਕੇ ਕਿ ਕੋਈ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਵੇਖ ਨਹੀਂ ਰਿਹਾ, ਰੋਵੀਓ ਨੇ ਆਪਣੀ ਜੇਬ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਲਿਫ਼ਾਫਾ ਕੱਢਿਆ ਅਤੇ ਪੋਸਟਮਾਸਟਰ ਨੂੰ ਦਿੱਤਾ। ਅਚੰਭਾਜਨਕ ਕਾਹਲ ਨਾਲ ਉਹਨੇ ਇਹ ਆਪਣੇ ਕੋਟ ਵਿੱਚ ਰੱਖ ਲਿਆ।

“ਇਹ ਉਸੇ ਬੰਦੇ ਵੱਲੋਂ ਉਸੇ ਪਤੇ ਲਈ ਹੈ,” ਰੋਵੀਓ ਨੇ ਕਿਹਾ।

“ਬਹੁਤ ਅੱਛਾ,” ਪੋਸਟਮਾਸਟਰ ਨੇ ਉੱਤਰ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਆਪਣੀ ਵਾਰੀ ਰੋਵੀਓ ਨੂੰ ਇੱਕ ਲਿਫ਼ਾਫਾ ਦਿੱਤਾ ਜਿਹੜਾ ਉਹਨੇ ਛੇਤੀ ਨਾਲ ਛੁਪਾ ਲਿਆ। ਫੇਰ ਉਹ ਵੱਖ ਹੋ ਗਏ।

ਸਟੇਸ਼ਨ ਤੋਂ ਰੋਵੀਓ ਇੱਕ ਛੋਟੀ ਜਿਹੀ ਪਰਚੂਨੀਏ ਦੀ ਦੁਕਾਨ 'ਤੇ ਗਿਆ, ਜਿੱਥੋਂ ਉਹਨੇ ਇੱਕ ਦਰਜਨ ਅੰਡੇ, ਚੁਥਾਈ ਪੈਂਡ ਮੱਖਣ ਅਤੇ ਇੱਕ ਡਬਲ ਰੋਟੀ ਖਰੀਦੀ।

ਹੁਣ ਅਖੀਰ ਉਹ ਆਪਣੇ ਘਰ ਜਾ ਸਕਦਾ ਸੀ। ਉਹ ਮੁੱਖ ਸੜਕਾਂ ਤੋਂ ਬਚਦਾ ਹੋਇਆ, ਲੰਮਾ ਚੱਕਰ ਕੱਟ ਕੇ ਘਰ ਪੁੱਜਾ। ਜੇ ਕੋਈ ਉਸ 'ਤੇ ਨਿਗਰਾਨੀ ਰੱਖ ਰਿਹਾ ਹੁੰਦਾ ਤਾਂ ਉਹਦੀਆਂ ਹਰਕਤਾਂ ਅਜੀਬ ਜਾਪਦੀਆਂ। ਪਰ ਪੁਲਸ ਦੇ ਮੁਖੀ 'ਤੇ ਕੌਣ ਨਿਗਰਾਨੀ ਰੱਖ

ਸਕਦਾ ਸੀ ? ਸ਼ਹਿਰ ਵਿੱਚ ਅਮਨ ਅਮਾਨ ਕਾਇਮ ਰੱਖਣ ਤਾਂ ਉਹਦਾ ਕੰਮ ਸੀ।

ਆਪਣੇ ਘਰ ਦੀਆਂ ਪੌੜੀਆਂ ਚੜ੍ਹਦੇ ਹੋਏ ਉਹਨੂੰ ਥੋੜੀ ਦੇਰ ਪਹਿਲਾਂ ਗਵਰਨਰ ਨਾਲ ਹੋਈ ਆਪਣੀ ਗੱਲਬਾਤ ਯਾਦ ਆਈ, “ਸੋ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਗੁਪਤ ਹੁਕਮ ਮਿਲ ਗਿਆ ਹੈ, ਹੂੰ ?” ਐਨ ਉਸ ਸਮੇਂ ਵਲਾਦੀਮੀਰ ਇਲੀਚ (ਜੇ ਕਿਤੇ ਗਵਰਨਰ ਉਹਨੂੰ ਵੇਖ ਸਕਦਾ!) ਰੋਵੀਓ ਦੇ ਕਮਰੇ ਵਿੱਚ ਮੇਜ਼ 'ਤੇ ਬੈਠਾ ਆਪਣੀ ਪੁਸਤਕ “ਰਿਆਸਤ ਅਤੇ ਇਨਕਲਾਬ” ਲਿਖ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਜ਼ਿਊਰਿਖ ਵਿਖੇ ਜਿਸ ਨੀਲੀ ਕਾਪੀ ਵਿੱਚ ਉਹਨੇ ਟੂਕਾਂ ਨਕਲ ਕੀਤੀਆਂ ਸਨ ਉਹ ਉਹਦੇ ਸਾਮ੍ਹਣੇ ਖੁਲ੍ਹੀ ਪਈ ਸੀ।

ਰੋਵੀਓ ਨੇ ਖੰਘੂਰਾ ਮਾਰਿਆ। ਵਲਾਦੀਮੀਰ ਇਲੀਚ ਨੇ ਅੱਖਾਂ ਚੁੱਕ ਕੇ ਵੇਖਿਆ ਅਤੇ ਪੁੱਛਿਆ, “ਡਾਕ ਆ ਗਈ ਏ ?”

“ਹਾਂ, ਪਰ ਵਲਾਦੀਮੀਰ ਇਲੀਚ ਮੇਰਾ ਖਿਆਲ ਹੈ ਪਹਿਲਾਂ ਤੁਸੀਂ ਕੁੱਝ ਖਾਲਵੇ।”

“ਨਹੀਂ, ਨਹੀਂ। ਮੈਂ ਪਹਿਲਾਂ ਡਾਕ ਵੇਖਾਂਗਾ।” ਰੋਵੀਓ ਆਪਣੀ ਉਪਰਲੀ ਜੇਬ ਵਿੱਚੋਂ ਲਿਫ਼ਾਫ਼ਾ ਕੱਢ ਰਿਹਾ ਸੀ ਤਾਂ ਉਹ ਬੜੀ ਬੇਸਬਰੀ ਨਾਲ ਉਡੀਕਦਾ ਰਿਹਾ।

“ਇਹ ਤੁਹਾਡੇ ਵੱਲੋਂ ਦਿੱਤੇ ਲਿਫ਼ਾਫ਼ੇ ਦੇ ਜਵਾਬ ਵਿੱਚ ਹੈ।”

ਲਿਫ਼ਾਫ਼ੇ ਵਿੱਚ ਕਈ ਖ਼ਤ ਸਨ। ਵਲਾਦੀਮੀਰ ਇਲੀਚ ਨੇ ਉਹਨਾਂ 'ਤੇ ਕਾਹਲੀ ਕਾਹਲੀ ਨਿਗਾਹ ਮਾਰੀ। ਇਹਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਅਦਿੱਖ ਸਿਆਹੀ ਨਾਲ ਲਿਖਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਰੋਵੀਓ ਨੇ ਬੱਤੀ ਬਾਲੀ ਅਤੇ ਲੈਨਿਨ ਨੇ ਉਹ ਕਾਗਜ਼ ਉਸਦੇ ਉੱਪਰ ਰੱਖਿਆ। ਛੇਤੀ ਹੀ ਸਾਧਾਰਨ ਲਿਖਤ ਦੀਆਂ ਸਤਰਾਂ ਵਿਚਕਾਰ ਸ਼ਬਦ ਉੱਭਰ ਆਏ।

“ਹੂੰ, ਇਹ ਖ਼ੂਬ ਏ”, ਵਲਾਦੀਮੀਰ ਇਲੀਚ ਨੇ ਖ਼ਤ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਕਿਹਾ। ਇਸ ਵਿੱਚ ਲਿਖਿਆ ਸੀ ਕਿ ਪੀਤਰੋਗਰਾਦ ਅਤੇ ਮਾਸਕੋ ਦੀਆਂ ਸੋਵੀਅਤਾਂ ਵਿੱਚ ਬਾਲਸ਼ਵਿਕਾਂ ਦਾ ਅਸਰ ਲਗਾਤਾਰ ਵੱਧ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਬੁਰਜੂਆਜ਼ੀ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਵਿੱਚ ਜਨਤਾ ਦਾ ਭਰੋਸਾ ਉੱਡ ਗਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਬਾਲਸ਼ਵਿਕ ਪਾਰਟੀ ਵਿੱਚ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਇਤਬਾਰ ਵਧ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਹੁਣ ਸੋਵੀਅਤਾਂ ਦਾ ਖ਼ਾਸਾ ਸਚਮੁੱਚ ਬਾਲਸ਼ਵਿਕ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ। ਅਜਿਹੀ ਸੀ ਪੀਤਰੋਗਰਾਦ ਤੋਂ ਆਈ ਖ਼ਬਰ।

ਪੁਲਸ ਦੇ ਮੁਖੀ ਨੇ ਆਪਣਾ ਸਵੇਰ ਦੇ ਸਮੇਂ ਦਾ ਕੋਟ ਲਾਹਿਆ, ਜਿਹੜਾ ਉਹ ਕੇਵਲ ਗਵਰਨਰ-ਜਨਰਲ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਸਮੇਂ ਹੀ ਪਹਿਨਿਆ ਕਰਦਾ ਸੀ, ਬਾਹਵਾਂ ਕੁੰਜੀਆਂ ਅਤੇ ਰਸੋਈ ਵਿੱਚ ਅੰਡਿਆਂ ਦੀ ਭੁਰਜੀ ਬਣਾਉਣੀ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤੀ। ਕੀ ਇਹ ਅਜੀਬ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਕਿ ਪੁਲਸ ਦੇ ਮੁਖੀ ਦਾ ਏਕਾ ਲੈਨਿਨ ਨਾਲ ਸੀ ਗਵਰਨਰ-ਜਨਰਲ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ?

ਉਹਦਾ ਇੱਕ ਕਾਰਨ ਸੀ। ਰੋਵੀਓ ਦਾ ਜਨਮ ਇੱਕ ਕਿਰਤੀ ਪਰਿਵਾਰ ਵਿੱਚ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਉਹਨੇ ਆਪਣੇ ਜੀਵਨ ਦਾ ਆਰੰਭ ਇੱਕ ਖ਼ਰਾਦੀਏ ਦੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਕੀਤਾ ਸੀ ਅਤੇ ਅਠਾਰਾਂ ਵਰ੍ਹਿਆਂ ਦੀ ਉਮਰ ਤੋਂ ਇਨਕਲਾਬੀ ਲਹਿਰ ਵਿੱਚ ਸਰਗਰਮ ਹਿੱਸਾ ਲੈਂਦਾ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਜ਼ਾਰ ਦਾ ਤਖ਼ਤ ਉਲਟੇ ਜਾਣ ਪਿੱਛੋਂ ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਨੇ ਉਹਨੂੰ ਮਿਲੀਸ਼ੀਆ ਦਾ ਮੁਖੀ

ਚੁਣਿਆ ਸੀ। ਪਹਿਲਾਂ ਇਹਨੂੰ ਪੁਲਸ ਦੇ ਮੁਖੀ ਦੀ ਪਦਵੀ ਕਹਿੰਦੇ ਸਨ। ਗਵਰਨਰ-ਜਨਰਲ ਅਤੇ ਕਈ ਹੋਰ ਜਿਹੜੇ ਤਬਦੀਲੀਆਂ ਨੂੰ ਸੌਖੇ ਕਬੂਲ ਨਹੀਂ ਸਨ ਕਰਦੇ ਰੋਵੀਓ ਨੂੰ ਇਸੇ ਨਾਂ ਨਾਲ਼ ਬੁਲਾਉਂਦੇ ਸਨ।

ਜਦੋਂ ਖਾਣਾ ਤਿਆਰ ਹੋ ਗਿਆ ਤਾਂ ਰੋਵੀਓ ਨੇ ਵਲਾਦੀਮੀਰ ਇਲੀਚ ਨੂੰ ਬੁਲਾਇਆ।

ਲੈਨਿਨ ਹੁਣੇ ਮਿਲੀਆਂ ਖ਼ਬਰਾਂ ਕਾਰਨ ਬਹੁਤ ਚੰਗੇ ਰੌਂ ਵਿੱਚ ਸੀ। ਛੇਤੀ ਹੀ ਉਹ ਰੂਸ ਮੁੜ ਜਾਵੇਗਾ। ਬਾਲਸ਼ਵਿਕ ਪਾਰਟੀ ਆਰਜ਼ੀ ਹਕੂਮਤ ਦਾ ਤਖ਼ਤ ਉਲਟਣ ਲਈ ਬਗ਼ਾਵਤ ਵਿੱਚ ਕਿਰਤੀ ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਕਰੇਗੀ ਅਤੇ ਰੂਸ ਵਿੱਚ ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਸਥਾਪਤ ਕਰੇਗੀ। ਲੈਨਿਨ ਨੇ ਜਿਹੜੇ ਲੇਖ ਪੀਤਰੋਗਰਾਦ ਭੇਜੇ ਸਨ, ਉਹਨਾਂ ਵਿੱਚ ਅਤੇ ਆਪਣੀ ਪੁਸਤਕ ਵਿੱਚ ਉਹਨੇ ਇਹੋ ਕੁਝ ਲਿਖਿਆ ਸੀ।

ਖਾਣਾ ਖਾਂਦੇ ਹੋਏ ਰੋਵੀਓ ਨੇ ਉਹਨੂੰ ਗਵਰਨਰ-ਜਨਰਲ ਨਾਲ਼ ਮੁਲਾਕਾਤ ਦੱਸੀ। ਲੈਨਿਨ ਨੇ ਬੜੇ ਖਚਰੇ ਢੰਗ ਨਾਲ਼ ਉਸ ਵੱਲ ਵੇਖਿਆ ਅਤੇ ਕਿਹਾ “ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਸਚਮੁੱਚ ਅਜੀਬ ਕੌਤਕ ਰਚਦੀ ਹੈ। ਮੈਂ ਜਿਸਦੇ ਕੋਲ ਰਹਿ ਰਿਹਾ ਹਾਂ, ਉਹ ਗਵਰਨਰ-ਜਨਰਲ ਦਾ ਸਿੱਧਾ ਮਾਤਹਿਤ ਹੈ ਪਰ ਵੇਖੋ ਉਹਦੇ ਘਰ ਕੌਣ ਠਹਿਰਿਆ ਹੈ।”

“ਇੱਕ ਸਾਊ ਫ਼ਿਨਲੈਂਡੀ ਪਾਦਰੀ,” ਰੋਵੀਓ ਨੇ ਅੱਖ ਝਪਕੇ ਬਿਨਾਂ ਉੱਤਰ ਦਿੱਤਾ।

ਦੋਵੇਂ ਖੁੱਲ੍ਹ ਕੇ ਹੱਸ ਪਏ। ਸਚਮੁੱਚ ਲੈਨਿਨ ਇੱਕ ਪਾਦਰੀ ਦੇ ਭੇਸ ਵਿੱਚ ਹੈਲਸਿੰਗਫੋਰਸ ਆਇਆ ਸੀ। ਫ਼ਿਨਲੈਂਡੀ ਸਾਥੀਆਂ ਨੇ ਸ਼ੌਕੀਆ ਐਕਟਰਾਂ ਦੀ ਇੱਕ ਟੋਲੀ ਨੂੰ ਉਸ ਫ਼ਿਨਲੈਂਡੀ ਪਿੰਡ ਭੇਜਿਆ ਸੀ ਜਿੱਥੇ ਲੈਨਿਨ ਰਾਜ਼ਲੀਵ ਝੀਲ ਕੰਢੇ ਆਪਣੀ ਝੁੰਗੀ ਛੱਡਣ ਪਿੱਛੋਂ ਕੁਝ ਚਿਰ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਉਹ ਸੋਸ਼ਲ-ਡੈਮੋਕਰੈਟ ਸਨ। ਉਹਨਾਂ ਲੈਨਿਨ ਨੂੰ ਸਥਾਨਕ ਪਾਦਰੀਆਂ ਵੱਲੋਂ ਪਹਿਨਣ ਵਾਲ਼ਾ ਲੰਮਾ ਚੋਗਾ ਅਤੇ ਉੱਚਾ ਹੈਟ ਪਹਿਨਾ ਕੇ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਭੇਸ ਵਟਵਾਇਆ ਸੀ। ਭਰਪੂਰ ਭਰਵੱਟਿਆਂ ਅਤੇ ਵਿੰਗ ਨੇ ਉਹਦਾ ਪਾਦਰੀ ਦਾ ਰੂਪ ਬਹੁਤ ਮਨਾਉਣਾ ਬਣਾ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਹੁਣ ਛੇਤੀ ਹੀ ਨਵੇਂ ਭੇਸ ਸਬੰਧੀ ਸੋਚਣਾ ਪਵੇਗਾ।

ਲੈਨਿਨ ਦੇ ਆਉਣ ਤੋਂ ਛੇਤੀ ਹੀ ਪਿੱਛੋਂ ਇੱਕ ਦਿਨ ਰੋਵੀਓ ਉਹਨੂੰ ਇੱਕ ਨਾਈ ਕੋਲ ਲੈ ਗਿਆ ਸੀ ਜਿਹੜਾ ਪਿੱਛੋਂ ਸੇਂਟ ਪੀਟਰਸਬਰਗ ਦਾ ਸੀ। ਉਹ ਵਿਗ ਬਣਾਉਣ ਦਾ ਵੀ ਉਸਤਾਦ ਸੀ। ਰੂਸ ਦੀ ਰਾਜਧਾਨੀ ਵਿੱਚ ਉਹਦੇ ਪਹਿਲੀਆਂ ਦੇ ਗਾਹਕਾਂ ਵਿੱਚ ਕਈ ਕਾਊਂਟ ਅਤੇ ਡਿਊਕ ਸਨ। ਉਹ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਛੁਟੇਰੀ ਉਮਰ ਦਾ ਦਿਸਣ ਵਿੱਚ ਸਹਾਇਤਾ ਦੇਣ ਲਈ ਉਹਨਾਂ ਦੀਆਂ ਦਾੜੀਆਂ ਅਤੇ ਮੁੱਛਾਂ 'ਤੇ ਖ਼ਿਜ਼ਾਬ ਲਾਉਂਦਾ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦੀਆਂ ਵਧ ਰਹੀਆਂ ਟੱਟਰੀਆਂ ਛੁਪਾਉਣ ਲਈ ਵਿਗ ਬਣਾਉਂਦਾ।

“ਵਿਗ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਤਾਂ ਤੇਰੀ ਉਮਰ ਛੁਟੇਰੀ ਲੱਗਦੀ ਹੈ,” ਨਾਈ ਨੇ ਵਲਾਦੀਮੀਰ ਇਲੀਚ ਨੂੰ ਤਸੱਲੀ ਦੇਣ ਦਾ ਯਤਨ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਕਿਹਾ।

“ਪਰ ਮੈਂ ਵਡੇਰੀ ਉਮਰ ਦਾ ਲੱਗਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ,” ਲੈਨਿਨ ਨੇ ਉੱਤਰ ਦਿੱਤਾ।

“ਕਿਉਂ?”

“ਇਉਂ ਮੈਂ ਵਧੇਰੇ ਪ੍ਰਭਾਵਸ਼ਾਲੀ ਲਗਾਂਗਾ। ਮੈਨੂੰ ਅਜਿਹਾ ਵਿਗ ਬਣਾ ਦੇ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਚੋਖੇ ਚਿੱਟੇ ਵਾਲ ਹੋਣ। ਜਿਸ ਨਾਲ ਮੈਂ ਸੱਠਾਂ ਕੁ ਦਾ ਲੱਗਣ ਲੱਗ ਪਵਾਂ।”

“ਸੱਠਾਂ ਕੁ ਦਾ ? ਚਿੱਟੇ ਵਾਲ ? ਨਹੀਂ, ਉੱਕਾ ਨਹੀਂ। ਮੈਂ ਤਾਂ ਸੋਚ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ ਕਿ ਮੈਂ ਕਿਸੇ ਗੱਭਰੂ ਨੂੰ ਸਮੇਂ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਬੁੱਢਾ ਬਣਾ ਦਿਆਂ। ਮੈਂ ਤਾਂ ਸਦਾ ਆਪਣੇ ਗਾਹਕਾਂ ਦੀ ਗੁਆਚੀ ਜੁਆਨੀ ਵਾਪਸ ਲਿਆਉਣ ਦਾ ਯਤਨ ਕੀਤਾ ਹੈ।”

“ਬਹੁਤ ਹੀ ਉੱਚਾ ਕੰਮ ਹੈ। ਪਰ ਮੇਰੇ ਲਈ ਤੂੰ ਛੋਟ ਕਰ ਦੇ,” ਵਲਾਦੀਮੀਰ ਇਲੀਚ ਆਪਣੀ ਗੱਲ 'ਤੇ ਅੜਿਆ ਰਿਹਾ।

ਨਾਈ ਨੇ ਕਿਸੇ ਪ੍ਰੇਸ਼ਾਨ ਮੁਰਗੀ ਵਾਂਗ ਕੁੜ ਕੁੜ ਕੀਤੀ। ਵਲਾਦੀਮੀਰ ਇਲੀਚ ਨਾਈ ਨਾਲ ਬਹਿਸ ਕਰਦਾ ਰਿਹਾ। ਉਹ ਆਪਣਾ ਹਾਸਾ ਰੋਕਣ ਦਾ ਪੂਰਾ ਯਤਨ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ।

ਉਧਰ ਰੋਵੀਓ ਸੋਚ ਰਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਲੈਨਿਨ ਨੂੰ ਹੋਰ ਕਿੰਨਾ ਚਿਰ ਗੁਪਤ, ਲੁਕ-ਛੁਪ ਕੇ ਰਹਿਣਾ ਅਤੇ ਭੇਸ ਵਟਾਉਣਾ ਪਵੇਗਾ।

ਇੱਕ ਹੋਰ ਗੁਪਤ ਪਤਾ

ਫ਼ਿਨਲੈਂਡ ਦੀ ਖਾੜੀ ਕੰਢੇ ਪ੍ਰਾਚੀਨ ਸ਼ਹਿਰ ਵੀਬੋਰਗ ਦੀਆਂ ਸੜਕਾਂ 'ਤੇ ਬਰਫ਼ੀਲੀ ਹਵਾ ਚੱਲ ਰਹੀ ਸੀ। ਪਤਝੜ ਦੇ ਉਹਨੀਂ ਠੰਢੇ ਦਿਨੀਂ ਈਨੋ ਰਾਹਯਾ ਪੀਤਰੋਗਰਾਦ ਤੋਂ ਇਸ ਸ਼ਹਿਰ ਆਇਆ। ਉਹ ਇੱਕ ਲੰਮਾ, ਖੁਸ਼-ਰਹਿਣਾ, ਚੁਸਤ-ਦਿਮਾਗ ਫ਼ਿਨਲੈਂਡੀ ਮਜ਼ਦੂਰ ਸੀ। ਰਾਹਯਾ ਇੱਕ ਬਾਲਸ਼ਵਿਕ ਵੀ ਸੀ। ਉਹ ਉਹਨਾਂ ਤਿੰਨਾਂ ਬੰਦਿਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਸੀ ਜਿਹੜੇ ਪਿਛਲੇ ਹੁਨਾਲ ਰਾਜ਼ਲੀਵ ਛੰਭ ਤੋਂ ਰੇਲਵੇ ਸਟੇਸ਼ਨ ਤੱਕ ਲੈਨਿਨ ਦੇ ਨਾਲ ਗਏ ਸਨ। ਹੁਣ ਬਾਲਸ਼ਵਿਕ ਪਾਰਟੀ ਦੀ ਕੇਂਦਰੀ ਕਮੇਟੀ ਨੇ ਉਹਨੂੰ ਲੈਨਿਨ ਵੱਲ ਏਲਚੀ ਬਣਾਇਆ ਸੀ।

ਲੈਨਿਨ ਹੈਲਸਿੰਗਫੋਰਸ ਤੋਂ ਵੀਬੋਰਗ ਆ ਗਿਆ ਸੀ ਤਾਂ ਜੁ ਰੂਸ ਦੇ ਵਧੇਰੇ ਨੇੜੇ ਹੋਵੇ। ਉਹ ਰੂਸ ਪਰਤਣ ਲਈ ਉਤਾਵਲਾ ਸੀ। ਅਖੀਰ ਉਹਦੇ ਦੇਸ ਪਰਤਣ ਦਾ ਦਿਨ ਨੇੜੇ ਆ ਗਿਆ ਸੀ।

ਭਾਵੇਂ ਲੈਨਿਨ ਦੇਸ ਪਰਤਣ ਦੇ ਖਿਆਲ ਤੋਂ ਉਤੇਜਤ ਸੀ, ਰਾਹਯਾ ਬਿਲਕੁਲ ਸ਼ਾਂਤ ਰਿਹਾ। “ਸਟੇਸ਼ਨ ਵੱਲ ਚੱਲੀਏ ਵਲਾਦੀਮੀਰ ਇਲੀਚ ?” ਉਹਨੇ ਪੁੱਛਿਆ। ਅਸਲ ਵਿੱਚ ਉਹ ਵੀ ਉਨਾ ਹੀ ਉਤੇਜਤ ਸੀ ਪਰ ਉਹ ਆਪਣੀ ਉਤੇਜਨਾ ਲੈਨਿਨ ਤੋਂ ਲੁਕਾਉਣ ਦਾ ਯਤਨ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ।

ਉਹ ਗੱਡੀ 'ਤੇ ਬੈਠ ਗਏ ਅਤੇ ਚੁੱਪ ਚਾਪ ਚੱਲ ਪਏ। ਬਾਕੀ ਸਭ ਮੁਸਾਫ਼ਰ ਫ਼ਿਨਲੈਂਡੀ ਸਨ। ਕਿਉਂਕਿ ਵਲਾਦੀਮੀਰ ਇਲੀਚ ਫ਼ਿਨਲੈਂਡੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਬੋਲ ਸਕਦਾ ਇਸ ਲਈ ਇਹੋ

ਚੰਗਾ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਉੱਕਾ ਹੀ ਚੁੱਪ ਰਹੇ ਤਾਂ ਜੁ ਉਹ ਆਪਣੇ ਵੱਲ ਘੱਟ ਤੋਂ ਘੱਟ ਧਿਆਨ ਖਿੱਚੇ।

ਥੋੜੀ ਥੋੜੀ ਦੇਰ ਪਿੱਛੋਂ ਲੈਨਿਨ ਦਾ ਹੱਥ ਆਪਣੀ ਜੇਬ ਵਿੱਚ ਜਾਂਦਾ ਅਤੇ ਉੱਥੇ ਪਈ ਚਾਬੀ ਨੂੰ ਟੋਂਹਦਾ। ਇਹ ਪੀਤਰੋਗਰਾਦ ਦੇ ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਦੇ ਇਲਾਕੇ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਗੁਪਤ ਫਲੈਟ ਦੀ ਚਾਬੀ ਸੀ।

ਗੱਡੀ ਸਟੇਸ਼ਨ ਦੇ ਨੇੜੇ ਅੱਪੜ ਰਹੀ ਸੀ। ਰਾਹਯਾ ਉੱਠਿਆ ਅਤੇ ਡੱਬੇ ਦੇ ਪਰਲੇ ਸਿਰੇ ਵੱਲ ਚਲਾ ਗਿਆ। ਵਲਾਦੀਮੀਰ ਇਲੀਚ ਵੀ ਉਹਦੇ ਪਿੱਛੇ ਪਿੱਛੇ ਚਲਾ ਗਿਆ। ਜਦੋਂ ਉਹ ਸਟੇਸ਼ਨ 'ਤੇ ਉੱਤਰੇ ਤਾਂ ਵਲਾਦੀਮੀਰ ਇਲੀਚ ਨੇ ਦੂਜੀ ਪਟੜੀ 'ਤੇ ਖੜ੍ਹੀ ਪੀਤਰੋਗਰਾਦ ਦੀਆਂ ਬਾਹਰਲੀਆਂ ਬਸਤੀਆਂ ਨੂੰ ਜਾਣ ਵਾਲੀ ਗੱਡੀ ਵੇਖੀ ਤਾਂ ਉਹਨੂੰ ਜਾਪਿਆ ਕਿ ਇੱਕ ਛਿਣ ਲਈ ਉਹਦਾ ਸਾਹ ਰੁਕ ਗਿਆ ਹੈ। ਇੰਜਣ ਦਾ ਨੰਬਰ 293 ਸੀ। “ਆਹਾ, ਸਾਡਾ ਪੁਰਾਣਾ ਸਾਥੀ! ਇੱਕ ਵਾਰ ਪਹਿਲਾਂ ਸਹਾਇਤਾ ਕੀਤੀ ਸੀ, ਹੁਣ ਫੇਰ ਕਰੇਗਾ।”

ਡਰਾਈਵਰ ਹੂਰੋ ਜਾਲਾਵਾ ਨੇ ਕੈਬਿਨ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਵੇਖਿਆ।

ਉਹਦੇ ਮੱਥੇ 'ਤੇ ਵੱਟ ਪਏ ਹੋਏ ਸਨ ਪਰ ਜਦੋਂ ਉਹਨੇ ਰਾਹਯਾ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਪੁਰਾਣੇ ਝੋਕੇ ਨੂੰ ਆਉਂਦੇ ਵੇਖਿਆ ਤਾਂ ਉਸਦੇ ਮੂੰਹ 'ਤੇ ਮੁਸਕਾਨ ਖਿੱਲਰ ਗਈ। ਉਹਨੇ ਵੇਖਿਆ ਕਿ ਉਹਦਾ ਝੋਕਾ ਬੜੇ ਥੋੜ੍ਹੇ ਸਮੇਂ ਵਿੱਚ ਬੁੱਢਾ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ।

ਇਉਂ, ਵਲਾਦੀਮੀਰ ਇਲੀਚ ਫਿਨਲੈਂਡ ਤੋਂ ਉਸੇ ਇੰਜਣ ਵਿੱਚ ਵਾਪਸ ਆਇਆ ਜਿਸ 'ਤੇ ਉਹ ਗਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਐਨ ਉਸੇ ਸਟੇਸ਼ਨ ਉਦੇਲਨਾਯਾ 'ਤੇ ਉੱਤਰਿਆ।

ਸਟੇਸ਼ਨ ਤੋਂ ਮਕਾਨ ਅਤੇ ਗੁਪਤ ਫਲੈਟ ਤੱਕ ਪੰਜ ਕੁ ਮੀਲ ਉਜਾੜ ਇਲਾਕਾ ਸੀ। ਅਕਤੂਬਰ ਦੀ ਠੰਢੀ ਸ਼ਾਮ ਨੂੰ ਸੜਕਾਂ ਬਿਲਕੁਲ ਸੁੰਨਸਾਨ ਸਨ। ਸਿਰਫ ਹਵਾ ਹੀ ਸ਼ੁਕ ਰਹੀ ਸੀ।

ਮਿੱਥੀ ਥਾਂ 'ਤੇ ਨਾਦੇਜ਼ਦਾ ਕਨਸਤਨਤੀਨੋਵਨਾ ਉਹਨੂੰ ਉਡੀਕ ਰਹੀ ਸੀ। ਵਲਾਦੀਮੀਰ ਇਲੀਚ ਨੇ ਉਹਦਾ ਠੰਢਾ ਅਤੇ ਦਸਤਾਨੇ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਹੱਥ ਫੜ ਲਿਆ। ਨਾਦੇਜ਼ਦਾ ਕਨਸਤਨਤੀਨੋਵਨਾ ਨੇ ਕਦੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਦਾ ਧਿਆਨ ਨਹੀਂ ਸੀ ਰੱਖਿਆ ਕਿਉਂਕਿ ਉਹਦਾ ਸਾਰਾ ਜੀਵਨ ਇਨਕਲਾਬ ਨੂੰ ਅਰਪਿਤ ਸੀ। ਉਹ ਕਦੇ ਆਪਣੀ ਪਰਵਾਹ ਨਾ ਕਰਦੀ ਅਤੇ ਅਣਥੱਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਉਹ ਕੰਮ ਪੂਰਾ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਰੁੱਝੀ ਰਹਿੰਦੀ ਜਿਹੜਾ ਪਾਰਟੀ ਉਹਨੂੰ ਸੌਂਪਦੀ।

ਸੇਰਦੋਬੋਲਸਕਾਯਾ ਸੜਕ ਦੇ ਕੋਨੇ 'ਤੇ ਇੱਕ ਇੱਟਾਂ ਦਾ ਬਣਿਆ ਉਦਾਸ ਚਾਰ-ਮੰਜ਼ਲਾ ਮਕਾਨ ਸੀ। ਇਹ ਆਸ ਪਾਸ ਦੀਆਂ ਲੱਕੜੀ ਦੀਆਂ ਖੜਖੜੀਆਂ ਜਿਹੀਆਂ ਇਮਾਰਤਾਂ ਤੋਂ ਉੱਪਰ ਉੱਠਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ।

ਵਲਾਦੀਮੀਰ ਇਲੀਚ ਠਰੁੰਮੇ ਨਾਲ ਅੰਦਰ ਦਾਖਲ ਹੋਇਆ, ਜਿਵੇਂ ਉਹ ਸਾਰੀ ਉਮਰ ਉੱਥੇ ਰਹਿੰਦਾ ਰਿਹਾ ਹੋਵੇ। ਰਾਹਯਾ ਅੱਗੇ ਚੱਲੀ ਗਿਆ ਕਿਉਂਕਿ ਉਹਦਾ ਫਰਜ਼ ਪੂਰਾ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ। ਵਲਾਦੀਮੀਰ ਇਲੀਚ ਅਤੇ ਨਾਦੇਜ਼ਦਾ ਕਨਸਤਨਤੀਨੋਵਨਾ ਪੌੜੀਆਂ ਚੜ੍ਹ

ਕੇ ਸਭ ਤੋਂ ਉੱਪਰਲੀ ਮੰਜ਼ਲ 'ਤੇ ਅੱਪੜੇ। ਵਲਾਦੀਮੀਰ ਇਲੀਚ ਨੇ ਜੰਦਰਾ ਖੋਲਿਆ ਅਤੇ ਉਹ ਅੰਦਰ ਗਏ। ਉਹ ਇੱਕ ਨਿੱਕੇ ਜਿਹੇ ਪ੍ਰਵੇਸ਼ ਕਮਰੇ ਵਿੱਚ ਖੜ੍ਹੇ ਸਨ। ਉਹਦੇ ਕਮਰੇ ਦਾ ਦਰਵਾਜ਼ਾ ਅਖੀਰ 'ਤੇ ਸੀ, ਖੱਬਿਉਂ ਚੌਥਾ। ਨਾਦੀਆ ਨੇ ਉਹਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਸੀ ਕਿ ਘਰ ਵਿੱਚ ਉਹਦੀ ਸਹੇਲੀ ਕਿਰਾਏਦਾਰ ਮਾਰਗਰੀਤਾ ਫੋਫਾਨੋਵਾ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਹੋਰ ਨਹੀਂ।

ਪਰ ਇਹ ਕੀ ? ਇੱਕ ਕਮਰੇ 'ਚੋਂ ਆਵਾਜ਼ਾਂ ਆ ਰਹੀਆਂ ਸਨ। ਦਰਵਾਜ਼ਾ ਖੁੱਲ੍ਹਾ ਸੀ। ਖਾਣੇ ਦੇ ਕਮਰੇ ਦੀ ਮੇਜ਼ ਉੱਤੇ ਛੱਤ ਤੋਂ ਲਟਕਦਾ ਲੈਂਪ ਜਗ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਕਈ ਇਸਤ੍ਰੀਆਂ ਮੇਜ਼ ਦੁਆਲੇ ਬੈਠੀਆਂ ਸਨ।

“ਅਧਿਆਪਕਾਵਾਂ ਦੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਇਹ ਸਾਡਾ ਕਰਤਵ ਹੈ.....” ਇੱਕ ਇਸਤ੍ਰੀ ਕਹਿ ਰਹੀ ਸੀ।

ਭਾਵੇਂ ਇਹ ਯਕੀਨੋਂ ਬਾਹਰਾ ਸੀ ਪਰ ਉੱਥੇ ਇੱਕ ਇਕੱਤ੍ਰਤਾ ਚੱਲ ਰਹੀ ਸੀ। ਵਲਾਦੀਮੀਰ ਇਲੀਚ ਚੁੱਪ ਚਾਪ ਲਾਂਘੇ ਵਿੱਚ ਚਲਦਾ ਗਿਆ। ਉਹਨੇ ਮੋਢੇ ਅੱਗੇ ਝੁਕਾਏ ਹੋਏ ਸਨ। ਉਹ ਇੱਕ ਬੜਾ ਚੁਸਤ, ਧੌਲ-ਸਿਰਾ ਬੰਦਾ ਜਾਪਦਾ ਸੀ।

“ਉਫ਼!” ਨਾਦੇਜ਼ਦਾ ਕਨਸਤਨਤੀਨੋਵਨਾ ਨੇ ਕਮਰੇ ਦਾ ਦਰਵਾਜ਼ਾ ਬੰਦ ਹੋਣ ਪਿੱਛੋਂ ਸਾਹ ਸੰਭਾਲਦੇ ਹੋਏ ਕਿਹਾ। ਇਹ ਉਹ ਕਮਰਾ ਸੀ ਜਿੱਥੇ ਲੈਨਿਨ ਨੇ ਹੁਣ ਰਹਿਣਾ ਸੀ। “ਮਾਰਗਰੀਤਾ ਨੇ ਤੇ ਮੈਂ ਇੰਨੀ ਭਿਆਨਕ ਗਲਤੀ ਕਿਵੇਂ ਕੀਤੀ!”

“ਸੱਚਮੁੱਚ,” ਵਲਾਦੀਮੀਰ ਇਲੀਚ ਨੇ ਕਿਹਾ।

ਉਹਨੇ ਇਹ ਕਹਿ ਕੇ ਕਿ ਇਹਦੇ ਨਾਲ ਕੋਈ ਫ਼ਰਕ ਨਹੀਂ ਪੈਂਦਾ ਅਤੇ ਸਭ ਠੀਕ ਠਾਕ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ, ਨਾਦੇਜ਼ਦਾ ਕਨਸਤਨਤੀਨੋਵਨਾ ਨੂੰ ਤਸੱਲੀ ਦੇਣ ਦਾ ਯਤਨ ਨਾ ਕੀਤਾ। ਸ਼ਾਇਦ ਸਭ ਕੁੱਝ ਠੀਕ ਹੀ ਹੋਵੇਗਾ ਪਰ ਉਹ ਅਜਿਹੇ ਸਮੇਂ ਵਿੱਚ ਅਜਿਹੇ ਖ਼ਤਰੇ ਨਹੀਂ ਸਨ ਸਹੇੜ ਸਕਦੇ।

“ਮੈਨੂੰ ਆਸ ਹੈ ਕਿ ਮੈਂ ਅਖੀਰੀ ਵਾਰ ਛੁਪ ਕੇ ਰਹਿ ਰਿਹਾ ਹਾਂ”, ਉਹਨੇ ਕਿਹਾ ਅਤੇ ਖਿੜਕੀ ਖੋਲ ਦਿੱਤੀ। ਹਵਾ ਪੱਤਿਆਂ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਂ ਸ਼ਾਂ ਕਰ ਰਹੀ ਸੀ। “ਅਖੀਰੀ ਵਾਰ, ਮੈਨੂੰ ਆਸ ਹੈ,” ਉਹਨੇ ਦੁਹਰਾਇਆ।

“ਇਹ ਥਾਂ ਤਾਂ ਬਿਲਕੁਲ ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਨਹੀਂ,” ਨਾਦੇਜ਼ਦਾ ਕਨਸਤਨਤੀਨੋਵਨਾ ਬੁੜਬੁੜਾਏ ਬਿਨਾਂ ਨਾ ਰਹਿ ਸਕੀ।

ਵਲਾਦੀਮੀਰ ਇਲੀਚ ਨੇ ਵੇਖਿਆ ਕਿ ਉਹ ਬਹੁਤ ਫ਼ਿਕਰਮੰਦ ਹੈ। ਸੱਚ ਤਾਂ ਇਹ ਸੀ ਕਿ ਇਹ ਥਾਂ ਰਾਜ਼ਲੀਵ ਝੀਲ ਦੇ ਕੰਢੇ ਵਾਲੀ ਝੁੱਗੀ ਜਾਂ ਇੱਥੋਂ ਤੱਕ ਕਿ ਹੈਲਸਿੰਗਫੋਰਸ ਤੋਂ ਵੀ ਵਧੇਰੇ ਖ਼ਤਰਨਾਕ ਸੀ। ਆਰਜ਼ੀ ਹਕੂਮਤ ਦੀ ਪੁਲਸ ਦੇ ਜਾਸੂਸ ਹਰ ਬੂਹੇ ਪਿੱਛੇ, ਹਰ ਕੋਨੇ 'ਤੇ ਲੁਕੇ ਫਿਰਦੇ ਸਨ।

ਸੱਚ ਤਾਂ ਇਹ ਸੀ ਕਿ ਇਸ ਫ਼ਲੈਟ ਦੇ ਲੱਭ ਲਏ ਜਾਣ ਦੀ ਏਨੀ ਸੰਭਾਵਨਾ ਸੀ ਕਿ ਕੇਂਦਰੀ ਕਮੇਟੀ ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਇਹਦੀ ਸੂਹ ਨਹੀਂ ਸੀ ਦਿੱਤੀ ਗਈ। ਕੇਵਲ ਦੋ ਮਨੁੱਖਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਥਾਂ ਦਾ ਪਤਾ ਸੀ ਨਾਦੇਜ਼ਦਾ ਕਨਸਤਨਤੀਨੋਵਨਾ ਅਤੇ ਈਨੋ ਰਾਹਯਾ ਨੂੰ।

ਇਨਕਲਾਬ ਤੋਂ ਐਨ ਪਹਿਲਾਂ

ਕਈ ਦਿਨ ਪਿੱਛੋਂ ਰਾਹਯਾ ਲੈਨਿਨ ਨੂੰ ਇੱਕ ਖੁਫੀਆ ਇਕੱਤ੍ਰਤਾ ਲਈ ਬੁਲਾਉਣ ਆਇਆ। ਰਾਤ ਹੋ ਗਈ ਸੀ। ਦੁਕਾਨਾਂ ਵੀ ਬੰਦ ਹੋ ਚੁੱਕੀਆਂ ਸਨ। ਘਰ ਤੋਂ ਕੁੱਝ ਹੀ ਦੂਰ ਸੁਨਹਿਰੇ ਬਿਸਕੁਟ ਦੇ ਸਾਈਨਬੋਰਡ ਵਾਲੀ ਨਾਨਬਾਈ ਦੀ ਦੁਕਾਨ ਸੀ। ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਬੰਦ ਸਨ ਅਤੇ ਕੁੰਡੇ ਵਿੱਚ ਤਾਲਾ ਲਟਕ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਪਰ ਇਹਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਦੁਕਾਨ ਦੇ ਬੰਦ ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਤੋਂ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਇੱਕ ਪਾਲ ਸ਼ੁਰੂ ਹੁੰਦੀ ਸੀ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਵਧੇਰੇ ਇਸਤ੍ਰੀਆਂ ਸਨ। ਉਹ ਰਾਤ ਦੀ ਠੰਢ ਵਿੱਚ ਵਧੇਰੇ ਨਿੱਘ ਲਈ ਆਪਣੀਆਂ ਸ਼ਾਲਾਂ ਘੁੱਟ ਕੇ ਆਪਣੇ ਦੁਆਲੇ ਲਪੇਟ ਰਹੀਆਂ ਸਨ। ਜਿਸ ਅਗਲੀ ਬੇਕਰੀ ਅੱਗੋਂ ਉਹ ਲੰਘੇ ਉਸ ਅੱਗੇ ਵੀ ਅਜਿਹੀ ਹੀ ਪਾਲ ਸੀ। ਉਸ ਰਾਤ ਪੀਤਰੋਗਰਾਦ ਉਦਾਸ, ਚੁੱਪ ਪਾਲਾਂ ਨਾਲ ਭਰਿਆ ਪਿਆ ਸੀ। ਬੜੇ ਚਿਰ ਤੋਂ ਡਬਲਰੋਟੀ ਦਾ ਰਾਸ਼ਨ ਲਾਗੂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਕਿਸੇ ਦਿਨ ਇਹ ਅੱਧਾ ਪੈਂਡ ਜੀਅ ਪ੍ਰਤੀ ਮਿਲਦੀ ਅਤੇ ਕਿਸੇ ਦਿਨ ਚੁਥਾਈ ਪੈਂਡ। ਸਭ ਚਾਹੁੰਦੇ ਸਨ ਕਿ ਉਹ ਰਾਸ਼ਨ ਲੈਣ ਲਈ ਸਮੇਂ ਸਿਰ ਅਪੜਨ ਕਿਉਂਕਿ ਡਬਲਰੋਟੀ ਬੜੀ ਛੇਤੀ ਵਿਕ ਜਾਂਦੀ ਅਤੇ ਜਿਹੜੇ ਪਛੜ ਜਾਂਦੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਕੀਮਤ 'ਤੇ ਡਬਲ ਰੋਟੀ ਨਾ ਮਿਲਦੀ। ਸੋ ਇਸਤ੍ਰੀਆਂ ਬੇਕਰੀਆਂ ਸਾਮ੍ਹਣੇ ਪਾਲਾਂ ਬੰਨ੍ਹ ਕੇ ਖੜੀਆਂ ਹੋ ਜਾਂਦੀਆਂ ਅਤੇ ਸਵੇਰੇ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਖੁੱਲ੍ਹਣ ਦੀ ਉਡੀਕ ਕਰਦੀਆਂ। ਜੀਵਨ ਹੱਦੋਂ ਵੱਧ ਕਰੜਾ ਸੀ। ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਪਤੀ ਅਤੇ ਪੁੱਤਰ ਮੋਰਚਿਆਂ 'ਤੇ ਲੜ ਰਹੇ ਸਨ ਅਤੇ ਅਜਾਈਂ ਮਰ ਰਹੇ ਸਨ ਕਿਉਂਕਿ ਪਹਿਲਾ ਸੰਸਾਰ ਯੁੱਧ ਚੱਲੀ ਹੀ ਜਾ ਰਿਹਾ ਸੀ।

“ਦੇਸ ਵਿੱਚ ਵੀ ਹਾਲਤ ਕੋਈ ਬਹੁਤ ਚੰਗੀ ਨਹੀਂ,” ਰਾਹਯਾ ਨੇ ਕਿਹਾ “ਕਾਰਖਾਨਿਆਂ ਦੇ ਮਾਲਕ ਆਪਣੇ ਕਾਰਖਾਨੇ ਬੰਦ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ। ਕਾਰਖਾਨੇ ਬੰਦ ਪਏ ਹਨ ਹਰ ਪਾਸੇ ਬੇਕਾਰੀ ਹੈ।”

ਦੇਸ ਵਿੱਚ ਹਾਲਤ ਬਹੁਤ ਹੀ ਭੈੜੀ ਸੀ। ਗੱਡੀਆਂ ਨੇਮ ਅਨੁਸਾਰ ਨਹੀਂ ਸਨ ਚੱਲਦੀਆਂ। ਉਹ ਕਾਰਖਾਨਿਆਂ ਲਈ ਕੱਚਾ ਮਾਲ ਜਾਂ ਕੋਲਾ ਨਹੀਂ ਸਨ ਲਿਆ ਰਹੀਆਂ, ਨਾ ਹੀ ਸ਼ਹਿਰਾਂ ਅਤੇ ਕਸਬਿਆਂ ਲਈ ਰੋਟੀ।

“ਹੁਣ ਕੀ ਹੋਵੇਗਾ?” ਰਾਹਯਾ ਨੇ ਕਿਹਾ।

“ਬਾਲਸ਼ਵਿਕ ਦਾ ਕੰਮ ਇਹ ਨਹੀਂ ਕਿ ਉਹ ਆਰਾਮ ਨਾਲ ਬਹਿ ਕੇ ਵੇਖਦਾ ਰਹੇ ਕਿ ਹੁਣ ਕੀ ਹੋਵੇਗਾ। ਉਹਨੂੰ ਪ੍ਰੋਲੇਤਾਰੀ ਇਨਕਲਾਬ ਲਈ ਕੰਮ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ,” ਵਲਾਦੀਮੀਰ ਇਲੀਚ ਨੇ ਸੰਖੇਪ ਉੱਤਰ ਦਿੱਤਾ।

ਫਰਵਰੀ ਇਨਕਲਾਬ ਤੋਂ ਹੀ ਲੈਨਿਨ ਇਸ ਗੱਲ 'ਤੇ ਜ਼ੋਰ ਦੇਂਦਾ ਰਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਸੋਵੀਅਤਾਂ ਦਾ ਖਾਸਾ ਬਾਲਸ਼ਵਿਕ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਪੂਰਾ ਯਤਨ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ। ਫੇਰ ਕਿਰਤੀ ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਅਮਨ-ਭਰੇ ਢੰਗ ਨਾਲ ਰਾਜ-ਸੱਤ੍ਰਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਲਵੇਗੀ। ਪਰ ਮੈਨਸ਼ਵਿਕ ਇਹਦੇ ਨਾਲ ਸਹਿਮਤ ਨਹੀਂ ਸਨ ਅਤੇ ਹਰ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਖਲ ਦੇਂਦੇ ਸਨ।

ਹੁਣ ਹਾਲਤ ਬਦਲ ਗਈ ਸੀ। ਹੁਣ ਰਾਜ-ਸੱਤ੍ਰਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਦਾ ਇੱਕੋ ਇੱਕ ਢੰਗ ਹਥਿਆਰਬੰਦ ਬਗ਼ਾਵਤ ਸੀ। ਅਜਾਈਂ ਗੁਆਉਣ ਲਈ ਸਮਾਂ ਨਹੀਂ ਸੀ ਰਿਹਾ।

ਅਕਤੂਬਰ ਦੀ ਉਸ ਰਾਤ ਬਾਲਸ਼ਵਿਕ ਪਾਰਟੀ ਦੀ ਕੇਂਦਰੀ ਕਮੇਟੀ ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਨੇ ਇੱਕ ਗੁਪਤ ਇਕੱਤ੍ਰਤਾ ਕੀਤੀ। ਸਭਨਾਂ ਨੂੰ ਪਤਾ ਸੀ ਕਿ ਲੈਨਿਨ ਇਕੱਤ੍ਰਤਾ ਵਿੱਚ ਮੌਜੂਦ ਹੋਵੇਗਾ ਅਤੇ ਉਹ ਉਤਸੁਕਤਾ ਨਾਲ ਉਹਨੂੰ ਉਡੀਕ ਰਹੇ ਸਨ ਕਿਉਂਕਿ ਬੜੇ ਚਿਰ ਤੋਂ ਉਹਨਾਂ ਉਹਨੂੰ ਵੇਖਿਆ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਆਪਣੇ ਚਿੱਟੇ ਵਿੱਗ ਵਿੱਚ ਉਹ ਪਛਾਣਿਆ ਨਹੀਂ ਸੀ ਜਾਂਦਾ ਪਰ ਉਹਦੀ ਅਵਾਜ਼, ਉਹਦੇ ਵਿਚਾਰ, ਉਹਦੇ ਸ਼ਬਦ, ਉਹਦੀ ਦ੍ਰਿੜਤਾ, ਲੈਨਿਨ ਵਾਲੇ ਸਨ।

ਲੈਨਿਨ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਫੌਜੀਆਂ ਨੂੰ ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਦੇ ਹੱਕ ਵਿੱਚ ਕਰਕੇ ਹਥਿਆਰਬੰਦ ਬਗ਼ਾਵਤ ਦੀ ਤਿਆਰੀ ਕਰਨੀ ਹੈ। ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਧ ਤਜਰਬੇਕਾਰ ਬਾਲਸ਼ਵਿਕ ਵੱਖ ਵੱਖ ਸ਼ਹਿਰਾਂ ਅਤੇ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ਾਂ ਨੂੰ ਜਾਣਗੇ। ਫੈਕਟਰੀਆਂ ਅਤੇ ਮਿੱਲਾਂ ਦੀ ਰੈਂਡ ਗਾਰਡ ਇਕਾਈਆਂ ਲਈ ਵਧੇਰੇ ਹਥਿਆਰ ਲੋੜੀਂਦੇ ਹਨ। ਹਰ ਇਕਾਈ ਦਾ ਇੱਕ ਸਿਆਣਾ ਕਮਾਨ ਅਫ਼ਸਰ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਬਗ਼ਾਵਤ ਦਾ ਸਮਾਂ ਆਉਣ 'ਤੇ ਹਰ ਇਕਾਈ ਦੇ ਅਮਲ ਦੀ ਮਿੱਥੀ ਯੋਜਨਾ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ।

ਇਨਕਲਾਬੀ ਫੌਜੀ ਕਮੇਟੀ ਬਗ਼ਾਵਤ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਕਰੇਗੀ।

ਅਜਿਹੀ ਸੀ ਲੈਨਿਨ ਦੀ ਯੋਜਨਾ। ਕੇਂਦਰੀ ਕਮੇਟੀ ਨੇ ਇਸ ਉੱਤੇ ਵਿਚਾਰ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਇਸਨੂੰ ਪ੍ਰਵਾਨ ਕਰ ਲਿਆ।

ਪਰ ਕੇਂਦਰੀ ਕਮੇਟੀ ਦੇ ਦੋ ਮੈਂਬਰ, ਜਿਹੜੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਬਾਲਸ਼ਵਿਕ ਕਹਿੰਦੇ ਸਨ, ਪ੍ਰੋਲੇਤਾਰੀ ਵੱਲੋਂ ਹਥਿਆਰਬੰਦ ਬਗ਼ਾਵਤ ਦੇ ਸਖ਼ਤ ਵਿਰੋਧੀ ਸਨ। ਉਹਨਾਂ ਲੈਨਿਨ ਅਤੇ ਪਾਰਟੀ ਦੇ ਪ੍ਰਸਤਾਵ ਵਿਰੁੱਧ ਦਲੀਲਾਂ ਦਿੱਤੀਆਂ। ਇਹ ਕੌਣ ਸਨ? ਕਾਮੇਨੇਵ ਅਤੇ ਜ਼ਿਨੋਵਿਯੇਵ। ਜ਼ਿਨੋਵਿਯੇਵ ਅਤੇ ਕਾਮੇਨੇਵ ਬਹਿਸ ਕਰਨਾ ਜਾਣਦੇ ਸਨ। ਦੋਵੇਂ ਚੰਗੇ ਵਕਤਾ ਸਨ। ਪਰ ਜਦੋਂ ਇਨਕਲਾਬ ਦਾ ਮਸਲਾ ਉੱਠਿਆ, ਦੋਵੇਂ ਡਰ ਗਏ।

ਹੁਣ ਜਦੋਂ ਹਥਿਆਰਬੰਦ ਬਗ਼ਾਵਤ ਦਾ ਸਮਾਂ ਆ ਗਿਆ ਸੀ, ਤਾਂ ਉਹਨਾਂ ਵਿੱਚ ਇਹਨੂੰ ਸਫ਼ਲ ਬਣਾਉਣ ਦੀ ਹਿੰਮਤ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਉਹ ਕਹਿੰਦੇ ਕਿ ਕਿਰਤੀ ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਕੌਮ 'ਤੇ ਰਾਜ ਕਰਨ ਦੇ ਯੋਗ ਨਹੀਂ। ਦੁਹਾਂ ਨੇ ਬਗ਼ਾਵਤ ਵਿਰੋਧੀ ਤਕਰੀਰਾਂ ਕੀਤੀਆਂ। ਇਸ ਤੋਂ ਵੀ ਵੱਧ, ਉਹਨਾਂ ਇੱਕ ਮੈਨਸ਼ਵਿਕ ਅਖ਼ਬਾਰ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਲੇਖ ਛਪਵਾਇਆ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਉਹਨਾਂ ਬਾਲਸ਼ਵਿਕਾਂ ਵੱਲੋਂ ਬਗ਼ਾਵਤ ਦਾ ਸਮਾਂ ਅਤੇ ਸਥਾਨ ਦੱਸ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਆਰਜ਼ੀ ਹਕੂਮਤ ਨੂੰ ਯੋਜਨਾਵਾਂ ਦਾ ਪਤਾ ਦੇ ਦਿੱਤਾ।

ਇਉਂ ਉਹਨਾਂ ਬਾਲਸ਼ਵਿਕਾਂ ਨਾਲ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਾਥੀ ਹੋਣ ਦੀਆਂ ਉਹ ਗੱਲਾਂ ਕਰਦੇ ਸਨ, ਗੱਦਾਰੀ ਕੀਤੀ।

ਲੈਨਿਨ ਨੇ ਲਿਖਿਆ: “ਮੈਂ ਬਿਲਕੁਲ ਸਾਫ਼ ਤੌਰ 'ਤੇ ਕਹਿ ਦੇਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਮੈਂ ਉਹਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਸਾਥੀ ਨਹੀਂ ਸਮਝਦਾ।ਔਖਾ ਸਮਾਂ। ਕਰੜਾ ਕਾਰਜ। ਗੰਭੀਰ

ਗੱਦਾਰੀ।”

ਪਰ ਇਹ ਗੱਦਾਰੀ ਹਾਲਤ ਤਬਦੀਲ ਨਾ ਕਰ ਸਕੀ। ਬਗ਼ਾਵਤ ਹੋਵੇਗੀ। ਕੇਂਦਰੀ ਕਮੇਟੀ ਨੇ ਗੰਭੀਰਤਾ ਨਾਲ਼ ਤਿਆਰੀ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤੀ।

ਸਮੋਲਿਨੀ ਵਿਖੇ

ਜਿੱਥੇ ਦਰਿਆ ਨੇਵਾ ਲਦੋਗਾ ਝੀਲ ਵੱਲ ਤਿੱਖਾ ਮੋੜ ਕੱਟਦਾ ਹੈ ਉੱਥੇ ਇਹਦੇ ਕੰਢੇ ਸਾਧਣੀਆਂ ਦਾ ਇੱਕ ਡੇਰਾ ਸੀ। ਇੱਕ ਸਦੀ ਪਹਿਲਾਂ ਰਾਠਾਂ ਦੀਆਂ ਧੀਆਂ ਦੀ ਅੰਤਮ ਸਿੱਖਿਆ ਲਈ ਇੱਕ ਸਕੂਲ ਉਹਦੇ ਨੇੜੇ ਖੋਲਿਆ ਗਿਆ ਸੀ। ਇਹ ਸਮੋਲਿਨੀ ਸੰਸਥਾ ਦੇ ਨਾਂ ਨਾਲ਼ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਸੀ।

ਜਦੋਂ 1917 ਵਿੱਚ ਜ਼ਾਰ ਦਾ ਤਖ਼ਤਾ ਉਲਟਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਤਾਂ ਇਹਨਾਂ ਜਵਾਨ ਮਲਕਜ਼ਾਦੀਆਂ ਨੂੰ ਘਰੋ ਘਰੀ ਭੇਜ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਅਤੇ ਪੀਤਰੋਗਰਾਦ ਦੀ ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਅਤੇ ਫ਼ੌਜੀਆਂ ਦੇ ਡਿਪਟੀਆਂ ਦੀ ਸੋਵੀਅਤ ਨੇ ਆਪਣਾ ਮੁੱਖ ਦਫ਼ਤਰ ਉੱਥੇ ਸਥਾਪਤ ਕਰ ਲਿਆ। ਇਨਕਲਾਬੀ ਫ਼ੌਜੀ ਕਮੇਟੀ ਨੇ ਵੀ ਅਜਿਹਾ ਹੀ ਕੀਤਾ।

ਇਸ ਕਮੇਟੀ ਦਾ ਪੀਤਰੋਗਰਾਦ ਦੇ ਸਭਨਾਂ ਕਾਰਖ਼ਾਨਿਆਂ ਅਤੇ ਪਲਾਂਟਾਂ ਨਾਲ਼ ਸਬੰਧ ਸੀ ਜਿੱਥੇ ਇਹ ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਦੇ ਰੈਂਡ ਗਾਰਡ ਦਸਤੇ ਜੱਥੇਬੰਦ ਕਰ ਰਹੀ ਸੀ। ਪੀਤਰੋਗਰਾਦ ਦੇ ਵੀਹ ਹਜ਼ਾਰ ਮਜ਼ਦੂਰ ਹਥਿਆਰਾਂ ਨਾਲ਼ ਲੈੱਸ ਸਨ ਅਤੇ ਬਗ਼ਾਵਤ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰਨ ਲਈ ਇਸ਼ਾਰਾ ਉਡੀਕ ਰਹੇ ਸਨ। ਇਨਕਲਾਬੀ ਫ਼ੌਜੀ ਕਮੇਟੀ ਨੇ ਬਾਲਟਿਕ ਦੇ ਬੇੜੇ ਦੇ ਜਹਾਜ਼ੀਆਂ ਵੱਲ ਬਾਲਸ਼ਵਿਕ ਕੋਮਿਸ਼ਾਰ ਭੇਜੇ ਤਾਂ ਜੋ ਉਹ ਜਹਾਜ਼ੀਆਂ ਨੂੰ ਬੁਰਜੂਆ ਹਕੂਮਤ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਕਮਾਨ ਅਫ਼ਸਰਾਂ ਸਬੰਧੀ ਸੱਚ ਦੱਸਣ। ਜਹਾਜ਼ੀ ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਨਾਲ਼ ਮਿਲਣ ਲਈ ਉਤਾਵਲੇ ਸਨ। ਇਹਦੇ ਨਾਲ਼ ਹੀ ਨਾਲ਼ ਪੂਰੀਆਂ ਦੀਆਂ ਪੂਰੀਆਂ ਰਜਮੰਟਾਂ ਬਾਲਸ਼ਵਿਕਾਂ ਅਤੇ ਇਨਕਲਾਬੀ ਫ਼ੌਜੀ ਕਮੇਟੀ ਦੇ ਪੱਖ ਵਿੱਚ ਹੁੰਦੀਆਂ ਜਾ ਰਹੀਆਂ ਸਨ।

ਆਰਜ਼ੀ ਹਕੂਮਤ ਬਾਲਸ਼ਵਿਕਾਂ ਅਤੇ ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਤੋਂ ਭੈ-ਭੀਤ ਸੀ। ਉਹ ਇੱਕ ਤੋਂ ਪਿੱਛੋਂ ਦੂਜਾ ਹੁਕਮ ਜਾਰੀ ਕਰਦੀ : “ਕਿਸੇ ਮਜ਼ਦੂਰ ਨੂੰ ਹਥਿਆਰ ਰੱਖਣ ਦਾ ਹੱਕ ਨਹੀਂ!” “ਕਮੇਟੀ ਦੇ ਸਾਰੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਨੂੰ ਗ੍ਰਿਫ਼ਤਾਰ ਕਰ ਲਿਆ ਜਾਵੇ!” “ਲੈਨਿਨ ਨੂੰ ਜ਼ਰੂਰ ਲੱਭਿਆ ਅਤੇ ਗ੍ਰਿਫ਼ਤਾਰ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ!”

ਨਿਸ਼ਚੇ ਹੀ ਅਸਥਾਈ ਸਰਕਾਰ ਹੱਥ ’ਤੇ ਹੱਥ ਧਰ ਕੇ ਨਹੀਂ ਸੀ ਬੈਠੀ। ਉਹ ਬਾਲਸ਼ਵਿਕਾਂ ਅਤੇ ਕਿਰਤੀਆਂ ਵਿਰੁੱਧ ਆਪਣੀ ਸਾਰੀ ਸ਼ਕਤੀ ਇਕੱਠੀ ਕਰ ਰਹੀ ਸੀ, ਫ਼ੌਜਾਂ ਵਾਪਸ ਬੁਲਾ ਕੇ ਪੀਤਰੋਗਰਾਦ ਦਵਾਲੇ ਘੇਰਾ ਪਾਉਣ ਦਾ ਯਤਨ ਕਰ ਰਹੀ ਸੀ।

ਲੈਨਿਨ ਨੇ ਕੇਂਦਰੀ ਕਮੇਟੀ ਵਿੱਚ ਆਪਣੇ ਸਾਥੀਆਂ ਨੂੰ ਲਿਖਿਆ ਕਿ ਬਗ਼ਾਵਤ ਦਾ ਸਮਾਂ ਆ ਗਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਹੁਣ ਇੱਕ ਛਿਣ ਵੀ ਦੇਰ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ।

24 ਅਕਤੂਬਰ ਨੂੰ ਲੈਨਿਨ ਨੇ ਕੇਂਦਰੀ ਕਮੇਟੀ ਨੂੰ ਇੱਕ ਹੋਰ ਖ਼ਤ ਲਿਖਿਆ ਅਤੇ ਮਾਰਗਰੀਤਾ ਫ਼ੋਫ਼ਾਨੋਵਾ ਨੂੰ ਦਿੱਤਾ। ਉਹ ਜਵਾਬ ਲੈ ਕੇ ਪਰਤ ਆਈ। ਲੈਨਿਨ ਜਿਸ ਥਾਂ ਛੁਪਿਆ ਸੀ ਉੱਥੋਂ ਉਹਨੇ ਬਾਹਰ ਨਹੀਂ ਸੀ ਨਿੱਕਲਣਾ ਕਿਉਂਕਿ ਹਰ ਅਫ਼ਸਰ ਨੂੰ ਇਹ ਅਧਿਕਾਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਸੜਕ 'ਤੇ ਵੇਖਦਿਆਂ ਹੀ ਉਹਨੂੰ ਗੋਲੀ ਮਾਰ ਦੇਵੇ।

ਲੈਨਿਨ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਹੇਠ ਬਾਲਸ਼ਵਿਕ ਪਾਰਟੀ ਦੀ ਕੇਂਦਰੀ ਕਮੇਟੀ ਨਿਰਣਾਇਕ ਘੋਲ ਲਈ ਤਿਆਰੀ ਕਰ ਰਹੀ ਸੀ। ਪਰ ਅਜੇ ਬਗ਼ਾਵਤ ਦਾ ਠੀਕ ਸਮਾਂ ਨਹੀਂ ਸੀ ਮਿੱਥਿਆ ਗਿਆ।

ਅਗਲੇ ਦਿਨ, 25 ਅਕਤੂਬਰ ਨੂੰ ਸਮੋਲਨੀ ਵਿਖੇ ਸੋਵੀਅਤਾਂ ਦੀ ਦੂਜੀ ਕਾਂਗਰਸ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਣੀ ਸੀ। ਸਾਰੇ ਦੇਸ ਤੋਂ ਡੈਲੀਗੇਟ ਪੀਤਰੋਗਰਾਦ ਆ ਰਹੇ ਸਨ।

“ਇਹ ਲਾਜ਼ਮੀ ਹੈ ਅਸੀਂ ਅੱਜ, ਕਾਂਗਰਸ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ, ਬਗ਼ਾਵਤ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦੇਈਏ,” ਵਲਾਦੀਮੀਰ ਇਲੀਚ ਨੇ ਸੋਚਿਆ। “ਫੇਰ ਜਦੋਂ ਆਰਜ਼ੀ ਹਕੂਮਤ ਦਾ ਤਖ਼ਤਾ ਉਲਟ ਜਾਵੇਗਾ ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਕੁੱਲ ਸੱਤ੍ਰਾ ਸੋਵੀਅਤਾਂ ਦੇ ਹੱਥ ਦੇ ਸਕਦੇ ਹਾਂ।”

ਪਰ ਸਮਾਂ ਲੰਘਦਾ ਗਿਆ। ਲੈਨਿਨ ਨੇ ਕੇਂਦਰੀ ਕਮੇਟੀ ਨੂੰ ਇੱਕ ਹੋਰ ਖ਼ਤ ਭੇਜਿਆ। ਸੇਰਦੋਬੋਲਸਕਾਯਾ ਸੜਕ ਦੇ ਉਸ ਨਿੱਕੇ ਜਿਹੇ, ਸੁਖਦਾਇਕ ਫ਼ਲੈਟ ਵਿੱਚ ਡੱਕਿਆ ਉਹ ਬੇਚੈਨ ਸੀ। ਉਸ ਕਮਰੇ ਵਿੱਚ ਤਾਂ ਉਹ ਦੋ ਕਦਮ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਪੁੱਟ ਸਕਦਾ ਕਿਉਂਕਿ ਗਵਾਂਢੀਆਂ ਨੇ ਸੋਚਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦੇਣਾ ਸੀ ਕਿ ਨਾਲ਼ ਦੇ ਫ਼ਲੈਟ ਵਿੱਚ, ਜਿਸ ਦੀ ਕਿਰਾਏਦਾਰਨੀ ਕੰਮ 'ਤੇ ਗਈ ਹੈ, ਕੌਣ ਘੁੰਮ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਸ਼ਾਮੀਂ ਮਾਰਗਰੀਤਾ ਫ਼ੋਫ਼ਾਨੋਵਾ ਘਰ ਮੁੜੀ।

ਵਲਾਦੀਮੀਰ ਇਲੀਚ ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਵਿੱਚ ਉਹਨੂੰ ਮਿਲਿਆ ਅਤੇ ਕਿਹਾ: “ ਮੇਰੇ ਵੱਲੋਂ ਇੱਕ ਹੋਰ ਖ਼ਤ ਲੈ ਜਾਓ। ਹੁਣੇ ਹੀ। ਆਪਣਾ ਓਵਰਕੋਟ ਵੀ ਨਾ ਉਤਾਰੋ। ਮੈਂ ਬੱਸ ਇੱਕ ਮਿੰਟ ਹੀ ਲਾਵਾਂਗਾ।”

ਉਹ ਕਾਹਲੀ ਕਾਹਲੀ ਕਮਰੇ ਵਿੱਚ ਗਿਆ ਅਤੇ ਕੇਂਦਰੀ ਕਮੇਟੀ ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਨੂੰ ਹੇਠ ਲਿਖਿਆ ਸੁਨੇਹਾ ਭੇਜਿਆ:

“ਸਾਬੀਓ!”

“ਮੈਂ ਇਹ ਸਤਰਾਂ 24 ਤਾਰੀਖ਼ ਦੀ ਸ਼ਾਮ ਨੂੰ ਲਿਖ ਰਿਹਾ ਹਾਂ। ਹੁਣ ਹਾਲਤ ਅਤਿ ਨਾਜ਼ੁਕ ਹੋ ਗਈ ਹੈ। ਹੁਣ ਇਹ ਗੱਲ ਸ਼ਪੱਸ਼ਟ ਹੈ ਕਿ ਬਗ਼ਾਵਤ ਵਿੱਚ ਦੇਰ ਕਰਨਾ ਮਾਰੂ ਹੋਵੇਗਾ।” ਅੱਗੇ ਉਹਨੇ ਲਿਖਿਆ ਕਿ ਅੱਜ ਹੀ ਇਨਕਲਾਬ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰਨਾ, ਆਰਜ਼ੀ ਹਕੂਮਤ ਨੂੰ ਹਟਾ ਕੇ ਸੱਤ੍ਰਾ ਆਪਣੇ ਹੱਥ ਲੈਣਾ ਲਾਜ਼ਮੀ ਹੈ। ਜੇ ਅੱਜ ਅਸੀਂ ਫ਼ੈਸਲਾ ਨਾ ਕਰ ਸਕੇ ਤਾਂ ਇਤਿਹਾਸ ਸਾਨੂੰ ਕਦੇ ਮਾਫ਼ ਨਹੀਂ ਕਰੇਗਾ। ਕੱਲ੍ਹ ਤੱਕ ਦੇਰ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਆਖ਼ਰੀ ਤੇ ਫ਼ੈਸਲਾਕਰੂ ਘੜੀ ਅੱਜ ਹੀ ਹੈ।

“ਇਹ ਖ਼ਤ ਛੇਤੀ ਹੀ ਪਹੁੰਚਾ ਦਿਓ,” ਲੈਨਿਨ ਨੇ ਕਾਹਲ ਨਾਲ਼ ਫ਼ੋਫ਼ਾਨੋਵਾ ਨੂੰ ਕਿਹਾ। ਇੱਕ ਵਾਰ ਫੇਰ ਉਹ ਫ਼ਲੈਟ ਵਿੱਚ ਇਕੱਲਾ ਸੀ। ਇਸ ਉਡੀਕ ਦੀ ਹਾਲਤ ਤੋਂ ਖ਼ਰਾਬ

ਕੁੱਝ ਨਹੀਂ ਸੀ ਹੋ ਸਕਦਾ। ਉਹ ਕਿਸੇ ਅਵਾਜ਼ ਦੀ ਉਡੀਕ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ ਅਤੇ ਨਿਸ਼ਚੇ ਹੀ ਕੁੱਝ ਛਿਣ ਪਿੱਛੋਂ ਘੰਟੀ ਵੱਜੀ। ਇਹ ਰਾਹਯਾ ਸੀ।

“ਵਲਾਦੀਮੀਰ ਇਲੀਚ ਤੁਸੀਂ ਕਲਪਨਾ ਵੀ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੇ ਸ਼ਹਿਰ ਵਿੱਚ ਕੀ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ!” ਉਹ ਇੱਕ ਦਮ ਬੋਲ ਪਿਆ।

ਠੰਢੀ, ਸਿੱਲੀ ਸ਼ਾਮ ਨੂੰ ਸ਼ਹਿਰ ਚੌਕਸ ਜਾਪਦਾ ਸੀ। ਨੇਵਾ ਤੋਂ ਤਿੱਖੀ ਹਵਾ ਆ ਰਹੀ ਸੀ ਅਤੇ ਸੜਕਾਂ 'ਤੇ ਗਾੜ੍ਹੀ ਧੁੰਦ ਰਿੜ੍ਹ ਰਹੀ ਸੀ। ਗਿੱਲੀ ਬਰਫ਼ ਦੀ ਥਾਂ ਹੁਣ ਠੰਢੀ ਵਾਫ਼ੜ ਪੈ ਰਹੀ ਸੀ। ਫੇਰ ਵੀ ਸੜਕਾਂ ਦੀਆਂ ਨੁਕਰਾਂ ਅਤੇ ਮਕਾਨਾਂ ਦੇ ਦਰਵਾਜ਼ਿਆਂ ਵਿੱਚ ਲੋਕਾਂ ਦੀਆਂ ਟੁਕੜੀਆਂ ਖੜ੍ਹੀਆਂ ਸਨ। ਥੋੜ੍ਹੀ ਥੋੜ੍ਹੀ ਦੇਰ ਪਿੱਛੋਂ ਹਥਿਆਰਬੰਦ ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਜਾਂ ਫੌਜੀਆਂ ਨਾਲ ਭਰੇ ਟਰੱਕ ਲੰਘਦੇ। ਕਿਸੇ ਕਿਸੇ ਵੇਲੇ ਗੋਲੀ ਚੱਲਣ ਦੀ ਅਵਾਜ਼ ਆਉਂਦੀ। ਫੇਰ ਦੁਬਾਰਾ ਚੁੱਪ ਛਾ ਜਾਂਦੀ।

ਪੁਲਾਂ ਦੇ ਨੇੜੇ, ਜਿੱਥੇ ਰੈੱਡ ਗਾਰਡ ਪਹਿਰਾ ਦੇ ਰਹੇ ਸਨ, ਧੂਣੀਆਂ ਬਲ ਰਹੀਆਂ ਸਨ। ਉਸ ਦਿਨ ਆਰਜ਼ੀ ਹਕੂਮਤ ਨੇ ਹੁਕਮ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਕਿ ਨੇਵਾ ਦੇ ਸਭ ਪੁਲ ਉਠਾ ਦਿੱਤੇ ਜਾਣ। ਕੈਡਟਾਂ ਨੇ ਪੈਦਲ ਚੱਲਣ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਪੁਲਾਂ ਤੋਂ ਹਟਾ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਅਤੇ ਸਭ ਆਵਾਜ਼ਾਈ ਬੰਦ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਸੀ। ਪਰ ਉਹ ਇੱਕੋ ਪੁਲ ਉਠਾ ਸਕੇ ਸਨ ਕਿ ਰੈੱਡ ਗਾਰਡ ਆ ਗਏ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਪ੍ਰਬੰਧ ਸਾਂਭ ਲਿਆ।

ਜੇ ਕੈਡਟ ਹੁਕਮ 'ਤੇ ਅਮਲ ਕਰ ਦੇਂਦੇ ਤਾਂ ਸ਼ਹਿਰ ਦੇ ਵੱਖ ਵੱਖ ਇਲਾਕੇ ਇੱਕ ਦੂਜੇ ਤੋਂ ਕੱਟੇ ਜਾਣੇ ਸਨ। ਫੇਰ ਹਕੂਮਤ ਦੀ ਫੌਜ ਖਿੰਡੇ ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਦੀਆਂ ਖਿੰਡੀਆਂ ਟੁਕੜੀਆਂ ਨੂੰ ਕੁਚਲ ਸਕਦੀ ਸੀ।

ਈਨੋ ਰਾਹਯਾ ਲੈਨਿਨ ਨੂੰ ਇਹੋ ਖ਼ਬਰ ਦੇਣ ਆਇਆ ਸੀ।

ਵਲਾਦੀਮੀਰ ਇਲੀਚ ਨੇ ਉਹਦੀ ਗੱਲ ਧਿਆਨ ਨਾਲ ਸੁਣੀ। ਉਹ ਕੁੱਝ ਛਿਣ ਚੁੱਪ ਰਿਹਾ ਅਤੇ ਫੇਰ ਦਰਾਜ਼ਾਂ ਵਾਲੀ ਅਲਮਾਰੀ ਕੋਲ ਗਿਆ। ਚੁੱਪ ਚਾਪ ਉਹਨੇ ਇੱਕ ਪੁਰਾਣਾ ਵਿੱਗ ਕੱਢਿਆ।

“ਤੁਸੀਂ ਕਿੱਥੇ ਜਾ ਰਹੇ ਹੋ ਵਲਾਦੀਮੀਰ ਇਲੀਚ?” ਰਾਹਯਾ ਨੇ ਫਿਕਰਮੰਦੀ ਨਾਲ ਪੁੱਛਿਆ, ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਲੈਨਿਨ ਦੀ ਰੱਖਿਆ ਲਈ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰ ਸੀ।

“ਸਮੋਲਿਨੀ ਨੂੰ। ਇੱਕ ਦਮ!”

“ਉਹ ਤੁਹਾਨੂੰ ਗੋਲੀ ਮਾਰ ਦੇਣਗੇ। ਰਾਹ ਵਿੱਚ ਕਿਧਰੇ ਨਾ ਕਿਧਰੇ ਕੈਡਟ ਟੱਕਰ ਹੀ ਜਾਣਗੇ ਅਤੇ ਉਹ ਤੁਹਾਨੂੰ ਗੋਲੀ ਮਾਰ ਦੇਣਗੇ!”

ਵਲਾਦੀਮੀਰ ਇਲੀਚ ਨੇ ਬਹਿਸ ਨਾ ਕੀਤੀ। ਉਹ ਸ਼ੀਸ਼ੇ ਸਾਹਮਣੇ ਖੜ੍ਹਾ ਆਪਣਾ ਵਿੱਗ ਠੀਕ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਫਿਰ ਉਹਨੇ ਇੱਕ ਪੁਰਾਣਾ ਕੋਟ ਅਤੇ ਓਵਰਕੋਟ ਪਹਿਨਿਆ। ਰਾਹਯਾ ਨੇ ਵੇਖਿਆ ਕਿ ਬਹਿਸ ਦਾ ਕੋਈ ਵੀ ਲਾਭ ਨਹੀਂ ਸੋ ਉਹਨੇ ਵੀ ਆਪਣਾ ਓਵਰਕੋਟ ਪਹਿਨ ਲਿਆ।

ਉਹਨਾਂ ਨਿਰਣਾ ਕੀਤਾ ਕਿ ਲੈਨਿਨ ਦੇ ਮੂੰਹ 'ਤੇ ਇੱਕ ਰੁਮਾਲ ਬੰਨ੍ਹ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇ

ਜਿਵੇਂ ਉਹਨੂੰ ਦੰਦ-ਪੀੜ ਹੋ ਰਹੀ ਹੋਵੇ। ਇਉਂ ਉਹਦਾ ਭੇਸ ਹੋਰ ਵੀ ਬਦਲ ਜਾਵੇਗਾ।
ਕੁੱਝ ਛਿਣ ਪਿੱਛੋਂ ਉਹ ਘਰੋਂ ਨਿੱਕਲੇ ਅਤੇ ਸਮੋਲਨੀ ਵੱਲ ਚੱਲ ਪਏ।

ਮੁੱਢ

ਸੇਰਦੋਬੋਲਸਕਾਯਾ ਸੜਕ ਤੋਂ ਸਮੋਲਨੀ ਸੱਤ ਮੀਲ ਦੂਰ ਸੀ। ਸੜਕਾਂ 'ਤੇ ਇੱਕ ਵੀ ਟਰੈਮ ਨਹੀਂ ਸੀ ਦਿਸ ਰਹੀ। ਉਸ ਹਨੇਰੀ ਰਾਤ ਸੜਕਾਂ ਸੁੰਨਸਾਨ ਸਨ। ਪੈਰਾਂ ਹੇਠ ਚਿੱਕੜ ਕਿਚ ਕਿਚ ਕਰਦਾ। ਹਵਾ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਮੂੰਹਾਂ 'ਤੇ ਥਪੇੜੇ ਮਾਰ ਰਹੀ ਸੀ।

ਵਲਾਦੀਮੀਰ ਇਲੀਚ ਆਪਣਾ ਸਿਰ ਹਵਾ ਵਿੱਚ ਨੀਵੀਂ ਪਾਈ ਅੱਗੇ ਅੱਗੇ ਜਾ ਰਿਹਾ ਸੀ।

“ਠਹਿਰੋ! ਰੁਕ ਜਾਓ!” ਰਾਹਯਾ ਨੇ ਇੱਕ ਟਰੈਮ ਸਟਾਪ ਕੋਲ ਆਉਂਦੀ ਵੇਖ ਕੇ ਜ਼ੋਰ ਦੀ ਅਵਾਜ਼ ਦਿੱਤੀ। ਜਿਉਂ ਹੀ ਟਰੈਮ ਰੁਕੀ ਉਹ ਛਾਲ ਮਾਰ ਕੇ ਇਸ ਵਿੱਚ ਚੜ੍ਹ ਗਏ। ਕਿਉਂਕਿ ਟਰੈਮ ਆਪਣੇ ਡਿੱਪੂ ਵਾਪਸ ਜਾ ਰਹੀ ਸੀ ਇਸ ਲਈ ਇਸ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤ ਥੋੜ੍ਹੇ ਮੁਸਾਫ਼ਿਰ ਸਨ। ਫੇਰ ਵੀ ਉਹ ਅੱਧਾ ਰਸਤਾ ਤਾਂ ਟਰੈਮ 'ਤੇ ਆ ਗਏ।

ਵਲਾਦੀਮੀਰ ਇਲੀਚ ਪਤਝੜ ਦੀ ਕਾਲੀ ਰਾਤ ਵਿੱਚ ਝਾਕ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਹਥਿਆਰਬੰਦ ਫੌਜੀਆਂ ਨਾਲ ਭਰਿਆ ਇੱਕ ਟਰੱਕ ਉਹਨਾਂ ਕੋਲੋਂ ਲੰਘਿਆ। ਛੇਤੀ ਹੀ ਇੱਕ ਹੋਰ ਟਰੱਕ ਉਹਨਾਂ ਕੋਲ ਅੱਪੜ ਗਿਆ। “ਅੱਜ ਸਰਮਾਏਦਾਰਾਂ ਨੂੰ ਸਵਾਦ ਆ ਜਾਵੇਗਾ,” ਕਿਸੇ ਕਿਹਾ।

“ਅਖੀਰੀ ਸਟਾਪ। ਅਸੀਂ ਡਿੱਪੂ ਜਾ ਰਹੇ ਹਾਂ”, ਕੰਡਕਟਰ ਨੇ ਆਵਾਜ਼ ਦਿੱਤੀ।

ਵਲਾਦੀਮੀਰ ਇਲੀਚ ਅਤੇ ਰਾਹਯਾ ਇੱਕਵਾਰ ਫੇਰ ਹਨੇਰੀਆਂ, ਸੁੰਨਸਾਨ ਸੜਕਾਂ 'ਤੇ ਚੱਲ ਰਹੇ ਸਨ। ਕੈਡਟਾਂ ਤੋਂ ਚੌਕਸ ਰਹਿਣਾ ਲਾਜ਼ਮੀ ਸੀ। ਅਚਨਚੇਤ ਸੜਕ ਦੇ ਪੱਥਰਾਂ 'ਤੇ ਘੋੜਿਆਂ ਦੇ ਸੁੰਮ ਵੱਜਣ ਦੀ ਆਵਾਜ਼ ਆਈ। ਦੋ ਕੈਡਟ ਆ ਰਹੇ ਸਨ। ਇੱਕ ਨੇ ਤੇਜ਼ੀ ਨਾਲ ਆਪਣਾ ਘੋੜਾ ਰੋਕਿਆ। ਘੋੜੇ ਨੇ ਆਪਣੀਆਂ ਅਗਲੀਆਂ ਟੰਗਾਂ ਉੱਪਰ ਚੁੱਕੀਆਂ “ਤੇਰਾ ਪਾਸ ਕਿੱਥੇ ਹੈ?” ਇੱਕ ਅਫ਼ਸਰ ਨੇ ਆਪਣਾ ਘੋੜਾ ਰਾਹਯਾ ਦੇ ਨਾਲ ਲਾਉਂਦੇ ਹੋਏ ਕਿਹਾ।

ਦੁਹਾਂ 'ਚੋਂ ਕਿਸੇ ਸਵਾਰ ਨੇ ਉਸ ਬੁੱਢੇ ਵੱਲ ਧਿਆਨ ਨਾ ਦਿੱਤਾ ਜਿਹੜਾ ਆਪਣੀ ਗੱਲ ਫੜੀ ਟੁਰੀ ਜਾ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਉਹਦੇ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਦਿਲਚਸਪੀ ਨਹੀਂ ਸੀ।

“ਕੈਸਾ ਪਾਸ?” ਉਹ ਉਦੋਂ ਤੱਕ ਸਮਾਂ ਲੰਘਾਉਣ ਦਾ ਯਤਨ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ ਜਿੰਨਾਂ ਚਿਰ ਵਲਾਦੀਮੀਰ ਇਲੀਚ ਅੱਖੋਂ ਉਹਲੇ ਨਾ ਹੋ ਜਾਵੇ। “ਮੈਨੂੰ ਕਿਸੇ ਪਾਸ ਵਾਸ ਦਾ ਪਤਾ ਨਹੀਂ,” ਉਹ ਜਾਣ ਬੁੱਝ ਕੇ ਬੁੱਧੂ ਬਣਿਆ ਬੋਲੀ ਗਿਆ। “ਮੈਨੂੰ ਪਾਸ ਦੀ ਕੀ ਲੋੜ ਏ? ਤੁਸੀਂ ਵੇਖ ਹੀ ਰਹੇ ਮੈਂ ਤਾਂ ਮਜ਼ਦੂਰ ਹੀ ਹਾਂ।”

ਅਫਸਰ ਨੇ ਗਾਲ੍ਹ ਕੱਢੀ ਅਤੇ ਆਪਣਾ ਛਾਂਟਾ ਰਾਹਯਾ ਦੇ ਸਿਰ ਦੇ ਉੱਤੇ ਉਲਾਰਿਆ।

“ਉਹ, ਛੱਡ ਇਹਨੂੰ ਪਰ੍ਹੇ,” ਦੂਜੇ ਅਫਸਰ ਨੇ ਕਿਹਾ ਅਤੇ ਉਹ ਦੋਵੇਂ ਘੋੜੇ ਸਰਪਟ ਦੁੜਾਉਂਦੇ ਚਲੇ ਗਏ। ਰਾਹਯਾ ਵੀ ਉਸੇ ਪਾਸੇ ਨੱਠ ਪਿਆ ਜਿੱਧਰ ਲੈਨਿਨ ਗਿਆ ਸੀ।

“ਧੰਨਵਾਦ,” ਲੈਨਿਨ ਨੇ ਬੜੇ ਨਿੱਘ ਨਾਲ਼ ਕਿਹਾ।

ਸਮੋਲਨੀ ਦੇ ਸਾਮ੍ਹਣੇ ਦੇ ਬਹੁਤ ਵੱਡੇ ਹਰੇ ਮੈਦਾਨ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਸੜਕ ਲੰਘਦੀ ਸੀ ਅਤੇ ਇਸ ਵਿੱਚ ਕਈ ਥਾਈਂ ਖੁਰਦਰੇ ਰੁੱਖ ਅਤੇ ਖਿੱਲਰੀਆਂ ਝਾੜੀਆਂ ਸਨ। ਮੈਦਾਨ ਵਿੱਚ ਹੁਣ ਭੀੜ ਦਾ ਸ਼ੋਰ ਸੀ। ਕਿਧਰੇ ਕਿਧਰੇ ਪੂਣੀਆਂ ਮੱਚ ਰਹੀਆਂ ਸਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਮਘਦੇ ਚੰਗਿਆੜੇ ਅਸਮਾਨ ਵੱਲ ਉੱਠਦੇ। ਫੌਜੀ ਪੂਣੀਆਂ ਦੁਆਲੇ ਇਕੱਠੇ ਹੋਏ ਨਿੱਘੇ ਹੋ ਰਹੇ ਸਨ। ਟਰੱਕ ਆਈ ਜਾ ਰਹੇ ਸਨ। ਉਹ ਹੋਰ ਫੌਜੀਆਂ ਅਤੇ ਜਹਾਜ਼ੀਆਂ ਨੂੰ ਲਿਆ ਰਹੇ ਸਨ। ਸਭ ਦਾ ਰੁਖ਼ ਸਮੋਲਨੀ ਵੱਲ ਸੀ।

“ਲਾਈਨ ਬਣਾਓ!” ਮੈਦਾਨ ਵਿੱਚੋਂ ਹੁਕਮ ਆਇਆ।

ਭੀੜ ਵਿੱਚ ਭਿਣ-ਭਿਣ ਹੋਈ। ਸਾਰਾ ਮੈਦਾਨ ਹਰਕਤ ਵਿੱਚ ਜਾਪਦਾ ਸੀ। ਸਮੋਲਨੀ ਦੇ ਬਾਹਰ ਭਾਰੀਆਂ ਤੋਪਾਂ ਬੀੜੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਸਨ। ਰੈੱਡ ਗਾਰਡ ਦਰਵਾਜ਼ਿਆਂ 'ਤੇ ਪਹਿਰਾ ਦੇ ਰਹੇ ਸਨ। ਲੰਮੀ ਇਮਾਰਤ ਦੀਆਂ ਤਿੰਨਾਂ ਹੀ ਮੰਜ਼ਲਾਂ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤ ਤੇਜ਼ ਰੌਸ਼ਨੀ ਸੀ। ਇਹ ਇੱਕ ਅਸਾਧਾਰਨ ਦ੍ਰਿਸ਼ ਸੀ : ਸਮੋਲਨੀ ਵਿੱਚ ਤੇਜ਼ ਰੌਸ਼ਨੀ ਅਤੇ ਇਹਦੇ ਬਾਹਰ ਨਿਸ਼ਚੇਵਾਨ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਏਨੀ ਵੱਡੀ ਭੀੜ।

ਵਲਾਦੀਮੀਰ ਇਲੀਚ ਦਾ ਦਿਲ ਧੱਕ ਧੱਕ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਇਹ ਉਹ ਦਿਨ ਸੀ ਜਿਸ ਲਈ ਉਹਨੇ ਸਾਰਾ ਜੀਵਨ ਬਿਤਾਇਆ ਸੀ। ਦੋਵੇਂ ਜਣੇ ਸਮੋਲਨੀ ਅੰਦਰ ਦਾਖ਼ਲ ਹੋਏ।

ਉਹਦੇ ਓਵਰਕੋਟ ਦੇ ਬਟਨ ਖੁੱਲ੍ਹੇ ਸਨ, ਉਹਦੇ ਹੱਥ ਜੇਬਾਂ ਵਿੱਚ ਸਨ, ਉਹ ਉਸ ਵਿੱਗ ਨੂੰ ਤਾਂ ਭੁੱਲ ਹੀ ਗਿਆ ਸੀ ਜਿਹੜਾ ਉਹਨੇ ਸਿਰ 'ਤੇ ਪਹਿਨਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਲੈਨਿਨ ਗੋਲੀ ਸਿੱਕੇ ਅਤੇ ਰਫਲਾਂ ਦੀਆਂ ਪੇਟੀਆਂ ਕੋਲੋਂ ਲੰਘਦਾ ਕਾਹਲੀ ਕਾਹਲੀ ਭੀੜ-ਭਰੇ ਲਾਂਘੇ ਵਿੱਚੋਂ ਲੰਘਦਾ ਗਿਆ। ਉਹ ਲਗਭਗ ਨੱਠਦਾ ਪੌੜੀਆਂ ਚੜ੍ਹ ਕੇ ਤੀਜੀ ਮੰਜ਼ਲੇ ਇਨਕਲਾਬੀ ਫੌਜੀ ਕਮੇਟੀ ਦੇ ਦਫ਼ਤਰ ਵਿੱਚ ਅੱਪੜਿਆ।

ਕਮੇਟੀ ਦੇ ਸਾਰੇ ਮੈਂਬਰ ਉੱਥੇ ਮੌਜੂਦ ਸਨ। ਪਿਛਲੇ ਬਾਰਾਂ ਘੰਟਿਆਂ ਤੋਂ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਇਕੱਤ੍ਰਤਾ ਚੱਲ ਰਹੀ ਸੀ। ਉਹ ਬਗ਼ਾਵਤ ਦੀਆਂ ਯੋਜਨਾਵਾਂ 'ਤੇ ਵਿਚਾਰ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ। ਰੈੱਡ ਗਾਰਡ ਟੁਕੜੀਆਂ ਅਤੇ ਫੌਜੀ ਦਸਤਿਆਂ ਤੋਂ ਅਤੇ ਕਾਰਖ਼ਾਨਿਆਂ ਤੋਂ ਏਲਚੀ ਹਦਾਇਤਾਂ ਲੈਣ ਆਉਂਦੇ।

ਲੈਨਿਨ ਕਮਰੇ ਵਿੱਚ ਦਾਖ਼ਲ ਹੋਇਆ ਤਾਂ ਉਹਨੇ ਆਪਣੀ ਟੋਪੀ ਅਤੇ ਵਿੱਗ ਉਤਾਰ ਦਿੱਤੇ। ਹੁਣ ਉਹਨੇ ਕਦੇ ਵਿੱਗ ਨਹੀਂ ਸੀ ਪਹਿਨਣਾ ਕਿਉਂਕਿ ਹੁਣ ਭੇਸ ਵਟਾਉਣ ਦੀ ਕੋਈ ਲੋੜ ਨਹੀਂ ਸੀ।

ਇਨਕਲਾਬੀ ਫੌਜੀ ਕਮੇਟੀ ਦਾ ਪ੍ਰਧਾਨ ਨਿਕੋਲਾਈ ਪੋਦਵੋਇਸਕੀ, ਜਿਸਦਾ ਮੂੰਹ ਪਤਲਾ ਅਤੇ ਥੱਕਿਆ ਸੀ, ਨੱਠ ਕੇ ਲੈਨਿਨ ਦਾ ਸਵਾਗਤ ਕਰਨ ਆਇਆ। ਲੈਨਿਨ ਦੀ ਆਮਦ ਨੇ ਉਹਨੂੰ ਵਧੇਰੇ ਸ਼ਕਤੀ ਅਤੇ ਦ੍ਰਿੜਤਾ ਦਿੱਤੀ ਸੀ।

“ਜੇ ਅਸੀਂ ਹੋਰ ਦੇਰ ਕੀਤੀ ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਆਪਣੀ ਮੌਤ ਦੇ ਵਰੰਟਾਂ 'ਤੇ ਦਸਤਖ਼ਤ ਕਰ ਰਹੇ ਹੋਵਾਂਗੇ!” ਵਲਾਦੀਮੀਰ ਇਲੀਚ ਨੇ ਕਿਹਾ। “ਕੇਂਦਰੀ ਟੈਲੀਫੋਨ ਐਕਸਚੇਂਜ, ਤਾਰਘਰ, ਸਾਰੇ ਰੇਲਵੇ ਸਟੇਸ਼ਨਾਂ, ਸਾਰੇ ਪੁਲਾਂ ਅਤੇ ਸਾਰੇ ਸਰਕਾਰੀ ਦਫ਼ਤਰਾਂ ਉੱਤੇ ਫ਼ੌਰਨ ਕਬਜ਼ਾ ਕਰ ਲੈਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਅੱਜ ਰਾਤ ਨੂੰ ਹੀ।”

ਨਵੇਂ ਏਲਚੀ ਆ ਰਹੇ ਸਨ।

“ਲੈਨਿਨ ਇੱਥੇ ਹਨ! ਲੈਨਿਨ ਆ ਗਏ ਹਨ!” ਲਾਂਘਿਆਂ ਵਿੱਚ ਇਹ ਖ਼ਬਰ ਛੇਤੀ ਹੀ ਫੈਲ ਗਈ। ਏਲਚੀਆਂ ਨੂੰ ਹਦਾਇਤਾਂ ਦਿੱਤੀਆਂ ਗਈਆਂ।

“ਰੈੱਡ ਗਾਰਡ, ਪਾਲਾਂ ਬਣਾ ਲਓ!” ਸਮੋਲਨੀ ਦੇ ਸਾਮ੍ਹਣੇ ਮੈਦਾਨ ਵਿੱਚ ਹੁਕਮ ਗੂੰਜਿਆ।

ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ, ਫੌਜੀਆਂ ਅਤੇ ਜਹਾਜ਼ੀਆਂ ਨੂੰ ਲੈ ਕੇ ਟਰੱਕ ਚੱਲੇ ਤਾਂ ਧੂਣੀਆਂ ਲਟ ਲਟ ਬਲ ਰਹੀਆਂ ਸਨ। ਸਿਪਾਹੀਆਂ ਅਤੇ ਜਹਾਜ਼ੀਆਂ ਦੇ ਦਸਤੇ ਵੀ ਫੌਜੀ-ਇਨਕਲਾਬੀ ਕਮੇਟੀ ਦੀਆਂ ਹਦਾਇਤਾਂ ਪੂਰੀਆਂ ਕਰਨ ਜਾ ਰਹੀਆਂ ਸਨ।

25 ਅਕਤੂਬਰ 1917 ਨੂੰ ਹਥਿਆਰਬੰਦ ਪੋਲੇਤਾਰੀ ਅਤੇ ਇਨਕਲਾਬੀ ਫੌਜਾਂ ਨੇ ਰੂਸ ਦੀ ਰਾਜਧਾਨੀ ਪੀਤਰੋਗਰਾਦ ਵਿਖੇ ਰਾਜ-ਸੱਤ੍ਰਾ 'ਤੇ ਕਬਜ਼ਾ ਕਰ ਲਿਆ।

ਮਹਾਨ ਅਕਤੂਬਰ ਸੋਸ਼ਲਿਸਟ ਇਨਕਲਾਬ ਮੁਕੰਮਲ ਹੋ ਗਿਆ।

ਸਿਆਲ ਮਹੱਲ ਉੱਤੇ ਕਬਜ਼ਾ

ਆਰਜ਼ੀ ਹਕੂਮਤ ਅਤੇ ਇਹਦੇ ਹਮਾਇਤੀ ਸਿਆਲ ਮਹੱਲ ਵਿੱਚ ਕਿਲ੍ਹੇਬੰਦ ਹੋ ਕੇ ਬੈਠੇ ਸਨ। ਮਹੱਲ ਦੇ ਇੱਕ ਪਾਸੇ ਦਰਿਆ ਨੇਵਾ ਸੀ ਅਤੇ ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਬਹੁਤ ਵੱਡਾ ਮਹੱਲ ਚੌਕ। ਇਹਦੇ ਸਾਮ੍ਹਣੇ ਪਾਸੇ ਚਿੱਟੇ ਥੰਮ੍ਹਾਂ ਅਤੇ ਬੁੱਤਾਂ ਦੀ ਸਜਾਵਟ ਸੀ, ਛੱਤਾਂ ਦੀਆਂ ਕੰਗਣੀਆਂ 'ਤੇ ਧੜਵੈਲ ਬੁੱਤ ਅਤੇ ਗੁਲਦਾਨ ਸਨ ਅਤੇ ਸੁਨਹਿਰੀ ਝਾਲ ਵਾਲਾ ਇੱਕ ਬਾਜ਼, ਜਿਸਦੇ ਖੰਭ ਖਿੱਲਰੇ ਹੋਏ ਸਨ, ਮੁਨਾਰੇ ਦੇ ਉੱਪਰ ਉੱਲਰਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਇਹ ਮਹੱਲ ਰੂਸ ਦੇ ਜ਼ਾਰਾਂ ਦਾ ਨਿਵਾਸ ਰਿਹਾ ਸੀ।

“ਸਾਰਾ ਪੀਤਰੋਗਰਾਦ ਹੁਣ ਸਾਡੇ ਹੱਥਾਂ ਵਿੱਚ ਹੈ,” ਲੈਨਿਨ ਨੇ ਪੋਦਵੋਇਸਕੀ ਨੂੰ ਕਿਹਾ, “ਪਰ ਅਜੇ ਅਸਾਂ ਸਿਆਲ ਮਹੱਲ ਉੱਤੇ ਕਬਜ਼ਾ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ। ਇਹਦੇ 'ਤੇ ਫ਼ੌਰਨ ਕਬਜ਼ਾ ਕਰਨਾ ਅਤੇ ਆਰਜ਼ੀ ਹਕੂਮਤ ਦੇ ਵਜ਼ੀਰਾਂ ਨੂੰ ਗ੍ਰਿਫ਼ਤਾਰ ਕਰ ਲੈਣਾ ਲਾਜ਼ਮੀ ਹੈ।”

25 ਅਕਤੂਬਰ 1917 ਨੂੰ, ਅਕਤੂਬਰ ਇਨਕਲਾਬ ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਦਿਨ, ਲੋਕਾਂ ਨੇ

ਲੈਨਿਨ ਦਾ ਮੈਨੀਫੈਸਟੋ, “ਰੂਸ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਨਾਂ” ਪੜ੍ਹਿਆ। ਇਸ ਵਿੱਚ ਐਲਾਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਆਰਜ਼ੀ ਹਕੂਮਤ ਦਾ ਤਖ਼ਤਾ ਉਲਟ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਰਾਜ-ਸੱਤਾ ਸੋਵੀਅਤਾਂ ਦੇ ਹੱਥ ਆ ਗਈ ਹੈ। ਇਨਕਲਾਬ ਦੀ ਜਿੱਤ ਹੋਈ ਹੈ।

ਅਜਿਹੀ ਸੀ ਰਾਜਸੀ ਪ੍ਰਸਥਿਤੀ। ਆਰਜ਼ੀ ਹਕੂਮਤ ਹੱਥੋਂ ਸਾਰੀ ਤਾਕਤ ਖੁੱਸ ਗਈ ਸੀ ਪਰ ਇਹਦੇ ਵਜ਼ੀਰਾਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਸਿਆਲ ਮਹੱਲ ਵਿੱਚ ਬੰਦ ਕਰ ਲਿਆ ਸੀ।

“ਇਹ ਕੀ ਗੱਲ ਹੈ?” ਲੈਨਿਨ ਨੇ ਸਖ਼ਤੀ ਨਾਲ਼ ਪੋਦਵੋਇਸਕੀ ਤੋਂ ਪੁੱਛਿਆ।

“ਅਸੀਂ ਅੱਜ ਸਿਆਲ ਮਹੱਲ ’ਤੇ ਕਬਜ਼ਾ ਕਰ ਲਵਾਂਗੇ,” ਇਨਕਲਾਬੀ ਫ਼ੌਜੀ ਕਮੇਟੀ ਦੇ ਪ੍ਰਧਾਨ ਨੇ ਉੱਤਰ ਦਿੱਤਾ।

ਰੈੱਡ ਗਾਰਡ ਦੀਆਂ ਇਕਾਈਆਂ ਅਤੇ ਇਨਕਲਾਬੀ ਰਜ਼ਮੰਟਾਂ ਨੂੰ ਹੁਕਮ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਕਿ ਉਹ ਸਿਆਲ ਮਹੱਲ ਨੂੰ ਘੇਰੇ ਵਿੱਚ ਲੈਣ। ਉਹ ਇਹਦੇ ਗਿਰਦ ਘੇਰਾ ਲਗਾਤਾਰ ਤੰਗ ਕਰੀ ਜਾ ਰਹੇ ਸਨ। ਭਾਰੀਆਂ ਤੋਪਾਂ ਦੇ ਥਾਂ ਸਿਰ ਖੜ੍ਹੇ ਕਰਨ ਨਾਲ਼ ਪਹੀਆਂ ਦੀ ਗੜਗੜਾਹਟ ਹੁੰਦੀ। ਤਬਾਹਕਰੂ ਜਹਾਜ਼ ਹੌਲੀ ਹੌਲੀ ਨੇਵਾ ਤੇ ਸਿਆਲ ਮਹੱਲ ਵੱਲ ਆ ਰਹੇ ਸਨ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਇਹਦੇ ਸਾਮ੍ਹਣੇ ਲੰਗਰ ਸੁੱਟ ਦਿੱਤੇ ਸਨ।

ਤਬਾਹਕਰੂ ਜਹਾਜ਼ “ਆਰੋਰਾ” ਨੇ ਆਪਣੀਆਂ ਤੋਪਾਂ ਦਾ ਮੂੰਹ ਸਿਆਲ ਮਹੱਲ ਵੱਲ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਇਹ ਸਭ ਕੁੱਝ 25 ਅਕਤੂਬਰ 1917 ਨੂੰ ਹੋਇਆ।

ਲੋਕ 1905 ਦੇ ਖ਼ੂਨੀ ਐਤਵਾਰ ਨੂੰ ਭੁੱਲੇ ਨਹੀਂ ਸਨ। ਉਸ ਦਿਨ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਮਜ਼ਦੂਰ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਪਰਿਵਾਰ ਮਹੱਲ ਦੇ ਸਾਮ੍ਹਣੇ ਅਮਨ-ਭਰੇ ਢੰਗ ਨਾਲ਼ ਇਕੱਠੇ ਹੋਏ ਸਨ ਤਾਂ ਜੁ ਜ਼ਾਰ ਅੱਗੇ ਸਹਾਇਤਾ ਲਈ ਅਰਜ਼ੋਈ ਕਰਨ। ਪਰ ਜਵਾਬ ਵਿੱਚ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਗੋਲੀਆਂ ਮਿਲੀਆਂ। ਸਿਆਲ ਮਹੱਲ ਦੇ ਬਾਹਰ ਇਸ ਚੌਕ ਵਿੱਚ ਉਸ ਅਭੁੱਲ ਐਤਵਾਰ ਨੂੰ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਮਜ਼ਦੂਰ ਮਾਰੇ ਗਏ ਅਤੇ ਜ਼ਖ਼ਮੀ ਹੋਏ ਸਨ।

ਪਰ ਇਹ ਤਾਂ 1917 ਦਾ ਅਕਤੂਬਰ ਸੀ। ਇਸ ਵਾਰ ਮਜ਼ਦੂਰ ਧਾਰਮਕ ਤਸਵੀਰਾਂ ਲੈ ਕੇ ਨਹੀਂ ਸਨ ਆਏ।

ਜਨਤਾ ਦੀ ਘੜੀ ਆ ਗਈ ਸੀ। ਸਿਆਲ ਮਹੱਲ ਹੁਣ ਕਦੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਧਮਕਾ ਨਹੀਂ ਸਕੇਗਾ।

ਕਾਰਾਂ ਅਤੇ ਘੋੜਿਆਂ ਉੱਤੇ ਸਵਾਰ ਬਾਲਸ਼ਵਿਕ ਕੋਮਿਸਾਰਾਂ ਅਤੇ ਇਨਕਲਾਬੀ ਫ਼ੌਜੀ ਕਮੇਟੀ ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਨੇ ਪਾਲਾਂ ਦਾ ਮੁਆਇਨਾ ਕੀਤਾ।

“ਸਾਥੀਓ, ਹੁਣ ਬਹੁਤ ਉਡੀਕ ਨਹੀਂ ਕਰਨੀ ਪਵੇਗੀ। ਅਸੀਂ ਹੋਰ ਫ਼ੌਜਾਂ ਲਿਆ ਰਹੇ ਹਾਂ ਤਾਂ ਜੁ ਨਿਸ਼ਚੇ ਹੀ ਸਾਡੀ ਜਿੱਤ ਹੋਵੇ। ਸਾਥੀ ਲੈਨਿਨ ਇਨਕਲਾਬ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ।”

“ਲੈਨਿਨ!” ਨੇਤਾ ਦਾ ਨਾਂ ਮੂੰਹੋ-ਮੂੰਹੀਂ ਫੈਲ ਗਿਆ।

ਸਮੋਲਨੀ ਵਿਖੇ ਲੈਨਿਨ ਨੂੰ ਸਿਆਲ ਮਹੱਲ ਦੁਆਲੇ ਘੇਰਾ ਪਾਉਣ ਲਈ ਫ਼ੌਜਾਂ ਦੀਆਂ ਸਭ ਕਾਰਵਾਈਆਂ ਦੀ ਲਗਾਤਾਰ ਖ਼ਬਰ ਦਿੱਤੀ ਜਾ ਰਹੀ ਸੀ। ਉਹ ਜੰਗੀ ਨਕਸ਼ੇ ’ਤੇ

ਹਰ ਤਬਦੀਲੀ ਨੂੰ ਉਲੀਕਦਾ। ਛੇਤੀ ਹੀ ਕਰੋਨਸ਼ਤਾਦਤ ਤੋਂ ਜਹਾਜ਼ੀਆਂ ਦੀਆਂ ਟੁਕੜੀਆਂ ਆ ਗਈਆਂ। ਤਬਾਹਕਰੂ ਜਹਾਜ਼ “ਆਰੋਰਾ” ਤਿਆਰ ਖੜ੍ਹਾ ਸੀ।

“ਅਰੰਭਣ ਦਾ ਸਮਾਂ ਆ ਗਿਆ ਹੈ ਸਾਥੀਓ,” ਲੈਨਿਨ ਨੇ ਕਿਹਾ।

ਰਾਤ ਠੰਢੀ ਸੀ ਅਤੇ ਹਵਾ ਚੱਲ ਰਹੀ ਸੀ। ਖਿੜਕੀਆਂ ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਬੰਦ ਕਰੀ ਘਰ ਉਡੀਕ ਰਹੇ ਸਨ। ਸੜਕਾਂ ਅਤੇ ਗਲੀਆਂ ਵਿੱਚ ਪੂਣੀਆਂ ਮੱਚ ਰਹੀਆਂ ਸਨ ਅਤੇ ਹਵਾ ਵਿੱਚ ਪੂੰਏਂ ਦੀ ਕਾਟਵੀਂ ਬੋ ਸੀ।

ਫੌਜੀ ਲਗਾਤਾਰ ਸਿਆਲ ਮਹੱਲ ਦੇ ਨੇੜੇ ਅੱਪੜ ਰਹੇ ਸਨ।

ਸਿਆਲ ਮਹੱਲ ਨੂੰ ਚੇਤੰਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਉਹ ਵੀ ਹਮਲੇ ਦਾ ਮੁਕਾਬਲਾ ਕਰਨ ਦੀ ਤਿਆਰੀ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਗੋਲੀਆਂ ਦੇ ਮੋਰਚੇ ਬੰਨ੍ਹੇ ਗਏ ਸਨ। ਮਹੱਲ ਦੇ ਅੰਦਰ ਬਾਹਰ ਜਾਣ ਦੇ ਸਭ ਰਸਤੇ ਬੰਦ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਸਨ ਅਤੇ ਮੋਰਚਿਆਂ 'ਤੇ ਮਸ਼ੀਨਗੰਨਾਂ ਬੀੜ ਦਿੱਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਸਨ।

ਚੌਕ 'ਤੇ ਇੱਕ ਭਿਆਨਕ ਚੁੱਪ ਛਾ ਗਈ।

ਇੱਕ ਮੋਟਰਸਾਈਕਲ ਸਵਾਰ ਏਲਚੀ ਸਮੋਲਨੀ ਤੋਂ ਲੈਨਿਨ ਦੀ ਹਦਾਇਤ ਲੈ ਕੇ ਆਇਆ।

“ਸਿਆਲ ਮਹੱਲ 'ਤੇ ਧਾਵਾ ਫ਼ੋਰਨ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰੋ,” ਉਹ ਇਹ ਹੁਕਮ ਲਿਆਇਆ ਸੀ।

ਫੇਰ ਰਾਤ ਦੇ ਚੁੱਪ ਹਨ੍ਹੇਰੇ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਤੋਪ ਗੂੰਜੀ। ਗੋਲਾ ਨੇਵਾ ਦਰਿਆ ਵੱਲੋਂ ਚੱਲਿਆ ਸੀ। ਇਹ ਧਾਵੇ ਦਾ ਸੰਕੇਤ ਸੀ ਜਿਹੜਾ “ਆਰੋਰਾ” ਨੇ ਦਿੱਤਾ ਸੀ।

ਫੌਜੀ ਅਤੇ ਰੈੱਡ ਗਾਰਡ ਸਰਗਰਮ ਹੋ ਗਏ। ਉਹਨਾਂ ਨਾਲ਼ ਦੀਆਂ ਸੜਕਾਂ ਤੋਂ ਗੋਲੀ ਚਲਾਉਣੀ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤੀ। ਛੇਤੀ ਹੀ ਹਵਾ ਵਿੱਚ ਮਸ਼ੀਨਗੰਨਾਂ ਦੀ ਕੜ-ਕੜ ਦੀ ਆਵਾਜ਼ ਫੈਲ ਗਈ। ਇੱਕ ਬਖਤਰਬੰਦ ਗੱਡੀ ਧਾੜਦੀ ਹੋਈ ਚੌਕ ਵਿੱਚ ਆਈ, ਉਹ ਮੋਰਚਿਆਂ 'ਤੇ ਗੋਲੀਬਾਰੀ ਕਰ ਰਹੀ ਸੀ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਰਾਹ ਰੋਕਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਫੇਰ ਕੈਡਟਾਂ ਨੇ ਹਥਿਆਰ ਸੁੱਟ ਦਿੱਤੇ ਅਤੇ ਨੱਠ ਕੇ ਮਹੱਲ ਵਿੱਚ ਪਨਾਹ ਲਈ। ਫੌਜੀਆਂ ਅਤੇ ਰੈੱਡ ਗਾਰਡਾਂ ਨੇ ਦੁਸ਼ਮਣ ਦਾ ਪਿੱਛਾ ਕੀਤਾ।

ਇਨਕਲਾਬੀ ਟੁਕੜੀਆਂ ਨੇ ਮਹੱਲ 'ਤੇ ਧਾਵਾ ਬੋਲ ਦਿੱਤਾ। ਅੰਦਰ ਜਾ ਕੇ ਉਹਨਾਂ ਜੋ ਕੁੱਝ ਵੇਖਿਆ ਉਸ ਨਾਲ਼ ਉਹਨਾਂ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਟੱਡੀਆਂ ਰਹਿ ਗਈਆਂ : ਅੰਦਰ ਹਰ ਚੀਜ਼ ਸੰਗਮਰਮਰ, ਬਿਲੌਰ ਅਤੇ ਸੋਨੇ ਦੀ ਸੀ। ਅਨੰਤ ਲਾਂਘੇ ਸਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਸਭ ਪਾਸੇ ਹਾਲ ਅਤੇ ਕਮਰੇ ਖੁੱਲ੍ਹਦੇ। ਸੈਂਕੜੇ ਕਮਰਿਆਂ ਵਿੱਚ ਬਿਲੌਰ ਦੇ ਝਾੜ ਲਟਕੇ ਹੋਏ ਸਨ, ਤੇਲ ਦੇ ਰੰਗਾਂ ਦੇ ਚਿੱਤਰ, ਸੰਗਮਰਮਰ ਦੇ ਬੁੱਤ ਅਤੇ ਸੋਨੇ ਦੀ ਝਾਲ਼ ਵਾਲ਼ੇ ਸ਼ੀਸ਼ੇ ਅਤੇ ਮਖਮਲ ਅਤੇ ਰੇਸ਼ਮ ਨਾਲ਼ ਮੜਿਆ ਫ਼ਰਨੀਚਰ।

ਇੱਕ ਜਣੇ ਨੇ ਇੱਕ ਸ਼ੀਸ਼ੇ 'ਤੇ ਆਪਣੀ ਸੰਗੀਨ ਮਾਰੀ ਅਤੇ ਇਹਨੂੰ ਟੁਕੜੇ ਕਰ ਦਿੱਤਾ।

“ਪਾਗਲ ਹੋ ਗਿਐਂ?” ਹੋਰਨਾਂ ਨੇ ਕਿਹਾ। “ਹੁਣ ਇਹ ਜ਼ਾਰ ਦੀ ਮਿਲਖ ਨਹੀਂ ਰਹੀ। ਇਹ ਸਾਡੀ ਮਿਲਖ ਹੈ। ਹੁਣ ਇਹ ਜਨਤਾ ਦੀ ਮਿਲਖ ਹੈ।”

ਰੈੱਡ ਗਾਰਡ ਅਤੇ ਫ਼ੌਜੀ, ਆਪਣੀਆਂ ਬੰਦੂਕਾਂ ਤਿਆਰ ਰੱਖੀ, ਆਪਣੇ ਕਮਾਨ ਅਫ਼ਸਰਾਂ ਅਨਤੋਨੋਵ-ਓਵਸੇਯੇਨਕੋ, ਯੇਰਮੇਯੇਵ, ਅਤੇ ਪੋਦਵੋਇਸਕੀ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਪਿੱਛੇ ਲਾਂਘਿਆਂ ਵਿੱਚ ਚਲੀ ਜਾ ਰਹੇ ਸਨ। ਨੀਲੀਆਂ ਵਰਦੀਆਂ ਅਤੇ ਸੁਨਹਿਰੀ ਫ਼ੀਤਿਆਂ ਵਾਲੇ ਮਹੱਲ ਦੇ ਨੌਕਰ ਡਰ ਕੇ ਪਿੱਛੇ ਹਟੀ ਜਾ ਰਹੇ ਸਨ। ਆਰਜ਼ੀ ਹਕੂਮਤ ਦੇ ਵਜ਼ੀਰ ਇੱਕ ਹਾਲ ਵਿੱਚ ਸੁਕੜ ਕੇ ਬੈਠੇ ਸਨ, ਕੈਡਟ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਰੱਖਿਆ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ।

“ਸਭ ਕੈਡਟ ਅਤੇ ਅਫ਼ਸਰ ਆਪਣੇ ਹਥਿਆਰ ਹਵਾਲੇ ਕਰ ਦੇਣ। ਵਜ਼ੀਰ ਗਿ੍ਫ਼ਤਾਰ ਕਰ ਲਏ ਗਏ ਹਨ।”

ਭਾਵੇਂ ਹੁਣ ਅੱਧੀ ਰਾਤ ਦਾ ਸਮਾਂ ਸੀ ਪਰ ਸਮੋਲਨੀ ਦੀਆਂ ਸਭਨਾਂ ਖਿੜਕੀਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਰੌਸ਼ਨੀ ਛਣ ਰਹੀ ਸੀ। ਪੌੜੀਆਂ, ਲਾਂਘਿਆਂ ਅਤੇ ਕਮਰਿਆਂ ਵਿੱਚ ਲੋਕਾਂ ਦੀਆਂ ਭੀੜਾਂ ਸਨ। ਵਾਯੂ-ਮੰਡਲ ਵਿੱਚ ਉਤਸੁਕਤਾ ਸੀ। ਸਭੇ ਮਹੱਲ ਚੌਕ ਤੋਂ ਤਾਜ਼ੀਆਂ ਖ਼ਬਰਾਂ ਉਡੀਕ ਰਹੇ ਸਨ। ਸਭੇ ਜਾਣਨਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਸਨ ਕਿ ਮਹੱਲ 'ਤੇ ਕਬਜ਼ਾ ਹੋਇਆ ਹੈ ਜਾਂ ਨਹੀਂ।

ਫ਼ੌਜੀ ਇਨਕਲਾਬ ਕਮੇਟੀ ਦਾ ਪ੍ਰਧਾਨ ਪੋਦਵੋਇਸਕੀ ਦਾਖ਼ਲ ਹੋਇਆ। ਹਵਾ ਦੀ ਠੰਢ ਕਾਰਨ ਉਹਦਾ ਮੂੰਹ ਲਾਲ਼ ਬਿੰਬ ਸੀ। ਉਹਨੇ ਫ਼ੌਜੀ ਸਲਾਮ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਰਿਪੋਰਟ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੀ।

“ਸਾਥੀ ਲੈਨਿਨ, ਸਿਆਲ ਮਹੱਲ 'ਤੇ ਕਬਜ਼ਾ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ।”

ਲੈਨਿਨ ਉੱਛਲ ਕੇ ਖੜ੍ਹਾ ਹੋ ਗਿਆ ਅਤੇ ਪੋਦਵੋਇਸਕੀ ਨੂੰ ਜੱਫ਼ੀ ਪਾ ਲਈ।

ਪਹਿਲਾ ਫਰਮਾਨ

ਦੋ ਦਿਨ ਅਤੇ ਦੋ ਰਾਤਾਂ ਫ਼ੌਜੀ ਇਨਕਲਾਬੀ ਕਮੇਟੀ ਦੇ ਮੈਂਬਰ ਸਵੇਰਦਲੋਵ, ਸਟਾਲਿਨ, ਜੇਰਜ਼ਿੰਸਕੀ, ਬੂਬਨੋਵ, ਪੋਦਵੋਇਸਕੀ, ਅਨਤੋਨੋਵ-ਓਵਸੇਯੇਨਕੋ ਅਤੇ ਅਨੇਕ ਹੋਰ ਬਾਲਸ਼ਵਿਕ ਸੁੱਤੇ ਜਾਂ ਅਰਾਮ ਕੀਤੇ ਬਿਨਾਂ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਰਹੇ ਸਨ। ਦੋ ਦਿਨ ਤੇ ਦੋ ਰਾਤਾਂ ਲੈਨਿਨ ਦਿਨ ਰਾਤ ਕੰਮ ਕਰਦਾ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਨਾਦੇਜ਼ਦਾ ਕਨਸਤਨਤੀਨੋਵਨਾ ਨੇ ਉਹਦੇ ਥੱਕੇ, ਖ਼ੁਸ਼ ਮੂੰਹ ਵੱਲ ਵੇਖਿਆ ਅਤੇ ਲੰਮਾ ਸਾਹ ਲਿਆ।

“ਵਲਾਦੀਮੀਰ ਇਲੀਚ ਨੂੰ ਕੁੱਝ ਦੇਰ ਜ਼ਰੂਰ ਆਰਾਮ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਪਰ ਸਾਡਾ ਆਪਣਾ ਕੋਈ ਘਰ ਨਹੀਂ ਅਤੇ ਸਾਡੇ ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰਾਂ ਦਾ ਘਰ ਬਹੁਤ ਦੂਰ ਹੈ। ਮੈਨੂੰ ਸਮਝ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦੀ ਉਹਦੇ ਲਈ ਕੋਈ ਇਕਾਂਤ ਕਮਰਾ ਕਿੱਥੇ ਲੱਭਾਂ”, ਉਹਨੇ ਬੌਚ-ਬਰੂਯੇਵਿਚ ਨੂੰ ਕਿਹਾ।

ਬੌਚ-ਬਰੂਯੇਵਿਚ ਜਨੇਵਾ ਦੇ ਦਿਨਾਂ ਤੋਂ ਲੈਨਿਨ ਦਾ ਜੁਝਾਰ ਸਾਥੀ ਰਿਹਾ ਸੀ।

ਉਹਨੇ “ਇਸਕਰਾ” ਲਈ ਲੇਖ ਲਿਖੇ ਸਨ, ਰੂਸ ਵਿੱਚ ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਲਈ ਚੋਰੀ ਸਾਹਿਤ ਲੈ ਕੇ ਗਿਆ ਸੀ ਅਤੇ 1905 ਵਿੱਚ ਹਥਿਆਰ ਅਤੇ ਗੋਲੀ ਸਿੱਕਾ ਵੀ ਲੈ ਕੇ ਗਿਆ ਸੀ।

“ਮੇਰੀ ਥਾਂ ਵੀ ਕੋਈ ਏਨੀ ਮਾੜੀ ਨਹੀਂ?” ਉਹਨੇ ਕਿਹਾ ਅਤੇ ਇਸ ਗੱਲ ’ਤੇ ਜ਼ੋਰ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਵਲਾਦੀਮੀਰ ਇਲੀਚ ਅਤੇ ਨਾਦੇਜ਼ਦਾ ਕਨਸਤਨਤੀਨੋਵਨਾ ਉਹਦੇ ਨਾਲ ਚੱਲ ਕੇ ਬਾਹਰ ਖੜੀ ਮੋਟਰ ਵਿੱਚ ਬਹਿ ਜਾਣ।

ਪਿਛਲੀ ਸੀਟ ’ਤੇ ਬੈਠਦਿਆਂ ਹੀ ਵਲਾਦੀਮੀਰ ਇਲੀਚ ਦੀ ਅੱਖ ਲੱਗ ਗਈ। ਜਦੋਂ ਕਾਰ ਇੱਕ ਮਕਾਨ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਰੁਕੀ ਤਾਂ ਉਹ ਜਾਗ ਪਿਆ।

“ਮੈਂ ਤੁਹਾਡੀ ਸੇਵਾ ਦਾਲ-ਦਲੀਏ ਨਾਲ ਹੀ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹਾਂ,” ਬੋਂਚ-ਬਰੂਯੇਵਿਚ ਨੇ ਕਿਹਾ। ਫੇਰ ਉਹ ਪੱਬਾਂ ਭਾਰ ਚੱਲਦਾ ਰਸੋਈ ਵਿੱਚ ਗਿਆ ਤਾਂ ਜੋ ਟੱਬਰ ਦੇ ਬਾਕੀ ਜੀਅ ਨਾ ਜਾਗ ਪੈਣ ਅਤੇ ਕੁੱਝ ਦੁੱਧ, ਪਨੀਰ ਦਾ ਇੱਕ ਟੋਟਾ ਅਤੇ ਕੁੱਝ ਡਬਲ-ਰੋਟੀ ਲੈ ਆਇਆ।

“ਇਹ ਤਾਂ ਬਹੁਤ ਹੀ ਸ਼ਾਨਦਾਰ ਖਾਣਾ ਹੈ!” ਲੈਨਿਨ ਨੇ ਕਿਹਾ, ਉਹਦੀ ਅਵਾਜ਼ ਬੜੀ ਖੁਸ਼ ਸੀ।

ਮੇਜ਼ ’ਤੇ ਬੈਠੇ ਉਹਨਾਂ ਪਿਛਲੇ ਦੋ ਦਿਨਾਂ ਦੀਆਂ ਘਟਨਾਵਾਂ ’ਤੇ ਵਿਚਾਰ ਕੀਤੀ। ਕਿਰਤੀਆਂ ਦਾ ਸੋਸ਼ਲਿਸਟ ਇਨਕਲਾਬ ਸਫਲ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ। ਹੁਣ ਤੋਂ ਸਦਾ ਇਹ ਮਹਾਨ ਅਕਤੂਬਰ ਸੋਸ਼ਲਿਸਟ ਇਨਕਲਾਬ ਦੇ ਨਾਂ ਨਾਲ ਜਾਣਿਆ ਜਾਵੇਗਾ।

ਛੇਤੀ ਹੀ ਉਹ ਆਉਣ ਵਾਲੇ ਸ਼ਾਨਦਾਰ ਭਵਿੱਖ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਕਰਨ ਲੱਗ ਪਏ ਅਤੇ ਨੀਂਦ ਅਤੇ ਆਰਾਮ ਨੂੰ ਭੁੱਲ ਗਏ। ਅਖੀਰ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਮੇਜ਼ਬਾਨ ਨੇ ਕਿਹਾ, “ਵਲਾਦੀਮੀਰ ਇਲੀਚ ਜੇ ਤੁਸੀਂ ਫ਼ੌਰਨ ਨਾ ਸੌਂ ਗਏ ਤਾਂ ਤੁਸੀਂ ਕੋਈ ਕੰਮ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕੋਗੇ।”

ਉਹ ਲੈਨਿਨ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਦਫ਼ਤਰ ਵਿੱਚ ਲੈ ਗਿਆ ਅਤੇ ਨਾਦੇਜ਼ਦਾ ਕਨਸਤਨਤੀਨੋਵਨਾ ਨੂੰ ਇੱਕ ਹੋਰ ਕਮਰੇ ਵਿੱਚ ਸੌਂਦੇ ਉੱਤੇ ਲਿਟਾ ਦਿੱਤਾ।

ਵਲਾਦੀਮੀਰ ਇਲੀਚ ਨੇ ਬੱਤੀ ਬੁਝਾ ਦਿੱਤੀ ਪਰ ਉਹਨੂੰ ਨੀਂਦ ਨਹੀਂ ਸੀ ਆ ਰਹੀ। ਉਹਦੇ ਮਨ ਵਿੱਚ ਵਿਚਾਰਾਂ ਦਾ ਹੜ੍ਹ ਆਇਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਭਲਕ ਤੋਂ ਉਹ ਇੱਕ ਨਵੀਂ ਰਿਆਸਤ ਦੀ ਸਿਰਜਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦੇਣਗੇ। ਸੰਸਾਰ ਵਿੱਚ ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਅਤੇ ਕਿਸਾਨਾਂ ਦੀ ਪਹਿਲੀ ਰਿਆਸਤ।

ਘਰ ਵਿੱਚ ਬਿਲਕੁਲ ਚੁੱਪ ਸੀ। ਜਾਪਦਾ ਸੀ ਕਿ ਸਦਾ ਨਿਚੱਲਾ ਰਹਿਣ ਵਾਲੇ ਬੋਂਚ-ਬਰੂਯੇਵਿਚ ਨੇ ਵੀ ਅਖੀਰ ਨੀਂਦ ਅੱਗੇ ਹਥਿਆਰ ਸੁੱਟ ਦਿੱਤੇ ਸਨ। ਵਲਾਦੀਮੀਰ ਇਲੀਚ ਉੱਠਿਆ, ਬੱਤੀ ਬਾਲੀ ਅਤੇ ਮੇਜ਼ ’ਤੇ ਬਹਿ ਗਿਆ। ਖਿੜਕੀ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਰਾਤ ਹਨੇਰੀ ਸੀ। ਇੱਕ ਦੋ ਪਲ ਉਹ ਵਿਚਾਰਾਂ ਵਿੱਚ ਡੁੱਬਾ ਬਸ ਬੈਠਾ ਰਿਹਾ। ਫੇਰ ਉਹਨੇ ਕਲਮ ਫੜੀ ਅਤੇ ਕਾਹਲੀ ਕਾਹਲੀ ਲਿਖਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ।

ਲੈਨਿਨ ਨੇ ਲਿਖਿਆ ਕਿ ਜਾਗੀਰਦਾਰਾਂ, ਗਿਰਜਿਆਂ ਅਤੇ ਮੱਠਾਂ ਅਤੇ ਸਭ ਧਨੀਆਂ ਦੀ ਮਾਲਕੀ ਵਾਲੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਜ਼ਮੀਨਾਂ ਕਿਸਾਨਾਂ ਨੂੰ ਦੇ ਦਿੱਤੀਆਂ ਜਾਣਗੀਆਂ। ਜਿਹੜੇ ਹੱਥੀਂ ਵਾਹੀ ਨਹੀਂ ਸਨ ਕਰਦੇ ਉਹ ਜ਼ਮੀਨ ਦੇ ਮਾਲਕ ਨਹੀਂ ਰਹਿ ਸਕਣਗੇ ਅਤੇ

ਜਿਹੜੇ ਵਾਹੀ ਕਰਦੇ ਹਨ ਉਹ ਜ਼ਮੀਨ ਦੇ ਮਾਲਕ ਹੋਣਗੇ।

ਲੈਨਿਨ ਕਿਸਾਨਾਂ ਦੇ ਜੁਗਾਂ ਪੁਰਾਣੇ ਸੁਪਨੇ ਅਤੇ ਆਸ ਨੂੰ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦਾ ਰੂਪ ਦੇ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਸੋਵੀਅਤ ਰਿਆਸਤ ਵਿੱਚ ਜੀਵਨ ਦੇ ਨਵੇਂ ਢੰਗ ਦਾ ਮੁੱਢ ਇੱਕ ਸੁਪਨੇ ਦੇ ਸਾਕਾਰ ਹੋਣ ਨਾਲ ਹੋ ਰਿਹਾ ਸੀ।

ਵਲਾਦੀਮੀਰ ਇਲੀਚ ਨੇ ਲੰਮਾਂ ਅਤੇ ਸੰਤੋਖ ਦਾ ਸਾਹ ਲਿਆ। ਦਿਨ ਦੇ ਖਿਚਾਅ ਅਤੇ ਸੜਕਾਂ ਉੱਤੇ ਹੋਈ ਲੜਾਈ ਤੋਂ ਪਿੱਛੋਂ ਪੀਤਰੋਗਰਾਦ 'ਤੇ ਰਾਤ ਛੋਪਲੇ ਜਿਹੇ ਛਾ ਗਈ ਸੀ। ਹਨੇਰੀ ਸੜਕ 'ਤੇ ਇੱਕੋ ਖਿੜਕੀ 'ਚੋਂ ਲੋਅ ਦਿਸ ਰਹੀ ਸੀ। ਸ਼ੂਸ਼ੇਨਸਕੋਏ ਵਿਖੇ ਵੀ ਅਜਿਹਾ ਹੀ ਹੋਇਆ ਕਰਦਾ ਸੀ ਜਦੋਂ ਜਲਾਵਤਨ ਉਲੀਆਨੋਵ ਦੀ ਹਰੀ ਬੱਤੀ ਰਾਤ ਬਹੁਤ ਦੇਰ ਤੱਕ ਜਗਦੀ ਰਹਿੰਦੀ।

ਵਲਾਦੀਮੀਰ ਇਲੀਚ ਨੇ ਕਲਮ ਰੱਖ ਦਿੱਤੀ। ਦਿਸਹੱਦੇ 'ਤੇ ਹਲਕੀ ਜਿਹੀ ਲੋਅ ਸੀ। ਛੇਤੀ ਹੀ ਪਹੁ ਛੁੱਟ ਪਵੇਗੀ।

“ਹੁਣ ਮੈਂ ਥੋੜੀ ਦੇਰ ਸੌਂ ਲਵਾਂ,” ਉਹਨੇ ਕਿਹਾ ਅਤੇ ਲੇਟ ਗਿਆ। ਜਿਉਂ ਹੀ ਉਹਦਾ ਸਿਰ ਸਿਰਹਾਣੇ ਨਾਲ ਲੱਗਾ ਉਹ ਸੌਂ ਗਿਆ।

ਲਿਖਤ ਨਾਲ ਭਰਿਆ ਕਾਗਜ਼ ਮੇਜ਼ 'ਤੇ ਪਿਆ ਸੀ। ਅਸਮਾਨ ਦੇ ਰੰਗ ਹਲਕਾ ਹੁੰਦਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਫੇਰ ਸੂਰਜ ਦੀਆਂ ਕਿਰਨਾਂ ਬੱਦਲਾਂ ਨੂੰ ਚੀਰ ਕੇ ਨਿੱਕਲ ਆਈਆਂ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਉਸ ਕਮਰੇ ਨੂੰ ਲੋਅ ਨਾਲ ਭਰ ਦਿੱਤਾ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਲੈਨਿਨ ਸੁੱਤਾ ਪਿਆ ਸੀ। ਉਹ ਕਾਗਜ਼ ਉੱਤੇ ਵੀ ਪਈਆਂ ਅਤੇ ਸਿਰਲੇਖ ਨੂੰ ਚਮਕਾ ਦਿੱਤਾ : “ਭੋਂ ਸਬੰਧੀ ਫ਼ਰਮਾਨ।”

ਚਿੱਟੇ ਥੰਮ੍ਹਾਂ ਵਾਲਾ ਹਾਲ

ਇੱਕ ਸਮਾਂ ਸੀ ਜਦੋਂ ਇੱਥੇ ਸਾਟਨ ਦੇ ਸਲੀਪਰ ਪਾਈ ਮਲਕਜ਼ਾਦੀਆਂ ਸ਼ਾਨਦਾਰ ਨਾਚਾਂ ਸਮੇਂ ਆਰਕੈਸਟਰਾ ਦੀ ਧੁਨ 'ਤੇ ਲਿਸ਼ਕਦੇ ਸ਼ਤਰੰਜੀ ਫ਼ਰਸ਼ 'ਤੇ ਮਲਕੜੇ ਜਿਹੇ ਘੁੰਮਦੀਆਂ ਸਨ।

ਕਿਸੇ ਫੌਜੀ, ਉਰੇਲ ਦੇ ਸੂਬੇ ਤੋਂ ਆਏ ਗਰੀਬ ਕਿਸਾਨ ਨੇ ਆਪਣੇ ਅਜੀਬ ਤੋਂ ਅਜੀਬ ਸੁਪਨੇ ਵਿੱਚ ਵੀ ਇਹ ਨਹੀਂ ਸੋਚਿਆ ਕਿ ਉਹ ਚਿੱਟੇ ਥੰਮ੍ਹਾਂ ਵਾਲੇ ਇਸ ਹਾਲ ਕਮਰੇ ਵਿੱਚ ਦਾਖ਼ਲ ਹੋ ਸਕੇਗਾ। ਬੀਤੇ ਸਮੇਂ ਵਿੱਚ ਤਾਂ ਉਹਨੂੰ ਸਮੋਲਨੀ ਦੇ ਏਨੇ ਨੇੜੇ ਆਉਣ ਦੀ ਵੀ ਆਗਿਆ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਿ ਉਹਦਾ ਬੋਲ ਇਹਦੇ ਅੰਦਰ ਸੁਣਾਈ ਦੇ ਜਾਵੇ।

ਪਰ ਅੱਜ ਉਹ ਉੱਥੇ ਸੀ, ਸੋਵੀਅਤਾਂ ਦੀ ਦੂਜੀ ਕਾਂਗਰਸ ਲਈ ਇੱਕ ਡੈਲੀਗੇਟ। ਸਮੋਲਨੀ ਦਾ ਚਿੱਟਾ ਹਾਲ ਡੈਲੀਗੇਟਾਂ ਨਾਲ ਖਚਾ ਖਚ ਭਰਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਉੱਥੇ ਬਾਵਰਦੀ ਜਹਾਜ਼ੀ ਸਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਪੇਟੀਆਂ ਹੇਠ ਹੱਥ-ਗੋਲੇ ਠੁਸੇ ਹੋਏ ਸਨ ਅਤੇ ਰੈੱਡ ਗਾਰਡ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਅਜੇ ਪਹਿਲੇ ਦਿਨ ਹੀ ਸਿਆਲ ਮਹੱਲ ਉੱਤੇ ਧਾਵਾ ਬੋਲਣ ਵਿੱਚ ਹਿੱਸਾ

ਲਿਆ ਸੀ। ਉੱਥੇ ਦੁਰਾਡੇ ਪਿੰਡਾਂ ਤੋਂ ਆਏ ਦੜੀਅਲ ਕਿਸਾਨ ਸਨ, ਪੇਂਡੂ ਸੋਵੀਅਤਾਂ ਦੇ ਡੈਲੀਗੇਟ। ਉੱਥੇ ਕਾਰਖਾਨਿਆਂ ਅਤੇ ਮਿੱਲਾਂ ਦੇ ਮਜ਼ਦੂਰ ਸਨ।

ਹਰ ਕੁਰਸੀ ਤੇ ਬੈਂਚ ਭਰਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਲੋਕ ਖਿੜਕੀਆਂ ਦੀਆਂ ਸਰਦਲਾਂ ਅਤੇ ਇੱਥੋਂ ਤੱਕ ਕਿ ਫਰਸ਼ 'ਤੇ ਵੀ ਬੈਠੇ ਸਨ। ਲੋਕ ਕੰਧਾਂ ਨਾਲ ਲੱਗੇ ਖੜ੍ਹੇ ਸਨ। ਹਰ ਇੱਕ ਦੇ ਕੋਟ ਨਾਲ ਲਾਲ ਬਾਜ਼ੂਬੰਦ ਜਾਂ ਧਨੁੱਖ ਲੱਗਾ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਉਸ ਪੁੱਠੇ ਭਰੇ ਕਮਰੇ ਵਿੱਚ ਲਾਲ ਰੰਗ ਦੇ ਇਹ ਛੋਟੇ ਸੁਹਣੇ ਲੱਗਦੇ ਸਨ।

ਉਰੇਲ ਦੇ ਸੂਬੇ ਤੋਂ ਆਇਆ ਇੱਕ ਫੌਜੀ ਇਹ ਸਭ ਕੁੱਝ ਵੇਖ ਰਿਹਾ ਸੀ : ਉਸ ਸ਼ਾਨਦਾਰ ਹਾਲ ਦੀ ਉੱਚੀ ਛੱਤ, ਸੰਗਮਰਮਰ ਦੇ ਥੰਮ੍ਹ ਅਤੇ ਕੰਧ 'ਤੇ ਸੁਨਹਿਰੀ ਝਾਲ ਵਾਲਾ ਵੱਡਾ ਚੌਖਟਾ ਜਿਸ ਵਿੱਚੋਂ ਜ਼ਾਰ ਦੀ ਤਸਵੀਰ ਲਾਹ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਸੀ।

“ਧਨੀ ਮੁਰਦਾਬਾਦ! ਸੋਵੀਅਤਾਂ ਜ਼ਿੰਦਾਬਾਦ!” ਭੀੜ ਨਾਹਰੇ ਲਾ ਰਹੀ ਸੀ।

ਅਚੰਭੇ ਨਾਲ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਵੇਖਦਾ ਹੋਇਆ ਸਿਪਾਹੀ ਲੈਨਿਨ ਨੂੰ ਉਡੀਕ ਰਿਹਾ ਸੀ।

“ਲੈਨਿਨ! ਲੈਨਿਨ!” ਇਹ ਨਾਂ ਮੂੰਹੋਂ ਮੂੰਹ ਭੀੜ ਵਿੱਚ ਫੈਲ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਲੋਕ ਉਹਨੂੰ ਚੰਗੇਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵੇਖਣ ਲਈ ਪੱਥਾਂ ਭਾਰ ਖੜ੍ਹੇ ਹੋ ਗਏ।

ਪਹਿਲਾਂ ਪ੍ਰਧਾਨਗੀ-ਮੰਡਲ ਦੇ ਮੈਂਬਰ ਆਏ ਅਤੇ ਇੱਕ ਲੰਮੀ ਮੇਜ਼ ਪਿੱਛੇ ਬਹਿ ਗਏ। ਉਹਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਨੇ ਚਮੜੇ ਦਾ ਕੋਟ ਅਤੇ ਕਮਾਨੀਆਂ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਐਨਕ ਲਾਈ ਹੋਈ ਸੀ। ਉਹ ਵੇਖਣ ਨੂੰ ਫੌਜੀ ਲੱਗਦਾ ਸੀ। ਪਰ ਉਹਦੀ ਨੁਹਾਰ ਵਿੱਚ ਕੁੱਝ ਗੈਰ-ਫੌਜੀਆਂ ਵਾਲਾ ਸੀ।

“ਇਹ ਸਵੇਰਦਲੋਵ ਏ”, ਫੌਜੀ ਦੇ ਨਾਲ ਖੜ੍ਹੇ ਬੰਦੇ ਨੇ ਕਿਹਾ। ਫੇਰ ਉਹਨੇ ਫੈਲਿਕਸ ਜੇਰਜ਼ਿਨਸਕੀ ਵੱਲ ਇਸ਼ਾਰਾ ਕੀਤਾ, ਜਿਹੜਾ ਇੱਕ ਲੰਮਾ, ਪਤਲਾ, ਲੜਾਕੂ ਬਾਲਸ਼ਵਿਕ ਸੀ ਅਤੇ ਫੌਜੀ ਇਨਕਲਾਬੀ ਕਮੇਟੀ ਦੇ ਪ੍ਰਧਾਨ ਨਿਕੋਲਾਈ ਪੋਦਵੋਇਸਕੀ ਵੱਲ, ਜਿਸਦੀ ਦਿੱਖ ਬੜੀ ਖਰੀ ਅਤੇ ਖੁੱਲੀ ਸੀ।

ਅਖੀਰ ਪ੍ਰਧਾਨ ਨੇ ਐਲਾਨ ਕੀਤਾ ਕਿ ਕਾਂਗਰਸ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਗਈ ਹੈ ਅਤੇ ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਲੈਨਿਨ ਨੂੰ ਬੋਲਣ ਲਈ ਕਿਹਾ।

ਚੰਗੇਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵੇਖਣ ਲਈ ਫੌਜੀ ਖੜ੍ਹਾ ਹੋ ਗਿਆ। ਉਹਨੇ ਵੇਖਿਆ ਕਿ ਲੈਨਿਨ ਦਾ ਜੁੱਸਾ ਕੁੱਝ ਭਾਰਾ ਜਿਹਾ ਸੀ ਅਤੇ ਉਹ ਬਹੁਤਾ ਲੰਮਾਂ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਉਹਦੇ ਭਰਵੱਟੇ ਕਮਾਨਹਾਰ ਸਨ ਅਤੇ ਉਹਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਹਰ ਇੱਕ ਦੀ ਆਤਮਾ ਵਿੱਚ ਧਸਦੀਆਂ ਜਾਪਦੀਆਂ।

ਲੈਨਿਨ ਕਾਹਲੀ ਕਾਹਲੀ ਮੰਚ 'ਤੇ ਆਇਆ। ਹਾਲ ਵਿੱਚ ਸਭ ਲੋਕ ਇੱਕਦਮ ਖੜ੍ਹੇ ਹੋ ਗਏ। ਫੌਜੀਆਂ ਅਤੇ ਜਹਾਜ਼ੀਆਂ ਨੇ ਆਪਣੀਆਂ ਟੋਪੀਆਂ ਹਵਾ ਵਿੱਚ ਉਛਾਲੀਆਂ।

“ਲੈਨਿਨ ਜ਼ਿੰਦਾਬਾਦ!”

ਲੈਨਿਨ ਨੇ ਹਾਲ 'ਤੇ ਨਿਗਾਹ ਮਾਰੀ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਦੇਸਵਾਸੀਆਂ ਦੇ ਖੁਸ਼ ਚਿਹਰੇ ਵੇਖੇ। ਉਹਨਾਂ ਬੜੇ ਮਾੜੇ ਮਾੜੇ ਕੱਪੜੇ ਪਹਿਨੇ ਹੋਏ ਸਨ ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ, ਕਿਸਾਨਾਂ

ਅਤੇ ਫੌਜੀਆਂ ਵੱਲੋਂ, ਦੇਸ ਦੇ ਕਿਰਤੀ ਲੋਕਾਂ ਵੱਲੋਂ ਘੱਲੇ ਡੈਲੀਗੇਟ ਸਨ ਅਤੇ ਲੈਨਿਨ ਨੂੰ ਮਹਿਸੂਸ ਹੋਇਆ ਕਿ ਉਹ ਇਹਨਾਂ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਹੋਣੀ ਅਤੇ ਖੁਸ਼ੀ ਲਈ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰ ਹੈ।

ਉਹਨੇ ਚੁੱਪ ਕਰਾਉਣ ਲਈ ਆਪਣਾ ਹੱਥ ਚੁੱਕਿਆ। ਹਾਲ ਵਿੱਚ ਨਾਹਰੇ ਹੌਲੀ ਹੌਲੀ ਸ਼ਾਂਤ ਹੋ ਗਏ। ਪਰ ਜਿੰਨੀ ਦੇਰ ਲੈਨਿਨ ਬੋਲਦਾ ਰਿਹਾ ਸਭ ਲੋਕ ਖੜ੍ਹੇ ਰਹੇ।

ਲੈਨਿਨ ਅਮਨ ਸਬੰਧੀ ਬੋਲਿਆ। ਉਹਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਨਾ ਤਾਂ ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਅਤੇ ਕਿਸਾਨਾਂ ਨੂੰ ਯੁੱਧ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਸੋਵੀਅਤ ਰਿਆਸਤ ਨੂੰ। ਯੁੱਧ ਦਾ ਅੰਤ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ ਕਿਉਂਕਿ ਲੋਕ ਅਮਨ ਨਾਲ ਰਹਿਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਫੇਰ ਉਹਨੇ ਅਮਨ ਸਬੰਧੀ ਫਰਮਾਨ ਦਾ ਖਰੜਾ ਪੜ੍ਹਿਆ। ਇਹ ਉਹਨੇ ਬੱਚ-ਬਰੂਯੇਵਿਚ ਦੇ ਘਰੋਂ ਸਮੋਲਨੀ ਆਉਣ ਪਿੱਛੋਂ ਲਿਖਿਆ ਸੀ।

ਸਾਰਾ ਹਾਲ ਬੜੀ ਉਤਸੁਕਤਾ ਨਾਲ ਉਹਦਾ ਹਰ ਸ਼ਬਦ ਸੁਣ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਰੂਸ ਤਿੰਨ ਸਾਲ ਤੋਂ ਵੱਧ ਸਮੇਂ ਤੋਂ ਜਰਮਨੀ ਵਿਰੁੱਧ ਲੜ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਯੁੱਧ ਆਮ ਲੋਕਾਂ ਲਈ ਭੁੱਖ, ਦੁੱਖ ਅਤੇ ਮੌਤ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਕੁੱਝ ਨਹੀਂ ਸੀ ਲਿਆਇਆ।

“ਸੋ, ਅਜਿਹੀ ਹੈ ਸਾਡੀ ਸੋਵੀਅਤਾਂ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ,” ਓਰੇਲ ਤੋਂ ਆਏ ਫੌਜੀ ਨੇ ਸੋਚਿਆ। “ਇਹ ਹੱਕੀ ਸ਼ਕਤੀ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਜਨਤਾ ਦੇ ਹਿੱਤਾਂ ਦਾ ਫ਼ਿਕਰ ਕਰਦੀ ਹੈ।”

ਜਦੋਂ ਲੈਨਿਨ ਨੇ ਤਕਰੀਰ ਖ਼ਤਮ ਕੀਤੀ ਤਾਂ ਜ਼ੋਰਦਾਰ ਨਾਹਰੇ ਲੱਗੇ। ਸੰਗਮਰਮਰ ਦੇ ਥੰਮ੍ਹਾਂ ਨੇ ਪਹਿਲੇ ਕਦੇ ਵੀ— ਅਜਿਹਾ ਸ਼ੋਰ ਜਾਂ ਅਜਿਹੇ ਗਾਣੇ ਨਹੀਂ ਸਨ ਸੁਣੇ। ਸੈਂਕੜੇ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਰਲ ਕੇ ਪ੍ਰੋਲੇਤਾਰੀ ਗੀਤ ਇੰਟਰਨੈਸ਼ਨਲ ਗਾਇਆ :

ਉੱਠੋ ਗੋਲਿਓ ਭੁੱਖ ਦਿਓ,
ਉੱਠੋ ਧਰਤੀ ਦੇ ਬਦਨਸੀਬੋ,
ਅੱਜ ਇਨਸਾਫ਼ ਕੜਕ ਕੇ ਰੱਦ ਹੈ
ਕਰਦਾ, ਜਗਤ ਪੁਰਾਣਾ,
ਜੰਮ ਰਿਹੈ ਸੰਸਾਰ ਚੰਗੇਰਾ।

ਫੇਰ ਲੈਨਿਨ ਨੇ “ਭੋਂ ਸਬੰਧੀ ਫ਼ਰਮਾਨ” ਪੜ੍ਹਿਆ ਜਿਹੜਾ ਉਹਨੇ ਪਿਛਲੀ ਰਾਤ ਲਿਖਿਆ ਸੀ। ਇਸ ਵਾਰ ਫੇਰ ਡੈਲੀਗੇਟਾਂ, ਖਾਸ ਕਰਕੇ ਕਿਸਾਨ ਡੈਲੀਗੇਟਾਂ ਨੇ ਖੁਸ਼ੀ ਦੇ ਨਾਹਰੇ ਲਾਏ।

ਸੋਵੀਅਤਾਂ ਦੀ ਦੂਜੀ ਕਾਂਗਰਸ, ਜਿਹੜੀ 25 ਅਤੇ 26 ਅਕਤੂਬਰ 1917 ਨੂੰ ਸਮੋਲਨੀ ਵਿਖੇ ਹੋਈ ਇੱਕ ਇਤਿਹਾਸਕ ਘਟਨਾ ਬਣ ਗਈ ਹੈ। ਇਸ ਕਾਂਗਰਸ ਵਿੱਚ ਹੀ ਲੈਨਿਨ ਨੇ ਸੋਵੀਅਤਾਂ ਦੀ ਰਾਜ-ਸੱਤ੍ਰਾ ਦੀ ਸਥਾਪਤੀ ਦਾ ਐਲਾਨ ਕੀਤਾ।

ਲੈਨਿਨ ਨੇ ਕਾਂਗਰਸ ਦੇ ਸਾਮ੍ਹਣੇ ਅਮਨ ਸਬੰਧੀ ਫ਼ਰਮਾਨ ਅਤੇ ਭੋਂ ਸਬੰਧੀ ਫ਼ਰਮਾਨ ਦੇ ਖਰੜੇ ਪੜ੍ਹੇ ਅਤੇ ਡੈਲੀਗੇਟਾਂ ਨੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਵਾਨਗੀ ਦਿੱਤੀ।

ਕਾਂਗਰਸ ਨੇ ਇੱਕ ਹਕੂਮਤ ਵੀ ਬਣਾਈ, ਲੋਕ ਕੁਮੀਸਾਰਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰੀਸ਼ਦ ਅਤੇ ਵਲਾਦੀਮੀਰ ਇਲੀਚ ਲੈਨਿਨ ਨੂੰ ਇਹਦਾ ਪ੍ਰਧਾਨ ਚੁਣਿਆ।

ਇਉਂ ਪਹਿਲੀ ਸੋਵੀਅਤ ਹਕੂਮਤ ਸਥਾਪਤ ਹੋਈ।

ਕਾਂਗਰਸ ਦਾ ਸਮਾਗਮ ਸਾਰੀ ਰਾਤ ਜਾਰੀ ਰਿਹਾ, ਪਹੁ ਫੁਟਾਲੇ ਸਮੇਂ ਹੀ ਇਸਨੇ ਆਪਣਾ ਕੰਮ ਮੁਕੰਮਲ ਕੀਤਾ।

“ਸਾਥੀਓ, ਛੇਤੀ ਛੇਤੀ ਆਪਣੇ ਪਿੰਡਾਂ ਅਤੇ ਕੰਮ ਦੀਆਂ ਥਾਵਾਂ 'ਤੇ ਜਾਓ,” ਲੈਨਿਨ ਨੇ ਡੈਲੀਗੇਟਾਂ ਨੂੰ ਕਿਹਾ। “ਸਾਡੀ ਜਿੱਤ ਦੀ ਖ਼ਬਰ ਫੈਲਾਓ। ਕਿਰਤੀਆਂ ਦਾ ਇਨਕਲਾਬ ਕਾਮਯਾਬ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ। ਸੋਵੀਅਤ ਰਾਜ-ਸੱਤਾ ਸਥਾਪਤ ਹੋ ਗਈ ਹੈ। ਤੁਹਾਨੂੰ ਸਾਰੇ ਰੂਸ ਵਿੱਚ ਸੋਵੀਅਤ ਸੱਤਾ ਮਜ਼ਬੂਤ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਪੂਰਾ ਯਤਨ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।”

ਇਹ ਸੀ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਜੀਵਨ

ਨਾਦੇਜ਼ਦਾ ਕਨਸਤਨਤੀਨੋਵਨਾ ਸਮੋਲਨੀ ਦੇ ਲੰਮੇ, ਚੌੜੇ ਲਾਂਘਿਆਂ ਵਿੱਚ ਚੱਲ ਰਹੀ ਸੀ। ਸ਼ਾਮ ਹੋ ਗਈ ਸੀ ਅਤੇ ਉਹ ਕੰਮ ਤੋਂ ਮੁੜੀ ਸੀ। ਦਿਨ ਕਾਫ਼ੀ ਔਖਾ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਉਹਨੇ ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਦੀ ਇੱਕ ਟੋਲੀ ਨਾਲ ਮੁਲਾਕਾਤ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਫੇਰ ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਦੀ ਇੱਕ ਟੋਲੀ ਨਾਲ। ਉਹਨਾਂ ਸਕੂਲ, ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀਆਂ, ਯਤੀਮਾਂ ਲਈ ਬਾਲ-ਭਵਨ ਅਤੇ ਕਿਰਤੀ ਲੋਕਾਂ ਲਈ ਕਲੱਬ ਸਥਾਪਤ ਕਰਨੇ ਸਨ। ਸਾਰੀ ਵਿਦਿਅਕ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਤਬਦੀਲ ਕਰਨੀ ਪੈਣੀ ਸੀ ਤਾਂ ਜੋ ਉਹ ਕਿਰਤੀ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਹਿੱਤਾਂ ਨਾਲ ਮੇਲ ਖਾਵੇ। ਨਾਦੇਜ਼ਦਾ ਕਨਸਤਨਤੀਨੋਵਨਾ ਥੱਕੀ ਹੋਈ ਸੀ ਪਰ ਉਹ ਖੁਸ਼ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਵਾਪਸ ਘਰ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ।

ਉਹਨੂੰ ਅਤੇ ਵਲਾਦੀਮੀਰ ਇਲੀਚ ਨੂੰ ਸਮੋਲਨੀ ਵਿਖੇ ਇੱਕ ਕਮਰਾ ਮਿਲਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਇੱਕ ਉੱਚੀ ਛੱਤ ਵਾਲਾ, ਤੰਗ ਜਿਹਾ ਕਮਰਾ ਸੀ, ਜਿਸਦੀ ਇੱਕੋ ਇੱਕ ਖਿੜਕੀ ਵਿਹੜੇ ਵਿੱਚ ਖੁੱਲ੍ਹਦੀ। ਇਹਦੇ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਨੀਵੀਂ ਵੰਡ ਪਾ ਕੇ ਇੱਕ ਸੌਣ ਦਾ ਕਮਰਾ ਬਣਾਇਆ ਗਿਆ ਸੀ। ਸੌਣ ਕਮਰੇ ਵਿੱਚ ਦੋ ਲੋਹੇ ਦੇ ਪਲੰਘ ਸਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਉੱਤੇ ਫੌਜੀ ਕੰਬਲ ਵਿਛੇ ਹੋਏ ਸਨ ਅਤੇ ਇੱਕ ਨਿੱਕੀ ਜਿਹੀ ਅੰਗੀਠੀ ਸੀ।

ਨਾਦੇਜ਼ਦਾ ਕਨਸਤਨਤੀਨੋਵਨਾ ਆਪਣੇ ਕਮਰੇ ਦੇ ਨਾਲ ਲਗਦੇ ਸ਼ੌਚਾਲੇ ਵਿੱਚੋਂ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਹੱਥ ਮੂੰਹ ਧੋਣ ਲਈ ਸਿੱਕਾਂ ਦੀਆਂ ਕਤਾਰਾਂ ਸਨ, ਆਪਣੇ ਕਮਰੇ ਵਿੱਚ ਚਲੀ ਗਈ। ਇੱਥੇ ਪਹਿਲਾਂ ਸਮੋਲਨੀ ਦੀਆਂ ਜਵਾਨ ਮਲਕਜ਼ਾਦੀਆਂ ਹੱਥ ਮੂੰਹ ਧੋਇਆ ਕਰਦੀਆਂ ਸਨ। “ਹੁਣ ਇਹ ਵੀਹ ਦੇ ਵੀਹ ਸਿੱਕ ਸਾਡੇ ਹਨ,” ਨਾਦੇਜ਼ਦਾ ਕਨਸਤਨਤੀਨੋਵਨਾ ਮੁਸਕਰਾ ਕੇ ਕਿਹਾ ਕਰਦੀ। ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਆਪਣੀ ਕੁੱਲ ਮਿਲਖ ਉਹ ਸਾਧਾਰਨ ਜਿਹਾ ਸਮਾਨ ਸੀ ਜਿਹੜਾ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਕਮਰੇ ਵਿੱਚ ਪਿਆ ਸੀ : ਇੱਕ ਕੱਪੜੇ ਰੱਖਣ ਵਾਲੀ ਅਲਮਾਰੀ, ਇੱਕ ਛੋਟੀ ਅਲਮਾਰੀ, ਇੱਕ ਨਿੱਕੀ ਜਿਹੀ ਮੇਜ਼, ਇੱਕ ਸੋਫਾ, ਦੋ ਆਰਾਮ ਕੁਰਸੀਆਂ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਉੱਤੇ ਸੂਤੀ ਕੱਪੜੇ ਦੇ ਉਛਾੜ ਚੜ੍ਹੇ ਹੋਏ ਸਨ ਅਤੇ ਇੱਕ ਛੋਟੀ ਗੋਲ ਮੇਜ਼। ਉਹ ਇਸ ਮੇਜ਼ 'ਤੇ

ਖਾਣਾ ਖਾਂਦੇ ਅਤੇ ਅਕਸਰ ਮਹੱਤਵ-ਪੂਰਨ ਰਿਆਸਤ ਮਾਮਲੇ ਵੀ ਵਿਚਾਰਦੇ।

ਨਾਦੇਜ਼ਦਾ ਕਨਸਤਨਤੀਨੋਵਨਾ ਨੇ ਆਪਣਾ ਓਵਰਕੋਟ ਲਾਹਿਆ ਅਤੇ ਨਿੱਘੀ ਹੋਣ ਲਈ ਅੰਗੀਠੀ ਕੋਲ ਚਲੀ ਗਈ। ਵਲਾਦੀਮੀਰ ਇਲੀਚ ਅੱਜ ਫੇਰ ਪਛੜ ਗਿਆ ਸੀ। ਉਹਨੇ ਜਾਣ ਬੁੱਝ ਕੇ ਸਮੋਲਨੀ ਵਿੱਚ ਰਹਿਣ ਲਈ ਥਾਂ ਮੰਗੀ ਸੀ ਤਾਂ ਜੁ ਉਹ ਆਪਣੇ ਕੰਮ ਦੀ ਥਾਂ ਦੇ ਨੇੜੇ ਰਹੇ। ਇੱਕ ਨਵੇਂ ਸੋਸ਼ਲਿਸਟ ਜੀਵਨ ਦੀ ਸਥਾਪਤੀ ਸਬੰਧੀ ਨਿਰਣੇ ਲੋਕ ਕੋਮੀਸਾਰਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰੀਸ਼ਦ ਦੇ ਪ੍ਰਧਾਨ ਦੇ ਦਫ਼ਤਰ ਵਿੱਚ ਕੀਤੇ ਜਾਂਦੇ ਸਨ। ਇੱਥੋਂ ਜਾਰੀ ਕੀਤੇ ਫ਼ਰਮਾਨਾਂ ਵਿੱਚ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਹੁਣ ਰੂਸ ਵਿੱਚ ਕਦੇ ਵੀ ਕੋਈ ਖ਼ਿਤਾਬ ਨਹੀਂ ਹੋਣਗੇ, ਰਾਠ ਅਤੇ ਵਪਾਰੀ ਨਹੀਂ ਹੋਣਗੇ, ਕਿ ਸਭ ਰੇਲਾਂ, ਵਪਾਰੀ ਜਹਾਜ਼ਾਂ ਦੇ ਬੇੜੇ ਅਤੇ ਬੈਂਕ ਰਿਆਸਤੀ ਮਾਲਕੀ ਬਣ ਗਏ ਹਨ। ਕਾਰਖ਼ਾਨੇ ਅਤੇ ਮਿੱਲਾਂ ਵੀ ਰਿਆਸਤੀ ਮਾਲਕੀ ਬਣ ਜਾਣਗੇ ਅਤੇ ਕਿਰਤੀ ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਸਾਰੀ ਉਪਜ ਦੀ ਇੰਚਾਰਜ ਹੋਵੇਗੀ।

ਹਰ ਚੀਜ਼ ਨਵੀਂ ਅਤੇ ਅਸਾਧਾਰਨ ਸੀ। ਸਭ ਕੁੱਝ ਇਤਿਹਾਸ ਵਿੱਚ ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ ਸਥਾਪਤ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਇਹ ਸੋਵੀਅਤਾਂ ਦੇ ਦੇਸ ਵਿੱਚ ਸਥਾਪਤ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਸੀ।

ਉੱਧਰ ਸਮੋਲਨੀ ਆਉਣ ਵਾਲੇ ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ, ਕਿਸਾਨਾਂ ਅਤੇ ਫ਼ੌਜੀਆਂ ਦਾ ਅਨੰਤ ਪਰਵਾਹ ਕਦੇ ਨਾ ਮੁੱਕਦਾ। ਸਭੇ ਲੈਨਿਨ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਆਉਂਦੇ ਸਨ, ਉਸ ਤੋਂ ਇਸ ਸਬੰਧੀ ਸਲਾਹ ਲੈਣ ਆਉਂਦੇ ਸਨ ਕਿ ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਅਤੇ ਕਿਸਾਨਾਂ ਦੀ ਕੌਮ ਕਿਵੇਂ ਸਥਾਪਤ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ।

“ਪੱਕੀ ਗੱਲ ਹੈ, ਅੱਜ ਰਾਤ ਫੇਰ ਉਹਦੇ ਕੋਲ ਖਾਣੇ ਲਈ ਸਮਾਂ ਨਹੀਂ ਹੋਣ ਲੱਗਾ,” ਨਾਦੇਜ਼ਦਾ ਕਨਸਤਨਤੀਨੋਵਨਾ ਨੇ ਮਨ ਹੀ ਮਨ ਵਿੱਚ ਕਿਹਾ।

ਐਨ ਉਸੇ ਸਮੇਂ ਉਹਨੂੰ ਕਦਮਾਂ ਦੀ ਚਾਪ ਨੇੜੇ ਆਉਂਦੀ ਸੁਣਾਈ ਦਿੱਤੀ। ਇਹ ਕੌਣ ਸੀ? ਹਾਂ, ਉਹਨੇ ਤਿੱਖੇ, ਛੁਹਲੇ ਕਦਮਾਂ ਦੀ ਚਾਪ ਪਛਾਣ ਲਈ। ਦਰਵਾਜ਼ਾ ਖੁੱਲ੍ਹਿਆ ਅਤੇ ਵਲਾਦੀਮੀਰ ਇਲੀਚ ਅੰਦਰ ਆਇਆ।

“ਮੈਂ ਸੋਚਿਆ ਥੋੜੀ ਦੇਰ ਕੰਮ ਬੰਦ ਕਰ ਦਿਆਂ,” ਉਹਨੇ ਕਿਹਾ। “ਖਿੜਕੀ 'ਚੋਂ ਬਾਹਰ ਝਾਤ ਮਾਰੀ ਤਾਂ ਮੈਨੂੰ ਬਰਫ਼ ਦਿਖਾਈ ਦਿੱਤੀ। “ਚੱਲ ਜ਼ਰਾ ਸੈਰ ਕਰ ਆਈਏ ਨਾਦੀਆ। ਕੀ ਖ਼ਿਆਲ ਏ।”

“ਮੈਂ ਕਿਹਾ ਨੌਂ ਵੱਜ ਗਏ ਨੇ ਅਤੇ ਅੱਜ ਤੁਸਾਂ ਹੋਰ ਕੰਮ ਨਹੀਂ ਕਰਨਾ”, ਉਹਨੇ ਦਲੀਲ ਨਾਲ ਜਵਾਬ ਦਿੱਤਾ।

“ਨਿਸ਼ਚੇ ਹੀ ਇਹ ਗੱਲ ਸਾਥੀ ਜ਼ੇਲਤੀਸ਼ੋਵ ਲਈ ਤਾਂ ਠੀਕ ਏ,” ਵਲਾਦੀਮੀਰ ਇਲੀਚ ਨੇ ਜਵਾਬ ਦਿੱਤਾ ਕਿਉਂਕਿ ਐਨ ਉਸ ਸਮੇਂ ਜ਼ੇਲਤੀਸ਼ੋਵ ਦਰਵਾਜ਼ਾ ਖੋਲ ਕੇ ਅੰਦਰ ਆਇਆ ਸੀ।

ਜ਼ੇਲਤੀਸ਼ੋਵ ਫ਼ੌਜੀ ਸੀ ਅਤੇ ਘਰ ਦੇ ਕੰਮ ਕਾਜ ਵਿੱਚ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਕਰਦਾ ਸੀ। “ਸਾਥੀ ਜ਼ੇਲਤੀਸ਼ੋਵ, ਤੇਰੀ ਕੰਮ ਦੀ ਦਿਹਾੜੀ ਖ਼ਤਮ ਹੋ ਗਈ ਹੈ। ਹੁਣ ਘਰ ਜਾ

ਕੇ ਆਰਾਮ ਕਰੋ। ਹਾਂ, ਹਾਂ, ਹੁਣੇ!” ਵਲਾਦੀਮੀਰ ਇਲੀਚ ਨੇ ਦ੍ਰਿੜਤਾ ਨਾਲ ਦੁਹਰਾਇਆ।

ਜ਼ੇਲਤੀਸ਼ੋਵ ਦੀ ਘਰ ਜਾਣ ਦੀ ਉੱਕਾ ਹੀ ਸਲਾਹ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਉਹ ਇਸ ਗੱਲ 'ਤੇ ਮਾਣ ਅਨੁਭਵ ਕਰਦਾ ਕਿ ਉਹ ਲੈਨਿਨ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰਦਾ, ਉਹਦੇ ਲਈ ਖਾਣਾ ਲਿਆਉਂਦਾ, ਅਖ਼ਬਾਰ ਲੈਣ ਲਈ ਜਾਂਦਾ, ਅੰਗੀਠੀ ਬਾਲਣ ਅਤੇ ਕਮਰਾ ਗਰਮ ਕਰਨ ਦਾ ਕੰਮ ਕਰਦਾ।

ਅੱਜ ਉਹ ਨਾਦੇਜ਼ਦਾ ਕਨਸਤਨਤੀਨੋਵਨਾ ਨੂੰ ਹੈਰਾਨ ਕਰਨ ਲਈ ਇੱਕ ਸੁਗਾਤ ਲਿਆਇਆ ਸੀ। ਉਹਨੇ ਆਪਣੀ ਜੇਬ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਨਿੱਕਾ ਜਿਹਾ ਸ਼ੀਸ਼ਾ ਕੱਢਿਆ ਅਤੇ ਬੋਲਿਆ, “ਪਹਿਲੀਆਂ ਦੀ ਕੋਈ ਜਵਾਨ ਮਲਕਜ਼ਾਦੀ ਇਹ ਪਿੱਛੇ ਛੱਡ ਗਈ ਹੋਣੀ ਏ। ਮੈਂ ਸੋਚਿਆ ਇਹ ਤੁਹਾਡੇ ਲਈ ਵਾਲ਼ ਸੰਵਾਰਨ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਕੰਮ ਲਈ ਚੰਗਾ ਰਹੇਗਾ।” ਉਹਨੇ ਸੁਗਾਤ ਨਾਦੇਜ਼ਦਾ ਕਨਸਤਨਤੀਨੋਵਨਾ ਨੂੰ ਦਿੱਤੀ ਅਤੇ ਵਲਾਦੀਮੀਰ ਇਲੀਚ ਵੱਲ ਵੇਖਿਆ ਕਿ ਉਹਨੂੰ ਇਹ ਗੱਲ ਚੰਗੀ ਲੱਗੀ ਜਾਂ ਨਹੀਂ।

ਵਲਾਦੀਮੀਰ ਇਲੀਚ ਨੂੰ ਇਹ ਜ਼ਰੂਰੀ ਚੰਗੀ ਲੱਗੀ ਸੀ ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਹੱਸ ਪਿਆ ਅਤੇ ਬੋਲਿਆ, “ਮੈਨੂੰ ਆਪ ਚਾਹੀਦਾ ਸੀ ਕਿ ਤੈਨੂੰ ਜੇਬੀ ਸ਼ੀਸ਼ਾ ਲੈ ਦੇਂਦਾ ਨਾਦੀਆ, ਪਰ ਮੈਨੂੰ ਖ਼ਿਆਲ ਹੀ ਨਹੀਂ ਆਇਆ।”

“ਇਹੋ ਤਾਂ ਇੱਕੋ ਇੱਕ ਗੱਲ ਏ ਜਿਸਦਾ ਤੁਹਾਨੂੰ ਕਦੇ ਖ਼ਿਆਲ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ,” ਉਹਨੇ ਜਵਾਬ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਮੁਸਕਰਾ ਪਈ।

ਨਾਦੇਜ਼ਦਾ ਕਨਸਤਨਤੀਨੋਵਨਾ ਅਤੇ ਵਲਾਦੀਮੀਰ ਇਲੀਚ ਨੇ ਦਲੀਏ ਦਾ ਸਾਦਾ ਰਾਤ ਦਾ ਖਾਣਾ ਖਾਧਾ। ਫਿਰ ਵਲਾਦੀਮੀਰ ਇਲੀਚ ਨੇ ਉਹਨੂੰ ਦੁਬਾਰਾ ਸੈਰ ਕਰਨ ਲਈ ਕਿਹਾ ਕਿਉਂਕਿ ਉਹਨੂੰ ਸਿਆਲ ਦੇ ਸ਼ੁਰੂ ਦੇ ਦਿਨ ਚੰਗੇ ਲੱਗਦੇ ਸਨ, ਜਦੋਂ ਬਰਫ਼ ਸੱਜਰੀ ਅਤੇ ਚਿੱਟੀ ਹੁੰਦੀ ਸੀ।

ਨਾਦੇਜ਼ਦਾ ਕਨਸਤਨਤੀਨੋਵਨਾ ਨੇ ਆਪਣਾ ਨਿੱਕਾ ਜਿਹਾ ਸ਼ੀਸ਼ਾ ਕੱਢਿਆ ਅਤੇ ਆਪਣਾ ਹੈਟ ਸਿਰ 'ਤੇ ਰੱਖਿਆ। ਫੇਰ ਉਹਨੇ ਕਿਹਾ।

“ਵੋਲੋਦੀਆ, ਇਹ ਪ੍ਰਤੱਖ ਹੈ ਕਿ ਮੈਂ ਬੁੱਢੀ ਹੁੰਦੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹਾਂ।”

“ਬਿਲਕੁਲ ਨਹੀਂ!” ਉਹਨੇ ਉੱਤਰ ਦਿੱਤਾ।

ਉਹਦੇ ਸੁਹਣੇ, ਸਿੱਧੇ ਕੇਸ ਚਿੱਟੇ ਹੋਣੇ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਗਏ ਸਨ ਅਤੇ ਉਹਦੇ ਮੱਥੇ 'ਤੇ ਕੁੱਝ ਝੁਰੜੀਆਂ ਆ ਗਈਆਂ ਸਨ। ਪਰ ਵਲਾਦੀਮੀਰ ਇਲੀਚ ਲਈ ਉਹ ਸਦਾ ਜਵਾਨ ਸੀ, ਉਸ ਸ਼ਾਮ ਵਾਂਗ ਜਵਾਨ ਜਦੋਂ ਉਹ ਸ਼ੂਸ਼ੇਨਸਕੋਏ ਆਈ ਸੀ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਨਾਲ਼ ਉਹ ਹਰਾ ਲੈਂਪ ਲਿਆਈ ਸੀ, ਜਿਹੜਾ ਸਾਂਭਦੇ ਹੋਏ ਉਸਨੇ ਸਾਰਾ ਸਾਇਬੇਰੀਆ ਪਾਰ ਕੀਤਾ ਸੀ।

“ਤੇਰਾ ਕੰਮ ਬਹੁਤ ਥਕਾਉਣ ਵਾਲ਼ਾ ਤਾਂ ਨਹੀਂ,” ਉਹਨੇ ਪੁੱਛਿਆ, ਉਹਦੀ ਆਵਾਜ਼ ਵਿੱਚ ਚਿੰਤਾ ਦਾ ਝਾਉਲਾ ਸੀ।

“ਨਹੀਂ, ਬਹੁਤਾ ਨਹੀਂ।” ਉਹਨੇ ਵਲਾਦੀਮੀਰ ਇਲੀਚ ਨੂੰ ਕਾਹਲ ਕਰਾਈ ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਜਾਣਦੀ ਸੀ ਕਿ ਉਹਨੇ ਥੋੜੀ ਦੇਰ ਲਈ ਹੀ ਕੰਮ ਬੰਦ ਕੀਤਾ ਹੈ ਅਤੇ ਜਿਉਂ ਹੀ ਉਹ ਵਾਪਸ ਆਉਣਗੇ ਉਹ ਲਿਫਟ 'ਤੇ ਚੜ੍ਹ ਕੇ ਤੀਜੀ ਮੰਜ਼ਲੇ 'ਤੇ ਚਲਾ ਜਾਵੇਗਾ ਅਤੇ

ਰਾਤ ਬਹੁਤ ਦੇਰ ਤੱਕ ਆਪਣੇ ਦਫ਼ਤਰ ਵਿੱਚ ਰਹੇਗਾ। ਲੋਕ ਕੋਮੀਸ਼ਨਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰੀਸ਼ਦ ਦੇ ਪ੍ਰਧਾਨ ਦੀਆਂ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀਆਂ ਦਾ ਕੋਈ ਅੰਤ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਇਸ ਸਬੰਧੀ ਵਿਚਾਰਾਂ ਦਾ ਕੋਈ ਅੰਤ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਿ ਇਸ ਨਵੀਂ ਰਿਆਸਤ ਦੀ ਸੰਸਾਰ ਵਿੱਚ ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਅਤੇ ਕਿਸਾਨਾਂ ਦੀ ਪਹਿਲੀ ਰਿਆਸਤ ਦੀ ਉਸਾਰੀ ਕਿਵੇਂ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ।

ਜੋ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ, ਸੋ ਸਿੱਖ ਲਵਾਂਗੇ

ਇੱਕ ਫੌਜੀ ਸਮੋਲਨੀ ਦੇ ਬਾਹਰ ਖੜ੍ਹਾ ਸੀ। ਉਹਨੇ ਆਪਣੀ ਬੰਦੂਕ ਨਾਲ ਰਾਹ ਰੋਕ ਲਿਆ ਅਤੇ ਸਾਹਮਣਿਉਂ ਆਉਂਦੇ ਤਿੰਨ ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਨੂੰ ਕਿਹਾ, “ਆਪਣੇ ਪਾਸ ਵਿਖਾਓ!”

“ਪਾਸ ਕਿੱਥੇ ਬਣਦੇ ਨੇ?” ਉਹਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਵਡੇਰੀ ਉਮਰ ਦੇ ਮਜ਼ਦੂਰ ਨੇ, ਜਿਸਦਾ ਨਾਂ ਰੋਮਾਨ ਸੀ, ਬੰਦੂਕ ਇੱਕ ਪਾਸੇ ਧੱਕਦੇ ਹੋਏ ਕਿਹਾ।

“ਔਖੇ ਨਾ ਹੋਵੋ!” ਸਿਪਾਹੀ ਨੇ ਉੱਚੀ ਜਿਹੀ ਕਿਹਾ। “ਕਮਾਨ ਅਫ਼ਸਰ ਦਾ ਦਫ਼ਤਰ ਪਾਸ ਦੇਣ ਦਾ ਕੰਮ ਕਰਦਾ ਹੈ।”

ਐਨ ਉਸ ਸਮੇਂ ਸਾਥੀ ਮਾਲਕੋਵ, ਜਿਹੜਾ ਪਹਿਲਾਂ ਇੱਕ ਜਹਾਜ਼ੀ ਹੁੰਦਾ ਸੀ ਅਤੇ ਹੁਣ ਸਮੋਲਨੀ ਦਾ ਕਮਾਨ ਅਫ਼ਸਰ ਸੀ, ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਵਿੱਚ ਆਇਆ। ਉਹਨੇ ਵਰਦੀ ਪਹਿਨੀ ਹੋਈ ਸੀ।

“ਤੁਸੀਂ ਕਿਸਨੂੰ ਮਿਲਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹੋ!”

“ਲੈਨਿਨ ਨੂੰ। ਇਹ ਬਹੁਤ ਹੀ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ,” ਰੋਮਾਨ ਨੇ ਜਵਾਬ ਦਿੱਤਾ।

“ਇਹ ਗੱਲ ਪਿੱਛੇ ਨਹੀਂ ਪਾਈ ਜਾ ਸਕਦੀ,” ਉਹਦੇ ਸਾਥੀ ਨੇ ਕਿਹਾ।

“ਹੂੰ, ਇਹ ਗੱਲ ਏ,” ਮਾਲਕੋਵ ਨੇ ਕਿਹਾ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ 'ਤੇ ਨਿਗਾਹ ਮਾਰੀ।

“ਅਕਤੂਬਰ ਇਨਕਲਾਬ ਸਮੇਂ ਤੁਸੀਂ ਕਿੱਥੇ ਸੋ?”

“ਅਸੀਂ ਸਿਆਲ ਮਹੱਲ 'ਤੇ ਧਾਵਾ ਬੋਲ ਰਹੇ ਸਾਂ, ਹੋਰ ਅਸਾਂ ਕਿੱਥੇ ਹੋਣਾ ਸੀ?”

ਪੰਦਰਾਂ ਮਿੰਟ ਪਿੱਛੋਂ ਉਹ ਤਿੰਨੋਂ ਕੋਮੀਸ਼ਨਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰੀਸ਼ਦ ਦੇ ਪ੍ਰਧਾਨ ਦੇ ਕਮਰੇ ਦੇ ਬਾਹਰਲੇ ਕਮਰੇ ਵਿੱਚ ਅੱਪੜੇ। ਇਹ ਇੱਕ ਵੱਡਾ ਸਾਰਾ ਕਮਰਾ ਸੀ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤ ਥੋੜ੍ਹਾ ਫ਼ਰਨੀਚਰ ਸੀ। ਉੱਚੀ ਪਿੱਠ ਵਾਲੇ ਲੱਕੜੀ ਦੇ ਦੋ ਬੈਂਚਾਂ ਦੀ ਇੱਕ ਪਾਲ ਕਮਰੇ ਨੂੰ ਦੋ ਹਿੱਸਿਆਂ ਵਿੱਚ ਵੰਡਣ ਦਾ ਕੰਮ ਕਰਦੀ। ਬਾਕੀ ਫ਼ਰਨੀਚਰ ਸੀ ਦੁਹਾਂ ਹਿੱਸਿਆਂ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਇੱਕ ਮੇਜ਼ ਅਤੇ ਕਈ ਕੁਰਸੀਆਂ। ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਨੇ ਇੱਕ ਦੂਜੇ ਵੱਲ ਤੱਕਿਆ। ਇੱਥੇ ਤਾਂ ਐਸ਼ ਦਾ ਕੋਈ ਸਮਾਨ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਸਾਧਾਰਨ, ਵਿਹਾਰੀ ਵਾਯੂ-ਮੰਡਲ ਸੀ।

ਇੱਕ ਸਕੱਤਰ ਨੇ ਲੈਨਿਨ ਦੇ ਕਮਰੇ ਦਾ ਦਰਵਾਜ਼ਾ ਖੋਲ੍ਹਿਆ ਅਤੇ ਕਿਹਾ, “ਕ੍ਰਿਪਾ ਕਰਕੇ ਅੰਦਰ ਆ ਜਾਓ। ਸਾਥੀ ਲੈਨਿਨ ਤੁਹਾਨੂੰ ਉਡੀਕ ਰਹੇ ਹਨ।”

ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਸਵਾਗਤ ਕਰਨ ਲਈ ਲੈਨਿਨ ਉੱਠ ਖੜ੍ਹਾ ਹੋਇਆ। ਉਹਦੀਆਂ

ਤੇਜ਼ ਅੱਖਾਂ ਨੇ ਉਹਨਾਂ ਤਿੰਨਾਂ ਨੂੰ ਵਾਰੀ ਵਾਰੀ ਘੋਖਿਆ ਅਤੇ ਫਿਰ ਬੋਲਿਆ, “ਆਓ ਸਾਥੀਓ। ਬਹਿ ਜਾਓ!”

ਉਹਨੇ ਇੱਕ ਕੁਰਸੀ ਖਿੱਚੀ ਅਤੇ ਆਪਣੀ ਮੇਜ਼ ਪਿੱਛੇ ਬਹਿ ਕੇ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਗੱਲ ਸੁਣਨ ਦੀ ਥਾਂ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਕੋਲ ਬਹਿ ਗਿਆ। ਉਹਨੇ ਇੱਕ ਪਿੰਸਲ ਅਤੇ ਕਾਪੀ ਲਈ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ 'ਤੇ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਕਰਨੇ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤੇ।

“ਤੁਸੀਂ ਕਿਹੜੇ ਕਾਰਖ਼ਾਨੇ ਤੋਂ ਆਏ ਹੋ? ਤੁਹਾਡਾ ਕਿੱਤਾ ਕੀ ਹੈ? ਤੁਹਾਡੇ ਕਾਰਖ਼ਾਨੇ ਦੀ ਹਾਲਤ ਕੈਸੀ ਹੈ? ਕੀ ਉੱਥੇ ਕਾਫ਼ੀ ਕੱਚਾ ਮਾਲ ਹੈ? ਕੀ ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਦੀਆਂ ਕੰਟਰੋਲ ਟੋਲੀਆਂ ਸਰਗਰਮ ਹਨ? ਅਤੇ ਅਖ਼ੀਰ ਤੁਸੀਂ ਇੱਥੇ ਕੀ ਕਰਨ ਆਏ ਹੋ? ਕਿਉਂਕਿ ਤੁਸੀਂ ਸਾਥੀ ਹੋ ਇਸ ਲਈ ਮੈਨੂੰ ਸਾਫ਼ ਸਾਫ਼ ਦੱਸੋ।”

ਉਹ ਬੜੇ ਨਿੱਘ ਨਾਲ਼ ਮੁਸਕਰਾਇਆ।

ਲੈਨਿਨ ਦੀ ਮੁਸਕਾਨ ਨਾਲ਼ ਰੋਮਾਨ ਦੀ ਹਿੰਮਤ ਬੱਝੀ ਅਤੇ ਉਹ ਬਿਨਾਂ ਰੱਖ-ਰਖਾ ਦੇ ਦੱਸਣ ਲੱਗ ਪਿਆ ਕਿ ਉਹ, ਉੱਥੇ ਕਿਸ ਕੰਮ ਆਏ ਹਨ। ਰੋਮਾਨ ਅਤੇ ਉਹਦੇ ਸਾਥੀ ਲੈਨਿਨ ਨੂੰ ਕਾਰਖ਼ਾਨੇ ਸਬੰਧੀ ਦੱਸਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਸਨ ਪਰ ਹੁਣ ਉਹ ਕਾਰਖ਼ਾਨੇ ਵਿੱਚ ਕੰਮ ਨਹੀਂ ਸਨ ਕਰ ਸਕਦੇ ਕਿਉਂਕਿ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਸਾਥੀਆਂ ਨੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਲੋਕ ਕੁਮਿਸਰੇਤ ਵਿੱਚ ਭੇਜ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਜ਼ਾਰ ਦੇ ਸਮੇਂ ਦਾ ਵਜ਼ਾਰਤ ਦਾ ਅਮਲਾ ਨੱਠ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਬਾਲਸ਼ਵਿਕਾਂ ਨਾਲ਼ ਮਿਲਵਰਤਨ ਨਹੀਂ ਸਨ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਅਤੇ ਅਮਲੇ ਦੇ ਜਿਹੜੇ ਲੋਕ ਪਿੱਛੇ ਰਹਿ ਗਏ ਸਨ ਉਹ ਗੜਬੜ ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਦਾ ਪੂਰਾ ਯਤਨ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ। ਉਸ ਸਮੇਂ ਕਾਰਖ਼ਾਨੇ ਦੇ ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਨੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਦਫ਼ਤਰੀ ਕਾਮੇ ਬਣਨ ਲਈ ਭੇਜਿਆ ਸੀ।

“ਓਹੋ, ਸੋ ਤੁਸੀਂ ਸੋਵੀਅਤ ਹਕੂਮਤ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਕਰਨ ਆਏ ਹੋ,” ਵਲਾਦੀਮੀਰ ਇਲੀਚ ਨੇ ਕਿਹਾ। “ਦੱਸੋ, ਕੰਮ ਕੈਸਾ ਚੱਲ ਰਿਹਾ ਹੈ?” ਉਹਨੇ ਰੋਮਾਨ ਦੇ ਜਵਾਬ ਦੀ ਉਡੀਕ ਕੀਤੀ। ਰੋਮਾਨ ਨੇ ਖੰਘੂਰਾ ਮਾਰਿਆ।

“ਕੋਈ ਬਹੁਤ ਚੰਗਾ ਨਹੀਂ, ਵਲਾਦੀਮੀਰ ਇਲੀਚ,” ਅਖ਼ੀਰ ਉਹਨੇ ਕਿਹਾ।

“ਤੁਸੀਂ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਕਹੋ ਸਾਨੂੰ ਵਾਪਸ ਕਾਰਖ਼ਾਨੇ ਭੇਜ ਦੇਣ। ਸਾਨੂੰ ਉੱਥੋਂ ਦਾ ਆਪਣਾ ਕੰਮ ਆਉਂਦਾ ਹੈ। ਪਰ ਮੇਜ਼ਾਂ 'ਤੇ ਬਹਿ ਕੇ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਗੁਆਚ ਹੀ ਜਾਂਦੇ ਹਾਂ।”

“ਤੁਹਾਡਾ ਕੀ ਖ਼ਿਆਲ ਹੈ ਮੇਰੇ ਲਈ ਹਕੂਮਤ ਚਲਾਉਣਾ ਸੌਖਾ ਹੈ?” ਵਲਾਦੀਮੀਰ ਇਲੀਚ ਨੇ ਉੱਤਰ ਦਿੱਤਾ। “ਤੁਹਾਡਾ ਕੀ ਖ਼ਿਆਲ ਹੈ ਮੈਨੂੰ ਅਜਿਹੇ ਕੰਮ ਦਾ ਕੋਈ ਤਜ਼ਰਬਾ ਹੈ? ਮੈਂ ਵੀ ਤਾਂ ਪਹਿਲਾਂ ਲੋਕ ਕੋਮਿਸਾਰਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰੀਸ਼ਦ ਦਾ ਪ੍ਰਧਾਨ ਨਹੀਂ ਰਿਹਾ ਅਤੇ ਕੋਮਿਸਾਰਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਵੀ ਤਾਂ ਪਹਿਲਾਂ ਕੋਈ ਕੋਮਿਸਾਰ ਨਹੀਂ ਰਿਹਾ।”

“ਸਾਡੇ ਲਈ ਸਭ ਕੁੱਝ ਨਵਾਂ ਹੈ,” ਉਹਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਨੇ ਕਿਹਾ ਅਤੇ ਆਪਣਾ ਸਿਰ ਹਿਲਾਇਆ।

“ਹਾਂ, ਅਸੀਂ ਪੁਰਾਣੇ ਸਭ ਕੁੱਝ ਦਾ ਅੰਤ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਤੇ ਜੇ ਅਸੀਂ ਨਵੇਂ ਦੀ

ਉਸਾਰੀ ਨਹੀਂ ਕਰਾਂਗੇ ਤਾਂ ਕੌਣ ਕਰੇਗਾ ?”

ਲੈਨਿਨ ਨੇ ਆਪਣੀ ਕੁਰਸੀ ਖਿੱਚ ਕੇ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਹੋਰ ਨੇੜੇ ਕਰ ਲਈ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਸਥਿਤੀ ਸਮਝਾਉਣ ਲੱਗ ਪਿਆ। ਇਹ ਸੁਭਾਵਕ ਹੀ ਹੈ ਕਿ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਨਵੇਂ ਕੰਮ ਵਿੱਚ ਉਹਨਾਂ ਸਾਹਮਣੇ ਔਕੜਾਂ ਆਉਣਗੀਆਂ ਕਿਉਂਕਿ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਯੋਗ ਸਿੱਖਿਆ ਨਹੀਂ ਮਿਲੀ। ਪਰ ਉਹਨਾਂ ਸਭਨਾਂ ਕੋਲ ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਵਾਂਗ ਇਸ ਗੱਲ ਦੀ ਸੋਝੀ ਹੈ ਕਿ ਕੀ ਠੀਕ ਹੈ ਅਤੇ ਕੀ ਗ਼ਲਤ। ਉਹਨਾਂ ਉੱਥੇ ਇਹ ਵੇਖਣਾ ਹੈ ਕਿ ਕੌਮਿਸਰੇਤਾਂ ਵਿੱਚ ਪਾਰਟੀ ਦੀ, ਸੋਵੀਅਤ ਨੀਤੀ ਉੱਤੇ ਅਮਲ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ। ਜੇ ਮਜ਼ਦੂਰ ਇਹ ਕੰਮ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੇ ਤਾਂ ਕੌਣ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਹਰ ਥਾਂ ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਦੀਆਂ ਕੰਟਰੋਲ ਟੋਲੀਆਂ ਅਤੇ ਨਿਗਰਾਨਾਂ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ।

“ਪਰ ਵਲਾਦੀਮੀਰ ਇਲੀਚ, ਜੇ ਸਾਥੋਂ ਗ਼ਲਤੀਆਂ ਹੋ ਗਈਆਂ ਤਾਂ ?”

“ਜੇ ਅਸੀਂ ਗ਼ਲਤੀਆਂ ਕਰਾਂਗੇ ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਆਪੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਠੀਕ ਕਰ ਲਵਾਂਗੇ। ਜੇ ਕੁਝ ਸਾਨੂੰ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ ਅਸੀਂ ਸਿੱਖ ਲਵਾਂਗੇ ਅਤੇ ਸੋ ਸਾਥੀਓ,” ਵਲਾਦੀਮੀਰ ਇਲੀਚ ਨੇ ਕੁਰਸੀ ਤੋਂ ਉੱਠਦੇ ਹੋਏ ਪਕਿਆਈ ਨਾਲ ਕਿਹਾ, “ਪਾਰਟੀ ਨੇ ਤੁਹਾਨੂੰ ਇੱਕ ਫ਼ਰਜ਼ ਨਿਭਾਉਣ ਲਈ ਭੇਜਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਇਹ ਫ਼ਰਜ਼ ਪੂਰਾ ਕਰਨਾ ਤੁਹਾਡਾ ਕੰਮ ਹੈ।”

ਫੇਰ ਉਹ ਹੌਸਲਾ-ਵਧਾਉ ਢੰਗ ਨਾਲ ਮੁਸਰਾਇਆ ਅਤੇ ਬੋਲਿਆ, “ਜੇ ਕੁਝ ਸਾਨੂੰ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ ਉਸ ਅਸੀਂ ਸਿੱਖ ਲਵਾਂਗੇ।”

ਲੈਨਿਨ ਨਾਲ ਗੱਲਬਾਤ ਪਿੱਛੋਂ ਉਹਨਾਂ ਬੰਦਿਆਂ ਦੇ ਦਿਲਾਂ ਵਿੱਚ ਨਵਾਂ ਭਰੋਸਾ ਪੈਦਾ ਹੋ ਗਿਆ। ਉਹਨਾਂ ਇਕਰਾਰ ਕੀਤਾ ਕਿ ਉਹ ਆਪਣੇ ਵੱਲੋਂ ਪੂਰਾ ਯਤਨ ਕਰਨਗੇ ਅਤੇ ਉਹ ਇਸ ਗੱਲ 'ਤੇ ਦ੍ਰਿੜ ਹਨ ਕਿ ਆਪਣੇ ਨਵੇਂ ਕੰਮਾਂ ਦਾ ਅੰਦਰ ਬਾਹਰ ਸਭ ਸਮਝ ਲੈਣ। ਪੌੜੀਆਂ ਉੱਤਰਦੇ ਹੋਏ ਉਹ ਇਸ ਗੱਲ 'ਤੇ ਸਹਿਮਤ ਹੋਏ ਕਿ ਜੇ ਕੁਝ ਲੈਨਿਨ ਨੇ ਕਿਹਾ ਸੀ ਉਹ ਠੀਕ ਸੀ : ਇਹ ਉਹਨਾਂ ਦੀ, ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਅਤੇ ਕਿਸਾਨਾਂ ਦੀ ਰਿਆਸਤ ਹੈ ਅਤੇ ਇਹਦਾ ਕੰਮ ਚਲਾਉਣਾ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਹੈ।

ਕਰੜਾ ਸਬਕ

ਜੰਗ ਦੇ ਵਰ੍ਹਿਆਂ ਵਿੱਚ ਦੇਸ਼ ਤਬਾਹ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ। ਪੀਤਰੋਗਰਾਦ ਕਾਲ ਦੀ ਜਕੜ ਵਿੱਚ ਸੀ। ਰਾਸ਼ਨ ਘਟਾ ਕੇ ਚੁਥਾਈ ਪੈਂਡ ਡਬਲ-ਰੋਟੀ ਰੋਜ਼ਾਨਾ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਇਹ ਤਾਂ ਸਵੇਰ ਦੇ ਖਾਣੇ ਲਈ ਵੀ ਕਾਫ਼ੀ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਦੁਪਹਿਰ ਦੇ ਖਾਣੇ ਵਿੱਚ ਹੈਰਿੰਗ ਮੱਛੀ ਦਾ ਸ਼ੋਰਬਾ ਹੀ ਹੁੰਦਾ। ਇਹ ਮਜ਼ਦੂਰ ਪਰਿਵਾਰ ਦਾ ਰਾਸ਼ਨ ਸੀ। ਇਹੋ ਲੋਕ ਕੌਮੀਸਾਰਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰੀਸ਼ਦ ਦਾ ਰਾਸ਼ਨ ਸੀ। ਵਲਾਦੀਮੀਰ ਇਲੀਚ ਨੂੰ ਵੀ ਬਾਕੀਆਂ ਵਾਂਗ ਹੀ ਨਿਗੂਣਾ ਜਿਹਾ ਰਾਸ਼ਨ ਮਿਲਦਾ ਸੀ।

ਅਨੇਕਾਂ ਅਹਿਮ ਅਤੇ ਫ਼ੌਰੀ ਮਸਲਿਆਂ 'ਤੇ ਵਿਚਾਰ ਕਰਨ ਲਈ ਰੋਜ਼ ਕੌਮੀਸਾਰਾਂ ਦੀ ਇਕੱਤ੍ਰਤਾ ਹੁੰਦੀ। ਸਭ ਤੋਂ ਫ਼ੌਰੀ ਮਸਲਾ ਕਾਲ 'ਤੇ ਕਾਬੂ ਪਾਉਣਾ ਸੀ। ਪੀਤਰੋਗਰਾਦ ਇੱਕੋ ਇੱਕ ਸ਼ਹਿਰ ਨਹੀਂ ਸੀ ਜਿਹੜਾ ਭੁੱਖ ਦੇ ਵੱਸ ਪਿਆ ਸੀ। ਸਭ ਸ਼ਹਿਰਾਂ ਵਿੱਚ ਭੁੱਖਮਰੀ ਜਿਹਾ ਰਾਸ਼ਨ ਮਿਲਦਾ ਸੀ। ਪਰ ਰੂਸ ਵਿੱਚ ਚੋਖਾ ਅਨਾਜ ਸੀ। ਸਾਇਬੇਰੀਆ ਅਤੇ ਵੋਲਗਾ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਅਨਾਜ ਸੀ। ਗੱਲ ਬੜੀ ਸਾਦਾ ਜਾਪਦੀ ਸੀ : ਪਿੰਡਾਂ ਤੋਂ ਅਨਾਜ ਇਕੱਠਾ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ ਅਤੇ ਭੁੱਖੇ ਸ਼ਹਿਰਾਂ ਨੂੰ ਭੇਜਿਆ ਜਾਵੇ। ਪਰ ਅਸਲੀਅਤ ਵਿੱਚ ਇਹ ਬਹੁਤ ਔਖਾ ਕੰਮ ਸੀ। ਰੇਲਾਂ ਨਹੀਂ ਸਨ ਚੱਲ ਰਹੀਆਂ। ਇਹਦੇ ਅਰਥ ਇਹ ਸਨ ਕਿ ਕੁੱਝ ਵੀ ਕਰਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਰੇਲਾਂ ਨੂੰ ਠੀਕ ਠਾਕ ਕਰਨਾ ਲਾਜ਼ਮੀ ਸੀ। ਨਾਲ਼ੇ ਸ਼ਹਿਰਾਂ ਵਿੱਚ ਘਰਾਂ ਨੂੰ ਨਿੱਘਾ ਰੱਖਣ ਲਈ ਕੋਲਾ ਅਤੇ ਲੱਕੜੀ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਬਾਲਣ ਵੀ ਰੇਲਾਂ ਰਾਹੀਂ ਹੀ ਲਿਆਉਣਾ ਸੀ। ਇਸ ਸਮੇਂ ਸਾਰੇ ਦੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਤੋੜ ਫੋੜ ਕਰਨ ਵਾਲ਼ੇ ਅਤੇ ਨਫ਼ਾਬੋਰ ਛਾਏ ਹੋਏ ਸਨ। ਤੋੜ ਫੋੜ ਕਰਨ ਵਾਲ਼ੇ ਇਨਕਲਾਬ ਦੀਆਂ ਪ੍ਰਾਪਤੀਆਂ ਨੂੰ ਤਬਾਹ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਸਨ ਅਤੇ ਬੁਰਜੂਆਜ਼ੀ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਪਿੱਠ ਠੋਕ ਰਹੀ ਸੀ। ਬੁਰਜੂਆਜ਼ੀ ਸੋਵੀਅਤ ਹਕੂਮਤ ਨੂੰ ਨਫ਼ਰਤ ਕਰਦੀ ਸੀ। ਅਮੀਰਾਂ, ਪਹਿਲੀਆਂ ਦੇ ਜ਼ਾਰਸ਼ਾਹੀ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਅਤੇ ਮੁਨਾਫ਼ੇਬੋਰਾਂ ਨੇ ਸੋਵੀਅਤ ਹਕੂਮਤ ਦੇ ਯਤਨ ਅਸਫ਼ਲ ਬਣਾਉਣ ਦਾ ਪੂਰਾ ਯਤਨ ਕੀਤਾ। ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਆਸ ਸੀ ਕਿ ਜਰਮਨੀ ਯੁੱਧ ਜਿੱਤ ਲਵੇਗਾ ਅਤੇ ਰੂਸ 'ਤੇ ਕਬਜ਼ਾ ਕਰ ਲਵੇਗਾ। ਫੇਰ ਉਹ ਸੋਵੀਅਤਾਂ ਦਾ ਫਸਤਾ ਵੱਢ ਦੇਣਗੇ ਅਤੇ ਆਪਣਾ ਪਹਿਲੀਆਂ ਵਾਲ਼ਾ ਐਸ਼ ਦਾ ਜੀਵਨ ਫਿਰ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਲੈਣਗੇ। ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਇੱਕੋ ਇੱਕ ਆਸ ਜਰਮਨੀ ਦੀ ਜਿੱਤ ਸੀ।

ਨਿਸ਼ਚੇ ਹੀ ਅਨੇਕਾਂ ਮਸਲੇ ਲੈਨਿਨ ਦਾ ਧਿਆਨ ਮੰਗਦੇ।

ਜਰਮਨ ਫ਼ੌਜ ਅਜੇ ਵੀ ਮਜ਼ਬੂਤ ਸੀ, ਪਰ ਜ਼ਾਰਸ਼ਾਹੀ ਰੂਸੀ ਫ਼ੌਜ ਟੁੱਟ ਫੁੱਟ ਗਈ ਸੀ। ਅਫ਼ਸਰ ਫ਼ੌਜਾਂ ਛੱਡ ਕੇ ਨੱਠ ਗਏ ਸਨ। ਫ਼ੌਜੀ ਬੜੀ ਨਿਰਾਸ਼ਤਾ ਨਾਲ਼ ਘਰੀਂ ਮੁੜਨ ਦਾ ਯਤਨ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ। ਦੇਸ਼ 'ਤੇ ਇੱਕ ਭਿਆਨਕ ਖ਼ਤਰਾ ਉਮੜ ਰਿਹਾ ਸੀ।

ਕੀਤਾ ਕੀ ਜਾਵੇ? ਪਾਰਟੀ ਦੀ ਕੇਂਦਰੀ ਕਮੇਟੀ ਅਤੇ ਲੋਕ ਕੌਮੀਸਾਰਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰੀਸ਼ਦ ਦੇ ਮੈਂਬਰ ਦਿਨ ਰਾਤ ਇਕੱਠੇ ਹੁੰਦੇ, ਰਾਜਸੀ ਪ੍ਰਸਥਿਤੀ 'ਤੇ ਵਿਚਾਰ ਕਰਦੇ ਅਤੇ ਅਮਲ ਸਬੰਧੀ ਨਿਰਣੇ ਕਰਦੇ।

“ਸਾਬੀਓ, ਅਸੀਂ ਅਮਨ ਸੰਬੰਧੀ ਫ਼ਰਮਾਨ ਜਾਰੀ ਕੀਤਾ ਹੈ ਅਤੇ ਸਾਨੂੰ ਜਰਮਨੀ ਨਾਲ਼ ਯੁੱਧ ਸਮਾਪਤ ਕਰ ਦੇਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ,” ਲੈਨਿਨ ਨੇ ਕਿਹਾ।

ਫੇਰ ਲੋਕ ਕੌਮੀਸਾਰਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰੀਸ਼ਦ ਨੇ ਜਰਮਨੀ ਨੂੰ ਸੁਲਹ ਦੀ ਇੱਕ ਤਜਵੀਜ਼ ਭੇਜੀ। ਜਰਮਨ ਗੱਲਬਾਤ ਕਰਨ ਲਈ ਰਾਜ਼ੀ ਹੋ ਗਏ। ਪਰ ਉਹਨਾਂ ਦੀਆਂ ਸ਼ਰਤਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਉਹ ਸਾਰਾ ਇਲਾਕਾ ਜਿਸ ਉੱਤੇ ਉਸ ਸਮੇਂ ਜਰਮਨਾਂ ਦਾ ਕਬਜ਼ਾ ਸੀ ਸਦਾ ਲਈ ਜਰਮਨੀ ਦਾ ਹੋ ਜਾਣਾ ਸੀ।

“ਸਾਨੂੰ ਇਹ ਸ਼ਰਤਾਂ ਮੰਨਣੀਆਂ ਪੈਣਗੀਆਂ। ਸਾਡੇ ਕੋਲ ਹੋਰ ਕੋਈ ਬਦਲ ਨਹੀਂ,” ਲੈਨਿਨ ਨੇ ਕਿਹਾ।

ਅਤੇ ਹੋਰ ਕੋਈ ਬਦਲ ਹੈ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਯੁੱਧ ਨੇ ਦੇਸ ਨੂੰ ਖੋਖਲਾ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਜਨਤਾ ਅਮਨ ਦੀਆਂ ਹਾਲਤਾਂ ਵਿੱਚ ਰਹਿਣਾ ਅਤੇ ਕੰਮ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦੀ ਸੀ।

ਪਾਰਟੀ ਦੀ ਕੇਂਦਰੀ ਕਮੇਟੀ ਨੇ ਜਰਮਨੀ ਨਾਲ ਅਮਨ ਸੰਧੀ 'ਤੇ ਦਸਖਤ ਕਰਨ ਦੇ ਪ੍ਰਸ਼ਨ 'ਤੇ ਅਕਸਰ ਵਿਚਾਰ ਕੀਤੀ ਸੀ। ਲੈਨਿਨ ਇਸ ਗੱਲ 'ਤੇ ਦ੍ਰਿੜ ਸੀ ਕਿ ਯੁੱਧ ਇੱਕਦਮ ਖਤਮ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ ਭਾਵੇਂ ਸ਼ਰਤਾਂ ਕੁੱਝ ਵੀ ਕਿਉਂ ਨਾ ਹੋਣ। ਸੋਵੀਅਤ ਰੀਪਬਲਿਕ ਨੂੰ ਬਚਾਉਣ ਲਈ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਕੁੱਝ ਕੁਰਬਾਨ ਕਰਨਾ ਪੈਣਾ ਸੀ। ਇਹ ਲਾਜ਼ਮੀ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਸੋਵੀਅਤ ਸ਼ਕਤੀ ਨੂੰ ਮਜ਼ਬੂਤ ਕਰਨ, ਇੱਕ ਨਵੀਂ ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਅਤੇ ਕਿਸਾਨਾਂ ਦੀ ਫ਼ੌਜ ਖੜੀ ਕਰਨ ਅਤੇ ਆਰਥਕਤਾ ਨੂੰ ਮੁੜ-ਉਸਾਰਨ।

ਮੰਦੇ-ਭਾਗੀਂ ਕੇਂਦਰੀ ਕਮੇਟੀ ਸਾਰੇ ਮੈਂਬਰ ਲੈਨਿਨ ਦੇ ਹਾਮੀ ਨਹੀਂ ਸਨ। ਬੜਾ ਕੌੜਾ ਝਗੜਾ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਗਿਆ। ਕੁੱਝ ਮੈਂਬਰਾਂ ਅਮਨ-ਸੰਧੀ ਵਿਰੁੱਧ ਦਲੀਲਾਂ ਦਿੱਤੀਆਂ ਅਤੇ ਕਿਹਾ ਜਰਮਨਾਂ ਵਲੋਂ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੀਆਂ ਸ਼ਰਤਾਂ ਡਾਕੂਆਂ ਵਾਲੀਆਂ ਸ਼ਰਤਾਂ ਹਨ ਅਤੇ ਉਹ ਅਜਿਹੀ ਸੰਧੀ 'ਤੇ ਦਸਖਤ ਨਹੀਂ ਕਰਨਗੇ। ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਅਨੁਭਵ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਿ ਸੋਵੀਅਤ ਰੂਸ ਸਾਹਮਣੇ ਇੱਕ ਭਿਆਨਕ ਖਤਰਾ ਖੜਾ ਸੀ ਅਤੇ ਜੇ ਸੰਧੀ ਨਾ ਕੀਤੀ ਗਈ ਤਾਂ ਕੀ ਹੋਵੇਗਾ।

ਪਰ ਲੈਨਿਨ ਨੂੰ ਇਸ ਗੱਲ ਦੀ ਬਹੁਤ ਹੀ ਚੰਗੀ ਸੋਝੀ ਸੀ। ਇਸੇ ਲਈ ਉਹਨੇ ਜਰਮਨੀ ਦੀਆਂ ਸ਼ਰਤਾਂ ਮੰਨ ਲਈਆਂ।

“ਸਾਥੀਓ! ਦੇਸ ਉੱਜੜਿਆ ਪਿਆ ਹੈ, ਭੁੱਖਾ ਮਰ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਸਾਡੇ ਕੋਲ ਬਹੁਤ ਥੋੜ੍ਹੀ ਸ਼ਕਤੀ ਹੈ ਜਿਸ 'ਤੇ ਅਸੀਂ ਭਰੋਸਾ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਾਂ। ਸੋਵੀਅਤ ਰੀਪਬਲਿਕ ਨੂੰ ਬਚਾਉਣ ਲਈ ਇਹ ਲਾਜ਼ਮੀ ਹੈ ਕਿ ਅਸੀਂ ਸਾਹ ਲੈਣ ਦਾ ਸਮਾਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰੀਏ,” ਉਹਨੇ ਕਿਹਾ। ਅਖੀਰ ਉਹ ਆਪਣੇ ਵਿਰੋਧੀਆਂ ਨੂੰ ਮਨਾਉਣ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਹੱਕ ਵਿੱਚ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਸਫਲ ਹੋ ਗਿਆ।

ਇੱਕ ਵਾਰ ਫੇਰ ਸੋਵੀਅਤ ਹਕੂਮਤ ਨੇ ਜਰਮਨਾਂ ਵੱਲ ਇੱਕ ਡੈਲੀਗੇਸ਼ਨ ਭੇਜਿਆ। ਅਮਨ ਦੀ ਗੱਲਬਾਤ ਲਈ ਗਏ ਸੋਵੀਅਤ ਡੈਲੀਗੇਸ਼ਨ ਦਾ ਮੁਖੀ ਟਰਾਟਸਕੀ ਸੀ। ਪਰ ਟਰਾਟਸਕੀ ਨੇ ਲੈਨਿਨ, ਕੇਂਦਰੀ ਕਮੇਟੀ ਅਤੇ ਸੋਵੀਅਤ ਹਕੂਮਤ ਦੀਆਂ ਹਦਾਇਤਾਂ ਦੀ ਉਲੰਘਣਾ ਕੀਤੀ। ਇਹ ਨਿਰਣਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਜਰਮਨਾਂ ਦੀਆਂ ਸ਼ਰਤਾਂ ਭਾਵੇਂ ਕੁੱਝ ਵੀ ਹੋਣ ਅਮਨ ਸੰਧੀ 'ਤੇ ਦਸਖਤ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਜਾਣਗੇ।

ਪਰ ਟਰਾਟਸਕੀ ਨੇ ਸੰਧੀ 'ਤੇ ਦਸਖਤ ਕਰਨੋਂ ਨਾਂਹ ਕਰ ਦਿੱਤੀ। ਇਹਦੇ ਉਲਟ ਉਹਨੇ ਐਲਾਨ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਰੂਸੀ ਧਿਰ ਯੁੱਧ ਤੋਂ ਵੱਖ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ। ਰੂਸੀ ਫ਼ੌਜੀ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਵਿੱਚ ਆਪਣੇ ਦਸਤਿਆਂ ਨੂੰ ਛੱਡ ਗਏ ਅਤੇ ਘਰਾਂ ਵੱਲ ਚੱਲ ਪਏ। ਹੁਣ ਕੋਈ ਮੋਰਚਾ ਰਿਹਾ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸੀ।

ਸਾਹਮਣਿਉਂ ਮੁਕਾਬਲਾ ਹਟ ਗਿਆ ਵੇਖ ਕੇ ਜਰਮਨ ਜਰਨੈਲਾਂ ਨੇ ਅੱਗੇ ਵਧਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ, ਆਪਣੀਆਂ ਫ਼ੌਜਾਂ ਦੇਸ ਦੇ ਕੇਂਦਰ ਵੱਲ ਲੈ ਤੁਰੇ। ਉਹ ਰਾਜਧਾਨੀ ਦੇ ਦਿਨੋ

ਦਿਨ ਵਧੇਰੇ ਨੇੜੇ ਆਉਂਦੇ ਜਾ ਰਹੇ ਸਨ। ਛੇਤੀ ਹੀ ਪੀਤਰੋਗਰਾਦ ਖ਼ਤਰੇ ਵਿੱਚ ਪੈ ਗਿਆ। ਕੀ ਰਾਜਧਾਨੀ 'ਤੇ ਦੁਸ਼ਮਣ ਦਾ ਕਬਜ਼ਾ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ? ਕੀ ਇਹ ਇਨਕਲਾਬ ਦਾ ਅੰਤ ਹੋਵੇਗਾ?

ਬੁਰਜੂਆਜ਼ੀ, ਮੁਨਾਫ਼ੇਖੋਰ ਅਤੇ ਵਪਾਰੀ ਬੜੇ ਉਤਾਵਲੇ ਹੋਏ ਜਰਮਨਾਂ ਨੂੰ ਉਡੀਕ ਰਹੇ ਸਨ। ਉਹਨਾਂ ਹੁਣੇ ਤੋਂ ਹੀ ਉਹਨਾਂ ਬਾਲਸ਼ਵਿਕਾਂ ਅਤੇ ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਦੀ ਸੂਚੀ ਤਿਆਰ ਕਰ ਲਈ ਸੀ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮੌਤ ਦੇ ਘਾਟ ਉਤਾਰਨਾ ਹੈ।

ਟਰਾਟਸਕੀ ਦੇ ਕਦਮਾਂ ਦਾ ਸਾਮਰਾਜ਼ੀਆਂ ਅਤੇ ਬੁਰਜੂਆਜ਼ੀ ਨੂੰ ਲਾਭ ਹੋਇਆ ਸੀ।

ਪਹਿਲਾਂ ਵੀ ਕਈ ਵਾਰ ਉਹਨੇ ਰੂਸ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਲੜਾਕੂ ਕਮਿਊਨਿਸਟ ਪਾਰਟੀ ਉਸਾਰਨ ਵਿੱਚ ਰੋਕ ਪਾਈ ਸੀ। ਉਹਨੇ ਲੈਨਿਨ ਵਿਰੁੱਧ ਅਤੇ ਲੈਨਿਨ ਦੇ ਹਾਮੀਆਂ ਵਿਰੁੱਧ ਕਈ ਟੋਲੀਆਂ ਬੰਨ੍ਹੀਆਂ ਸਨ।

ਇੱਕ ਵਾਰ ਫੇਰ ਸਮੋਲਨੀ ਵਿੱਚ ਕੇਂਦਰੀ ਕਮੇਟੀ ਅਤੇ ਲੋਕ ਕੌਮੀਸਾਰਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰੀਸ਼ਦ ਦੇ ਸਮਾਗਮ ਲਗਾਤਾਰ ਹੋ ਰਹੇ ਸਨ। ਅੰਗੀਠੀਆਂ ਵਿੱਚ ਬਾਲਣ ਲਈ ਲੱਕੜੀ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਸਾਰੇ ਲੋਕ ਆਪਣੇ ਓਵਰਕੋਟ ਪਹਿਨੀ ਲੰਮੀਆਂ ਮੇਜ਼ਾਂ 'ਤੇ ਬੈਠਦੇ। ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਮੂੰਹ ਕਰੜੇ ਸਨ। ਖਿੜਕੀਆਂ ਦੇ ਬਾਹਰ ਫ਼ਰਵਰੀ ਦੇ ਝੱਖੜ ਚਿੰਘਾੜ ਰਹੇ ਸਨ।

“ਇਹ ਕੌੜਾ ਅਤੇ ਦੁਖਦਾਈ ਸਬਕ ਹੈ,” ਲੈਨਿਨ ਨੇ ਕਿਹਾ।

ਲੋਕ ਕੌਮੀਸਾਰਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰੀਸ਼ਦ ਨੇ ਜਨਤਾ ਦੇ ਨਾਂ ਅਪੀਲ ਜਾਰੀ ਕੀਤਾ: “ਸੋਸ਼ਲਿਸਟ ਪਿੱਤਰੀ-ਭੂਮੀ ਖ਼ਤਰੇ ਵਿੱਚ ਹੈ!”

“ਮਜ਼ਦੂਰੋ, ਕਿਸਾਨੋ, ਸਾਥੀਓ! ਆਪਣੇ ਦੇਸ ਦੀ ਰੱਖਿਆ ਲਈ ਉੱਠ ਖੜ੍ਹੇ ਹੋਵੋ!” ਇਹ ਸੀ ਇਸਦਾ ਸੁਨੇਹਾ।

ਸ਼ਹਿਰਾਂ, ਕਸਬਿਆਂ, ਪਿੰਡਾਂ ਅਤੇ ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਦੀਆਂ ਬਸਤੀਆਂ ਵਿੱਚ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਵਾਲੰਟੀਅਰਾਂ ਨੇ ਇਸ ਅਪੀਲ ਦਾ ਹੁੰਗਾਰਾ ਭਰਿਆ। ਇੱਕ ਨਵੀਂ ਫ਼ੌਜ ਘੜੀ ਗਈ, ਲਾਲ ਫ਼ੌਜ। ਸੋਵੀਅਤ ਫ਼ੌਜ। ਇਹ ਜਰਮਨ ਹਮਲਾਵਰਾਂ ਵਿਰੁੱਧ ਲੜਨ ਲਈ ਚੱਲ ਪਈ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਅੱਗੇ ਵਧਣਾ ਰੋਕ ਦਿੱਤਾ।

ਇਹ 1918 ਫ਼ਰਵਰੀ ਸੀ। ਉਦੋਂ ਤੋਂ 23 ਫ਼ਰਵਰੀ ਦਾ ਦਿਨ ਸੋਵੀਅਤ ਫ਼ੌਜ ਦੇ ਸਥਾਪਤੀ ਦਿਵਸ ਵਜੋਂ ਮਨਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਉਸ ਪਿੱਛੋਂ ਅਜਿਹੇ ਅਨੇਕ ਸਮੇਂ ਆਏ ਹਨ ਜਦੋਂ ਇਹਨੇ ਦੁਸ਼ਮਣਾਂ ਵਿਰੁੱਧ ਸੋਵੀਅਤਾਂ ਦੇ ਦੇਸ ਦੀ ਰੱਖਿਆ ਕੀਤੀ ਹੈ ਅਤੇ ਅੱਗੋਂ ਵੀ ਸਦਾ ਕਰਦੀ ਰਹੇਗੀ।

ਜਦੋਂ ਲਾਲ ਫ਼ੌਜ ਨੇ ਜਵਾਬੀ ਹਮਲਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤਾ ਤਾਂ ਜਰਮਨ ਅਮਨ ਸੰਧੀ ਲਈ ਰਾਜ਼ੀ ਹੋ ਗਏ। ਪਰ ਇਸ ਵਾਰ ਉਹਨਾਂ ਦੀਆਂ ਸ਼ਰਤਾਂ ਪਹਿਲਾਂ ਤੋਂ ਵੀ ਕਰੜੀਆਂ ਸਨ ਕਿਉਂਕਿ ਹੁਣ ਉਹਨਾਂ ਰੂਸ ਦੇ ਵਧੇਰੇ ਇਲਾਕੇ 'ਤੇ ਕਬਜ਼ਾ ਕਰ ਲਿਆ ਸੀ। ਉਹਨਾਂ ਸੋਵੀਅਤ ਰੀਪਬਲਿਕ 'ਤੇ ਤਾਵਾਨ ਠੋਕ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਸੋਵੀਅਤ ਹਕੂਮਤ ਨੂੰ ਇਸ 'ਤੇ ਰਜ਼ਾਮੰਦ ਹੋਣ

ਲਈ ਮਜ਼ਬੂਰ ਹੋਣਾ ਪਿਆ।

ਸੱਤਵੀਂ ਕਾਂਗਰਸ ਨੇ ਲੋਕ ਕੌਮੀਸਾਰਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰੀਸ਼ਦ ਦੇ ਪ੍ਰਧਾਨ ਦੀ ਇੱਕ ਰਿਪੋਰਟ ਸੁਣੀ, “ਯੁੱਧ ਅਤੇ ਅਮਨ ਸਬੰਧੀ,” ਅਤੇ ਲੈਨਿਨ ਦੀ ਸੇਧ ਦੀ ਪ੍ਰੋੜਤਾ ਕਰ ਦਿੱਤੀ।

ਕੁੱਝ ਮਹੀਨੇ ਪਿੱਛੋਂ, ਨਵੰਬਰ 1918 ਵਿੱਚ ਜਰਮਨੀ ਅੰਦਰ ਇਨਕਲਾਬ ਹੋ ਗਿਆ ਅਤੇ ਇਹ ਡਕੈਤ ਸੰਧੀ ਨਿਰਯੋਗ ਹੋ ਗਈ।

“ਸਾਡੇ ਇਲੀਚ ਬੜੇ ਦੂਰ-ਦਰਸ਼ੀ ਹਨ,” ਕਿਰਤੀਆਂ ਨੇ ਸਰਾਹਨਾ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਲੈਨਿਨ ਦੀ ਪ੍ਰਸ਼ੰਸਾ ਕੀਤੀ।

ਮਾਸਕੋ, ਮਾਸਕੋ

ਮਾਰਚ ਦੀ ਮਹੀਨੇ ਦੀ ਸ਼ਾਮ ਚੋਖੀ ਡੂੰਘੀ ਹੋ ਚੁੱਕੀ ਸੀ। ਇੱਕ ਗੱਡੀ, ਜਿਸਦੀਆਂ ਖਿੜਕੀਆਂ ਹਨ੍ਹੇਰੀਆਂ ਸਨ, ਨਿਕੋਲਾਯੇਵਸਕਾਯਾ ਸਟੇਸ਼ਨ ਦੀ ਇੱਕ ਪਾਸੇ ਦੀ ਪਟੜੀ 'ਤੇ ਖੜੀ ਸੀ। ਹਥਿਆਰਬੰਦ ਪਹਿਰੇਦਾਰ ਇਸ ਪਟੜੀ ਕੋਲ ਗਸ਼ਤ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ। ਇਹ ਲੈਤਵੀ ਰਾਈਫਲਮੈਨ ਸਨ। ਇੰਜਣ ਦੇ ਪਿਛਲੇ ਹਿੱਸੇ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਮਸ਼ੀਨਗੰਨ ਬੀੜੀ ਹੋਈ ਸੀ।

ਇੱਕ ਦਰਮਿਆਨੇ ਕੱਦ ਦਾ ਬੰਦਾ, ਜਿਸਨੇ ਚਮੜੇ ਦਾ ਕੋਟ ਅਤੇ ਕਮਾਨੀਆਂ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਐਨਕ ਲਾਈ ਹੋਈ ਸੀ, ਹੌਲੀ ਹੌਲੀ ਇੱਕ ਹੋਰ ਬੰਦੇ ਨਾਲ ਗੱਲਾਂ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਜਿਸਨੇ ਲੰਮਾ ਫ਼ੌਜੀ ਓਵਰਕੋਟ ਪਹਿਨਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ।

“ਤੈਨੂੰ ਪੱਕਾ ਪਤੈ ਕਿ ਉਲਟ ਇਨਕਲਾਬੀਆਂ ਨੂੰ ਅੱਜ ਦੀ ਰਵਾਨਗੀ ਦਾ ਪਤਾ ਨਹੀਂ?” ਸਵੇਰਦਲੋਵ ਨੇ ਜੇਰਜ਼ਿੰਸਕੀ ਤੋਂ ਪੁੱਛਿਆ।

“ਹੋ ਸਕਦੈ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਭਿਣਕ ਪੈ ਗਈ ਹੋਵੇ ਪਰ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਗੱਡੀ ਕਿੱਥੋਂ ਚੱਲਣੀ ਹੈ।”

“ਮੁੱਖ ਸਟੇਸ਼ਨ ਦੀ ਥਾਂ ਇਹ ਇਕਾਂਤ ਇੱਕ ਪਾਸੇ ਦੀ ਪਟੜੀ ਚੁਣਨਾ ਚੰਗਾ ਵਿਚਾਰ ਸੀ।”

“ਉਹ ਹਥਿਆਰਬੰਦ ਹਮਲੇ ਦੀ ਤਿਆਰੀ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ। ਅਸੀਂ ਹਰ ਰੋਜ਼ ਹੀ ਸਾਬੋਤਾਜ ਦੀਆਂ ਨਵੀਆਂ ਕਾਰਵਾਈਆਂ ਦਾ ਪਤਾ ਕੱਢਦੇ ਹਾਂ,” ਜੇਰਜ਼ਿੰਸਕੀ ਨੇ ਕਿਹਾ।

ਦੁਹਾਂ ਨੇ ਜ਼ਾਰਸ਼ਾਹੀ ਜੇਲ੍ਹਾਂ ਅਤੇ ਜਲਾਵਤਨੀ ਵਿੱਚ ਲੰਮੇ ਵਰ੍ਹੇ ਕੱਟੇ ਸਨ। ਲੈਨਿਨ ਅਤੇ ਪਾਰਟੀ ਦੀ ਕੇਂਦਰੀ ਕਮੇਟੀ ਦੇ ਹੋਰ ਮੈਂਬਰਾਂ ਨਾਲ ਦੁਹਾਂ ਨੇ 1917 ਦੇ ਅਕਤੂਬਰ ਵਿੱਚ ਇਨਕਲਾਬ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਕੀਤੀ ਸੀ। ਇਨਕਲਾਬ ਤੋਂ ਪਿੱਛੋਂ ਵਲਾਦੀਮੀਰ ਇਲੀਚ ਨੇ ਤਜਵੀਜ਼ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੀ ਸੀ ਕਿ ਜੇਰਜ਼ਿੰਸਕੀ ਨੂੰ ਉਲਟ-ਇਨਕਲਾਬ ਦਾ ਮੁਕਾਬਲਾ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਅਸਾਧਾਰਨ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੇ ਪ੍ਰਧਾਨ ਥਾਪਿਆ ਜਾਵੇ।

ਸਭ ਜਾਣਦੇ ਸਨ ਕਿ ਜੇਰਜ਼ਿੰਸਕੀ ਬੜੇ ਦਿਆਲ ਹਿਰਦੇ ਵਾਲਾ ਹੈ ਅਤੇ ਬੱਚਿਆਂ

ਨੂੰ ਪਿਆਰ ਕਰਦਾ ਹੈ ਪਰ ਇਨਕਲਾਬ ਦੇ ਦੁਸ਼ਮਣਾਂ ਵੱਲ ਉਹਦਾ ਵਤੀਰਾ ਬੇਕਿਰਕ ਸੀ। ਉਹਨੂੰ ਨਿਸ਼ਚਾ ਸੀ ਕਿ ਸੋਵੀਅਤ ਰਿਆਸਤ ਜਨਤਾ ਲਈ ਖੁਸ਼ੀਆਂ ਭਰੇ ਜੀਵਨ ਦੀ ਉਸਾਰੀ ਕਰੇਗੀ ਅਤੇ ਇਸ ਆਸ਼ੇ ਲਈ ਕੰਮ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਆਪਣੇ ਸੁਖ ਆਰਾਮ ਦੀ ਪ੍ਰਵਾਹ ਕੀਤੇ ਬਿਨਾਂ, ਦਿਨ ਰਾਤ ਜੁਟਿਆ ਰਹਿੰਦਾ।

ਐਨ ਉਸ ਸਮੇਂ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਇੱਕ ਟੋਲੀ ਪਲੈਟਫਾਰਮ 'ਤੇ ਆਈ। ਵਲਾਦੀਮੀਰ ਇਲੀਚ ਸਭ ਤੋਂ ਅੱਗੇ ਸੀ, ਉਹ ਸਦਾ ਵਾਂਗ ਤਿੱਖੇ ਕਦਮ ਪੁੱਟ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਨਾਦੇਜ਼ਦਾ ਕਨਸਤਨਤੀਨੋਵਨਾ ਉਹਦੇ ਨਾਲ ਨਾਲ ਤੇਜ਼ ਚੱਲ ਰਹੀ ਸੀ। ਇੱਕ ਤਹਿ ਕੀਤੀ ਚਾਰਖ਼ਾਨਾ ਸ਼ਾਲ ਉਹਦੀ ਬਾਂਹ 'ਤੇ ਪਈ ਸੀ।

ਸਭੇ ਗੱਡੀ 'ਤੇ ਚੜ੍ਹ ਗਏ। ਵਿਸਲ ਵੱਜੀ। ਲੈਤਵੀ ਰਾਈਫਲਮੈਨ ਵੀ ਛਾਲਾਂ ਮਾਰ ਕੇ ਗੱਡੀ 'ਤੇ ਚੜ੍ਹ ਗਏ। ਕੁੱਝ ਚਿਰ ਪਿੱਛੋਂ ਇਹ ਹਨੇਰੀ ਗੱਡੀ ਪਟੜੀ 'ਤੇ ਚੱਲਣ ਲੱਗੀ।

ਵਲਾਦੀਮੀਰ ਇਲੀਚ ਇੱਕ ਖਿੜਕੀ ਕੋਲ ਇੱਕ ਤਹਿ ਹੋਣ ਵਾਲੀ ਮੇਜ਼ 'ਤੇ ਬਹਿ ਗਿਆ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਥੈਲੇ ਵਿੱਚੋਂ ਕਾਗਜ਼ਾਂ ਦੀ ਇੱਕ ਦੱਥਾ ਕੱਢਿਆ।

“ਵਲਾਦੀਮੀਰ ਇਲੀਚ, ਕਦੇ ਤਾਂ ਆਪਣਾ ਧਿਆਨ ਰੱਖਿਆ ਕਰੋ,” ਸਵੇਰਦਲੋਵ ਨੇ ਕਿਹਾ। “ਘੱਟੋ ਘੱਟ ਸਫ਼ਰ ਦੇ ਦੌਰਾਨ ਕੁੱਝ ਆਰਾਮ ਕਰਨ ਦਾ ਯਤਨ ਕਰੋ।”

ਲੈਨਿਨ ਜਵਾਬ ਵਿੱਚ ਮੁਸਕਰਾਇਆ ਅਤੇ ਕੰਮ ਕਰਨ ਲੱਗ ਪਿਆ। ਉਹਨੇ ਦਿਨੇ ਇੱਕ ਅਖ਼ਬਾਰ ਲਈ ਇੱਕ ਲੇਖ ਲਿਖਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਹੁਣ ਉਹਨੂੰ ਸੋਧ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਇਸ ਲੇਖ ਵਿੱਚ ਉਹਨੇ ਭਵਿੱਖ-ਬਾਣੀ ਕੀਤੀ ਸੀ ਕਿ ਇਨਕਲਾਬੀ ਰੂਸ ਇੱਕ ਦਿਨ ਬਹੁਲਤਾ ਦੇ ਬਲਵਾਨ ਦੇਸ਼ ਬਣ ਜਾਵੇਗਾ।

ਉਸ ਸਮੇਂ ਰੂਸ ਦੁਸ਼ਮਣਾਂ ਵਿੱਚ ਘਿਰਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਉਲਟ-ਇਨਕਲਾਬੀ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਨਿੱਤ ਨਵੀਆਂ ਸਾਜ਼ਸ਼ਾਂ ਘੜਦੀਆਂ ਰਹਿੰਦੀਆਂ। ਪਰ ਲੈਨਿਨ ਨੂੰ ਪੱਕਾ ਨਿਸ਼ਚਾ ਸੀ ਕਿ ਜਨਤਾ ਆਪਣੀ ਸੋਸ਼ਲਿਸਟ ਪਿੱਤਰੀ-ਭੂਮੀ ਨੂੰ ਮਹਾਨ ਬਣਾ ਦੇਵੇਗੀ। ਇਨਕਲਾਬੀ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਵਧ ਰਹੀਆਂ ਸਨ ਅਤੇ ਉਹ ਜੇਤੂ ਹੋਣਗੀਆਂ।

ਸਭ ਮੁਸਾਫ਼ਰ ਸੌਂ ਗਏ ਸਨ, ਬੱਸ ਲਾਲ ਲੈਤਵੀ ਰਾਈਫਲਮੈਨ, ਡਰਾਈਵਰ ਅਤੇ ਲੈਨਿਨ ਹੀ ਜਾਗ ਰਹੇ ਸਨ। ਲੈਨਿਨ ਟਿਮਟਿਮਾਉਂਦੀ ਮੋਮਬੱਤੀ ਦੀ ਲੋਅ ਵਿੱਚ ਆਪਣਾ ਲੇਖ ਮੁਕੰਮਲ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ।

ਨਾਦੇਜ਼ਦਾ ਕਨਸਤਨਤੀਨੋਵਨਾ ਹੇਠਲੀ ਸੀਟ 'ਤੇ ਸੁੱਤੀ ਪਈ ਸੀ। ਉਹਨੇ ਆਪਣੀ ਬਾਂਹ ਆਪਣੇ ਸਿਰ ਹੇਠ ਰੱਖੀ ਹੋਈ ਸੀ। ਵਲਾਦੀਮੀਰ ਇਲੀਚ ਨੇ ਬੜੇ ਪਿਆਰ ਨਾਲ ਚਾਰਖ਼ਾਨਾ ਸ਼ਾਲ ਉਹਦੇ ਉੱਪਰ ਪਾ ਦਿੱਤੀ। ਵਲਾਦੀਮੀਰ ਇਲੀਚ ਦੀ ਮਾਂ ਨੇ ਇਹ ਸ਼ਾਲ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਉਦੋਂ ਦਿੱਤੀ ਸੀ ਜਦੋਂ ਲੈਨਿਨ ਦੀ ਭੈਣ ਮਾਰਿਆ ਅਤੇ ਉਹਦੀ ਮਾਂ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਸਟਾਕਹੋਮ ਵਿਖੇ ਮਿਲਣ ਆਈਆਂ ਸਨ। ਇਹ ਉਹਦੀ ਨਿਸ਼ਾਨੀ ਸੀ।

11 ਮਾਰਚ 1918 ਦੀ ਸ਼ਾਮ ਨੂੰ ਉਹ ਸਪੈਸ਼ਲ ਗੱਡੀ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਸੋਵੀਅਤ

ਹਕੂਮਤ ਦੇ ਮੈਂਬਰ ਸਫ਼ਰ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ, ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਮਾਸਕੋ ਅੱਪੜ ਗਈ। ਉਲਟ-ਇਨਕਲਾਬੀ ਸਾਜ਼ਸ਼ ਅਸਫ਼ਲ ਹੋ ਗਈ ਸੀ। ਲੈਨਿਨ, ਕੁੱਲ-ਰੂਸ ਕਾਰਜ-ਸਾਧਕ ਕਮੇਟੀ ਦੇ ਮੈਂਬਰ ਅਤੇ ਲੋਕ ਕੋਮੀਸਾਰਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰੀਸ਼ਦ ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਮਾਸਕੋ ਅੱਪੜ ਗਏ ਸਨ, ਜੋ ਹੁਣ ਸੋਵੀਅਤ ਰੀਪਬਲਿਕ ਦੀ ਰਾਜਧਾਨੀ ਬਣ ਗਿਆ ਸੀ।

ਪਹਿਲਾਂ ਪਹਿਲ ਲੈਨਿਨ, ਨਾਦੇਜ਼ਦਾ ਕਨਸਤਨਤੀਨੋਵਨਾ ਅਤੇ ਲੈਨਿਨ ਦੀ ਭੈਣ ਮਾਰਿਆ “ਨੈਸ਼ਨਲ” ਹੋਟਲ ਵਿੱਚ ਠਹਿਰੇ। ਇਹ ਕ੍ਰੈਮਲਿਨ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਹੀ ਸੀ। ਪਰ ਛੇਤੀ ਹੀ ਲੋਕ ਕੋਮੀਸਾਰਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰੀਸ਼ਦ ਦੇ ਸਭਨਾਂ ਮੈਂਬਰਾਂ ਨੂੰ ਕੰਮ ਕਰਨ ਅਤੇ ਰਹਿਣ ਲਈ ਕ੍ਰੈਮਲਿਨ ਵਿੱਚ ਥਾਂ ਦੇ ਦਿੱਤੀ ਗਈ। ਮਾਸਕੋ ਅਪੜਨ ਤੋਂ ਅਗਲੇ ਦਿਨ ਵਲਾਦੀਮੀਰ ਇਲੀਚ ਅਤੇ ਨਾਦੇਜ਼ਦਾ ਕਨਸਤਨਤੀਨੋਵਨਾ ਨੇ ਮਾਸਕੋ ਅਤੇ ਕ੍ਰੈਮਲਿਨ ਦੀ ਸੈਰ ਕਰਨ ਦਾ ਫ਼ੈਸਲਾ ਕੀਤਾ। ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਪੁਰਾਣਾ ਮਿੱਤਰ ਬੌਚ-ਬਰੂਯੇਵਿਚ, ਜਿਹੜਾ ਹੁਣ ਲੋਕ ਕੋਮੀਸਾਰਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰੀਸ਼ਦ ਦਾ ਵਿਹਾਰੀ ਮੈਨੇਜਰ ਸੀ, ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਸੀ।

ਅਕਤੂਬਰ ਇਨਕਲਾਬ ਦੇ ਦਿਨੀਂ ਕੈਡਟਾਂ ਨੇ ਕ੍ਰੈਮਲਿਨ ਵਿੱਚ ਆਪਣੇ ਮੋਰਚੇ ਬਣਾ ਲਏ ਸਨ। ਕਈ ਦਿਨ ਦੀ ਸਖ਼ਤ ਲੜਾਈ ਪਿੱਛੋਂ ਇਨਕਲਾਬੀ ਦਸਤਿਆਂ ਨੇ ਵਾਈਟਗਾਰਦਾਂ ਅਤੇ ਜ਼ਾਰ ਦੇ ਹਾਮੀਆਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਚੀਨ ਕ੍ਰੈਮਲਿਨ ਵਿੱਚੋਂ ਕੱਢ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਪਰ ਕ੍ਰੈਮਲਿਨ ਦੀਆਂ ਕਈ ਇਮਾਰਤਾਂ ਤਬਾਹ ਹੋਈਆਂ ਪਈਆਂ ਸਨ। ਇਹਨਾਂ 'ਤੇ ਗੋਲੇ ਡਿੱਗੇ ਸਨ ਅਤੇ ਇਹ ਅੱਗ ਨਾਲ ਧੁਆਂਖੀਆਂ ਪਈਆਂ ਸਨ। ਹਰ ਪਾਸੇ ਮਲਬੇ ਦੇ ਢੇਰ ਸਨ।

ਵਲਾਦੀਮੀਰ ਇਲੀਚ ਤੇ ਨਾਦੇਜ਼ਦਾ ਕਨਸਤਨਤੀਨੋਵਨਾ ਨੇ ਚੌਕ ਪਾਰ ਕੀਤਾ। ਉਹ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਜ਼ਾਰ ਘੰਟੀ ਕੋਲੋਂ ਲੰਘੇ। ਉਸਤਾਦ ਕਾਰੀਗਰਾਂ ਨੇ ਕਈ ਸਦੀਆਂ ਪਹਿਲਾਂ ਇਹ ਘੰਟੀ ਢਾਲੀ ਸੀ। ਇਹਦੇ ਕੋਲ ਹੀ ਜ਼ਾਰ-ਤੋਪ ਸੀ। ਆਲੇ ਦਵਾਲੇ ਕ੍ਰੈਮਲਿਨ ਦੀਆਂ ਪ੍ਰਾਚੀਨ ਕੰਧਾਂ ਅਤੇ ਮੁਨਾਰੇ ਸਨ। ਇਹਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਹਰ ਇੱਕ ਕਿਸੇ ਪਰੀ ਕਹਾਣੀ ਜਿਹਾ ਸੀ। ਇਹ ਤਾਂ ਸਚਮੁੱਚ ਜਿਉਂਦਾ ਇਤਿਹਾਸ ਸੀ।

ਵਲਾਦੀਮੀਰ ਇਲੀਚ ਬੜੇ ਵਿਚਾਰ ਨਾਲ ਚਾਰੇ ਪਾਸੇ ਵੇਖ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਕ੍ਰੈਮਲਿਨ ਦੀ ਕੰਧ 'ਤੇ ਖੜੋ ਕੇ ਹੇਠਾਂ ਸਾਰਾ ਸ਼ਹਿਰ ਦਿਸਦਾ ਸੀ। ਫੇਰ ਉਹ ਮੁਸਕਰਾ ਪਿਆ, “ਸੌ ਵਾਰ ਅਭਿਨੰਦਨ, ਮਾਸਕੋ।”

ਇਨਕਲਾਬ ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਕਦਮ

ਪਾਰਟੀ ਦੀ ਸੱਤਵੀਂ ਕਾਂਗਰਸ ਨੇ ਇੱਕ ਪ੍ਰਸਤਾਵ ਪ੍ਰਵਾਨ ਕੀਤਾ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਜਰਮਨੀ ਨਾਲ ਅਮਨ ਸੰਧੀ ਕਰਨ ਲਈ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਸੱਤਵੀਂ ਕਾਂਗਰਸ ਦੇ ਸਮਾਗਮਾਂ ਵਿੱਚ ਲੈਨਿਨ ਨੇ ਤਜਵੀਜ਼ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੀ ਕਿ ਬਾਲਸ਼ਵਿਕ ਪਾਰਟੀ ਦਾ ਨਾਂ ਹੁਣ ਤੋਂ ਰੂਸੀ ਕਮਿਊਨਿਸਟ ਪਾਰਟੀ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇ ਕਿਉਂਕਿ ਇਹਦਾ ਆਸ਼ਾ ਕਮਿਊਨਿਜ਼ਮ ਉਸਾਰਨਾ ਸੀ।

ਲੈਨਿਨ ਦੇ ਕਮਰੇ ਵਿੱਚ ਅਨੇਕਾਂ ਇਕੱਤ੍ਰਤਾਵਾਂ ਹੁੰਦੀਆਂ। ਉਹ ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਅਤੇ ਹਕੂਮਤ ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਨੂੰ ਮਿਲਦਾ ਅਤੇ ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਨਿਰਣਾ ਕਰਦਾ ਕਿ ਨਵੇਂ ਸਮਾਜ ਦੀ ਉਸਾਰੀ ਕਰਨ ਦਾ ਸਭ ਤੋਂ ਚੰਗਾ ਤਰੀਕਾ ਕਿਹੜਾ ਹੈ। ਪਹਿਲੇ ਕਦਮ ਸਭ ਤੋਂ ਔਖੇ ਵੀ ਸਨ ਅਤੇ ਸਭ ਤੋਂ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਵੀ।

ਕੁੱਲ-ਰੂਸ ਕਾਰਜ-ਸਾਧਕ ਕਮੇਟੀ ਦੀ ਪ੍ਰਧਾਨ ਸਵੇਰਦਲੋਵ ਲੈਨਿਨ ਦੇ ਸਭ ਤੋਂ ਨਜ਼ਦੀਕੀ ਸਾਥੀਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਸੀ।

ਯੁੱਧ ਤੋਂ ਜਿਹੜੀ ਮੁਹਲਤ ਮਿਲੀ ਸੀ ਉਸ ਦੌਰਾਨ ਲੈਨਿਨ ਦਾ ਆਸ਼ਾ ਇਹ ਸੀ ਕਿ ਜਨਤਾ ਲਈ ਨਵੇਂ ਜੀਵਨ ਢੰਗ ਲਈ ਪੱਕੀਆਂ ਨੀਹਾਂ ਰੱਖ ਦਿੱਤੀਆਂ ਜਾਣ।

ਇਸ ਕਾਰਜ ਵਿੱਚ ਸਹਾਇਤਾ ਲਈ ਉਹਨੇ ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਦਾ ਸਹਾਰਾ ਲਿਆ। ਆਪਣੇ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਲੇਖ “ਸੋਵੀਅਤ ਹਕੂਮਤ ਦੇ ਫ਼ੌਰੀ ਕੰਮ” ਵਿੱਚ ਲੈਨਿਨ ਨੇ ਲਿਖਿਆ: “ਸਾਨੂੰ ਲੋੜ ਹੈ ਪ੍ਰੋਲੇਤਾਰੀ ਦੀਆਂ ਫ਼ੌਲਾਦੀ ਟੁਕੜੀਆਂ ਦੇ ਸਦਾ ਅੱਗੇ ਵਧਣ ਦੀ।” ਪਾਰਟੀ ਦੀ ਕੇਂਦਰੀ ਕਮੇਟੀ ਨੇ ਦੇਸ ਲਈ ਲੈਨਿਨ ਦੀਆਂ ਯੋਜਨਾਵਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰਵਾਨਗੀ ਦੇ ਦਿੱਤੀ। ਉਹਦੇ ਲੇਖ “ਪ੍ਰਾਵਦਾ” ਅਤੇ “ਇਜ਼ਵੇਸਤੀਆ” ਅਖ਼ਬਾਰਾਂ ਵਿੱਚ ਛਪਦੇ। ਉਹਨਾਂ ਵਿੱਚ ਜਨਤਾ ਨੂੰ ਮਹਾਨ ਆਸ਼ਿਆਂ ਦੀ ਵਾਕਫ਼ੀ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ ਸੀ। ਕਮਿਊਨਿਸਟਾਂ, ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਅਤੇ ਕਿਸਾਨਾਂ ਨੂੰ ਲੈਨਿਨ ਵਿੱਚ ਨਿਸ਼ਚਾ ਸੀ ਅਤੇ ਉਹ ਆਪਣੇ ਚੁਣੇ ਹੋਏ ਨੇਤਾ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਚੱਲਦੇ।

ਲੈਨਿਨ ਦੇ ਕ੍ਰੈਮਲਿਨ ਦੇ ਦਫ਼ਤਰ ਵਿੱਚ ਕੁਰਸੀ ਸੀ ਜਿਸਦੀ ਸੀਟ ਅਤੇ ਪਿੱਠ ਬੈਂਤ ਦੀ ਸੀ। ਇਹ ਕੁਰਸੀ ਉਹਨੂੰ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਧ ਪਸੰਦ ਸੀ, ਸ਼ੈਦ ਇਸ ਕਰਕੇ ਕਿ ਇਹ ਉਹਨੂੰ ਆਪਣੇ ਬਾਲ ਵਰੇਸ ਦੇ ਦਿਨੀਂ ਸਿਮਬਿਰਸਕ ਦੇ ਘਰ ਦੀਆਂ ਕੁਰਸੀਆਂ ਦੀ ਯਾਦ ਦਿਵਾਉਂਦੀ ਸੀ। ਉਹ ਬੜਾ ਖੁਸ਼ੀਆਂ ਭਰਿਆ ਬਚਪਨ ਸੀ।

ਲੈਨਿਨ ਦਾ ਆਸ਼ਾ ਇਹ ਸੀ ਕਿ ਸੋਵੀਅਤ ਰੂਸ ਦੇ ਹਰ ਮਜ਼ਦੂਰ ਦੇ ਬੱਚੇ ਅਤੇ ਹਰ ਕਿਸਾਨ ਦੇ ਬੱਚੇ ਨੂੰ ਖੁਸ਼ੀਆਂ ਭਰਿਆ ਬਚਪਨ ਮਿਲੇ। ਜ਼ਾਰਸ਼ਾਹੀ ਰੂਸ ਵਿੱਚ ਕਿਸੇ ਵਿਰਲੇ ਮਜ਼ਦੂਰ ਜਾਂ ਕਿਸਾਨ ਦਾ ਬੱਚਾ ਹੀ ਇਹ ਆਸ ਕਰ ਸਕਦਾ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਸੈਕੰਡਰੀ ਸਕੂਲ ਦੀ ਪੜ੍ਹਾਈ ਮੁਕਾ ਲਵੇਗਾ, ਕਾਲਜ ਦੀ ਤਾਂ ਗੱਲ ਹੀ ਨਾ ਕਰੇ। ਪਰ ਹੁਣ ਦੇਸ ਦੇ ਸਭ ਕਾਲਜ ਅਤੇ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀਆਂ ਕਿਰਤੀ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਬੱਚਿਆਂ ਲਈ ਖੋਲ੍ਹ ਦਿੱਤੇ ਗਏ। ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀਆਂ ਵਿਚਲੀਆਂ ਸਭ ਪੁਸਤਕਾਂ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਮਿਲ ਸਕਦੀਆਂ ਸਨ।

ਯੁੱਧ ਨੇ ਰੂਸ ਵਿੱਚ ਤਬਾਹੀ ਅਤੇ ਕਾਲ ਲਿਆਂਦਾ ਸੀ ਪਰ ਸਭ ਤੋਂ ਚੰਗੀ ਖ਼ੁਰਾਕ ਬੱਚਿਆਂ ਲਈ ਰਾਖਵੀਂ ਰੱਖੀ ਗਈ। ਇਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਕਦੇ ਵੀ ਕਿਸੇ ਸਰਮਾਏਦਾਰ ਦੇਸ ਵਿੱਚ ਕਿਰਤੀ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਬੱਚਿਆਂ ਜਾਂ ਕਿਰਤੀ ਲੋਕਾਂ ਲਈ ਏਨੀ ਫ਼ਿਕਰਮੰਦੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਵਿਖਾਈ ਗਈ।

ਜ਼ਾਰਸ਼ਾਹੀ ਸਮੇਂ ਵਿੱਚ ਮਜ਼ਦੂਰ ਅਮੀਰ ਕਾਰਖ਼ਾਨੇਦਾਰਾਂ ਦੇ ਕਾਰਖ਼ਾਨਿਆਂ ਅਤੇ ਮਿੱਲਾਂ ਵਿੱਚ ਰੋਜ਼ ਬਾਰਾਂ ਅਤੇ ਪੰਦਰਾਂ ਘੰਟੇ ਗੁਲਾਮੀ ਕਰਦੇ। ਜਿਉਂ ਹੀ ਸੋਵੀਅਤ ਸੱਤਾ ਜੇਤੂ

ਹੋਈ ਲੈਨਿਨ ਨੇ ਇੱਕ ਫ਼ਰਮਾਨ 'ਤੇ ਦਸਤਖ਼ਤ ਕੀਤੇ ਜਿਸ ਰਾਹੀਂ ਸਭ ਲਈ ਅੱਠ ਘੰਟੇ ਦੀ ਕੰਮ ਦਿਹਾੜੀ ਮਿੱਥ ਦਿੱਤੀ ਗਈ।

ਪਹਿਲੀਆਂ ਵਿੱਚ ਸਭ ਤੋਂ ਚੰਗੀ ਖੇਤੀਯੋਗ ਜ਼ਮੀਨ ਜਾਗੀਰਦਾਰਾਂ ਅਤੇ ਕੁਲਕਾਂ (ਧਨੀ ਕਿਸਾਨਾਂ) ਦੀ ਮਾਲਕੀ ਹੁੰਦੀ ਸੀ। ਕਾਰਖ਼ਾਨੇ, ਮਿੱਲਾਂ, ਰੇਲਾਂ, ਖਾਣਾਂ, ਸੋਨੇ ਦੀਆਂ ਖਾਣਾਂ, ਤੇਲ ਦੇ ਖੂਹ ਅਤੇ ਬੈਂਕ ਸਾਰੀ ਕੰਮ ਦੀ, ਸਾਰੀ ਜਨਤਾ ਦੀ, ਸਾਰੀ ਰਿਆਸਤ ਦੀ ਸੰਪਤੀ ਬਣ ਗਏ ਸਨ। ਜਾਗੀਰਦਾਰ ਅਤੇ ਕਾਰਖ਼ਾਨੇਦਾਰ ਹਟਾ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਸਨ। ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਬਾਕੀ ਸਭਨਾਂ ਵਾਂਗ ਕੰਮ ਕਰਨਾ ਪੈਂਦਾ ਸੀ ਕਿਉਂਕਿ ਦੇਸ਼ ਦਾ ਨੀਤੀ-ਵਾਕ ਸੀ : “ਜਿਹੜਾ ਕੰਮ ਨਹੀਂ ਕਰੇਗਾ ਉਹ ਖਾਵੇਗਾ ਵੀ ਨਹੀਂ।”

ਅਜਿਹੀਆਂ ਸਨ ਤਬਦੀਲੀਆਂ ਜਿਹੜੀਆਂ ਆ ਚੁੱਕੀਆਂ ਸਨ। ਇਨਕਲਾਬ ਦੀਆਂ ਪ੍ਰਾਪਤੀਆਂ ਵਧ ਰਹੀਆਂ ਸਨ। ਲੈਨਿਨ ਅਤੇ ਕਮਿਊਨਿਸਟ ਪਾਰਟੀ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਹੇਠ ਦੇਸ਼ ਇੱਕ ਸ਼ਾਨਦਾਰ ਭਵਿੱਖ ਵੱਲ ਵਧ ਰਿਹਾ ਸੀ।

ਪਿੰਡਾਂ ਵਿੱਚ

ਜਦੋਂ ਇਨਕਲਾਬ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਲੈਨਿਨ ਅਤੇ ਇਨਕਲਾਬੀਆਂ ਦੀ ਇੱਕ ਵੱਡੀ ਟੋਲੀ ਮਜ਼ਬੂਰਨ ਜਨੇਵਾ ਵਿੱਚ ਰਹਿ ਰਹੀ ਸੀ ਤਾਂ ਇੱਕ ਜਵਾਨ ਇਨਕਲਾਬੀ ਇਸਤ੍ਰੀ ਲੀਦੀਆ ਫ਼ੋਤੀਯੇਵਾ ਰੂਸ ਤੋਂ ਉੱਥੇ ਆਈ ਸੀ। ਉਹ ਛੇਤੀ ਹੀ ਲੈਨਿਨ ਦੇ ਸਭ ਤੋਂ ਪੱਕੇ ਸਹਾਇਕਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਬਣ ਗਈ ਸੀ। ਉਹਨੇ ਆਪਣਾ ਸਾਰਾ ਸਮਾਂ ਅਤੇ ਸ਼ਕਤੀ ਮਹਾਨ ਕਾਜ਼ ਨੂੰ ਅਰਪਨ ਕਰ ਦਿੱਤੀ। ਇਨਕਲਾਬੀ ਕੰਮ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਉਹਨੂੰ ਬੱਸ ਸੰਗੀਤ ਨਾਲ਼ ਪ੍ਰੇਮ ਸੀ। ਆਪਣੀਆਂ ਵਿਹਲੀਆਂ ਸ਼ਾਮਾਂ ਨੂੰ ਜਨੇਵਾ ਦੇ ਰੂਸੀ ਬਾਲਸ਼ਵਿਕ ਲੇਪੇਸ਼ਿਸਕੀਆਂ ਦੇ ਖਾਣੇ ਦੇ ਹਾਲ ਵਿੱਚ ਇਕੱਠੇ ਹੁੰਦੇ, ਜਿਹੜਾ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਕਲੱਬ ਦਾ ਵੀ ਕੰਮ ਦੇਂਦਾ ਅਤੇ ਲੀਦੀਆ ਪਿਆਨੋ ਵਜਾਇਆ ਕਰਦੀ। ਜੇ ਵਲਾਦੀਮੀਰ ਇਲੀਚ ਉੱਥੇ ਹੁੰਦਾ ਤਾਂ ਉਹ ਬੀਬੇਵਿਨ ਦਾ ਸੋਨਾਟਾ ਪੈਥੇਟੀਕ ਵਜਾਇਆ ਕਰਦੀ। ਸੰਗੀਤ ਦੀ ਇਹ ਰਚਨਾ ਲੈਨਿਨ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਪਸੰਦ ਸੀ। ਸੰਗੀਤ ਸੁਣਦਾ ਉਹ ਵਿਚਾਰਾਂ ਵਿੱਚ ਗੁੰਮ ਹੋ ਜਾਂਦਾ।

ਇਨਕਲਾਬ ਤੋਂ ਪਿੱਛੋਂ ਲੀਦੀਆ ਫ਼ੋਤੀਯੇਵਾ ਲੋਕ ਕੋਮੀਸਾਰਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰੀਸ਼ਦ ਦੀ ਸਕੱਤਰ ਬਣ ਗਈ। ਉਹ ਸੌਣ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਆਪਣਾ ਸਾਰਾ ਸਮਾਂ ਆਪਣੇ ਕੰਮ ਨੂੰ ਅਰਪਨ ਕਰਦੀ ਅਤੇ ਕ੍ਰੈਮਲਿਨ ਵਿੱਚ ਹੀ ਰਹਿੰਦੀ ਅਤੇ ਕੰਮ ਕਰਦੀ। ਉਹਨੂੰ ਲੈਨਿਨ ਦੇ ਕੰਮ ਦੇ ਨੇਮ ਦਾ ਪਤਾ ਸੀ ਅਤੇ ਉਹ ਇਹ ਯਤਨ ਕਰਦੀ ਕਿ ਹਰ ਉਹ ਚੀਜ਼ ਜਿਸ ਦੀ ਉਹਨੂੰ ਦਿਨੇ ਲੋੜ ਪੈ ਸਕਦੀ ਹੈ ਤਿਆਰ ਹੋਵੇ।

ਲੋਕ ਕੋਮੀਸਾਰਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰੀਸ਼ਦ ਦੇ ਪ੍ਰਧਾਨ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਵਾਲੇ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਇੱਕ ਅਨੰਤ ਪ੍ਰਵਾਹ ਲੱਗਾ ਰਹਿੰਦਾ।

ਇੱਕ ਦਿਨ ਲੀਦੀਆ ਨੇ ਕਿਹਾ, “ਵਲਾਦੀਮੀਰ ਇਲੀਚ ਇੱਕ ਦੁਰਾਡੇ ਪਿੰਡ ਤੋਂ ਕਿਸਾਨਾਂ ਦੀ ਇੱਕ ਟੋਲੀ ਤੁਹਾਨੂੰ ਮਿਲਣ ਆਈ ਹੈ।”

“ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਅੰਦਰ ਲੈ ਆਓ।”

ਉਹ ਧੁੱਪ-ਸੰਵਲਾਏ, ਦੜੀਅਲ ਕਿਸਾਨ ਇੱਕ ਮੇਜ਼-ਪੋਸ਼ ਨਾਲ ਢੱਕੀ ਮੇਜ਼ ਦੇ ਕੋਲ ਬਹਿ ਗਏ। ਪਹਿਲਾਂ ਉਹ ਸੰਗ ਰਹੇ ਸਨ ਅਤੇ ਕੁੱਝ ਔਖ ਜਿਹਾ ਅਨੁਭਵ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ। ਪਰ ਲੈਨਿਨ ਦੀ ਸਾਦਗੀ ਵੇਖ ਕੇ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਹਿੰਮਤ ਵਧੀ।

ਜਾਪਦਾ ਸੀ ਕਿ ਲੈਨਿਨ ਦੀ ਸਾਦਗੀ ਨੇ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਅਕਲ ਵੀ ਉਘੇੜ ਦਿੱਤੀ ਸੀ। ਉਹਨਾਂ ਲਈ ਇਹ ਮਹੱਤਵ-ਪੂਰਨ ਸੀ ਕਿ ਆਪਣੀ ਗੱਲ ਸਾਫ਼ ਸਾਫ਼ ਅਤੇ ਦੋ ਟੁੱਕ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿੱਚ ਕਹਿਣ।

“ਸਾਥੀ ਲੈਨਿਨ ਤੂੰ ਸਾਡਾ ਨੇਤਾ ਏਂ ਅਤੇ ਤੇਰੇ ਕੋਲ ਓੜਕਾਂ ਦੀ ਅਕਲ ਏ,” ਅਖੀਰ ਉਹਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਨੇ ਕਿਹਾ।

“ਨਹੀਂ, ਇਹ ਗੱਲ ਤਾਂ ਨਹੀਂ, ਮੇਰੇ ਕੋਲ ਲੋੜੋਂ ਵੱਧ ਅਕਲ ਤਾਂ ਨਹੀਂ,” ਲੈਨਿਨ ਨੇ ਕਿਹਾ। “ਅਤੇ ਜਿੱਥੋਂ ਤੱਕ ਪਿੰਡਾਂ ਦਾ ਸਬੰਧ ਹੈ ਅਜੇ ਮੈਂ ਬਹੁਤ ਕੁੱਝ ਸਿੱਖਣੈ।”

“ਅਸੀਂ ਤੈਨੂੰ ਦੱਸਦੇ ਹਾਂ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿੱਚ ਹਾਲਤ ਕੀ ਹੈ।”

“ਇਹੋ ਤਾਂ ਮੈਂ ਜਾਣਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ।”

“ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲੀ ਗੱਲ। ਸੋਵੀਅਤ ਸੱਤਾ ਨੇ ਕਿਸਾਨਾਂ ਦੇ ਦਿਲ ਜਿੱਤ ਲਏ ਨੇ ਕਿਉਂਕਿ ਇਹਨੇ ਭੋਂ ਤੋਂ ਜਾਗੀਰਦਾਰਾਂ ਨੂੰ ਨਠਾ ਦਿੱਤੇ,” ਸਭ ਤੋਂ ਬਜ਼ੁਰਗ ਕਿਸਾਨ ਨੇ ਗੱਲ ਜਾਰੀ ਰੱਖੀ। ਉਹਦੀ ਲੰਮੀ ਦਾੜੀ ਨਾਲ ਉਹਦੀ ਅੱਧੀ ਛਾਤੀ ਕੱਜੀ ਹੋਈ ਸੀ।

“ਅੱਛਾ! ਤੇ ਹੋਰ?” “ਦੂਜੀ ਗੱਲ ਏ ਕੁਲਕ। ਕੁਲਕ ਸਾਡੇ ਨਵੇਂ ਜੀਵਨ ਢੰਗ ਨੂੰ ਤਬਾਹ ਕਰ ਦੇਣਗੇ, ਵਲਾਦੀਮੀਰ ਇਲੀਚ। ਉਹ ਨਵੇਂ ਢੰਗਾਂ ਦੇ ਹੱਕ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ, ਉਹ ਸੋਵੀਅਤ ਰਿਆਸਤ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਨੇ। ਤੂੰ ਆਪਣਾ ਭਰੋਸਾ ਗਰੀਬ ਕਿਸਾਨਾਂ 'ਤੇ ਰੱਖੀ, ਵਲਾਦੀਮੀਰ ਇਲੀਚ।”

ਭਾਵੇਂ ਲੈਨਿਨ ਨੂੰ ਪਤਾ ਸੀ ਕਿ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿੱਚ ਹਾਲਤ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਹੈ ਜਿਹੋ ਜਿਹੀ ਬੁੱਢਾ ਕਿਸਾਨ ਦੱਸ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਉਹਨੇ ਸਾਰੀ ਗੱਲ ਧਿਆਨ ਨਾਲ ਸੁਣੀ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਕੋਲ ਪ੍ਰਾਪਤ ਵਾਕਫ਼ੀ ਨਾਲ ਉਹਦਾ ਮੁਕਾਬਲਾ ਕਰਦਾ ਰਿਹਾ। ਇਸ ਅਤੇ ਅਜਿਹੀਆਂ ਹੋਰ ਗੱਲਾਂ ਬਾਤਾਂ ਦੇ ਸਿੱਟੇ ਵਜੋਂ ਇੱਕ ਨਵਾਂ ਫ਼ਰਮਾਨ, ਇੱਕ ਨਵਾਂ ਸੋਵੀਅਤ ਕਾਨੂੰਨ ਹੋਂਦ ਵਿੱਚ ਆਇਆ। ਇਉਂ ਲੈਨਿਨ ਨੇ 1918 ਦੇ ਹੁਨਾਲ ਵਿੱਚ ਲੋਕ ਕੌਮੀਸਾਰਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰੀਸ਼ਦ ਦੇ ਇੱਕ ਫ਼ਰਮਾਨ 'ਤੇ ਦਸਤਖ਼ਤ ਕੀਤੇ ਜਿਸ ਅਨੁਸਾਰ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿੱਚ ਗਰੀਬ ਕਿਸਾਨਾਂ ਦੀਆਂ ਕਮੇਟੀਆਂ ਸਥਾਪਤ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ। ਇਹ ਕੁਲਕਾਂ ਵਿਰੁੱਧ ਘੋਲ ਵਿੱਚ ਸੋਵੀਅਤ ਰਿਆਸਤ ਦੀ ਟੇਕ ਬਣ ਗਈਆਂ।

ਸੋਵੀਅਤਾਂ ਦੇ ਦੇਸ ਵਿੱਚ ਕੁਲਕ ਬੜੇ ਚਿਰ ਤੋਂ ਕੇਵਲ ਇਤਿਹਾਸ ਦੀ ਗੱਲ ਬਣ ਕੇ ਰਹਿ ਗਏ ਹਨ। ਸ਼ੁਰੂ ਵਿੱਚ ਉਹ ਧਨੀ ਕਿਸਾਨ ਸਨ। ਉਹਨੀਂ ਦਿਨੀਂ ਕੋਈ ਕਿਸਾਨ ਕੇਵਲ

ਮਿਹਨਤ ਨਾਲ ਧਨੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਬਣ ਸਕਦਾ। ਕੁਲਕ ਮੁਨਾਫ਼ੇਖੋਰੀ ਅਤੇ ਭਾੜੇ ਦੀ ਕਿਰਤ ਦੀ ਲੁੱਟ ਚੌਘ ਕਰਕੇ ਹੀ ਧਨੀ ਬਣ ਸਕਦੇ ਸਨ। ਫੇਰ ਉਹ ਵਧੇਰੇ ਭੋਂ ਮੁੱਲ ਲੈ ਸਕਦੇ। ਪਿੰਡ ਦੇ ਗਰੀਬ ਕਿਸਾਨ ਉਹਨਾਂ ਕੋਲ ਖੇਤ ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਵਜੋਂ ਭਾੜੇ 'ਤੇ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਕਿਉਂਕਿ ਗਰੀਬ ਟੱਬਰਾਂ ਕੋਲ ਏਨਾ ਅਨਾਜ ਨਾ ਹੁੰਦਾ ਕਿ ਇੱਕ ਫ਼ਸਲ ਤੋਂ ਦੂਜੀ ਫ਼ਸਲ ਤੱਕ ਗੁਜ਼ਾਰਾ ਕਰ ਸਕਣ। ਬਸੰਤ ਰੁੱਤ ਆਉਂਦੇ ਆਉਂਦੇ ਗਰੀਬ ਟੱਬਰਾਂ ਕੋਲ ਅਨਾਜ ਮੁੱਕ ਜਾਂਦਾ। ਕਿਸਾਨ ਧਨੀ ਕੁਲਕ ਕੋਲ ਜਾਂਦੇ ਅਤੇ ਉਸ ਤੋਂ ਰਾਈ ਦੀ ਇੱਕ ਬੋਰੀ ਉਧਾਰ ਲੈਂਦੇ। ਇਹਦੇ ਬਦਲੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਕੁਲਕ ਦੀ ਭੋਂ ਵਿੱਚ ਹਲ ਵਾਹੁਣਾ ਪੈਂਦਾ ਅਤੇ ਜਦੋਂ ਫ਼ਸਲ ਤਿਆਰ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਤਾਂ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਉਧਾਰ ਲਈ ਹਰ ਬੋਰੀ ਪਿੱਛੇ ਦੋ ਬੋਰੀਆਂ ਵਾਪਸ ਕਰਨੀਆਂ ਪੈਂਦੀਆਂ। ਇਹ ਇੱਕ ਵਿਹੁ ਚੱਕਰ ਬਣ ਗਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਇਉਂ ਭੁੱਖੇ ਕਿਸਾਨ ਧਨੀ ਕੁਲਕਾਂ ਲਈ ਕਮਰ-ਤੋੜ ਮਿਹਨਤ ਕਰਦੇ ਅਤੇ ਕੁਲਕਾਂ ਦੇ ਕੋਠੇ ਕਣਕ ਅਤੇ ਰਾਈ ਨਾਲ਼ ਤੂੜੇ ਰਹਿੰਦੇ। ਕੁਲਕ ਉਸ ਸਮੇਂ ਤੱਕ ਉਡੀਕਦੇ ਜਦੋਂ ਭਾਅ ਵਧ ਜਾਣ ਅਤੇ ਫੇਰ ਆਪਣਾ ਅਨਾਜ ਬਹੁਤ ਨਫ਼ੇ 'ਤੇ ਵੇਚ ਦਿੰਦੇ। ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਲਾਲਚ ਅਤੇ ਬੇਦਰਦੀ ਦਾ ਕੋਈ ਅੰਤ ਨਹੀਂ ਸੀ।

ਉਧਰ ਸ਼ਹਿਰ ਹੌਲੀ ਹੌਲੀ ਭੁੱਖ ਹੱਥੋਂ ਮਰਦੇ ਜਾ ਰਹੇ ਸਨ। ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਕੀ? ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ, ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਪਰਿਵਾਰਾਂ ਅਤੇ ਲਾਲ ਫੌਜ ਦੇ ਢਿੱਡ ਭਰਨ ਲਈ ਅਨਾਜ ਕਿੱਥੋਂ ਆਵੇ?

ਇਹ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਿ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿੱਚ ਅਨਾਜ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਅਨਾਜ ਸੀ। ਕੇਵਲ ਕੁਲਕ ਅਨਾਜ ਦੇਣਾ ਨਹੀਂ ਸਨ ਚਾਹੁੰਦੇ। ਉਹਨਾਂ ਅਨਾਜ ਟੋਇਆਂ ਵਿੱਚ ਦਬਾ ਦਿੱਤਾ ਸੀ।

ਇਹ ਤਾਂ ਖ਼ਾਲਸ ਬੇਇਨਸਾਫ਼ੀ ਸੀ। ਇੱਕ ਪਾਸੇ ਤਾਂ ਸ਼ਹਿਰਾਂ ਵਿੱਚ ਲੋਕ ਕਾਲ ਹੱਥੋਂ ਮਰ ਰਹੇ ਸਨ ਅਤੇ ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਕੁਲਕਾਂ ਦੇ ਗੁਦਾਮ ਅਨਾਜ ਨਾਲ਼ ਭਰੇ ਪਏ ਸਨ। ਇਹ ਉਹ ਅਨਾਜ ਸੀ ਜਿਹੜਾ ਗਰੀਬ ਕਿਸਾਨਾਂ ਨੇ ਬੀਜਿਆ ਅਤੇ ਵੱਢਿਆ ਸੀ। ਇਸ ਅਨਾਜ ਦੀ ਮਾਲਕੀ ਦਾ ਹੱਕ ਜਨਤਾ ਨੂੰ ਸੀ ਕੁਲਕਾਂ ਨੂੰ ਨਹੀਂ।

ਲੈਨਿਨ ਇਸੇ ਨਿਰਣੇ 'ਤੇ ਅੱਪੜਿਆ। ਉਹਨੇ ਕਾਮਿਆਂ ਦੀ ਇੱਕ ਇਕੱਤ੍ਰਤਾ ਬੁਲਾਈ ਅਤੇ ਕਿਹਾ :

“ਸਾਥੀਓ, ਇਹ ਲਾਜ਼ਮੀ ਹੈ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਕਾਰਖ਼ਾਨਿਆਂ ਅਤੇ ਮਿੱਲਾਂ ਵਿੱਚ ਅਨਾਜ ਲਈ ਟੁਕੜੀਆਂ ਬਣਾਓ ਅਤੇ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿੱਚ ਜਾਓ। ਉੱਥੇ ਗਰੀਬ ਕਿਸਾਨਾਂ ਦੀਆਂ ਕਮੇਟੀਆਂ ਤੁਹਾਡੀ ਸਹਾਇਤਾ ਕਰਨਗੀਆਂ। ਦਰਮਿਆਨੇ ਕਿਸਾਨ ਵੀ ਸਾਡੇ ਵੱਲ ਝੁਕਾ ਰੱਖਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਤੁਹਾਡਾ ਕਰਤੱਵ ਹੈ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿੱਚ ਸੋਵੀਅਤ ਸੱਤਾ ਨੂੰ ਮਜ਼ਬੂਤ ਬਣਾਓ। ਆਪਣੀ ਵਾਰੀ ਉਹ ਤੁਹਾਨੂੰ ਦੱਸਣਗੇ ਕਿ ਕੁਲਕਾਂ ਨੇ ਭੁੱਖੇ ਮਰਦੇ ਲੋਕਾਂ ਤੋਂ ਅਨਾਜ ਕਿੱਥੇ ਲੁਕਾਇਆ ਹੈ।”

ਫੇਰ ਲੈਨਿਨ ਨੇ ਇੱਕ ਫ਼ਰਮਾਨ ਤਿਆਰ ਕੀਤਾ ਜਿਸ ਅਨੁਸਾਰ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿੱਚ ਸਾਰਾ ਵਾਧੂ ਅਨਾਜ ਗਰੀਬ ਕਿਸਾਨਾਂ ਦੀਆਂ ਕਮੇਟੀਆਂ ਅਤੇ ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਦੀਆਂ ਅਨਾਜ ਲਈ ਟੁਕੜੀਆਂ ਦੇ ਹਵਾਲੇ ਕਰਨਾ ਲਾਜ਼ਮੀ ਹੈ।

ਲੋਕ ਕੌਮੀਸਾਰਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰੀਸ਼ਦ ਨੇ ਇਹ ਫ਼ਰਮਾਨ ਪ੍ਰਵਾਨ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਲੈਨਿਨ ਅਤੇ ਸੋਵੀਅਤ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਇਨਕਲਾਬ ਤੋਂ ਪਿੱਛੋਂ ਪਹਿਲੇ ਵਰ੍ਹਿਆਂ ਵਿੱਚ ਦੇਸ ਦੇ ਕਿਰਤੀ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਭੁੱਖੇ ਮਰਨ ਤੋਂ ਬਚਾਇਆ।

ਹਮਲਾ

ਮੁਰਮਾਂਸਕ ਦੀ ਨਿੱਕੀ ਪਰ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਬੰਦਰਗਾਹ ਹਿੰਮ-ਚੱਕਰ ਤੋਂ ਪਾਰ ਬੇਰੋਂਤਸ ਸਾਗਰ ਦੇ ਕੰਢੇ ਸਥਿੱਤ ਹੈ। ਇਹ ਸ਼ਹਿਰ 1914 ਵਿੱਚ ਵਸਾਇਆ ਗਿਆ ਸੀ।

1918 ਦੀ ਬਸੰਤ ਰੁੱਤੇ ਜਦੋਂ ਪਾਣੀ ਉੱਤੇ ਧੌਲੀ ਧੁੰਦ ਛਾਈ ਹੋਈ ਸੀ, ਇੱਕ ਜੰਗੀ ਜਹਾਜ਼ ਦੀ ਕਾਲੀ ਸ਼ਕਲ ਬੰਦਰਗਾਹ ਵਿੱਚ ਪੌਹ-ਫੁਟਾਲੇ ਸਮੇਂ ਨਜ਼ਰ ਆਈ। ਇਹ ਇੱਕ ਬਰਤਾਨਵੀ ਜੰਗੀ ਜਹਾਜ਼ ਸੀ ਅਤੇ ਇਹਦੀਆਂ ਤੋਪਾਂ ਦਾ ਮੂੰਹ ਸ਼ਹਿਰ ਵੱਲ ਸੀ। ਐਨ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਚੋਰੀ ਚੋਰੀ ਇੱਕ ਫ਼ਰਾਂਸੀਸੀ ਜੰਗੀ ਜਹਾਜ਼ ਇਹਦੇ ਨਾਲ਼ ਨਜ਼ਰ ਆਇਆ ਅਤੇ ਅੰਤ ਇੱਕ ਅਮਰੀਕੀ ਜਹਾਜ਼।

ਵਿਦੇਸੀ ਫ਼ੌਜਾਂ ਸੋਵੀਅਤ ਧਰਤੀ 'ਤੇ ਉੱਤਰ ਆਈਆਂ। ਇਹ ਏਕੇ ਨੇ ਭੇਜੀਆਂ ਸਨ। ਏਕਾ ਉਹ ਨਾਂ ਸੀ ਜਿਹੜਾ ਬਰਤਾਨੀਆ, ਫ਼ਰਾਂਸ ਅਤੇ ਅਮਰੀਕਾ ਦੇ ਫ਼ੌਜੀ ਗੰਢ-ਜੋੜ ਨੂੰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਮੰਤਵ ਸੋਵੀਅਤ ਹਕੂਮਤ ਦਾ ਤਖ਼ਤਾ ਉਲਟਣਾ ਸੀ ਕਿਉਂਕਿ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਤੌਖ਼ਲਾ ਸੀ ਕਿ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਆਪਣੇ ਦੇਸਾਂ ਦੇ ਮਜ਼ਦੂਰ ਵੀ ਰੂਸ ਦੇ ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਦੀ ਪੈਰਵੀ ਕਰਨਗੇ ਅਤੇ ਇਹਦੇ ਨਤੀਜੇ ਵਜੋਂ ਇਨਕਲਾਬਾਂ ਦੀ ਇੱਕ ਲਹਿਰ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਜਾਵੇਗੀ।

1918 ਦੀ ਬਸੰਤ ਤੇ ਹੁਨਾਲ ਸੋਵੀਅਤ ਰੀਪਬਲਿਕ ਲਈ ਘੋਰ ਅਜ਼ਮਾਇਸ਼ ਦੇ ਵਰ੍ਹੇ ਸਨ। ਹੁਨਾਲ ਦੇ ਅੱਧ ਵਿੱਚ ਏਕੇ ਨੇ ਜੰਗੀ ਜਹਾਜ਼ਾਂ ਦਾ ਇੱਕ ਦਸਤਾ ਚਿੱਟੇ ਸਾਗਰ ਵਿੱਚ ਭੇਜ ਦਿੱਤਾ।

ਤੇਜ਼ ਵਹਾਅ ਵਾਲ਼ਾ ਦਰਿਆ ਉੱਤਰੀ ਦਵੀਨਾ ਚਿੱਟੇ ਸਾਗਰ ਵਿੱਚ ਡਿੱਗਦਾ ਹੈ। ਅਰਖੰਗੋਲਸਕ ਦਾ ਸ਼ਹਿਰ ਦਰਿਆ ਦੇ ਮੁਹਾਣੇ ਤੋਂ ਪੰਜਾਹ ਮੀਲ ਦੂਰ ਹੈ। ਇੱਥੇ ਉੱਤਰੀ ਦਵੀਨਾ 'ਤੇ ਤੁਲਿਆਂ ਅਤੇ ਬੇੜੀਆਂ ਦੀ ਭੀੜ ਲੱਗੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ। ਲੱਕੜੀ ਦੇ ਫੁੱਟਪਾਥਾਂ, ਪੁਸ਼ਤਿਆਂ, ਆਰਾਮਿੱਲਾਂ ਅਤੇ ਲੱਕੜੀ ਦੇ ਭੰਡਾਰਾਂ ਵਾਲ਼ਾ ਇਹ ਸ਼ਹਿਰ ਦਰਿਆ ਦੇ ਕੰਢੇ 'ਤੇ ਖਿੱਲਰਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਵਿਸ਼ਾਲ, ਕਾਈ ਕੱਜਿਆ ਟੁੰਡਰਾ ਐਨ ਇਹਦੀਆਂ ਬਾਹਰਲੀਆਂ ਬਸਤੀਆਂ ਤੱਕ ਆਉਂਦਾ ਹੈ। ਅਰਖੰਗੋਲਸਕ ਇੱਕ ਵਪਾਰੀ ਬੰਦਰਗਾਹ ਅਤੇ ਫ਼ੌਜੀ ਅੱਡਾ ਸੀ।

ਜਦੋਂ ਏਕੇ ਦੀਆਂ ਫ਼ੌਜਾਂ ਨੇ ਸ਼ਹਿਰ 'ਤੇ ਕਬਜ਼ਾ ਕਰ ਲਿਆ ਤਾਂ ਬੁਰਜੂਆਜ਼ੀ ਨੇ ਬਹੁਤ ਖੁਸ਼ੀ ਮਨਾਈ। ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਪਿਆਰਾ ਸੁਪਨਾ ਸੋਵੀਅਤ ਰੀਪਬਲਿਕ ਨੂੰ ਤਬਾਹ ਹੋਏ

ਵੇਖਣਾ ਸੀ। ਸ਼ਹਿਰ ਵਿੱਚ ਉਲਟ-ਇਨਕਲਾਬੀ ਬਗ਼ਾਵਤ ਭੜਕ ਉੱਠੀ। ਨਾਬਰਾਬਰ ਯੁੱਧ ਵਿੱਚ ਸੈਂਕੜੇ ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ, ਲਾਲ ਫ਼ੌਜ ਦੇ ਜਵਾਨਾਂ ਅਤੇ ਜਹਾਜ਼ੀਆਂ ਦੀਆਂ ਜਾਨਾਂ ਗਈਆਂ।

ਫੇਰ ਵਪਾਰੀ ਅਤੇ ਸਰਮਾਏਦਾਰ, ਜਿਹੜੇ ਸਮਾਂ ਉਡੀਕ ਰਹੇ ਸਨ, ਖੁੱਲ੍ਹ ਕੇ ਸਾਹਮਣੇ ਆ ਗਏ। ਪਹਿਲੀਆਂ ਦੀ ਜ਼ਾਰਸ਼ਾਹੀ ਫ਼ੌਜ ਦੇ ਅਫ਼ਸਰਾਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਮੋਢਿਆਂ 'ਤੇ ਸੁਨਹਿਰੀ ਫੀਤੇ ਵਾਲੇ ਝੱਬੇ ਫੇਰ ਲਾ ਲਏ। ਗਿਰਜਿਆਂ ਦੀਆਂ ਘੰਟੀਆਂ ਜ਼ੋਰ ਜ਼ੋਰ ਨਾਲ ਵੱਜਣ ਲੱਗ ਪਈਆਂ। ਪੰਨਵਾਦ ਦੇ ਮੁਜ਼ਾਹਰੇ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਗਏ।

ਉੱਤਰ ਵਿੱਚ ਉਲਟ-ਇਨਕਲਾਬ ਨੇ ਹਮਲਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ।

ਉਲਟ-ਇਨਕਲਾਬ ਦੀ ਅੱਗ ਦੂਰ-ਪੂਰਬ ਵਿੱਚ ਵੀ ਫੈਲ ਗਈ ਸੀ। ਸਾਇਬੇਰੀਆ ਅਤੇ ਯੂਰਾਲ ਤੋਂ ਹੁੰਦੀ ਹੋਈ ਇਹ ਵੋਲਗਾ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਅੱਪੜ ਗਈ ਸੀ। ਦੁਸ਼ਮਣਾਂ ਦੇ ਜੰਗੀ ਜਹਾਜ਼ਾਂ ਨੇ ਵਲਾਦੀਵੋਸਤਕ ਦੀ ਬੰਦਰਗਾਹ ਵਿੱਚ ਆਪਣੇ ਫ਼ੌਜੀ ਉਤਾਰ ਦਿੱਤੇ ਸਨ।

ਸਾਇਬੇਰੀਆ ਦੇ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿੱਚ ਕੁਲਕ ਖ਼ੂਨ ਦੇ ਪਿਆਸੇ ਹੋ ਗਏ। ਉਹਨਾਂ ਗਰੀਬ ਕਿਸਾਨਾਂ ਦੀਆਂ ਕਮੇਟੀਆਂ ਉੱਤੇ ਹਮਲੇ ਕੀਤੇ ਅਤੇ ਕਮਿਊਨਿਸਟਾਂ ਨੂੰ ਬੜੀ ਬੇਰਹਿਮੀ ਨਾਲ ਕਤਲ ਕੀਤਾ।

ਡਾਨ ਕੰਢੇ ਕਸਬਿਆਂ ਅਤੇ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿੱਚ ਅਤੇ ਕੂਬਾਨ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਖ਼ੂਨ ਵਗਿਆ। ਇੱਥੇ ਵਾਈਟਗਾਰਡਾਂ ਨੇ ਕਬਜ਼ਾ ਕਰ ਲਿਆ ਸੀ। ਜਰਮਨ ਫ਼ੌਜਾਂ ਨੇ ਯੂਕਰੇਨ 'ਤੇ ਕਬਜ਼ਾ ਕਰ ਲਿਆ ਸੀ।

ਦੁਸ਼ਮਣ ਦੀਆਂ ਫ਼ੌਜਾਂ ਸੋਵੀਅਤ ਰੂਸ ਦੁਵਾਲੇ ਆਪਣਾ ਘੇਰਾ ਲਗਾਤਾਰ ਤੰਗ ਕਰੀ ਜਾ ਰਹੀਆਂ ਸਨ।

ਅਜੇ ਬਹੁਤ ਸਵੇਰ ਸੀ। ਸੂਰਜ ਅਜੇ ਚੜ੍ਹਿਆ ਨਹੀਂ ਸੀ ਪਰ ਦਿਸ-ਹੱਦੇ 'ਤੇ ਹਲਕੀ ਪੀਲੀ ਲੋਅ ਸੀ।

ਵਲਾਦੀਮੀਰ ਇਲੀਚ ਕ੍ਰੈਮਲਿਨ ਵਿੱਚ ਆਪਣੇ ਫ਼ਲੈਟ ਵਿੱਚੋਂ ਬਾਹਰ ਆਏ। ਲੋਕ ਕੋਮੀਸਾਰਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰੀਸ਼ਦ ਦੇ ਪ੍ਰਧਾਨ ਦਾ ਦਫ਼ਤਰ ਕੁੱਝ ਕਦਮਾਂ 'ਤੇ ਹੀ ਸੀ।

ਇੱਕ ਹਥਿਆਰਬੰਦ ਫ਼ੌਜੀ ਦਫ਼ਤਰ ਅੱਗੇ ਪਹਿਰਾ ਦੇ ਰਿਹਾ ਸੀ। “ਸ਼ੁੱਭ ਸਵੇਰ!” ਵਲਾਦੀਮੀਰ ਇਲੀਚ ਨੇ ਬੜੇ ਸੁਖਾਵੇਂ ਢੰਗ ਨਾਲ ਕਿਹਾ। ਸ਼ੈਦ ਇਹ ਨੇਮਾਂ ਦੇ ਐਨ ਅਨੁਕੂਲ ਨਹੀਂ ਸੀ ਪਰ ਲੈਨਿਨ ਸਦਾ ਪਹਿਰੇਦਾਰਾਂ ਨੂੰ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸੰਬੋਧਨ ਕਰਦਾ ਸੀ।

ਫ਼ੌਜੀ ਅਟੈਨਸ਼ਨ ਖੜ੍ਹਾ ਹੋ ਗਿਆ, ਉਹ ਸੋਚ ਰਿਹਾ ਸੀ: “ਕੀ ਲੈਨਿਨ ਕਦੇ ਸੌਂਦਾ ਵੀ ਹੈ?” ਅਜੇ ਕੁੱਝ ਘੰਟੇ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਲੋਕ ਕੋਮੀਸਾਰਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰੀਸ਼ਦ ਦਾ ਪ੍ਰਧਾਨ ਆਪਣੇ ਦਫ਼ਤਰ ਤੋਂ ਗਿਆ ਸੀ। ਹੁਣ ਉਹ ਮੁੜ ਆਇਆ ਸੀ ਅਤੇ ਸੂਰਜ ਉੱਗਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਕੰਮ ਕਰਨ ਲਈ ਤਿਆਰ ਸੀ।

ਲੈਨਿਨ ਦੇ ਦਫ਼ਤਰ ਵਿੱਚ ਦੋ ਖਿੜਕੀਆਂ ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ ਰੂਸ ਦਾ ਇੱਕ ਵੱਡਾ ਨਕਸ਼ਾ ਸੀ। ਲੈਨਿਨ ਨੇ ਇਹਨੂੰ ਬੜੇ ਧਿਆਨ ਨਾਲ ਵੇਖਿਆ। ਉਹ ਨਕਸ਼ੇ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ

ਖੜਾ ਮੋਰਚਿਆਂ ਦੀ ਪਾਲ ਵੇਖ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਉਹਦੇ ਹੱਥ ਪਿੱਠ ਪਿੱਛੇ ਦੂਹਰੇ ਕੀਤੇ ਹੋਏ ਸਨ। ਵਲਾਦੀਮੀਰ ਇਲੀਚ ਹਰ ਉਸ ਸ਼ਹਿਰ ਅਤੇ ਇਲਾਕੇ ਨੂੰ ਜਾਣਦਾ ਸੀ ਜਿੱਥੇ ਲਾਲ ਫ਼ੌਜ ਦੇ ਜਵਾਨ ਲੜ ਰਹੇ ਸਨ। ਉਹ ਅਨੇਕਾਂ ਕਮਾਂਡਰਾਂ ਅਤੇ ਕੋਮੀਸਾਰਾਂ ਨੂੰ ਜਾਣਦਾ ਸੀ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਚਰਿੱਤਰ, ਪਿਛੋਕੜ ਅਤੇ ਯੋਗਤਾਵਾਂ ਸਬੰਧੀ ਵਧੇਰੇ ਜਾਣਕਾਰੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਦਾ ਯਤਨ ਕਰਦਾ ਸੀ।

ਜਦੋਂ ਦੁਸ਼ਮਣ ਨੇ ਦੇਸ 'ਤੇ ਹਮਲਾ ਕੀਤਾ ਤਾਂ ਅਨੇਕਾਂ ਗੁਣੀ ਕਮਾਂਡਰ ਕਿਰਤੀ ਲੋਕਾਂ ਦੀਆਂ ਪਾਲਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਉੱਭਰੇ।

ਇੱਕ ਸੀ ਵਾਸਿਲੀ ਚਪਾਯੇਵ। ਉਹ ਜਨਤਾ ਵਿੱਚੋਂ ਉੱਭਰਿਆ ਸੂਰਮਾ ਸੀ, ਜਿਸਦੀ ਫ਼ੌਜੀ ਯੋਗਤਾ ਅਤੇ ਨਿੱਜੀ ਸੂਰਮਤਾ ਦੀਆਂ ਗੁਣੇ ਹੀ ਵਾਰਾਂ ਚੱਲ ਪਈਆਂ ਸਨ। ਕਲੀਮੈਂਤ ਵੋਰੋਸ਼ੀਲੋਵ ਵੀ ਇੱਕ ਯੋਗ ਕਮਾਂਡਰ ਸਾਬਤ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਜਦੋਂ ਕਦੇ ਲੈਨਿਨ ਮਿਖਾਈਲ ਫ਼ਰੂੰਜੇ ਸਬੰਧੀ ਸੋਚਦਾ, ਉਹ ਬੜੇ ਸਤਿਕਾਰ ਨਾਲ਼ ਸੋਚਦਾ। 1905 ਦੇ ਦਸੰਬਰ ਵਿੱਚ ਬਾਲਸ਼ਵਿਕ ਫ਼ਰੂੰਜੇ ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਦੀ ਇੱਕ ਟੋਲੀ ਇਵਾਨੋਵੋ-ਵੋਜ਼ਨੇਸੋਂਸਕ ਤੋਂ, ਜਿੱਥੋਂ ਦਾ ਉਹ ਰਹਿਣ ਵਾਲ਼ਾ ਸੀ, ਮਾਸਕੋ ਦੇ ਇਨਕਲਾਬੀ ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਲਈ ਲਿਆਇਆ ਸੀ। ਹੁਣ ਉਹ ਇੱਕ ਸਭ ਤੋਂ ਔਖੇ ਮੋਰਚੇ 'ਤੇ ਇੱਕ ਫ਼ੌਜ ਦੀ ਕਮਾਨ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ।

ਵਲਾਦੀਮੀਰ ਇਲੀਚ ਨੇ ਮਨ ਹੀ ਮਨ ਵਿੱਚ ਸਭਨਾਂ ਮੋਰਚਿਆਂ ਦਾ ਚੱਕਰ ਕੱਟਿਆ। ਵੋਰੋਸ਼ੀਲੋਵ, ਬੁਦਿਓਨੀ, ਲਾਜ਼ੋ, ਕੋਤੋਵਸਕੀ, ਸ਼ੋਰਜ਼, ਤੁਖਾਚੇਵਸਕੀ ਅਤੇ ਬਲੂਖੇਰ। ਉੱਤਰੀ ਮੋਰਚਾ, ਦੱਖਣੀ ਮੋਰਚਾ, ਪੂਰਬੀ ਮੋਰਚਾ.....

ਸਾਇਬੇਰੀਆ, ਯੂਰਾਲ ਦਾ ਇਲਾਕਾ ਅਤੇ ਵੋਲਗਾ ਦਾ ਇਲਾਕਾ ਸਭ ਪੂਰਬ ਵਿੱਚ ਸਨ ਅਤੇ ਰੂਸ ਦਾ ਅਨਾਜ ਵੀ ਪੂਰਬ ਵਿੱਚ ਸੀ।

ਵਾਈਟਗਾਰਡਾਂ ਅਤੇ ਕੁਲਕਾਂ ਨੇ ਏਕੇ ਦੀਆਂ ਫ਼ੌਜਾਂ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਨਾਲ਼ ਪੂਰਬ ਦੇ ਉਪਜਾਊ ਇਲਾਕਿਆਂ 'ਤੇ ਕਬਜ਼ਾ ਕਰ ਲਿਆ ਸੀ। ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਮੰਤਵ ਦੇਸ ਦੇ ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਅਤੇ ਕਿਸਾਨਾਂ ਨੂੰ ਭੁੱਖਾ ਮਾਰਨਾ ਸੀ।

ਵਲਾਦੀਮੀਰ ਇਲੀਚ ਦਾ ਵਿਚਾਰ ਸੀ ਕਿ ਲਾਲ ਫ਼ੌਜ ਦਾ ਮੁੱਖ ਹਮਲਾ ਪੂਰਬੀ ਮੋਰਚੇ 'ਤੇ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ, ਇਹਦਾ ਕਰਤੱਵ ਦੁਸ਼ਮਣ ਨੂੰ ਵੋਲਗਾ ਦੇ ਇਲਾਕੇ ਅਤੇ ਸਾਇਬੇਰੀਆ ਤੋਂ ਕੱਢਣਾ ਅਤੇ ਕੁਲਕਾਂ ਦਾ ਵਿਰੋਧ ਖ਼ਤਮ ਕਰਨਾ ਸੀ।

ਲੈਨਿਨ ਆਪਣੀ ਮੇਜ਼ 'ਤੇ ਮੁੜ ਆਇਆ ਅਤੇ ਪਿਛਲੇ ਦਿਨ ਮੋਰਚਿਆਂ ਤੋਂ ਆਈਆਂ ਖ਼ਬਰਾਂ ਪੜ੍ਹੀਆਂ। ਉਹਨੇ ਜੇਰਜ਼ਿੰਸਕੀ, ਸਵੇਰਦਲੋਵ, ਚਿਚੇਰਿਨ ਅਤੇ ਹੋਰ ਸਾਥੀਆਂ ਨਾਲ਼ ਰਾਤ ਦੇਰ ਤੱਕ ਸਲਾਹ ਕੀਤੀ ਸੀ। ਉਹ ਫ਼ੌਜੀ ਪ੍ਰਸਥਿੱਤੀ 'ਤੇ ਵਿਚਾਰ ਕਰਦੇ ਰਹੇ। ਉਹ ਇੱਕ ਰਾਏ ਨਾਲ਼ ਇੱਕ ਨਿਰਣੇ 'ਤੇ ਸਹਿਮਤ ਹੋ ਗਏ ਸਨ। ਹੁਣ ਲੈਨਿਨ ਨੇ ਵੱਖ ਵੱਖ ਕਮਾਂਡਰਾਂ ਨੂੰ ਖ਼ਤ ਲਿਖਣੇ ਅਤੇ ਮੋਰਚਿਆਂ ਨੂੰ ਹੁਕਮ ਭੇਜਣੇ ਸਨ। ਵਲਾਦੀਮੀਰ ਇਲੀਚ ਉਸ ਸਮੇਂ ਤੱਕ ਇਸ ਕੰਮ ਵਿੱਚ ਰੁੱਝਿਆ ਰਿਹਾ ਜਦੋਂ ਤੱਕ ਕਿ ਦਿਸ-ਹੱਦੇ 'ਤੇ ਪੀਲੀ ਪੱਟੀ ਮੱਧਮ ਪੈ ਕੇ ਲੋਪ ਹੋ ਗਈ ਅਤੇ ਹੁਨਾਲ ਦਾ ਗਰਮ ਸੂਰਜ ਛੱਤਾਂ ਉੱਪਰ ਆ ਗਿਆ। ਉਹਦੀ

ਸਕੱਤਰ ਲੀਦੀਆ ਫੋਤੀਯੇਵਾ ਅੰਦਰ ਆਈ ਅਤੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਮੁਲਾਕਾਤੀ ਆ ਗਏ ਹਨ।
ਲੈਨਿਨ ਨੇ ਕਲਾਕ ਵੱਲ ਵੇਖਿਆ। ਉਹ ਐਨ ਮਿੱਥੇ ਸਮੇਂ 'ਤੇ ਆਏ ਸਨ।

“ਵਕਤ ਦੀ ਪਾਬੰਦੀ ਤੋਂ ਫੌਜੀ ਮਨੁੱਖ ਦਾ ਪਤਾ ਲੱਗ ਜਾਂਦਾ ਹੈ,” ਲੈਨਿਨ ਨੇ
ਸੋਚਿਆ।

ਫੇਰ ਉਹਨੇ ਉਹ ਫ਼ਾਈਲ ਆਪਣੀ ਸਕੱਤਰ ਨੂੰ ਦਿੱਤੀ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਉਹ ਫੌਰੀ
ਹੁਕਮ ਸਨ ਜਿਹੜੇ ਉਹਨੇ ਤਿਆਰ ਕੀਤੇ ਸਨ।

ਲੈਨਿਨ ਨੇ ਆਪਣੇ ਮੂੰਹ 'ਤੇ ਹੱਥ ਫੇਰਿਆ ਜਿਵੇਂ ਉਹ ਚਿੰਤਾ ਅਤੇ ਥਕੇਵਾਂ ਪੂੰਝ
ਰਿਹਾ ਹੋਵੇ। ਉਹ ਨਹੀਂ ਸੀ ਚਾਹੁੰਦਾ ਕਿ ਉਹਦੇ ਮੁਲਾਕਾਤੀ ਵੇਖਣ ਕਿ ਉਹ ਚਿੰਤਾਤੁਰ ਹੈ।

ਇੱਕ ਛਿਣ ਪਿੱਛੋਂ ਲਾਲ ਕਮਾਂਡਰ ਅੰਦਰ ਆਏ। ਲੈਨਿਨ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ
ਜਾਣਦਾ ਸੀ। ਉਹਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਜ਼ਾਰਸ਼ਾਹੀ ਫੌਜ ਵਿੱਚ ਜਰਨੈਲ ਰਿਹਾ ਸੀ। “ਹਮਲੇ ਲਈ
ਤੁਹਾਡੀ ਯੋਜਨਾ ਕੀ ਹੈ,” ਲੈਨਿਨ ਨੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਸੰਬੋਧਨ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਕਿਹਾ।

ਇਹ ਗੱਲ ਅਜੀਬ ਜਾਪਦੀ ਸੀ ਕਿ ਲੈਨਿਨ ਇੱਕ ਸਾਬਕ ਜ਼ਾਰਸ਼ਾਹੀ ਜਰਨੈਲ
ਨਾਲ ਮਸ਼ਵਰਾ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ ਕਿਉਂਕਿ ਉਹਨੇ ਇੱਕ ਫਰਮਾਨ 'ਤੇ ਦਸਤਖਤ ਕੀਤੇ ਸਨ
ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਲਾਲ ਫੌਜ ਵਿੱਚ ਫੌਜੀ ਸੇਵਾ ਇੱਕ ਮਾਣ ਹੈ ਜਿਹੜਾ
ਗਰੀਬਾਂ, ਕਿਰਤੀ ਲੋਕਾਂ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਪੁੱਤਰਾਂ ਨੂੰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇਗਾ ਅਤੇ ਕੁਲਕਾਂ ਦੇ ਲਾਲ
ਫੌਜ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਣ 'ਤੇ ਪਾਬੰਦੀ ਹੈ। ਕਿ ਕਮਿਊਨਿਸਟਾਂ ਨੂੰ ਹੀ ਲਾਲ ਫੌਜ ਵਿੱਚ ਅਫਸਰ
ਬਣਾਇਆ ਜਾਵੇ ਤੇ ਅਚਾਨਕ ਇੱਕ ਜ਼ਾਰਸ਼ਾਹੀ ਜਰਨੈਲ। ਕੀ ਇਹ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਅਤੇ ਹੁਣ ਅਚਾਨਕ ਇਹ ਜ਼ਾਰਸ਼ਾਹੀ ਦੇ ਜ਼ਮਾਨੇ ਦਾ ਜਰਨੈਲ। ਇਹ ਕਿਵੇਂ ਹੋ
ਸਕਦਾ ਹੈ? ਪਰ ਇਹ ਜਰਨੈਲ ਲੈਨਿਨ ਦੇ ਆਸ਼ੇ ਵਿੱਚ, ਲੈਨਿਨ ਦੇ ਕੰਮ ਵਿੱਚ ਨਿਸ਼ਚਾ
ਰੱਖਦਾ ਸੀ ਅਤੇ ਇਹ ਕੋਈ ਅਚੰਭੇ ਵਾਲੀ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਿ ਲੈਨਿਨ ਨੇ ਅਜਿਹੇ ਜਾਣਕਾਰ
ਅਤੇ ਇਮਾਨਦਾਰ ਫੌਜੀ ਅਫਸਰਾਂ ਨੂੰ ਲਾਲ ਫੌਜ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਲਈ ਬੁਲਾਇਆ ਸੀ।

ਜਰਨੈਲ ਨੇ ਇੱਕ ਛੜੀ ਚੁੱਕੀ ਅਤੇ ਹਮਲੇ ਦੀ ਆਪਣੀ ਯੋਜਨਾ ਨਕਸ਼ੇ ਉੱਤੇ
ਬਿਆਨ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਵੱਖ ਵੱਖ ਥਾਵਾਂ ਵੱਲ ਇਸ਼ਾਰਾ ਕੀਤਾ।

ਲੈਨਿਨ ਨੇ ਸਿਰ ਹਿਲਾਇਆ। ਪਿਛਲੇ ਕੁੱਝ ਦਿਨਾਂ ਵਿੱਚ ਲੈਨਿਨ ਅਤੇ ਉਹਦੇ
ਸਾਥੀਆਂ ਨੇ ਹਮਲੇ ਦੀ ਅਜਿਹੀ ਹੀ ਯੋਜਨਾ ਉੱਤੇ ਵਿਚਾਰ ਕੀਤੀ ਸੀ ਅਤੇ ਹੁਣ ਉਹ
ਇਹਦੇ ਹੱਕ ਵਿੱਚ ਅਤੇ ਵਿਰੁੱਧ ਦਲੀਲਾਂ ਨਾਲ ਮੁਕਾਬਲਾ ਕਰਕੇ ਪੜਤਾਲ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ।

“ਸਾਡਾ ਹਮਲਾ ਸ਼ਾਨਦਾਰ ਸਾਬਤ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ,” ਛੜੀ ਹੇਠਾਂ ਰੱਖਦੇ ਹੋਏ
ਜਰਨੈਲ ਨੇ ਤਸੱਲੀ ਨਾਲ ਕਿਹਾ।

“ਸ਼ਾਨਦਾਰ ਸਾਬਤ ਹੋਵੇ ਜਾਂ ਨਾਂਹ, ਇਹਦਾ ਕੋਈ ਮਹੱਤਵ ਨਹੀਂ,” ਵਲਾਦੀਮੀਰ
ਇਲੀਚ ਨੇ ਕਿਹਾ। “ਅਸਲ ਮਹੱਤਵ ਜਿੱਤ ਦਾ ਹੈ....ਕਿਉਂ ਤੁਹਾਡਾ ਕੀ ਵਿਚਾਰ ਹੈ?”
ਲੈਨਿਨ ਨੇ ਲਾਲ ਫੌਜ ਦੇ ਕਮਾਂਡਰਾਂ ਨੂੰ ਸੰਬੋਧਨ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਕਿਹਾ। ਉਹ ਬੜੀ ਦੇਰ ਤੱਕ
ਹਮਲੇ ਦੀ ਯੋਜਨਾ ਦਾ ਵਿਸਥਾਰ ਵਿਚਾਰਦੇ ਰਹੇ। ਉਹਨਾਂ ਸਭਨਾਂ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਸਾਂਝਾ ਅਤੇ

ਪੱਕਾ ਸੀ।

“ਪ੍ਰਸਥਿਤੀ ਬੜੀ ਔਖੀ ਹੈ ਪਰ ਲਾਲ ਫੌਜ ਲਈ ਜਿੱਤਣਾ ਲਾਜ਼ਮੀ ਹੈ,”
ਵਲੀਦੀਮੀਰ ਇਲੀਚ ਨੇ ਅਖੀਰ 'ਤੇ ਕਿਹਾ।

ਤਿੰਨ ਮਾਰੂ ਗੋਲੀਆਂ

ਸ਼ੁੱਕਰਵਾਰ ਦੀ ਸਵੇਰੇ ਵਲਾਦੀਮੀਰ ਇਲੀਚ, ਨਾਦੇਜ਼ਦਾ ਕਨਸਤਨਤੀਨੋਵਨਾ ਅਤੇ ਲੈਨਿਨ ਦੀ ਭੈਣ ਮਾਰੀਆ ਰਸੋਈ ਵਿੱਚ ਸਵੇਰ ਦਾ ਖਾਣਾ ਖਾ ਰਹੇ ਸਨ।

ਅਜਿਹੀ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਿ ਕ੍ਰੈਮਲਿਨ ਦੇ ਫਲੈਟ ਵਿੱਚ ਖਾਣੇ ਵਾਲਾ ਕਮਰਾ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਪਰ ਉੱਥੇ ਉਹ ਉਦੋਂ ਹੀ ਬੈਠਦੇ ਜਦੋਂ ਕੋਈ ਮਹਿਮਾਨ ਆਇਆ ਹੁੰਦਾ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਇਕੱਠੇ ਬਹਿ ਕੇ ਚਾਹ ਪੀਂਦੇ ਹੋਏ ਕੰਮ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਕਰਨੀਆਂ ਹੁੰਦੀਆਂ।

ਸ਼ੁੱਕਰਵਾਰ ਦਾ ਦਿਨ ਸੀ। ਮਾਸਕੋ ਵਿੱਚ ਇਹ ਇੱਕ ਕਾਇਦਾ ਸੀ ਕਿ ਸ਼ੁੱਕਰਵਾਰ ਲੋਕ ਕੋਮੀਸਾਰਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰੀਸ਼ਦ ਦੇ ਮੈਂਬਰ ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਦੀਆਂ ਇਕੱਤ੍ਰਤਾਵਾਂ ਵਿੱਚ ਤਕਰੀਰਾਂ ਕਰਦੇ। ਉਸ ਦਿਨ ਵਲਾਦੀਮੀਰ ਇਲੀਚ ਨੇ ਦੋ ਇਕੱਤ੍ਰਤਾਵਾਂ ਵਿੱਚ ਤਕਰੀਰਾਂ ਕਰਨੀਆਂ ਸਨ।

ਕ੍ਰੈਮਲਿਨ ਵਿੱਚ ਸਰਕਾਰੀ ਤਾਰਘਰ ਦਿਨ ਰਾਤ ਕੰਮ ਕਰਦਾ ਸੋ ਜਦੋਂ ਪੀਤਰੋਗਰਾਦ ਤੋਂ ਤਾਰ ਆਈ ਤਾਂ ਉਹ ਇਕਦਮ ਲੈਨਿਨ ਨੂੰ ਦੇ ਦਿੱਤੀ ਗਈ।

ਤਾਰ ਵਿੱਚ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਉਲਟ-ਇਨਕਲਾਬ ਵਿਰੁੱਧ ਪੀਤਰੋਗਰਾਦ ਦੀ ਅਸਾਧਾਰਨ ਕਮੇਟੀ ਦੇ ਪ੍ਰਧਾਨ ਕਾਮਰੇਡ ਉਰਿਤਸਕੀ ਨੂੰ ਗੋਲੀ ਮਾਰ ਕੇ ਕਤਲ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਥੋੜ੍ਹਾ ਚਿਰ ਪਿੱਛੋਂ ਲੈਨਿਨ ਨੂੰ ਪਾਰਟੀ ਦੀ ਮਾਸਕੋ ਕਮੇਟੀ ਦਾ ਟੈਲੀਫੋਨ ਆਇਆ:

“ਕਾਮਰੇਡ ਲੈਨਿਨ, ਪਾਰਟੀ ਕਮੇਟੀ ਦਾ ਵਿਚਾਰ ਹੈ ਕਿ ਅੱਜ ਤੁਹਾਡਾ ਇਕੱਤ੍ਰਤਾਵਾਂ ਵਿੱਚ ਤਕਰੀਰਾਂ ਕਰਨਾ ਸਿਆਣੀ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗੀ। ਇਹ ਬਹੁਤ ਖ਼ਤਰਨਾਕ ਹੈ। ਉਲਟ-ਇਨਕਲਾਬੀਏ ਬਹੁਤ ਢੀਠ ਹੋ ਗਏ ਹਨ।”

“ਮੇਰੇ ਮਿਹਰਬਾਨ, ਡਰ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਬਹੁਤ ਵੱਡੀਆਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ,” ਲੈਨਿਨ ਨੇ ਉੱਤਰ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਦਫ਼ਤਰ ਚਲਾ ਗਿਆ।

ਉਰਿਤਸਕੀ ਹੁਣੇ ਹੁਣੇ ਕਤਲ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਇੱਕ ਹੋਰ ਉੱਘਾ ਬਾਲਸ਼ਵਿਕ ਵੋਲੋਦਾਰਸਕੀ ਕੁੱਝ ਚਿਰ ਪਹਿਲਾਂ ਕਤਲ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਦੁਸ਼ਮਣ ਕੇਂਦਰੀ ਕਮੇਟੀ ਅਤੇ ਹਕੂਮਤ ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਪਿੱਛੇ ਪਿਆ ਸੀ।

ਪਰ ਵਲਾਦੀਮੀਰ ਇਲੀਚ ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਨੂੰ ਕਿਵੇਂ ਨਿਰਾਸ਼ ਕਰ ਸਕਦਾ ਸੀ? ਉਹ ਉਹਨੂੰ ਉਡੀਕ ਰਹੇ ਸਨ।

ਸਤੀਪਾਨ ਗਿਲ ਆਇਆ। ਉਹ ਹਮੇਸ਼ਾਂ ਲੈਨਿਨ ਦੀ ਕਾਰ ਚਲਾਇਆ ਕਰਦਾ ਸੀ। ਉਸ ਦਿਨ ਵਲਾਦੀਮੀਰ ਇਲੀਚ ਨੇ ਦੋ ਇਕੱਤ੍ਰਤਾਵਾਂ ਵਿੱਚ ਤਕਰੀਰਾਂ ਕਰਨੀਆਂ ਸਨ।

ਨਾਲੇ ਉਸੇ ਸ਼ਾਮ ਲੋਕ ਕੋਮੀਸ਼ਨਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰੀਸ਼ਦ ਦੀ ਇਕੱਤ੍ਰਤਾ ਰੱਖੀ ਗਈ ਸੀ।

“ਸੋਚਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਤਕਰੀਰ ਤੋਂ ਪਿੱਛੋਂ ਮੈਂ ਪ੍ਰੀਸ਼ਦ ਦੀ ਮੀਟਿੰਗ ਲਈ ਠੀਕ ਸਮੇਂ 'ਤੇ ਅੱਪੜ ਜਾਵਾਂਗਾ।”

“ਤੁਹਾਡੇ ਵਿੱਚ ਏਨਾ ਬਲ ਕਿੱਥੋਂ ਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਵਲਾਦੀਮੀਰ ਇਲੀਚ?”

ਉਹਨੇ ਲੈਨਿਨ ਨੂੰ ਸੇਰਪੂਖੋਵਸਕਾਯਾ ਸੜਕ ਉੱਤੇ ਸਥਿਤ ਪਹਿਲੀਆਂ ਦੇ ਮਿਖੇਲਸਨ ਕਾਰਖਾਨੇ ਵਿੱਚ ਪੁਚਾ ਦਿੱਤਾ। ਵਲਾਦੀਮੀਰ ਇਲੀਚ ਪਹਿਲਾਂ ਵੀ ਇੱਥੇ ਆ ਚੁੱਕਾ ਸੀ।

ਮਜ਼ਦੂਰ ਇੱਕ ਖਾਤੇ ਦੀ ਲੱਕੜੀ ਦੀ ਵੱਡੀ ਇਮਾਰਤ ਵਿੱਚ ਉਹਨੂੰ ਉਡੀਕ ਰਹੇ ਸਨ। ਉਹ ਆਪਣੀਆਂ ਮਸ਼ੀਨਾਂ ਕੋਲ ਅਤੇ ਲਾਂਘਿਆਂ ਵਿੱਚ ਖੜੇ ਸਨ। ਖਾਨਾ-ਜੰਗੀ ਅਤੇ ਵਾਈਟਗਾਰਡਾਂ ਵਿਰੁੱਧ ਘੋਲ ਕਰਨ ਸਬੰਧੀ ਲੈਨਿਨ ਦੀ ਤਕਰੀਰ ਸੁਣਦੇ ਹੋਏ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਮੂੰਹ ਇਕਾਗਰ ਸਨ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਸਿੱਧੀਆਂ ਵੇਖ ਰਹੀਆਂ ਸਨ। ਇਸ ਖਾਤੇ ਦੇ ਕਾਮੇਂ ਹੱਥ-ਗੋਲੇ ਬਣਾਉਂਦੇ ਸਨ। ਸੱਦਾ ਆਉਣ 'ਤੇ ਉਹਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਹਰ ਇੱਕ ਹਥਿਆਰ ਚੁੱਕਣ ਲਈ ਤਿਆਰ ਸੀ।

ਲੈਨਿਨ ਨੂੰ ਨਿਸ਼ਚਾ ਸੀ ਕਿ ਇਹ ਲੋਕ, ਇਹ ਮਜ਼ਦੂਰ ਕਦੇ ਵੀ ਆਪਣੇ ਕਾਰਖਾਨੇ, ਆਪਣੀ ਸੱਤ੍ਰਾ ਬੁਰਜੂਆਜ਼ੀ ਦੇ ਹਵਾਲੇ ਨਹੀਂ ਕਰਨ ਲੱਗੇ।

ਸੋ, ਸਾਥੀ ਗਿੱਲ, ਇਹ ਹੈ ਸਾਡੀ ਸ਼ਕਤੀ ਦਾ ਸੋਮਾ। ਕਿਰਤੀ ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਹੀ ਉਹ ਬੈਟਰੀ ਹੈ ਜਿਹੜੀ ਸਾਨੂੰ ਏਨਾ ਬਲ ਦੇਂਦੀ ਹੈ।

ਮੀਟਿੰਗ ਖ਼ਤਮ ਹੋ ਗਈ। ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਵਿੱਚ ਘਿਰਿਆ ਲੈਨਿਨ ਵਰਕਸ਼ਾਪ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਆਇਆ। ਗਿੱਲ ਨੇ ਅੱਖ ਦੇ ਫੋਰ ਵਿੱਚ ਕਾਰ ਸਟਾਰਟ ਕੀਤੀ। ਉਹ ਚੌਕੰਨਾ ਸੀ। ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਏਨੀ ਭੀੜ ਅਤੇ ਅਜਿਹੀ ਗੜਬੜ ਦਾ ਸਮਾਂ। ਚੰਗਾ ਹੋਵੇ ਜੇ ਵਲਾਦੀਮੀਰ ਇਲੀਚ ਛੇਤੀ ਕਾਰ ਵਿੱਚ ਬਹਿ ਜਾਏ।...ਪਰ ਲੋਕ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਛੱਡ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸਨ ਰਹੇ। ਹਰ ਪਾਸਿਉਂ ਸਵਾਲਾਂ ਦੀ ਵਾਛੜ ਹੋ ਰਹੀ ਸੀ। ਵਲਾਦੀਮੀਰ ਇਲੀਚ ਨੂੰ ਜਾਪਦਾ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਦੀ ਜਵਾਨੀ ਮੁੜ ਆਈ ਹੈ। ਉਹ ਬੜੇ ਉਤਸ਼ਾਹ ਨਾਲ ਜਵਾਬ ਦੇ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਅਚਣਚੇਤ ਕਿਧਰੋਂ ਠਾਹ-ਠਾਹ ਦੀ ਆਵਾਜ਼ ਆਈ। ਕੀ ਇਹ ਗੋਲੀ ਦੀ ਅਵਾਜ਼ ਸੀ? ਲੈਨਿਨ ਨੇ ਇੱਕਦਮ ਅਨੁਭਵ ਨਾ ਕੀਤਾ ਕਿ ਕੀ ਵਾਪਰਿਆ ਹੈ। ਕਿਸੇ ਚੀਜ਼ ਨੇ ਉਹਦੀ ਖੱਬੀ ਬਾਂਹ ਨੂੰ ਜ਼ੋਰ ਦਾ ਧੱਕਾ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਉਹ ਥੜਕਿਆ। ਦੂਜੇ ਛਿਣ ਇੱਕ ਹੋਰ ਗੋਲੀ ਚੱਲਣ ਦੀ ਆਵਾਜ਼ ਆਈ, ਇਹ ਉਹਦੀ ਗਰਦਨ ਵਿੱਚ ਧਸ ਗਈ। ਉਹ ਹੌਲੀ ਹੌਲੀ ਧਰਤੀ 'ਤੇ ਡਿੱਗਣ ਲੱਗਾ ਕਿ ਇੱਕ ਤੀਜੀ ਗੋਲੀ ਉਹਦੇ ਕੋਟ ਦੀ ਪਿੱਠ ਝਰੀਠਦੀ ਲੰਘ ਗਈ।

“ਲੈਨਿਨ ਮਾਰਿਆ ਗਿਆ!” ਭੀੜ ਨੇ ਸ਼ੋਰ ਪਾਉਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ।

ਇੱਕ ਪਤਲੇ ਮੂੰਹ ਵਾਲੀ ਇਸਤਰੀ ਨੇ, ਜਿਸਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਦੋਖੀ ਸਨ, ਇੱਕ ਰੀਵਾਲਵਰ ਧਰਤੀ 'ਤੇ ਸੁੱਟਿਆ ਅਤੇ ਵਿਹੜੇ ਵਿੱਚੋਂ ਨੱਠ ਤੁਰੀ। ਮਜ਼ਦੂਰ ਕਾਤਲ ਪਿੱਛੇ

ਨੱਠੇ।

“ਵਲਾਦੀਮੀਰ ਇਲੀਚ! ਸਾਥੀ ਲੈਨਿਨ!” ਗਿਲ ਉੱਚੀ ਉੱਚੀ ਬੋਲਿਆ।

“ਮੈਨੂੰ ਘਰ ਲੈ ਚੱਲੋ,” ਲੈਨਿਨ ਨੇ ਨਿੰਮੀ ਆਵਾਜ਼ ਵਿੱਚ ਕਿਹਾ। ਉਹਦੀ ਆਵਾਜ਼ ਮਸਾਂ ਸੁਣਾਈ ਦੇਂਦੀ ਸੀ।

ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਨੇ ਉਹਨੂੰ ਚੁੱਕ ਕੇ ਪਿਛਲੀ ਸੀਟ 'ਤੇ ਪਾਇਆ। ਕਾਰਖਾਨੇ ਦੇ ਵਿਹੜੇ ਵਿੱਚ ਕਬਰਿਸਤਾਨ ਵਰਗੀ ਚੁੱਪ ਛਾ ਗਈ। ਇਉਂ ਜਾਪਦਾ ਸੀ ਕਿ ਹੁਣ ਇੱਕੋ ਇੱਕ ਅਵਾਜ਼ ਲੈਨਿਨ ਦਾ ਘਰੜਦਾ ਸਾਹ ਹੈ।

ਕੈਮਲਿਨ ਮੁੜਦੇ ਹੋਏ ਗਿਲ ਨੇ ਕਾਰ ਬਹੁਤ ਹੀ ਤੇਜ਼ ਚਲਾਈ। “ਅਸੀਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਚੁੱਕ ਕੇ ਅੰਦਰ ਲੈ ਜਾਂਦੇ ਹਾਂ ਵਲਾਦੀਮੀਰ ਇਲੀਚ,” ਗਿਲ ਨੇ ਕਿਹਾ।

ਪਰ ਲੈਨਿਨ ਇਸ ਗੱਲ 'ਤੇ ਰਾਜ਼ੀ ਨਾ ਹੋਇਆ। ਗਿਲ ਅਤੇ ਕਾਰਖਾਨੇ ਤੋਂ ਨਾਲ਼ ਆਏ ਇੱਕ ਮਜ਼ਦੂਰ ਦਾ ਸਹਾਰਾ ਲੈ ਕੇ ਉਹ ਹੌਲੀ ਹੌਲੀ ਪੌੜੀਆਂ ਚੜ੍ਹਦਾ ਤੀਜੀ ਮੰਜ਼ਲ 'ਤੇ ਅੱਪੜਿਆ। ਉਹਦੀ ਕਮੀਜ਼ ਲਹੂ ਨਾਲ਼ ਲਿੱਬੜੀ ਹੋਈ ਸੀ। ਇਉਂ ਜਾਪਦਾ ਸੀ ਪੌੜੀਆਂ ਕਦੇ ਮੁੱਕਣ ਹੀ ਨਹੀਂ ਲੱਗੀਆਂ।

“ਵੋਲੋਦੀਆ! ਵੋਲੋਦੀਆ!” ਮਾਰੀਆ ਨੱਠ ਕੇ ਉਹਦੇ ਵੱਲ ਆਉਂਦੀ ਹੋਈ ਭੈ ਨਾਲ਼ ਚਿੱਲਾਈ।

“ਮੈਨੂੰ ਥੋੜ੍ਹਾ ਜਿਹਾ ਫੱਟ ਲੱਗਾ ਹੈ,” ਉਹਨੇ ਬੜੇ ਔਖ ਨਾਲ਼ ਉੱਤਰ ਦਿੱਤਾ।

“ਫਿਕਰ ਨਾ ਕਰ ਅਤੇ ਨਾਦੀਆ ਨੂੰ ਐਵੇਂ ਡਰਾ ਨਾ ਦਈਂ।”

ਨਾਦੇਜ਼ਦਾ ਕਨਸਤਨਤੀਨੋਵਨਾ ਅਜੇ ਕੰਮ ਤੋਂ ਮੁੜੀ ਨਹੀਂ ਸੀ।

ਉੱਪਰ ਲੋਕ ਕੋਮੀਸਾਰਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰੀਸ਼ਦ ਦੇ ਸਭ ਮੈਂਬਰ ਹਾਜ਼ਰ ਸਨ ਕਿਉਂਕਿ ਲੈਨਿਨ ਨੇ ਇਕੱਤ੍ਰਤਾ ਨੂੰ ਵਜੇ ਬੁਲਾਈ ਸੀ ਅਤੇ ਉਹ ਸਦਾ ਸਮੇਂ ਦੀ ਪਾਬੰਦੀ ਦੀ ਆਸ ਕਰਦਾ ਸੀ। ਅੱਜ ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ ਉਹ ਆਪ ਪਛੜ ਗਿਆ ਸੀ।

ਦੋਵੇਂ ਬੰਦੇ ਲੈਨਿਨ ਨੂੰ ਉਹਦੇ ਬਿਸਤਰੇ 'ਤੇ ਲੈ ਗਏ। ਬਿਸਤਰੇ 'ਤੇ ਉਹ ਚਾਰਖਾਨਾ ਕੰਬਲ ਵਿਛਿਆ ਸੀ ਜਿਹੜਾ ਉਹਦੀ ਮਾਂ ਨੇ ਉਹਨੂੰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਉਹਨਾਂ ਉਹਨੂੰ ਬਿਸਤਰੇ 'ਤੇ ਲਿਟਾ ਦਿੱਤਾ। ਉਹਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਘਟਦੀ ਜਾ ਰਹੀ ਸੀ। ਹੌਲੀ ਹੌਲੀ ਉਹਦੇ ਮੂੰਹ ਦੀ ਭਾਹ ਪੀਲੀ ਹੁੰਦੀ ਗਈ।

ਫਲੈਟ ਦਾ ਦਰਵਾਜ਼ਾ ਚੌੜ-ਚਪਟ ਖੁੱਲ੍ਹਾ ਪਿਆ ਸੀ। ਲੋਕ ਫਿਕਰਮੰਦੀ ਨਾਲ਼ ਭੀੜ ਲਾਈ ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਵਿੱਚ ਖੜ੍ਹੇ ਸਨ। ਛੇਤੀ ਹੀ ਡਾਕਟਰ ਆ ਗਏ।

“ਉਹ ਠੀਕ ਤਾਂ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ? ਜ਼ਖ਼ਮ ਬਹੁਤ ਖ਼ਤਰਨਾਕ ਤਾਂ ਨਹੀਂ?” ਉਹਨਾਂ ਆਸਵੰਦੀ ਨਾਲ਼ ਪੁੱਛਿਆ।

ਪਰ ਲੈਨਿਨ ਨੂੰ ਜ਼ਹਿਰੀਲੀ ਗੋਲੀ ਨਾਲ਼ ਸਖ਼ਤ ਜ਼ਖ਼ਮ ਲੱਗਾ ਸੀ ਅਤੇ ਉਹਦੀ ਜਾਨ ਖ਼ਤਰੇ ਵਿੱਚ ਸੀ।

ਸਮਾਂ ਕੀੜੀ ਦੀ ਚਾਲ ਚੱਲ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਜਦੋਂ ਨਾਦੇਜ਼ਦਾ ਕਨਸਤਨਤੀਨੋਵਨਾ

ਮੁੜੀ ਤਾਂ ਉਹਨੂੰ ਸਮਝ ਨਾ ਆਈ ਕਿ ਬਾਹਰਲਾ ਦਰਵਾਜ਼ਾ ਖੁੱਲ੍ਹਾ ਕਿਉਂ ਹੈ ਅਤੇ ਬਾਹਰ ਏਨੇ ਲੋਕ ਕਿਉਂ ਖੜੇ ਹਨ।

ਕਿਸੇ ਨੇ ਉਹਦੇ ਮੋਢੇ ਨੂੰ ਹੌਲੇ ਜਿਹੇ ਪਲੋਸਿਆ। ਉਹ ਸਮਝ ਗਈ। “ਉਹ ਜਿਉਂਦਾ ਹੈ?” ਉਹਨੇ ਪੁੱਛਿਆ।

ਲੈਨਿਨ ਦੇ ਕਮਰੇ ਵਿੱਚੋਂ ਕਰਾਹਣ ਦੀ ਆਵਾਜ਼ ਆਈ। ਨਾਦੇਜ਼ਦਾ ਕਨਸਤਨਤੀਨੋਵਨਾ ਨੇ ਆਪਣੇ ਮੋਢੇ ਸਿੱਧੇ ਕੀਤੇ ਅਤੇ ਅੰਦਰ ਗਈ। ਉਹ ਸ਼ਾਂਤ ਦਿਸਣ ਦਾ ਯਤਨ ਕਰ ਰਹੀ ਸੀ। ਉਹਨੂੰ ਵੇਖ ਕੇ ਵਲਾਦੀਮੀਰ ਇਲੀਚ ਮੁਸਕਲ ਨਾਲ ਮੁਸਕਰਾਇਆ ਅਤੇ ਕਿਹਾ, “ਕੋਈ ਖਾਸ ਗੱਲ ਨਹੀਂ, ਨਾਦੀਆ। ਇਨਕਲਾਬੀਆਂ ਨਾਲ ਇਹੋ ਜਿਹੀਆਂ ਘਟਨਾਵਾਂ ਕਿਸੇ ਵੀ ਸਮੇਂ ਵਾਪਰ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ। ਐਵੇਂ ਮਾੜੀ ਜਿਹੀ ਚੋਟ ਏ। ਛੇਤੀ ਹੀ ਮੈਂ ਠੀਕ ਠਾਕ ਹੋ ਜਾਵਾਂਗਾ।” ਫੇਰ ਉਹਨੇ ਅੱਖਾਂ ਬੰਦ ਕਰ ਲਈਆਂ। ਉਹਦੀ ਨਬਜ਼ ਬਹੁਤ ਨਿੱਮੀ ਹੋ ਗਈ ਸੀ। ਉਹ ਕਮਜ਼ੋਰ ਹੋ ਰਿਹਾ ਸੀ।

ਅੱਖੇ ਵਰ੍ਹੇ

ਕੈਮਲਿਨ ਦੇ ਇੱਕ ਲਾਂਘੇ ਵਿੱਚ ਤਾਰ ਦੀਆਂ ਮਸ਼ੀਨਾਂ ਦਿਨ ਰਾਤ ਖਟ ਖਟ ਕਰਦੀਆਂ ਰਹਿੰਦੀਆਂ। ਇੱਕ ਤਾਰ-ਕਾਮੇ ਨੇ, ਜਿਸਨੇ ਫੌਜੀ ਵਰਦੀ ਪਹਿਨੀ ਹੋਈ ਸੀ, ਤਾਰ ਦੀ ਮਸ਼ੀਨ ਵਿੱਚੋਂ ਨਿੱਕਲਦੀ ਕਾਗਜ਼ ਦੀ ਪੱਟੀ ਕੱਢੀ ਅਤੇ ਬੜੇ ਧਿਆਨ ਨਾਲ ਸੁਨੇਹਾ ਪੜ੍ਹਨ ਲੱਗਾ। ਉਹ ਨੱਠ ਕੇ ਲਾਂਘੇ ਦੇ ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਲੈਨਿਨ ਦੇ ਫਲੈਟ ਵੱਲ ਗਿਆ।

ਨਾਦੇਜ਼ਦਾ ਕਨਸਤਨਤੀਨੋਵਨਾ ਨੇ ਦਰਵਾਜ਼ਾ ਖੋਲ੍ਹਿਆ। ਉਹਨੇ ਸੁਨੇਹਾ ਪੜ੍ਹਿਆ ਅਤੇ ਬੋਲੀ, “ਛੇਤੀ ਕਰ, ਇਹ ਵਲਾਦੀਮੀਰ ਇਲੀਚ ਕੋਲ ਲੈ ਜਾ” ਜਵਾਨ ਫੌਜੀ ਬੜਾ ਉਤੇਜਤ ਹੋਇਆ ਛੋਟੇ ਜਿਹੇ ਸੌਣ ਕਮਰੇ ਵਿੱਚ ਦਾਖਲ ਹੋਇਆ।

ਸੌੜੇ ਜਿਹੇ ਪਲੰਗ ਕੋਲ ਇੱਕ ਮੇਜ਼ ਪਈ ਸੀ। ਵਲਾਦੀਮੀਰ ਇਲੀਚ ਇਸ ਉੱਤੇ ਪਏ ਕਾਗਜ਼ ਪੜ੍ਹ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਉਹਦਾ ਖੱਬਾ ਹੱਥ ਵਲੰਗਣੀ ਵਿੱਚ ਪਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਉਹਦਾ ਭਾਰ ਘਟ ਗਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਉਹਦਾ ਮੂੰਹ ਬਹੁਤ ਮਾੜਾ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ। ਪਰ ਉਹਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਪਹਿਲਾਂ ਵਾਂਗ ਤਿੱਖੀਆਂ ਸਨ ਅਤੇ ਉਹਦੀਆਂ ਹਰਕਤਾਂ ਛੁਹਲੀਆਂ ਸਨ। ਹਾਂ, ਉਹ ਕਮਜ਼ੋਰ ਅਤੇ ਪਤਲਾ ਜ਼ਰੂਰ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ।

ਇਹ ਤਾਰ ਲਾਲ ਫੌਜ ਦੇ ਜਵਾਨਾਂ ਨੇ ਭੇਜੀ ਸੀ। ਇਸ ਵਿੱਚ ਲਿਖਿਆ ਸੀ :

“ਪਿਆਰੇ ਵਲਾਦੀਮੀਰ ਇਲੀਚ, ਅਸੀਂ ਤੁਹਾਡੇ ਜਨਮ-ਸ਼ਹਿਰ 'ਤੇ ਕਬਜ਼ਾ ਕਰਕੇ ਤੁਹਾਡੇ ਇੱਕ ਫੱਟ ਦਾ ਬਦਲਾ ਲੈ ਲਿਆ ਹੈ ਭਲਕੇ ਅਸੀਂ ਸਮਾਰਾ 'ਤੇ ਕਬਜ਼ਾ ਕਰਕੇ ਦੂਜੇ ਫੱਟ ਦਾ ਬਦਲਾ ਲੈ ਲਵਾਂਗੇ”

“ਬਹੁਤ ਹੀ ਖੂਬ!” ਲੈਨਿਨ ਨੇ ਉੱਚੀ ਜਿਹੀ ਕਿਹਾ। ਇਸ ਖ਼ਬਰ ਨੇ ਉਹਦਾ

ਹਿਰਦਾ ਉਛਾਲ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। “.....ਤੁਹਾਡੇ ਜਨਮ ਦੇ ਸ਼ਹਿਰ 'ਤੇ ਕਬਜ਼ਾ....” ਉਹਨੇ ਉੱਚੀ ਆਵਾਜ਼ ਵਿੱਚ ਦੁਹਰਾਇਆ। “ਸਾਥੀ, ਸਾਡੀਆਂ ਫੌਜਾਂ ਨੇ ਸਿਮਬਿਰਸਕ 'ਤੇ ਕਬਜ਼ਾ ਕਰ ਲਿਆ ਹੈ,” ਉਹਨੇ ਤਾਰ-ਕਾਮੇ ਨੂੰ ਕਿਹਾ। “ਇਹ ਬੜੀ ਸ਼ਾਨਦਾਰ ਜਿੱਤ ਹੈ, ਹੈ ਨਾ ਨਾਦੀਆ?”

ਉਹਨੇ ਛੇਤੀ ਛੇਤੀ ਜਵਾਬ ਲਿਖਿਆ। ਉਹਨੇ ਲਾਲ ਫੌਜ ਦੇ ਜਵਾਨਾਂ ਨੂੰ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਜਿੱਤ 'ਤੇ ਵਧਾਈ ਦਿੱਤੀ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਧੰਨਵਾਦ ਕੀਤਾ। ਉਹਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਸਿਮਬਿਰਸਕ 'ਤੇ ਕਬਜ਼ਾ ਇੱਕ ਸ਼ਾਨਦਾਰ ਪੁਸ਼ਟਕਾਰ ਹੈ, ਉਹਦੇ ਜ਼ਖ਼ਮਾਂ ਲਈ ਸਭ ਤੋਂ ਚੰਗਾ ਇਲਾਜ।

“ਮੇਰੀ ਸਿਹਤ ਹੁਣ ਜ਼ਰੂਰ ਚੰਗੇਰੀ ਹੋ ਜਾਵੇਗੀ,” ਉਹਨੇ ਕਿਹਾ।

“ਨਿਸ਼ਚੇ ਹੀ, ਕੁੱਝ ਦਿਨ ਪਿੱਛੋਂ “ਪ੍ਰਾਵਦਾ” ਵਿੱਚ ਲੈਨਿਨ ਦੀ ਸਿਹਤ ਚੰਗੇਰੀ ਹੋ ਜਾਣ ਸਬੰਧੀ ਇੱਕ ਬੁਲੇਟਨ ਛਪਿਆ।

ਡਾਕਟਰਾਂ ਨੇ ਅਖੀਰ ਉਹਨੂੰ ਕੰਮ ਕਰਨ ਦੀ ਆਗਿਆ ਦੇ ਦਿੱਤੀ ਸੀ।

ਇਹ ਬੜਾ ਔਖਾ ਸਮਾਂ ਸੀ। ਇਹ ਅਨੁਭਵ ਕਰਕੇ ਕਿ ਲਾਲ ਫੌਜ ਨੂੰ ਹਰਾਉਣਾ ਸੌਖਾ ਕੰਮ ਨਹੀਂ, ਏਕੇ ਨੇ ਕੁਮਕ ਭੇਜਣੀ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤੀ। ਇਸ ਸਮੇਂ ਤੱਕ ਚੌਦਾਂ ਦੇਸ਼ਾਂ ਦੀਆਂ ਫੌਜਾਂ ਨੇ ਸੋਵੀਅਤ ਰਿਪਬਲਿਕ 'ਤੇ ਧਾਵਾ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਸੋਵੀਅਤਾਂ ਦਾ ਦੇਸ਼ ਇੱਕ ਘਿਰਿਆ ਹੋਇਆ ਕਿਲ੍ਹਾ ਸੀ।

“ਸਾਨੂੰ ਆਪਣੇ ਜੀਵਨ ਨੂੰ ਇਸੇ ਅਨੁਸਾਰ ਜੱਥੇਬੰਦ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ,” ਲੈਨਿਨ ਨੇ ਕਿਹਾ। ਉਹਨੇ ਤਜਵੀਜ਼ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੀ ਕਿ ਇੱਕ ਆਮ ਕਿਰਤ ਸੇਵਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ। ਸਭੇ ਯੋਗ ਸੋਵੀਅਤ ਸ਼ਹਿਰੀਆਂ ਨੂੰ ਕੰਮ 'ਤੇ ਲਾਇਆ ਜਾਵੇ : ਕਾਰਖਾਨਿਆਂ ਅਤੇ ਮਿੱਲਾਂ ਵਿੱਚ, ਖੇਤੀ ਵਿੱਚ, ਦਫ਼ਤਰਾਂ ਵਿੱਚ ਅਤੇ ਰੇਲਾਂ 'ਤੇ; ਸਭੇ ਲਾਲ ਫੌਜ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਕਰ ਰਹੇ ਹੋਣਗੇ।

ਲਾਲ ਫੌਜ ਨੂੰ ਹਥਿਆਰਾਂ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ! ਮਜ਼ਦੂਰ ਸਾਥੀਓ, ਵਧੇਰੇ ਮਾਤਰਾ ਵਿੱਚ ਹਥਿਆਰ ਤਿਆਰ ਕਰੋ!

ਲਾਲ ਫੌਜ ਨੂੰ ਬੂਟਾਂ ਅਤੇ ਕੱਪੜਿਆਂ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ! ਮਜ਼ਦੂਰ ਸਾਥੀਓ ਵੱਧ ਤੋਂ ਵੱਧ ਬੂਟ, ਵਰਦੀਆਂ ਅਤੇ ਕੋਟ ਤਿਆਰ ਕਰੋ!

ਪਰ ਕਾਰਖਾਨੇ ਲੋੜੀਂਦੀ ਮਾਤਰਾ ਵਿੱਚ ਓਵਰਕੋਟ ਅਤੇ ਬੂਟ ਤਿਆਰ ਨਹੀਂ ਸਨ ਕਰ ਸਕਦੇ ਕਿਉਂਕਿ ਨਾ ਤਾਂ ਕਾਫ਼ੀ ਮਾਤਰਾ ਵਿੱਚ ਕੱਪੜਾ ਸੀ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਬੂਟਾਂ ਲਈ ਕਾਫ਼ੀ ਚਮੜਾ। ਪਰ ਕੀ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ? ਜਨਤਾ ਅਤੇ ਲਾਲ ਫੌਜ ਦੀਆਂ ਲੋੜਾਂ ਕਿਵੇਂ ਪੂਰੀਆਂ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾਣ?

ਪਾਰਟੀ ਅਤੇ ਹਕੂਮਤ ਨੇ ਜਨਤਾ ਤੋਂ ਗਰਮ ਕੱਪੜੇ ਮੰਗੇ। ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਲਾਲ ਫੌਜ ਲਈ ਪੋਸਤੀਨ ਦੇ ਕੋਟ, ਸਵੈਟਰ, ਮਫ਼ਲਰ ਅਤੇ ਉਨੀ ਜੁਰਾਬਾਂ ਦਿੱਤੀਆਂ। ਉਹ ਇਹ ਚੀਜ਼ਾਂ ਇਕੱਠ੍ਹ ਕਰਨ ਲਈ ਸਥਾਪਤ ਕੀਤੇ ਕੇਂਦਰਾਂ ਵਿੱਚ ਲਿਆਉਂਦੇ। ਪਰ ਧਨੀਆਂ ਨੇ ਆਪਣੀਆਂ

ਵਸਤਾਂ ਨਾ ਦਿੱਤੀਆਂ।

“ਸਾਨੂੰ ਧਨੀਆਂ ਤੋਂ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਸਭ ਵਾਧੂ ਗਰਮ ਕੱਪੜੇ ਲੈ ਲੈਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ,” ਲੈਨਿਨ ਨੇ ਜੇਰਜ਼ਿੰਸਕੀ ਨੂੰ ਕਿਹਾ। “ਇੱਕ ਜਣੇ ਲਈ ਸਿਆਲ ਦਾ ਇੱਕ ਕੋਟ ਕਾਫ਼ੀ ਹੈ। ਕਿਰਤੀ ਲੋਕ ਆਪਣਾ ਸਭ ਕੁੱਝ ਦੇ ਰਹੇ ਹਨ। ਧਨੀਆਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਧਨ ਵਿੱਚੋਂ ਹਿੱਸਾ ਦੇਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।”

ਜੇਰਜ਼ਿੰਸਕੀ ਚੇਕਾ (ਉਲਟ-ਇਨਕਲਾਬ ਅਤੇ ਸਾਬੋਤਾਜ ਦਾ ਮੁਕਾਬਲਾ ਕਰਨ ਲਈ ਅਸਾਧਾਰਨ ਕਮਿਸ਼ਨ) ਦਾ ਮੁਖੀ ਸੀ। ਉਹਨੇ ਚੇਕਾ ਦੇ ਬੰਦਿਆਂ ਨੂੰ ਧਨੀਆਂ ਅਤੇ ਰਈਸਾਂ ਦੇ ਘਰੀਂ ਭੇਜਿਆ, ਵਾਧੂ ਕੱਪੜਿਆਂ ਅਤੇ ਬੂਟਾਂ ਨੂੰ ਇਕੱਠਾ ਕੀਤਾ। ਫੇਰ ਉਹਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕੁੱਝ ਨੰਗੇ-ਫਟੇਹਾਲ ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਵਿੱਚ ਮੁਫਤ ਵੰਡ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਅਤੇ ਕੁੱਝ ਮੋਰਚੇ 'ਤੇ ਲੜ ਰਹੇ ਫੌਜੀਆਂ ਨੂੰ ਭੇਜੇ ਗਏ।

ਪਰ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡਾ ਦੁਸ਼ਮਣ ਭੁੱਖ ਸੀ। ਸ਼ਹਿਰਾਂ ਵਿੱਚ ਬੜੇ ਚਿਰ ਤੋਂ ਖੁਰਾਕ ਦਾ ਰਾਸ਼ਨ ਲਾਗੂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਇਹ ਰਾਸ਼ਨ ਬਹੁਤ ਹੀ ਥੋੜ੍ਹਾ ਸੀ।

ਸੋਵੀਅਤ ਹਕੂਮਤ ਨੇ ਵਾਧੂ ਅਨਾਜ ਦੀ ਜਬਰੀ ਵਸੂਲੀ ਦੇ ਪ੍ਰਬੰਧ ਸਬੰਧੀ ਇੱਕ ਨਵਾਂ ਕਾਨੂੰਨ ਲਾਗੂ ਕੀਤਾ। ਇਹਦੇ ਅਰਥ ਸਨ ਕਿ ਕਿਸਾਨਾਂ ਲਈ ਆਪਣਾ ਵਾਧੂ ਅਨਾਜ, ਆਟਾ, ਗੋਸ਼ਤ, ਮੱਖਣ ਅਤੇ ਆਲੂ ਰਿਆਸਤ ਨੂੰ ਦੇਣੇ ਲਾਜ਼ਮੀ ਸਨ ਤਾਂ ਜੁ ਲਾਲ ਫੌਜ ਅਤੇ ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਦਾ ਢਿੱਡ ਭਰਿਆ ਜਾਵੇ। ਇਸ ਨਾਲ ਕਿਸਾਨਾਂ ਨੂੰ ਔਖ ਤਾਂ ਹੋਈ। ਅਜਿਹਾ ਕੀਤੇ ਬਿਨਾਂ ਦੇਸ ਜੀਅ ਨਹੀਂ ਸੀ ਸਕਦਾ।

ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਰ੍ਹਿਆਂ ਵਿੱਚ ਵਾਧੂ ਉਪਜ ਦੀ ਜਬਰੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਵਸੂਲੀ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਅਤੇ ਆਮ ਕਿਰਤ ਸੇਵਾ ਲਾਗੂ ਕੀਤੇ ਗਏ ਲੈਨਿਨ ਨੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਯੁੱਧ ਸਮੇਂ ਦੇ ਕਮਿਊਨਿਜ਼ਮ ਦਾ ਨਾਂ ਦਿੱਤਾ। ਇਸ ਸਮੇਂ ਵਿੱਚ ਸਾਰੀ ਵਸੋਂ ਮੋਰਚੇ ਲਈ ਕੰਮ ਕਰਦੀ, ਖੁਰਾਕ ਦਾ ਰਾਸ਼ਨ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ, ਬਚੀਆਂ ਖੁਚੀਆਂ ਰੇਲਾਂ ਛੇਤੀ ਭਾਰੀਆਂ ਤੋਪਾਂ ਅਤੇ ਫੌਜਾਂ ਮੋਰਚੇ 'ਤੇ ਘੱਲਣ ਦੇ ਅਰਪਨ ਕਰ ਦਿੱਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਅਤੇ ਉਸ ਸਮੇਂ ਮਨੁੱਖ ਤਾਂ ਹੀ ਰੇਲ 'ਤੇ ਸਫ਼ਰ ਕਰ ਸਕਦਾ ਸੀ ਜੇ ਉਹਦੇ ਕੋਲ ਪਾਸ ਹੋਵੇ।

ਇਹ ਸੋਵੀਅਤ ਰੂਸ ਦੇ ਕਿੰਨੇ ਵੱਡੇ ਭਾਗ ਸਨ ਕਿ ਇਸ ਅਤਿ ਅੱਖੇ ਸਮੇਂ ਵਿੱਚ ਲੈਨਿਨ ਦੇਸ ਦਾ ਮੁਖੀ ਸੀ।

ਸੋਕੋਲਨਿਕੀ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਦਿਨ

ਉਸ ਸਾਰੇ ਸਮੇਂ ਵਿੱਚ ਜਦੋਂ ਲੈਨਿਨ ਸਖ਼ਤ ਬਿਮਾਰ ਸੀ ਅਤੇ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਅਤੇ ਮੌਤ ਵਿਚਕਾਰ ਲਟਕ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਨਾਦੇਜ਼ਦਾ ਕਨਸਤਨਤੀਨੋਵਨਾ ਨੇ ਆਪਣੇ ਤੌਖਲੇ ਲੁਕਾਈ ਰੱਖੇ। ਉਹ ਦੇਖਣ ਨੂੰ ਸ਼ਾਂਤ ਅਤੇ ਅਡੋਲ ਦਿਸਦੀ ਸੀ।

ਪਰ ਲੈਨਿਨ ਦੇ ਠੀਕ ਹੋਣ ਦੀ ਦੇਰ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਆਪ ਸਖ਼ਤ ਬਿਮਾਰ ਹੋ ਗਈ।

ਡਾਕਟਰਾਂ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਹਨੂੰ ਆਰਾਮ ਅਤੇ ਤਾਜ਼ੀ ਹਵਾ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ। ਉਸ ਸਮੇਂ ਸੋਵੀਅਤ ਯੂਨੀਅਨ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਸੈਨੇਟੋਰੀਅਮ ਨਹੀਂ ਸਨ ਪਰ ਮਾਸਕੋ ਦੇ ਬਾਹਰਵਾਰ ਕੋਲੋਂ ਦੇ ਜੰਗਲ ਵਿੱਚ ਸੋਕੋਲਨਿਕੀ ਵਿਖੇ ਕਮਜ਼ੋਰ ਬੱਚਿਆਂ ਲਈ ਇੱਕ ਵਣਸਕੂਲ ਸੀ। ਇੱਥੋਂ ਦੀ ਪੌਣ ਸਚਮੁੱਚ ਬਹੁਤ ਸ਼ਾਨਦਾਰ ਸੀ ਅਤੇ ਨਾਦੇਜ਼ਦਾ ਕਨਸਤਨਤੀਨੋਵਨਾ ਨੂੰ ਇਸ ਗੱਲ ਲਈ ਮਨਾ ਲਿਆ ਗਿਆ ਕਿ ਉਹ ਕੁੱਝ ਚਿਰ ਉੱਥੇ ਰਹੇ।

ਭਾਵੇਂ ਲੈਨਿਨ ਸਾਰਾ ਸਮਾਂ ਰਿਆਸਤੀ ਮਸਲਿਆਂ ਵਿੱਚ ਉਲਝਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਅਤੇ ਰਾਤ ਬਹੁਤ ਦੇਰ ਤੱਕ ਕੰਮ ਕਰਦਾ, ਤਾਂ ਵੀ ਉਹ ਸ਼ਾਮ ਨੂੰ ਥੋੜ੍ਹੀ ਦੇਰ ਲਈ ਕੰਮ ਬੰਦ ਕਰ ਦੇਂਦਾ ਅਤੇ ਗਿਲ ਨੂੰ ਕਹਿੰਦਾ, “ਚੱਲ ਅਸੀਂ ਕਾਰ 'ਤੇ ਚੱਲੀਏ ਅਤੇ ਨਾਦੇਜ਼ਦਾ ਕਨਸਤਨਤੀਨੋਵਨਾ ਨੂੰ ਮਿਲ ਆਈਏ।”

ਸਰਦੀਆਂ ਆ ਗਈਆਂ ਸਨ। ਮਾਸਕੋ ਬਰਫ਼ ਨਾਲ਼ ਕੱਜਿਆ ਗਿਆ ਸੀ। ਗੱਡਿਆਂ ਵਾਲ਼ੇ ਉਹ ਸਾਰੀ ਬਰਫ਼ ਨਹੀਂ ਸਨ ਢੋਅ ਸਕਦੇ ਜਿਹੜੀ ਡਿੱਗਦੀ ਹੀ ਰਹਿੰਦੀ। ਛੇਤੀ ਹੀ ਸ਼ਹਿਰ ਦੀਆਂ ਸੜਕਾਂ ਕੰਢੇ ਬਰਫ਼ ਦੇ ਢੇਰ ਲੱਗ ਗਏ। ਇਹਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕਈ ਤਾਂ ਦੂਜੀ ਮੰਜ਼ਲ ਦੀਆਂ ਖਿੜਕੀਆਂ ਤੱਕ ਅਪੜਦੇ।

ਜਨਵਰੀ 1919 ਦੇ ਇੱਕ ਕਕਰਿਆਲੇ ਦਿਨ ਸੋਕੋਲਨਿਕੀ ਦੇ ਵਣ-ਸਕੂਲ ਵਿੱਚ ਨਵੇਂ ਵਰ੍ਹੇ ਦਾ ਜਸ਼ਨ ਸੀ। ਵਲਾਦੀਮੀਰ ਇਲੀਚ ਨੇ ਇਕਰਾਰ ਕੀਤਾ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਉਸ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਵੇਗਾ। ਉਹਨੇ ਅਤੇ ਉਹਦੀ ਭੈਣ ਮਾਰੀਆ ਨੇ ਇੱਕ ਨਿੱਕੇ ਜਿਹੇ ਭਾਂਡੇ ਵਿੱਚ ਨਾਦੇਜ਼ਦਾ ਕਨਸਤਨਤੀਨੋਵਨਾ ਲਈ ਦੁੱਧ ਲਿਆ ਅਤੇ ਕਾਰ 'ਤੇ ਚੱਲ ਪਏ। ਕ੍ਰੈਮਲਿਨ ਦੇ ਪਹਿਰੇਦਾਰਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਸਾਥੀ ਚੇਬਾਨੋਵ ਉਹਨਾਂ ਨਾਲ਼ ਸੀ।

ਐਤਵਾਰ ਦਾ ਦਿਨ ਸੀ ਅਤੇ ਸੜਕਾਂ ਉੱਤੇ ਭੀੜ ਸੀ। ਕਈ ਥਾਂ ਬਰਫ਼ ਦੇ ਢੇਰ ਏਨੇ ਉੱਚੇ ਸਨ ਕਿ ਵਿਚਕਾਰ ਲੰਘਣ ਲਈ ਇੱਕ ਤੰਗ ਜਿਹੀ ਖਾਈ ਹੀ ਰਹਿ ਗਈ ਸੀ। ਗਿਲ ਬੜਾ ਤਜ਼ਰਬੇਕਾਰ ਡਰਾਈਵਰ ਸੀ ਅਤੇ ਬੜੀ ਯੋਗਤਾ ਨਾਲ਼ ਕਾਰ ਪੈਦਲ ਚੱਲਣ ਵਾਲ਼ਿਆਂ ਅਤੇ ਬਰਫ਼ ਦੇ ਢੇਰਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕੱਢ ਕੇ ਲਈ ਜਾਂਦਾ।

ਜਦੋਂ ਉਹ ਸੋਕੋਲਨਿਕੀ ਦੇ ਰੇਲਵੇ ਪੁਲ ਦੇ ਨੇੜੇ ਸੜਕ ਦੇ ਇੱਕ ਇਕਾਂਤ ਟੁਕੜੇ ਕੋਲ ਅੱਪੜੇ ਤਾਂ ਤਿੰਨਾਂ ਬੰਦਿਆਂ ਨੇ ਰਸਤਾ ਰੋਕਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ।

“ਰੁਕ ਜਾਓ, ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਗੋਲੀ ਚਲਾ ਦਿਆਂਗੇ!” ਉਹਨਾਂ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਨੇ ਉੱਚੀ ਆਵਾਜ਼ ਵਿੱਚ ਕਿਹਾ।

ਗਿਲ ਕਾਰ ਤੇਜ਼ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਪਰ ਵਲਾਦੀਮੀਰ ਇਲੀਚ ਨੇ ਉਹਨੂੰ ਰੁਕ ਜਾਣ ਲਈ ਕਿਹਾ। ਉਹਦਾ ਖਿਆਲ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਬੰਦੇ ਮਿਲੀਸ਼ੀਆ ਦੇ ਸਿਪਾਹੀ ਹਨ। ਯੁੱਧ ਦਾ ਸਮਾਂ ਸੀ ਅਤੇ ਮਿਲੀਸ਼ੀਆ ਨੂੰ ਇਹ ਪਤਾ ਕਰਨ ਦਾ ਪੂਰਾ ਹੱਕ ਸੀ ਕਿ ਮੋਟਰ ਵਿੱਚ ਸ਼ਹਿਰ ਦੀ ਹੱਦ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਕੌਣ ਜਾ ਰਿਹਾ ਸੀ ਅਤੇ ਜੇ ਉਹਨਾਂ ਲੋਕਾਂ ਵਰਦੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਪਾਈ ਹੋਈ ਤਾਂ ਉਹਨੀਂ ਦਿਨੀਂ ਮਿਲੀਸ਼ੀਆ ਦੀ ਕੋਈ ਖ਼ਾਸ ਵਰਦੀ ਹੈ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸੀ।

ਗਿਲ ਨੇ ਬ੍ਰੇਕ ਲਾਈ। ਤਿੰਨਾਂ ਬੰਦਿਆਂ ਕਾਰ ਦੇ ਬੂਹੇ ਖੋਲ਼ੇ ਅਤੇ ਆਪਣੇ

ਗੀਵਾਲਵਰਾਂ ਦਾ ਰੁਖ਼ ਸਵਾਰੀਆਂ ਵੱਲ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। “ਬਾਹਰ ਨਿੱਕਲੋ!”

“ਮੈਂ ਲੈਨਿਨ ਹਾਂ,” ਵਲਾਦੀਮੀਰ ਇਲੀਚ ਨੇ ਬੜੀ ਨਰਮੀ ਨਾਲ਼ ਕਿਹਾ। ਉਹਦੇ ਅਜੇ ਵੀ ਵਿਚਾਰ ਸੀ ਇਹ ਮਿਲੀਸ਼ੀਆ ਦੇ ਬੰਦੇ ਹਨ। ਅਗਲੇ ਹੀ ਛਿਣ ਉਹਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਦੋ ਨੇ ਆਪਣੇ ਗੀਵਾਲਵਰਾਂ ਦੀਆਂ ਨਾਲੀਆਂ ਉਹਦੀਆਂ ਪੁੜਪੁੜੀਆਂ ਨਾਲ਼ ਲਗਾ ਦਿੱਤੀਆਂ। ਤੀਜੇ ਬੰਦੇ ਨੇ, ਜਿਸਦਾ ਮੂੰਹ ਪੀਲਾ ਅਤੇ ਗੁਸਤਾਖ਼ ਸੀ, ਉਹਦੀ ਤਲਾਸ਼ੀ ਲਈ। ਉਹਨੇ ਲੈਨਿਨ ਦਾ ਕ੍ਰੈਮਲਿਨ ਦਾ ਪਾਸ ਅਤੇ ਉਹਦਾ ਨਿੱਕਾ ਜਿਹਾ ਗੀਵਾਲਵਰ ਕੱਢ ਲਿਆ। ਫੇਰ ਤਿੰਨੇ ਬਦਮਾਸ਼ ਕਾਰ ਵਿੱਚ ਬੈਠੇ ਤੇ ਬੜੀ ਤੇਜ਼ੀ ਨਾਲ਼ ਨੱਠ ਗਏ। ਇਹ ਸਭ ਏਨੀ ਛੇਤੀ ਹੋਇਆ ਕਿ ਉਹ ਚਾਰੇ ਸ਼ਿਸ਼ਦਰ ਹੋਏ ਚੁੱਪਚਾਪ ਸੜਕ 'ਤੇ ਖੜ੍ਹੇ ਸਨ। ਅਖ਼ੀਰ ਲੈਨਿਨ ਨੇ ਕਿਹਾ, “ਇਹ ਬੜੀ ਸ਼ਰਮ ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ! ਉਹ ਦਿਨ ਦਿਹਾੜੇ ਸਾਥੋਂ ਕਾਰ ਖੋਹ ਕੇ ਲੈ ਗਏ।”

“ਵਲਾਦੀਮੀਰ ਇਲੀਚ ਮੈਂ ਸਿਰਫ਼ ਇਸ ਕਰਕੇ ਗੋਲੀ ਨਾ ਚਲਾਈ ਕਿ ਕਿਤੇ ਉਹ ਤੁਹਾਨੂੰ ਕਤਲ ਨਾ ਕਰ ਦੇਣ।” ਗਿਲ ਵੀ ਬਹੁਤ ਫ਼ਿਕਰਮੰਦ ਸੀ।

“ਸ਼ੈਦ ਤੂੰ ਠੀਕ ਹੀ ਕੀਤਾ। ਮੁਕਾਬਲਾ ਸਾਵਾਂ ਨਹੀਂ ਸੀ,” ਵਲਾਦੀਮੀਰ ਇਲੀਚ ਨੇ ਉਹਦੀ ਗੱਲ ਮੰਨਦੇ ਹੋਏ ਕਿਹਾ। ਫੇਰ ਉਹਨੇ ਚੇਬਾਨੋਵ ਵੱਲ ਵੱਖਿਆ ਅਤੇ ਹੱਸਣ ਲੱਗ ਪਿਆ। ਉਹਦਾ ਹਾਸਾ ਖਿੱਲਰ ਜਾਂਦਾ ਸੀ ਅਤੇ ਪਲ ਕੁ ਭਰ ਵਿੱਚ ਹੀ ਉਹਦੀ ਭੈਣ ਅਤੇ ਗਿਲ ਵੀ ਹੱਸਣ ਲੱਗ ਪਏ। ਚੇਬਾਨੋਵ ਡੋਰ ਡੋਰ ਹੋਇਆ ਖੜ੍ਹਾ ਸੀ, ਉਹਦੇ ਹੱਥ ਵਿੱਚ ਉਹ ਨਿੱਕਾ ਜਿਹਾ ਭਾਂਡਾ ਸੀ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਦੁੱਧ ਸੀ।

“ਅਸੀਂ ਬੱਸ ਇਹੋ ਬਚਾ ਸਕੇ ਹਾਂ!” ਵਲਾਦੀਮੀਰ ਇਲੀਚ ਨੇ ਉੱਚੀ ਜਿਹੀ ਕਿਹਾ ਅਤੇ ਫੇਰ ਹੱਸ ਪਿਆ। ਅਖ਼ੀਰ ਹੈਰਾਨ ਹੋਏ ਪਹਿਰੇਦਾਰ ਨੇ ਹੱਸਦੇ ਹੋਏ, ਜਿਸਨੇ ਦੁੱਧ ਵਾਲ਼ਾ ਅਭਾਗਾ ਭਾਂਡਾ ਅਜੇ ਤੱਕ ਇੱਕ ਹੱਥ ਵਿੱਚ ਫੜਿਆ ਹੋਇਆ ਅਤੇ ਅਖ਼ੀਰ ਦੂਜੇ ਹੱਥ ਨਾਲ਼ ਆਪਣਾ ਪਿਸਤੌਲ ਕੱਢਣ ਵਿੱਚ ਸਫ਼ਲ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ, ਉਹ ਸਥਾਨਕ ਇਲਾਕਾ ਸੋਵੀਅਤ ਦਫ਼ਤਰ ਵੱਲ ਚੱਲ ਪਏ। ਉੱਥੇ ਵਲਾਦੀਮੀਰ ਇਲੀਚ ਲਈ ਇੱਕ ਕਾਰ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਅਤੇ ਉਹ ਵਣ-ਸਕੂਲ ਪਹੁੰਚੇ। ਜੇਰਜ਼ਿੰਸਕੀ ਨੂੰ ਫ਼ੌਰਨ ਘਟਨਾ ਦੀ ਖ਼ਬਰ ਦਿੱਤੀ ਗਈ। ਥੋੜ੍ਹੀ ਦੇਰ ਪਿੱਛੋਂ ਉਹਦੇ ਬੰਦੇ ਗੁੰਡਿਆਂ ਨੂੰ ਲੱਭਣ ਚੱਲ ਪਏ। ਛੇਤੀ ਹੀ ਉਹ ਤਿੰਨੇ ਬੰਦੇ ਫੜੇ ਗਏ।

ਨਾਦੇਜ਼ਦਾ ਕਨਸਤਨਤੀਨੋਵਨਾ ਬੇਚੈਨੀ ਨਾਲ਼ ਇੱਕ ਖਿੜਕੀ ਤੋਂ ਦੂਜੀ ਖਿੜਕੀ ਵੱਲ ਜਾਂਦੀ ਅਤੇ ਬਾਹਰ ਬਰਫ਼-ਕੱਜੇ ਹਨ੍ਹੇਰੇ ਫਲ-ਬਾਗ਼ ਵੱਲ ਝਾਕਦੀ। ਉਹ ਹੈਰਾਨ ਹੋ ਰਹੀ ਸੀ ਕਿ ਵਲਾਦੀਮੀਰ ਇਲੀਚ ਨੇ ਏਨੀ ਦੇਰ ਕਿਉਂ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਹੈ।

ਉਹਨੂੰ ਬੇਚੈਨ ਵੇਖ ਕੇ ਬੱਚੇ ਵੀ ਹੈਰਾਨ ਹੋ ਰਹੇ ਸਨ। ਸਮਾਂ ਲੰਘੀ ਹੀ ਜਾ ਰਿਹਾ ਸੀ।

ਅਚਾਨਕ ਕਿਸੇ ਨੇ ਉੱਚੀ ਜਿਹੀ ਕਿਹਾ, “ਉਹ ਆ ਗਏ ਨੇ!”

ਵਲਾਦੀਮੀਰ ਇਲੀਚ ਕਾਹਲੀ ਨਾਲ਼ ਅੰਦਰ ਆਇਆ। ਉਹਦੇ ਓਵਰਕੋਟ ਦੇ

ਬਟਨ ਖੁੱਲ੍ਹੇ ਹੋਏ ਸਨ, ਠੰਢ ਨਾਲ ਉਹਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਲਾਲ ਹੋ ਰਹੀਆਂ ਸਨ ਅਤੇ ਉਹਦੀ ਦਾਹੜੀ ਅਤੇ ਮੁੱਛਾਂ ਵਿੱਚ ਕਕਰੋਟੇ ਜੰਮੇ ਹੋਏ ਸਨ।

“ਇਹ ਤਾਂ ਕੱਕਰ ਦਾਦਾ ਏ!” ਬੱਚਿਆਂ ਉੱਚੀ ਉੱਚੀ ਕਿਹਾ ਅਤੇ ਉਹਦੇ ਦਵਾਲੇ ਭੀੜ ਲਾ ਦਿੱਤੀ।

ਅਖੀਰ ਵਲਾਦੀਮੀਰ ਇਲੀਚ ਡੰਡ ਪਾਉਂਦੇ ਬੱਚਿਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਰਾਹ ਬਣਾ ਕੇ ਨਾਦੇਜ਼ਦਾ ਕਨਸਤਨਤੀਨੋਵਨਾ ਕੋਲ ਅੱਪੜ ਗਿਆ। ਉਹਦੀ ਨੀਅਤ ਰਸਤੇ ਦੀ ਘਟਨਾ ਸਬੰਧੀ ਦੱਸਣ ਦੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਪਰ ਨਾਦੇਜ਼ਦਾ ਕਨਸਤਨਤੀਨੋਵਨਾ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਏਨੀਆਂ ਚਿੰਤਾਤੁਰ ਅਤੇ ਸਵਾਲੀ ਸਨ ਕਿ ਉਹਨੇ ਅਨੁਭਵ ਕਰ ਲਿਆ ਕਿ ਕੁੱਝ ਗੜਬੜ ਹੈ।

“ਨਾਦੀਆ, ਕੋਈ ਖਾਸ ਗੱਲ ਨਹੀਂ, ਸੱਚੀਂ।”

ਜਦੋਂ ਅਖੀਰ ਉਹਨੇ ਉਹਨੂੰ ਸਾਰੀ ਵਾਰਤਾ ਦੱਸੀ ਤਾਂ ਨਾਦੇਜ਼ਦਾ ਕਨਸਤਨਤੀਨੋਵਨਾ ਦਾ ਮੂੰਹ ਪੀਲਾ ਪੈ ਗਿਆ, ਉਹਨੇ ਨਿੰਮੀ ਆਵਾਜ਼ ਵਿੱਚ ਕਿਹਾ, “ਸ਼ੁਕਰ ਏ ਤੁਸੀਂ ਜਿਉਂਦੇ ਹੋ।”

ਜਸ਼ਨ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਇਆ ਕੇਲੋਂ ਦਾ ਇੱਕ ਸੁਹਣਾ ਰੁੱਖ ਘਰ ਦੀਆਂ ਬਣੀਆਂ ਸਜਾਵਟੀ ਚੀਜ਼ਾਂ ਨਾਲ ਸ਼ਿੰਗਾਰਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਉਸ ਉੱਤੇ ਰੰਗੀਨ ਝੰਡੀਆਂ ਸਨ, ਇੱਕ ਸਾਦਾ ਸੁਨਹਿਰੀ ਤਾਰਾ ਸੀ ਅਤੇ ਕਾਗਜ਼ ਦੇ ਖਿਡੌਣੇ। ਵੱਡੇ ਸਾਰੇ ਕਮਰੇ ਵਿੱਚ ਬਿਰੋਜ਼ੇ ਦੀ ਤਾਜ਼ੀ ਸੁਗੰਧ ਫੈਲੀ ਹੋਈ ਸੀ। ਬੱਚਿਆਂ ਹੱਥ ਮਿਲਾ ਲਏ ਅਤੇ ਗਾਉਂਦੇ ਹੋਏ ਰੁੱਖ ਦੁਆਲੇ ਨੱਚਣ ਲੱਗੇ। ਵਲਾਦੀਮੀਰ ਇਲੀਚ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਘੇਰੇ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋ ਗਿਆ ਅਤੇ ਗਾਉਣ ਲੱਗ ਪਿਆ। ਉਹਨਾਂ ਬਿੱਲੀ-ਚੂਹੇ ਦੀ ਖੇਡ, ਲੁਕਣ ਮੀਟੀ ਅਤੇ ਛੂਹਣ-ਛੂਹਾਈ ਖੇਡੀ। ਜਿੰਨਾਂ ਚਿਰ ਉਹ ਥੱਕ ਕੇ ਚੂਰ ਨਾ ਹੋ ਗਏ ਉਹ ਖੇਡਦੇ ਰਹੇ। ਕਿੰਨਾਂ ਸ਼ਾਨਦਾਰ ਜਸ਼ਨ ਸੀ ਇਹ।

ਨਾਦੇਜ਼ਦਾ ਕਨਸਤਨਤੀਨੋਵਨਾ ਨੂੰ ਪਤਾ ਸੀ ਕਿ ਦੋ ਘੰਟੇ ਪਹਿਲਾਂ ਵਲਾਦੀਮੀਰ ਇਲੀਚ ਨੂੰ ਮੌਤ ਦਾ ਸਾਹਮਣਾ ਕਰਨਾ ਪਿਆ ਸੀ। ਉਹ ਪਿਆਰ ਅਤੇ ਮਾਣ ਨਾਲ ਉਸ ਵੱਲ ਵੇਖ ਰਹੀ ਸੀ। ਉਹ ਸੋਚ ਰਹੀ ਹੈ, “ਤੂੰ ਸੱਚਮੁੱਚ ਨਿੱਡਰ ਮਨੁੱਖ ਹੈਂ, ਇਸੇ ਲਈ ਤੇਰੇ ਵਿੱਚ ਏਨਾ ਖੇੜਾ ਹੈ।”

ਦੁਖਦਾਇਕ ਨੁਕਸਾਨ

ਵਲਾਦੀਮੀਰ ਇਲੀਚ ਅਤੇ ਉਹਦੀ ਭੈਣ ਅੱਨਾ ਪੀਤਰੋਗਰਾਦ ਤੋਂ ਮਾਸਕੋ ਆਉਣ ਵਾਲੀ ਗੱਡੀ 'ਤੇ ਆ ਰਹੇ ਸਨ। ਇਹ ਮਾਰਚ 1919 ਦੀ ਇੱਕ ਰਾਤ ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ। ਗੱਡੀ ਪਹੀਆਂ ਦੀ ਉਦਾਸ ਖੜ ਖੜ ਨਾਲ ਅੱਗੇ ਵਧ ਰਹੀ ਸੀ ਅਤੇ ਡੱਬੇ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਨਿੱਕਾ ਜਿਹਾ ਡਿਊਟਿ ਟਿਮਟਿਮਾ ਰਿਹਾ ਸੀ।

ਅੱਨਾ ਇੱਕ ਕੋਠੇ ਵਿੱਚ ਗੁੱਛਾ-ਮੁੱਛਾ ਹੋਈ ਬੈਠੀ ਸੀ। ਉਹ ਪੀਤਰੋਗਰਾਦ ਵਿਖੇ

ਉਹਦੇ ਪਤੀ ਮਾਰਕ ਯੇਲੀਜ਼ਾਰੋਵ ਨੂੰ ਦਫ਼ਨ ਕਰਕੇ ਆਏ ਸਨ ।

ਦੇਸ 'ਤੇ ਇੱਕ ਨਵੀਂ ਬਿਪਤਾ ਆਣ ਪਈ ਸੀ : ਟਾਈਫ਼ਸ (ਜੂੰਆਂ ਦਾ ਬੁਖਾਰ) । ਇਹ ਕਸਬਿਆਂ ਅਤੇ ਸ਼ਹਿਰਾਂ ਵਿੱਚ, ਪਿੰਡਾਂ ਅਤੇ ਰੇਲਵੇ ਸਟੇਸ਼ਨਾਂ 'ਤੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਸ਼ਿਕਾਰ ਬਣਾ ਰਿਹਾ ਸੀ । ਲੋਕ ਮੱਖੀਆਂ ਵਾਂਗ ਮਰ ਰਹੇ ਸਨ ਕਿਉਂਕਿ ਉਸ ਸਮੇਂ ਸੋਵੀਅਤ ਰੂਸ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤ ਹੀ ਥੋੜ੍ਹੇ ਹਸਪਤਾਲ ਸਨ, ਬਹੁਤ ਹੀ ਥੋੜ੍ਹੇ ਡਾਕਟਰ ਅਤੇ ਦਵਾਈਆਂ ਤਾਂ ਲਗਭਗ ਹੈ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸਨ ।

ਮਾਰਕ ਯੇਲੀਜ਼ਾਰੋਵ ਸਰਕਾਰੀ ਕੰਮ 'ਤੇ ਪੀਤਰੋਗਰਾਦ ਗਿਆ ਸੀ । ਉੱਥੇ ਉਹਨੂੰ ਟਾਈਫ਼ਸ ਹੋ ਗਿਆ ਅਤੇ ਉਹ ਕੁੱਝ ਦਿਨਾਂ ਪਿੱਛੋਂ ਹੀ ਮਰ ਗਿਆ । ਹੁਣ ਵੋਲਕੋਵੋ ਕਬਰਿਸਤਾਨ ਵਿੱਚ ਬਰਚ ਦੇ ਚਿੱਟੇ ਰੁੱਖ ਹੇਠਾਂ ਪਹਿਲੀਆਂ ਦੋ ਕਬਰਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਇੱਕ ਤੀਜੀ ਕਬਰ ਬਣ ਗਈ ਸੀ ।

ਮਾਰਕ ਰਲ ਕੇ ਗੁਜ਼ਾਰੇ ਖ਼ੁਸ਼ੀਆਂ-ਭਰੇ ਦਿਨਾਂ ਅਤੇ ਔਖੇ ਸਮਿਆਂ ਦੀਆਂ ਕਿੰਨੀਆਂ ਪਿਆਰੀਆਂ ਯਾਦਾਂ ਪਿੱਛੇ ਛੱਡ ਗਿਆ ਸੀ । ਜਵਾਨੀ ਵਿੱਚ ਉਹ ਅਲੈਕਸਾਂਦਰ ਦਾ ਸਭ ਤੋਂ ਗੂੜ੍ਹਾ ਮਿੱਤਰ ਸੀ । ਅਲੈਕਸਾਂਦਰ ਦੇ ਫਾਹੇ ਲੱਗਣ ਤੋਂ ਪਿੱਛੋਂ ਮਾਰਕ ਨੇ ਉਹਦੀ ਭੈਣ ਅੱਨਾ ਨਾਲ ਵਿਆਹ ਕਰ ਲਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਪਰਿਵਾਰ ਦਾ ਇੱਕ ਜੀਅ ਬਣ ਗਿਆ ਸੀ । ਉਹ ਇੱਕ ਲਗਨ ਵਾਲਾ ਅਤੇ ਸਿਆਣਾ ਮਨੁੱਖ ਸੀ ਅਤੇ ਛੇਤੀ ਹੀ ਉਹਨੇ ਨਵੇਂ ਪਰਿਵਾਰ ਦੇ ਦਿਲਾਂ ਵਿੱਚ ਘਰ ਕਰ ਲਿਆ ਸੀ ।

ਰੇਲ ਗੱਡੀ ਰਾਤ ਹਨ੍ਹੇਰੇ ਨੂੰ ਚੀਰਦੀ ਹੋਈ ਦੌੜੀ ਜਾ ਰਹੀ ਸੀ । ਪਟੜੀ ਦੇ ਨਾਲ ਨਾਲ ਖਿੱਲਰਿਆ ਮਾਰਚ ਦਾ ਰੁੰਡ-ਮਰੁੰਡ ਜੰਗਲ ਕਾਲੀ ਵਾੜ ਵਾਂਗ ਜਾਪਦਾ ਸੀ । ਰਾਹ ਵਿੱਚ ਰੂਸ ਦੀਆਂ ਛੱਤਾਂ ਵਾਲੇ ਪਿੰਡ ਆਉਂਦੇ ਅਤੇ ਪਿੱਛੇ ਰਹਿ ਜਾਂਦੇ । ਅਸਮਾਨ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਕਾਰਖ਼ਾਨਿਆਂ ਦੀਆਂ ਚਿਮਨੀਆਂ ਲੰਮੀਆਂ ਦਿਸਦੀਆਂ ਸਨ । ਇਹਨਾਂ ਚਿਮਨੀਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਧੂੰ ਨਹੀਂ ਸੀ ਉੱਠ ਰਿਹਾ ਕਿਉਂਕਿ ਕੰਮ ਕਰ ਰਹੇ ਕਾਰਖ਼ਾਨਿਆਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਦਿਨੋਂ ਦਿਨ ਘਟਦੀ ਜਾ ਰਹੀ ਸੀ । ਕੱਚੇ ਮਾਲ ਦੀ ਥੁੜ ਸੀ । ਬਾਲਣ ਹੈ ਨਹੀਂ ਸੀ । ਸੌ ਕਾਰਖ਼ਾਨੇ ਬੰਦ ਹੋ ਰਹੇ ਸਨ । ਸਾਰੀ ਆਰਥਕਤਾ ਤਬਾਹ ਹੋ ਰਹੀ ਸੀ ।

ਮਾਸਕੋ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਨਵੀਂ ਬਿਪਤਾ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਉਡੀਕ ਰਹੀ ਸੀ । ਕੇਂਦਰੀ ਕਾਰਜ-ਸਾਧਕ ਕਮੇਟੀ ਦੇ ਪ੍ਰਧਾਨ ਸਵੇਰਦਲੋਵ ਨੂੰ ਇਨਫ਼ਲੂਐਂਜ਼ਾ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ । ਇਹ ਬਿਮਾਰੀ ਇੱਕ ਭਿਆਨਕ ਵਬਾ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਯੂਰਪ 'ਤੇ ਛਾ ਗਈ ਸੀ ਅਤੇ ਰੂਸ ਅੱਪੜ ਗਈ ਸੀ । ਟਾਈਫ਼ਸ ਤੋਂ ਛੇਤੀ ਹੀ ਪਿੱਛੋਂ ਆ ਕੇ ਇਹ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਜਾਨ ਲੈ ਰਹੀ ਸੀ । ਭੁੱਖ ਅਤੇ ਖ਼ਾਨਾ-ਜੰਗੀ ਨਾਲ ਰਲ ਕੇ ਟਾਈਫ਼ਸ ਅਤੇ ਇਨਫ਼ਲੂਐਂਜ਼ਾ ਨੇ ਦੇਸ ਨੂੰ ਨਿਢਾਲ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ । ਵਿਦੇਸੀ ਅਖ਼ਬਾਰ ਇਸ ਗੱਲ 'ਤੇ ਖ਼ੁਸ਼ ਹੋ ਰਹੇ ਸਨ ਕਿ ਸੋਵੀਅਤ ਰੂਸ ਦਾ ਅੰਤ ਨੇੜੇ ਆ ਰਿਹਾ ਸੀ ।

ਵਲਾਦੀਮੀਰ ਇਲੀਚ ਨੇ ਆਪਣੀਆਂ ਪੁੜਪੁੜੀਆਂ ਹੱਥਾਂ ਦੀਆਂ ਤਲੀਆਂ ਨਾਲ

ਦਬਾਈਆਂ। ਜੇ ਸਵੇਰਦਲੋਵ ਬਚ ਜਾਵੇ! ਉਹਨਾਂ ਇਕੱਠੇ ਕਿੰਨੀ ਸੁਹਣੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕੰਮ ਕੀਤਾ ਸੀ।

ਲੈਨਿਨ ਕਹਿੰਦਾ, “ਮੇਰਾ ਖਿਆਲ ਹੈ ਸਾਨੂੰ ਇਹ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ...” ਅਤੇ ਉਹਦੀ ਗੱਲ ਮੁਕੰਮਲ ਹੋਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਸਵੇਰਦਲੋਵ ਉੱਤਰ ਦੇਂਦਾ, “ਇਹ ਤਾਂ ਹੋ ਵੀ ਚੁੱਕਾ ਹੈ।”

“ਕੀ ਹੋ ਚੁੱਕਾ ਹੈ?”

“ਇਹ ਕੰਮ।”

“ਤੂੰ ਇਹ ਕਦੋਂ ਕੀਤਾ? ਅਸੀਂ ਤਾਂ ਅਜੇ ਇਹਦੀ ਗੱਲ ਛੇੜੀ ਹੀ ਹੈ।”

“ਨਿਸ਼ਚੇ ਹੀ,” ਸਵੇਰਦਲੋਵ ਉਹਦੇ ਨਾਲ ਸਹਿਮਤ ਹੁੰਦਾ ਅਤੇ ਹੱਸ ਪੈਂਦਾ।

ਉਹ ਅਤੇ ਸਵੇਰਦਲੋਵ ਸਦਾ ਇੱਕ ਦੂਜੇ ਨੂੰ ਸਮਝਦੇ ਸਨ। ਲੈਨਿਨ ਉਹਦੀ ਸੁਯੋਗਤਾ, ਉਹਦੀ ਇਨਕਲਾਬੀ ਭਾਵਨਾ, ਉਹਦੀ ਰਾਜਨੇਤਾਵਾਂ ਵਾਲੀ ਅਕਲ ਦੀ ਕਦਰ ਕਰਦਾ ਸੀ।

ਡਾਕਟਰ ਉਹਨੂੰ ਸਵੇਰਦਲੋਵ ਨੂੰ ਵੇਖਣ ਜਾਣ ਦੀ ਆਗਿਆ ਨਹੀਂ ਸਨ ਦੇ ਰਹੇ। ਇਨਫਲੂਐਂਜ਼ਾ ਬਹੁਤ ਸਖਤ ਛੂਤ ਦੀ ਬਿਮਾਰੀ ਹੈ। ਲੈਨਿਨ ਨੇ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਮਨਾਹੀ ਦੀ ਪ੍ਰਵਾਹ ਨਾ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਸਾਥੀ ਨੂੰ ਵੇਖਣ ਗਿਆ।

ਜਦੋਂ ਉਹ ਇੱਕ ਪੀਲੇ ਰੰਗ ਦੇ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ, ਜਿਸਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਅਤੇ ਗੱਲਾਂ ਅੰਦਰ ਧਸੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਸਨ, ਲੇਟੇ ਹੋਏ ਵੇਖਿਆ ਤਾਂ ਉਹ ਭੌਂਚਕਾ ਰਹਿ ਗਿਆ। ਕੀ ਇਹ ਸਵੇਰਦਲੋਵ ਸੀ? ਉਹਦਾ ਪੀਲਾ ਮੂੰਹ ਬੁੱਢਾ ਅਤੇ ਓਪਰਾ ਜਾਪਦਾ ਸੀ।

ਵਲਾਦੀਮੀਰ ਇਲੀਚ ਨੇ ਕੁਰਸੀ ਮਰੀਜ਼ ਦੇ ਪਲੰਘ ਕੋਲ ਕਰ ਲਈ ਅਤੇ ਬਹਿ ਗਿਆ। “ਮੇਰੇ ਪਿਆਰੇ ਸਾਥੀ ਜਿਉਂਦੇ ਰਹਿਣ ਦਾ ਯਤਨ ਕਰ,” ਉਹ ਚੁੱਪ ਚਾਪ ਅਰਜ਼ੋਈ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਉਹਦੀ ਕਲਪਨਾ ਵਿੱਚ ਸਵੇਰਦਲੋਵ ਸਦਾ ਜਵਾਨ ਅਤੇ ਨਰੋਆ ਬੰਦਾ ਸੀ। ਉਹ ਉਸ ਸਮੇਂ ਕੇਵਲ ਤੇਤੀ ਵਰ੍ਹਿਆਂ ਦਾ ਸੀ। ਨਿਸ਼ਚੇ ਹੀ ਵਲਾਦੀਮੀਰ ਇਲੀਚ ਕਿਸੇ ਅਜਿਹੀ ਪ੍ਰਸਥਿਤੀ ਦੀ ਕਲਪਨਾ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਰ ਸਕਦਾ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਇਹ ਦਲੇਰ, ਸਾਹਸੀ ਅਤੇ ਖੁਸ਼-ਰਹਿਣਾ ਮਨੁੱਖ ਡਰ ਜਾਵੇ, ਭਾਵੇਂ ਖਤਰਾ ਕਿੰਨਾ ਵੱਡਾ ਕਿਉਂ ਨਾ ਹੋਵੇ। ਸਵੇਰਦਲੋਵ ਸਦਾ ਹੀ ਇੱਕ ਬਹੁਤ ਸ਼ਾਨਦਾਰ ਬੁਲਾਰਾ ਸੀ, ਜਿਹੜਾ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਮਨਾਂ ਵਿੱਚ ਉਬਾਲ ਲਿਆ ਸਕਦਾ ਸੀ। ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਇਨਕਲਾਬੀ ਘੋਲ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਣ ਦਾ ਸੱਦਾ ਦੇ ਸਕਦਾ ਸੀ।

ਸਵੇਰਦਲੋਵ ਦੀਆਂ ਝਿਮਣੀਆਂ ਹਿੱਲੀਆਂ। ਉਹਨੇ ਅੱਖਾਂ ਖੋਲੀਆਂ। ਉਹਨੇ ਲੈਨਿਨ ਵੱਲ ਇਉਂ ਵੇਖਿਆ ਜਿਵੇਂ ਉਹ ਬਹੁਤ ਦੂਰ ਬੈਠਾ ਹੋਵੇ ਅਤੇ ਉਹਨੂੰ ਪਛਾਣ ਲਿਆ। ਇੱਕ ਦੁਖੀ, ਦਰਦ-ਭਰੀ ਮੁਸਕਾਨ ਉਹਦੇ ਹੋਠਾਂ 'ਤੇ ਆਈ। ਵਲਾਦੀਮੀਰ ਇਲੀਚ ਨੇ ਆਪਣੇ ਸਾਥੀ ਦਾ ਸੁੱਕਾ ਹੱਥ ਫੜਿਆ ਤਾਂ ਉਹਦਾ ਗੱਚ ਭਰ ਆਇਆ। ਫੇਰ ਉਹ ਸਿਰ ਨੀਵਾਂ ਪਾਈ ਰੋਗੀ ਦੇ ਕਮਰੇ ਵਿੱਚੋਂ ਬਾਹਰ ਚਲਾ ਗਿਆ।

ਕੁੱਝ ਦੇਰ ਪਿੱਛੋਂ ਸਵੇਰਦਲੋਵ ਦੀ ਮੌਤ ਹੋ ਗਈ। ਇਉਂ ਜਾਪਦਾ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਮਰਨ ਤੋਂ ਕੁੱਝ ਛਿਣ ਪਹਿਲਾਂ ਕੇਵਲ ਲੈਨਿਨ ਨੂੰ ਵੇਖਣ ਅਤੇ ਉਸ ਤੋਂ ਮੌਨ ਵਿਦਾ ਲੈਣ ਲਈ ਹੀ ਹੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਆਇਆ ਸੀ।

ਵਲਾਦੀਮੀਰ ਇਲੀਚ ਆਪਣੇ ਇਸ ਅਣਥੱਕ ਨੇੜੇ ਦੇ ਸਾਥੀ, ਨਵਾਂ ਜੀਵਨ ਢੰਗ ਉਸਾਰਨ ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਸਭ ਤੋਂ ਅੱਖੇ ਦਿਨਾਂ ਦੇ ਸਹਾਇਕ ਨੂੰ ਕਦੇ ਭੁੱਲ ਨਹੀਂ ਸੀ ਸਕਦਾ।

ਪਰ ਜੀਵਨ ਚਲਦਾ ਰਿਹਾ। ਸੋਵੀਅਤ ਰੀਪਬਲਿਕ ਦੀ ਰੱਖਿਆ ਕਰਨੀ ਅਤੇ ਇਹਨੂੰ ਮਜ਼ਬੂਤ ਬਣਾਉਣਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਸੀ। ਲੈਨਿਨ ਨੇ ਤਜਵੀਜ਼ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੀ ਕਿ ਮਿਖਾਈਲ ਈਵਾਨੋਵਿਚ ਕਾਲੀਨਿਨ ਨੂੰ ਸਵੇਰਦਲੋਵ ਦੀ ਥਾਂ ਕੁੱਲ-ਰੂਸ ਕਾਰਜਸਾਧਕ ਕਮੇਟੀ ਦਾ ਪ੍ਰਧਾਨ ਬਣਾਇਆ ਜਾਵੇ।

ਕਾਲੀਨਿਨ ਤਵੇਰ ਗੁਬੇਰਨੀਆ ਦੇ ਇੱਕ ਕਿਸਾਨ ਦਾ ਪੁੱਤਰ ਸੀ। ਉਹ ਪੀਤਰੋਗਰਾਦ ਵਿਖੇ ਕਾਰਖਾਨੇ ਦਾ ਮਜ਼ਦੂਰ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਉਹ ਪੱਕਾ ਕਮਿਊਨਿਸਟ ਅਤੇ ਇੱਕ ਸ਼ਾਨਦਾਰ, ਸਿਆਣਾ ਮਨੁੱਖ ਸੀ। ਲੋਕ ਉਹਨੂੰ ਜਾਣਦੇ ਅਤੇ ਉਹਦਾ ਸਤਿਕਾਰ ਕਰਦੇ ਸਨ।

“ਮੈਂ ਕਿਰਤੀ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਸਪੂਤ ਹਾਂ...”

ਦਸ ਲੱਖ ਤੋਂ ਵੱਧ ਵਾਈਟਗਾਰਡ ਅਤੇ ਵਿਦੇਸੀ ਫ਼ੌਜੀ ਮਾਸਕੋ ਵੱਲ ਵਧੇ ਆ ਰਹੇ ਸਨ। ਦੁਸ਼ਮਣ ਦੇ ਛੇ ਮੋਰਚਿਆਂ ਨੇ ਸੋਵੀਅਤ ਰੀਪਬਲਿਕ ਵਿਰੁੱਧ ਲੋਹ ਘੇਰਾ ਪਾਇਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਪਹਿਲਾਂ ਕਦੇ ਹਾਲਤ ਏਨੀ ਖ਼ਰਾਬ ਨਹੀਂ ਸੀ ਹੋਈ।

ਮਈ ਦੇ ਇੱਕ ਧੁਪਿਆਲੇ ਦਿਨ ਮਾਸਕੋ ਦੀਆਂ ਸੜਕਾਂ 'ਤੇ ਅਸਾਧਾਰਨ ਖਲਬਲੀ ਮੱਚੀ। ਇਸਤ੍ਰੀਆਂ ਆਸ ਨਾਲ਼ ਕਾਰਖਾਨਿਆਂ ਅਤੇ ਮਿੱਲਾਂ ਦੇ ਫਾਟਕਾਂ ਦੇ ਬਾਹਰ ਇਕੱਠੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਸਨ, ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਘੱਗਰੀਆਂ ਨਾਲ਼ ਬੱਚੇ ਚੰਬੜੇ ਹੋਏ ਸਨ। ਇਹ ਮਾਸਕੋ ਦੇ ਕਿਰਤੀ ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਦੇ ਮਹੱਲਿਆਂ ਦੇ ਬੱਚੇ ਸਨ। ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਮੂੰਹ ਪਤਲੇ ਅਤੇ ਪੀਲੇ ਸਨ। ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਅੱਖਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਭੁੱਖ ਚਮਕਦੀ ਸੀ।

ਫੇਰ ਕਾਰਖਾਨੇ ਦਾ ਫਾਟਕ ਖੁੱਲ੍ਹਿਆ। ਜੋ ਕੁੱਝ ਉਹਨਾਂ ਕੋਲ਼ ਸੀ, ਓਵਰਕੋਟ ਜਾਂ ਰੁੰਦਾਰ ਫਤੂਹੀ, ਉਹੋ ਪਹਿਨੀ ਮਜ਼ਦੂਰ ਕਾਰਖਾਨੇ ਦੇ ਵਿਹੜੇ ਵਿੱਚੋਂ ਬਾਹਰ ਆਉਣ ਦੀ ਤਿਆਰੀ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ। ਹਰ ਬੰਦੇ ਕੋਲ਼ ਇੱਕ ਰਫਲ ਅਤੇ ਇੱਕ ਫ਼ੌਜੀ ਥੈਲਾ ਸੀ।

“ਪਾਲਾਂ ਬਣਾਓ!”

ਲਾਲ਼ ਫ਼ੌਜੀਆਂ ਪਾਲਾਂ ਬਣਾ ਲਈਆਂ। ਉਹਨਾਂ ਕਾਹਲੀ ਕਾਹਲੀ ਦਿੱਤੀ ਫ਼ੌਜੀ ਸਿਖਲਾਈ ਹੁਣੇ ਪੂਰੀ ਕੀਤੀ ਸੀ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦੀਆਂ ਪਾਲਾਂ ਬਹੁਤ ਸਿੱਧੀਆਂ ਨਹੀਂ ਸਨ। ਪਰ ਹਰ ਜਣੇ ਨੂੰ ਪਤਾ ਸੀ ਗੋਲ਼ੀ ਕਿਵੇਂ ਚਲਾਉਣੀ ਹੈ। ਉਹ ਮਾਰਚ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਲਾਲ ਚੌਕ

ਵੱਲ ਆਏ। ਸਾਰੇ ਸ਼ਹਿਰ ਤੋਂ ਉਹ ਆ ਰਹੇ ਸਨ।

ਸਿਰਾਂ 'ਤੇ ਲਾਲ ਅਤੇ ਚਿੱਟੇ ਰੁਮਾਲ ਬੰਨ੍ਹੀ, ਹੱਥਾਂ ਵਿੱਚ ਖੁਰਾਕ ਦੀਆਂ ਨਿੱਕੀਆਂ ਪੋਟਲੀਆਂ ਲਈ, ਇਸਤ੍ਰੀਆਂ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਨਾਲ ਚੱਲ ਰਹੀਆਂ ਸਨ। ਉਹ ਕਾਹਲੀ ਕਾਹਲੀ ਚੱਲਦੀਆਂ, ਮੂੰਹਾਂ ਵੱਲ ਵੇਖਦੀਆਂ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਮਰਦਾਂ ਨੂੰ ਪੋਟਲੀਆਂ ਫੜਾਉਂਦੀਆਂ।

ਇੱਕ ਬੁੱਢੀ ਮਾਂ ਜਿਸਦਾ ਮੂੰਹ ਪੁੱਤਰ ਤੋਂ ਵਿਛੜਨ ਦੇ ਦੁੱਖ ਨਾਲ ਪੀਲਾ ਹੋਇਆ ਸੀ, ਚੀਕੀ:

“ਵਾ-ਸੀ-ਆ, ਮੇਰੇ ਪੁੱਤਰ! ਹੇ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਮੇਰੇ ਵਾਸੀਆ ਨੂੰ ਬੁਰਜ਼ੂਆਂ ਦੀਆਂ ਗੋਲੀਆਂ ਤੋਂ ਬਚਾਉਣਾ।”

ਨੰਗੇ-ਪੈਰੀਂ ਬੱਚੇ ਮਾਰਚ ਕਰ ਰਹੀਆਂ ਟੁਕੜੀਆਂ ਵਿੱਚ ਘੁੰਮਦੇ ਅਤੇ ਬਾਹਰ ਆਉਂਦੇ। ਇੱਕ ਨੇ ਬੜੀ ਉਤਾਵਲ ਨਾਲ ਕਿਹਾ : “ਸਾਡੇ ਪਿਉ ਕੋਲ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡੀ ਰਫਲ ਹੈ!”

“ਮੇਰੇ ਪਿਉ ਕੋਲ ਕਾਰਤੂਸਾਂ ਦੀ ਪੇਟੀ ਹੈ! ਵੇਖੀਂ ਉਹ ਕਿਵੇਂ ਵਾਈਟਗਾਰਡਾਂ ਨੂੰ ਫੁੰਡਦੈ!”

“ਮੇਰੇ ਪਿਉ ਨੂੰ ਵੇਖਿਆ ਬੀ? ਹੱਥ ਗੋਲਿਆਂ ਦੀ ਪੂਰੀ ਲੜੀ ਏ ਉਹਦੇ ਕੋਲ! ਉਹ ਵਾਈਟਗਾਰਡਾਂ ਨੂੰ ਮਜ਼ਾ ਚਖਾ ਦੇਵੇਗਾ!”

“ਮੈਂ ਕਿਰਤੀ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਸਪੂਤ ਹਾਂ, ਸੋਵੀਅਤ ਰੀਪਬਲਿਕ ਦਾ ਸ਼ਹਿਰੀ। ਮੈਂ ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਅਤੇ ਕਿਸਾਨਾਂ ਦੀ ਫੌਜ ਵਿੱਚ ਸਿਪਾਹੀ ਦੀ ਪਦਵੀ ਕਬੂਲ ਕਰਦਾ ਹਾਂ.....”

ਇਹ ਕਿੰਨੇ ਮਾਣ-ਭਰੇ ਅਤੇ ਉੱਚ ਸ਼ਬਦ ਹਨ! ਉਹਨਾਂ ਦਿਲਾਂ ਦੀ ਧੜਕਣ ਤੇਜ਼ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਐਨ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਦੋਂ ਲੈਨਿਨ ਨੇ ਉਸ ਸਮੇਂ ਕੀਤਾ ਸੀ ਜਦੋਂ ਇੱਕ ਸਾਲ ਪਹਿਲਾਂ ਉਹਨੇ ਲੋਕ ਕੌਮੀਸਾਰਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰੀਸ਼ਦ ਦੇ ਪ੍ਰਧਾਨ ਵਜੋਂ ਸੋਵੀਅਤ ਰਿਆਸਤ ਵੱਲ ਵਫ਼ਾਦਾਰੀ ਦੀ ਇਹੋ ਸਹੁੰ ਖਾਧੀ ਸੀ। ਬਰੂਦ ਦੇ ਕਾਰਖ਼ਾਨੇ ਦੇ ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ, ਰੈੱਡ ਗਾਰਡ ਦੇ ਜਵਾਨਾਂ ਨਾਲ ਰਲ ਕੇ ਉਹਨੇ ਸਹੁੰ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਦੁਹਰਾਏ ਸਨ : “ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਅਤੇ ਕਿਸਾਨਾਂ ਦੀ ਹਕੂਮਤ ਵਲੋਂ ਸੱਦਾ ਮਿਲਦਿਆਂ ਹੀ ਮੈਂ ਸੋਵੀਅਤ ਰੀਪਬਲਿਕ ਦੀ ਰੱਖਿਆ ਕਰਨ ਦੀ ਸਹੁੰ ਖਾਂਦਾ ਹਾਂ।”

ਵਲਾਦੀਮੀਰ ਇਲੀਚ ਸੋਚਾਂ ਵਿੱਚ ਡੁੱਬਾ ਚੱਲ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਉਹ ਅਤੇ ਉਹਦੇ ਨੇੜੇ ਦੇ ਸਾਥੀਆਂ ਦੀ ਇੱਕ ਟੋਲੀ ਲਾਲ ਚੌਕ ਵੱਲ ਜਾ ਰਹੀ ਸੀ। ਚੌਕ ਭਰਿਆ ਪਿਆ ਸੀ। ਹਵਾ ਵਿੱਚ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਆਵਾਜ਼ਾਂ ਦੀ ਭਿਣਕਾਰ ਗੂੰਜ ਰਹੀ ਸੀ ਅਤੇ ਅਸਪਾਤੀ ਸੰਗੀਨਾਂ ਦਾ ਜੰਗਲ ਪੁੱਪ ਵਿੱਚ ਲਿਸ਼ਕ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਵਲਾਦੀਮੀਰ ਇਲੀਚ ਨੇ ਵੇਖਿਆ ਕਿ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਫੌਜੀ ਆਪਣੀਆਂ ਪਤਨੀਆਂ ਨੂੰ ਗਲੇ ਲਾ ਕੇ ਵਿਦਾ ਹੋ ਰਹੇ ਹਨ, ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਚੁੰਮ ਰਹੇ ਹਨ।

ਇਹ ਲਾਲ ਫੌਜ ਅਤੇ ਵਸੇਵੋਬੁਚ ਦੀਆਂ ਟੁਕੜੀਆਂ ਸਨ।

ਇੱਕ ਸਾਲ ਪਹਿਲਾਂ ਲੈਨਿਨ ਨੇ ਇੱਕ ਫ਼ਰਮਾਨ 'ਤੇ ਦਸਤਖ਼ਤ ਕੀਤੇ ਸਨ ਜਿਸ ਅਨੁਸਾਰ ਫੌਜੀ ਸਿੱਖਿਆ ਪੂਰੀ ਕਰਨਾ ਹਰ ਮਜ਼ਦੂਰ ਅਤੇ ਕਿਸਾਨ ਲਈ ਲਾਜ਼ਮੀ ਬਣਾ

ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਦੇਸ ਸਾਹਮਣੇ ਮਾਰੂ ਖ਼ਤਰਾ ਸੀ ਅਤੇ ਹਰ ਯੋਗ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਇਹਦੀ ਰੱਖਿਆ ਵਿੱਚ ਹਿੱਸਾ ਪਾਉਣਾ ਪੈਣਾ ਸੀ।

ਚੌਕ ਵਿੱਚ ਤਕਰੀਰ ਕਰਨ ਲਈ ਕੋਈ ਮੰਚ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਇਹਦੀ ਥਾਂ ਇੱਕ ਪੁਰਾਣਾ, ਚਿੱਕੜ ਭਰਿਆ ਟਰੱਕ ਖੜ੍ਹਾ ਸੀ। ਇਹਦੇ ਇੱਕ ਪਾਸੇ ਲਾਲ ਕੱਪੜਾ ਮੜ੍ਹਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਟਰੱਕ ਦੇ ਅੰਦਰ ਇੱਕ ਲੰਮਾਂ ਤਖ਼ਤਾ ਇੱਕ ਚੋਬ ਨਾਲ ਜੜਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ ਅਤੇ ਇਹਦੇ ਉੱਤੇ ਇੱਕ ਨਾਹਰਾ ਲਿਖਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ : “ਜਾਗੀਰਦਾਰਾਂ ਅਤੇ ਸਰਮਾਏਦਾਰਾਂ ਦੀ ਕਮੀਨੀ ਟੋਲੀ ਨੂੰ ਤਹਿਸ-ਨਹਿਸ ਕਰਕੇ ਹੀ ਦਮ ਲਵਾਂਗੇ!”

ਪਹਿਲਾਂ ਵਲਾਦੀਮੀਰ ਇਲੀਚ ਅਤੇ ਲਾਲ ਫ਼ੌਜ ਦੇ ਕਮਾਂਡਰਾਂ ਨੇ ਫ਼ੌਜੀਆਂ ਦਾ ਮੁਆਇਨਾ ਕੀਤਾ। ਫੇਰ ਲੈਨਿਨ ਇੱਕ ਪੜ੍ਹਸਾਂਗ ਰਾਹੀਂ ਟਰੱਕ 'ਤੇ ਚੜ੍ਹ ਗਿਆ। ਹੁਣ ਉਹਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਉੱਪਰ ਉੱਠੇ ਮੂੰਹਾਂ ਦਾ ਇੱਕ ਸਾਗਰ ਸੀ।

ਇਹਨਾਂ ਹਥਿਆਰਾਂ ਨਾਲ ਲੈੱਸ ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਹਰ ਇੱਕ ਦਾ ਆਪਣਾ ਘਰ ਅਤੇ ਪਰਿਵਾਰ ਸੀ। ਪਰ ਹਰ ਇੱਕ ਨੇ ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਅਤੇ ਕਿਸਾਨਾਂ ਦੀ ਹਕੂਮਤ ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਸੱਦੇ 'ਤੇ ਸਭ ਕੁੱਝ ਤਿਆਗ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਅਤੇ ਹੁਣ ਵਾਈਟਗਾਰਡਾਂ ਵਿਰੁੱਧ ਲੜਨ ਲਈ ਮੋਰਚੇ ਨੂੰ ਜਾ ਰਿਹਾ ਸੀ।

ਵਲਾਦੀਮੀਰ ਇਲੀਚ ਨੇ ਤਕਰੀਰ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤੀ।

ਹਰ ਪਾਸੇ ਚੁੱਪ ਛਾ ਗਈ।

ਲੈਨਿਨ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਪਹਿਲਾਂ ਰੂਸ ਦੇ ਫ਼ੌਜੀਆਂ ਨੂੰ ਜ਼ਾਰ ਅਤੇ ਸਰਮਾਏਦਾਰਾਂ ਦੀ ਰੱਖਿਆ ਕਰਨਾ ਸਿਖਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ ਪਰ ਹੁਣ ਉਹ ਆਪਣੇ ਬੱਚਿਆਂ, ਆਪਣੇ ਘਰਾਂ ਅਤੇ ਆਪਣੀ ਰੀਪਬਲਿਕ ਦੀ ਸਰਮਾਏਦਾਰਾਂ ਅਤੇ ਜਾਗੀਰਦਾਰਾਂ ਵਿਰੁੱਧ ਰੱਖਿਆ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ। ਲੈਨਿਨ ਨੇ ਉਸ ਦਿਨ ਲਾਲ ਚੌਕ ਵਿੱਚ ਇਕੱਠੇ ਹੋਏ ਲਾਲ ਫ਼ੌਜ ਦੇ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਫ਼ੌਜੀਆਂ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦੀਆਂ ਪਤਨੀਆਂ ਸਾਹਮਣੇ ਬੜੀ ਸਾਦਗੀ ਅਤੇ ਸੁਹਿਰਦਤਾ ਨਾਲ ਉਹਨਾਂ ਗੱਲਾਂ ਸਬੰਧੀ ਤਕਰੀਰ ਕੀਤੀ ਜਿਹੜੀਆਂ ਫ਼ੌਜੀਆਂ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਪਤਨੀਆਂ ਲਈ ਸਭ ਤੋਂ ਮਹੱਤਵ-ਪੂਰਨ ਸਨ।

ਇਕੱਤ੍ਰਤਾ ਖ਼ਤਮ ਹੋਣ ਤੋਂ ਪਿੱਛੋਂ ਫ਼ੌਜੀ ਸਿੱਧੇ ਰੇਲਵੇ ਸਟੇਸ਼ਨਾਂ 'ਤੇ ਗਏ। ਗੱਡੀਆਂ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਮੋਰਚੇ 'ਤੇ ਲਿਜਾਣ ਲਈ ਉਡੀਕ ਰਹੀਆਂ ਸਨ।

ਰਿਆਸਤੀ ਸੰਪੱਤੀ

ਲੋਕ ਕੋਮੀਸਾਰਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰੀਸ਼ਦ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਥੋੜ੍ਹੀ ਸੀ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਹਰ ਇੱਕ ਲਈ ਲੋੜੋਂ ਵੱਧ ਕੰਮ ਸੀ। ਪਰ ਉਹਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਹਰ ਇੱਕ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਕੰਮ ਪਸੰਦ ਸੀ ਅਤੇ ਉਹ ਸਾਰੇ ਖੁਸ਼ੀ ਨਾਲ ਕੰਮ ਕਰਦੇ। ਵਲਾਦੀਮੀਰ ਇਲੀਚ ਲੋਕ ਕੋਮੀਸਾਰਾਂ

ਦੀ ਪ੍ਰੀਸ਼ਦ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਦੇ ਛੋਟੇ ਜਿਹੇ ਅਮਲੇ ਦੀ ਕਦਰ ਕਰਦਾ ਸੀ।

ਵਲਾਦੀਮੀਰ ਇਲੀਚ ਹਾਸੇ ਹਾਸੇ ਵਿੱਚ ਕਿਹਾ ਕਰਦਾ ਸੀ, “ਇੱਕ ਵੱਡੇ ਕਾਕਰੋਚ ਨਾਲੋਂ ਇੱਕ ਨਿੱਕੀ ਮੱਛੀ ਚੰਗੀ ਹੈ।”

ਅਤੇ ਅਧਿਕਾਰੀ ਉਹਦੇ ਇਸ ਕਥਨ ਨੂੰ ਪਸੰਦ ਕਰਦੇ।

“ਅਸੀਂ ਨਿੱਕੀ ਮੱਛੀ ਹਾਂ,” ਉਹ ਹੱਸ ਕੇ ਕਹਿੰਦੇ।

“ਨਿੱਕੀ ਪਰ ਬਹੁਤ ਚੁਸਤ”, ਵਲਾਦੀਮੀਰ ਇਲੀਚ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਸਰਾਹਨਾ ਕਰਦੇ।

ਲੈਨਿਨ ਲੋਕ ਕੌਮੀਸਾਰਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰੀਸ਼ਦ ਦੀ ਇੱਕਤ੍ਰਤਾ ਲਈ ਪੰਜ ਮਿੰਟ ਪਹਿਲਾਂ ਅਪੜ ਗਿਆ। ਅੱਗੋਂ ਆਉਣਾ ਉਹਦੀ ਆਦਤ ਸੀ। ਉਹ ਪ੍ਰਧਾਨ ਦੀ ਕੁਰਸੀ 'ਤੇ ਬਹਿ ਗਿਆ ਅਤੇ ਜਿਉਂ ਜਿਉਂ ਪ੍ਰੀਸ਼ਦ ਦੇ ਮੈਂਬਰ ਆਉਂਦੇ ਅਤੇ ਮੇਜ਼ ਦਵਾਲੇ ਬਹਿੰਦੇ ਗਏ ਉਹ ਚਿੱਠੀਆਂ ਅਤੇ ਤਾਰਾਂ 'ਤੇ ਨਿਗਾਹ ਮਾਰਦਾ ਰਿਹਾ, ਕੁੱਝ ਇੱਕ ਨੂੰ ਇੱਕ ਪਾਸੇ ਰੱਖਦਾ ਗਿਆ ਅਤੇ ਬਾਕੀਆਂ 'ਤੇ ਦਸਤਖਤ ਕਰੀ ਗਿਆ। ਫੇਰ ਉਹਨੇ ਵਿਧੀ-ਵਤ ਇੱਕਤ੍ਰਤਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤੀ।

“ਸ਼ੁਰੂ ਕਰੀਏ?” ਉਹਨੇ ਪੁੱਛਿਆ।

ਇੱਕ ਸਾਥੀ ਨੇ, ਜਿਹੜਾ ਖੁਰਾਕ ਕਮੇਟੀ ਦਾ ਮੈਂਬਰ ਸੀ, ਖੁਰਾਕ ਦੀ ਪ੍ਰਸਥਿਤੀ ਸਬੰਧੀ ਰਿਪੋਰਟ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੀ। ਕਮੇਟੀ ਕੋਲ ਪ੍ਰਾਪਤ ਖੁਰਾਕ ਦੇ ਅਖੀਰੀ ਪੈਂਡ ਤੱਕ ਦਾ ਹਿਸਾਬ ਸੀ ਅਤੇ ਇਹਦੇ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧ ਨੇ ਪ੍ਰੀਸ਼ਦ ਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਆਉਂਦੇ ਮਹੀਨੇ ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਨੂੰ ਕਿੰਨੀ ਡਬਲਰੋਟੀ, ਕਿੰਨਾ ਮੱਖਣ ਅਤੇ ਕਿੰਨਾ ਲੂਣ ਮਿਲੇਗਾ। ਰਾਸ਼ਨ ਬਹੁਤ ਹੀ ਥੋੜ੍ਹਾ ਸੀ। ਬੱਚਿਆਂ ਲਈ ਕੁੱਝ ਵੱਧ ਹੋਵੇਗਾ ਪਰ ਇਹ ਕਾਫ਼ੀ ਤਾਂ ਉੱਕਾ ਹੀ ਨਹੀਂ ਹੋਣ ਲੱਗਾ।

“ਵਡੇਰੀ ਉਮਰ ਦੇ ਇਕੱਲੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਨਾ ਭੁੱਲਣਾ,” ਵਲਾਦੀਮੀਰ ਇਲੀਚ ਨੇ ਕਿਹਾ।

ਖੁਰਾਕ ਦੀ ਹਾਲਤ ਸਚਮੁਚ ਨਾਜ਼ੁਕ ਸੀ ਕਿਉਂਕਿ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧ ਪ੍ਰਧਾਨ ਦੀ ਗੱਲ ਦੇ ਉੱਤਰ ਵਿੱਚ ਚੁੱਪ ਰਿਹਾ।

“ਅਸੀਂ ਵਡੇਰੀ ਉਮਰ ਦੇ ਇਕੱਲੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਅੱਖੋਂ ਪ੍ਰੇਖੇ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੇ,” ਲੈਨਿਨ ਵਧੇਰੇ ਪਕਿਆਈ ਨਾਲ ਦੁਹਰਾਇਆ। “ਜੇ ਸੋਵੀਅਤ ਰਿਆਸਤ ਅਜਿਹਾ ਨਾ ਕਰੇ ਤਾਂ ਕੌਣ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਖਿਆਲ ਰੱਖੇਗਾ? ਮੈਨੂੰ ਪਤਾ ਹੈ ਕਿ ਅਸੀਂ ਗਰੀਬ ਹਾਂ ਪਰ ਕੋਈ ਰਾਹ ਤਾਂ ਲੱਭਣਾ ਹੀ ਪਵੇਗਾ,” ਵਲਾਦੀਮੀਰ ਇਲੀਚ ਨੇ ਬੁਲਾਰੇ ਵੱਲ ਆਸ ਨਾਲ ਵੇਖਦੇ ਹੋਏ ਕਿਹਾ।

ਲੈਨਿਨ ਖੁਰਾਕ ਲਈ ਕੌਮੀਸਾਰ ਅਲੈਕਸਾਂਦਰ ਤਸੀਉਰੁਪਾ ਨੂੰ ਸਾਇਬੇਰੀਆ ਵਿੱਚ ਜਲਾਵਤਨੀ ਤੋਂ ਮੁੜਨ ਦੇ ਸਮੇਂ ਤੋਂ ਜਾਣਦਾ ਸੀ। ਇਹ ਖੁਸ਼-ਰਹਿਣਾ, ਨੀਲੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਅਤੇ ਘੁੰਗਰਿਆਲੇ ਵਾਲਾਂ ਵਾਲਾ ਮਨੁੱਖ ਲੈਨਿਨ ਨੂੰ ਛੇਤੀ ਹੀ ਚੰਗਾ ਲੱਗਾ ਸੀ। ਤਸੀਉਰੁਪਾ ਇੱਕ ਸੁਹਣਾ ਇਨਕਲਾਬੀ, ਇੱਕ ਬੇਗਰਜ਼ ਕਾਰਕੁੰਨ ਅਤੇ ਬਹੁਤ ਹੀ ਚੰਗਾ ਕਮੀਸਾਰ ਸੀ। ਅਜਿਹੇ ਲੋਕਾਂ ਨਾਲ ਕੰਮ ਕਰਨਾ ਸੌਖਾ ਸੀ।

ਲੈਨਿਨ ਬੜੇ ਧਿਆਨ ਨਾਲ ਉਸ ਵੱਲ ਵੇਖਦਾ ਰਿਹਾ ਅਤੇ ਮੱਥੇ 'ਤੇ ਤਿਉੜੀ ਪਾ

ਲਈ। ਤਸੀਉਰੁਪਾ ਕਿੰਨਾ ਮਾੜਾ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ ਉਹਦਾ ਮੂੰਹ ਨੁਚੜਿਆ ਜਾਪਦਾ ਸੀ। “ਉਹ ਤਾਂ ਭੁੱਖਾ ਰਹਿ ਰਿਹਾ ਹੈ!” ਅਚਾਨਕ ਉਹਨੂੰ ਖਿਆਲ ਆਇਆ। ਉਹਨੇ ਆਪਣੀ ਨੋਟਬੁੱਕ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਕਾਗਜ਼ ਕੱਢਿਆ ਅਤੇ ਬੁਲਾਰੇ ਦੀ ਗੱਲ ਸੁਣਨਾ ਜਾਰੀ ਰੱਖ ਕੇ ਤਸੀਉਰੁਪਾ ਨੂੰ ਇੱਕ ਨੋਟ ਲਿਖਿਆ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਉਹਨੇ ਤਾੜਨਾ ਕੀਤੀ ਕਿ ਰਿਆਸਤੀ ਸੰਪੱਤੀ ਦਾ ਠੀਕ ਤਰ੍ਹਾਂ ਧਿਆਨ ਰੱਖਣਾ ਉਹਦਾ ਫ਼ਰਜ਼ ਹੈ ਅਤੇ ਠੀਕ ਧਿਆਨ ਨਾ ਰੱਖਣਾ ਸਿਆਣੀ ਗੱਲ ਨਹੀਂ।

ਤਸੀਉਰੁਪਾ ਨੇ ਨੋਟ ਪੜ੍ਹਿਆ ਅਤੇ ਮੁਸਕਰਾ ਪਿਆ। ਵਲਾਦੀਮੀਰ ਇਲੀਚ ਹਕੂਮਤ ਲਈ ਖ਼ਾਸ ਤੌਰ 'ਤੇ ਮਿਹਨਤ ਨਾਲ਼ ਕੰਮ ਕਰਨ ਵਾਲ਼ਿਆਂ ਦੀ ਸਿਹਤ ਨੂੰ ਰਿਆਸਤੀ ਸੰਪੱਤੀ ਕਿਹਾ ਕਰਦਾ ਸੀ।

ਤਸੀਉਰੁਪਾ ਜਵਾਬ ਦੇਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ ਕਿ ਇਕੱਲਾ ਉਹ ਹੀ ਭੁੱਖਾ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਕਿ ਸਭ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਥੋੜ੍ਹਾ ਰਾਸ਼ਨ ਮਿਲ ਰਿਹਾ ਹੈ ਪਰ ਇੱਕ ਦਿਨ ਅਜਿਹਾ ਆਵੇਗਾ ਜਦੋਂ ਹਾਲਤ ਚੰਗੀ ਹੋ ਜਾਵੇਗੀ ਅਤੇ ਸਭ ਪੇਟ ਭਰ ਕੇ ਖਾ ਸਕਣਗੇ।

ਛੇਤੀ ਹੀ ਬੁਲਾਰੇ ਨੇ ਆਪਣੀ ਰਿਪੋਰਟ ਖ਼ਤਮ ਕਰ ਲਈ। ਤਸੀਉਰੁਪਾ ਨੇ ਲੈਨਿਨ ਨੂੰ ਜਵਾਬ ਨਾ ਲਿਖਿਆ। ਇਹਦੀ ਥਾਂ ਉਹਨੇ ਆਪਣਾ ਹੱਥ ਖੜ੍ਹਾ ਕਰਕੇ ਬੋਲਣ ਦੀ ਆਗਿਆ ਮੰਗੀ। ਵਿਚਾਰ ਹੇਠਲਾ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਇੰਨਾ ਮਹੱਤਵ-ਪੂਰਨ ਸੀ ਕਿ ਖ਼ੁਰਾਕ ਦੇ ਕਮੀਸਾਰ ਲਈ ਆਪਣੀ ਰਾਏ ਅਤੇ ਆਪਣੀਆਂ ਤਜਵੀਜ਼ਾਂ ਪੇਸ਼ ਕਰਨਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਸੀ। ਉਹ ਉਠਿਆ, ਅੱਗੇ ਵੱਲ ਉਲਰਿਆ ਅਤੇ ਬੇਹੋਸ਼ ਹੋ ਕੇ ਡਿੱਗ ਪਿਆ।

ਲੈਨਿਨ ਛਾਲ਼ ਮਾਰ ਕੇ ਉਠਿਆ ਅਤੇ ਤਸੀਉਰੁਪਾ ਵੱਲ ਗਿਆ।

ਤਸੀਉਰੁਪਾ ਪਿੱਠ ਭਾਰ ਪਿਆ ਸੀ, ਉਹਦੀਆਂ ਬਾਹਲਾਂ ਚੁਪਟ ਖੁੱਲ੍ਹੀਆਂ ਸਨ ਅਤੇ ਉਹਦੇ ਮੂੰਹ 'ਤੇ ਮੁਰਦੇਹਾਣ ਛਾਈ ਸੀ। ਉਹਦੇ ਸਾਥੀਆਂ ਨੇ ਉਹਨੂੰ ਘੇਰ ਲਿਆ। ਕਿਸੇ ਨੇ ਡਾਕਟਰ ਨੂੰ ਫ਼ੋਨ ਕੀਤਾ। “ਪਾਣੀ! ਪਾਣੀ ਲਿਆਓ!” ਫੇਰ ਕਿਸੇ ਨੇ ਤਸੀਉਰੁਪਾ ਦੇ ਮੂੰਹ 'ਤੇ ਪਾਣੀ ਦਾ ਛੱਟਾ ਮਾਰਿਆ। ਉਹ ਹਿੱਲਿਆ ਅਤੇ ਲੰਮਾਂ ਸਾਹ ਲਿਆ। ਉਹਨਾਂ ਉਹਨੂੰ ਫੜ ਕੇ ਕੁਰਸੀ 'ਤੇ ਬਿਠਾਇਆ। ਤਸੀਉਰੁਪਾ ਨੇ ਰੁਮਾਲ ਨਾਲ਼ ਮੂੰਹ ਪੂੰਝਿਆ ਅਤੇ ਬੜੇ ਝੇਪੂ ਢੰਗ ਨਾਲ਼ ਆਪਣੇ ਦੁਆਲੇ ਵੇਖਿਆ। “ਮੈਂ ਇਕੱਤ੍ਰਤਾ ਵਿੱਚ ਵਿਘਨ ਪਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ,” ਉਹਨੇ ਸ਼ਰਮਿੰਦਗੀ ਜਿਹੀ ਨਾਲ਼ ਕਿਹਾ।

“ਖ਼ੁਰਾਕ ਲਈ ਕਮੀਸਾਰ ਭੁੱਖ ਕਾਰਨ ਬੇਹੋਸ਼ ਹੋਇਆ।” ਵਲਾਦੀਮੀਰ ਇਲੀਚ ਨੇ ਸਿਰ ਹਿਲਾਇਆ। “ਸਚਮੁੱਚ ਇਹ ਬੜੇ ਕਰੜੇ ਦਿਨ ਹਨ। ਪਰ ਰਿਆਸਤੀ ਸੰਪੱਤੀ ਦਾ ਧਿਆਨ ਤਾਂ ਰੱਖਣਾ ਹੀ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਮੇਰੀ ਤਜਵੀਜ਼ ਹੈ ਅਸੀਂ ਇਹਨੂੰ ਫ਼ੌਰਨ ਵਡੇਰੀ ਮੁਰੰਮਤ ਲਈ ਭੇਜ ਦਈਏ।”

ਮਈ ਦੇ ਖੁਸ਼ੀਆਂ ਭਰੇ ਮਹੀਨੇ ਵਿੱਚ

“ਮਈ ਦਾ ਇੱਕ ਖੁਸ਼ੀਆਂ-ਭਰਿਆ ਦਿਨ ਆ ਗਿਆ...”

ਵਲਾਦੀਮੀਰ ਇਲੀਚ ਸੁਵਖਤੇ ਹੀ ਜਾਗ ਪਿਆ। ਉਹ ਬੜੇ ਛੋਪਲੇ ਜਿਹੇ ਉੱਠਿਆ ਤਾਂ ਜੋ ਹੋਰ ਕੋਈ ਨਾ ਜਾਗ ਪਵੇ ਅਤੇ ਪੱਬਾਂ ਭਾਰ ਟੁਰਦਾ ਰਸੋਈ ਵਿੱਚ ਗਿਆ। ਉਹਨੇ ਆਪਣਾ ਪੁਰਾਣਾ ਸੂਟ ਅਤੇ ਪੁਰਾਣੇ ਬੂਟ ਪਹਿਨੇ ਹੋਏ ਸਨ ਅਤੇ ਟਾਈ ਨਹੀਂ ਸੀ ਲਾਈ ਹੋਈ।

ਕੇਤਲੀ ਵਿੱਚ ਪਾਣੀ ਉੱਬਲ ਰਿਹਾ ਸੀ ਇਹਦੇ ਨਾਲ਼ ਪਏ ਉੱਬਲੇ ਆਲੂਆਂ ਦੇ ਇੱਕ ਪਤੀਲੇ ਚੋਂ ਭਾਫ਼ ਉੱਠ ਰਹੀ ਸੀ ਦੀ, ਈਵਾਨ ਬਾਬੂਸ਼ਕਿਨ ਦੀ ਜਿਸਨੂੰ 1906 ਵਿੱਚ ਜ਼ਾਰਸ਼ਾਹੀ ਪੁਲਸ ਨੇ ਮਾਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ, ਇੱਕ ਚਚੇਰ ਭੈਣ ਸਾਨਯਾ ਕ੍ਰੈਮਲਿਨ ਵਿੱਚ ਉਲੀਆਨੋਵ ਪਰਿਵਾਰ ਦੇ ਘਰ ਦਾ ਕੰਮ ਕਰਦੀ।

“ਤੁਸੀਂ ਸਚਮੁੱਚ ਬਾਹਰ ਜਾ ਰਹੇ ਹੋ ਵਲਾਦੀਮੀਰ ਇਲੀਚ ?” ਉਹਨੇ ਪੁੱਛਿਆ। ਉਹ ਆਪਣੀ ਹੈਰਾਨੀ 'ਤੇ ਕਾਬੂ ਨਹੀਂ ਸੀ ਪਾ ਸਕਦੀ।

“ਆਹਾ, ਇਹ ਕੀ ਏ ?” ਉਹਨੇ ਜਵਾਬ ਵਿੱਚ ਕੇਤਲੀ ਅਤੇ ਆਲੂਆਂ ਦੇ ਪਤੀਲੇ ਵੱਲ ਇਸ਼ਾਰਾ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਕਿਹਾ। “ਮੈਂ ਤਾਂ ਹੈਰਾਨ ਹਾਂ ਕਿਸੇ ਨੇ ਅੱਜ ਮੇਰੇ ਲਈ ਏਨੀ ਸਵੱਖਤੇ ਸਵੇਰ ਦਾ ਖਾਣਾ ਕਿਉਂ ਤਿਆਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ? ਧੰਨਵਾਦ ਸਾਨਯਾ, ਆ, ਤੂੰ ਵੀ ਮੇਰੇ ਨਾਲ਼ ਖਾਣਾ ਖਾ।” ਉਹ ਖਾਣਾ ਖਾਣ ਲੱਗ ਪਿਆ।

ਤੇਜ਼ ਚਾਹ ਦਾ ਇੱਕ ਗਲਾਸ ਭਰਦੇ ਹੋਏ ਸਾਨਯਾ ਨੇ ਕਿਹਾ, “ਵਲਾਦੀਮੀਰ ਇਲੀਚ ਇਹ ਕੰਮ ਤੁਹਾਡੇ ਲਈ ਨਹੀਂ। ਤੁਹਾਡਾ ਫ਼ਰਜ਼ ਦਿਮਾਗ ਨਾਲ਼ ਕੰਮ ਕਰਨਾ ਹੈ।”

“ਜੇ ਦੇਸ ਨੂੰ ਸਾਡੇ ਹੱਥਾਂ ਦੇ ਕੰਮ ਦੀ ਵੀ ਲੋੜ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ?” ਉਹਨੇ ਖਚਰੀ ਮੁਸਕਾਨ ਨਾਲ਼ ਉੱਤਰ ਦਿੱਤਾ।

ਛੇਤੀ ਹੀ ਉਹ ਪੌੜੀਆਂ ਉੱਤਰ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਸਵੇਰ ਬੜੀ ਨਿਰਮਲ ਅਤੇ ਚੁਸਤ ਸੀ। ਹਲਕੀ ਹਵਾ ਰੁੱਖਾਂ ਦੇ ਸੱਜਰੇ ਹਰੇ ਪੱਤਿਆਂ ਨੂੰ ਹਿਲਾ ਰਹੀ ਸੀ। ਲਿਸ਼ਕਦੇ ਨੀਲੇ ਆਕਾਸ਼ 'ਤੇ ਬੱਦਲਾਂ ਦੇ ਗੋੜੇ ਤੈਰ ਰਹੇ ਸਨ।

ਕ੍ਰੈਮਲਿਨ ਦੀ ਖੁੱਲ੍ਹੀਆਂ ਥਾਵਾਂ ਵਿੱਚ ਅਸਾਧਾਰਨ ਹਲਚਲ ਸੀ। ਕ੍ਰੈਮਲਿਨ ਦੇ ਫੌਜੀ ਸਕੂਲ ਦੇ ਸਿਖਿਆਰਥੀ, ਜਿਹੜੇ ਕ੍ਰੈਮਲਿਨ ਵਿੱਚ ਹੀ ਰਹਿੰਦੇ ਅਤੇ ਪੜ੍ਹਦੇ ਸਨ, ਪਾਲਾਂ ਬੰਨ੍ਹ ਰਹੇ ਸਨ। ਲੋਕ ਕੋਮੀਸਾਰਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰੀਸ਼ਦ ਅਤੇ ਕੁੱਲ-ਰੂਸ ਕਾਰਜ-ਸਾਧਕ ਕਮੇਟੀ ਤੋਂ ਲੋਕਾਂ ਦੀਆਂ ਟੋਲੀਆਂ ਆਈਆਂ ਹੋਈਆਂ ਸਨ।

ਪਹਿਲੀ ਮਈ ਦਾ ਦਿਨ ਸੀ ਅਤੇ ਪਾਰਟੀ ਨੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਅਪੀਲ ਕੀਤੀ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਉਸ ਦਿਨ ਮਈ ਦਿਵਸ ਦੇ ਰਵਾਇਤੀ ਜਲੂਸ ਦੀ ਥਾਂ ਇੱਕ ਦਿਨ ਦੀ ਕਿਰਤ ਦੇਣ।

ਇੱਕ ਵਰ੍ਹਾ ਪਹਿਲਾਂ ਮਾਸਕੋ ਵਿੱਚ ਕਾਜ਼ਾਨ ਲਾਈਨ ਦੇ ਰੇਲਵੇ ਮਜ਼ਦੂਰ ਆਪਣੀ ਸ਼ਨਿੱਚਰਵਾਰ ਦੀ ਸ਼ਿਫਟ ਖ਼ਤਮ ਹੋਣ ਪਿੱਛੋਂ ਆਪਣੇ ਖਾਤਿਆਂ ਵਿੱਚ ਹੀ ਰਹੇ ਸਨ। ਉਹਨਾਂ

ਬਿਨਾਂ ਕਿਸੇ ਉਜਰਤ ਦੇ ਚਾਰ ਇੰਜਣਾਂ ਅਤੇ ਸੋਲਾਂ ਡੱਬਿਆਂ ਦੀ ਮੁਰੰਮਤ ਕੀਤੀ ਸੀ। ਲੈਨਿਨ ਨੇ ਰਿਆਸਤ ਦੇ ਲਾਭ ਲਈ ਤਨਖਾਹ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਸਵੈ-ਇੱਛਾ ਨਾਲ ਕੀਤੇ ਇਸ ਕੰਮ ਸਬੰਧੀ ਇੱਕ ਲੇਖ “ਮਹਾਨ ਆਰੰਭ” ਲਿਖਿਆ ਸੀ। ਉਹਨੇ ਇਸਨੂੰ ਕਿਰਤ ਵੱਲ ਸਚਮੁੱਚ ਕਮਿਊਨਿਸਟ ਵਤੀਰੇ ਦਾ ਮੁੱਢ ਕਿਹਾ ਸੀ। ਕਿਉਂਕਿ ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਨੇ ਸ਼ਨਿੱਚਰਵਾਰ ਨੂੰ ਕੰਮ ਕੀਤਾ ਸੀ ਇਸ ਲਈ ਅਜਿਹੇ ਸਵੈ-ਇੱਛਕ ਕੰਮ ਦਾ ਨਾਂ, ਸੂਬੋਤਨਿਕ* ਪੈ ਗਿਆ ਸੀ।

ਇਸ ਕੌਮੀ ਤਿਉਹਾਰ ਵਾਲੇ ਦਿਨ ਪਹਿਲੀ ਮਈ 1920 ਨੂੰ, ਕੁੱਲ-ਰੂਸ ਸੂਬੋਤਨਿਕ ਦਾ ਕਾਰਜ-ਕ੍ਰਮ ਬਣਾਇਆ ਗਿਆ ਸੀ। ਸਾਰੇ ਦੇਸ ਵਿੱਚ ਕਿਰਤੀ ਲੋਕ ਇੱਕ ਸਾਂਝਾ ਮਹੱਤਵ-ਪੂਰਨ ਕੰਮ ਕਰਨ ਲਈ ਜਾ ਰਹੇ ਸਨ, ਭਾਵੇਂ ਇਹ ਸੜਕਾਂ ਸਾਫ਼ ਕਰਨਾ ਹੋਵੇ ਜਾਂ ਕਾਰਖਾਨਿਆਂ ਦੇ ਖਾਤਿਆਂ ਵਿੱਚ ਕੰਮ ਕਰਨਾ।

ਕ੍ਰੈਮਲਿਨ ਦੇ ਫੌਜੀ ਸਿਖਿਆਰਥੀ ਆਪਣੀ ਬਾਰਕਾਂ ਦੇ ਬਾਹਰ ਅਤੇ ਜ਼ਾਰ-ਤੋਪ ਦੇ ਕੋਲ ਪਾਲਾਂ ਬੰਨ੍ਹ ਕੇ ਖੜੇ ਸਨ। ਤੋਪ ਦੇ ਗੋਲਿਆਂ ਦਾ ਇੱਕ ਕੋਣਹਾਰ ਢੇਰ ਜ਼ਾਰ ਤੋਪ ਦੇ ਕੋਲ ਪਿਆ ਸੀ। ਜ਼ਾਰ ਤੋਪ ਤੋਂ ਕਦੇ ਇੱਕ ਗੋਲਾ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਚਲਾਇਆ ਗਿਆ। ਬੀਤਿਆਂ ਦੇ ਉਸਤਾਦ ਤੋਪ-ਘਾੜਿਆਂ ਨੇ ਦੁਨੀਆਂ ਨੂੰ ਹੈਰਾਨ ਕਰਨ ਅਤੇ ਜ਼ਾਰ ਦੇ ਦੁਸ਼ਮਣਾਂ ਦੇ ਦਿਲਾਂ ਵਿੱਚ ਡਰ ਭਰਨ ਲਈ ਇਹ ਤੋਪ ਢਾਲੀ ਸੀ। ਹੁਣ ਇਹ ਕ੍ਰੈਮਲਿਨ ਵਿੱਚ ਖੁੱਲ੍ਹੀ ਥਾਂ 'ਤੇ ਇੱਕ ਲੋਹੇ ਦੇ ਥੜੇ 'ਤੇ ਪੱਕੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜੜੀ ਹੋਈ ਸੀ।

ਜਦੋਂ ਫੌਜੀ ਸਿਖਿਆਰਥੀਆਂ ਨੇ ਪਾਲਾਂ ਬੰਨ੍ਹ ਲਈਆਂ ਤਾਂ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਕਮਾਨ ਅਫ਼ਸਰ ਨੇ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਉਸ ਦਿਨ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਕੰਮ ਕ੍ਰੈਮਲਿਨ ਦੀ ਖੁੱਲ੍ਹੀ ਥਾਂ ਨੂੰ ਲੱਕੜੀ ਦੀਆਂ ਗੋਲੀਆਂ ਅਤੇ ਗੰਦ ਮੰਦ ਤੋਂ ਸਾਫ਼ ਕਰਨਾ ਸੀ।

ਐਨ ਉਸੇ ਸਮੇਂ ਵਲਾਦੀਮੀਰ ਇਲੀਚ ਉਹਨਾਂ ਕੋਲ ਆ ਗਿਆ। ਉਹਨੇ ਇੱਕ ਪੁਰਾਣਾ ਕੋਟ ਅਤੇ ਟੋਪੀ ਪਹਿਨੀ ਹੋਈ ਸੀ ਅਤੇ ਆਪਣੀ ਆਦਤ ਅਨੁਸਾਰ ਕਾਹਲੀ ਕਾਹਲੀ ਟੁਰ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਉਹ ਬਹੁਤ ਸਰਗਰਮ ਅਤੇ ਚੰਗੇਰੇ ਰੋਂ ਵਿੱਚ ਦਿਸ ਰਿਹਾ ਸੀ।

“ਮੈਂ ਤੁਹਾਡੀ ਸੇਵਾ ਵਿੱਚ ਹਾਜ਼ਰ ਹਾਂ,” ਵਲਾਦੀਮੀਰ ਇਲੀਚ ਨੇ ਕਮਾਂਡਰ ਦੇ ਸਾਮ੍ਹਣੇ ਅਟੈਨਸ਼ਨ ਖੜੇ ਹੁੰਦੇ ਹੋਏ ਕਿਹਾ। “ਕੰਮ ਵੰਡਣ ਲੱਗਿਆਂ ਮੈਨੂੰ ਵੀ ਗਿਣਤੀ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਕਰ ਲੈਣਾ।”

“ਕ੍ਰਿਪਾ ਕਰਕੇ ਸੱਜੀ ਬਾਂਹ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋ ਜਾਓ,” ਕਮਾਂਡਰ ਨੇ ਕਿਹਾ।

ਕ੍ਰੈਮਲਿਨ ਦੇ ਕਲਾਕ ਨੇ ਟਨ ਟਨ ਕੀਤੀ। ਬੈਂਡ ਵੱਜਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਗਿਆ।

ਨੌਜਵਾਨ ਬੜੀ ਚੰਗੀ ਰੋਂ ਵਿੱਚ ਕੰਮ ਵਿੱਚ ਜੁਟ ਗਏ। ਸੂਰਜ ਚਮਕ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਹਵਾ ਵਿੱਚ ਸੰਗੀਤ ਗੂੰਜ ਰਿਹਾ ਸੀ ਅਤੇ ਲੈਨਿਨ ਉਹਨਾਂ ਨਾਲ ਕੰਮ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ।

ਗੋਲੀਆਂ ਬਹੁਤ ਭਾਰੀਆਂ ਸਨ। ਛੇ ਬੰਦੇ ਰਲ ਕੇ ਇੱਕ ਗੋਲੀ ਚੁੱਕਦੇ। ਛੇਤੀ ਹੀ ਸਿਖਿਆਰਥੀਆਂ ਨੇ ਵੇਖਿਆ ਕਿ ਕਿਸੇ ਨਾ ਕਿਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਲੈਨਿਨ ਸਭ ਤੋਂ ਭਾਰੇ ਹਿੱਸੇ ਹੇਠ ਖੜ੍ਹਾ ਹੋ ਜਾਂਦਾ।

* ਰੂਸੀ ਸ਼ਬਦ ਸੂਬੋਤਾ, ਸ਼ਨਿਚਰਵਾਰ ਤੋਂ। —ਸੰਪਾ.।

“ਸਾਥੀ ਲੈਨਿਨ, ਅਸੀਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਏਨਾ ਭਾਰ ਚੁੱਕਣ ਦੀ ਆਗਿਆ ਨਹੀਂ ਦੇ ਸਕਦੇ!” ਉਹਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਨੇ ਕਿਹਾ।

“ਤੁਸੀਂ ਚੁੱਕ ਰਹੇ ਹੋ ਕਿ ਨਹੀਂ?”

“ਅਸੀਂ ਆਪੇ ਇਹ ਕੰਮ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਾਂ, ਤੁਸੀਂ ਥੋੜੀ ਦੇਰ ਆਰਾਮ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ।”

“ਨਹੀਂ ਮੈਂ ਇਹ ਨਹੀਂ ਮੰਨ ਸਕਦਾ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਮੈਨੂੰ ਇੱਥੋਂ ਭੇਜ ਦਿਓ।”

“ਪਰ ਵਲਾਦੀਮੀਰ ਇਲੀਚ ਤੁਸੀਂ ਪੰਜਾਹਾਂ ਦੇ ਹੋ!” ਪਰ ਇਹ ਕਹਿਣ ਸਾਰ ਹੀ ਉਸ ਜਵਾਨ ਨੂੰ ਸ਼ਰਮ ਆ ਗਈ। ਉਹ ਲੈਨਿਨ ਨਾਲ਼ ਇਉਂ ਗੱਲ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ ਜਿਵੇਂ ਉਹ ਉਹਦੇ ਬਰਾਬਰ ਦਾ ਬੰਦਾ ਹੋਵੇ।

ਵਲਾਦੀਮੀਰ ਇਲੀਚ ਮੁੜਿਆ ਅਤੇ ਉਹਦੇ ਵੱਲ ਉਂਗਲੀ ਹਿਲਾਉਂਦੇ ਹੋਏ ਬੋਲਿਆ, “ਜਵਾਨ, ਮੈਂ ਤੇਰੇ ਨਾਲ਼ੋਂ ਵੱਡਾ ਹਾਂ, ਇਸੇ ਲਈ ਇਹ ਇੱਕ ਹੋਰ ਕਾਰਨ ਹੈ ਕਿ ਤੂੰ ਮੇਰੇ ਨਾਲ਼ ਨਾ ਬਹਿਸੋਂ।”

ਲੈਨਿਨ ਨੂੰ ਇੱਕ ਹੋਰ ਮਈ ਦਿਵਸ ਯਾਦ ਆਇਆ ਜਦੋਂ ਨਾਦੇਜ਼ਦਾ ਕਨਸਤਨਤੀਨੋਵਨਾ ਅਤੇ ਉਹ ਸ਼ੂਸ਼ੇਨਸਕੋਏ ਵਿਖੇ ਜਲਾਵਤਨ ਸਨ। ਉਹਨਾਂ ਚੋਰੀ ਚੋਰੀ ਇੱਕ ਨਿੱਕਾ ਜਿਹਾ ਲਾਲ਼ ਝੰਡਾ ਬਣਾਇਆ ਸੀ ਅਤੇ ਉਸ ਦਿਨ ਇੱਕ ਚਰਾਂਦ ਵਿੱਚ ਇਕੱਠੇ ਹੋਏ ਸਨ। ਉਹਨਾਂ ਉਸ ਦਿਨ ਜਿਹੜੇ ਗੀਤ ਗਾਏ ਸਨ ਉਹਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਸੀ:

ਮਈ ਦੇ ਖੁਸ਼ੀਆਂ-ਭਰੇ ਮਹੀਨੇ,

ਦੁੱਖ, ਹਟ ਜਾਵੇ ਸਾਡੇ ਰਾਹੋਂ!

ਸਾਡੇ ਗੀਤ ਅਜ਼ਾਦੀ ਬੋਲਣ,

ਅੱਜ ਅਸੀਂ ਹੜਤਾਲ ਕਰਾਂਗੇ!

ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਭਵਿੱਖ ਦੇ ਸੁਪਨੇ ਲਏ ਸਨ। ਹੁਣ ਭਵਿੱਖ ਵਰਤਮਾਨ ਬਣ ਗਿਆ ਸੀ। ਲੋਕ ਅਜ਼ਾਦ ਸਨ। ਉਹ ਆਪ ਆਪਣੀਆਂ ਹੋਣੀਆਂ ਦੇ ਮਾਲਕ ਸਨ। ਲਾਲ਼ ਫ਼ੌਜ ਨੇ ਆਮ ਜਵਾਬੀ ਹਮਲਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਛੇਤੀ ਹੀ ਦਖਲਬਾਜ਼ਾਂ ਅਤੇ ਉਲਟ-ਇਨਕਲਾਬੀਆਂ ਨੂੰ ਦੇਸ ਵਿੱਚੋਂ ਕੱਢ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇਗਾ।

ਜਦੋਂ ਵਲਾਦੀਮੀਰ ਇਲੀਚ ਸੂਬੋਤਨਿਕ ਤੋਂ ਘਰ ਮੁੜਿਆ ਤਾਂ ਉਹਦੀ ਕਮੀਜ਼ ਪਸੀਨੇ ਵਿੱਚ ਗੜ੍ਹਚ ਹੋਈ ਪਈ ਸੀ। ਉਹਦੇ ਪੁਰਾਣੇ ਬੂਟਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਤਲਾ ਉੱਖੜ ਗਿਆ ਸੀ।

“ਤੁਸੀਂ ਬੂਟਾਂ ਦਾ ਬੜੀ ਛੇਤੀ ਸੱਤਿਆਨਾਸ ਕਰ ਦੇਂਦੇ ਹੋ,” ਨਾਦੇਜ਼ਦਾ ਕਨਸਤਨਤੀਨੋਵਨਾ ਨੇ ਕਿਹਾ ਅਤੇ ਉਹਦੇ ਬਦਲਣ ਲਈ ਹੋਰ ਕੱਪੜੇ ਲੈਣ ਚਲੀ ਗਈ। ਜਦੋਂ ਉਹ ਨਲਕੇ ਹੇਠਾਂ ਮੂੰਹ ਹੱਥ ਧੋ ਰਿਹਾ ਸੀ ਤਾਂ ਉਹ ਥੱਕਿਆ ਪਰ ਸੰਤੁਸ਼ਟ ਸੀ।

ਕੁੱਝ ਦੇਰ ਪਿੱਛੋਂ ਨਾਦੇਜ਼ਦਾ ਕਨਸਤਨਤੀਨੋਵਨਾ ਨੇ ਉਹਦੇ ਕੋਟ 'ਤੇ ਪਿੰਨ ਨਾਲ਼ ਲਾਲ਼ ਰਿਬਨ ਦਾ ਇੱਕ ਟੋਟਾ ਲਾਇਆ ਅਤੇ ਉਹ ਤਿਆਤਰਾਲਨਯਾ ਚੌਕ ਵਿਖੇ ਗਿਆ,

ਜਿੱਥੇ ਉਸ ਦਿਨ ਮਾਰਕਸ ਦੀ ਇੱਕ ਯਾਦਗਾਰ ਦਾ ਨੀਂਹ ਪੱਥਰ ਰੱਖਿਆ ਜਾਣਾ ਸੀ। ਲੈਨਿਨ ਨੇ ਇਸ ਰਸਮ ਸਮੇਂ ਤਕਰੀਰ ਕੀਤੀ। ਦਿਨੋਂ ਕੁੱਝ ਦੇਰ ਪਿੱਛੋਂ ਉਹਨੇ ਸੁਤੰਤਰ ਕਿਰਤ ਸਮਾਰਕ ਦਾ ਨੀਂਹ-ਪੱਥਰ ਰੱਖਣ ਦੀ ਰਸਮ ਸਮੇਂ ਤਕਰੀਰ ਕੀਤੀ। ਸ਼ਾਮ ਨੂੰ ਉਹਨੇ ਵੱਖ ਵੱਖ ਇਲਾਕਿਆਂ ਵਿੱਚ ਤਿੰਨ ਆਮ ਇਕੱਤ੍ਰਤਾਵਾਂ ਵਿੱਚ ਤਕਰੀਰਾਂ ਕੀਤੀਆਂ। ਅਖੀਰ ਉਹ ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਦੇ ਨਵੇਂ ਕਮਿਊਨਿਟੀ ਕੇਂਦਰ ਵੱਲ ਗਿਆ, ਜਿਹੜਾ ਮਈ 1920 ਵਿੱਚ ਖੋਲਿਆ ਗਿਆ ਸੀ।

ਵਲਾਦੀਮੀਰ ਇਲੀਚ ਦੇ ਮਨ ਵਿੱਚ ਪਹਿਲੇ ਕੁੱਲ-ਰੂਸ ਸੂਬੋਤਨਿਕ ਵਿੱਚ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਸਾਂਝੇ ਯਤਨਾਂ, ਭਵਿੱਖ ਦੇ ਸਮਾਰਕਾਂ ਦੇ ਦ੍ਰਿਸ਼ ਅਤੇ ਨਵੇਂ, ਸੋਸ਼ਲਿਸਟ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਪ੍ਰਤੱਖ ਚਿੰਨ੍ਹਾਂ 'ਤੇ ਡੂੰਘੇ ਸੰਤੋਖ ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਸੀ।

ਨੌਜਵਾਨ ਕਮਿਊਨਿਸਟ ਲੀਗ

ਸਭੇ ਜਾਣਦੇ ਸਨ ਕਿ ਨੌਜਵਾਨ ਕਮਿਊਨਿਸਟ ਲੀਗ (ਕਾਮਸੋਮੋਲ) ਦੇ ਮੈਂਬਰ ਦਲੇਰ ਅਤੇ ਬੇਗਰਜ਼ ਹਨ। ਜਦੋਂ ਕਦੇ ਪਾਰਟੀ ਕੋਲ ਖਤਰਨਾਕ ਕੰਮ ਹੁੰਦਾ ਕਾਮਸੋਮੋਲ ਦੇ ਮੈਂਬਰ ਸਦਾ ਆਪਣੀਆਂ ਸੇਵਾਵਾਂ ਪੇਸ਼ ਕਰਨ ਲਈ ਤਿਆਰ ਰਹਿੰਦੇ। ਜਦੋਂ ਨਵੇਂ ਰਾਹ ਉਲੀਕਣੇ ਹੁੰਦੇ ਉਹ ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਅੱਗੇ ਵਧਦੇ। ਯੁੱਧ ਦੇ ਸਮੇਂ ਉਹ ਕਦੇ ਨਾ ਥਿੜਕਦੇ।

ਖਾਨਾਜੰਗੀ ਦੇ ਦਿਨੀਂ ਕਾਮਸੋਮੋਲ ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਨੇ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਸੂਰਮਾ ਕਾਰਨਾਮੇ ਕੀਤੇ। ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਸੂਰਮਾ ਕਾਮਸੋਮੋਲ ਮੈਂਬਰ ਸਾਇਬੇਰੀਆ, ਯੂਕਰੇਨ, ਕਰਾਈਮੀਆ, ਵੋਲਗਾ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਵਿਖੇ, ਕੁਰਸਕ ਅਤੇ ਪੀਤਰੋਗਰਾਦ ਦੇ ਨੇੜੇ ਦਫ਼ਨ ਸਨ।

ਵਲਾਦੀਮੀਰ ਇਲੀਚ ਨੇ ਆਪਣੀ ਪੈਂਸਲ ਰੱਖ ਦਿੱਤੀ। ਉਹਦੇ ਸਾਮ੍ਹਣੇ ਪਿਆ ਕਾਗਜ਼ ਸੁਹਣੀ ਲਿਖਤ ਨਾਲ਼ ਭਰਿਆ ਗਿਆ ਸੀ। ਉਹ ਆਪਣੀ ਤਕਰੀਰ ਲਈ ਨੋਟ ਤਿਆਰ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ।

ਲੈਨਿਨ ਨੇ ਨੌਜਵਾਨ ਕਮਿਊਨਿਸਟ ਲੀਗ ਦੀ ਤੀਜੀ ਕਾਂਗਰਸ ਵਿੱਚ ਤਕਰੀਰ ਕਰਨੀ ਸੀ। ਇਹ ਲੀਗ ਦੋ ਵਰ੍ਹੇ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਸਥਾਪਤ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ। ਇਹਦੇ ਮੈਂਬਰ ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਅਤੇ ਗਰੀਬ ਕਿਸਾਨਾਂ ਦੇ ਬੱਚੇ ਸਨ। ਲੈਨਿਨ ਦੀ ਪੀੜ੍ਹੀ ਦੇ ਮਰਦਾਂ ਅਤੇ ਇਸਤ੍ਰੀਆਂ ਨੇ ਇਨਕਲਾਬ ਨੂੰ ਯਥਾਰਥ ਬਣਾਇਆ ਸੀ, ਪਰ ਉਹ ਸ਼ੈਦ ਹੀ ਕਮਿਊਨਿਸਟ ਸਮਾਜ ਦੀ ਉਸਾਰੀ ਮੁਕੰਮਲ ਕਰਨ ਲਈ ਜਿਊਂਦੇ ਰਹਿਣ। ਇਹ ਕੰਮ ਤਾਂ ਛੁਟੇਰੀ ਪੀੜ੍ਹੀ ਅਤੇ ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਕਾਮਸੋਮੋਲ ਨੇ ਪੂਰਾ ਕਰਨਾ ਸੀ।

2 ਅਕਤੂਬਰ 1920 ਠੰਢਾ ਅਤੇ ਵਾਉਲਾ ਦਿਨ ਸੀ। ਅਸਮਾਨ 'ਤੇ ਬੱਦਲ ਛਾਏ ਹੋਏ ਸਨ। ਹਵਾ ਦੇ ਇੱਕ ਅਚਣਚੇਤੇ ਬੁੱਲੇ ਨੇ ਰੁੱਖਾਂ ਤੋਂ ਪੀਲੇ ਪੱਤੇ ਉਖਾੜ ਦਿੱਤੇ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਇੱਧਰ ਉੱਧਰ ਘੁਮਾਉਂਦਾ ਰਿਹਾ ਜਦੋਂ ਤੱਕ ਉਹ ਇੱਕ ਸਰ ਸਰ ਕਰਦੇ ਢੇਰ ਵਿੱਚ ਇਕੱਠੇ ਨਾ ਹੋ ਗਏ।

ਤਿੱਖੀ ਪੌਣ ਸ਼ਕਤੀਦਾਇਕ ਸੀ। ਉਸ ਦਿਨ ਵੀ ਇੱਕ ਸੂਬੋਤਨਿਕ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਸਾਰਾ ਦਿਨ ਉਹ ਮਾਲ ਗੱਡੀਆਂ ਤੋਂ ਮਾਲ ਲਾਹੁੰਦੇ ਰਹੇ, ਲੱਕੜੀ ਦੇ ਭੰਡਾਰਾਂ ਵਿੱਚ ਬਾਲਣ ਵਾਲੀ ਲੱਕੜੀ ਚਿਣਦੇ ਰਹੇ, ਸੜਕਾਂ ਸਾਫ਼ ਕਰਦੇ ਅਤੇ ਸ਼ਹਿਰ ਨੂੰ ਸੁਹਣਾ ਬਣਾਉਂਦੇ ਰਹੇ। ਹੁਣ ਉਹ ਸੂਬੋਤਨਿਕ ਤੋਂ ਸਿੱਧੇ, ਆਪਣੇ ਸਾਂਝੇ ਕੰਮ ਤੋਂ ਅਤੇ ਕਾਂਗਰਸ ਵਿੱਚ ਲੈਨਿਨ ਨੂੰ ਵੇਖਣ ਦੇ ਵਿਚਾਰ ਨਾਲ਼ ਹੁਲਾਸੇ ਹੋਏ ਕਾਂਗਰਸ ਹਾਲ ਵੱਲ ਜਾ ਰਹੇ ਸਨ।

ਹਾਲ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਮੰਚ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਬੱਸ ਇੱਕ ਕਾਹਲੀ ਕਾਹਲੀ ਬਣਾਇਆ ਲੱਕੜੀ ਦਾ ਥੜਾ ਸੀ ਜਿਸ ਉੱਤੇ ਲਾਲ ਕੱਪੜੇ ਨਾਲ਼ ਕੱਜੀ ਇੱਕ ਮੇਜ਼ ਅਤੇ ਬੋਲਣ ਲਈ ਇੱਕ ਰੋਸਟਰਮ ਸੀ। ਕੰਧਾਂ 'ਤੇ ਇਸ਼ਤਿਹਾਰ ਅਤੇ ਨਾਹਰੇ ਲਟਕ ਰਹੇ ਸਨ।

“ਕੀ ਤੁਸੀਂ ਲਾਲ ਫੌਜ ਲਈ ਆਪਣਾ ਨਾਂ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਹੈ?” ਇੱਕ ਪੋਸਟਰ ਤੋਂ ਭੀੜ 'ਤੇ ਨਿਗਾਹ ਮਾਰਦਾ ਇੱਕ ਲਾਲ ਫੌਜੀ ਵੇਖਣ ਵਾਲੇ ਵੱਲ ਇਸ਼ਾਰਾ ਕਰਕੇ ਕਰੜਾਈ ਨਾਲ਼ ਪੁੱਛ ਰਿਹਾ ਸੀ।

ਤੱਥ ਤਾਂ ਇਹ ਸੀ ਕਿ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਨੌਜਵਾਨ ਡੈਲੀਗੇਟ ਸਿੱਧੇ ਮੋਰਚਿਆਂ ਤੋਂ ਆਏ ਸਨ। ਉਹ ਰੂਸ ਦੇ ਸ਼ਹਿਰਾਂ ਅਤੇ ਪਿੰਡਾਂ ਤੋਂ ਆਏ ਸਨ। ਕੁੱਝ ਪੜ੍ਹੇ ਲਿਖੇ ਸਨ ਜਦ ਕਿ ਹੋਰਨਾਂ ਨੇ ਸਾਰੀ ਉਮਰ ਕਦੇ ਕਿਤਾਬ ਦਾ ਮੂੰਹ ਨਹੀਂ ਸੀ ਵੇਖਿਆ। ਇਹਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਸਭੇ ਸੂਰਮਤਾਈ ਨਾਲ਼ ਉਲਟ-ਇਨਕਲਾਬੀ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਵਿਰੁੱਧ ਲੜੇ ਸਨ। ਜਦੋਂ ਉਹ ਕੁਲਕਾਂ ਦਾ ਲੁਕਾਇਆ ਅਨਾਜ ਕਢਾਉਣ ਗਏ ਸਨ ਤਾਂ ਉਹਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕੋਈ ਵੀ ਥਿੜਕਿਆ ਨਹੀਂ ਸੀ ਅਤੇ ਉਹ ਸਾਰੇ ਆਖ਼ਰੀ ਹੱਦ ਤੱਕ ਸੋਵੀਅਤ ਰੀਪਬਲਿਕ ਲਈ ਲੜਨ ਲਈ ਤਿਆਰ ਸਨ।

ਜਿਉਂ ਜਿਉਂ ਲੈਨਿਨ ਦੇ ਬੋਲਣ ਦਾ ਸਮਾਂ ਨੇੜੇ ਆਉਂਦਾ ਗਿਆ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਦਿਲਾਂ ਦੀ ਧੜਕਨ ਤੇਜ਼ ਹੋ ਗਈ। ਛੇਤੀ, ਬਹੁਤ ਛੇਤੀ ਉਹ ਉਹਦੀ ਤਕਰੀਰ ਸੁਣਨਗੇ।

ਇਉਂ ਉਹ ਉਹਨੂੰ ਉਡੀਕ ਰਹੇ ਸਨ। ਉਹ ਬੰਦਾਂ ਨੇ ਭੀੜੀਆਂ ਪਾਲਾਂ ਵਿੱਚ ਬੈਠੇ ਸਨ। ਕੁੱਝ ਨੇ ਫੌਜੀ ਓਵਰਕੋਟ ਪਾਏ ਹੋਏ ਸਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਬਾਰੂਦ ਦੀ ਬੋ ਆ ਰਹੀ ਸੀ। ਹੋਰਨਾਂ ਨੇ ਚਮੜੇ ਦੇ ਕੋਟ ਪਹਿਨੇ ਹੋਏ ਸਨ।

ਉਹ ਸਭ ਸੋਚ ਰਹੇ ਸਨ ਕਿ ਲੈਨਿਨ ਆਪਣੀ ਤਕਰੀਰ ਵਿੱਚ ਕੀ ਕਹੇਗਾ। ਉਹ ਜਾਣਦੇ ਸਨ ਕਿ ਉਹ ਯੁੱਧ ਦੀ ਗੱਲ ਕਰੇਗਾ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਕਹੇਗਾ ਕਿ ਉਹ ਲੜਾਈ ਸਮੇਂ ਨਿੱਡਰ ਅਤੇ ਦਲੇਰ ਰਹਿਣ। ਉਸ ਸਮੇਂ ਲਾਲ ਫੌਜ ਵਾਈਟਗਾਰਡਾਂ ਨੂੰ ਪਿੱਛੇ ਧੱਕ ਰਹੀ ਸੀ ਪਰ ਅਜੇ ਖ਼ਾਨਾਜੰਗੀ ਖ਼ਤਮ ਨਹੀਂ ਸੀ ਹੋਈ।

ਕਿਸੇ ਨੇ ਇਨਕਲਾਬੀ ਗੀਤ ਛੁਹ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਸਭ ਉਸ ਦੇ ਗਾਉਣ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋ ਗਏ।

ਫੇਰ ਜਦੋਂ ਇਕੱਤ੍ਰਤਾ ਦਾ ਪ੍ਰਧਾਨਗੀ-ਮੰਡਲ ਚੁਣਿਆ ਗਿਆ ਤਾਂ ਹਾਲ ਵਿੱਚ ਖ਼ਾਮੋਸ਼ੀ ਛਾ ਗਈ। ਚੁਣੇ ਹੋਏ ਸਾਥੀ ਲੰਮੀ ਮੇਜ਼ ਪਿੱਛੇ ਬਹਿ ਗਏ। ਮੰਚ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਦੋ ਤਸਵੀਰਾਂ ਲਟਕ ਰਹੀਆਂ ਸਨ। ਉਹਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਮਾਰਕਸ ਅਤੇ ਏਂਗਲਜ਼ ਉੱਥੇ ਜੁੜੇ ਜਵਾਨਾਂ ਨੂੰ ਦੇਖ ਰਹੇ ਸਨ।

ਅਚਾਨਕ ਇੱਕ ਆਵਾਜ਼ ਆਈ, “ਲੈਨਿਨ!” ਸਭ ਖੜ੍ਹੇ ਹੋ ਗਏ। ਉਹਨਾਂ ਜ਼ੋਰਦਾਰ ਤਾੜੀਆਂ ਵਜਾ ਕੇ ਅਤੇ ਜ਼ੋਰਦਾਰ ਨਾਹਰੇ ਲਾ ਕੇ ਲੈਨਿਨ ਦਾ ਸਵਾਗਤ ਕੀਤਾ ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਸਭ ਉਹਨੂੰ ਪਿਆਰ ਕਰਦੇ ਸਨ।

ਲੈਨਿਨ ਨੇ ਆਪਣਾ ਮਖਮਲ ਦੇ ਛੋਟੇ ਕਾਲਰ ਵਾਲਾ ਓਵਰਕੋਟ ਲਾਹਿਆ ਅਤੇ ਇਹਨੂੰ ਤਹਿ ਕਰਕੇ ਕੁਰਸੀ ਦੇ ਪਿੱਠ 'ਤੇ ਰੱਖ ਦਿੱਤਾ। ਉਹਨੇ ਪ੍ਰਧਾਨਗੀ-ਮੰਡਲ ਵਿੱਚ ਬੈਠੇ ਸਾਥੀਆਂ ਨਾਲ ਹੱਥ ਮਿਲਾਏ। ਉਹਦੀ ਹਰ ਹਰਕਤ ਇੰਨੀ ਸੁਭਾਵਕ ਸੀ ਅਤੇ ਬਨਾਵਟ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਸੀ ਕਿ ਉਹਨੇ ਉਹਨੂੰ ਜਵਾਨਾਂ ਲਈ ਹੋਰ ਵੀ ਪਿਆਰਾ ਬਣਾ ਦਿੱਤਾ।

ਲੈਨਿਨ ਮੰਚ ਦੇ ਕੰਢੇ ਤੱਕ ਗਿਆ, ਜੇਬ 'ਚੋਂ ਘੜੀ ਕੱਢੀ ਅਤੇ ਸਭ ਨੂੰ ਵਿਖਾਈ, ਜਿਵੇਂ ਉਹ ਕਹਿ ਰਿਹਾ ਹੋਵੇ : ਤਾੜੀਆਂ ਕਾਫ਼ੀ ਹੋ ਗਈਆਂ, ਹੁਣ ਕੰਮ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰੀਏ।

ਇਸ ਹਰਕਤ ਨੇ ਤਾਂ ਜਵਾਨਾਂ ਨੂੰ ਕੀਲ ਹੀ ਲਿਆ, ਜੇ ਉਸ ਸਮੇਂ ਲੈਨਿਨ ਕਹਿੰਦਾ, “ਮਿੱਤਰੋ, ਤੁਸੀਂ ਸਭ ਹੁਣੇ ਮੋਰਚੇ 'ਤੇ ਚਲੇ ਜਾਓ,” ਤਾਂ ਉਹਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਵੀ ਨਾ ਜਕਦਾ।

ਪਰ ਜਦੋਂ ਉਹਨੇ ਤਕਰੀਰ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤੀ ਤਾਂ ਇਹ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਆਸੋਂ ਉਲਟ ਸੀ। ਸਭ ਸ਼੍ਰੋਤੇ ਚਕਰਾਏ ਬੈਠੇ ਸਨ।

ਤਕਰੀਰ ਕਰਦਾ ਕਰਦਾ ਲੈਨਿਨ ਮੰਚ 'ਤੇ ਇੱਧਰ ਉੱਧਰ ਚੱਕਰ ਕੱਟ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਹਾਲ ਵਿੱਚ ਏਨੀ ਭੀੜ ਸੀ ਕਿ ਕਈ ਡੈਲੀਗੇਟ ਮੰਚ ਦੇ ਕੰਢੇ 'ਤੇ ਬੈਠੇ ਸਨ, ਲੈਨਿਨ ਨੂੰ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਵਿੱਚੋਂ ਚੱਲਣਾ ਪੈ ਰਿਹਾ ਸੀ।

ਉਹਦਾ ਸੁਨੇਹਾ ਸੀ ਕਿ ਕਾਮਸੋਮੋਲ ਦਾ ਫ਼ਰਜ਼ ਹੁਣ ਪੜ੍ਹਨਾ ਸੀ।

ਵਲਾਦੀਮੀਰ ਇਲੀਚ ਨੇ ਡੈਲੀਗੇਟਾਂ ਦੇ ਮੂੰਹ 'ਤੇ ਪ੍ਰੇਸ਼ਾਨੀ ਅਤੇ ਹੈਰਾਨੀ ਵੇਖੀ।

ਉਹ ਆਪਣੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ ਵੱਧ ਤੋਂ ਵੱਧ ਸਪੱਸ਼ਟ ਕਰਨ ਦਾ ਯਤਨ ਕੀਤਾ।

ਉਹਨੇ ਕਿਹਾ ਖ਼ਾਨਾਜੰਗੀ ਛੇਤੀ ਹੀ ਖ਼ਤਮ ਹੋ ਜਾਵੇਗੀ ਅਤੇ ਦੁਸ਼ਮਣ ਦੀਆਂ ਫ਼ੌਜਾਂ ਨੂੰ ਸੋਵੀਅਤ ਧਰਤੀ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਕੱਢ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇਗਾ। ਉਸ ਪਿੱਛੋਂ ਕੀ ਹੋਵੇਗਾ? ਦੇਸ ਵਿੱਚ ਕਾਰਖ਼ਾਨਿਆਂ, ਮਿੱਲਾਂ, ਟਰੈਕਟਰਾਂ, ਹਵਾਈ ਜਹਾਜ਼ਾਂ ਅਤੇ ਮਸ਼ੀਨਾਂ ਦੀ ਉਸਾਰੀ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਵੇਗੀ। ਦੇਸ ਨੂੰ ਬਿਜਲਾਉਣਾ ਪਵੇਗਾ। ਕੀ ਉਹ ਜਾਣਦੇ ਹਨ ਬਿਜਲੀ ਕੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ? ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਸਬੰਧੀ ਅਤੇ ਹੋਰ ਅਨੇਕਾਂ ਗੱਲਾਂ ਸਬੰਧੀ ਜਾਣਨਾ ਪਵੇਗਾ।

ਵਲਾਦੀਮੀਰ ਇਲੀਚ ਨੇ ਦਲੀਲਾਂ ਦਿੱਤੀਆਂ ਕਿ ਇੱਕ ਕਮਿਊਨਿਸਟ ਸਮਾਜ ਦੀ ਉਸਾਰੀ ਲਈ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਗਿਆਨ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨਾ ਪਵੇਗਾ। ਇਸ ਗਿਆਨ ਨੂੰ ਉਪਜਾਊ ਕਿਰਤ ਨਾਲ ਜੋੜਨਾ ਪਵੇਗਾ। “ਕੇਵਲ ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਅਤੇ ਕਿਸਾਨਾਂ ਨਾਲ ਮੋਢੇ ਨਾਲ ਮੋਢਾ ਜੋੜ ਕੇ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਹੀ ਮਨੁੱਖ ਸੱਚਾ ਕਮਿਊਨਿਸਟ ਬਣ ਸਕਦਾ ਹੈ,” ਉਹਨੇ ਕਿਹਾ। ਵਲਾਦੀਮੀਰ ਇਲੀਚ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਕਮਿਊਨਿਜ਼ਮ ਸਿੱਖਣ ਦੇ ਅਰਥ ਹਨ ਆਪਣੇ ਜੀਵਨ ਦੇ ਹਰ ਕਦਮ ਨੂੰ ਪੁਰਾਣੇ ਸਮਾਜ ਵਿਰੁੱਧ ਅਤੇ ਇੱਕ ਨਵਾਂ ਕਮਿਊਨਿਸਟ ਸਮਾਜ ਉਸਾਰਨ ਲਈ ਪ੍ਰੇਲੇਤਾਰੀ ਦੇ ਘੋਲ ਨਾਲ ਇੱਕਸੁਰ ਕਰਨਾ।

ਸੁਪਨੇ ਅਤੇ ਅਮਲ

ਵਲਾਦੀਮੀਰ ਇਲੀਚ ਪ੍ਰਸਿਧ ਅੰਗਰੇਜ਼ ਲੇਖਕ ਐੱਚ.ਜੀ. ਵੈਲਜ਼ ਨਾਲ ਗੱਲ ਬਾਤ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਐੱਚ.ਜੀ. ਵੈਲਜ਼ ਨੇ “ਸੰਸਾਰਾਂ ਦਾ ਯੁੱਧ”, “ਸਮਾਂ ਮਸ਼ੀਨ” ਅਤੇ “ਅਣਦਿੱਖ ਮਨੁੱਖ” ਨਾਂ ਦੀਆਂ ਪੁਸਤਕਾਂ ਲਿਖੀਆਂ ਸਨ। ਉਹਦੀਆਂ ਵਿਗਿਆਨ-ਕਥਾ ਕਹਾਣੀਆਂ ਸੰਸਾਰ ਭਰ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਹਨ। ਉਹਨੇ ਸਰਮਾਏਦਾਰ ਸਮਾਜ ਵਿੱਚ ਜੀਵਨ 'ਤੇ ਪੜਚੋਲ ਕੀਤੀ ਸੀ, ਉਹਨੂੰ ਵਿਗਿਆਨ ਅਤੇ ਟੈਕਨਾਲੋਜੀ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤ ਦਿਲਚਸਪੀ ਸੀ ਅਤੇ ਲੈਨਿਨ ਉਹਨੂੰ ਮਿਲਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ।

ਹੁਣ ਵਲਾਦੀਮੀਰ ਇਲੀਚ ਬੜੇ ਧਿਆਨ ਨਾਲ ਇੱਕ ਵੱਡੇ ਜੁੱਸੇ ਅਤੇ ਚੌੜੇ ਮੋਢਿਆਂ ਵਾਲੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ ਨੂੰ ਵੇਖ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਉਹਦੇ ਵਾਲਾਂ ਵਿੱਚ ਬੜੀ ਸੁਹਣੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਚੀਰ ਕੱਢਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ ਅਤੇ ਉਹਦੀਆਂ ਨਿੱਕੀਆਂ ਨਿੱਕੀਆਂ ਕੁਤਰੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਮੁੱਛਾਂ ਸਨ। ਵੈਲਜ਼ ਨੇ ਇੱਕ ਬਹੁਤ ਸੁਹਣੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਿਉਂਤਾ ਹੋਇਆ ਸੂਟ ਪਹਿਨਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਉਹਦੀ ਚਿੱਟੀ ਕਮੀਜ਼ ਦਾ ਉੱਚਾ ਕਾਲਰ ਉਹਦੀ ਸਾਫ਼ ਮੁੰਨੀ ਹੋਈ ਠੋਡੀ ਤੱਕ ਅੱਪੜਦਾ ਸੀ। ਇਹ ਸਪੱਸ਼ਟ ਦੀ ਇਸ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਲੇਖਕ ਨੂੰ ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਿ ਥੁੜ ਕੀ ਚੀਜ਼ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।

ਉਸ ਸਮੇਂ ਸੋਵੀਅਤ ਜਨਤਾ ਬਹੁਤ ਅੱਖੀਆਂ ਪ੍ਰਸਥਿਤੀਆਂ ਵਿੱਚ ਰਹਿ ਰਹੀ ਸੀ। ਘਰਾਂ ਨੂੰ ਗਰਮ ਰੱਖਣ ਲਈ ਕਾਫ਼ੀ ਬਾਲਣ ਨਹੀਂ ਸੀ ਅਤੇ ਨਾਂ ਹੀ ਕਾਫ਼ੀ ਖੁਰਾਕ, ਸੁਹਣਾ ਸੂਟ ਅਤੇ ਚਿੱਟੀ ਕਮੀਜ਼ ਖਰੀਦਣ ਦੀ ਸੰਭਾਵਨਾ ਦੀ ਤਾਂ ਗੱਲ ਹੀ ਛੱਡੋ ਦੁਕਾਨਾਂ ਦੀਆਂ ਅਲਮਾਰੀਆਂ ਖਾਲੀ ਸਨ।

ਵੈਲਜ਼ ਲੈਨਿਨ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਦੱਸ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਉਹ ਦੋ ਹਫ਼ਤੇ ਪਹਿਲਾਂ ਲੰਦਨ ਤੋਂ ਆਇਆ ਸੀ ਅਤੇ ਇਹ ਸਮਾਂ ਉਹ ਪੀਤਰੋਗਰਾਦ ਅਤੇ ਮਾਸਕੋ ਤੋਂ ਜਾਣੂ ਹੋਣ ਅਤੇ ਕਾਰਖਾਨੇ ਅਤੇ ਮਿੱਲਾਂ ਵੇਖਣ 'ਤੇ ਲਾਇਆ ਸੀ। ਉਹਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਲਗਭਗ ਅੱਧੇ ਬੰਦ ਪਏ ਸਨ। ਉਹ ਸਕੂਲਾਂ ਵਿਖੇ ਵੀ ਗਿਆ ਸੀ। ਉਹਨੇ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਵਾਲਾ ਦੁਪਹਿਰ ਦਾ ਖਾਣਾ ਵੇਖਿਆ ਸੀ। ਇਹ ਹਰ ਬੱਚੇ ਲਈ ਡਬਲ-ਰੋਟੀ ਦਾ ਇੱਕ ਟੁਕੜਾ ਹੀ ਹੁੰਦਾ। ਪਾਠ-ਪੁਸਤਕਾਂ ਦੀ ਵੀ ਥੁੜ ਸੀ ਅਤੇ ਤਿੰਨ ਚਾਰ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਇੱਕੋ ਪੁਸਤਕ ਵਰਤਣੀ ਪੈਂਦੀ।

ਵੈਲਜ਼ ਨੇ ਅਨੇਕ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਪੁੱਛੇ ਅਤੇ ਬੜੇ ਧਿਆਨ ਨਾਲ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਉੱਤਰ ਸੁਣੇ। ਉਹ ਹੱਕਾ-ਬੱਕਾ ਰਹਿ ਗਿਆ। ਉਹਨੇ ਕਦੇ ਉਹਨਾਂ ਮੁਸ਼ਕਲਾਂ ਦੀ ਕਲਪਨਾ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕੀਤੀ ਜਿਹੜੀਆਂ ਸੋਵੀਅਤ ਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਪੇਸ਼ ਸਨ। ਦੇਸ਼ ਉੱਜੜਿਆ ਪਿਆ ਸੀ। ਉਹਨੂੰ ਭੁੱਖ ਨੇ ਜਕੜ ਰੱਖਿਆ ਸੀ। ਇਹਦੇ ਕੋਲ ਚੌਖਾ ਬਾਲਣ ਤੇ ਬਿਜਲੀ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਰੂਸ ਹਨ੍ਹੇਰੇ ਅਤੇ ਨਿਰਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਡੁੱਬਾ ਹੋਇਆ ਸੀ।

ਐੱਚ.ਜੀ.ਵੈੱਲਜ਼ ਨੇ ਇਹ ਸਭ ਕੁੱਝ ਲੈਨਿਨ ਨੂੰ ਦੱਸਿਆ। ਵਲਾਦੀਮੀਰ ਇਲੀਚ ਦੇ ਮੂੰਹ 'ਤੇ ਖੇਡਦੀ ਮੁਸਕਾਨ ਮੁਰਝਾ ਗਈ। ਨਹੀਂ, ਉਹ ਨਾਰਾਜ਼ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਲੈਨਿਨ ਨੂੰ ਖਰੀ ਗੱਲ ਸਦਾ ਚੰਗੀ ਲੱਗਦੀ ਸੀ ਅਤੇ ਵੈਲਜ਼ ਸੱਚ ਬੋਲ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਰੂਸ ਸੱਚਮੁੱਚ ਉੱਜੜਿਆ ਪਿਆ ਸੀ। ਵੈਲਜ਼ ਪ੍ਰਸਥਿਤੀ ਦੇ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਵਿੱਚ ਮੁਨਸ਼ਫੀ ਸੀ : ਬਾਲਸ਼ਵਿਕਾਂ ਨੇ ਨਹੀਂ ਸਗੋਂ ਜ਼ਾਰਸ਼ਾਹੀ ਹਕੂਮਤ ਨੇ, ਰੂਸੀ ਅਤੇ ਵਿਦੇਸ਼ੀ ਸਰਮਾਏਦਾਰਾਂ ਨੇ ਰੂਸ ਦੀ ਇਹ ਭਿਆਨਕ ਹਾਲਤ ਕੀਤੀ ਸੀ। ਉਹਨਾਂ ਹੀ ਦੇਸ ਨੂੰ ਯੁੱਧ ਵਿੱਚ ਝੌਕਿਆ ਸੀ। ਪਰ ਵੈਲਜ਼ ਇਹ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਸੀ ਮੰਨਦਾ ਕਿ ਬਾਲਸ਼ਵਿਕ ਦੇਸ ਨੂੰ ਮੁੜ ਉਸਾਰ ਸਕਣਗੇ ਕਿ ਉਹ ਇਹਨੂੰ ਗਰੀਬੀ ਅਤੇ ਯੁੱਧ ਦੀ ਜਿੱਲ੍ਹਣ ਵਿੱਚੋਂ ਕੱਢ ਸਕਣਗੇ।

ਜਦੋਂ ਗੱਲਬਾਤ ਇੱਥੇ ਅੱਪੜੀ ਤਾਂ ਲੈਨਿਨ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਵਿੱਚ ਚਮਕ ਆ ਗਈ ਅਤੇ ਉਹਨੇ ਮੇਜ਼ ਉੱਤੇ ਝੁਕ ਕੇ ਕਿਹਾ, “ਕੀ ਤੁਹਾਨੂੰ ਪਤੈ ਬਾਲਸ਼ਵਿਕ ਦੇਸ ਨੂੰ ਮੁੜ ਪੈਰਾਂ 'ਤੇ ਖੜ੍ਹਾ ਕਰਨ ਲਈ ਕੀ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ ? ਤੁਸੀਂ ਇਹ ਗੱਲ ਜਾਣਨਾ ਚਾਹੋਗੇ ?”

ਵੈਲਜ਼ ਆਲਮ ਵੀ ਸੀ ਅਤੇ ਮਹਾਨ ਕਲਪਨਾ ਵਾਲਾ ਮਨੁੱਖ ਵੀ, ਇਸੇ ਲਈ ਲੈਨਿਨ ਨੇ ਉਹਨੂੰ ਭਵਿੱਖ ਸਬੰਧੀ ਬਾਲਸ਼ਵਿਕਾਂ ਦੀ ਮਹਾਨ ਅਤੇ ਸਚਮੁੱਚ ਚਕਰਾ ਦੇਣ ਵਾਲੀਆਂ ਯੋਜਨਾਵਾਂ ਦੱਸਣ ਦਾ ਨਿਰਣਾ ਕੀਤਾ।

ਵਲਾਦੀਮੀਰ ਇਲੀਚ ਅਤੇ ਗਲੇਬ ਕ੍ਰਜ਼ੀਜ਼ਾਨੋਵਸਕੀ, ਜਿਹੜਾ ਕਮਿਊਨਿਸਟ ਅਤੇ ਇੱਕ ਮਨੁੱਖ ਇੰਜੀਨੀਅਰ ਸੀ, ਆਪਣੇ ਜਵਾਨੀ ਦੇ ਦਿਨਾਂ ਤੋਂ ਨੇੜਵੇਂ ਮਿੱਤਰ ਰਹੇ ਸਨ। ਕ੍ਰਜ਼ੀਜ਼ਾਨੋਵਸਕੀ ਇੱਕ ਕਵੀ ਸੀ। ਜ਼ਾਰਸ਼ਾਹੀ ਸਮਿਆਂ ਵਿੱਚ ਉਹਨੇ ਅਨੇਕ ਪੋਲਿਸਤਾਨੀ ਇਨਕਲਾਬੀ ਗੀਤਾਂ ਦਾ ਅਨੁਵਾਦ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਬਾਲਸ਼ਵਿਕ ਪਹਿਲਾਂ ਵੀ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਗਾਇਆ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਹੁਣ ਸਾਰਾ ਦੇਸ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਸਬਦਾਂ ਨਾਲ ਗੂੰਜ ਰਿਹਾ ਸੀ।

ਲੈਨਿਨ ਨੇ ਕ੍ਰਜ਼ੀਜ਼ਾਨੋਵਸਕੀ ਨਾਲ ਆਪਣੀ ਯੋਜਨਾ 'ਤੇ ਵਿਚਾਰ ਕਰਦਿਆਂ ਕਈ ਸ਼ਾਮਾਂ ਬਿਤਾਈਆਂ ਸਨ। ਫੇਰ ਉਹਨੇ ਦੇਸ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਵਿਗਿਆਨੀ ਅਤੇ ਇੰਜੀਨੀਅਰਾਂ ਨੂੰ ਬੁਲਾਇਆ ਅਤੇ ਯੋਜਨਾਵਾਂ 'ਤੇ ਵਿਸਥਾਰ ਨਾਲ ਵਿਚਾਰ ਕੀਤੀ।

ਲੈਨਿਨ ਬਹੁਤ ਹੀ ਸਾਫ਼ ਅੰਗ੍ਰੇਜ਼ੀ ਬੋਲਦਾ ਸੀ। ਵੈਲਜ਼ ਕੇਵਲ ਉਹਦੇ ਜ਼ਬਾਨ ਉੱਤੇ ਅਬੂਰ 'ਤੇ ਹੀ ਹੈਰਾਨ ਨਹੀਂ ਸੀ ਸਗੋਂ ਉਹਨਾਂ ਵਿਚਾਰਾਂ 'ਤੇ ਵੀ ਜਿਹੜੇ ਉਹ ਪੇਸ਼ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਇਹ ਸੱਚਮੁੱਚ ਦਲੇਰ ਅਤੇ ਕਿਸੇ ਦੀ ਵਿਗਿਆਨ-ਕਥਾ ਦੇ ਪਲਾਟ ਨਾਲੋਂ ਵਧੇਰੇ ਕਲਪਨਾ ਭਰਪੂਰ ਵਿਚਾਰ ਸਨ। ਲੈਨਿਨ ਦੀ ਰੂਸ ਵਿੱਚ ਬਿਜਲੀਘਰਾਂ ਦਾ ਜਾਲ ਵਿਛਾ ਦੇਣ ਦੀ ਯੋਜਨਾ ਸੱਚਮੁੱਚ ਹੱਕਾ-ਬੱਕਾ ਕਰ ਦੇਣ ਵਾਲੀ ਸੀ। ਵੈਲਜ਼ ਨੂੰ ਜਿਸ ਰੂਸ ਦਾ ਗਿਆਨ ਸੀ ਉਸ ਵਿੱਚ ਮੈਦਾਨ ਅਤੇ ਜੰਗਲ ਸਨ, ਉਹਦੇ ਪਿੰਡਾਂ ਦੀਆਂ ਝੁੰਗੀਆਂ ਵਿੱਚ ਲੱਕੜੀ ਦੀਆਂ ਛਿਲਤਰਾਂ ਬਾਲ ਕੇ ਲੋਅ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਸੀ, ਉਸਦੇ ਸ਼ਹਿਰ ਉੱਜੜੇ ਪਏ ਸਨ, ਉਹਦੇ ਕਾਰਖ਼ਾਨਿਆਂ ਦੀ ਚਿਮਨੀਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਧੂੰ ਨਹੀਂ ਸੀ ਨਿੱਕਲਦਾ। ਉੱਥੇ ਵਪਾਰ ਉੱਕਾ ਹੀ ਖੜੇ ਗਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਉਸਦੀਆਂ ਰੇਲਾਂ ਟੁੱਟੀਆਂ ਫੁੱਟੀਆਂ ਪਈਆਂ ਸਨ।

“ਤੁਹਾਡਾ ਮਤਲਬ ਹੈ ਤੁਸੀਂ ਇਸ ਭਿਆਨਕ ਤਬਾਹੀ ਦੇ ਦਰਮਿਆਨ ਸਾਰੇ ਦੇਸ

ਵਿੱਚ ਬਿਜਲੀ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹੋ ?”

“ਹਾਂ, ਅਸੀਂ ਆਪਣੇ ਕਾਰਖਾਨੇ ਅਤੇ ਮਿੱਲਾਂ ਚਲਾਉਣ ਲਈ ਬਿਜਲੀਘਰ ਸਥਾਪਤ ਕਰਨੇ ਹਨ।”

“ਬੜਾ ਅਦਭੁਤ ਮਨੁੱਖ,” ਵੈਲਜ਼ ਨੇ ਲੈਨਿਨ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਸੁਣਦਿਆਂ ਸੋਚਿਆ।
“ਪਰ.... ਉਹ ਬੱਸ ਨਿਰਾ ਸੁਪਨਸਾਜ਼ ਹੈ।”

ਦੋ ਮਹੀਨੇ ਪਿੱਛੋਂ ਸੋਵੀਅਤਾਂ ਦੀ ਅੱਠਵੀਂ ਕੁੱਲ-ਰੂਸ ਕਾਂਗਰਸ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਈ ਇਹ ਦਸੰਬਰ 1920 ਵਿੱਚ ਮਾਸਕੋ ਦੇ ਬਾਲਸ਼ੋਈ ਥੇਟਰ ਵਿਖੇ ਹੋਈ। ਲਾਲ ਮਖਮਲੀ ਕੁਰਸੀਆਂ ਉੱਤੇ ਭੱਦੇ ਕੱਪੜੇ ਪਹਿਨੀ ਕਿਰਤੀ ਲੋਕ ਬੈਠੇ ਸਨ। ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਮੂੰਹ ਦ੍ਰਿੜ ਸਨ ਉਹ ਸੋਵੀਅਤ ਸੱਤਾ ਦੇ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧ ਸਨ ਅਤੇ ਉਹ ਨਵੇਂ ਕਾਨੂੰਨ ਤਿਆਰ ਕਰਨ ਲਈ, ਆਰਥਕਤਾ ਅਤੇ ਨਵੇਂ ਜੀਵਨ ਢੰਗ ਲਈ ਯੋਜਨਾਵਾਂ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਜੁੜੇ ਸਨ। ਰੂਸ ਦੀ ਬਿਜਲਈ ਦੀ ਯੋਜਨਾ ਦਾ ਇੱਕ ਬਹੁਤ ਵੱਡਾ ਨਕਸ਼ਾ ਮੰਚ ਉੱਤੇ ਸੀ। ਵਲਾਦੀਮੀਰ ਇਲੀਚ ਨੇ ਇਸ ਨਕਸ਼ੇ ਦੀ ਤਿਆਰੀ ਵਿੱਚ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਦਿਲਚਸਪੀ ਲਈ ਸੀ। ਉਹਨੇ ਕ੍ਰਜ਼ੀਜ਼ਾਨੋਵਸਕੀ ਨੂੰ ਘੜੀ ਮੁੜੀ ਟੈਲੀਫੋਨ ਕੀਤਾ, ਉਹਨੇ ਕਲਾਕਾਰਾਂ ਅਤੇ ਬਿਜਲੀ ਕਾਮਿਆਂ ਨੂੰ ਕਾਹਲ ਕਰਨ ਲਈ ਕਿਹਾ ਤਾਂ ਜੁ ਸਭ ਕੁੱਝ ਮਿੱਥੇ ਸਮੇਂ 'ਤੇ ਤਿਆਰ ਹੋ ਜਾਵੇ। ਲੈਨਿਨ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ ਕਿ ਕਾਂਗਰਸ ਵਿੱਚ ਜੁੜੇ ਡੈਲੀਗੇਟ ਆਪਣੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਨਾਲ ਬਿਜਲਈ ਦੀ ਯੋਜਨਾ ਵੇਖਣ, ਉਹ ਮਹਾਨ ਤਬਦੀਲੀਆਂ ਵੇਖਣ ਜਿਹੜੀਆਂ ਰੂਸ ਵਿੱਚ ਆਉਣੀਆਂ ਸਨ। ਦਸ ਵਰ੍ਹੇ ਮਗਰੋਂ ਜਦੋਂ ਉਹ ਮੁੜ ਕੇ ਆਵੇਗਾ ਤਾਂ ਐੱਚ.ਜੀ.ਵੈਲਜ਼ ਵੀ ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਵੇਖੇਗਾ।

ਕ੍ਰਜ਼ੀਜ਼ਾਨੋਵਸਕੀ ਮੰਚ ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ ਖੜ੍ਹਾ ਸੀ। ਉਹ ਇੱਕ ਮਧਰਾ, ਚੁਸਤ, ਕਾਲੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਵਾਲਾ ਮਨੁੱਖ ਸੀ। ਇਸ ਸਮੇਂ ਉਹ ਬਿਲਕੁਲ ਅਹਿਲ ਖੜ੍ਹਾ ਸੀ ਸ਼ਾਇਦ ਇਸ ਕਰਕੇ ਕਿ ਉਹ ਘਬਰਾਇਆ ਹੋਇਆ ਸੀ।

ਕੱਲ੍ਹ ਇਸੇ ਮੰਚ ਤੋਂ ਲੈਨਿਨ ਨੇ ਕਿਹਾ ਸੀ, “ਕਮਿਊਨਿਜ਼ਮ ਦੇ ਅਰਥ ਹਨ ਸੋਵੀਅਤਾਂ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਜਮ੍ਹਾਂ ਸਾਰੇ ਦੇਸ ਦੀ ਬਿਜਲੀ।” ਅੱਜ ਇੰਜੀਨੀਅਰ ਕ੍ਰਜ਼ੀਜ਼ਾਨੋਵਸਕੀ ਨੇ ਡੈਲੀਗੇਟਾਂ ਨੂੰ ਦੱਸਣਾ ਸੀ ਕਿ ਇਹ ਯੋਜਨਾ ਕਿਵੇਂ ਪੂਰੀ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇਗੀ। ਉਹ ਨੇ ਲੱਕੜੀ ਦੀ ਇੱਕ ਛੜੀ ਚੁੱਕੀ। ਬਾਲਸ਼ੋਈ ਥੀਏਟਰ ਵਿੱਚ ਬੱਤੀਆਂ ਨਿੰਮੀਆਂ ਹੋ ਗਈਆਂ। ਛੜੀ ਦੀ ਨੋਕ ਨਕਸ਼ੇ 'ਤੇ ਇੱਕ ਥਾਂ ਲੱਗੀ ਅਤੇ ਉੱਥੇ ਇੱਕ ਨਿੱਕੀ ਜਿਹੀ ਬੱਤੀ ਜਗ ਪਈ। ਪਹਿਲਾਂ ਇੱਕ, ਫੇਰ ਦੂਜੀ ਅਤੇ ਫੇਰ ਤੀਜੀ। ਕ੍ਰਜ਼ੀਜ਼ਾਨੋਵਸਕੀ ਨੇ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਬਿਜਲੀਘਰ ਕਿੱਥੇ ਕਿੱਥੇ ਉਸਾਰੇ ਜਾਣਗੇ ਅਤੇ ਬਿਜਲੀ ਕਿਵੇਂ ਸਨਅਤ ਅਤੇ ਖੇਤੀ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਕਰੇਗੀ। ਨਕਸ਼ੇ 'ਤੇ ਨਿੱਕੀਆਂ ਬੱਤੀਆਂ ਜਗਦੀਆਂ ਗਈਆਂ। ਉਹ ਭਵਿੱਖ ਦੇ ਬਿਜਲੀਘਰਾਂ ਦਾ ਸਥਾਨ ਦੱਸਦੀਆਂ ਨਕਸ਼ੇ ਨੂੰ ਜਾਦੂਈ ਢੰਗ ਨਾਲ ਖਿੜਾ ਰਹੀਆਂ ਸਨ।

ਵਲਾਦੀਮੀਰ ਇਲੀਚ ਆਪਣੇ ਸਾਥੀ ਦੇ ਪ੍ਰੇਰਨਾ-ਭਰੇ ਮੂੰਹ ਵੱਲ ਵੇਖ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਉਹਨੇ ਡੈਲੀਗੇਟਾਂ ਦਾ ਇੱਕਸਾਰ ਧਿਆਨ ਵੇਖਿਆ ਅਤੇ ਬੜੇ ਗਹੁ ਨਾਲ ਨਕਸ਼ੇ ਉੱਤੇ ਬੱਤੀਆਂ ਜਗਦੀਆਂ ਵੇਖਦਾ ਰਿਹਾ, ਬੱਤੀਆਂ ਜਿਹੜੀਆਂ ਭਵਿੱਖ ਦੀਆਂ ਨਕੀਬ ਸਨ। ਉਹ

ਜਾਣਦਾ ਸੀ ਕਿ ਇਹ ਯੋਜਨਾ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਉਹਨੇ ਆਪਣੀ ਸਾਰੀ ਸ਼ਕਤੀ ਅਤੇ ਆਤਮਾ ਲਾਈ ਹੈ ਹੁਣ ਸਾਰੇ ਡੈਲੀਗੇਟਾਂ ਦਾ ਸੁਪਨਾ ਅਤੇ ਕਰਤੱਵ ਬਣ ਜਾਵੇਗੀ, ਸਮੁੱਚੀ ਜਨਤਾ ਦਾ ਸੁਪਨਾ ਅਤੇ ਕਰਤੱਵ। ਲੈਨਿਨ ਇਕੱਲਾ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਸੋਵੀਅਤ ਲੋਕ ਅਤੇ ਉਹਦੇ ਸਾਥੀ ਉਹਦੇ ਨਾਲ ਸਨ।

ਸਖ਼ਤ ਬਿਪਤਾਵਾਂ ਦਾ ਵਰ੍ਹਾ

ਦਸੰਬਰ 1920 ਵਿੱਚ ਇਨਕਲਾਬੀ ਫ਼ੌਜੀ ਕਮੇਟੀ ਦਾ ਅੰਤਿਮ ਐਲਾਨ “ਪ੍ਰਵਾਦਾ” ਵਿੱਚ ਛਪਿਆ: “ਮੋਰਚਿਆਂ ’ਤੇ ਪੂਰਨ ਸ਼ਾਂਤੀ ਹੋ ਗਈ ਹੈ।” ਲਾਲ ਫ਼ੌਜ ਨੇ ਦਖ਼ਲਬਾਜ਼ਾਂ ਨੂੰ ਭਜਾ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਅਤੇ ਵਾਈਟਗਾਰਡਾਂ ਦਾ ਸਿਰ ਕੁਚਲ ਦਿੱਤਾ ਸੀ।

ਦੇਸ ਦੇ ਵਧੇਰੇ ਹਿੱਸੇ ਵਿੱਚ ਯੁੱਧ ਖ਼ਤਮ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ। ਹੁਣ ਯੁੱਧ ਸਮੇਂ ਦੇ ਕਮਿਊਨਿਜ਼ਮ ਦੀ ਨੀਤੀ ਨਿੱਤ ਦੇ ਜੀਵਨ ਦੀਆਂ ਲੋੜਾਂ ਪੂਰੀਆਂ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਰਦੀ। ਲੈਨਿਨ ਇੱਕ ਨਵੀਂ ਨੀਤੀ ਘੜ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਜਿਹੜੀ ਅਮਨ-ਭਰੀ ਉਸਾਰੀ ਉੱਤੇ ਲਾਗੂ ਹੋ ਸਕੇ।

ਉੱਧਰ ਦੇਸ ’ਤੇ ਇੱਕ ਭਿਆਨਕ ਬਿਪਤਾ ਆਉਣ ਵਾਲੀ ਸੀ। ਸਿਆਲ ਵਿੱਚ ਬਰਫ਼ ਲਗਭਗ ਉੱਕਾ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਪਈ ਅਤੇ ਸਖ਼ਤ ਸਰਦੀ ਨੇ ਨੰਗੀ ਭੋਂ ਨੂੰ ਯਖ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਸਿਆਲ ਵਿੱਚ ਫੁੱਟੇ ਅੰਕੁਰ ਮਾੜੂਏ ਜਿਹੇ ਸਨ। ਉਹ ਅਜਾਈਂ ਪਾਣੀ ਲਈ ਲੁਛਦੇ ਰਹੇ। ਸਾਰੀ ਬਸੰਤ ਅਤੇ ਹੁਨਾਲ ਲੂੰਹਦਾ ਸੂਰਜ ਪੂਰਬ ਵਿੱਚ ਉੱਗਦਾ ਅਤੇ ਪੱਛਮ ਵਿੱਚ ਡੁੱਬ ਜਾਂਦਾ, ਦਿਸਹੱਦੇ ’ਤੇ ਬੱਦਲ ਦਾ ਨਿੱਕਾ ਜਿਹਾ ਟੋਟਾ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਦਿਸਦਾ। ਗਰਮ ਹਵਾਵਾਂ ਨੇ ਨਰਮ ਲਗਰਾਂ ਵਿੱਚ ਜੀਵਨ ਦੀਆਂ ਆਖ਼ਰੀ ਨਿਸ਼ਾਨੀਆਂ ਵੀ ਖ਼ਤਮ ਕਰ ਦਿੱਤੀਆਂ। ਭੋਂ ਵਿੱਚ ਤਰੇੜਾਂ ਪੈ ਗਈਆਂ ਅਤੇ ਉਹ ਗਰਮੀ ਕਾਰਨ ਪੱਥਰ ਵਾਂਗ ਕਰੜੀ ਹੋ ਗਈ। ਪਹਿਲਾਂ ਵੋਲਗਾ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਫ਼ਸਲਾਂ ਤਬਾਹ ਹੋ ਗਈਆਂ। ਫੇਰ ਸੋਕਾ ਕਰੀਮੀਆ ਅਤੇ ਦੱਖਣੀ ਯੂਰਾਲ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਤੱਕ ਅੱਪੜ ਗਿਆ।

ਭੋਖੜਾ ਕਰੋੜਾਂ ਦੀਆਂ ਬਰੂਹਾਂ ’ਤੇ ਖੜ੍ਹਾ ਸੀ।

ਵਲਾਦੀਮੀਰ ਇਲੀਚ ਲੋਕ ਕੋਮੀਸਾਰਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰੀਸ਼ਦ ਦੇ ਸਮਾਗਮ ਦੀ ਪ੍ਰਧਾਨਗੀ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਕਾਲ ਵੱਸ ਪਏ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਮੁੱਖ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਸੀ। ਲੈਨਿਨ ਕੋਮੀਸਾਰਾਂ ਦੇ ਕੰਮ ਦੀ ਨਿਗਰਾਨੀ ਕਰਦਾ ਰਿਹਾ। ਯੁੱਧ ਸਮੇਂ ਵਾਂਗ ਹੀ ਫ਼ੌਰੀ ਕਾਰਵਾਈ ਕਰਨ ਦੀ, ਫ਼ੌਰੀ ਨਿਰਣਾਇਕ ਕਦਮ ਚੁੱਕਣ ਦੀ ਲੋੜ ਸੀ।

ਸੋਵੀਅਤ ਹਕੂਮਤ ਨੇ ਜਨਤਾ ਦੇ ਨਾਂ ਅਪੀਲ ਕੀਤੀ, ਸਭਨਾਂ ਸ਼ਹਿਰਾਂ ਅਤੇ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਸੁਨੇਹਾ ਆਇਆ: “ਸਾਥੀਓ, ਜੋ ਕੁੱਝ ਤੁਹਾਡੇ ਕੋਲ ਹੈ ਵੰਡ ਕੇ ਖਾਓ!”

ਕੁੱਲ-ਰੂਸ ਅਸਾਧਾਰਨ ਕਮੀਸ਼ਨ ਦਾ ਪ੍ਰਧਾਨ ਜੇਰਜ਼ਿੰਸਕੀ ਵੋਲਗਾ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਲਈ ਅਨਾਜ ਇਕੱਠਾ ਕਰਨ ਸਾਇਬੇਰੀਆ ਗਿਆ।

ਯੂਕਰੇਨ ਵਿੱਚ ਸੁਹਣੀ ਫ਼ਸਲ ਹੋਈ ਸੀ। ਲੈਨਿਨ ਨੇ ਯੂਕਰੇਨ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਨਾਂ ਇੱਕ ਖ਼ਤ ਲਿਖਿਆ। ਇਹਦੇ ਇੱਕ ਹਿੱਸੇ ਵਿੱਚ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਸੀ: “ਫ਼ੌਰੀ ਸਹਾਇਤਾ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ। ਖੁੱਲ੍ਹ-ਦਿਲੀ ਸਹਾਇਤਾ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ।”

ਲੈਨਿਨ ਨੇ ਹੋਰਨਾਂ ਦੇਸ਼ਾਂ ਦੇ ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਇੱਕ ਖ਼ਤ ਵਿੱਚ ਅਪੀਲ ਕੀਤੀ।

ਸੋਵੀਅਤ ਹਕੂਮਤ ਨੇ ਕਾਲ ਵੱਸ ਪਏ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਲਈ ਇੱਕ ਕਮੀਸ਼ਨ ਜੱਥੇਬੰਦ ਕੀਤਾ, ਜਿਸਦਾ ਮੁਖੀ ਐੱਮ.ਆਈ. ਕਾਲੀਨਿਨ ਸੀ। ਲੈਨਿਨ ਨੂੰ ਕਾਲੀਨਿਨ ਦੀ ਕਿਸਾਨ ਪਿਛੋਕੜ ਅਤੇ ਸੂਝ ਵਿੱਚ, ਉਹਦੇ ਪ੍ਰੋਲੇਤਾਰੀ ਸਹਿਜ-ਗਿਆਨ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤ ਭਰੋਸਾ ਸੀ। ਛੇਤੀ ਹੀ ਕਾਲੀਨਿਨ ਵੋਲਗਾ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਵੱਲ ਚੱਲ ਪਿਆ।

“ਬੱਚਿਆਂ ਦਾ ਖ਼ਾਸ ਧਿਆਨ ਰੱਖਿਆ ਜਾਵੇ,” ਵਲਾਦੀਮੀਰ ਇਲੀਚ ਨੇ ਵਿਛੜਦੇ ਸਮੇਂ ਕਿਹਾ। “ਬਹੁਤ ਹੀ ਖ਼ਾਸ ਧਿਆਨ,” ਉਹਨੇ ਆਪਣੀ ਗੱਲ ਦੁਹਰਾਈ। ਉਹਦੀ ਅਵਾਜ਼ ਵਿੱਚ ਤਕਾਜ਼ਾ ਅਤੇ ਦੁੱਖ ਸੀ।

ਕਾਲੀਨਿਨ ਨੇ ਖੰਘੂਰਾ ਮਾਰ ਕੇ ਗਲਾ ਸਾਫ਼ ਕੀਤਾ, ਆਪਣੀ ਦਾੜ੍ਹੀ ਨੂੰ ਖਿੱਚਿਆ ਅਤੇ ਬੋਲਿਆ, “ਅਸੀਂ ਆਪਣੇ ਵੱਲੋਂ ਪੂਰਾ ਯਤਨ ਕਰਾਂਗੇ। ਜੇ ਕੁੱਝ ਵੀ ਸੰਭਵ ਹੋ ਸਕਿਆ ਕਰਾਂਗੇ।”

“ਸੰਭਵ ਤੋਂ ਵੀ ਵੱਧ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ!”

ਰਾਤ ਬਹੁਤ ਲੰਘ ਚੁੱਕੀ ਸੀ। ਲੈਨਿਨ ਦਫ਼ਤਰ ਵਿੱਚ ਆਪਣੀ ਮੇਜ਼ 'ਤੇ ਕੰਮ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਉਹਨੇ ਕਾਗਜ਼ਾਂ ਦੇ ਇੱਕ ਦੱਥਾ ਇੱਕ ਪਾਸੇ ਕੀਤਾ। ਇਹ ਦੱਥਾ ਉਹਨੇ ਪੜ੍ਹ ਲਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਇਸ ਉੱਤੇ ਦਸਖ਼ਤ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਸਨ। ਉਹਦਾ ਸਿਰ ਪੀੜ ਨਾਲ਼ ਪਾਟ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਪਰ ਉਹਦੇ ਕੋਲ ਬਿਮਾਰ ਹੋਣ ਲਈ ਸਮਾਂ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਉਹਨੂੰ ਬਿਮਾਰ ਹੋਣ ਦਾ ਹੱਕ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਹੁਣ ਜਦੋਂ ਕੋਈ ਕੋਈ ਉਹਨੂੰ ਵੇਖ ਨਹੀਂ ਸੀ ਸਕਦਾ ਉਹਨੇ ਆਪਣੇ ਸਿਰ ਨੂੰ ਹੱਥਾਂ ਵਿੱਚ ਘੁੱਟ ਲਿਆ। ਉਹਦੇ ਦਿਮਾਗ ਉੱਤੇ ਇੱਕੋ ਇੱਕ ਸਵਾਲ ਛਾਇਆ ਹੋਇਆ ਸੀ ਕਾਲ। “ਸੰਭਵ ਤੋਂ ਵੀ ਵੱਧ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ!” ਉਹਨੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਕਿਹਾ।

ਸੋਵੀਅਤ ਹਕੂਮਤ ਸੰਭਵ ਤੋਂ ਵੀ ਵੱਧ ਕਰ ਰਹੀ ਸੀ। ਸੋਵੀਅਤ ਬੈਂਕਾਂ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤ ਥੋੜ੍ਹਾ ਸੋਨਾ ਸੀ ਪਰ ਲੈਨਿਨ ਨੇ ਇੱਕ ਹੁਕਮ 'ਤੇ ਦਸਖ਼ਤ ਕੀਤੇ ਕਿ ਲੂਹੇ ਇਲਾਕਿਆਂ ਲਈ ਵਿਦੇਸ਼ਾਂ ਤੋਂ ਬੀਜ ਖ਼ੀਦਣ ਲਈ ਸੋਨੇ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਕਰੋੜ ਵੀਹ ਲੱਖ ਰੂਬਲ ਖ਼ਰਚੇ ਜਾਣ।

ਸਾਰੇ ਰੂਸ ਤੋਂ ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਦੇ ਖ਼ਤ ਆਉਂਦੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਇੱਕੋ ਗੱਲ ਲਿਖੀ ਹੁੰਦੀ: “ਸਾਥੀ ਲੈਨਿਨ, ਸਾਡੇ ਦੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਲੱਖਾਂ ਗਿਰਜੇ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਹਰ ਇੱਕ ਵਿੱਚ ਸੋਨੇ ਦੀਆਂ ਸਲੀਬਾਂ ਅਤੇ ਭਾਂਡੇ ਹਨ। ਕੀ ਇਹ ਯੋਗ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ ਕਿ ਇਹ ਭੁੱਖੇ-ਮਰਦੇ ਲੋਕਾਂ ਲਈ ਅਨਾਜ ਖ਼ਰਦੀਣ ਲਈ ਵਰਤੇ ਜਾਣ।”

ਲੈਨਿਨ ਨੇ ਇਸ ਤਜੀਵੀਜ਼ ਦੀ ਮਹੱਤਤਾ ਅਨੁਭਵ ਕੀਤੀ। ਉਹ ਸਦਾ ਕਿਰਤੀ ਸ਼੍ਰੇਣੀ 'ਤੇ ਭਰੋਸਾ ਕਰ ਸਕਦਾ ਸੀ।

ਟੈਲੀਫੋਨ ਦੀ ਘੰਟੀ ਵੱਜੀ। ਕਾਲੀਨਿਨ ਵੋਲਗਾ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਤੋਂ ਫੋਨ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ।

“ਪ੍ਰਸਥਿਤੀ ਕੈਸੀ ਹੈ?” ਲੈਨਿਨ ਨੇ ਫਿਕਰਮੰਦੀ ਨਾਲ ਪੁੱਛਿਆ।

“ਬਹੁਤ ਹੀ ਭੈੜੀ, ਵਲਾਦੀਮੀਰ ਇਲੀਚ,” ਕਾਲੀਨਿਨ ਨੇ ਉੱਤਰ ਦਿੱਤਾ।

ਖੇਤ ਵੀਰਾਨ ਸਨ। ਪਿੰਡਾਂ 'ਤੇ ਧੁਆਂਖੀ ਧੁੰਦ ਛਾਈ ਹੋਈ ਸੀ। ਕਿਤੇ ਵੀ ਪਸ਼ੂਆਂ ਦੀ ਅਵਾਜ਼ ਨਹੀਂ ਸੀ ਸੁਣਾਈ ਦੇਂਦੀ। ਪਸ਼ੂ ਜਾਂ ਤਾਂ ਖਾਣ ਲਈ ਵੱਢੇ ਗਏ ਸਨ ਜਾਂ ਭੁੱਖ ਨਾਲ ਮਰ ਗਏ ਸਨ। ਉਸ ਫਿਟਕਾਰੇ ਹੁਨਾਲ ਤਾਂ ਜੰਗਲਾਂ ਵਿੱਚ ਬੇਰ ਅਤੇ ਖੁੰਬਾਂ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਲੋਕ ਪੱਤੇ ਅਤੇ ਘਾਹ ਉਬਾਲ ਕੇ ਖਾ ਰਹੇ ਸਨ। ਉਹ ਭੁੱਖ ਕਾਰਨ ਕਮਜ਼ੋਰ ਹੋ ਗਏ ਸਨ। ਪੂਰੇ ਦੇ ਪੂਰੇ ਟੱਬਰ ਮਰੀ ਜਾ ਰਹੇ ਸਨ, ਜਿਵੇਂ ਪਲੇਗ ਦੀ ਵਥਾ ਦੇ ਦਿਨਾਂ ਵਿੱਚ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਲੈਨਿਨ ਅਹਿਲ ਬੈਠਾ ਸੀ। ਇਹ ਉਹਦੇ ਲਈ ਉੱਕਾ ਹੀ ਅਸਾਧਾਰਨ ਗੱਲ ਸੀ। ਕਮੀਸ਼ਨ ਨੇ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਭੁੱਖ-ਮਰਦੇ ਇਲਾਕਿਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕੱਢ ਕੇ ਕਿੰਨੀ ਠੀਕ ਗੱਲ ਕੀਤੀ ਸੀ ਅਤੇ ਰੇਲ ਦੇ ਖਾਮੋਸ਼ ਡੱਬਿਆਂ ਦਾ ਦ੍ਰਿਸ਼ ਕਿੰਨਾਂ ਡਰਾਉਣਾ ਸੀ। ਖਾਮੋਸ਼ ਬੱਚਿਆਂ ਨਾਲ ਖਚਾ ਖਚ ਭਰੇ ਰੇਲ ਦੇ ਡੱਬੇ।

ਕਾਲ ਵੱਸ ਪਏ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ਾਂ ਤੋਂ ਇਹ ਗੱਡੀਆਂ ਵੱਖ ਵੱਖ ਕਸਬਿਆਂ ਅਤੇ ਸ਼ਹਿਰਾਂ ਵੱਲ ਜਾ ਰਹੀਆਂ ਸਨ। ਮਾਸਕੋ ਨੇ ਚੂਵਾਸ਼ੀਆਂ ਦੇ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਸਾਂਭਿਆ ਸੀ। ਸ਼ਾਨਦਾਰ ਮਕਾਨਾਂ ਅਤੇ ਮਹੱਲਾਂ ਵਿੱਚ ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਘਰ ਖੋਲ੍ਹੇ ਗਏ। ਪਹਿਲਾਂ ਇਹ ਮਕਾਨ ਅਤੇ ਮਹੱਲ ਧਨੀਆਂ ਦੀ ਮਿਲਖ ਹੁੰਦੇ ਸਨ।

ਇੱਕ ਰਾਤ ਬਹੁਤ ਦੇਰ ਗਏ ਵਲਾਦੀਮੀਰ ਇਲੀਚ ਛੋਪਲੇ ਪੈਰੀਂ ਆਪਣੇ ਘਰ ਵਿੱਚ ਦਾਖਲ ਹੋਇਆ। ਸਭ ਸੌਂ ਗਏ ਸਨ। ਪਰ ਨਹੀਂ ਉਹਦੀ ਭੈਣ ਮਾਰੀਆ ਰਸੋਈ ਵਿੱਚ ਬੈਠੀ ਉਹਨੂੰ ਉਡੀਕ ਰਹੀ ਸੀ। ਉਹਨੇ ਵਲਾਦੀਮੀਰ ਇਲੀਚ ਨੂੰ ਅਵਾਜ਼ ਦਿੱਤੀ। “ਵੋਲੋਦੀਆ, ਕਿਉਂ ਜਾਨ ਦੇਣ 'ਤੇ ਤੁਲਿਆਂ ਹੋਇਐਂ। ਆ, ਚਾਹ ਦਾ ਇੱਕ ਗਲਾਸ ਪੀ। ਨਾਦੀਆ ਜਦੋਂ ਕੰਮ ਤੋਂ ਮੁੜੀ ਤਾਂ ਉਹ ਥੱਕ ਕੇ ਚੂਰ ਹੋ ਚੁੱਕੀ ਸੀ ਅਤੇ ਮੈਂ ਉਹਨੂੰ ਲੇਟਣ ਲਈ ਮਜ਼ਬੂਰ ਕੀਤਾ।”

ਵਲਾਦੀਮੀਰ ਇਲੀਚ ਨੇ ਮੇਜ਼ 'ਤੇ ਪਿਆ ਇੱਕ ਪਾਰਸਲ ਵੇਖਿਆ। ਇਹਦੇ ਨਾਲ ਤਾਮਬੋਵ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਦੇ ਕਿਸਾਨਾਂ ਦਾ ਇੱਕ ਖ਼ਤ ਸੀ। ਉਹਨਾਂ ਲਿਖਿਆ ਕਿ ਉਹ ਉਹਨੂੰ ਸੂਰ ਦੀ ਇੱਕ ਲੱਤ ਅਤੇ ਸੂਰ ਦੇ ਲੂਣ ਲੱਗੇ ਮਾਸ ਦਾ ਇੱਕ ਅੱਧਾ ਭੇਜ ਰਹੇ ਹਨ। “ਇਹ ਬਿਲਕੁਲ ਤਾਜ਼ਾ ਹੈ ਵਲਾਦੀਮੀਰ ਇਲੀਚ ਅਤੇ ਇਹ ਤੈਨੂੰ ਸ਼ਕਤੀ ਦੇਵੇਗਾ,” ਉਹਨਾਂ ਆਪਣੇ ਖ਼ਤ ਦੇ ਅਖੀਰ ਵਿੱਚ ਲਿਖਿਆ।

“ਵੋਲੋਦੀਆ, ਮੈਨੂੰ ਪਤੈ ਤੂੰ ਕਦੇ ਕੋਈ ਸੁਗਾਤ ਕਬੂਲ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਨਾਦੀਆ ਤੇ ਮੈਂ ਦੋਵੇਂ ਤੇਰੇ ਨਾਲ ਦਿਲੋਂ ਸਹਿਮਤ ਹਾਂ। ਪਰ ਵੋਲੋਦੀਆ ਤੂੰ ਏਨਾ ਕਮਜ਼ੋਰ ਹੋ ਗਿਐਂ.....”

ਵਲਾਦੀਮੀਰ ਇਲੀਚ ਨੇ ਮੁਸਕਰਾ ਕੇ ਆਪਣੀ ਭੈਣ ਵੱਲ ਵੇਖਿਆ। ਉਹਨੂੰ ਮਾਰੀਆ ਨਾਲ ਬਹੁਤ ਪਿਆਰ ਸੀ। 1887 ਜਦੋਂ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਭਰਾ ਅਲੈਕਸਾਂਦਰ ਨੂੰ ਮੌਤ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਸੀ ਤਾਂ ਉਹ ਨਿੱਕੀ ਜਿਹੀ ਬਾਲੜੀ ਹੁੰਦੀ ਸੀ। ਕਸਬੇ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਨੇ

ਉਲੀਆਨੋਵ ਪਰਿਵਾਰ ਵੱਲ ਪਿੱਠ ਮੋੜ ਲਈ ਸੀ। ਪਰ ਈਵਾਨ ਯਾਕੋਵਲੋਵ, ਜਿਹੜਾ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਪਿਤਾ ਨਾਲ ਕੰਮ ਕਰਦਾ ਸੀ ਅਤੇ ਕੌਮ ਤੋਂ ਚੂਵਾਸ਼ ਸੀ, ਪਰਿਵਾਰ ਦਾ ਡੂੰਘਾ ਮਿੱਤਰ ਰਿਹਾ। ਇੱਕ ਹੋਰ ਚੂਵਾਸ਼ ਜਵਾਨ ਓਖੋਤਨੀਕੋਵ ਵੀ ਉਹਨਾਂ ਨਾਲ ਰਿਹਾ ਸੀ।

“ਪਤੈ ਅਸੀਂ ਇਸ ਪਾਰਸਲ ਦਾ ਕੀ ਕਰਨੈਂ? ਅਸੀਂ ਇਹਨੂੰ ਉਸ ਘਰ ਵਿੱਚ ਦਿਆਂਗੇ ਜਿੱਥੇ ਚੂਵਾਸ਼ ਬੱਚੇ ਰੱਖੇ ਗਏ ਹਨ। ਕੀ ਕਹਿਨੀ ਏਂ?”

ਮਾਰੀਆ ਇੱਕ-ਟਕ ਆਪਣੇ ਭਰਾ ਵੱਲ ਵੇਖ ਰਹੀ ਸੀ। ਉਹਦਾ ਰੰਗ ਕਿੰਨਾਂ ਪੀਲਾ ਸੀ। ਉਹਨੂੰ ਇਸ ਹਾਲਤ ਵਿੱਚ ਵੇਖ ਕੇ ਮਾਰੀਆ ਦੇ ਦਿਲ ਨੂੰ ਖੋਹ ਪਈ।

“ਅਸੀਂ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਕਹਾਂਗੇ ਕਿ ਉਹ ਇਹਨੂੰ ਸਭ ਤੋਂ ਮਾੜੇ ਬੱਚਿਆਂ ਵਿੱਚ ਵੰਡ ਦੇਣ,” ਵਲਾਦੀਮੀਰ ਇਲੀਚ ਕਹਿ ਰਿਹਾ ਸੀ।

ਮਾਰੀਆ ਸਿਰਫ਼ ਸਿਰ ਹੀ ਹਿਲਾ ਸਕੀ।

ਉਹਦੇ ਸਿਰ ਵਿੱਚ ਪੀੜ ਜਾਰੀ ਸੀ ਪਰ ਉਹਦਾ ਰੋਂ ਚੰਗੇਰਾ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ। ਉਹ ਜਾਣਦਾ ਸੀ ਕਿ ਸੂਰ ਦੇ ਮਾਸ ਦੇ ਇਹ ਦੋ ਟੁਕੜੇ ਸਾਗਰ ਵਿੱਚ ਬੂੰਦ ਵਾਂਗ ਹਨ ਪਰ ਇਹ ਸੋਚ ਕੇ ਖੁਸ਼ ਸੀ ਕਿ ਅਗਲੇ ਦਿਨ ਦੁਪਹਿਰ ਦੇ ਖਾਣੇ ਨਾਲ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਪਿੰਡ ਤੋਂ ਆਏ ਸੂਰ ਦੇ ਮਾਸ ਦਾ ਇੱਕ ਗੁਲਾਬੀ ਕਤਲਾ ਮਿਲੇਗਾ।

ਨਵੀਂ ਆਰਥਕ ਨੀਤੀ ਦੇ ਅਰਥ

ਮਜ਼ਦੂਰ ਆਪਣੇ ਕੰਮ ਅਤੇ ਜੀਵਨ ਦੀਆਂ ਹਾਲਤਾਂ ਸਬੰਧੀ ਗੱਲ ਕਰਨ ਲੈਨਿਨ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਆਉਂਦੇ। ਲਾਲ ਫੌਜ ਦੇ ਕਮਾਂਡਰ ਫੌਜੀ ਮਾਮਲਿਆਂ 'ਤੇ ਵਿਚਾਰ ਕਰਨ ਲਈ ਆਉਂਦੇ। ਵਿਗਿਆਨੀ ਵੀ ਉਹਨੂੰ ਮਿਲਣ ਆਉਂਦੇ। ਲੈਨਿਨ ਬੜੇ ਧਿਆਨ ਨਾਲ ਉਹਨਾਂ ਸਭਨਾਂ ਦੀ ਗੱਲ ਸੁਣਦਾ।

ਪਿੱਛੋਂ ਲੋਕ ਕੌਮੀਸਾਰਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰੀਸ਼ਦ ਦੀ ਬੈਠਕ ਸਮੇਂ ਲੋਕਾਂ ਵੱਲੋਂ ਉਠਾਏ ਵੱਖ ਵੱਖ ਪ੍ਰਸ਼ਨਾਂ 'ਤੇ ਵਿਚਾਰ ਹੁੰਦੀ ਅਤੇ ਹਕੂਮਤ ਸੋਵੀਅਤਾਂ ਦੇ ਦੇਸ ਲਈ ਲੋੜੀਂਦੇ ਕਾਨੂੰਨ ਪ੍ਰਵਾਨ ਕਰਦੀ।

ਸੋਵੀਅਤ ਸੱਤਾ ਦੀ ਸਥਾਪਤੀ ਤੋਂ ਪਿੱਛੋਂ ਦੇ ਪਹਿਲਿਆਂ ਮਹੀਨਿਆਂ ਵਿੱਚ ਜਿਹੜੇ ਕਿਸਾਨ ਲੈਨਿਨ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਆਉਂਦੇ, ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਗੱਲ ਵਿੱਚ ਦਿਲਚਸਪੀ ਹੁੰਦੀ ਕਿ ਜਿਹੜੀ ਭੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਜਾਗੀਰਦਾਰਾਂ ਅਤੇ ਕੁਲਕਾਂ ਦੀ ਮਾਲਕੀ ਸੀ ਉਹ ਗਰੀਬ ਅਤੇ ਦਰਮਿਆਨੇ ਕਿਸਾਨਾਂ ਵਿੱਚ ਕਿਵੇਂ ਵੰਡੀ ਜਾਵੇ ਅਤੇ ਇਹਦੀ ਚੰਗੀ ਤੋਂ ਚੰਗੀ ਵਰਤੋਂ ਕਿਵੇਂ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ।

ਜਦੋਂ ਛੇਤੀ ਹੀ ਪਿੱਛੋਂ ਰੂਸ ਵਿੱਚ ਖ਼ਾਨਾਜੰਗੀ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਗਈ ਤਾਂ ਸੋਵੀਅਤ ਹਕੂਮਤ ਨੇ ਕਿਸਾਨਾਂ ਤੋਂ ਸਾਰੀ ਵਾਧੂ ਉਪਜ ਲੈ ਲੈਣ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਲਾਗੂ ਕੀਤਾ। ਉਹ ਪ੍ਰਬੰਧ ਇਉਂ

ਚੱਲਦਾ ਸੀ। ਜਦੋਂ ਫ਼ਸਲ ਆ ਜਾਂਦੀ, ਕਿਸਾਨ ਅਗਲੇ ਸਾਲ ਦੀ ਫ਼ਸਲ ਲਈ ਚੋਖਾ ਬੀਜ ਰੱਖ ਲੈਂਦਾ; ਉਹ ਆਪਣੇ ਪਰਿਵਾਰ ਲਈ ਵੀ ਬੱਸ ਏਨਾ ਹੀ ਅਨਾਜ ਰੱਖਦਾ ਜਿਸ ਨਾਲ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਗੁਜ਼ਾਰਾ ਹੀ ਚੱਲ ਸਕੇ। ਬਾਕੀ ਦਾਣਾ ਉਹਨੂੰ ਹਕੂਮਤ ਨੂੰ ਦੇਣਾ ਪੈਂਦਾ। ਇਹ ਬਚਾਉ ਦਾ ਇੱਕੋ ਇੱਕ ਢੰਗ ਸੀ, ਸੋਵੀਅਤ ਰੀਪਬਲਿਕ ਦੇ ਬਚਣ ਦਾ ਇੱਕੋ ਇੱਕ ਰਾਹ ਕਿਉਂਕਿ ਲਾਲ ਫ਼ੌਜ ਅਤੇ ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਦਾ ਪੇਟ ਹੋਰ ਕੌਣ ਭਰ ਸਕਦਾ ਸੀ ?

ਇਹ ਕਿਸਾਨਾਂ ਲਈ ਔਖਾ ਸਮਾਂ ਸੀ। ਇਹ ਸਾਰੇ ਦੇਸ ਲਈ ਔਖਾ ਸਮਾਂ ਸੀ।

ਜਦੋਂ ਯੁੱਧ ਖ਼ਤਮ ਹੋ ਗਿਆ ਤਾਂ ਕਿਸਾਨ ਡੈਲੀਗੇਟ ਸਾਰੇ ਰੂਸ ਤੋਂ ਮਾਸਕੋ ਆਉਣੇ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਗਏ। ਉਹ ਇੱਕ ਅਨੰਤ ਲੜੀ ਵਿੱਚ ਲੈਨਿਨ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਆਉਂਦੇ। ਇਹ ਦੜੀਅਲ, ਪੱਕੀ ਉਮਰ ਦੇ ਬੰਦੇ ਸਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਰ੍ਹਿਆਂ ਬੱਧੀ ਹੱਡ-ਭੰਨਵੀਂ ਮਿਹਨਤ ਕੀਤੀ ਸੀ। ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਮਿਲ ਕੇ ਅਤੇ ਭਵਿੱਖ ਸਬੰਧੀ ਉਹਨਾਂ ਦੀਆਂ ਯੋਜਨਾਵਾਂ ਸੁਣ ਕੇ ਲੈਨਿਨ ਨੂੰ ਸਦਾ ਖੁਸ਼ੀ ਹੁੰਦੀ।

ਸਭ ਕਿਸਾਨ ਇਹ ਮੰਗ ਸਬੰਧੀ ਇੱਕ ਰਾਏ ਦੇ ਸਨ ਕਿ ਕੁੱਲ ਵਾਧੂ ਉਪਜ ਵਸੂਲਣ ਦੇ ਪ੍ਰਬੰਧ ਦੀ ਥਾਂ ਜਿਣਸ ਦੀ ਸੂਰਤ ਵਿੱਚ ਟੈਕਸ ਲਾਗੂ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ।

ਇਹਦਾ ਅਰਥ ਇਹ ਸੀ ਕਿ ਰਿਆਸਤ ਨੂੰ ਵਾਧੂ ਅਨਾਜ ਦਾ ਦਾਣਾ ਦਾਣਾ ਦੇਣ ਦੀ ਥਾਂ ਕਿਸਾਨ ਉਹਨੂੰ ਆਪਣੀ ਫ਼ਸਲ ਦਾ ਇੱਕ ਹਿੱਸਾ ਟੈਕਸ ਵਜੋਂ ਦੇਵੇਗਾ। ਜੇ ਉਹਦੀ ਫ਼ਸਲ ਵੱਧ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਉਹਦੇ ਕੋਲ ਵੱਧ ਅਨਾਜ ਬਚ ਜਾਵੇਗਾ। ਇਉਂ ਕਿਸਾਨਾਂ ਨੂੰ ਵਧੇਰੇ ਬਿਜਾਈ ਕਰਨ ਅਤੇ ਚੰਗੀ ਖੇਤੀ ਕਰਨ ਲਈ ਉਤਸ਼ਾਹ ਮਿਲੇਗਾ ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਟੈਕਸ ਤਾਰਨ ਪਿੱਛੋਂ ਬਚੀ ਫ਼ਸਲ ਵੇਚ ਸਕਣਗੇ। ਇਸ ਤੋਂ ਜਿਹੜੀ ਰਕਮ ਮਿਲੇਗੀ ਉਸ ਨਾਲ ਉਹ ਸ਼ਹਿਰਾਂ ਤੋਂ ਤਿਆਰ ਮਾਲ, ਸਾਬਣ, ਮਿੱਟੀ ਦਾ ਤੇਲ ਅਤੇ ਕੱਪੜਾ, ਆਪਣੇ ਖੇਤਾਂ ਲਈ ਦਾਤੀਆਂ, ਹਲ ਅਤੇ ਕਰਾਹ ਖ਼ਰੀਦ ਸਕਣਗੇ। ਇਹ ਅਜਿਹੀਆਂ ਵਸਤਾਂ ਸਨ ਜਿਹੜੀਆਂ ਕਿਸਾਨ ਆਪ ਨਹੀਂ ਸਨ ਬਣਾ ਸਕਦੇ। ਇਹਦਾ ਅਰਥ ਸੀ ਕਿ ਕਾਰਖ਼ਾਨਿਆਂ ਅਤੇ ਮਿੱਲਾਂ ਨੂੰ ਵਸੋਂ ਲਈ ਚੋਖਾ ਤਿਆਰ ਮਾਲ ਕਰਨਾ ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਲਈ ਪੂਰੀ ਸ਼ਕਤੀ ਨਾਲ ਚਲਾਉਣਾ ਪਵੇਗਾ।

ਸਰਮਾਏਦਾਰ ਅਤੇ ਵਾਈਟਗਾਰਡ ਦੇਸ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਸੁੱਟ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਸਨ ਅਤੇ ਕਿਰਤੀ ਲੋਕ ਹੁਣ ਆਪਣੇ ਦੇਸ ਦੇ ਸਵਾਮੀ ਸਨ। ਨਿਸ਼ਚੇ ਹੀ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਅਜਿਹਾ ਜੀਵਨ ਉਸਾਰਨ ਯੋਗ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਥੁੜਾਂ ਨਾ ਹੋਣ, ਬਹੁਲਤਾ ਦਾ ਜੀਵਨ।

ਕਿਸਾਨਾਂ ਨਾਲ ਗੱਲਾਂ, ਆਪਣੇ ਸਾਥੀਆਂ ਨਾਲ ਵਿਚਾਰਾਂ ਅਤੇ ਬਹੁਤ ਸੋਚ ਪਿੱਛੋਂ ਲੈਨਿਨ ਦੇ ਮਨ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਨਵੀਂ ਯੋਜਨਾ ਤਿਆਰ ਹੋਈ। ਲੈਨਿਨ ਨੇ ਇਹਨੂੰ ਨਵੀਂ ਆਰਥਕ ਨੀਤੀ (ਨੈਪ) ਦਾ ਨਾਂ ਦਿੱਤਾ।

ਸੋਵੀਅਤ ਹਕੂਮਤ ਛੋਟੀ ਪੱਧਰ 'ਤੇ ਨਿੱਜੀ ਵਪਾਰ ਦੀ ਆਗਿਆ ਦੇਵੇਗੀ। ਇਹਦੇ ਨਾਲ ਸੋਵੀਅਤ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਨੂੰ ਕੋਈ ਖ਼ਤਰਾ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਿਉਂਕਿ ਸਾਰੀ ਸ਼ਕਤੀ ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਅਤੇ ਕਿਸਾਨਾਂ ਦੇ ਹੱਥ ਸੀ। ਸਨਅਤ, ਭੋਂ, ਰੇਲਾਂ, ਦਰਿਆਈ ਅਤੇ ਸਮੁੰਦਰੀ ਆਵਾਜਾਈ

ਸਭ ਰਿਆਸਤ ਦੀ ਮਿਲਖ ਸਨ।

ਲੈਨਿਨ ਜੋ ਕੁੱਝ ਕਰਦਾ, ਉਹ ਜਿਸ ਕਿਸੇ ਗੱਲ ਲਈ ਯਤਨ ਕਰਦਾ, ਉਹ ਜਨਤਾ ਦੇ ਭਲੇ ਲਈ, ਜਨਤਾ ਦੀ ਖੁਸ਼ੀ ਲਈ ਹੁੰਦੀ। ਹੁਣ ਜਦੋਂ ਯੁੱਧ ਮੁੱਕ ਗਿਆ ਸੀ ਲੈਨਿਨ ਆਪਣੇ ਸਾਰੇ ਯਤਨ ਆਰਥਕਤਾ, ਵਪਾਰ, ਵਿਦੇਸੀ ਵਪਾਰ, ਬਿਜਲਈ ਅਤੇ ਮਸ਼ੀਨਸਾਜ਼ੀ ਵੱਲ ਅਤੇ ਪਿੰਡਾਂ ਅਤੇ ਸ਼ਹਿਰਾਂ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਵਿਚਕਾਰ ਮਿੱਤਰਤਾ ਦੇ ਨੇੜਵੇਂ ਸਬੰਧ ਸਥਾਪਤ ਕਰਨ ਵੱਲ ਲਾ ਰਿਹਾ ਸੀ।

ਨਵੀਂ ਆਰਥਕ ਨੀਤੀ ਨੇ ਵੱਡੀ ਪੱਧਰ ਦੇ ਉਸਾਰੀ ਦਾ ਕਾਰਜ-ਰੂਪ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਕਰਨੀ ਸੀ। ਪਾਰਟੀ ਦੀ ਦਸਵੀਂ ਕਾਂਗਰਸ ਨੇ ਲੈਨਿਨ ਦੀ ਯੋਜਨਾ ਦੀ ਪ੍ਰਵਾਨਗੀ ਦੇ ਦਿੱਤੀ।

ਜੀਵਨ ਦਾ ਨਵਾਂ ਢੰਗ ਉਸਾਰਨ ਦੇ ਕੰਮ ਵਿੱਚ ਏਕਤਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨਾ ਲੈਨਿਨ ਲਈ ਸੌਖਾ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਭਾਵੇਂ ਇਹ ਜਾਪਦਾ ਸੀ ਕਿ ਅਗਲਾ ਰਾਹ ਸਾਫ਼ ਦਿਸ ਰਿਹਾ ਹੈ ਪਰ ਬਹੁਤ ਕੌੜੀਆਂ ਬਹਿਸਾਂ ਹੋਈਆਂ ਅਤੇ ਹੋਰ ਤਾਂ ਹੋਰ ਟਰਾਟਸਕੀ ਨੇ ਆਪਣੀ ਤਬਾਹਕਰੂ ਯੋਜਨਾ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੀ। ਉਹ ਬ੍ਰੈਸਤ ਦੀ ਸੁਲਹ ਸਬੰਧੀ ਗੱਲਬਾਤ ਦਾ ਵਿਰੋਧੀ ਸੀ ਅਤੇ ਉਹਨੇ ਸੋਵੀਅਤ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਨੁਕਸਾਨ ਪੁਚਾਇਆ ਸੀ। ਹੁਣ ਵੀ ਉਹ ਲੈਨਿਨ ਅਤੇ ਪਾਰਟੀ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਸੀ ਅਤੇ ਜਿਹੜੇ ਮੈਂਬਰ ਝਿਜਕਦੇ ਸਨ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਵੱਲ ਖਿੱਚਣ ਅਤੇ ਲੈਨਿਨ ਦਾ ਵਿਰੋਧ ਕਰਨ ਲਈ ਵੱਖ ਵੱਖ ਟੋਲੀਆਂ ਬਣਾਉਣ ਦਾ ਯਤਨ ਕਰਦਾ ਰਿਹਾ।

ਅਮਨ ਦੇ ਸਮੇਂ ਵਿੱਚ ਜੀਵਨ ਮੇਲ-ਮਿਲਾਪ ਅਤੇ ਸੰਭਾਵਨਾ ਭਰਪੂਰ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਸੀ। ਇਹ ਲੈਨਿਨ ਦਾ ਸੁਪਨਾ ਸੀ। ਉਹ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ ਕਿ ਪਾਰਟੀ ਸਦਾ ਇੱਕ ਬਲਵਾਨ, ਇੱਕਮੱਠ ਸ਼ਕਤੀ ਰਹੇ।

ਪਰ ਕੁੱਝ ਲੋਕ ਅਜਿਹੇ ਵੀ ਸਨ ਜਿਹੜੇ ਜੀਵਨ ਦੇ ਨਵੇਂ ਢੰਗ ਦੀ ਸਥਾਪਤੀ ਵਿੱਚ ਰੋਕਾਂ ਪਾਉਂਦੇ। ਲੈਨਿਨ ਨੇ ਅਜਿਹੇ ਲੋਕਾਂ ਵਿਰੁੱਧ ਬੇਕਿਰਕ ਘੋਲ ਕੀਤਾ। ਪਾਰਟੀ ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਦੀ ਬਹੁ-ਗਿਣਤੀ ਨੇ ਉਹਦੀ ਹਮਾਇਤ ਕੀਤੀ। ਉਹ ਜੇਤੂ ਹੋਏ ਅਤੇ ਕਮਿਊਨਿਜ਼ਮ ਦੇ ਰਾਹ 'ਤੇ ਪਾਰਟੀ ਅਤੇ ਸੋਵੀਅਤ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਕੀਤੀ।

ਜਦੋਂ ਬਰਫ਼ ਗਾਉਂਦੀ ਹੈ

“ਆ ਚੱਲੀਏ!” ਨਾਦੇਜ਼ਦਾ ਕਨਸਤਨਤੀਨੋਵਨਾ ਨੇ ਕਿਹਾ।

“ਵੋਲੋਦੀਆ, ਜ਼ਰੂਰ ਚੱਲ,” ਮਾਰੀਆ ਨੇ ਕਿਹਾ। ਉਹਨੂੰ ਡਰ ਸੀ ਕਿ ਲੈਨਿਨ ਨਾਂਹ ਹੀ ਨਾ ਕਰ ਦੇਵੇ।

ਲੈਨਿਨ ਨੇ ਬਹਿਸ ਨਾ ਕੀਤੀ ਭਾਵੇਂ ਉਹਨੇ ਸੋਚਿਆ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਐਤਵਾਰ ਦੀ ਸ਼ਾਂਤ ਸਵੇਰ ਦਾ ਲਾਭ ਉਠਾ ਕੇ ਇੱਕ ਲੇਖ ਖ਼ਤਮ ਕਰ ਲਵੇਗਾ ਅਤੇ ਕਈ ਅਹਿਮ ਖ਼ਤ ਲਿਖ ਲਵੇਗਾ।

ਅਕਤੂਬਰ ਦਾ ਛੁਹਲਾ ਦਿਨ ਸੈਣਤਾਂ ਮਾਰ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਕਾਰ 'ਤੇ ਬਹਿ ਕੇ ਬਾਹਰ ਪੇਂਡੂ ਇਲਾਕੇ ਵਿੱਚ ਜਾਣਾ ਅਤੇ ਇੱਕ ਦਿਨ ਲਈ ਸਭ ਫਿਕਰ ਭੁੱਲ ਜਾਣਾ, ਕਿੰਨਾਂ ਸੁਹਾਣਾ ਸੀ! ਅਖੀਰ ਨਾਲ਼ ਐਤਵਾਰ ਸੀ। ਸਦਾ ਵਾਂਗ ਸਤੀਪਾਨ ਗਿਲ ਕਾਰ ਚਲਾ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਉਹ ਕਾਰ ਵਿੱਚ ਬੈਠੇ ਅਤੇ ਗੋਰਕੀ ਵੱਲ ਚੱਲ ਪਏ।

ਜਦੋਂ ਉਹ ਸ਼ਹਿਰ ਦੀਆਂ ਹੱਦਾਂ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਨਿੱਕਲ ਆਏ ਤਾਂ ਵਲਾਦੀਮੀਰ ਇਲੀਚ ਨੇ ਡੂੰਘੇ ਸਾਹ ਲਏ। ਪੌਣ ਠੰਢੀ ਅਤੇ ਸੱਜਰੀ ਸੀ ਅਤੇ ਸਵੇਰ ਦਾ ਗੁਲਾਬੀ ਆਕਾਸ਼ ਸ਼ਾਨਦਾਰ ਸੀ। ਛੇਤੀ ਹੀ ਸੂਰਜ ਉੱਗਣ ਲੱਗ ਪਿਆ। ਉਹ ਪੇਂਡੂ ਇਲਾਕੇ 'ਤੇ ਆਪਣਾ ਨਿੱਘ ਖਿਲਾਰ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਸੜਕ 'ਤੇ ਬਰਫ਼ ਜੰਮ ਗਈ ਸੀ ਅਤੇ ਕਾਰ ਪਹਿਆਂ 'ਤੇ ਉਛਲਦੀ। ਗਿੱਲ ਬੜੀ ਹੌਲੀ ਹੌਲੀ ਅਤੇ ਸਾਵਧਾਨੀ ਨਾਲ਼ ਕਾਰ ਚਲਾ ਰਿਹਾ ਸੀ।

“ਤੁਸੀਂ ਤਾਂ ਇਉਂ ਕਾਰ ਚਲਾ ਰਹੇ ਹੋ ਜਿਵੇਂ ਰਾਹ ਵਿੱਚ ਹਰ ਮੁਰਗੀ ਨੂੰ ਸਲਾਮ ਕਰਨਾ ਹੁੰਦੈ,” ਵਲਾਦੀਮੀਰ ਇਲੀਚ ਨੇ ਗਿਲ ਨੂੰ ਕਿਹਾ।

ਗਿਲ ਨੂੰ ਲੈਨਿਨ ਦੇ ਮਜ਼ਾਕ ਹਮੇਸ਼ਾਂ ਚੰਗੇ ਲੱਗਦੇ ਸਨ। ਪਰ ਉਹਨੇ ਰਫ਼ਤਾਰ ਤੇਜ਼ ਨਾ ਕੀਤੀ। ਆਪਣੀਆਂ ਸਵਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਧੱਕੇ ਦੇਣ ਨਾਲ਼ੋਂ ਪਿੰਡ ਦੀ ਥਾਂ ਹਰ ਮੁਰਗੀ ਨੂੰ ਸਲਾਮ ਕਰਨਾ ਉਹ ਚੰਗਾ ਸਮਝਦਾ ਸੀ।

ਗੋਰਕੀ ਇੱਕ ਪੁਰਾਣੀ ਜਾਗੀਰ ਸੀ। ਮਹਲ ਦੀ ਡਿਉਢੀ ਦੇ ਥੰਮ੍ਹ, ਚਿੱਟੇ ਸਨ ਅਤੇ ਇਹਦੀਆਂ ਦੋ ਨਵੇਕਲੀਆਂ ਬਾਹੀਆਂ ਦਵਾਲੇ ਇੱਕ ਬੜਾ ਵੱਡਾ ਬਾਗ਼ ਸੀ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਲਿੰਡਨ ਅਤੇ ਸ਼ਾਹ ਬਲੂਤ ਦੇ ਵੱਡੇ ਵੱਡੇ ਰੁੱਖਾਂ ਦੀਆਂ ਕਤਾਰਾਂ ਸਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ ਕਿਧਰੇ ਖੁੱਲ੍ਹੀਆਂ ਥਾਵਾਂ ਸਨ। ਇੱਥੇ ਟਿੱਬੇ ਵੀ ਸਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਉੱਤੇ ਖਲੋ ਕੇ ਮਨੁੱਖ ਦੂਰ ਦੂਰ ਤੱਕ, ਇੱਥੋਂ ਤੱਕ ਕਿ ਪੋਦੋਲਸਕ ਦੇ ਕਸਬੇ ਤੱਕ ਵੀ ਵੇਖ ਸਕਦਾ।

ਲੈਨਿਨ ਨੂੰ ਦੂਰ ਤੱਕ ਵੇਖਣਾ ਪਸੰਦ ਸੀ ਉਹ ਆਪਣੀ ਕਲਪਨਾ ਵਿੱਚ ਜੰਗਲਾਂ ਅਤੇ ਲਿਸ਼ਕਦੇ ਪਾਖਰਾ ਦਰਿਆ ਤੋਂ ਪਾਰ ਸ਼ਹਿਰ ਨੂੰ ਚਿਤਵਦਾ। 1900 ਵਿੱਚ ਸ਼ੁਸ਼ੇਨਸਕੋਏ ਵਿਖੇ ਜਲਾਵਤਨੀ ਤੋਂ ਮੁੜਨ ਪਿੱਛੋਂ ਉਹ ਪੋਦੋਲਸਕ ਵਿਖੇ ਗਿਆ ਸੀ। ਉਸ ਸਮੇਂ ਉਹਦੀ ਮਾਂ ਅਤੇ ਨਿੱਕਾ ਭਰਾ ਮਿਤੀਆ, ਜਿਸਨੂੰ, ਮਾਸਕੋ ਤੋਂ ਨਿਕਾਲਾ ਦੇ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ, ਉੱਥੇ ਰਹਿੰਦੇ ਸਨ। ਜਦੋਂ ਉਹ ਸਵਿਟਜ਼ਰਲੈਂਡ ਜਾਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਆਪਣੇ ਪਰਿਵਾਰ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਗਿਆ ਸੀ ਤਾਂ ਉਹਦੀਆਂ ਭੈਣਾਂ ਵੀ ਉੱਥੇ ਹੀ ਰਹਿੰਦੀਆਂ ਸਨ। ਉਸ ਸਮੇਂ ਵਲਾਦੀਮੀਰ ਇਲੀਚ ਇਨਕਲਾਬੀ ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਦਾ ਅਖ਼ਬਾਰ “ਇਸਕਰਾ” ਛਾਪਣ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ।

ਉਹ ਕਾਰ ਵਿੱਚ ਬੈਠੇ ਸਿੱਧੇ ਪਾਰਕ ਵਿੱਚੋਂ ਲੰਘੇ ਅਤੇ ਉੱਤਰੀ ਬਾਹੀ ਦਾ ਗਾਡੀ-ਰਾਹ ਤੱਕ ਗਏ। ਵਲਾਦੀਮੀਰ ਇਲੀਚ ਨੂੰ ਮਹੱਲ ਦਾ ਮੁੱਖ ਹਿੱਸਾ ਕਦੇ ਪਸੰਦ ਨਹੀਂ ਸੀ ਆਇਆ ਉਹਨੂੰ ਉੱਤਰੀ ਬਾਹੀ ਪਸੰਦ ਸੀ ਜਿੱਥੇ ਕਮਰੇ ਨਿੱਕੇ ਤੇ ਛੱਤਾਂ ਨੀਵੀਆਂ ਸਨ। ਜਦੋਂ ਇਹਦੇ ਸਾਬਕ ਮਾਲਕ ਇੱਥੇ ਰਹਿੰਦੇ ਸਨ ਤਾਂ ਸ਼ੈਦ ਇਹ ਨੌਕਰਾਂ ਦੇ ਰਹਿਣ ਵਾਲ਼ਾ ਹਿੱਸਾ ਸੀ। ਅਕਤੂਬਰ ਇਨਕਲਾਬ ਤੋਂ ਪਿੱਛੋਂ ਇਹਦੇ ਧਨੀ ਮਾਲਕ ਵਿਦੇਸ਼ ਨੱਠ ਗਏ ਸਨ ਅਤੇ ਮਕਾਨ

ਆਰਾਮਘਰ ਬਣਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਜ਼ਖਮੀ ਹੋਣ ਤੋਂ ਪਿੱਛੋਂ ਡਾਕਟਰਾਂ ਨੇ ਲੈਨਿਨ ਲਈ ਆਰਾਮ ਅਤੇ ਖੁੱਲ੍ਹੀ ਹਵਾ ਤਜਵੀਜ਼ ਕੀਤੀ ਸੀ ਅਤੇ ਉਹ ਗੋਰਕੀ ਗਿਆ ਸੀ।

ਜਦੋਂ ਕਦੇ ਲੈਨਿਨ ਨੂੰ ਹੁਸ਼ੀਰੇ ਇਕੱਤ੍ਰਤਾ ਕਮਰਿਆਂ ਅਤੇ ਮਾਸਕੋ ਦੇ ਸ਼ੋਰ-ਸ਼ਰਾਬੇ ਤੋਂ ਬਚਣ ਦਾ ਅਵਸਰ ਮਿਲਦਾ ਉਹ ਆਰਾਮ ਕਰਨ ਗੋਰਕੀ ਚਲਾ ਜਾਂਦਾ। ਇੱਥੇ ਉਹਦੀ ਸਿਰ ਪੀੜ ਲਗਭਗ ਖਤਮ ਹੋ ਜਾਂਦੀ।

“ਪਿੰਡ ਦੀ ਹਵਾ ਵਿੱਚ ਕੁੱਝ ਸਾਹ ਲੈਣ ਨਾਲ਼ ਹੀ ਤੇਰੇ ਮੂੰਹ ’ਤੇ ਲਾਲੀ ਆ ਜਾਂਦੀ ਏ,” ਨਾਦੇਜ਼ਦਾ ਕਨਸਤਨਤੀਨੋਵਨਾ ਨੇ ਸੰਤੋਖ ਨਾਲ਼ ਕਿਹਾ।

“ਮੇਰੀ ਪਿਆਰੀ ਇਸਤਰੀਓ, ਅਸੀਂ ਇੱਕ ਦੂਰ ਦੁਰਾਡੇ ਸਫ਼ਰ ’ਤੇ ਚੱਲਣ ਹੀ ਵਾਲ਼ੇ ਹਾਂ,” ਵਲਾਦੀਮੀਰ ਇਲੀਚ ਨੇ ਕਿਹਾ।

ਦਿਨ ਖ਼ੁਸ਼ਕ ਸੀ ਅਤੇ ਹਵਾ ਵਿੱਚ ਕੁੱਝ ਕਾਟ ਸੀ। ਯਖ਼ ਭੋਂ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਪੈਰਾਂ ਹੇਠ ਟੁਣਕਦੀ। ਰੁੱਖਾਂ ਦੇ ਪੱਤੇ ਝੜ ਗਏ ਸਨ। ਉਹ ਬਾਗ਼ ਦੇ ਪਰਲੇ ਸਿਰੇ ਤੱਕ ਵੇਖ ਸਕਦੇ ਸਨ। ਕਿਧਰੇ ਆਪਣੇ ਮੁਰਝਾਏ ਗੂੜ੍ਹੇ ਸਾਵੇ ਪੱਤਿਆਂ ਨਾਲ਼ ਕੱਜੀ ਡੇਕ ਦੀ ਝਾੜੀ ਉਦਾਸ ਜਿਹੀ ਖੜ੍ਹੀ ਸੀ, ਕਿਧਰੇ ਪਹਾੜੀ ਖੈਰ ਦੇ ਰੁੱਖ ’ਤੇ ਸੰਤਰੀ ਬੇਰਾਂ ਦੇ ਭਾਰੇ ਗੁੱਛੇ ਅਚਾਨਕ ਚਮਕ ਉੱਠਦੇ।

ਪੀਲੀਆਂ ਛਾਤੀਆਂ ਵਾਲ਼ੀਆਂ ਫਿੰਚ ਚਿੜੀਆਂ ਦਾ ਇੱਕ ਝੁੰਡ ਸ਼ੋਰ ਕਰਦਾ ਟਹਿਣੀਉਂ ਟਹਿਣੀ ਫੁਦਕ ਰਿਹਾ ਸੀ।

ਜਦੋਂ ਉਲੀਆਨੋਵ ਦੰਪਤੀ ਮਜ਼ਬੂਰਨ ਵਿਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਜਲਾਵਤਨੀ ਕੱਟ ਰਹੇ ਸਨ ਤਾਂ ਉਹ ਵਿਹਲਾ ਸਮਾਂ ਪਹਾੜਾਂ ਉੱਤੇ ਚੜ੍ਹਨ ਜਾਂ ਅਣਪਛਾਤੀਆਂ ਸੜਕਾਂ ਉੱਤੇ ਸਾਈਕਲ ਚਲਾਉਂਦੇ ਹੋਏ ਬਿਤਾਉਂਦੇ। ਜਿੰਨਾਂ ਘਣਾ ਕੋਈ ਜੰਗਲ ਹੁੰਦਾ, ਜਿੰਨੀ ਉੱਚੀ ਕੋਈ ਪਹਾੜੀ ਹੁੰਦੀ, ਉਨਾਂ ਉਹ ਵਲਾਦੀਮੀਰ ਇਲੀਚ ਨੂੰ ਵਧੇਰੇ ਖਿੱਚਦੀ।

ਸਵਿੱਟਰਜ਼ਰਲੈਂਡ ਦੇ ਪਹਾੜ ਅਤੇ ਛੰਭ ਸ਼ਾਨਦਾਰ ਅਤੇ ਸਾਹ-ਖਿੱਚਣ ਵਾਲ਼ੇ ਸਨ ਪਰ ਰੂਸੀ ਪੇਂਡੂ ਇਲਾਕੇ ਦੀਆਂ ਹਲਕੀਆਂ ਭਾਗਾਂ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਦਿਲਾਂ ਦੇ ਨੇੜੇ ਸਨ।

“ਔਹ ਵੇਖੋ! ਔਹ ਇੱਕ ਨਿੱਕਾ ਜਿਹਾ ਛੱਪੜ ਹੈ!” ਵਲਾਦੀਮੀਰ ਇਲੀਚ ਨੇ ਉੱਚੀ ਆਵਾਜ਼ ਵਿੱਚ ਕਿਹਾ।

“ਕਿੰਨੀ ਸੁਹਣੀ ਥਾਂ ਹੈ!” ਮਾਰੀਆ ਬੋਲੀ।

ਛੱਪੜ ਉੱਤੇ ਪਾਰਦਰਸ਼ੀ ਭੂਰੀ-ਨੀਲੀ ਬਰਫ਼ ਦੀ ਇੱਕ ਪਤਲੀ ਜਿਹੀ ਤਹਿ ਜੰਮੀ ਹੋਈ ਸੀ। ਇਉਂ ਜਾਪਦਾ ਸੀ ਇਹਦੇ ਉੱਤੇ ਸ਼ੀਸ਼ਾ ਜੜ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਛੱਪੜ ਕੰਢੇ ਉੱਗੇ ਨੰਗ ਮੁਨੰਗੇ ਰੁੱਖ ਅਤੇ ਉਲਝੀਆਂ ਝਾੜੀਆਂ ਬਰਫ਼ ਵਿੱਚ ਉਲਟੇ ਪ੍ਰਤੀਬਿੰਬਤ ਹੋ ਰਹੇ ਸਨ। ਬਰਫ਼ ਦੇ ਹੇਠਾਂ ਕਾਲ਼ੀ ਕਾਈ ਤੁਰਦੀ ਦਿਸ ਰਹੀ ਸੀ।

ਅਚਾਨਕ ਛੱਪੜ ਤੋਂ ਟੁਣਕਾਰ ਦੀ ਅਵਾਜ਼ ਆਈ। ਇਉਂ ਜਾਪਦਾ ਸੀ ਕਿਸੇ ਨੇ ਅਜੀਬ ਸਾਜ਼ ਦੀ ਤਾਰ ਟੁਣਕਾ ਦਿੱਤੀ ਹੈ। ਇਹ ਟੁਣਕਾਰ ਹਰ ਪਾਸੇ ਛਾਈ ਚੁੱਪ ਵਿੱਚ ਲਰਜ਼ ਰਹੀ ਸੀ।

ਬਰਫ 'ਤੇ ਸੁੱਟਿਆ ਇੱਕ ਗੀਟਾ ਛੱਪੜ ਉੱਤੇ ਤਿਲਕਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਇਹਨੇ ਬਰਫ ਨੂੰ ਟੁਣਕਾ ਦਿੱਤਾ ਸੀ।

“ਬਹੁਤ ਹੀ ਅਦਭੁਤ,” ਵਲਾਦੀਮੀਰ ਇਲੀਚ ਨੇ ਲੰਮਾਂ ਸਾਹ ਲੈਂਦੇ ਹੋਏ ਕਿਹਾ। ਫੇਰ ਉਹ ਦੀ ਨਿਗਾਹ ਝਾੜੀਆਂ ਪਿੱਛੇ ਖੜ੍ਹੇ ਦੋ ਬੱਚਿਆਂ ਵੱਲ ਗਈ। ਇਹ ਅੱਠਾਂ ਕੁ ਵਰ੍ਹਿਆਂ ਦੇ ਮੁੰਡਾ ਤੇ ਕੁੜੀ ਸਨ। ਮੁੰਡੇ ਨੇ ਗੀਟਾ ਸੁੱਟਿਆ ਸੀ।

“ਦੇਖ ਬਰਫ ਕਿਵੇਂ ਟੁਣਕਦੀ ਹੈ! ਇਹ ਟੁਣਕਾਰ ਤਾਂ ਛੱਪੜ ਦੇ ਪਾਰ ਵੀ ਸਾਫ਼ ਸੁਣਾਈ ਦੇਂਦੀ ਏ,” ਕੁੜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ।

“ਅਜਿਹਾ ਅਜਿਹੇ ਦਿਨ ਹੀ ਹੁੰਦੇ ਜਦੋਂ ਬਰਫ ਅਜੇ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜੰਮੀ ਹੀ ਹੋਵੇ,” ਮੁੰਡੇ ਨੇ ਕਿਹਾ। “ਜਦੋਂ ਬਰਫ ਮੋਟੀ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਜਾਂ ਉਸ ਉੱਪਰ ਸੱਜਰੀ ਬਰਫ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਇਹ ਟੁਣਕਦੀ ਨਹੀਂ।”

“ਇੱਕ ਗੀਟਾ ਹੋਰ ਸੁੱਟ।”

ਇੱਕ ਹੋਰ ਗੀਟਾ ਬਰਫ 'ਤੇ ਤਿਲਕਿਆ ਅਤੇ ਇਹ ਇੱਕ ਵਾਰ ਫੇਰ ਸਾਫ਼ ਟੁਣਕੀ।

“ਉਹ!” ਕੁੜੀ ਨੇ ਓਪਰੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਵੇਖ ਕੇ ਕਿਹਾ।

ਮੁੰਡੇ ਨੇ ਆਪਣੀ ਟੋਪੀ ਲਾਹੀ ਅਤੇ ਕਿਹਾ, “ਹੈਲੋ!”

“ਹੈਲੋ,” ਵਲਾਦੀਮੀਰ ਇਲੀਚ ਨੇ ਨੇੜੇ ਆਉਂਦੇ ਹੋਏ ਕਿਹਾ। “ਤੁਸੀਂ ਕਿੱਥੋਂ ਆਏ ਹੋ?”

“ਗੋਰਕੀ ਤੋਂ। ਔਹ ਨੇੜਿਉਂ ਹੀ,” ਮੁੰਡੇ ਨੇ ਨੇੜੇ ਦੇ ਪਿੰਡ ਗੋਰਕੀ ਵੱਲ ਇਸ਼ਾਰਾ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਕਿਹਾ। “ਮੈਂ ਸ਼ਰਤ ਲਾਉਂਦਾ ਤੁਸੀਂ ਮਾਸਕੋ ਤੋਂ ਆਏ ਹੋ।”

“ਤੇਰੀ ਗੱਲ ਠੀਕ ਏ। ਤੂੰ ਜਿਵੇਂ ਬਰਫ ਟੁਣਕਾਈ ਉਹ ਮੈਨੂੰ ਬਹੁਤ ਹੀ ਚੰਗਾ ਲੱਗਾ।”

“ਇਹਦੇ ਲਈ ਬੜੀ ਜੁਗਤ ਦੀ ਲੋੜ ਏ, ਇਹ ਜਾਣਨ ਦੀ ਕਿ ਬਰਫ ਕਦੋਂ ਬਿਲਕੁਲ ਠੀਕ ਹੈ, ਅਨੇਕਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਇਹਦੀ ਸਮਝ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ,” ਮੁੰਡੇ ਨੇ ਫੂਕ ਲੈਂਦੇ ਹੋਏ ਕਿਹਾ। “ਮੈਂ ਸ਼ਰਤ ਲਾਉਂਦਾ ਤੁਸੀਂ ਵੱਡੇ ਲੋਕ ਹੋ। ਹੈ ਨਾਂ?”

“ਸਾਡੇ ਪਿੰਡ ਵਿੱਚ ਹੁਣ ਲੋਅ ਆ ਗਈ ਏ,” ਕੁੜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ।

“ਇਹਨੂੰ ਬਿਜਲੀ ਕਹਿੰਦੇ ਨੇ। ਹੁਣ ਤਾਂ ਬਿਲਕੁਲ ਮਾਸਕੋ ਵਰਗਾ ਮਜ਼ਾ ਆ ਗਿਆ। ਹਨੇਰਾ ਹੁੰਦਿਆਂ ਹੀ ਸਾਰਾ ਪਿੰਡ ਜਗਮਗਾਉਣ ਲੱਗ ਪੈਂਦੈ,” ਮੁੰਡੇ ਨੇ ਆਪਣੀ ਗੱਲ ਜਾਰੀ ਰੱਖੀ।

“ਤੈਨੂੰ ਇਸ ਗੱਲ 'ਤੇ ਬੜੀ ਖੁਸ਼ੀ ਜਾਪਦੀ ਏ,” ਲੈਨਿਨ ਨੇ ਕੁੱਝ ਕੁੱਝ ਹਾਸੀ ਨਾਲ ਕਿਹਾ।

“ਹੋਵੇ ਕਿਉਂ ਨਾ? ਮੈਂ ਸ਼ਰਤ ਲਾਉਂਦਾ ਹਾਲਤ ਹੋਰ ਵੀ ਚੰਗੀ ਹੋ ਜਾਵੇਗੀ।”

ਬੱਚੇ ਇੱਕ ਦੂਜੇ ਵੱਲ ਵੇਖਣ ਲੱਗ ਪਏ। ਫੇਰ ਮੁੰਡੇ ਨੇ ਆਪਣੀ ਟੋਪੀ ਇੱਕ ਵਾਰ ਫੇਰ ਲਾਹੀ ਅਤੇ ਕਹਿਣ ਲੱਗਾ, “ਅੱਛਾ ਅਸੀਂ ਚੱਲਦੇ ਹਾਂ।” ਥੋੜ੍ਹੀ ਦੇਰ ਪਿੱਛੋਂ ਉਹ ਅੱਖੋਂ

ਲੋਪ ਹੋ ਗਏ।

ਵਲਾਦੀਮੀਰ ਇਲੀਚ ਅਤੇ ਉਹਦੇ ਨਾਲ ਦੋਵੇਂ ਇਸਤ੍ਰੀਆਂ ਪਾਰਕ ਵਿੱਚ ਦੂਰ ਹੋਰ ਦੂਰ ਚੱਲਦੇ ਗਏ, ਕਿਉਂਕਿ ਉਹਨੇ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਲੰਮੇ ਸਫ਼ਰ 'ਤੇ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ ਅਤੇ ਨਿੱਕਾ ਛੱਪੜ ਤਾਂ ਘਰ ਤੋਂ ਥੋੜੀ ਹੀ ਦੂਰ ਸੀ।

ਚਾਨਣ ਮੁਨਾਰਾ

ਮਹਾਨ ਕ੍ਰੈਮਲਿਨ ਮਹਿਲ ਦੇ ਹਾਲ ਵਿੱਚ ਤਰਾਨਾ ਗੂੰਜ ਰਿਹਾ ਸੀ :

ਉੱਠੋ ਗੋਲਿਓ ਭੁੱਖ ਦਿਓ,

ਉੱਠੋ ਧਰਤੀ ਦੇ ਬਦਨਸੀਬੋ.....

ਹਾਲ ਵਿੱਚ ਬੈਠੇ ਕਈ ਸੌ ਮਰਦ ਅਤੇ ਇਸਤ੍ਰੀਆਂ ਖੜ੍ਹੇ ਹੋ ਗਏ ਸਨ ਅਤੇ ਇਹ ਤਰਾਨਾ ਪੰਜਾਹ ਜੁਬਾਨਾਂ ਵਿੱਚ ਗਾ ਰਹੇ ਸਨ, ਫ਼ਰਾਂਸੀਸੀ, ਜਰਮਨੀ, ਅਤਾਲਵੀ, ਤੁਰਕੀ, ਜਾਪਾਨੀ, ਅੰਗ੍ਰੇਜ਼ੀ, ਨਾਰਵੀ, ਫ਼ਿਨਲੈਂਡੀ, ਅਸਤੋਨਵੀ, ਲੈਤਵੀ ਅਤੇ ਸੁਭਾਵਕ ਹੀ, ਰੂਸੀ ਵਿੱਚ।

ਲੈਨਿਨ ਵੀ ਗਾ ਰਿਹਾ। ਉਹਨੂੰ ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਦਾ ਇਹ ਕੌਮਾਂਤਰੀ ਤਰਾਨਾ ਸਦਾ ਹੁਲਾਸ ਬਖਸ਼ਦਾ। ਗੁਣ ਜਦੋਂ ਅਨੇਕਾਂ ਦੇਸ਼ਾਂ ਤੋਂ ਆਏ ਸੈਂਕੜੇ ਕਮਿਊਨਿਸਟ ਜਿਹੜੇ ਕੁਮਿੰਟਰਨ ਦੀ ਚੌਥੀ ਕਾਂਗਰਸ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਣ ਆਏ ਸਨ, ਪਹਿਲੀਆਂ ਦੇ ਜ਼ਾਰ ਦੇ ਮਹੱਲ ਵਿੱਚ “ਇੰਟਰਨੈਸ਼ਨਲ” ਗਾ ਰਹੇ ਸਨ ਤਾਂ ਲੈਨਿਨ ਦਾ ਦਿਲ ਖੁਸ਼ੀ ਨਾਲ ਉਛਲ ਰਿਹਾ ਸੀ।

ਇਹ ਯੁੱਧ ਹੈ ਸਾਡਾ ਆਖਰੀ,

ਸਭ ਖੜ੍ਹ ਜਾਓ ਆਪੋ ਆਪਣੀ ਥਾਂ,

ਇੰਟਰਨੈਸ਼ਨਲ,

ਅੱਗੇ ਖੜ੍ਹੋਗਾ ਮਨੁੱਖਜਾਤੀ ਨੂੰ।

ਜਦੋਂ ਉਹ ਵਿਦੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਰਹਿੰਦਾ ਸੀ ਤਾਂ ਵਲਾਦੀਮੀਰ ਇਲੀਚ ਅਨੇਕ ਵਿਦੇਸ਼ੀ ਇਨਕਲਾਬੀਆਂ ਨੂੰ ਜਾਣਦਾ ਸੀ। ਗੁਣੀ ਫ਼ਰਾਂਸੀਸੀ ਸੋਸ਼ਲਿਸਟ ਜਾਂ ਜੋਰੇਸ ਜਿਹੇ ਮਨੁੱਖ, ਜਿਸ ਨੇ ਫ਼ਰਾਂਸ ਦੇ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਇਨਕਲਾਬੀ ਅਖਬਾਰ “ਹਿਊਮਾਂਤੇ” ਦੀ ਸਥਾਪਤੀ ਵਿੱਚ ਸਹਾਇਤਾ ਦਿੱਤੀ ਸੀ।

ਫੇਰ ਜਰਮਨ ਮਾਰਕਸਵਾਦੀ ਸਨ : ਕਲਾਰਾ ਜੈਟਕਿਨ, ਰੋਜ਼ਾ ਲਕਸਮਬਰਗ ਅਤੇ ਕਾਰਲ ਲੀਬਕਨਿਖਟ। ਵਲਾਦੀਮੀਰ ਇਲੀਚ ਅਨੇਕਾਂ ਫ਼ਿਨਲੈਂਡੀ ਇਨਕਲਾਬੀਆਂ ਨੂੰ ਵੀ ਜਾਣਦਾ ਸੀ। ਉਹਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਤਾਂ ਸੀ ਰੋਵੀਓ, ਹੈਲਸਿੰਗਫੋਰਸ ਦੀ ਪੁਲਸ ਦਾ ਮੁਖੀ, ਜਿਸਨੇ ਲੈਨਿਨ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਘਰ ਵਿੱਚ ਲੁਕਾ ਕੇ ਜ਼ਾਰਸ਼ਾਹੀ ਪੁਲਸ ਦੇ ਜਾਸੂਸਾਂ ਤੋਂ ਬਚਾਇਆ ਸੀ। ਸਵਿੱਟਜ਼ਰਲੈਂਡ ਦਾ ਸੋਸ਼ਲਿਸਟ ਫ਼ਰਿਟਜ਼ ਪਲੈਟਨ ਸੀ ਜਿਸਨੇ ਇਨਕਲਾਬ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਣ

ਸਮੇਂ ਲੈਨਿਨ ਅਤੇ ਉਸਦੇ ਸਾਥੀਆਂ ਦੀ ਦੇਸ਼ ਪਰਤਣ ਵਿੱਚ ਸਹਾਇਤਾ ਕੀਤੀ ਸੀ। ਕਿੰਨੇ ਹੀ ਵਿਦੇਸ਼ੀ ਇਨਕਲਾਬੀ ਸਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਲੈਨਿਨ ਮਿੱਤਰਾਂ ਅਤੇ ਨੇੜੇ ਦੇ ਸਾਥੀਆਂ ਵਜੋਂ ਜਾਣਦਾ ਸੀ।

ਹੁਣ ਜਦੋਂ ਰੂਸ ਵਿੱਚ ਇਨਕਲਾਬ ਜੇਤੂ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ, ਮਾਰਕਸਵਾਦੀ ਇਨਕਲਾਬੀਆਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਕਮਿਊਨਿਸਟ ਪਾਰਟੀਆਂ ਸਥਾਪਤ ਕੀਤੀਆਂ ਸਨ।

“ਆਓ ਅਸੀਂ ਇੱਕੋ ਇੱਕ ਏਕੇ ਵਿੱਚ ਜੁੜ ਜਾਈਏ,” ਵਲਾਦੀਮੀਰ ਇਲੀਚ ਨੇ ਕਿਹਾ ਸੀ।

ਕਮਿਊਨਿਸਟ ਪਾਰਟੀਆਂ ਇੱਕਮੁੱਠ ਹੋਈਆਂ ਸਨ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਆਪਣੇ ਏਕੇ ਨੂੰ ਕਮਿਊਨਿਸਟ ਇੰਟਰਨੈਸ਼ਨਲ ਜਾਂ ਕਮਿਨਟਰਨ ਦਾ ਨਾਂ ਦਿੱਤਾ ਸੀ।

ਵਲਾਦੀਮੀਰ ਇਲੀਚ ਮੰਚ 'ਤੇ ਆਇਆ। ਸੈਂਕੜੇ ਅੱਖਾਂ ਉਹਦੇ 'ਤੇ ਲੱਗੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਸਨ। ਉਹ ਬੇਨਿਆਂ ਦੇਸ਼ਾਂ ਦੇ ਕਮਿਊਨਿਸਟਾਂ ਦੇ ਮੂੰਹਾਂ 'ਤੇ ਉਡੀਕ ਵੇਖ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਲੈਨਿਨ ਨੇ ਉਹਨਾਂ ਸਾਮ੍ਹਣੇ ਸੋਵੀਅਤ ਸਮਾਜ ਵਿੱਚ ਨਵੇਂ ਜੀਵਨ ਢੰਗ ਸਬੰਧੀ ਤਕਰੀਰ ਕਰਨੀ ਸੀ।

ਉਹਨੇ ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਡੈਲੀਗੇਟਾਂ ਨੂੰ ਉਸ ਉੱਨਤੀ ਸਬੰਧੀ ਦੱਸਿਆ ਜਿਹੜੀ ਸੋਵੀਅਤਾਂ ਦੇ ਦੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਇਹਦੀ ਹੋਂਦ ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਪੰਜਾਂ ਵਰ੍ਹਿਆਂ ਵਿੱਚ ਹੋਈ ਸੀ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਕੰਮਾਂ ਸਬੰਧੀ ਜਿਹੜੇ ਅਜੇ ਨਜਿੱਠਣੇ ਸਨ। ਦੇਸ਼ ਯੁੱਧ ਵਿੱਚੋਂ ਜੇਤੂ ਹੋ ਕੇ ਨਿੱਕਲਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਇਹਨੇ ਭੁੱਖ ਅਤੇ ਕਾਲ ਦਾ ਅੰਤ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਆਰਥਕਤਾ ਦੀ ਮੁੜ ਉਸਾਰੀ ਹੋ ਰਹੀ ਸੀ। ਕਿਸਾਨਾਂ ਦੀ ਹਾਲਤ ਹੁਣ ਚੰਗੀ ਸੀ ਅਤੇ ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਦੀ ਹਾਲਤ ਵੀ ਪਹਿਲਾਂ ਤੋਂ ਚੰਗੀ ਹੋ ਗਈ ਸੀ। ਸੋਵੀਅਤਾਂ ਵਪਾਰ ਕਰਨਾ ਸਿੱਖ ਰਹੀਆਂ ਸਨ। ਅਜੇ ਮਸ਼ੀਨਸਾਜ਼ ਸਨਅਤ ਬਹੁਤ ਥੋੜ੍ਹੀਆਂ ਮਸ਼ੀਨਾਂ ਤਿਆਰ ਕਰ ਰਹੀ ਸੀ ਅਤੇ ਉਹ ਵੀ ਬਹੁਤ ਘਟੀਆ ਕਿਸਮ ਦੀਆਂ। ਅਜੇ ਬਹੁਤ ਜ਼ਿਆਦਾ ਅਤੇ ਚੰਗੇਰੀਆਂ ਮਸ਼ੀਨਾਂ ਤਿਆਰ ਕਰਨ ਦੀ ਲੋੜ ਸੀ ਕਿਉਂਕਿ ਨਵੀਆਂ ਮਸ਼ੀਨਾਂ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਕਮਿਊਨਿਜ਼ਮ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਅਸੰਭਵ ਸੀ। ਲੈਨਿਨ ਨੇ ਡੈਲੀਗੇਟਾਂ ਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਦੇਸ਼ ਦਾ ਆਸ਼ਾ ਕਮਿਊਨਿਜ਼ਮ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਸੀ।

ਵਲਾਦੀਮੀਰ ਇਲੀਚ ਨੇ ਜਰਮਨ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਤਕਰੀਰ ਕੀਤੀ ਕਿਉਂਕਿ ਬਹੁਤ ਘੱਟ ਵਿਦੇਸ਼ੀ ਉਸ ਸਮੇਂ ਰੂਸੀ ਜਾਣਦੇ ਸਨ। ਜਦੋਂ ਲੈਨਿਨ ਨੇ ਤਕਰੀਰ ਖਤਮ ਕੀਤੀ ਤਾਂ ਇੱਕ ਇੱਕ ਡੈਲੀਗੇਟ ਖੜ੍ਹਾ ਹੋ ਗਿਆ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਤਾੜੀਆਂ ਮਾਰ ਕੇ ਉਹਦਾ ਅਭਿਨੰਦਨ ਕੀਤਾ।

“ਲੈਨਿਨ, ਜ਼ਿੰਦਾਬਾਦ!” ਉਹਨਾਂ ਨਾਹਰੇ ਲਾਏ।

ਲੈਨਿਨ ਮਿੱਤਰਤਾ ਅਤੇ ਸਤਿਕਾਰ ਦੇ ਇਸ ਪ੍ਰਗਟਾਅ ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵਤ ਹੋਏ ਬਿਨਾਂ ਨਹੀਂ ਸੀ ਰਹਿ ਸਕਦਾ ਪਰ ਇਹਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਜ਼ੋਰਦਾਰ ਤਾੜੀਆਂ ਵਜਾ ਕੇ ਸਤਿਕਾਰ ਦੇ ਪ੍ਰਗਟਾਅ 'ਤੇ ਸਦਾ ਉਹਨੂੰ ਉਲਝਣ ਜਿਹੀ ਹੁੰਦੀ ਸੀ। ਉਹਨੇ ਅੱਖ ਬਚਾ ਕੇ ਨਿੱਕਲ ਜਾਣ

ਦਾ ਯਤਨ ਕੀਤਾ ਪਰ ਅਜਿਹਾ ਹੋਣ ਦਾ ਤਾਂ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਉੱਠਦਾ। ਲੋਕਾਂ ਉਹਦੇ ਦੁਆਲੇ ਭੀੜ ਲਾ ਦਿੱਤੀ, ਹਰ ਡੈਲੀਗੇਟ ਉਹਦੇ ਨਾਲ ਨਿੱਜੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਗੱਲ ਕਰਨਾ ਅਤੇ ਉਹਦਾ ਨਿੱਜੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਅਭਿਨੰਦਨ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ।

“ਹੈਲੋ ਸਾਥੀ ਲੈਨਿਨ,” ਕਾਲੇ ਵਾਲਾਂ ਵਾਲੇ ਇੱਕ ਬੰਦੇ ਨੇ ਫ਼ਰਾਂਸੀਸੀ ਵਿੱਚ ਕਿਹਾ।

ਲੈਨਿਨ ਮੁਸਕਰਾ ਪਿਆ ਅਤੇ ਪੁੱਛਿਆ ਕਿ ਉਹ ਫ਼ਰਾਂਸ ਦੇ ਕਿਹੜੇ ਇਲਾਕੇ ਦਾ ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ ਹੈ।

“ਮੈਂ ਇਟਲੀ ਤੋਂ ਆਇਆ ਹਾਂ। ਪਰ ਤੁਸੀਂ ਅਤਾਲਵੀ ਭਾਸ਼ਾ ਨਹੀਂ ਜਾਣਦੇ ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਫ਼ਰਾਂਸੀਸੀ ਬੋਲ ਰਿਹਾ ਹਾਂ।”

“ਮੈਂ ਥੋੜੀ ਥੋੜੀ ਅਤਾਲਵੀ ਬੋਲ ਲੈਂਦਾ ਹਾਂ,” ਲੈਨਿਨ ਨੇ ਅਤਾਲਵੀ ਵਿੱਚ ਉੱਤਰ ਦਿੱਤਾ।

ਇਹ ਸੁਣਦਿਆਂ ਹੀ ਅਤਾਲਵੀ, ਜਰਮਨ ਅਤੇ ਫ਼ਰਾਂਸੀਸੀ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਵਿੱਚ ਉੱਚੀਆਂ ਆਵਾਜ਼ਾਂ ਦਾ ਹੜ੍ਹ ਆ ਗਿਆ। ਉਹ ਸਭੇ ਲੈਨਿਨ ਨੂੰ ਸਾਥੀ ਅਤੇ ਕਮਿਊਨਿਸਟ ਪਾਰਟੀਆਂ ਦਾ ਨੇਤਾ ਕਹਿ ਰਹੇ ਸਨ।

ਇੱਕ ਵਿਦੇਸ਼ੀ ਖਾਣਪੁੱਟ ਨੇ, ਜਿਸਦੇ ਮੂੰਹ 'ਤੇ ਚਮੜੀ ਵਿੱਚ ਧਸੀ ਕੋਲੇ ਦੀ ਧੂੜ ਦੇ ਕਾਲੇ ਧੱਬੇ ਸਨ ਆਪਣੇ ਹੱਥ ਮੂੰਹ ਨਾਲ ਕਿਸੇ ਧੂੜ ਵਾਂਗ ਲਾਏ ਅਤੇ ਉੱਚੀ ਉੱਚੀ ਬੋਲਿਆ : “ਸੋਵੀਅਤਾਂ ਦੇ ਦੇਸ ਸਾਡਾ ਚਾਨਣ ਮੁਨਾਰਾ ਹੈ!”

ਨਵੇਂ ਸਾਲ ਦੀਆਂ ਬਹੁਤਾਂ ਉੱਤੇ

ਵਲਾਦੀਮੀਰ ਇਲੀਚ ਸਖ਼ਤ ਬੀਮਾਰ ਹੋ ਗਿਆ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਵਿਚਾਰ ਸੀ ਕਿ ਉਹਦੀ ਬਿਮਾਰੀ ਅਚਾਨਕ ਹੈ ਉਹ ਗ਼ਲਤੀ 'ਤੇ ਸਨ। ਖ਼ਾਮੋਸ਼ ਦੁਸ਼ਮਣ ਬੜੇ ਚਿਰਾਂ ਤੋਂ ਉਹਦੀ ਘਾਤ ਵਿੱਚ ਸੀ। ਕਈ ਵਾਰ ਉਹਦਾ ਉਨੀਂਦਰਾ ਏਨਾ ਸਖ਼ਤ ਹੁੰਦਾ ਕਿ ਉਹ ਅਣਮੁੱਕ ਰਾਤ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਛਿਣ ਵੀ ਨਾ ਸੌਂ ਸਕਦਾ। ਉਸਨੂੰ ਲਗਾਤਾਰ ਸਿਰ ਦਰਦ ਰਹਿੰਦੀ। ਅੰਤ ਲੈਨਿਨ ਏਨਾ ਬਿਮਾਰ ਹੋ ਗਿਆ ਕਿ ਉਹ ਆਪਣਾ ਕੰਮ ਜਾਰੀ ਨਾ ਰੱਖ ਸਕਿਆ। ਉਹ ਕ੍ਰੈਮਲਿਨ ਵਿਖੇ ਆਪਣੇ ਫ਼ਲੈਟ ਦੇ ਨਿੱਕੇ ਜਿਹੇ ਕਮਰੇ ਵਿੱਚ ਮੰਜੇ 'ਤੇ ਪੈ ਗਿਆ।

“ਵਲਾਦੀਮੀਰ ਇਲੀਚ ਤੁਹਾਡੇ 'ਤੇ ਕੰਮ ਦਾ ਬਹੁਤ ਬੋਝ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਤੁਸੀਂ ਏਨੇ ਲੰਮੇ ਸਮੇਂ ਤੱਕ ਬਹੁਤ ਜ਼ਿਆਦਾ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਰਹੇ ਹੋ,” ਡਾਕਟਰਾਂ ਨੇ ਕਿਹਾ। “ਤੁਹਾਨੂੰ ਮੁਕੰਮਲ ਆਰਾਮ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।”

ਪਰ ਲੈਨਿਨ ਨੂੰ ਪਤਾ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਬਹੁਤ ਸਖ਼ਤ ਬਿਮਾਰ ਹੈ ਅਤੇ ਉਹਦੇ ਕੋਲ ਬਹੁਤਾ ਸਮਾਂ ਨਹੀਂ ਰਹਿ ਗਿਆ। ਉਹ ਆਪਣਾ ਸਮਾਂ ਵਿਹਲਾ ਬਹਿ ਕੇ ਨਹੀਂ ਸੀ ਗੰਵਾ

ਸਕਦਾ। ਉਹਨੇ ਸਾਰੇ ਵਿਚਾਰ ਆਪਣੇ ਸਾਥੀਆਂ ਲਈ ਲਿਖਣੇ ਸਨ।

ਵਲਾਦੀਮੀਰ ਇਲੀਚ ਆਪਣੇ ਬਿਸਤਰੇ 'ਤੇ ਪਿਆ ਸੀ। ਉਹਦਾ ਇੱਕ ਹੱਥ ਅਹਿੱਲ ਕੰਬਲ ਉੱਤੇ ਸਿੱਧਾ ਪਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ, ਉਹਦੇ ਬਲਦੇ ਮੱਥੇ 'ਤੇ ਠੰਢੀ ਟਕੋਰ ਦੀ ਪੱਟੀ ਪਈ ਸੀ।

ਸ਼ਾਮ ਹੋ ਚੁੱਕੀ ਸੀ। ਮੇਜ਼ 'ਤੇ ਸਾਰੀ ਰਾਤ ਜਲਣ ਵਾਲੀ ਬੱਤੀ ਦੀ ਨਿੱਮੀ ਜਿਹੀ ਲੋਅ ਸੀ। ਉਹਨੂੰ ਰਾਤ ਦੇ ਖਾਣੇ ਪਿੱਛੋਂ ਆਰਾਮ ਕਰਨ ਦੀ ਹਦੈਤ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ ਪਰ ਉਹ ਸੁੱਤਾ ਹੋਇਆ ਨਹੀਂ ਸੀ।

ਮਾਸਕੋ ਵਿੱਚ ਸੋਵੀਅਤਾਂ ਦੀ ਪਹਿਲੀ ਕੁੱਲ-ਯੂਨੀਅਨ ਕਾਂਗਰਸ ਸੱਦੀ ਗਈ ਸੀ। ਪਹਿਲੇ ਦਿਨ, 30 ਦਸੰਬਰ 1922 ਨੂੰ ਕਾਂਗਰਸ ਨੇ ਸੋਵੀਅਤ ਸੋਸ਼ਲਿਸਟ ਗਣਰਾਜਾਂ ਦੇ ਸੰਘ ਦੀ ਸਥਾਪਤੀ ਸਬੰਧੀ ਮਤਾ ਪ੍ਰਵਾਨ ਕੀਤਾ ਸੀ।

ਵਲਾਦੀਮੀਰ ਇਲੀਚ ਨੇ ਇਸ ਦਿਨ ਨੂੰ ਹਕੀਕਤ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਸਖ਼ਤ ਮਿਹਨਤ ਕੀਤੀ ਸੀ। ਪਹਿਲਾਂ ਬਹੁਤ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਗੱਲ ਦੀ ਸਮਝ ਨਹੀਂ ਸੀ ਆਉਂਦੀ ਕਿ ਸੋਵੀਅਤ ਯੂਨੀਅਨ ਦੀ ਹੋਂਦ ਕਿਉਂ ਲਾਜ਼ਮੀ ਹੈ ਅਤੇ ਲੈਨਿਨ ਇਸ ਯੋਜਨਾ ਦੀ ਸਫਲਤਾ ਲਈ ਇੰਨੀ ਦ੍ਰਿੜਤਾ ਨਾਲ ਕਿਉਂ ਕੰਮ ਕਰਦਾ ਰਿਹਾ ਹੈ।

ਲੈਨਿਨ ਨੇ ਇਸ ਗੱਲ 'ਤੇ ਜ਼ੋਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਕਿ ਸੋਵੀਅਤ ਯੂਨੀਅਨ ਇੱਕ ਉੱਕਾ ਹੀ ਨਵੀਂ ਰਿਆਸਤ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਜਿਸਦੀ ਜ਼ਾਰਸ਼ਾਹੀ ਰੂਸ ਨਾਲ ਕੋਈ ਸਾਂਝ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਜ਼ਾਰਸ਼ਾਹੀ ਅਧੀਨ ਇੱਕ ਅਜਿਹਾ ਦੇਸ ਸੀ ਜਿਸਦਾ ਨਾਂ ਰੂਸ ਸੀ। ਜਿਵੇਂ ਯੂਕਰੇਨ, ਬਾਇਲੋਰੂਸ, ਆਰਮੀਨੀਆ, ਆਜ਼ਰਬਾਈਜ਼ਾਨ ਅਤੇ ਜਾਰਜੀਆ ਦੀ ਕੋਈ ਹੋਂਦ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਸਗੋਂ ਇਹ ਬੱਸ ਰੂਸ ਦੇ ਹਿੱਸੇ ਹੀ ਸਨ। ਇਹਨਾਂ ਵੱਖ ਵੱਖ ਕੌਮਾਂ ਨੂੰ ਕੋਈ ਸੁਤੰਤਰਤਾ ਨਹੀਂ ਸੀ ਦਿੱਤੀ ਗਈ। ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਮਾਤ-ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਵਿੱਦਿਆ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਦਾ ਹੱਕ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਰੂਸ ਵਿੱਚ ਰਹਿਣ ਵਾਲੀਆਂ ਅਨੇਕਾਂ ਕੌਮਾਂ ਦੀ ਕੋਈ ਲਿਖਤੀ ਭਾਸ਼ਾ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਨਿੱਕੀਆਂ ਕੌਮੀਅਤਾਂ ਨੂੰ ਵਿਕਸਿਤ ਹੋਣ ਦਾ ਅਵਸਰ ਨਹੀਂ ਸੀ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ। ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਦਬਾ ਕੇ ਰੱਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਉੱਤੇ ਜਬਰ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਲੈਨਿਨ ਨਾ ਬਰਾਬਰੀ ਦੀ ਇਸ ਪ੍ਰਸਥਿਤੀ ਨੂੰ ਕਬੂਲਣ ਲਈ ਉੱਕਾ ਹੀ ਤਿਆਰ ਨਹੀਂ ਸੀ।

ਉਹ ਡੂੰਘੀਆਂ ਸੋਚਾਂ ਵਿੱਚ ਡੁੱਬਾ ਹੋਇਆ ਸੀ ਜਦੋਂ ਨਾਦੇਜ਼ਦਾ ਕਨਸਤਨਤੀਨੋਵਨਾ ਉਹਨੂੰ ਵੇਖਣ ਅੰਦਰ ਆਈ। ਉਹ ਸੋਚ ਰਹੀ ਸੀ ਸ਼ੈਦ ਅਖੀਰ ਉਹਨੂੰ ਉੱਘ ਆ ਰਹੀ ਹੈ।

“ਨਾਦੀਆ, ਮੈਂ ਸੁੱਤਾ ਨਹੀਂ। ਮੈਂ ਤਾਂ ਕੰਮ ਕਰਨ ਲਈ ਤਿਆਰ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹਾਂ।”

ਉਹ ਪੋਲੇ ਪੈਰੀਂ ਅੰਦਰ ਆਈ। ਰਾਤ ਸਮੇਂ ਜਲਣ ਵਾਲਾ ਲੈਂਪ ਬੁਝਾ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਬੱਤੀ ਜਲਾਈ। ਕਮਰੇ ਵਿੱਚ ਵਧੇਰੇ ਲੋਅ ਹੋ ਗਈ, ਲੈਨਿਨ ਦਾ ਪੀਲਾ ਮੂੰਹ ਸਿਰਹਾਣੇ ਸਾਮ੍ਹਣੇ ਉੱਭਰਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ।

ਖਾਣੇ ਦੇ ਕਮਰੇ ਵਿੱਚ ਕੰਧ 'ਤੇ ਲੱਗੀ ਘੜੀ ਨੇ ਛੇ ਵਜਾਏ। ਛੇ ਵਜਦਿਆਂ ਹੀ ਲੈਨਿਨ ਦੀ ਸਟੈਨੋਗ੍ਰਾਫਰ ਮਾਰੀਆ ਵੋਲੋਦੀਚੇਵਾ ਕਮਰੇ ਵਿੱਚ ਦਾਖਲ ਹੋਈ। ਉਹ ਤੀਹਾਂ

ਵਰ੍ਹਿਆਂ ਦੀ ਪਤਲੀ, ਸਿਆਣੀ ਇਸਤ੍ਰੀ ਸੀ। ਉਹ ਪੈਂਸਲ ਹੱਥ ਵਿੱਚ ਫੜ ਕੇ ਬਿਸਤਰੇ ਦੇ ਕੋਲ ਇੱਕ ਛੋਟੀ ਜਿਹੀ ਮੇਜ਼ ਦੇ ਨੇੜੇ ਬਹਿ ਗਈ।

“ਹਾਂ ਫੇਰ,” ਲੈਨਿਨ ਨੇ ਕਿਹਾ। ਡਾਕਟਰ ਨੇ ਉਹਨੂੰ ਇਸ ਗੱਲ ਦੀ ਆਗਿਆ ਦੇ ਦਿੱਤੀ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਉਸ ਦਿਨ ਚਾਲੀ ਮਿੰਟ ਲਿਖਵਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਚਾਲੀ ਮਿੰਟ ਬਹੁਤ ਸਮਾਂ ਸੀ। ਖਾਸ ਕਰਕੇ ਇਸ ਲਈ ਕਿ ਉਹਨੇ ਆਪਣੇ ਮਨ ਵਿੱਚ ਲੇਖ ਤਿਆਰ ਕਰ ਲਿਆ ਸੀ।

ਜੇ ਵਲਾਦੀਮੀਰ ਇਲੀਚ ਕਾਂਗਰਸ ਵਿੱਚ ਤਕਰੀਰ ਕਰ ਸਕਦਾ ਤਾਂ ਉਹ ਉਹੀਓ ਗੱਲਾਂ ਕਹਿੰਦਾ ਜਿਹੜੀਆਂ ਉਹ ਹੁਣ ਲਿਖਵਾ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਇਹ ਸਾਥੀਆਂ ਲਈ ਉਹਦੀ ਹਦਾਇਤ ਸੀ। ਉਹਨਾਂ ਸੋਵੀਅਤ ਯੂਨੀਅਨ ਦੀ ਉਸਾਰੀ ਅਤੇ ਇਹਨੂੰ ਮਜ਼ਬੂਤ ਬਣਾਉਣ ਸਬੰਧੀ ਇਸ ਮਸ਼ਵਰੇ ਉੱਤੇ ਅਮਲ ਕਰਨਾ ਸੀ। ਨਿੱਕੀਆਂ ਕੌਮਾਂ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅੱਖੋਂ ਉਹਲੇ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ, ਕਿਉਂਕਿ ਸਭ ਸੋਵੀਅਤ ਰੀਪਬਲਿਕਾਂ ਨੂੰ ਸਮਾਨ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ, ਮਿੱਤਰ-ਭਾਵੀ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਗੱਲ ਨੂੰ ਮੁੱਖ ਰੱਖਿਆ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਸੋਵੀਅਤ ਯੂਨੀਅਨ ਇੱਕ ਬਲਵਾਨ ਅਤੇ ਮੁਨਸਫ਼ੀ ਕੌਮ ਬਣ ਜਾਵੇਗੀ ਅਤੇ ਸਾਮਰਾਜ ਵੱਲੋਂ ਦਬਾਈਆਂ ਕੌਮਾਂ ਜਾਗ੍ਰਤ ਹੋਣਗੀਆਂ।

ਨਾਦੇਜ਼ਦਾ ਕਨਸਤਨਤੀਨੋਵਨਾ ਨਾਲ਼ ਦੇ ਕਮਰੇ ਵਿੱਚ ਬੈਠੀ ਪਿਆਰੀ ਆਵਾਜ਼ ਸੁਣ ਰਹੀ ਸੀ। ਉਹਨੇ ਆਪਣੀ ਠੰਡੀ ਆਪਣੀਆਂ ਉਲਝੀਆਂ ਉਂਗਲਾਂ ਉੱਤੇ ਟਿਕਾਈ ਹੋਈ ਸੀ। ਉਹਦਾ ਬਹੁਤ ਹੀ ਲਿੱਸਾ ਹੋ ਗਿਆ ਮੂੰਹ ਫਿਕਰਮੰਦ ਸੀ।

ਛੇਤੀ ਹੀ ਚਾਲੀ ਮਿੰਟ ਮੁੱਕ ਗਏ ਅਤੇ ਸਟੈਨੋਗ੍ਰਾਫਰ ਚਲੀ ਗਈ। ਨਾਦੇਜ਼ਦਾ ਕਨਸਤਨਤੀਨੋਵਨਾ ਹੁਣ ਲੈਨਿਨ ਦੇ ਬਿਸਤਰੇ ਕੋਲ ਬੈਠੀ ਸੀ। ਉਹਦੀ ਮੁਸਕਾਨ ਵਿੱਚ ਠਰੰਮਾ ਅਤੇ ਨਿੱਘ ਸੀ। ਵਲਾਦੀਮੀਰ ਇਲੀਚ ਨੂੰ ਉਹਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਵਿੱਚ ਨਾ ਤਾਂ ਦੁੱਖ ਦਿਸਿਆ ਨਾ ਡਰ ਅਤੇ ਉਹਦੇ ਭਰੋਸੇ ਨੇ ਲੈਨਿਨ ਨੂੰ ਤਸੱਲੀ ਦਿੱਤੀ।

“ਨਾਦੀਆ, ਪਤਾ ਈ ਮੈਂ ਕੀ ਸੋਚ ਰਿਹਾਂ?” ਉਹਨੇ ਕਿਹਾ। “ਮੈਂ ਸੋਚ ਰਿਹਾ ਹਾਂ ਮੇਰੇ ਪਿਤਾ ਨੂੰ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਸਿਮਬਿਰਸਕ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਦੇ ਚੂਵਾਸ਼, ਮੋਰਦਵਾ ਅਤੇ ਤਾਤਾਰ ਬੱਚਿਆਂ ਲਈ ਸਕੂਲ ਖੋਲ੍ਹਣ 'ਤੇ ਰਜ਼ਾਮੰਦ ਕਰਨ ਲਈ ਕਿੰਨਾਂ ਜ਼ੋਰ ਲਾਉਣਾ ਪਿਆ।”

“ਉਹ ਬੜਾ ਸ਼ਾਨਦਾਰ ਮਨੁੱਖ ਸੀ ਪਰ ਉਹਦੇ ਸਾਧਨ ਬੜੇ ਸੀਮਤ ਸਨ,” ਨਾਦੇਜ਼ਦਾ ਕਨਸਤਨਤੀਨੋਵਨਾ ਨੇ ਕਿਹਾ। “ਇਨਕਲਾਬ ਨੇ ਹੁਣ ਅਨੇਕ ਗੱਲਾਂ ਸੰਭਵ ਬਣਾ ਦਿੱਤੀਆਂ ਹਨ।”

ਉਹ ਵੇਖ ਸਕਦੀ ਸੀ ਵਲਾਦੀਮੀਰ ਇਲੀਚ ਆਪਣੇ ਕੰਮ ਦੀ ਉਸ ਦਿਨ ਦੀ ਪ੍ਰਗਤੀ 'ਤੇ ਸੰਤੁਸ਼ਟ ਸੀ। ਉਹਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਵਿੱਚ ਪੁਰਾਣਾ ਜੋਸ਼ ਮੁੜ ਆਇਆ ਸੀ। ਉਹਨੇ ਆਪਣੇ ਮੱਥੇ ਤੋਂ ਟਕੋਰ ਲਈ ਰੱਖੀ ਪੱਟੀ ਹਟਾ ਦਿੱਤੀ ਸੀ। ਇਹਦਾ ਅਰਥ ਇਹ ਸੀ ਕਿ ਹੁਣ ਉਹਦੇ ਸਿਰ ਵਿੱਚ ਪੀੜ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਸ਼ੈਦ ਛੇਤੀ ਹੀ ਉਹ ਠੀਕ ਠਾਕ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ। ਉਹ “ਸ਼ੈਦ” ਸ਼ਬਦ 'ਤੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਰੋਕ ਲਿਆ। “ਨਹੀਂ, ਸ਼ੈਦ ਨਹੀਂ ਸਗੋਂ ਨਿਸ਼ਚੇ ਹੀ!”

ਉਹਨੇ ਮਨ ਹੀ ਮਨ ਵਿੱਚ ਕਿਹਾ। ਛੇ ਮਹੀਨੇ ਪਹਿਲਾਂ ਵੀ ਉਹਨੂੰ ਅਜਿਹਾ ਹੀ ਦੌਰਾ ਪਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਉਹ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਆਰਾਮ ਕਰਨ ਪਿੱਛੋਂ ਮੁੜ ਕੰਮ ਕਰਨ ਲੱਗ ਪਿਆ ਸੀ। ਉਹਨੇ ਕੰਬਲ ਉਹਦੇ ਦਵਾਲੇ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵਲੇਟ ਦਿੱਤਾ। “ਪਤਾ ਈ ਵੋਲੋਦੀਆ, ਅੱਜ ਨਵੇਂ ਸਾਲ ਤੋਂ ਪਹਿਲੀ ਰਾਤ ਏ,” ਉਹਨੇ ਅਚਾਨਕ ਯਾਦ ਆਉਣ 'ਤੇ ਕਿਹਾ। “ਇਸੇ ਲਈ ਅੱਜ ਤੇਰੀ ਤਬੀਅਤ ਏਨੀ ਠੀਕ ਏ। ਨਵਾਂ ਸਾਲ ਮੁਬਾਰਕ ਹੋਵੇ, ਮੇਰੀ ਜਾਨ,” ਉਹਨੇ ਕਿਹਾ ਅਤੇ ਲੈਨਿਨ ਦੇ ਉੱਤੇ ਝੁਕ ਕੇ ਉਹਦਾ ਮੂੰਹ ਚੁੰਮ ਲਿਆ।

ਸੰਘਰਸ਼ ਜਾਰੀ ਰਿਹਾ

ਡਾਕਟਰਾਂ ਨੂੰ ਡਰ ਲੱਗਣ ਲੱਗਾ ਕਿ ਰੋਜ਼ ਲਿਖਵਾਉਣ ਨਾਲ ਵਲਾਦੀਮੀਰ ਇਲੀਚ ਨੂੰ ਨੁਕਸਾਨ ਪੁੱਜੇਗਾ ਉਹਨਾਂ ਲੈਨਿਨ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਕਿ ਰਿਆਸਤੀ ਮਾਮਲਿਆਂ ਸਬੰਧੀ ਸਭ ਫ਼ਿਕਰਾਂ ਇੱਕ ਪਾਸੇ ਰੱਖ ਦੇਵੇ ਅਤੇ ਜਿਹੜੇ ਲੇਖ ਉਹ ਲਿਖ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਭੁੱਲ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਜੋ ਉਹਦੇ ਦਿਮਾਗ ਨੂੰ ਆਰਾਮ ਮਿਲੇ।

ਉਹ ਤਾਂ ਇਹ ਗੱਲ ਸੁਣਨ ਲਈ ਵੀ ਤਿਆਰ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਪਰ ਕਿਉਂਕਿ ਡਾਕਟਰਾਂ ਨਾਲ ਬਹਿਸਣਾ ਸੌਖਾ ਨਹੀਂ ਸੀ ਉਹਨੇ ਉਹਨਾਂ ਨਾਲ ਇੱਕ ਚਾਲ ਖੇਡਣ ਦਾ ਨਿਰਣਾ ਕੀਤਾ। “ਹੁਣ ਮੈਂ ਹੋਰ ਲੇਖ ਨਹੀਂ ਲਿਖਵਾਂਵਾਂਗਾ, ਮੈਂ ਆਪਣੀ ਡਾਇਰੀ ਲਿਖਵਾਂਵਾਂਗਾ,” ਉਹਨੇ ਕਿਹਾ।

ਉਹ ਅਖੀਰ ਮੰਨ ਗਏ, ਭਾਵੇਂ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਨਿਸ਼ਚਾ ਸੀ ਕਿ ਡਾਇਰੀ ਵਿੱਚ ਲੈਨਿਨ ਮੌਸਮ ਦਾ ਹਾਲ ਤਾਂ ਲਿਖਵਾਣੇ ਰਿਹਾ। ਲੈਨਿਨ ਨੂੰ ਉਸ ਰਿਆਸਤ ਦੇ ਭਵਿੱਖ ਸਬੰਧੀ ਫ਼ਿਕਰਮੰਦ ਹੋਣੇ ਰੋਕਣਾ, ਜਿਹੜੀ ਉਹਨੇ ਹੋਂਦ ਵਿੱਚ ਲਿਆਂਦੀ ਸੀ, ਉੱਕਾ ਹੀ ਅਸੰਭਵ ਸੀ। ਉਹ ਏਨਾ ਬੇਚੈਨ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਕਿ ਜਿਸ ਦਿਨ ਉਹਨੂੰ ਲਿਖਵਾਉਣ ਦੀ ਆਗਿਆ ਨਾ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ ਉਹਨੂੰ ਨੀਂਦ ਹੀ ਨਾ ਆਉਂਦੀ। ਸੋ ਡਾਕਟਰਾਂ ਨੂੰ ਹਥਿਆਰ ਸੁੱਟਣੇ ਪਏ। ਪਰ ਉਹ ਬਹੁਤ ਸਾਵਧਾਨ ਸਨ। ਉਹ ਰੋਜ਼ ਅੱਧਾ ਘੰਟਾ ਜਾਂ ਚਾਲੀ ਮਿੰਟ ਲਿਖਵਾਣ ਦੀ ਆਗਿਆ ਦੇਂਦੇ, ਇਸ ਤੋਂ ਵੱਧ ਨਹੀਂ।

ਲੈਨਿਨ ਦੀ ਸਟੈਨੋਗ੍ਰਾਫ਼ਰ ਮਿੱਥੇ ਸਮੇਂ 'ਤੇ ਆਉਂਦੀ। ਉਹਦੀ ਕਾਪੀ ਦੇ ਪੰਨੇ ਦੇਸ ਦੇ ਹੋਰ ਵਿਕਾਸ ਸਬੰਧੀ ਯੋਜਨਾਵਾਂ ਨਾਲ ਭਰੇ ਜਾਂਦੇ। ਵਲਾਦੀਮੀਰ ਇਲੀਚ ਉਸ ਸਮੇਂ ਦੀਆਂ ਘਾਟਾਂ 'ਤੇ ਪੜਚੋਲ ਕਰਦਾ, ਉਹ ਰਿਆਸਤ ਦੇ ਢਾਂਚੇ ਨੂੰ ਚੰਗੀ ਤੋਂ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜੱਥੇਬੰਦ ਕਰਨ ਸਬੰਧੀ ਸਲਾਹ ਦੇਂਦਾ, ਇਸ ਸਬੰਧੀ ਸਲਾਹ ਦੇਂਦਾ ਕਿ ਪਾਰਟੀ ਦੀ ਏਕਤਾ ਤੇ ਮਿੱਤਰਤਾ ਨੂੰ ਕਿਵੇਂ ਕਾਇਮ ਰੱਖਿਆ ਜਾਵੇ। ਉਹਨੂੰ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਗੱਲਾਂ ਤੋਂ ਬਹੁਤ ਡਰ ਲੱਗਦਾ ਸੀ ਉਹਨਾਂ ਵਿੱਚ ਪਾਰਟੀ ਦੀਆਂ ਸਫ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਫੁੱਟ ਸੀ।

ਭਾਵੇਂ ਉਹ ਗੰਭੀਰ ਬਿਮਾਰੀ ਦੀ ਹਾਲਤ ਵਿੱਚ ਮੰਜੇ 'ਤੇ ਪਿਆ ਸੀ ਤਾਂ ਵੀ ਉਹ

ਆਪਣੇ ਮਨ ਵਿੱਚ ਆਪਣੇ ਲੇਖਾਂ ਦਾ ਹਰ ਵਾਕ ਅਤੇ ਹਰ ਸ਼ਬਦ ਘੰਟਿਆਂ ਬੱਧੀ ਵਿਚਾਰਦਾ।

ਲੈਨਿਨ ਦੇ ਲੇਖ “ਪ੍ਰਾਵਦਾ” ਵਿੱਚ ਛਪਦੇ। ਕਿਰਤੀ ਲੋਕ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹਦੇ ਅਤੇ ਵਿਚਾਰਦੇ ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਜੀਵਨ ਦਾ ਅਸਲੀ ਤੱਤ ਸਮਝਦਾ ਸੀ ਅਤੇ ਭਵਿੱਖ ਨੂੰ ਉਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵੇਖ ਸਕਦਾ ਸੀ ਜਿਵੇਂ ਉਹ ਅਜੇ ਨਹੀਂ ਸਨ ਵੇਖ ਸਕਦੇ ਅਤੇ ਜਦੋਂ ਲੋਕ ਅਖ਼ਬਾਰਾਂ ਵਿੱਚ ਲੈਨਿਨ ਦੇ ਲੇਖ ਪੜ੍ਹਦੇ ਅਤੇ ਉਹ ਖੁਸ਼ ਹੁੰਦੇ ਅਤੇ ਕਹਿੰਦੇ :

“ਜਾਪਦਾ ਹੈ, ਵਲਾਦੀਮੀਰ ਇਲੀਚ ਦੀ ਸਿਹਤ ਚੰਗੇਰੀ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ।” ਪਰ ਫੇਰ ਅਚਾਨਕ...ਮਾਰਚ ਦਾ ਇੱਕ ਦਿਨ ਸੀ, ਬਸੰਤ ਦੀ ਧੁੱਪ ਖਿੜੀ ਹੋਈ ਸੀ। ਬਾਗ਼ਾਂ ਅਤੇ ਚੌਕਾਂ ਦੇ ਰੁੱਖਾਂ ਉੱਤੇ ਚਿੜੀਆਂ ਜ਼ੋਰ ਨਾਲ ਚਹਿਕ ਰਹੀਆਂ ਸਨ। ਸੜਕਾਂ ਦੇ ਕੰਢੇ ਝਗਿਆਲੀਆਂ ਨਾਲੀਆਂ ਸ਼ੋਰ ਕਰਦੀਆਂ ਵਹਿ ਰਹੀਆਂ ਸਨ। ਪ੍ਰਕ੍ਰਿਤੀ ਦੀ ਹਰ ਸ਼ੈਅ ਜੀਵਨ ਅਤੇ ਖੇੜੇ ਦਾ ਗੀਤ ਗਾ ਰਹੀ ਸੀ। 14 ਮਾਰਚ 1923 ਨੂੰ ਜਦੋਂ ਲੋਕਾਂ ਅਖ਼ਬਾਰ ਖੋਲ੍ਹੇ ਤਾਂ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਮੂੰਹ ਕਰੜੇ ਅਤੇ ਫਿਕਰਮੰਦ ਹੋ ਗਏ। ਸੜਕਾਂ ਉੱਤੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਫੱਟਿਆਂ 'ਤੇ ਅਖ਼ਬਾਰ ਚਿਪਕੇ ਹੋਏ ਸਨ, ਉਹਨਾਂ ਦਵਾਲੇ ਲੋਕਾਂ ਦੀਆਂ ਨਿੱਕੀਆਂ ਟੋਲੀਆਂ ਇਕੱਠੀਆਂ ਹੋ ਗਈਆਂ। ਵੱਡੇ ਮੋਟੇ ਅੱਖਰਾਂ ਵਿੱਚ ਲਿਖਿਆ ਸੀ “ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਰਿਆਸਤੀ ਸੂਚਨਾ”। ਰਿਆਸਤੀ ਸੂਚਨਾ ਦੇ ਅਰਥ ਸਨ ਕਿ ਇਹ ਕੋਈ ਅਹਿਮ ਗੱਲ ਸੀ। ਕੀ ਕੋਈ ਬਿਪਤਾ ਆ ਪਈ ਸੀ ?

“ਵਲਾਦੀਮੀਰ ਇਲੀਚ ਦੀ ਸਿਹਤ ਸਬੰਧੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸੂਚਨਾ।”

“ਪਿਛਲੇ ਕੁੱਝ ਦਿਨਾਂ ਵਿੱਚ ਵਲਾਦੀਮੀਰ ਇਲੀਚ ਦੀ ਸਿਹਤ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤ ਭੈੜੀ ਤਬਦੀਲੀ ਹੋਈ ਹੈ...”

ਛਾਪੇ ਦੇ ਕਾਲੇ ਅੱਖਰਾਂ ਵਿੱਚ ਇਹ ਭਿਆਨਕ ਸ਼ਬਦ ਚੀਕ ਰਹੇ ਸਨ : “ਬਹੁਤ ਭੈੜੀ ਤਬਦੀਲੀ।” ਇਹ ਸ਼ਬਦ ਪੜ੍ਹਨਾ ਭਿਆਨਕ ਸੀ। ਲੋਕ ਚਲੇ ਗਏ। ਉਹ ਬੋਝਲ ਕਦਮ ਪੁੱਟ ਰਹੇ ਸਨ।

ਉਸ ਦਿਨ ਕਾਰਖਾਨਿਆਂ ਅਤੇ ਮਿੱਲਾਂ 'ਤੇ ਇੱਕ ਉਦਾਸ ਖਾਮੋਸ਼ੀ ਛਾਈ ਰਹੀ। ਬੁੱਢੇ ਕਾਮੇ ਲੰਮੇਂ ਦੁਖੀ ਸਾਹ ਲੈਂਦੇ ਹੋਏ ਕਹਿੰਦੇ, “ਓਹ, ਸਾਡਾ ਇਲੀਚ, ਸਾਡਾ ਇਲੀਚ!”

ਅਤੇ ਨਵੇਂ ਕਾਮਿਆਂ ਨੂੰ ਇਸ ਗੱਲ 'ਤੇ ਨਿਸ਼ਚਾ ਨਹੀਂ ਕਿ ਆਉਂਦਾ ਕਿ ਕੁੱਝ ਭਿਆਨਕ ਵਾਪਰਨ ਵਾਲਾ ਹੈ।

ਬੁੱਢੇ ਕਾਮੇ ਦੁਖੀ ਸਨ ਅਤੇ ਕਹਿ ਰਹੇ ਸਨ, “ਉਹ ਅਜਿਹੀ ਸੂਚਨਾਵਾਂ ਐਵੇਂ ਹੀ ਨਹੀਂ ਜਾਰੀ ਕਰਦੇ”।

ਲੈਨਿਨ ਨੂੰ ਫ਼ਾਲਜ਼ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ। ਉਹ ਬੋਲ ਨਹੀਂ ਸੀ ਸਕਦਾ। ਉਹਦੇ ਲਈ ਇਸ ਤੋਂ ਔਖੀ ਅਵਸਥਾ ਦੀ ਕਲਪਨਾ ਕਰਨਾ ਅਸੰਭਵ ਸੀ। ਹੁਣ ਉਹਦੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦਾ ਛੁਹਲਾ, ਤਿੱਖਾ ਪ੍ਰਵਾਹ ਬੰਦ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ।

ਡਾਕਟਰ ਦਿਨ ਰਾਤ ਉਹਦੇ ਸਿਰਗਾਣੇ ਖੜ੍ਹੇ ਰਹਿੰਦੇ। ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਗਿਆਨ, ਤਜਰਬਾ ਅਤੇ ਯੋਗਤਾ ਇਸ ਵਚਿੱਤਰ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਜੀਵਨ ਲਈ ਸੰਘਰਸ਼ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ। ਸਾਰਾ

ਦੇਸ ਉਹਦੀ ਬਿਮਾਰੀ ਦੇ ਵੇਗ ਵੱਲ ਅੱਖਾਂ ਲਾਈ ਬੈਠਾ ਸੀ। ਲੋਕ ਇੱਕ ਛਿਣ ਲਈ ਵੀ ਨਿਰਾਸ਼ ਨਹੀਂ ਸਨ ਹੋਏ। ਰੋਜ਼ ਸਵੇਰੇ ਲੋਕ ਅਖ਼ਬਾਰਾਂ ਵਾਲੇ ਫੱਟਿਆਂ ਵੱਲ ਲੈਨਿਨ ਦੀ ਸਿਹਤ ਸਬੰਧੀ ਤਾਜ਼ਾ ਸੂਚਨਾ ਪੜ੍ਹਨ ਲਈ ਨੱਠਦੇ।

ਲੋਕ ਕੋਮੀਸਾਰਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰੀਸ਼ਦ ਦੀ ਇਮਾਰਤ ਉੱਤੇ ਲੱਗੇ ਲਾਲ ਝੰਡੇ ਨੂੰ ਸ਼ਾਮ ਦੀ ਪੈਂਣ ਲਹਿਰਾ ਰਹੀ ਸੀ। ਅੰਦਰ ਲੈਨਿਨ ਦੇ ਫ਼ਲੈਟ ਵਿੱਚ ਕੀ ਵਾਪਰ ਰਿਹਾ ਸੀ ?

ਦਿਨ ਦਾ ਕੰਮ ਮੁੱਕ ਗਿਆ ਸੀ। ਲੱਖਾਂ ਦਿਲਾਂ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਪੀੜ ਸੀ। ਉਹ ਸੋਚ ਰਹੇ ਸਨ, ਖਿੜਕੀਆਂ ਦੇ ਉਹਨਾਂ ਪਰਦਿਆਂ ਪਿੱਛੇ ਕੀ ਵਾਪਰ ਰਿਹਾ ਹੈ।

ਲੈਨਿਨ ਦੇ ਕਮਰੇ ਵਿੱਚ ਅਨੰਤ ਚੁੱਪ ਸੀ। ਏਨੀ ਚੁੱਪ ਕਿ ਖਾਣੇ ਦੇ ਕਮਰੇ ਦੀ ਕੰਧ 'ਤੇ ਲੱਗੀ ਘੜੀ ਦੀ ਟਿਕ ਟਿਕ ਸਾਫ਼ ਸੁਣਾਈ ਦੇਂਦੀ। ਹੁਣ ਇੱਕ ਨਰਸ ਉੱਥੇ ਡਿਊਟੀ ਦੇ ਰਹੀ ਸੀ। ਨਾਦੇਜ਼ਦਾ ਕਨਸਤਨਤੀਨੋਵਨਾ ਉਹਦੇ ਮੰਜੇ ਦੀ ਬਾਹੀ ਨਾਲ਼ ਲੱਗੀ ਬੈਠੀ ਸੀ।

ਵਲਾਦੀਮੀਰ ਇਲੀਚ ਨੇ ਆਪਣੇ ਭਾਰੇ ਹੋਏ ਪਪੈਟੇ ਖੋਲ਼ੇ। “ਨਾਦੀਆ ਤੂੰ ਇੱਥੇ ਹੀ ਹੈਂ ?” ਉਹ ਪੁੱਛਦਾ ਜਾਪ ਰਿਹਾ ਸੀ।

ਨਾਦੇਜ਼ਦਾ ਕਨਸਤਨਤੀਨੋਵਨਾ ਉਹ ਸਭ ਕੁੱਝ ਸਮਝਦੀ ਸੀ ਜੋ ਉਹ ਕਹਿਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ। ਉਹ ਲੈਨਿਨ ਨਾਲ਼ ਇਉਂ ਗੱਲਬਾਤ ਕਰਦੀ ਜਿਵੇਂ ਉਹ ਉਹਦੇ ਉੱਤਰ ਸਾਫ਼ ਸੁਣ ਰਹੀ ਹੋਵੇ। “ਅੱਜ ਤੇਰੀ ਹਾਲਤ ਪਹਿਲੇ ਨਾਲ਼ੋਂ ਚੰਗੀ ਹੈ,” ਉਹਨੇ ਭਰੋਸੇ ਨਾਲ਼ ਕਿਹਾ ਅਤੇ ਵਲਾਦੀਮੀਰ ਇਲੀਚ ਨੇ ਅਨੁਭਵ ਕੀਤਾ ਕਿ ਉਹਦੀ ਹਾਲਤ ਸੱਚਮੁੱਚ ਕੁੱਝ ਚੰਗੇਰੀ ਹੈ। “ਹਾਂ ਮੈਂ ਕੁੱਝ ਵਲ ਹਾਂ,” ਉਹਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਨੇ ਉੱਤਰ ਦਿੱਤਾ।

“ਛੇਤੀ ਹੀ ਤੂੰ ਠੀਕ ਠਾਕ ਹੋ ਜਾਵੇਂਗਾ। ਡਾਕਟਰ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਤੈਨੂੰ ਆਪਣਾ ਸਾਰਾ ਬਲ ਅਤੇ ਮਾਨਸਕ ਸ਼ਕਤੀ ਇਕੱਤਰ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਯਤਨ ਕਰ, ਵੋਲੋਦੀਆ!”

“ਮੈਂ ਕਰਾਂਗਾ,” ਉਹਨੇ ਉੱਤਰ ਦਿੱਤਾ।

“ਤੂੰ ਸਾਰੀ ਉਮਰ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਖੁਸ਼ੀ ਲਈ ਜੂਝਿਆ ਹੈਂ। ਹੁਣ ਸਮਾਂ ਆ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਤੂੰ ਆਪਣੇ ਆਪ ਲਈ ਜੂਝੇਂ। ਇਹ ਜਨਤਾ ਅਤੇ ਇਨਕਲਾਬ ਵੱਲ ਤੇਰਾ ਫ਼ਰਜ਼ ਹੈ। ਤੈਨੂੰ ਆਪਣਾ ਸਾਰਾ ਬਲ ਇਕੱਤਰ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ, ਵੋਲੋਦੀਆ!”

“ਮੈਂ ਕਰਾਂਗਾ,” ਵਲਾਦੀਮੀਰ ਇਲੀਚ ਨੇ ਇੱਕ ਵਾਰ ਫੇਰ ਅਜਿਹੇ ਢੰਗ ਨਾਲ਼ ਉੱਤਰ ਦਿੱਤਾ ਜਿਹੜਾ ਕੇਵਲ ਉਹੋ ਸਮਝ ਸਕਦੀ ਸੀ।

ਅਚਾਨਕ ਗ਼ਮ ਦੀ ਇੱਕ ਲਹਿਰ ਨੇ ਨਾਦੇਜ਼ਦਾ ਕਨਸਤਨਤੀਨੋਵਨਾ ਨੂੰ ਘੇਰ ਲਿਆ, ਉਹਦਾ ਗਲ਼ਾ ਭਰ ਆਇਆ। ਇੱਕ ਛਿਣ ਲਈ ਤਾਂ ਉਹਨੂੰ ਜਾਪਿਆ ਜਿਵੇਂ ਉਹਦੇ ਅੱਥਰੂ ਵਹਿ ਨਿੱਕਲਣਗੇ ਪਰ ਉਹ ਇਹ ਭਾਵਨਾ ਅੰਦਰੋਂ ਅੰਦਰ ਪੀ ਗਈ ਅਤੇ ਫੇਰ ਬੋਲੀ, “ਸੌਣ ਦਾ ਯਤਨ ਕਰ। ਨੀਂਦ ਤੈਨੂੰ ਬਲ ਦੇਵੇਗੀ। ਸਭ ਕੁੱਝ ਠੀਕ ਠਾਕ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ। ਸੌਂ ਜਾ। ਮੈਂ ਇੱਥੇ ਹੀ ਰਹਾਂਗੀ। ਮੈਂ ਤੇਰੇ ਕੋਲੋਂ ਜਾਣ ਨਹੀਂ ਲੱਗੀ।

1923 ਦੀ ਪਤਝੜ

ਅਪ੍ਰੈਲ 1923 ਵਿੱਚ ਪਾਰਟੀ ਦੀ ਬਾਰੂਵੀਂ ਕਾਂਗਰਸ ਹੋਈ।

ਕਾਂਗਰਸ ਨੇ ਲੈਨਿਨ ਨੂੰ ਇੱਕ ਅਭਿਨੰਦਨ-ਸੁਨੇਹਾ ਭੇਜਿਆ। ਇਸਦੇ ਇੱਕ ਹਿੱਸੇ ਵਿੱਚ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਸੀ। “ਪਾਰਟੀ, ਪ੍ਰੋਲੇਤਾਰੀ ਅਤੇ ਸਭ ਕਿਰਤੀ ਲੋਕ ਆਪਣੇ ਨੇਤਾ, ਪ੍ਰੋਲੇਤਾਰੀ ਵਿਚਾਰ ਅਤੇ ਇਨਕਲਾਬੀ ਅਮਲ ਦੀ ਪ੍ਰਤਿਭਾ, ਇਲੀਚ ਨੂੰ ਆਪਣੀਆਂ ਨਿੱਘੀਆਂ ਸ਼ੁੱਭ-ਇਛਾਵਾਂ ਭੇਜਦੇ ਹਨ...”

“ਅੱਜ, ਪਹਿਲਾਂ ਕਿਸੇ ਵੀ ਸਮੇਂ ਤੋਂ ਵੱਧ ਪਾਰਟੀ ਪ੍ਰੋਲੇਤਾਰੀ ਅਤੇ ਇਤਿਹਾਸ ਵੱਲ ਆਪਣੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਅਨੁਭਵ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਅੱਜ, ਪਹਿਲਾਂ ਕਿਸੇ ਵੀ ਸਮੇਂ ਤੋਂ ਵੱਧ, ਉਹ ਆਪਣੇ ਝੰਡੇ, ਆਪਣੇ ਨੇਤਾ ਦੇ ਯੋਗ ਹੋਣ ਦਾ ਯਤਨ ਕਰੇਗੀ ਅਤੇ ਯੋਗ ਸਿੱਧ ਹੋਵੇਗੀ.....”

ਨਾਦੇਜ਼ਦਾ ਕਨਸਤਨਤੀਨੋਵਨਾ ਨੇ ਉਹਨੂੰ ਖ਼ਤ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਸੁਣਾਇਆ। ਵਲਾਦੀਮੀਰ ਇਲੀਚ ਨੇ ਅੱਖਾਂ ਨਾਲ ਪੰਨਵਾਦ ਕੀਤਾ।

ਲੈਨਿਨ ਬਿਮਾਰੀ ਦੀ ਈਨ ਨਹੀਂ ਸੀ ਮੰਨ ਸਕਦਾ। ਮਈ ਵਿੱਚ ਡਾਕਟਰਾਂ ਨੂੰ ਉਹਨੂੰ ਗੋਰਕੀ ਜਾਣ ਦੀ ਆਗਿਆ ਦੇ ਦਿੱਤੀ। ਇਸ ਵਾਰ ਉਹਨੂੰ ਮਹੱਲ ਦੇ ਮੁੱਖ ਹਿੱਸੇ ਵਿੱਚ ਲਿਜਾਇਆ ਗਿਆ ਪਰ ਉਹਨੇ ਆਪਣੇ ਲਈ ਸਭ ਤੋਂ ਨਿੱਕਾ ਕਮਰਾ ਚੁਣਿਆ। ਇਹ ਇੱਕ ਕੋਠੇ ਦਾ ਕਮਰਾ ਸੀ ਜਿਸਦੀਆਂ ਵੱਡੀਆਂ ਵੱਡੀਆਂ ਖਿੜਕੀਆਂ ਸਨ ਅਤੇ ਇੱਥੋਂ ਫਲਾਂ ਦੇ ਬਾਗ ਦਾ ਇੱਕ ਹਿੱਸਾ ਦਿਸਦਾ ਸੀ।

ਰੁੱਖ ਹਰੇ ਕਚੂਰ ਸਨ। ਉਹ ਪੰਛੀਆਂ ਦੀ ਚਹਿਕ ਅਤੇ ਤਾਨਾਂ ਨਾਲ ਗੂੰਜ ਰਹੇ ਸਨ। ਢੋਡਰ ਕਾਂ ਉੱਚੀ ਉੱਚੀ ਕਾਂ ਕਾਂ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ। ਹਵਾ ਵਿੱਚ ਚਹਿਲ ਪਹਿਲ ਅਤੇ ਖੇੜਾ ਸੀ। ਰਾਤਾਂ ਨੂੰ ਬੁਲਬੁਲਾਂ ਦਾ ਸੰਗੀਤ ਸੁਣਾਈ ਦੇਂਦਾ। ਖਿੜਕੀਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਤਾਰੇ ਝਾਤੀਆਂ ਮਾਰਦੇ।

ਵਲਾਦੀਮੀਰ ਇਲੀਚ ਪਿੰਡ ਦੀ ਨਰੋਈ ਪੌਣ ਭਖ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਉਹਦੀ ਸਿਹਤ ਚੰਗੀ ਹੋਣੀ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਗਈ। ਉਹਨੂੰ ਚੰਗੇਰੀ ਨੀਂਦ ਆਉਂਦੀ ਸੀ। ਸੱਜਰੀ ਪੌਣ ਕਾਰਨ ਉਹਨੂੰ ਚੰਗੀ ਭੁੱਖ ਲੱਗਣੀ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਪਈ ਅਤੇ ਉਹਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਮੁੜਨ ਲੱਗ ਪਈ।

ਪਰ ਉਹਦੇ ਠੀਕ ਹੋਣ ਦਾ ਅਮਲ ਬਹੁਤ ਢਿੱਲਾ ਸੀ। ਵਲਾਦੀਮੀਰ ਇਲੀਚ ਨੇ ਸੋਟੀ ਫੜ ਕੇ ਥੋੜੀ ਦੂਰ ਤੱਕ ਚੱਲਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਉਹ ਆਪਣੇ ਖੱਬੇ ਹੱਥ ਨਾਲ ਲਿਖਣਾ ਸਿੱਖਣ ਲੱਗ ਪਿਆ ਅਤੇ ਬੋਲਣ ਦੀ ਮਸ਼ਕ ਕਰਨ ਲੱਗ ਪਿਆ।

ਨਾਦੇਜ਼ਦਾ ਕਨਸਤਨਤੀਨੋਵਨਾ ਉਹਦੀ ਅਧਿਆਪਕ ਸੀ। ਉਹ ਸਿੱਖਿਆ ਸਮੇਂ ਦਰਵਾਜ਼ਾ ਬੰਦ ਕਰ ਦੇਂਦੀ ਤਾਂ ਜੋ ਕੋਈ ਵਿਘਨ ਨਾ ਪਵੇ।

ਮਹੱਲ ਦੇ ਮੁੱਖ ਹਿੱਸੇ ਵਿੱਚ ਖੁਸ਼ੀ ਮੁੜ ਆਈ। ਵਲਾਦੀਮੀਰ ਇਲੀਚ ਦਾ ਹਾਸਾ ਸੁਣ ਕੇ ਬਹੁਤ ਸਵਾਦ ਆਉਂਦਾ ਸੀ। ਉਹਦੀ ਤਬੀਅਤ ਬੜੀ ਖੁਸ਼-ਰਹਿਣੀ ਸੀ ਅਤੇ ਉਹ

ਮਜ਼ਾਕ ਕਰਨਾ ਪਸੰਦ ਕਰਦਾ ਸੀ। ਹੁਣ ਜਦੋਂ ਉਹਦੀ ਸਿਹਤ ਪਰਤਣ ਲੱਗ ਪਈ ਸੀ ਉਹ ਹਰ ਮਜ਼ਾਕ ਅਤੇ ਹਸਾਉਣੀ ਗੱਲ ਦਾ, ਆਪਣੇ ਮਾਸਕੋ ਦੇ ਮਿੱਤਰਾਂ ਦੀਆਂ ਫੇਰੀਆਂ ਦਾ, ਹਰ ਨਵੀਂ ਪੁਸਤਕ ਦਾ ਅਤੇ ਇੱਥੋਂ ਤੱਕ ਕਿ ਫਲਾਂ ਦੇ ਬਾਗ ਵਿੱਚ ਕਥਈ ਪੱਤਿਆਂ ਦਾ ਵੀ ਸਵਾਦ ਮਾਣਦਾ। ਪਤਝੜ ਦੀ ਰੁੱਤ ਆ ਗਈ ਸੀ। ਇਹ 1923 ਦੀ ਪਤਝੜ ਸੀ।

ਇੱਕ ਦਿਨ ਵਲਾਦੀਮੀਰ ਇਲੀਚ ਨਿੱਕੇ ਜਿਹੇ ਗਰਾਜ਼ ਕੋਲ ਗਿਆ ਅਤੇ ਇਸ਼ਾਰਾ ਕੀਤਾ ਕਿ ਉਹ ਮੋਟਰ 'ਤੇ ਸ਼ਹਿਰ ਜਾਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਨਾਦੇਜ਼ਦਾ ਕਨਸਤਨਤੀਨੋਵਨਾ ਅਤੇ ਭੈਣ ਮਾਰੀਆ ਦੋਵੇਂ ਪ੍ਰੇਸ਼ਾਨ ਹੋ ਗਈਆਂ।

“ਉਹ ਇਸ ਸਮੇਂ ਸ਼ਹਿਰ ਕਿਵੇਂ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ?” ਉਹਦੀ ਭੈਣ ਨੇ ਉੱਚੀ ਆਵਾਜ਼ ਵਿੱਚ ਕਿਹਾ।

“ਇਹ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੀ!” ਨਾਦੇਜ਼ਦਾ ਕਨਸਤਨਤੀਨੋਵਨਾ ਬੋਲੀ।

ਡਾਕਟਰ ਇਹ ਗੱਲ ਸੁਣਨ ਲਈ ਵੀ ਤਿਆਰ ਨਹੀਂ ਸਨ।

ਪਰ ਵਲਾਦੀਮੀਰ ਇਲੀਚ ਬੜੇ ਦ੍ਰਿੜ ਨਿਸ਼ਚੇ ਵਾਲਾ ਸੀ। ਜਦੋਂ ਉਹ ਇੱਕ ਵਾਰ ਨਿਰਣਾ ਕਰ ਲੈਂਦਾ ਤਾਂ ਉਹ ਪਿੱਛੇ ਨਾ ਮੁੜਦਾ।

ਉਹ ਬਾਗ ਵਿੱਚੋਂ, ਲਾਲ ਅਤੇ ਸੁਨਹਿਰੇ ਪੱਤਿਆਂ ਨਾਲ ਕੱਜੀ ਸੜਕ ਉੱਤੇ ਮੋਟਰ ਚਲਾਉਂਦੇ ਗਏ। ਉਹ ਹਰ ਟੋਏ ਟਿੱਬੇ ਦਾ ਖਿਆਲ ਰੱਖਦੇ ਬੜੀ ਹੌਲੀ ਹੌਲੀ ਕਾਰ ਚਲਾ ਰਹੇ ਸਨ। ਜਦੋਂ ਸੁਨਹਿਰੇ ਗੁੰਬਦਾਂ, ਪੱਥਰ ਦੀਆਂ ਚਿੱਟੀਆਂ ਇਮਾਰਤਾਂ ਅਤੇ ਅਨੇਕਾਂ ਕਾਰਖਾਨਿਆਂ ਦੀ ਚਿਮਨੀਆਂ ਵਾਲਾ ਸ਼ਹਿਰ ਮਾਸਕੋ ਦਿਸਣ ਲੱਗ ਪਿਆ ਤਾਂ ਵਲਾਦੀਮੀਰ ਇਲੀਚ ਕ੍ਰੈਮਲਿਨ ਵਿਖੇ ਮੁੜਨ ਲਈ ਉਤਾਵਲਾ ਹੋ ਗਿਆ।

ਜਦੋਂ ਉਹਨੇ ਲੋਕ ਕੋਮੀਸਾਰਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰੀਸ਼ਦ ਦੀ ਇਕੱਤ੍ਰਤਾ ਵਾਲਾ ਕਮਰਾ ਵੇਖਿਆ ਤਾਂ ਲੈਨਿਨ ਦਾ ਦਿਲ ਤੇਜ਼ੀ ਨਾਲ ਧੜਕਣ ਲੱਗ ਪਿਆ। ਇੱਥੋਂ ਦੀ ਹਰ ਚੀਜ਼ ਉਹਨੂੰ ਪਿਆਰੀ ਲੱਗਦੀ ਸੀ : ਲੰਮੀ ਇਕੱਤ੍ਰਤਾ ਵਾਲੀ ਮੇਜ਼, ਜਿਸ ਉੱਤੇ ਹਰਾ ਕੱਪੜਾ ਵਿਛਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਇਹਦੇ ਮੁੱਖ ਸਿਰੇ 'ਤੇ ਪਈ ਬੈਂਤ ਨਾਲ ਉਣੀ ਆਰਾਮ ਕਰਸੀ। ਇੱਥੇ ਬਿਤਾਇਆ ਹਰ ਦਿਨ ਉਹਦੇ ਮਨ ਵਿੱਚ ਆਪਣੀ ਯਾਦ ਛੱਡ ਗਿਆ ਸੀ।

ਜਦੋਂ ਉਹਦੀ ਨਿਗਾਹ ਇੱਕ ਪਾਸੇ ਬਣੀ ਦਾਈਲਾਂ ਦੀ ਅੰਗੀਠੀ 'ਤੇ ਪਈ ਤਾਂ ਉਹ ਇਹ ਸੋਚ ਕੇ ਹੱਸ ਪਿਆ ਕਿ ਕਿਵੇਂ ਤੰਬਾਕੂ ਪੀਣ ਵਾਲੇ ਇਹਦੇ ਪਿੱਛੇ ਲੁਕਿਆ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਉਹ ਧੂੰਆਂ ਚਿਮਨੀ ਰਾਹੀਂ ਉੱਪਰ ਸੁੱਟਦੇ, ਕਿਉਂਕਿ ਲੈਨਿਨ ਇਸ ਨੇਮ 'ਤੇ ਬੜੀ ਸਖ਼ਤੀ ਨਾਲ ਅਮਲ ਕਰਦਾ ਸੀ ਕਿ ਪ੍ਰੀਸ਼ਦ ਦੀਆਂ ਇਕੱਤ੍ਰਤਾਵਾਂ ਸਮੇਂ ਕੋਈ ਤੰਬਾਕੂ ਨਾ ਪੀਵੇ। ਕੋਈ ਨਾ ਕੋਈ ਤੰਬਾਕੂ ਪੀਣ ਵਾਲਾ ਮੈਂਬਰ ਔਖਾ ਅਨੁਭਵ ਕਰਨ ਲੱਗਦਾ ਅਤੇ ਦੋ ਸੂਟੇ ਲਾਉਣ ਲਈ ਅੰਗੀਠੀ ਪਿੱਛੇ ਚਲਾ ਜਾਂਦਾ, ਜਦੋਂ ਤੱਕ ਕਿ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੇਜ਼ 'ਤੇ ਪੈਂਸਲ ਖੜਕਾ ਉਹਨੂੰ ਵਾਪਸ ਨਾ ਬੁਲਾਉਂਦਾ।

ਇਹ ਯਾਦ ਆਉਣ 'ਤੇ ਆਪਣੇ ਸਾਥੀਆਂ ਲਈ ਪਿਆਰ ਦੀ ਇੱਕ ਲਹਿਰ ਨੇ ਉਹਨੂੰ ਆਪਣੀ ਵਲਗਣ ਵਿੱਚ ਲੈ ਲਿਆ। ਵਲਾਦੀਮੀਰ ਇਲੀਚ ਮੁਹਾਠ 'ਤੇ ਕੁੱਝ ਚਿਰ

ਖੜ੍ਹਾ ਰਿਹਾ ਅਤੇ ਫੇਰ ਆਪਣੇ ਦਫ਼ਤਰ ਵੱਲ ਚੱਲ ਪਿਆ। ਉਹਨੇ ਕੰਧਾਂ 'ਤੇ ਲੱਗੇ ਨਕਸ਼ਿਆਂ, ਕਾਰਲ ਮਾਰਕਸ ਦੇ ਚਿੱਤਰ, ਮੇਜ਼ ਉੱਤੇ ਪਏ ਟੈਲੀਫ਼ੋਨਾਂ ਅਤੇ ਪੁਸਤਕਾਂ ਨਾਲ਼ ਭਰੀਆਂ ਅਲਮਾਰੀਆਂ ਉੱਤੇ ਨਿਗਾਹ ਮਾਰੀ ਅਤੇ ਫੇਰ ਯਾਦਾਂ ਦੇ ਵੱਸ ਪੈ ਗਿਆ। ਨਹੀਂ, ਉਹ ਆਪਣੇ ਜੀਵਨ ਦੇ ਇਸ ਹਿੱਸੇ ਤੋਂ ਵਿਦਿਆ ਨਹੀਂ ਸੀ ਲੈ ਰਿਹਾ। ਇਹਦੇ ਉਲਟ ਉਹ ਜਿਉਂਦਾ ਰਹਿਣਾ ਅਤੇ ਕੰਮ 'ਤੇ ਮੁੜਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ।

ਲੈਨਿਨ ਕੁੱਝ ਦੇਰ ਉੱਥੇ ਖੜ੍ਹਾ ਰਿਹਾ ਅਤੇ ਫੇਰ ਖਿੜਕੀ ਕੋਲ ਪਏ ਗਮਲੇ ਵਿੱਚ ਲੱਗੇ ਪਾਮ ਦੇ ਬੂਟੇ ਕੋਲ ਚਲਾ ਗਿਆ। ਇਹਦੇ ਤਪਤ-ਖੰਡੀ, ਛਤਰੀਹਾਰ ਪੱਤੇ ਇੱਥੇ ਪ੍ਰਦੇਸੀ ਜਾਪਦੇ ਸਨ। ਪਾਮ ਦੇ ਇਸ ਬੂਟੇ ਦਾ ਬਹੁਤ ਧਿਆਨ ਰੱਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ ਕਿਉਂਕਿ ਵਲਾਦੀਮੀਰ ਇਲੀਚ ਨੇ ਇਸ ਸਬੰਧੀ ਖ਼ਾਸ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ ਸੀ।

ਸਿਮਬਿਰਸਕ ਵਿਖੇ ਉਸ ਘਰ ਵਿੱਚ ਜਿੱਥੇ ਉਹਨੇ ਬਚਪਨ ਬਿਤਾਇਆ ਸੀ ਅਨੇਕ ਬੂਟੇ ਅਤੇ ਫੁੱਲ ਹੁੰਦੇ ਸਨ ਅਤੇ ਇਸੇ ਕਿਸਮ ਦਾ ਗਮਲੇ ਵਿੱਚ ਲੱਗਾ ਇੱਕ ਪਾਮ ਦਾ ਬੂਟਾ ਖਾਣੇ ਦੇ ਕਮਰੇ ਵਿੱਚ ਹੁੰਦਾ ਸੀ।

ਫੇਰ ਉਹ ਤਿੰਨੇ ਕਾਰ 'ਤੇ ਮਾਸਕੋ ਦੀ ਸੈਰ ਕਰਨ ਗਏ। ਉਹ ਖੇਤੀ-ਸਨਅਤੀ ਨੁਮਾਇਸ਼ ਕੋਲੋਂ ਲੰਘੇ। ਇਹ ਪਹਿਲੀ ਸੋਵੀਅਤ ਨੁਮਾਇਸ਼ ਸੀ ਅਤੇ ਲੈਨਿਨ ਨੇ ਇਹਨੂੰ ਵੇਖਣ ਦਾ ਪੱਕਾ ਨਿਸ਼ਚਾ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਸੀ।

ਨੁਮਾਇਸ਼ ਦਰਿਆ ਮਾਸਕੋ ਦੇ ਕੰਢੇ ਇੱਕ ਬਾਗ਼ ਵਿੱਚ ਲਾਈ ਗਈ ਸੀ। ਇੱਕ ਸਮੇਂ ਇੱਥੇ ਗੰਦ ਮੰਦ ਦਾ ਢੇਰ ਹੁੰਦਾ ਸੀ। ਇਸ ਥਾਂ ਨੂੰ ਸਾਫ਼ ਕਰਕੇ ਇੱਥੇ ਫੁੱਲਾਂ ਦੇ ਤਖ਼ਤੇ ਲਾਏ ਗਏ ਸਨ। ਲੱਕੜੀ ਦੇ ਭਵਨਾਂ ਦੀ ਇੱਕ ਪਾਲ ਖੜ੍ਹੀ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ ਉਹ ਕਿਸੇ ਪਰੀ-ਕਹਾਣੀ ਦਾ ਦ੍ਰਿਸ਼ ਜਾਪਦੇ ਸਨ।

ਜੁੱਧ, ਦੁੱਖਾਂ ਅਤੇ ਭੁੱਖ ਦੇ ਵਰ੍ਹੇ ਅਜੇ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਯਾਦਾਂ ਵਿੱਚ ਸੱਜਰੇ ਸਨ। ਇਸੇ ਲਈ ਉੱਕਰੀਆਂ ਅਤੇ ਰੰਗਦਾਰ ਪੈਵਿਲੀਅਨਾਂ ਇੰਨਾਂ ਸ਼ਾਨਦਾਰ ਦ੍ਰਿਸ਼ ਪੇਸ਼ ਕਰਦੀਆਂ ਸਨ।

ਅੰਦਰ ਵੱਖ ਵੱਖ ਸਟੈਂਡ ਤਾਂ ਹੋਰ ਵੀ ਸ਼ਾਨਦਾਰ ਸਨ। ਇੱਥੇ ਸੁਨਹਿਰੀ ਕਣਕ ਅਤੇ ਰਾਈ ਦੇ ਵੱਡੇ ਵੱਡੇ ਢੇਰ ਸਨ, ਵੱਡੀਆਂ ਬੰਦ-ਗੋਭੀਆਂ ਦੇ ਮੁਨਾਰੇ ਅਤੇ ਆਲੂਆਂ, ਹਦਵਾਣਿਆਂ ਅਤੇ ਪ੍ਰਕ੍ਰਿਤੀ ਦੀਆਂ ਦਾਤਾਂ ਦੀਆਂ ਅਨੇਕਾਂ ਕਿਸਮਾਂ ਦੇ ਟਿੱਲੇ।

ਇਹ ਸੀ ਸਬੂਤ ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਕਿ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿੱਚ ਜੀਵਨ ਫਿਰ ਸੁਰਜੀਤ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ।

ਕਾਰਖ਼ਾਨਿਆਂ ਅਤੇ ਮਿੱਲਾਂ ਨੇ ਵੀ ਆਪਣੀਆਂ ਉਪਜਾਂ ਦਾ ਹਿੱਸਾ ਪਾਇਆ ਸੀ। ਇਹ ਸਪੱਸ਼ਟ ਸੀ ਕਿ ਸ਼ਹਿਰ ਗਰੀਬੀ ਅਤੇ ਤਬਾਹੀ ਦੇ ਵਰ੍ਹਿਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਨਿੱਕਲ ਰਹੇ ਹਨ।

ਉਸ ਦਿਨ ਜਦੋਂ ਉਹ ਵਾਪਸ ਗੋਰਕੀ ਵੱਲ ਮੁੜੇ ਤਾਂ ਵਲਾਦੀਮੀਰ ਇਲੀਚ ਥੱਕਿਆ ਪਰ ਅਤਿ ਸ਼ਾਨਦਾਰ ਰੋਂ ਵਿੱਚ ਸੀ। ਨਾਦੇਜ਼ੁਦਾ ਕਨਸਤਨਤੀਨੋਵਨਾ ਨੂੰ ਉਹ ਸਮਾਂ ਯਾਦ ਆਇਆ ਜਦੋਂ ਉਹ ਬਿਮਾਰ ਹੋਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਅਖ਼ੀਰੀ ਵਾਰ ਜਨਤਾ ਸਾਮ੍ਹਣੇ ਆਇਆ ਸੀ। ਇਹ 20 ਨਵੰਬਰ 1922 ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ। ਉਹਨੇ ਬਾਲਸ਼ੋਈ ਥੇਟਰ ਵਿਖੇ ਹੋਏ ਮਾਸਕੋ ਸ਼ਹਿਰ

ਸੋਵੀਅਤ ਦੇ ਸਮਾਗਮ ਵਿੱਚ ਤਕਰੀਰੀ ਕੀਤੀ ਸੀ ਅਤੇ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧਾਂ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ “ਨਵੀਂ ਆਰਥਕ ਨੀਤੀ ਦਾ ਰੂਸ ਸੋਸ਼ਲਿਸਟ ਰੂਸ ਬਣ ਜਾਵੇਗਾ।”

ਜੀਵਨ ਲਈ ਪਿਆਰ

ਸਲੀ ਗੱਡੀ ਬਰਫ 'ਤੇ ਦੌੜਦੀ ਜਾ ਰਹੀ ਸੀ। ਇਹਦੇ ਤਿਲਕਣ ਸੜਕ 'ਤੇ ਬਣੇ ਪਹਿਰਿਆਂ ਵਿੱਚ ਚਿਰ ਚਿਰ ਕਰੀ ਜਾਂਦੇ। ਸਖ਼ਤ ਹੋਈ ਬਰਫ ਦੇ ਤਿੱਖੇ ਟੋਟੇ ਘੋੜਿਆਂ ਦੇ ਸੁੰਮਾਂ ਹੇਠੋਂ ਉੱਛਲਦੇ। ਸੂਰਜ ਅਜੇ ਡੁੱਬਾ ਹੀ ਸੀ ਅਤੇ ਦਿਸਹੱਦਾ ਕਿਰਮਚੀ ਸੀ। ਸਰਦੀਆਂ ਦੀ ਸ਼ਾਮ ਦਾ ਧੁੰਦਲਕਾ ਤੇਜ਼ੀ ਨਾਲ ਖਿੱਲਰ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਇਹ ਬਰਫਾਂ-ਕੱਜੇ ਮੈਦਾਨ 'ਤੇ ਲੰਮੇ ਪਰਛਾਵੇਂ ਸੁੱਟਦਾ ਜਿਹੜੇ ਦੁਰਾਡੇ ਜੰਗਲਾਂ ਨੂੰ ਅੱਖੋਂ ਉਹਲੇ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ। ਫੇਰ ਪਹਿਲਾ ਤਾਰਾ ਨਿੱਕਲਿਆ, ਇਹਦੀ ਚਮਕ ਬੜੀ ਠੰਢੀ ਅਤੇ ਸ਼ਾਂਤ ਸੀ।

ਵਲਾਦੀਮੀਰ ਸ਼ਿਕਾਰ ਖੇਡ ਕੇ ਮੁੜ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਅਜੇ ਉਹ ਬੰਦੂਕ ਨਹੀਂ ਸੀ ਚੁੱਕ ਸਕਦਾ ਅਤੇ ਬੱਸ ਦਰਸ਼ਕ ਹੀ ਰਿਹਾ ਸੀ ਪਰ ਇਸ ਨਾਲ ਵੀ ਉਹਨੂੰ ਬਹੁਤ ਖੁਸ਼ੀ ਹੋਈ ਸੀ। ਉਹਨੂੰ ਸ਼ਿਕਾਰ ਪਸੰਦ ਸੀ ਅਤੇ ਸ਼ਿਕਾਰ ਨਾਲ ਸਬੰਧਿਤ ਹਰ ਗੱਲ ਪਸੰਦ ਸੀ: ਜੰਗਲ ਵਿੱਚ ਦੂਰ ਤੱਕ ਚੱਲਣਾ, ਅਨੇਕਾਂ ਆਵਾਜ਼ਾਂ ਧਿਆਨ ਨਾਲ ਸੁਣਨੀਆਂ, ਜੰਗਲ ਦੇ ਹੁਸਨ ਦੀਆਂ ਡੀਕਾਂ ਲਾਉਣੀਆਂ, ਇਹਦੇ ਜੀਵਨ ਨੂੰ ਗਹੁ ਨਾਲ ਵੇਖਣਾ।

ਪਰ ਕਈ ਸਮੇਂ ਅਜਿਹੇ ਵੀ ਆਏ ਸਨ ਜਦੋਂ ਕੋਈ ਹੋਰ ਸ਼ਿਕਾਰੀ ਗੋਲੀ ਚਲਾ ਦੇਂਦਾ ਪਰ ਵਲਾਦੀਮੀਰ ਇਲੀਚ ਗੋਲੀ ਨਾ ਚਲਾਉਣਾ ਹੀ ਚੰਗਾ ਸਮਝਦਾ। ਉਹਨੂੰ ਯਾਦ ਆਇਆ ਕਿਵੇਂ ਇੱਕ ਵਾਰ ਕੇਲੋਂ ਦੇ ਦੋ ਰੁੱਖਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਟੁਰਦਾ ਇੱਕ ਲੂਮੜ ਸਿੱਧਾ ਉਹਦੇ ਵੱਲ ਆਇਆ ਸੀ। ਲੂਮੜ ਬਹੁਤ ਸ਼ਾਨਦਾਰ ਸੀ। ਇਹਦੀ ਲੰਮੀ, ਸੰਘਣੀ ਪੂਛ ਅਤੇ ਸੁਨਹਿਰੀ ਵਾਲ਼ ਚਿੱਟੀ ਬਰਫ ਸਾਮ੍ਹਣੇ ਅੱਗ ਵਾਂਗ ਲਿਸ਼ਕ ਰਹੇ ਸਨ। ਉਹ ਸਿੱਧਾ ਉਹਦੇ ਵੱਲ ਚਲਦਾ ਆ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਉਹ ਨੇੜੇ ਆਈ ਜਾਂਦਾ, ਪਰ ਲੈਨਿਨ ਨੇ ਗੋਲੀ ਨਾ ਚਲਾਈ। ਜਾਨਵਰ ਸੁਹਣਾ ਸੀ। ਉਹ ਦਿਨ ਵੀ ਅੱਜ ਵਾਂਗ ਹੀ ਸ਼ਾਨਦਾਰ ਸੀ ਅਤੇ ਬਰਫ ਅੱਜ ਵਾਂਗ ਹੀ ਧੁੱਪ ਵਿੱਚ ਲਿਸ਼ਕ ਰਹੀ ਸੀ।

ਇਹ ਘਟਨਾ ਯਾਦ ਕਰਕੇ ਵਲਾਦੀਮੀਰ ਇਲੀਚ ਮੁਸਕਰਾ ਪਿਆ। ਤਿਲਕਣ ਬੜੇ ਸਵਾਦੀ ਢੰਗ ਨਾਲ ਚਿਰ ਚਿਰ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ। ਸ਼ਾਮ ਪੈ ਰਹੀ ਸੀ। ਇੱਕ ਲਿਸ਼ਕਦਾ ਦਾਤੀਹਾਰ ਚੰਨ ਜੰਗਲਾਂ ਦੇ ਉੱਪਰ ਉੱਠ ਪਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਡੁੱਬ ਰਹੇ ਸੂਰਜ ਦੀ ਮੱਧਮ ਪੈ ਰਹੀ ਲੋਅ ਸਾਮ੍ਹਣੇ ਨਿੱਖਰਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ।

ਮਹੱਲ ਦੇ ਮੁੱਖ ਹਿੱਸੇ ਦੀ ਖਿੜਕੀ 'ਚੋਂ ਬਾਹਰ ਵੇਖਦੇ ਹੋਏ ਨਾਦੇਜ਼ਦਾ ਕਨਸਤਨਤੀਨੋਵਨਾ ਨੇ ਵੀ ਦਾਤੀਹਾਰ ਚੰਨ ਨੂੰ ਵੇਖਿਆ ਅਤੇ ਮਾਰੀਆ ਨੂੰ ਕਿਹਾ:

“ਅੱਜ ਖਾਸ ਈ ਦਿਨ ਜਾਪਦੈ। ਵੇਖ ਅੱਜ ਤਾਂ ਚੰਨ ਵੀ ਹੋਰ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਦਿਸ

ਰਿਹੈ।”

“ਮੇਰਾ ਖਿਆਲ ਹੈ ਸਾਡਾ ਦੁਹਾਂ ਦਾ ਰੋਂ ਚੰਗਾ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਵਲਾਦੀਮੀਰ ਇਲੀਚ ਦੀ ਹਾਲਤ ਸੁਧਰ ਗਈ ਹੈ। ਜ਼ਰਾ ਸੋਚ ਅੱਜ ਉਹ ਸ਼ਿਕਾਰ ਖੇਡਣ ਗਿਆ।”

“ਯਾਦ ਈ ਉਹ ਨਵੇਂ ਸਾਲ ਦੇ ਜਸ਼ਨ ਸਮੇਂ ਕਿਵੇਂ ਹੱਸਿਆ ਸੀ? ਉਦੋਂ ਜਾਪਦਾ ਸੀ ਕਿ ਪੁਰਾਣੇ ਦਿਨ ਮੁੜ ਆਏ ਹਨ।”

ਉਹ ਰਿਆਸਤੀ ਫਾਰਮ ਦੇ ਕਾਮਿਆਂ ਲਈ ਨਵੇਂ ਸਾਲ ਦੀ ਪਾਰਟੀ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਕਰਨੀਆਂ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤੀਆਂ। ਇਹ ਪਾਰਟੀ ਮੁੱਖ ਮਹੱਲ ਵਿੱਚ ਹੋਈ ਸੀ। ਵਲਾਦੀਮੀਰ ਇਲੀਚ ਕੋਲੋਂ ਦੇ ਵੱਡੇ ਰੁੱਖ ਨੇੜੇ ਬੱਚਿਆਂ ਵਿੱਚ ਰਲ ਗਿਆ ਸੀ। ਉਹਨਾਂ ਨਾਲ ਰਲ ਕੇ ਹੱਸਦਾ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਸਾਥ ਮਾਣਦਾ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਫੇਰ ਉਹਦੀ ਭੈਣ ਨੇ ਪਿਆਨੋ ਵਜਾਇਆ ਸੀ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਸਭਨਾਂ ਬੜੇ ਸੰਤੋਖ ਨਾਲ ਸੰਗੀਤ ਸੁਣਿਆ ਸੀ।

ਉਸ ਸ਼ਾਮ ਉਹ ਇਹੋ ਜਿਹੀਆਂ ਸੁਖਾਵੀਆਂ ਯਾਦਾਂ ਸਾਂਝੀਆਂ ਕਰਦੀਆਂ ਰਹੀਆਂ।

ਜਦੋਂ ਵਲਾਦੀਮੀਰ ਇਲੀਚ ਉਸ ਦਿਨ ਦੇ ਸੈਰ-ਸਪਾਟੇ ਤੋਂ ਮੁੜਿਆ ਤਾਂ ਉਹਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਠੰਢ ਕਾਰਨ ਗੁਲਾਬੀ ਹੋ ਰਹੀਆਂ ਸਨ। ਉਹਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਚਮਕ ਰਹੀਆਂ ਸਨ। ਕਰਾਰੀ ਹਵਾ, ਸ਼ਿਕਾਰ ਅਤੇ ਸਲੀ ਦੀ ਸਵਾਰੀ ਨੇ ਉਹਦਾ ਸਾਰਾ ਥਕੇਵਾਂ ਲਾਹ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਅਤੇ ਉਹਨੂੰ ਨਵੀਂ ਸ਼ਕਤੀ ਦਿੱਤੀ ਸੀ। ਪਰ ਉਹਦੇ ਕਾਰਜ-ਕ੍ਰਮ ਵਿੱਚ ਅਜੇ ਵੀ ਆਰਾਮ ਸ਼ਾਮਲ ਸੀ। ਡਾਕਟਰ ਉਹਦੇ 'ਤੇ ਸਖ਼ਤ ਨਿਗਾਹ ਰੱਖਦੇ, ਸੋ ਉਹਨੂੰ ਇੱਕ ਘੰਟਾ ਲੇਟਣਾ ਹੀ ਪੈਂਦਾ ਸੀ।

ਜਦੋਂ ਉਹ ਆਰਾਮ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ ਤਾਂ ਨਾਲ ਦੇ ਕਮਰੇ ਵਿੱਚ ਬੈਠੀਆਂ ਇਸਤ੍ਰੀਆਂ ਨੇ ਘੁਸਰ-ਮੁਸਰ ਵੀ ਨਾ ਕੀਤੀ ਤਾਂ ਜੋ ਕਿਤੇ ਉਹ ਜਾਗ ਨਾ ਪਵੇ। ਉਹ ਉਸ ਦਿਨ ਦੀ ਨਿਮੀ, ਬੁੜ-ਚਿਰੀ ਖੁਸ਼ੀ ਨੂੰ ਸਾਂਭ ਸਾਂਭ ਰੱਖ ਰਹੀਆਂ ਸਨ ਅਤੇ ਆਸਵੰਦੀ ਨਾਲ ਭਵਿੱਖ ਦੀ ਉਡੀਕ ਕਰ ਰਹੀਆਂ ਸਨ।

ਡਾਕਟਰ ਆਸਵੰਦ ਸਨ। ਉਹਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਨੇ ਕੁੱਝ ਦਿਨ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਕਿਹਾ ਸੀ, “ਬਸੰਤ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਅਸੀਂ ਉਹਨੂੰ ਠੀਕ ਠਾਕ ਕਰ ਦਿਆਂਗੇ।”

ਉਸ ਦਿਨ ਨਾਦੇਜ਼ਦਾ ਕਨਸਤਨਤੀਨੋਵਨਾ ਨੇ ਵਲਾਦੀਮੀਰ ਇਲੀਚ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਸੁਣਾਇਆ। ਜਿਉਂ ਹੀ ਉਹਦੀ ਹਾਲਤ ਕੁੱਝ ਚੰਗੀ ਹੋਈ ਸੀ ਉਹ ਉਹਨੂੰ “ਪ੍ਰਵਦਾ” ਦੇ ਕੁੱਝ ਹਿੱਸੇ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਸੁਣਾਉਂਦੀ। ਹੁਣ ਉਹ ਉਹਨੂੰ ਜੈਕ ਲੰਡਨ ਦੀ ਇੱਕ ਨਿੱਕੀ ਕਹਾਣੀ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਸੁਣਾ ਰਹੀ ਸੀ।

ਵਲਾਦੀਮੀਰ ਇਲੀਚ ਆਰਾਮ ਕਰਸੀ ਵਿੱਚ ਬੈਠਾ ਵਿਚਾਰਾਂ ਵਿੱਚ ਡੁੱਬਾ ਖਿੜਕੀ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਵੇਖ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਖਿੜਕੀ ਵਿੱਚ ਜੜੇ ਸ਼ੀਸ਼ੇ ਬਰਫ ਦੇ ਅਦਭੁਤ ਪੱਤਿਆਂ, ਜਾਦੂਈ ਫੁੱਲਾਂ ਅਤੇ ਫਰਨਾਂ ਨਾਲ ਕਕਰੀਲੇ ਸਨ ਅਤੇ ਇਹ ਉਹਦੇ ਬਚਪਨ ਦੀਆਂ ਯਾਦਾਂ ਸੱਜਰੀਆਂ ਕਰਦੇ।

ਜੈਕ ਲੰਡਨ ਦੀ ਕਹਾਣੀ ਦਾ ਨਾਂ ਸੀ “ਜੀਵਨ ਲਈ ਪਿਆਰ”। ਇਹ ਇੱਕ

ਅਜਿਹੇ ਮਨੁੱਖ ਦੀ ਕਹਾਣੀ ਸੀ ਜਿਹੜਾ ਭੁੱਖ ਹੱਥੋਂ ਮਰ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਉਹ ਏਨਾ ਕਮਜ਼ੋਰ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਚੱਲ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਸਕਦਾ ਅਤੇ ਬਰਫ਼ੀਲੀ ਉਜਾੜ ਦੇ ਦੂਜੇ ਸਿਰੇ ਤੱਕ ਹੱਥਾਂ ਤੇ ਪੈਰਾਂ ਭਾਰ ਰਿੜ੍ਹ ਕੇ ਜਾ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਇੱਕ ਬਿਮਾਰ ਅਤੇ ਮਰਨ ਕੰਢੇ ਅੱਪੜਿਆ ਬਘਿਆੜ ਉਹਦੇ ਨਾਲ਼ ਨਾਲ਼ ਚੱਲ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਉਹਨਾਂ ਵਿੱਚ ਘੋਲ਼ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਗਿਆ। ਇਉਂ ਜਾਪਦਾ ਸੀ ਕਿ ਬਘਿਆੜ ਜਿੱਤ ਜਾਵੇਗਾ ਪਰ ਅਖੀਰ ਮਨੁੱਖ ਜੇਤੂ ਹੋਇਆ। ਜੀਵਨ ਲਈ ਉਹਦੇ ਡੂੰਘੇ ਪਿਆਰ ਨੇ ਉਹਨੂੰ ਨਵੀਂ ਸ਼ਕਤੀ ਬਖਸ਼ੀ ਸੀ। ਉਹਦੇ ਸਾਮ੍ਹਣੇ ਇੱਕ ਨਿਸ਼ਾਨਾ ਸੀ: ਉਹਨੇ ਦਿੜ੍ਹ ਨਿਸ਼ਚਾ ਕੀਤਾ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਉਸ ਜਹਾਜ਼ ਤੱਕ ਅਪੜੇਗਾ ਜਿਹੜਾ ਬਰਫ਼ੀਲੀ ਉਜਾੜ ਦੇ ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਆਇਆ ਸੀ। ਜਹਾਜ਼ ਦੇ ਅਰਥ ਸਨ ਜੀਵਨ ਅਤੇ ਇਸੇ ਲਈ ਉਹ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਅੱਗੇ ਵਧਣ ਲਈ ਮਜ਼ਬੂਰ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ।

ਨਾਦੇਜ਼ਦਾ ਕਨਸਤਨਤੀਨੋਵਨਾ ਨੇ ਅਨੁਭਵ ਕੀਤਾ ਕਿ ਉਸ ਬੰਦੇ ਦੀ ਦਲੇਰੀ, ਦਿੜ੍ਹਤਾ ਅਤੇ ਜਿਉਂਦੇ ਰਹਿਣ ਦੀ ਇੱਛਾ, ਉਹਦੇ ਸਭ ਕੁੱਝ ਕਿਸਮਤ ਦੇ ਹਵਾਲੇ ਕਰਨ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਨੇ ਵਲਾਦੀਮੀਰ ਇਲੀਚ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਕੀਤਾ ਸੀ।

ਲੈਨਿਨ ਨੇ ਸਿਹਤ ਲਈ ਘੋਲ਼ ਇੱਕ ਛਿਣ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਤਿਆਗਿਆ। ਨਾਦੇਜ਼ਦਾ ਕਨਸਤਨਤੀਨੋਵਨਾ ਉਹਨਾਂ ਵਿਚਾਰਾਂ ਅਤੇ ਭਾਵਨਾਵਾਂ ਨੂੰ ਸਮਝਦੀ ਸੀ ਜਿਹੜੇ ਵਲਾਦੀਮੀਰ ਇਲੀਚ ਦੇ ਮਨ ਵਿੱਚ ਇਹ ਕਹਾਣੀ ਸੁਣਦੇ ਸਮੇਂ ਆਏ ਸਨ। ਇਹ ਸਰਗਰਮ ਜੀਵਨ ਅਤੇ ਕੰਮ 'ਤੇ ਮੁੜਨ ਦੇ ਵਿਚਾਰ ਸਨ।

ਕੀ ਉਹ ਜਨਵਰੀ ਦੀ ਉਸ ਸ਼ਾਮ ਕੋਈ ਕਲਪਨਾ ਕਰ ਸਕਦੀ ਸੀ ਕਿ ਵਲਾਦੀਮੀਰ ਇਲੀਚ ਏਨਾ ਥੋੜ੍ਹਾ ਸਮਾਂ ਹੋਰ ਜਿਉਂਦਾ ਰਹੇਗਾ ?

ਫੇਰ ਇੱਕ ਹੋਰ ਅਤੇ ਅਚਾਨਕ ਹਮਲੇ ਨੇ ਉਹਨੂੰ ਡੇਗ ਲਿਆ।

21 ਜਨਵਰੀ 1924 ਨੂੰ ਸ਼ਾਮ ਦੇ ਛੇ ਵਜੇ ਗੋਰਕੀ ਵਿਖੇ ਲੈਨਿਨ ਦੀ ਮੌਤ ਹੋ ਗਈ।

ਜਾਗੋ ਸਾਥੀਓ !

ਖਾਨਾਜੰਗੀ ਦੇ ਦਿਨੀਂ ਲਾਲ ਫੌਜ ਦੇ ਅਨੇਕ ਜਵਾਨ ਅਤੇ ਛਾਪੇਮਾਰ ਯੂ-127 ਨੰਬਰ ਦੇ ਇੰਜਣ ਤੋਂ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਾਣੂ ਹੋ ਗਏ ਸਨ। ਯੁੱਧ ਦੇ ਸਾਰੇ ਸਮੇਂ ਇਹ ਇੰਜਣ ਫੌਜਾਂ ਅਤੇ ਤੋਪਾਂ ਮੋਰਚਿਆਂ 'ਤੇ ਲੈ ਜਾਂਦਾ ਅਤੇ ਉੱਥੋਂ ਫੱਟੜਾਂ ਨੂੰ ਵਾਪਸ ਲਿਆਉਂਦਾ। ਦਿਨ ਰਾਤ ਇਹ ਇੰਜਣ ਕੰਮ ਕਰਦਾ ਰਹਿੰਦਾ। ਵਾਈਟਗਾਰਡਾਂ ਦੀਆਂ ਗੋਲੀਆਂ ਅਤੇ ਗੋਲਿਆਂ ਨੇ ਇਹਦੇ ਪਾਸਿਆਂ 'ਤੇ ਚੀਚਕੇ ਅਤੇ ਚਿੱਬ ਪਾ ਦਿੱਤੇ ਸਨ। ਯੁੱਧ ਦੇ ਅੰਤ ਦੇ ਨੇੜੇ ਇੰਜਣ ਨੂੰ ਏਨਾ ਨੁਕਸਾਨ ਪੁੱਜਾ ਕਿ ਇਹਨੂੰ ਵਰਤਣਾ ਬੰਦ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ।

ਜਦੋਂ ਸੋਵੀਅਤ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਦੇਸ ਦੀ ਮੁੜ-ਉਸਾਰੀ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤੀ ਤਾਂ ਇਹਨੂੰ ਵੀ ਯਾਦ

ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਦੀ ਇੱਕ ਟੋਲੀ ਨੇ ਇਹਨੂੰ ਇੰਜਣਾਂ ਦੇ ਕਬਰਿਸਤਾਨ ਵਿੱਚ ਪਏ ਵੇਖਿਆ ਅਤੇ ਇਹਦੀ ਮੁਰੰਮਤ ਕਰਨ ਦਾ ਨਿਰਣਾ ਕੀਤਾ। ਛੇਤੀ ਹੀ ਯੂ-127 ਫੇਰ ਚੱਲਣ ਲੱਗ ਪਿਆ। ਭਾਵੇਂ ਰੇਲਵੇ ਦੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਨੇ ਇਹਨੂੰ ਆਪਣੇ ਵਿਹਲੇ ਸਮੇਂ ਵਿੱਚ ਠੀਕ ਕੀਤਾ ਸੀ ਉਹ ਪਾਰਟੀ ਦੇ ਮੈਂਬਰ ਨਹੀਂ ਸਨ ਤਾਂ ਵੀ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਇਹ ਇੰਜਣ ਕਮਿਊਨਿਸਟਾਂ ਨੂੰ ਭੇਟ ਕਰਨ ਦਾ ਨਿਰਣਾ ਕੀਤਾ ਫੇਰ ਉਹਨਾਂ ਵਲਾਦੀਮੀਰ ਇਲੀਚ ਨੂੰ ਇਹਦਾ ਸਨਮਾਣਤ ਡਰਾਈਵਰ ਥਾਪਿਆ ਅਤੇ ਉਹਨੂੰ ਇੱਕ ਸ਼ਨਾਖਤੀ ਕਾਰਡ ਦਿੱਤਾ।

ਜਦੋਂ ਲੈਨਿਨ ਦੀ ਮੌਤ ਹੋਈ ਤਾਂ ਲੈਨਿਨ ਦਾ ਸਰੀਰ ਗੋਰਕੀ ਤੋਂ ਮਾਸਕੋ ਲਿਜਾਣ ਵਾਲੀ ਮਾਤਮੀ ਗੱਡੀ ਖਿੱਚਣ ਲਈ ਇਹੋ ਇੰਜਣ ਚੁਣਿਆ ਗਿਆ।

ਸਾਰਾ ਦਿਨ ਤੇ ਸਾਰੀ ਰਾਤ ਅਤੇ ਅਗਲਾ ਸਾਰਾ ਦਿਨ ਤੇ ਅਗਲੀ ਸਾਰੀ ਰਾਤ ਦੂਰ ਨੇੜੇ ਪਿੰਡਾਂ ਤੋਂ ਕਿਸਾਨਾਂ ਦੀਆਂ ਨਦੀਆਂ ਆਪਣੇ ਨੇਤਾ ਤੋਂ ਵਿਦਿਆ ਹੋਣ ਗੋਰਕੀ ਆਉਂਦੀਆਂ ਰਹੀਆਂ।

ਸਰਦੀ ਬਹੁਤ ਸਖ਼ਤ ਸੀ, ਤੇਜ਼ ਹਵਾਵਾਂ ਕਾਟਵੀਆਂ ਸਨ। ਗੋਰਕੀ ਦੇ ਬਾਗ ਵਿੱਚ ਜਦੋਂ ਰੁੱਖਾਂ ਦੀਆਂ ਬਰਫ਼ ਲੱਦੀਆਂ ਟਹਿਣੀਆਂ ਇੱਕ ਦੂਜੇ ਨਾਲ ਟਕਰਾਉਂਦੀਆਂ ਤਾਂ ਉਹ ਟੁਣਕਦੀਆਂ। ਮਹੱਲ ਦੇ ਮੁੱਖ ਹਿੱਸੇ ਦੇ ਚਿੱਟੇ ਥੰਮ੍ਹਾਂ 'ਤੇ ਲਾਲ ਅਤੇ ਕਾਲੇ ਫ਼ੀਤੇ ਵਲੇ ਹੋਏ ਸਨ। ਮਕਾਨ ਵੱਲ ਆਉਂਦੀ ਸੜਕ ਉੱਤੇ ਕੋਲੋਂ ਦੀਆਂ ਟਹਿਣੀਆਂ ਪਈਆਂ ਸਨ। ਬਰਫ਼ ਵਿੱਚ ਪਏ ਫੁੱਲ ਉਦਾਸ ਜਾਪਦੇ ਸਨ।

ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ, ਕਿਸਾਨਾਂ, ਕਮਿਊਨਿਸਟ ਪਾਰਟੀ ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ, ਲੈਨਿਨ ਦੇ ਨੇੜਵੇਂ ਸਾਥੀਆਂ ਅਤੇ ਹਕੂਮਤ ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਨੇ ਵਾਰੀ ਵਾਰੀ ਮੋਢਾ ਦੇ ਕੇ ਤਾਬੂਤ ਚਾਰ ਮੀਲ ਦੂਰ ਸਟੇਸ਼ਨ 'ਤੇ ਪੁਚਾਇਆ। ਫੇਰ ਮਾਤਮੀ ਗੱਡੀ ਮਾਸਕੋ ਵੱਲ ਚੱਲ ਪਈ।

ਮਾਤਵੇਈ ਲੂਚਿਨ, ਜਿਹੜਾ ਇੱਕ ਬੁੱਢਾ ਅਤੇ ਤਜਰਬੇਕਾਰ ਡਰਾਈਵਰ ਸੀ, ਇੰਜਣ ਨੰਬਰ 127 ਚਲਾ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਰਸਤੇ ਵਿੱਚ ਗੱਡੀ ਕਿਧਰੇ ਨਹੀਂ ਸੀ ਰੁਕਣੀ ਕਿਉਂਕਿ ਉਹਨੇ ਦੁਪਹਿਰੇ ਇੱਕ ਵਜੇ ਤਾਬੂਤ ਮਾਸਕੋ ਪੁਚਾਉਣਾ ਸੀ।

ਕਿਸਾਨਾਂ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਪਰਿਵਾਰਾਂ ਦੇ ਜੀਅ ਸਾਰਾ ਰਾਹ ਰੇਲ ਦੀ ਪਟੜੀ ਦੇ ਦੁਹੀਂ ਪਾਸੀਂ ਖੜ੍ਹੇ ਸਨ। ਇੰਜਣ ਹੌਲੀ ਹੌਲੀ ਚੱਲ ਰਿਹਾ। ਇਹਦੀ ਸੀਟੀ ਬੜੀ ਚਿੰਤਾ ਨਾਲ ਵੱਜਦੀ, ਕਿਉਂਕਿ ਲੋਕ ਉੱਕਾ ਹੀ ਚੁੱਪ ਮੋਢੇ ਨਾਲ ਮੋਢਾ ਜੋੜਕੇ ਪਟੜੀ ਦੇ ਉੱਪਰ ਖੜ੍ਹੇ ਸਨ। ਗੱਡੀ ਅੱਗੇ ਨਹੀਂ ਸੀ ਵਧ ਸਕਦੀ। ਉਹਨੇ ਜ਼ੋਰ ਦੀ ਫਫ ਫਫ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਖੜ੍ਹੀ ਹੋ ਗਈ। ਲੂਚਿਨ ਆਪਣੇ ਕੈਬਿਨ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਆਇਆ ਅਤੇ ਪੌੜੀ ਦੀ ਉੱਪਰਲੀ ਪੌੜ 'ਤੇ ਖੜ੍ਹਾ ਹੋ ਗਿਆ। “ਸਾਥੀਓ!” ਉਹਨੇ ਕਿਹਾ, “ਵਲਾਦੀਮੀਰ ਇਲੀਚ ਇਸ ਇੰਜਣ ਦਾ ਸਨਮਾਨਿਤ ਡਰਾਈਵਰ ਸੀ। ਮੈਂ ਉਹਨੂੰ ਵਚਨ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਕਿ ਇਹ ਕਦੇ ਪਛੜ ਕੇ ਨਹੀਂ ਅੱਪੜੇਗਾ। ਮੈਨੂੰ ਹੁਕਮ ਮਿਲਿਆ ਹੈ ਕਿ ਮੈਂ ਐਨ ਦੁਪਹਿਰੇ ਇੱਕ ਵਜੇ ਗੱਡੀ ਮਾਸਕੋ ਅਪੜਾ ਦਿਆਂ। ਮੈਨੂੰ ਆਪਣਾ ਵਚਨ ਪੂਰਾ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਸਹਾਇਤਾ ਦਿਉ। ਮੈਂ ਲੈਨਿਨ ਨੂੰ ਵਚਨ ਦਿੱਤਾ ਸੀ।” ਅਤੇ ਉਹ ਰੋਣ ਲੱਗ ਪਿਆ। ਲੋਕ ਵੀ ਰੋਣ ਲੱਗ ਪਏ। ਫੇਰ ਉਹ ਖਿੰਡ ਗਏ, ਉਹਨਾਂ ਪਟੜੀ

ਗੱਡੀ ਲਈ ਖਾਲੀ ਛੱਡ ਦਿੱਤੀ।

ਜਦੋਂ ਗੱਡੀ ਮਾਸਕੋ ਅੱਪੜੀ ਤਾਂ ਲੈਨਿਨ ਦੇ ਸਰੀਰ ਵਾਲਾ ਤਾਬੂਤ ਸ਼ਹਿਰ ਦੀਆਂ ਸੜਕਾਂ ਤੋਂ ਹੁੰਦਾ ਟਰੇਡ ਯੂਨੀਅਨ ਭਵਨ ਵਿੱਚ ਲਿਜਾਇਆ ਗਿਆ। ਰਸਤੇ ਵਿੱਚ ਦੁਹੀਂ ਪਾਸੀਂ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਲੋਕ ਚੁੱਪ ਖੜੇ ਸਨ।

ਅਚਾਨਕ ਅਸਮਾਨ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਮੱਧਮ ਸ਼ੋਰ ਸੁਣਾਈ ਦਿੱਤਾ। ਕਈ ਹਵਾਈਜਹਾਜ਼ ਬਹੁਤ ਨੀਵੇਂ ਉੱਡ ਰਹੇ ਸਨ। ਹਵਾਈਜਹਾਜ਼ਾਂ ਤੋਂ ਚਿੱਟੇ ਕਬੂਤਰਾਂ ਦੀਆਂ ਡਾਰਾਂ ਵਾਂਗ ਇਸ਼ਤਿਹਾਰ ਡਿੱਗਣ ਲੱਗ ਪਏ। ਲੋਕਾਂ ਇਸ਼ਤਿਹਾਰ ਚੁੱਕੇ ਅਤੇ ਪੜ੍ਹੇ। ਇਹ ਲੈਨਿਨ ਸਬੰਧੀ ਸਨ।

ਚੌਕਾਂ ਵਿੱਚ ਇਸ਼ਤਿਹਾਰ ਲਾਉਣ ਲਈ ਲੱਕੜੀ ਦੇ ਫੱਟੇ ਲਾਏ ਗਏ। ਉਹਨਾਂ ਉੱਤੇ ਇਸ਼ਤਿਹਾਰ ਲੱਗੇ ਸਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਉੱਤੇ ਲੈਨਿਨ ਦੀ ਜੀਵਨੀ ਛਪੀ ਸੀ। ਲੈਨਿਨ ਸਦਾ ਇੱਕ ਬਹੁਤ ਹੀ ਨਿਰਮਾਣ ਮਨੁੱਖ ਰਿਹਾ ਸੀ ਅਤੇ ਉਹਨੇ ਆਪਣੇ ਸਬੰਧੀ ਕਦੀ ਕੁੱਝ ਨਹੀਂ ਸੀ ਛਪਣ ਦਿੱਤਾ।

ਹੁਣ ਜਦੋਂ ਉਹ ਜਿਉਂਦਾ ਨਹੀਂ ਸੀ ਇਸ਼ਤਿਹਾਰਾਂ ਵਾਲੇ ਫੱਟਿਆਂ ਸਾਮ੍ਹਣੇ ਭੀੜਾਂ ਲੱਗ ਗਈਆਂ। ਲੋਕ ਲੈਨਿਨ ਦੀ ਮਹਾਨ ਜੀਵਨੀ ਦੀ ਸੰਖੇਪ ਕਥਾ ਪੜ੍ਹ ਰਹੇ ਸਨ।

ਤਾਬੂਤ ਟਰੇਡ ਯੂਨੀਅਨ ਭਵਨ ਵਿੱਚ ਫੁੱਲਾਂ ਦੇ ਸਾਗਰ ਵਿਚਕਾਰ ਪਿਆ ਸੀ। ਜਦੋਂ ਲੋਕ ਤਾਬੂਤ ਦੇ ਕੋਲੋਂ ਲੰਘ ਰਹੇ ਸਨ ਤਾਂ ਸੰਗੀਤ ਦੀ ਨਿਮੀ ਧੁਨ ਵੱਜ ਰਹੀ ਸੀ।

ਠੰਢੇ ਹੱਡੀਆਂ ਕੜਕਾ ਰਹੀ ਸੀ। ਮਾਸਕੋ ਦੀਆਂ ਸੜਕਾਂ 'ਤੇ ਪੂਣੀਆਂ ਬਲ ਰਹੀਆਂ ਸਨ। ਸਾਰਾ ਦਿਨ ਅਤੇ ਸਾਰੀ ਰਾਤ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਇੱਕ ਅਨੰਤ ਨਦੀ ਹੌਲੀ ਹੌਲੀ ਟਰੇਡ ਯੂਨੀਅਨ ਭਵਨ ਵੱਲ ਵਧਦੀ ਰਹੀ। ਲੋਕ ਪੂਣੀਆਂ 'ਤੇ ਜਾ ਕੇ ਕੁੱਝ ਨਿੱਘੇ ਹੁੰਦੇ ਅਤੇ ਫੇਰ ਇਸ ਲੰਮੀ ਨਦੀ ਵਿੱਚ ਰਲ ਜਾਂਦੇ। ਕਈ ਵਾਰ ਲੋਕ ਸਰਦੀ ਤੋਂ ਬਚਣ ਲਈ, ਪਾਲ ਦੇ ਇੱਕ ਕਦਮ ਹੋਰ ਅੱਗੇ ਵਧਣ ਦੀ ਉਡੀਕ ਕਰਦੇ ਆਪਣੇ ਪੈਰ ਜ਼ੋਰ ਨਾਲ ਭੋਂ 'ਤੇ ਮਾਰਦੇ।

ਇਸ ਨਦੀ ਵਿੱਚ ਮਾਸਕੋ ਅਤੇ ਸੋਵੀਅਤ ਯੂਨੀਅਨ ਦੇ ਸਭਨਾਂ ਹਿੱਸਿਆਂ ਦੇ ਲੋਕ ਸਨ। ਉਹ ਰੂਸੀ, ਯੁਕਰੇਨੀ, ਆਰਮੀਨੀ, ਕਜ਼ਾਖ, ਬਾਇਲੋਰੂਸੀ, ਜਾਰਜਿਆਈ ਸਨ ਅਤੇ ਵਿਦੇਸ਼ੀ ਕਮਿਊਨਿਸਟ ਅਤੇ ਕਾਮੇਂ ਸਨ।

ਐਤਵਾਰ, 27 ਜਨਵਰੀ ਦੀ ਸਵੇਰ ਵਲਾਦੀਮੀਰ ਇਲੀਚ ਦਾ ਸਰੀਰ ਫੇਰ ਤਾਬੂਤ ਵਿੱਚ ਬੰਦ ਕੀਤਾ ਗਿਆ।

ਲਾਲ ਚੌਕ ਵਿੱਚ ਉਹਦਾ ਸਰੀਰ ਰੱਖਣ ਲਈ ਇੱਕ ਮਕਬਰਾ ਬਣਾਇਆ ਗਿਆ। ਹੱਡ-ਕੜਕਵੀਂ ਠੰਢ ਵਿੱਚ ਇਹ ਤਿੰਨ ਦਿਨਾਂ ਅਤੇ ਤਿੰਨ ਰਾਤਾਂ ਵਿੱਚ ਤਿਆਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਯਥਾ ਹੋਈ ਭੋਂ ਨੂੰ ਪੁੱਟਿਆ, ਬਾਰੂਦ ਨਾਲ ਉਡਾਇਆ ਅਤੇ ਪੂਣੀਆਂ ਬਾਲ ਕੇ ਪਿਘਲਾਇਆ ਗਿਆ ਸੀ ਤਾਂ ਜੋ ਨੀਂਹਾਂ ਪੁੱਟੀਆਂ ਜਾ ਸਕਣ ਤੀਜੇ ਦਿਨ ਲੱਕੜੀ ਦੀ ਇਹ ਸਾਦਾ ਜਿਹੀ ਇਮਾਰਤ ਤਿਆਰ ਹੋ ਗਈ। ਪਿੱਛੋਂ ਇਹਦੀ ਥਾਂ ਲਾਲ ਕੰਜੂਰ ਅਤੇ ਸੰਗਮਰਮਰ ਦਾ ਉਹ ਮਕਬਰਾ ਬਣਾਇਆ ਗਿਆ ਜਿਹੜਾ ਅੱਜ ਲਾਲ ਚੌਕ ਵਿੱਚ ਖੜ੍ਹਾ ਹੈ।

27 ਜਨਵਰੀ ਦੀ ਸਵੇਰ ਨੂੰ ਕਾਰਖਾਨਿਆਂ ਅਤੇ ਮਿੱਲਾਂ ਤੋਂ, ਵੱਖ ਵੱਖ ਸ਼ਹਿਰਾਂ ਤੋਂ, ਸੋਵੀਅਤ ਰਿਪਬਲਿਕਾਂ ਅਤੇ ਵਿਦੇਸੀ ਕਮਿਊਨਿਸਟ ਪਾਰਟੀਆਂ ਦੇ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧ-ਮੰਡਲ ਲਾਲ ਚੌਕ ਵਿੱਚ ਇਕੱਠੇ ਹੋਣੇ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਏ। ਉਸ ਦਿਨ ਸਵੇਰੇ ਸਵੇਰੇ ਲੈਨਿਨ ਦਾ ਝੰਡਿਆਂ ਨਾਲ ਕੱਜਿਆ ਸਰੀਰ ਜਨਵਰੀ ਦੇ ਠੰਢੇ ਆਕਾਸ਼ ਹੇਠਾਂ ਇੱਕ ਉੱਚੇ ਥੜ੍ਹੇ 'ਤੇ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ।

ਸਲਾਮੀ ਗਾਰਡ ਅਟੈਨਸ਼ਨ ਖੜ੍ਹੀ ਹੋ ਗਈ। ਲਾਲ ਚੌਕ ਬਹੁਤ ਸ਼ਾਂਤ ਹੋ ਗਿਆ ਫੇਰ ਰਸਾਲੇ ਦਾ ਇੱਕ ਦਸਤਾ ਪਹਿਲੇ ਸੋਸ਼ਲਿਸਟ ਇਨਕਲਾਬ ਦੇ ਕਮਾਂਡਰ ਦੇ ਤਾਬੂਤ ਅੱਗੋਂ ਲੰਘਿਆ। ਤੋਪਖਾਨੇ ਦੇ ਦਸਤੇ ਬੜੀ ਤਰਤੀਬ ਨਾਲ ਲੰਘੇ।

ਫੇਰ ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਦੇ ਦਸਤੇ ਹੌਲੀ ਹੌਲੀ ਲੰਘਣੇ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਏ, ਜਦੋਂ ਉਹ ਤਾਬੂਤ ਦੇ ਕੋਲੋਂ ਲੰਘੇ ਤਾਂ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਕਾਲੀ ਕੋਰ ਵਾਲੇ ਝੰਡੇ ਧਰਤੀ 'ਤੇ ਝੁਕ ਜਾਂਦੇ।

ਤੁਪਹਿਰੇ ਚਾਰ ਵਜੇ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਸ਼ਬਦ ਦੇਸ ਭਰ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਸਾਰਤ ਕੀਤੇ ਗਏ :

“ਜਾਗੋ, ਸਾਥੀਓ! ਲੈਨਿਨ ਨੂੰ ਉਹਦੀ ਕਬਰ ਵਿੱਚ ਉਤਾਰਿਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ।”

ਕਾਰਖਾਨੇ ਬੰਦ ਹੋ ਗਏ। ਆਵਾਜਾਈ ਰੁਕ ਗਈ। ਮਰਦ ਅਤੇ ਇਸਤਰੀਆਂ ਖਾਮੋਸ਼, ਨੰਗੇ ਸਿਰ ਖੜ੍ਹੇ ਸਨ। ਵਿਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਨੇ ਕੰਮ ਬੰਦ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਪੂਰੇ ਪੰਜ ਮਿੰਟ ਕਾਰਖਾਨਿਆਂ ਦੀਆਂ ਸੀਟੀਆਂ ਵਜਦੀਆਂ ਰਹੀਆਂ ਅਤੇ ਮੁਕੰਮਲ ਚੁੱਪ ਛਾਈ ਰਹੀ। ਸਾਰੀਆਂ ਗੱਡੀਆਂ ਰੁਕ ਗਈਆਂ ਸਨ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦੀਆਂ ਸੀਟੀਆਂ ਵੀ ਵੱਜ ਰਹੀਆਂ ਸਨ। ਸੋਵੀਅਤ ਝੰਡਾ ਝੁਲਾਉਣ ਵਾਲੇ ਸਾਰੇ ਜਹਾਜ਼ ਵੀ ਸਮੁੰਦਰਾਂ ਵਿੱਚ ਖੜ੍ਹੇ ਹੋ ਗਏ ਸਨ। ਸੋਗੀ ਸੀਟੀਆਂ ਇੱਕ ਅਜਿਹੀ ਬੇਢਾਰਸ ਚੀਕ ਸੀ ਜਿਹੜੀ ਸੋਵੀਅਤ ਯੂਨੀਅਨ ਦੇ ਖੇਤਾਂ, ਸ਼ਹਿਰਾਂ ਅਤੇ ਪਿੰਡਾਂ ਉੱਤੇ ਗੂੰਜੀ।

ਲਾਲ ਚੌਕ ਵਿੱਚ ਕਕਰੀਲੀ ਹਵਾ ਚੱਲ ਰਹੀ ਸੀ, ਉਹ ਸੋਗੀ ਝੰਡਿਆਂ ਅਤੇ ਲਾਲ ਫ਼ਰੇਰਿਆਂ ਨੂੰ ਥਪੇੜੇ ਮਾਰਦੀ। ਠੰਢੀ ਹਵਾ ਕਾਰਨ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਹੰਝੂ ਬਰਫ਼ ਬਣ ਜਾਂਦੇ।

ਅਖੀਰੀ ਸਲਾਮੀ ਗੂੰਜੀ।

ਲੈਨਿਨ ਦੇ ਸਰੀਰ ਵਾਲਾ ਤਾਬੂਤ ਮਕਬਰੇ ਵਿੱਚ ਉਤਾਰਿਆ ਗਿਆ।

ਪੁੰਦਲਕਾ ਛਾ ਗਿਆ ਸੀ, ਪਰ ਲੈਨਿਨ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਅਖੀਰੀ ਸ਼ਰਧਾਂਜਲੀ ਭੇਂਟ ਕਰਦੇ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਜਲੂਸਾਂ ਦੀ ਅਨੰਤ ਨਦੀ ਲੰਘੀ ਹੀ ਜਾ ਰਹੀ ਸੀ।

ਚੈਰੀ ਦੇ ਫੁੱਲ

ਛੇਤੀ ਹੀ ਬਸੰਤ ਰੁੱਤ ਆ ਗਈ। ਪਹਿਲੇ ਢੋਡਕ-ਕਾਂ ਗੋਰਕੀ ਦੇ ਪੁਰਾਣੇ ਬਾਗ ਵਿੱਚ ਮੁੜ ਆਏ ਸਨ। ਉਹ ਦੁਰਾਡੇ ਦੇਸ਼ਾਂ ਤੋਂ ਮੁੜੇ ਸਨ ਅਤੇ ਹੁਣ ਬੜੇ ਰੁੱਝੇ ਆਪਣੇ ਆਲ੍ਹਣਿਆਂ ਦੀ ਮੁਰੰਮਤ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਵਾਯੂ-ਮੰਡਲ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਉੱਚੀ, ਖੁਸ਼ੀ-ਭਰੀ ਕਾਂ ਕਾਂ ਨਾਲ ਗੂੰਜਾ ਰਹੇ ਸਨ। ਤੇਜ਼ ਪਰ ਫੜਫੜਾਉਂਦੀਆਂ ਡਰੈਗਨ ਮੱਖੀਆਂ ਨਿੱਕੇ ਛੱਪੜ ਦੇ ਤਣ ਤੋਂ ਉੱਠ

ਰਹੀਆਂ ਸਨ।

ਨਾਦੇਜ਼ਦਾ ਕਨਸਤਨਤੀਨੋਵਨਾ ਕੁੱਝ ਦੇਰ ਨਿੱਕੇ ਛੱਪੜ ਕੋਲ ਖੜੀ ਰਹੀ। ਇਹ ਬਾਗ ਵਿੱਚ ਵਲਾਦੀਮੀਰ ਇਲੀਚ ਦੇ ਸਭ ਤੋਂ ਪਿਆਰੀਆਂ ਥਾਵਾਂ ਅਤੇ ਰਾਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਸੀ। ਪਰ ਇੱਕ ਥਾਂ ਅਜਿਹੀ ਸੀ ਜਿਹੜੀ ਉਹਨੇ ਕਦੇ ਨਹੀਂ ਸੀ ਵੇਖੀ ਅਤੇ ਨਾਦੇਜ਼ਦਾ ਕਨਸਤਨਤੀਨੋਵਨਾ ਨੂੰ ਉੱਥੇ ਆਉਣਾ ਪਸੰਦ ਸੀ। ਹੁਣ ਉਹ ਉੱਥੇ ਫੇਰ ਅੱਪੜੀ ਹੋਈ ਸੀ। ਉਹ ਬੈਂਚ 'ਤੇ ਬੈਠੀ ਦੇ ਉਹਦੇ ਝਰੜਾਏ, ਥੱਕੇ ਹੱਥ ਉਹਦੀ ਝੋਲੀ ਵਿੱਚ ਇਕੱਠੇ ਪਏ ਸਨ।

ਚੈਰੀ ਦੇ ਰੁੱਖਾਂ 'ਤੇ ਫੁੱਲ ਆ ਗਏ ਸਨ। ਇਹ ਬੜੇ ਨਵੇਂ ਰੁੱਖ ਸਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਸ਼ਾਖਾਂ ਲਚਕਦਾਰ ਤੇ ਸਾਗਵਾਨੀ-ਲਾਲ ਰੰਗ ਦੀਆਂ ਸਨ। ਇਹਨਾਂ 'ਤੇ ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ ਫੁੱਲ ਆਏ ਸਨ ਅਤੇ ਵਲਾਦੀਮੀਰ ਇਲੀਚ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਵੇਖਣ ਲਈ ਉੱਥੇ ਨਹੀਂ ਸੀ।

ਉਹਦੇ ਜੀਵਨ ਦੀ ਆਖਰੀ ਪਤਝੜ ਦੀ ਰੁੱਤੇ ਗਲੁਖੋਵੋ ਮਿੱਲ ਦੇ ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਦੀ ਇੱਕ ਟੋਲੀ ਉਹਨੂੰ ਮਿਲਣ ਇੱਥੇ ਆਈ ਸੀ। ਉਹ ਆਪਣੇ ਨਾਲ ਮਿੱਲ ਦੇ ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਵੱਲੋਂ ਲਿਖਿਆ ਇੱਕ ਖ਼ਤ ਅਤੇ ਮਿੱਲ ਦੇ ਫੁੱਲਾਂ ਦੇ ਬਾਗ ਵਿੱਚੋਂ ਕੁੱਝ ਚੈਰੀ ਦੇ ਬੂਟੇ ਲਿਆਏ ਸਨ। ਇਹਨੇ ਵਲਾਦੀਮੀਰ ਇਲੀਚ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਕੀਤਾ ਸੀ।

ਵਿਛੜਨ ਸਮੇਂ ਇੱਕ ਅਧਖੜ ਮਜ਼ਦੂਰ ਨੇ ਕਿਹਾ ਸੀ, “ਮੈਂ ਲੁਹਾਰ ਹਾਂ ਵਲਾਦੀਮੀਰ ਇਲੀਚ ਅਤੇ ਅਸੀਂ ਸਭ ਕੁੱਝ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬਣਾ ਰਹੇ ਹਾਂ ਜਿਵੇਂ ਤੂੰ ਯੋਜਨਾ ਬਣਾਈ ਹੈ। ਫੇਰ ਉਹਨੇ ਲੈਨਿਨ ਨੂੰ ਜੱਫੀ ਪਾਈ ਸੀ। ਦੋਵੇਂ ਇੱਕ ਛਿਣ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਖੜ੍ਹੇ ਰਹੇ ਸਨ। ਇਉਂ ਜਾਪਦਾ ਸੀ ਜਿਵੇਂ ਵਲਾਦੀਮੀਰ ਇਲੀਚ ਸਾਰੀ ਕਿਰਤੀ ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਨੂੰ ਆਪਣੀਆਂ ਸ਼ੁੱਭ ਇਛਾਵਾਂ ਭੇਜ ਰਿਹਾ ਹੋਵੇ।

ਹੁਣ ਫੁੱਲਾਂ ਉੱਤੇ ਮਖਿਆਰੀਆਂ ਦੀ ਭਿਣ ਭਿਣ ਸੁਣਦੀ ਨਾਦੇਜ਼ਦਾ ਕਨਸਤਨਤੀਨੋਵਨਾ ਨੂੰ ਉਸ ਮਜ਼ਦੂਰ ਦਾ ਪ੍ਰਣ ਯਾਦ ਆਇਆ।

ਉਸ ਤੋਂ ਪਿੱਛੋਂ ਅਨੇਕ ਬਸੰਤ ਰੁੱਤਾਂ ਅਤੇ ਅਨੇਕ ਵਰ੍ਹੇ ਬੀਤ ਗਏ ਹਨ।

ਗੌਰਕੀ ਬਾਗ ਵਿੱਚ ਚੈਰੀ ਦੇ ਰੁੱਖ ਵੱਡੇ ਅਤੇ ਉੱਚੇ ਹੋ ਗਏ ਹਨ। ਲੈਨਿਨ ਨੇ ਜਿਸ ਰਿਆਸਤ ਦੀ ਸਿਰਜਣਾ ਕੀਤੀ ਉਹ ਬਲਵਾਨ ਅਤੇ ਅਮੀਰ ਹੋ ਗਈ ਹੈ। ਉਹਨੇ ਜਿਹੜੀ ਪਾਰਟੀ ਖੜ੍ਹੀ ਕੀਤੀ ਸੀ ਉਹ ਬਲਵਾਨ ਹੋ ਗਈ ਹੈ।

ਕਰੜੇ ਸਮੇਂ ਅਤੇ ਅੱਖੇ ਵਰ੍ਹੇ ਆਏ ਪਰ ਸੋਵੀਅਤਾਂ ਦਾ ਦੇਸ ਸਭਨਾਂ ਅਜ਼ਮਾਇਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਸਫਲ ਨਿੱਕਲਿਆ ਹੈ। ਸੋਵੀਅਤ ਯੂਨੀਅਨ ਸਦਾ ਵਧੇਰੇ ਬਲਵਾਨ, ਸਦਾ ਵਧੇਰੇ ਸੁਹਣਾ ਹੁੰਦਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਬਿਜਲੀ ਦੀਆਂ ਬੱਤੀਆਂ ਅੱਜ ਦੇਸ ਦੇ ਦੁਰਾਡੇ ਕੋਨਿਆਂ ਤੱਕ ਅੱਪੜ ਗਈਆਂ ਹਨ। ਅੱਜ ਹਰ ਥਾਂ ਬਿਜਲੀਘਰ, ਕਾਰਖ਼ਾਨੇ, ਮਿੱਲਾਂ, ਸਾਂਝੇ ਅਤੇ ਰਿਆਸਤੀ ਫ਼ਾਰਮ, ਨਵੇਂ ਸ਼ਹਿਰ, ਸਕੂਲ, ਥੇਟਰ ਅਤੇ ਕਮਿਊਨਿਟੀ ਸੈਂਟਰ ਹਨ।

ਜੇ ਕਿਤੇ ਲੈਨਿਨ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਵੇਖਣ ਲਈ ਜਿਉਂਦਾ ਹੁੰਦਾ।

ਪਰ ਸ਼ੈਦ ਉਹ ਕਹਿੰਦਾ, “ਇੱਥੇ ਹੀ ਰੁਕ ਨਾ ਜਾਓ। ਅਜੇ ਬਹੁਤ ਕੁੱਝ ਕਰਨਾ

ਬਾਕੀ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਸਾਡਾ ਨਿਸ਼ਾਨਾ ਕਮਿਊਨਿਜ਼ਮ ਹੈ।”

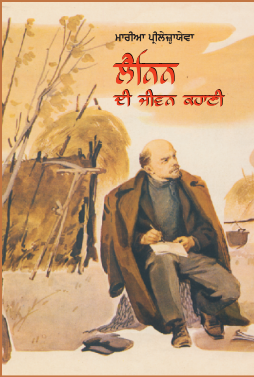
ਕਮਿਊਨਿਜ਼ਮ ਦੇ ਅਰਥ ਹਨ ਇਨਸਾਫ਼ ਅਤੇ ਸੱਚ। ਇਹ ਸਭ ਦੇ ਭਲੇ ਲਈ ਸਾਂਝੀ ਕਿਰਤ ਹੈ। ਇਹ ਨਵੇਂ ਦੀ ਭਾਲ ਲਈ ਨਿਡਰ ਹੋ ਕੇ ਰਾਹ ਉਲੀਕਣਾ ਹੈ। ਇਹ ਸਾਡਾ ਖ਼ੁਸ਼ੀ ਅਤੇ ਸਭਨਾਂ ਲਈ ਸੁਹਣੇ ਅਤੇ ਸ਼ਾਨਦਾਰ ਜੀਵਨ ਦਾ ਸੁਪਨਾ ਹੈ।

ਲੈਨਿਨ ਨੇ ਸਾਨੂੰ ਜੀਵਨ ਦਾ ਇਹ ਰਾਹ ਵਿਖਾਇਆ।

•••••

ਸ਼ਹੀਦ ਭਗਤ ਸਿੰਘ ਯਾਦਗਾਰੀ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ ਵੱਲੋਂ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਤ ਪੁਸਤਕਾਂ

1. ਜਰਮਨੀ ਵਿੱਚ ਇਨਕਲਾਬ ਅਤੇ ਉਲਟ ਇਨਕਲਾਬ (ਏਂਗਲਜ਼)	50.00
2. ਫ਼ਿਉਰਬਾਖ਼: ਪਦਾਰਥਵਾਦੀ ਅਤੇ ਆਦਰਸ਼ਵਾਦੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਕੋਣਾਂ ਦਾ ਵਿਰੋਧ (ਮਾਰਕਸ-ਏਂਗਲਜ਼)	60.00
3. ਮਾਰਕਸ ਦੇ 'ਸਰਮਾਇਆ' ਬਾਰੇ (ਏਂਗਲਜ਼)	60.00
4. ਸਿਆਸੀ ਆਰਥਿਕਤਾ ਦੀ ਅਲੋਚਨਾ ਵਿੱਚ ਯੋਗਦਾਨ (ਮਾਰਕਸ)	125.00
5. ਫ਼ਰਾਂਸ ਅਤੇ ਜਰਮਨੀ ਵਿੱਚ ਕਿਸਾਨੀ ਦਾ ਸਵਾਲ (ਏਂਗਲਜ਼)	20.00
6. ਪੂੰਜੀ ਦੀ ਉਤਪਤੀ (ਮਾਰਕਸ)	45.00
7. ਦੂਜੀ ਇੰਟਰਨੈਸ਼ਨਲ ਦਾ ਪਤਨ (ਲੈਨਿਨ)	45.00
8. ਸਾਮਰਾਜਵਾਦ ਪੂੰਜੀਵਾਦ ਦਾ ਸਰਵਉੱਚ ਪੜਾਅ (ਲੈਨਿਨ)	70.00
9. ਇੱਕ ਕਦਮ ਅੱਗੇ ਦੋ ਕਦਮ ਪਿੱਛੇ (ਲੈਨਿਨ)	125.00
10. ਲੋਕਾਂ ਵਿੱਚ ਕੰਮ ਕਿਵੇਂ ਕਰੀਏ (ਲੈਨਿਨ)	65.00
11. ਸਾਹਿਤ ਅਤੇ ਕਲਾ ਬਾਰੇ (ਲੈਨਿਨ)	150.00
12. ਸਮਾਜਵਾਦ ਤੇ ਜੰਗ (ਲੈਨਿਨ)	45.00
13. ਖੱਬੇ ਪੱਖੀ ਕਮਿਊਨਿਜ਼ਮ ਇੱਕ ਬਚਗਾਨਾ ਰੋਗ (ਲੈਨਿਨ)	65.00
14. ਅਸੀਂ ਜਿਹੜਾ ਵਿਰਸਾ ਤਿਆਗਦੇ ਹਾਂ (ਲੈਨਿਨ)	25.00
15. ਪ੍ਰੋਲੇਤਾਰੀ ਇਨਕਲਾਬ ਅਤੇ ਭਗੌੜਾ ਕਾਊਂਟਰਰੀ (ਲੈਨਿਨ)	70.00
16. ਲੈਨਿਨ ਦੀ ਜੀਵਨ ਕਹਾਣੀ (ਮਾਰੀਆ ਪ੍ਰਿਲਿਯੇਵਾ)	100.00
17. ਅਡੋਲ ਬਾਲਸ਼ਵਿਕ ਨਤਾਸ਼ਾ	30.00
18. ਸੋਵੀਅਤ ਅਰਥ-ਸ਼ਾਸਤਰ ਦੀ ਅਲੋਚਨਾ (ਮਾਓ ਜ਼ੇ-ਤੁੰਗ)	60.00
19. ਚੀਨ ਵਿੱਚ ਉਲਟ ਇਨਕਲਾਬ ਅਤੇ ਮਾਓ ਦਾ ਇਨਕਲਾਬੀ ਵਿਰਸਾ (ਬਾਬ ਆਵੇਕਿਅਨ)	60.00
20. ਮਾਓਵਾਦੀ ਅਰਥ-ਸ਼ਾਸਤਰ ਤੇ ਸਮਾਜਵਾਦ ਦਾ ਭਵਿੱਖ (ਰੇਮੰਡ ਲੋਟਾ)	60.00
21. ਸੰਵਿਧਾਨ ਦਾ 'ਖਰੜਾ' ਤਿਆਰ ਕਰਨ 'ਚ ਅੰਬੇਡਕਰ ਦੀ ਭੂਮਿਕਾ (ਰੰਗਾਨਾਯਾਕੰਮਾ)	15.00
22. ਮਾਰਕਸਵਾਦ ਅਤੇ ਜਾਤ ਦਾ ਸਵਾਲ (ਸੁਖਵਿੰਦਰ)	20.00
23. ਭਾਰਤ ਦੇ ਇਤਿਹਾਸ ਵਿੱਚ ਜਾਤ-ਪਾਤ (ਪ੍ਰੋ. ਇਰਫ਼ਾਨ ਹਬੀਬ)	10.00

ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਸੋਵੀਅਤ ਲੇਖਿਕਾ ਮਾਰੀਆ ਪ੍ਰਿਲੋਜ਼ਾਯੇਵਾ ਦੀ ਇਹ ਕਿਤਾਬ ਬੜੀ ਸੌਖੀ, ਅਪਣੱਤ ਭਰੀ ਅਤੇ ਜੋਸ਼ੀਲੀ ਸੈਲੀ ਵਿੱਚ ਲਿਖੀਆਂ ਗਈਆਂ ਛੋਟੀਆਂ-ਛੋਟੀਆਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਰਾਹੀਂ ਇਨਕਲਾਬੀ ਆਗੂ ਅਤੇ ਸ਼ਖਸੀਅਤ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਲੈਨਿਨ ਦੀ ਸਰਵੱਖੀ ਅਤੇ ਜਿਉਂਦੀ ਜਾਗਦੀ ਤਸਵੀਰ ਪੇਸ਼ ਕਰਦੀ ਹੈ।

ਸ਼ਹੀਦ ਭਗਤ ਸਿੰਘ
ਯਾਦਗਾਰੀ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ,
ਲੁਧਿਆਣਾ

ਕੀਮਤ — 100. ਰੁਪਏ